

Narodna in univerzitetna knjižnica
▼ Ljubljani

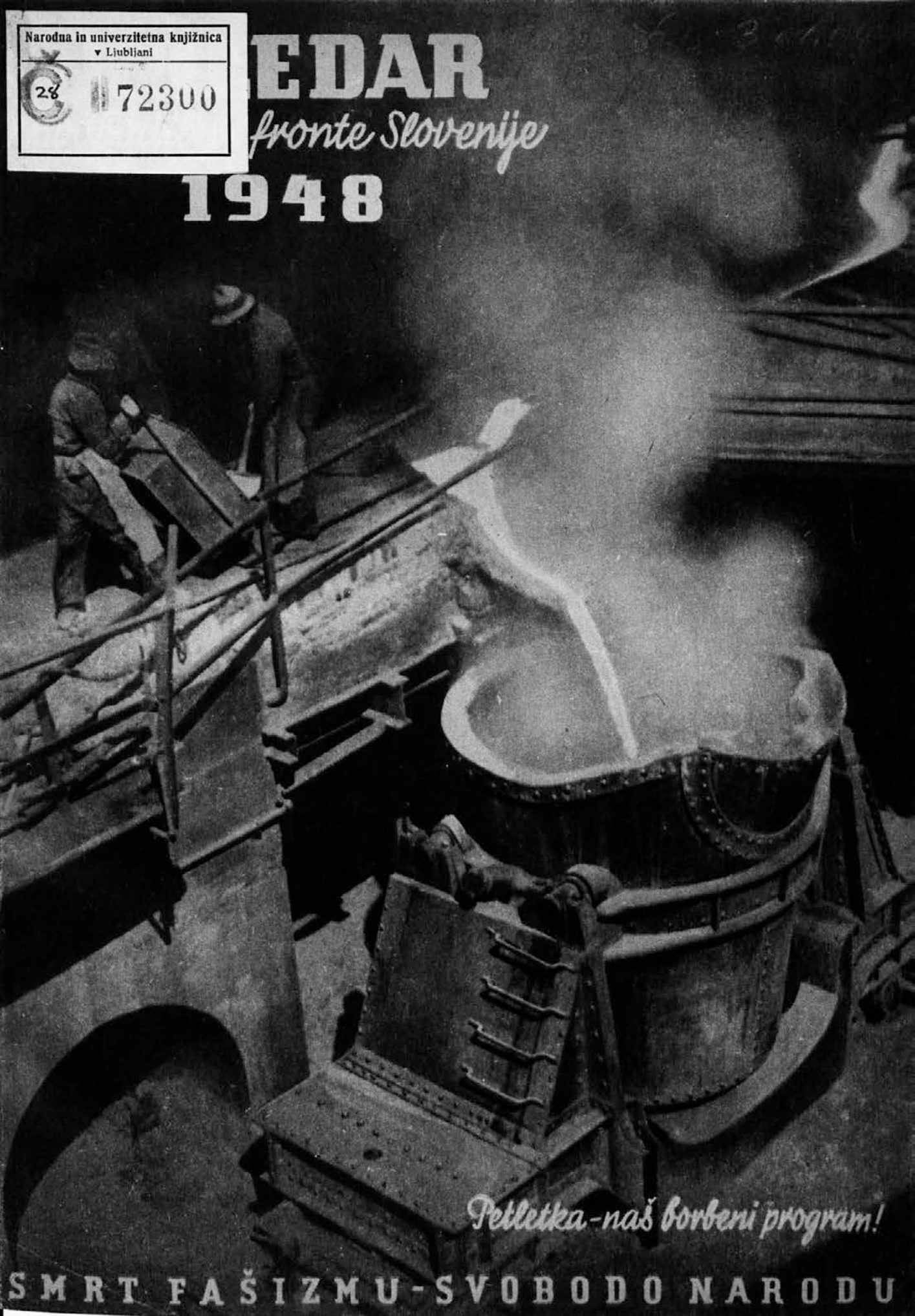
28

72300

EDAR

fronte Slovenije

1948



Petletka - naš borbeni program!

SMRT FAŠIZMU-SVOBODO NARODU

Glasilo

Komunistične partije Slovenije



Ljudska **PRAVICA**

prinaša dnevno informativne vesti in aktualne
članke politične, kulturne in gospodarske vsebine
Nedeljska priloga

„Uprašanja naših dni“

Uredništvo: Ljubljana, Kopitarjeva 6
Uprava: Ljubljana, Kopitarjeva 2

Telefon uredništva in uprave: 52-61 do 52-65
Telefon naročninskega oddelka: 30-30
Telefon oglasnega oddelka: 36-85
Štev. čekovnega računa: 60-4045-22

Naročajte „Ljudsko pravico“ in oglašujte v njej!

KOLEDAR

OSVOBODILNE

FRONTE

SLOVENIJE

1948

UREDIL IGNAC KOPRIVEC

Izdal in založil
Slovenski knjižni zavod
v Ljubljani

Tisk in klišeji
tiskarne Ljudske pravice

v Ljubljani
72300



12/1948

PRESTOPNO LETO 1948

ima 366 dni. Prične se s četrtkom, konča pa s petkom.

Astronomski letni časi leta 1948:

Pomlad se prične 21. marca ob 18. uri.

Poletje se prične 22. junija ob 13.12. uri.

Jesen se prične 23. septembra ob 3.36. uri.

Zima se prične 22. decembra ob 22.48. uri.

Lunine mene:

Mlaj: Luna je nevidna.

Mlaj — prvi krajec: Luna se začne kot tenak srp pojavljati na večernem nebu, zahaja čedalje pozneje.

Prvi krajec: Polovica lune je osvetljena, sveti do polnoči, nato zaide.

Ščip: Polna luna izide zvečer, sveti nato vso noč in zaide zjutraj.

Ščip — zadnji krajec: Osvetljena plošča se manjša, vzhaja pozno zvečer in sveti do jutra.

Zadnji krajec: Polovica lune je osvetljena, vzhaja o polnoči in sveti drugo polovico noči.

Zadnji krajec — mlaj: Luna je vidna zmerom pozneje na jutranjem vzhodnem nebu.

Znaki lunine mene so:

Mlaj ● Prvi krajec ☾ Ščip ali polna luna ☽ Zadnji krajec ☾

Mrki:

Sonce mrkne dvakrat, dne 8. maja in 1. novembra popolnoma, toda pri nas nevidno.

Luna mrkne tudi dvakrat, delno dne 24. aprila pri nas nevidno in dne 18. oktobra ob 0.54 uri, pri nas vidno.

DRŽAVNA HIMNA FEDERATIVNE LJUDSKE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

ČEDOMIR MINDEROVIĆ

Smelo smo pošli, iz mraka i strave,
Kroz krvavu buku, u bitaka dim!
Bratstvo, jedinstvo da pobeđu slave!
Da slobodna — zasjaš lepotama svim!

Republiko naša, pod suncem slobode,
Duh Tvoj u vekove nek ponosno sja!
Putevi slave nek Te večno vode,
I steg Tvoj nek samo za pobeđu zna!

Nad delom radnih i ponosnih ljudi,
Slobode nek blista naš plameni znak!
Armije naše granitne su grudi,
Naš juriš za Tebe ko oluj je jak!

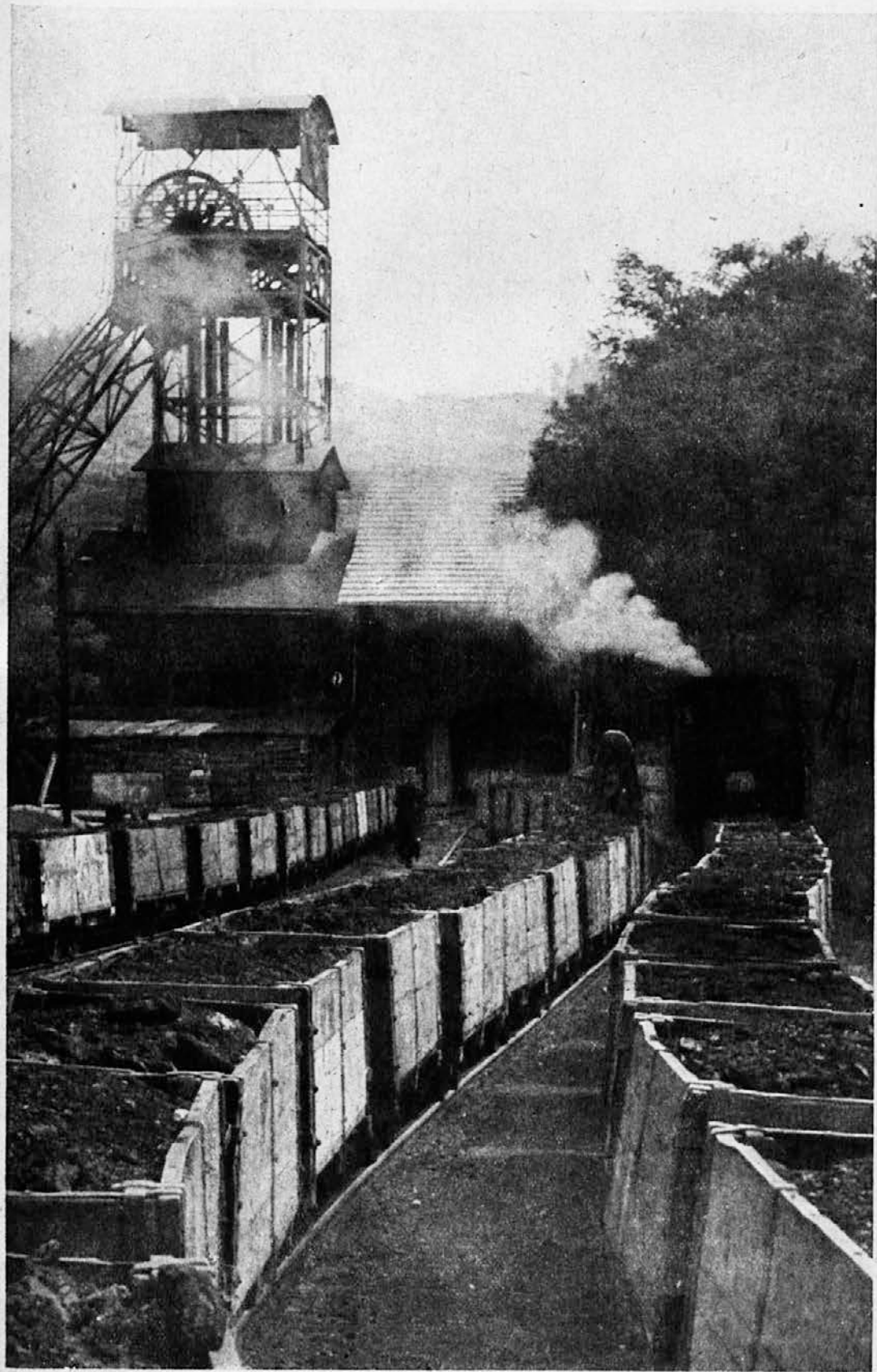
Republiko naša, pod suncem slobode,
Duh Tvoj u vekove nek ponosno sja!
Putevi slave nek Te večno vode,
I steg Tvoj nek samo za pobeđu zna!

Napred i napred! I nikada robom!
Sve slavnija, jača, na putu si tom!
Zavete palih mi čuvamo s Tobom,
Da večito srećan i naš budeš dom!

Republiko naša, pod suncem slobode,
Duh Tvoj u vekove nek ponosno sja!
Putevi slave nek Te večno vode,
I steg Tvoj nek samo za pobeđu zna!



PREDSEDNIK VLADE FEDERATIVNE LJUDSKE REPUBLIKE JUĖOSLAVIJE
MARŠAL JOSIP BROZ-TITO



JANUAR

7. 1943

se je pričel veliki nemški napad na Pohorski bataljon, ki le dal do poslednjega moža življenje za svobodo domovine.

12. 1942

se je pričela Druga sovražna ofenziva proti narodno osvobodilni vojski Jugoslavije.

14. 1945

je bil osnovan v Beogradu Vseslovanski komitet.

17. 1943

se je pričela Četrta sovražna ofenziva proti narodno osvobodilni vojski Jugoslavije.

21. 1924

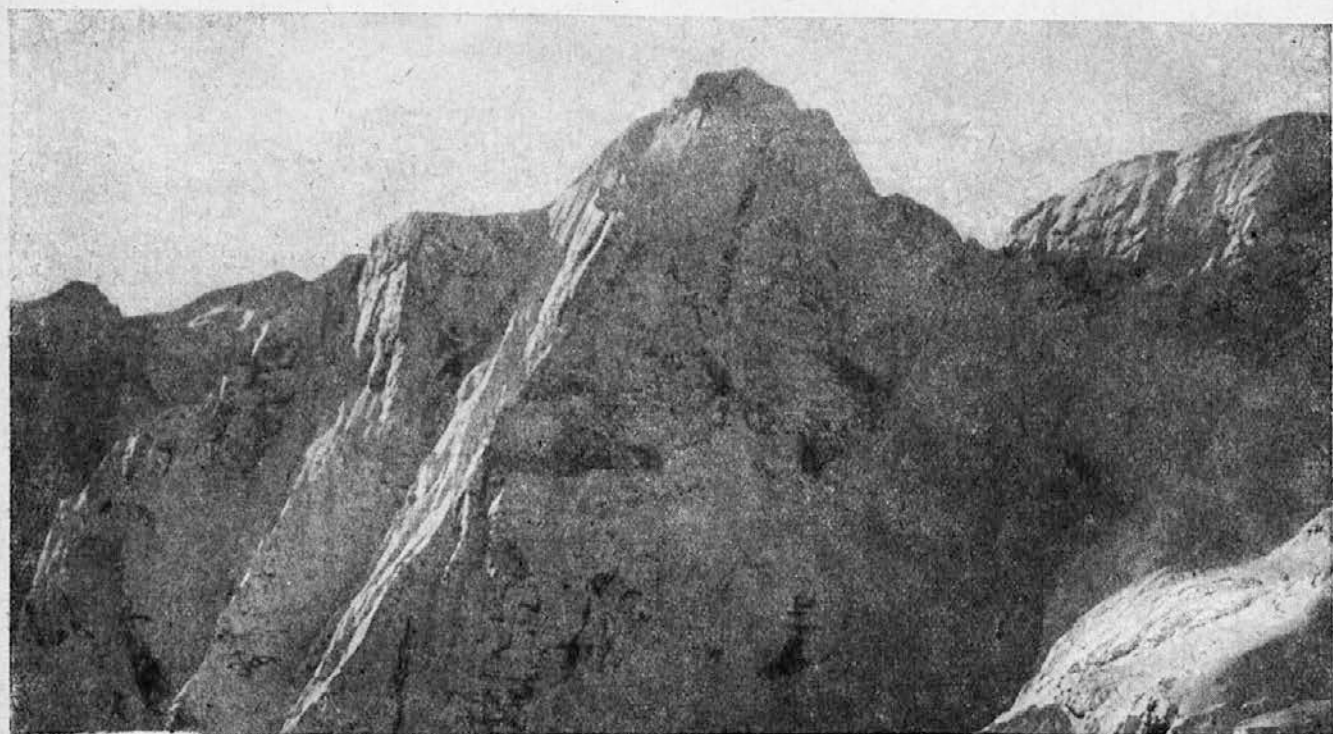
je umrl Vladimir Iljič Lenin, veliki vodja delovnega ljudstva in organizator Sovjetske zveze.

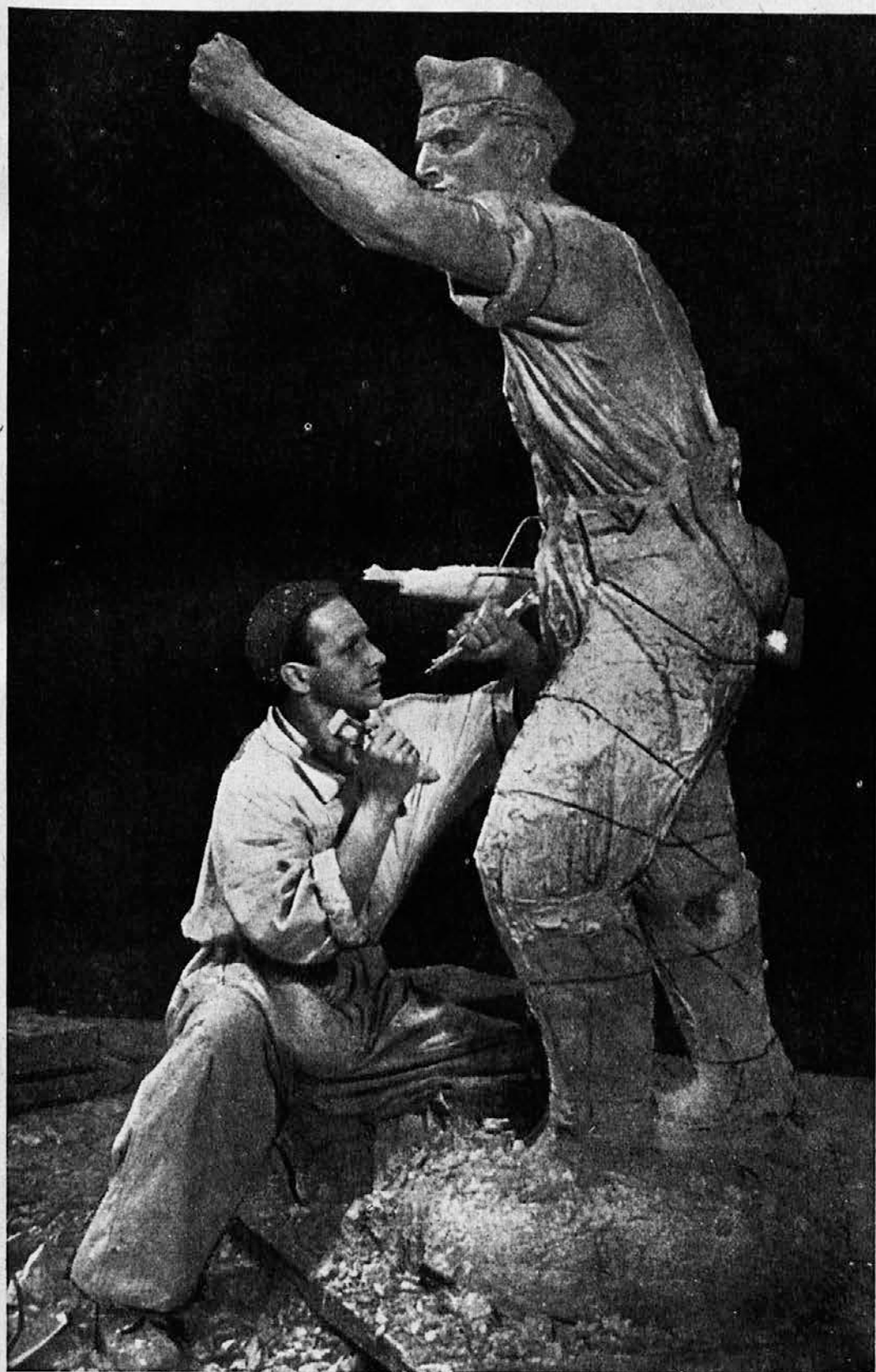
23. 1878

je bil rojen Oton Župančič, slovenski pesnik.

30. 1946

je Ustavodajna skupščina sprejela Ustavo FLR Jugoslavije.





FEBRUAR

3. 1758

je bil rojen Valentin Vodnik, slovenski preroditelj in prvi slovenski pesnik.

8. 1849

je umrl v Kranju dr. France Prešeren, največji slovenski pesnik.

10. 1847

je umrl Aleksander S. Puškin, največji ruski narodni pesnik.

12. 1944

so Nemci pričeli ofenzivo proti Zapadno-koroškemu odredu.

15. 1945

so enote NOV in POJ osvobodile Mostar.

17. 1944

je prišla sovjetska vojna misija v Vrhovni štab NOV in POJ.





MAREC.

2. 1942

je bila ustanovljena v Čajnici II. proletarska brigada. Sestavljena je bila iz srbskih partizanskih enot.

10. 1944

je bil osnovan politični komitet narodnega osvobodjenja Grčije.

14. 1883

je umrl Karl Marx, ustanovitelj znanstvenega komunizma ter genialni učitelj in voditelj svetovnega proletariata.

15. 1942

se je pričela Tretja ofenziva sovražnikov proti NOV in PO Jugoslavije.

19. 1945

je pričel sovražnik ofenzivo na osvobodeno ozemlje Slovenskega Primorja.

30. 1942

je izšla pismena odredba o formiranju manjših partizanskih enot v odrede in grupe odredov.





APRIL

1. 1947

je pričela mladina graditi progo Šamac-Sarajevo.

5. 1945

je stopila Rdeča armada v Prekmurju na slovenska tla.

6. 1941

so Nemci in Italijani napadli Jugoslavijo.

11. 1945

je bila podpisana pogodba o prijateljstvu, medsebojni pomoči in povojnem sodelovanju med Sovjetsko zvezo in FLR Jugoslavijo.

14. 1945

so sile Jugoslovanske armije prebile sovražno fronto v Sremu.

22. 1870

je bil rojen Vladimir Iljič-Lenin, veliki borec za pravice delovnega ljudstva.

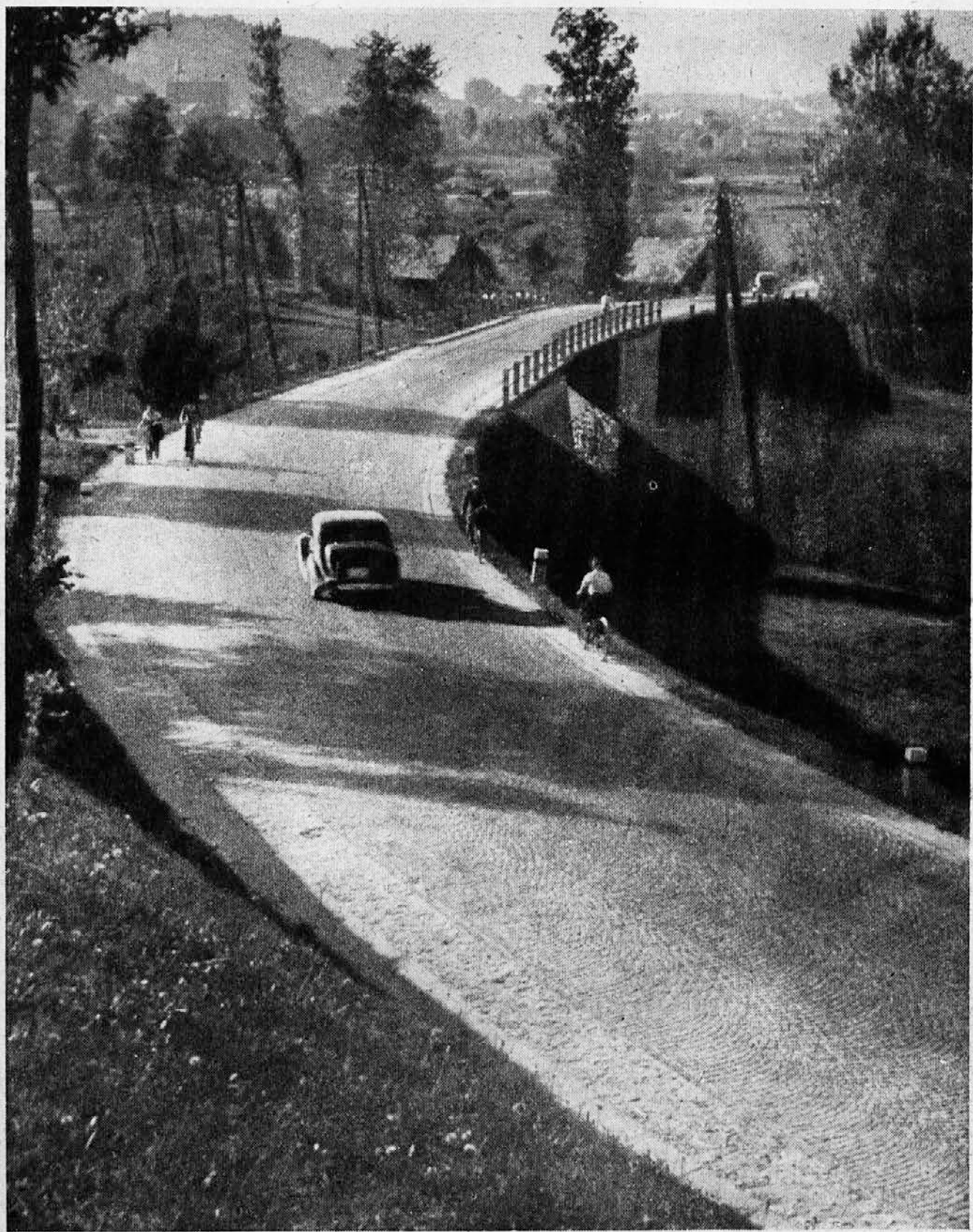
27. 1941

je bila ustanovljena OF slovenskega naroda.

29. 1945

so vdrla enote IX. korpusa Jugoslovanske armije ponoči v Trst in zavzele Opčine.







MAJ

1. 1946

je pričela mladina iz vse Jugoslavije graditi mladinsko progo Brčko—Banovići.

2. 1945

so enote Rdeče armade zasedle Berlin.

5. 1818

je bil rojen Karl Marx.

8. 1945

so enote Jugoslovanske armije osvobodile Zagreb.

15. 1943

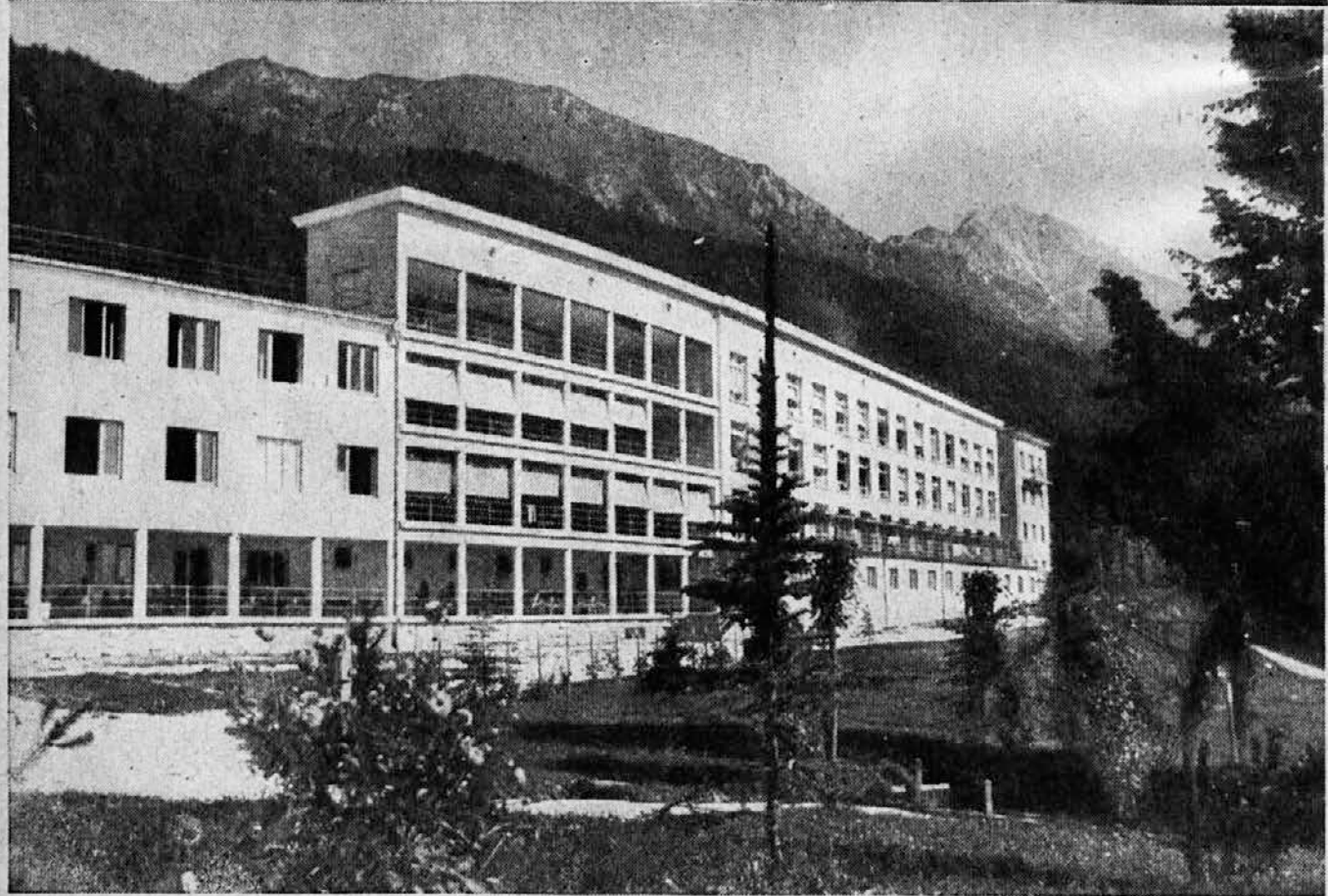
se je pričela Peta sovražna ofenziva proti NOV in PO Jugoslavije

26. 1944

se je pričela Sedma sovražna ofenziva proti enotam NOV in PO Jugoslavije.

31. 1943

se je pričela zgodovinska bitka v dolini reke Sutjeske.





JUNIJ

9. 1943

je bil v Peti ofenzivi v Sutjeski tov. Tito ranjen v roko.

10. 1942

je bila velika sovražna ofenziva na Kozaro planino.

15. 1942

je bila osnovana prva brigada na Hrvatskem.

18. 1936

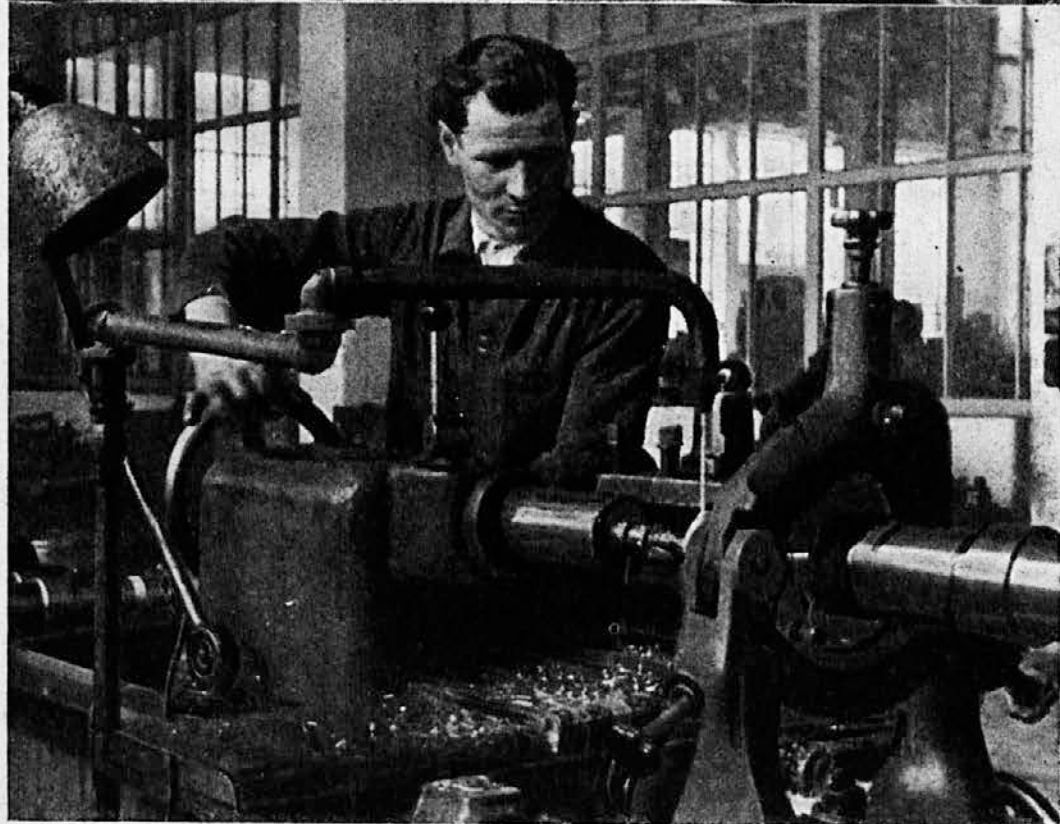
je bil po trockistično-buharinskih morilcih ubit Maksim Gorki, slavni ruski pisatelj.

19. 1942

je bila pri vasici Ljubinje v Vzhodni Bosni osnovana I. crnogorska brigada.

22. 1941

je bil v okolici Siska na Hrvatskem osnovan prvi partizanski odred.







JULIJ

1. 1945

je bil osnovan Glavni štab NOV in POJ za Vojvodino.

7. 1941

se je pričel v Srbiji oborožen upor proti okupatorju.

9. 1942

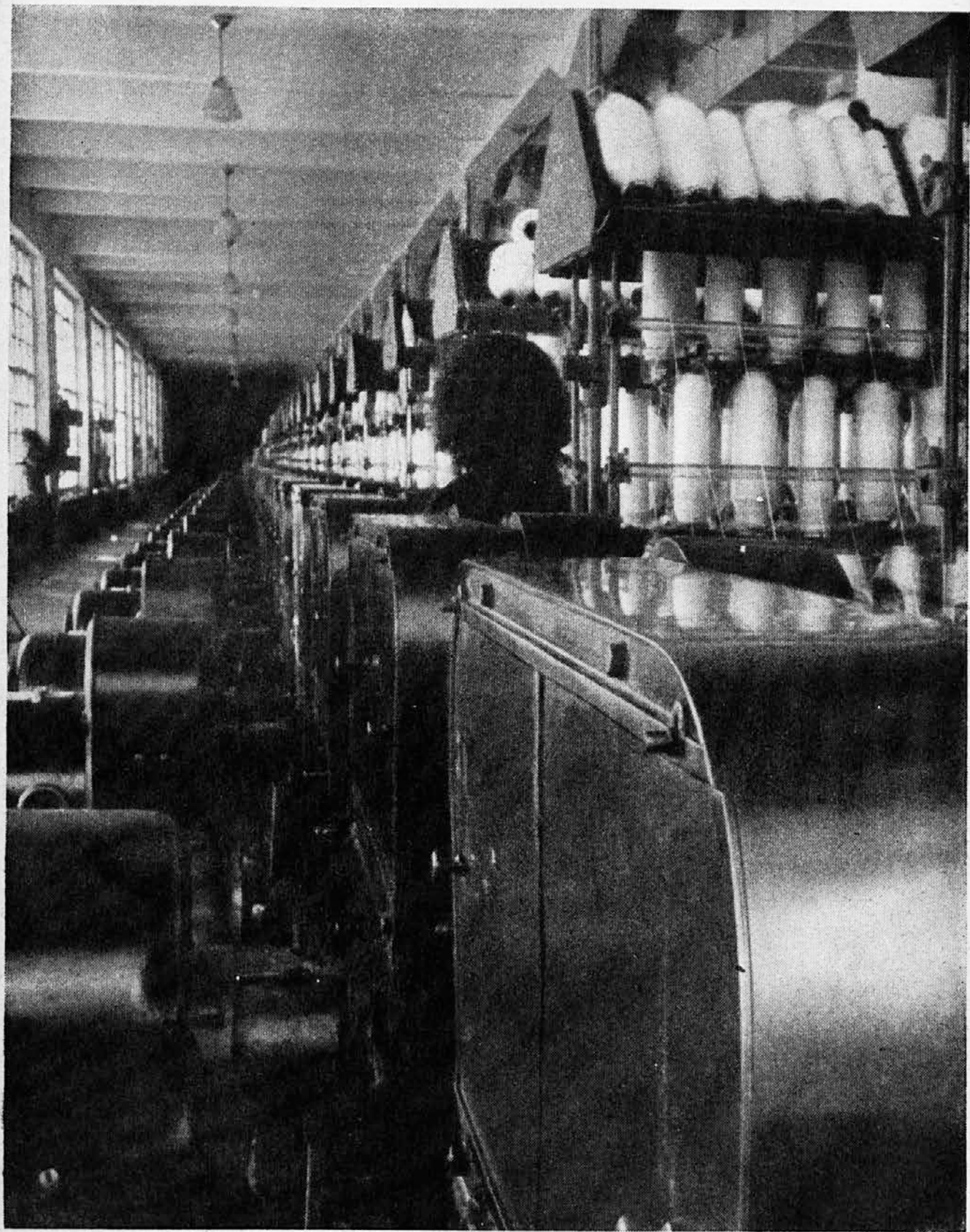
je na Temenici padlo prvih 21 partizanov kot žrtve bratomorilkega belogardističnega pokolja.

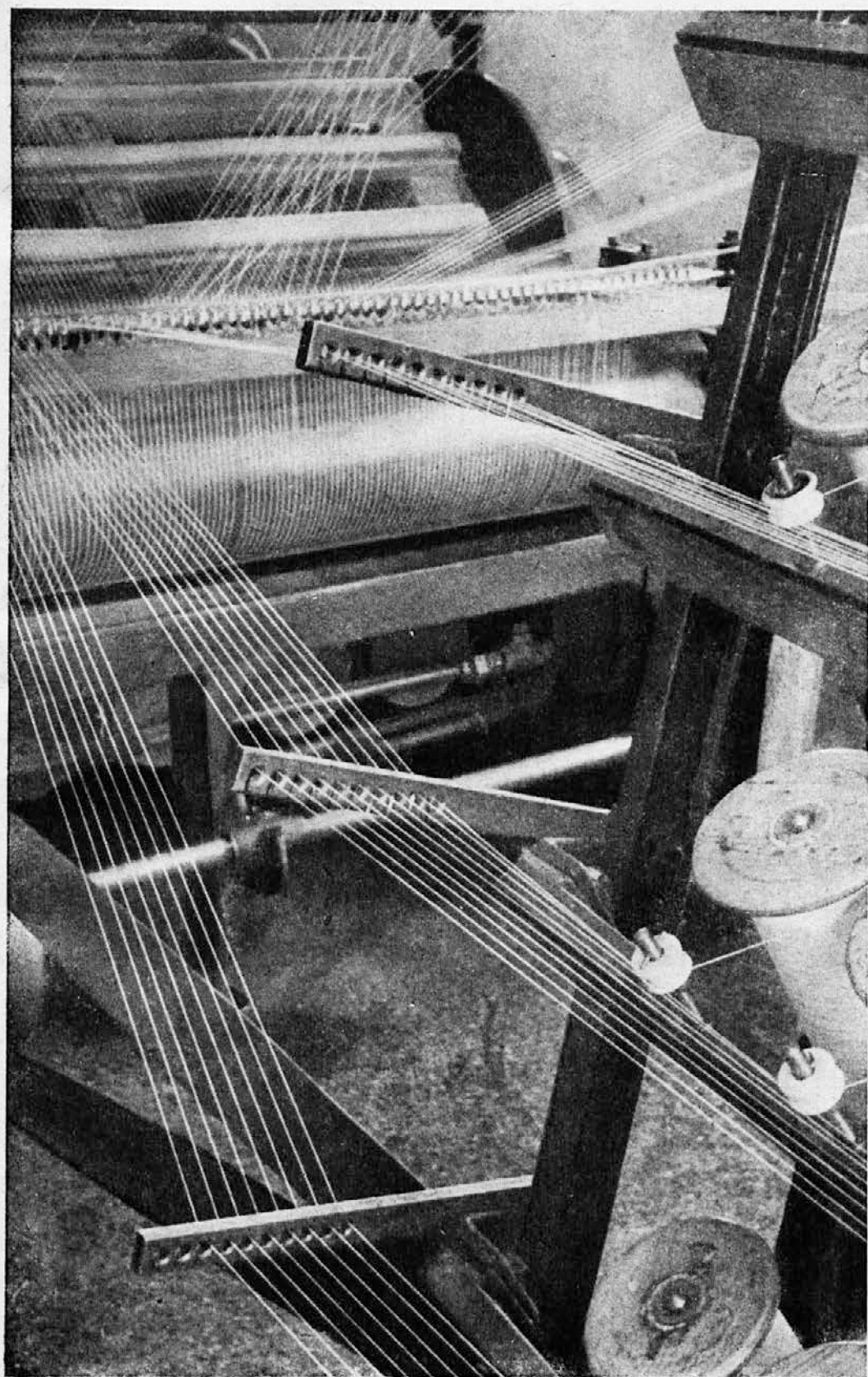
13. 1941

se je pričel oborožen upor Črnogorcev proti okupatorju.

27. 1941

se je pričela ljudska vstaja proti okupatorjem na Hrvatskem ter v Bosni in Hercegovini.





AVGUST

1. 1943

so bile v Ljubljani velike demonstracije proti italijanski okupacijski oblasti.

1. 1941

je bil osvobojen Dolnji Lapac, prvo okrajno mesto na Hrvaškem.

6. 1941

se je z napadom na nemško kolono pričela partizanska borba na Majevici in v Senberiju.

11. 1941

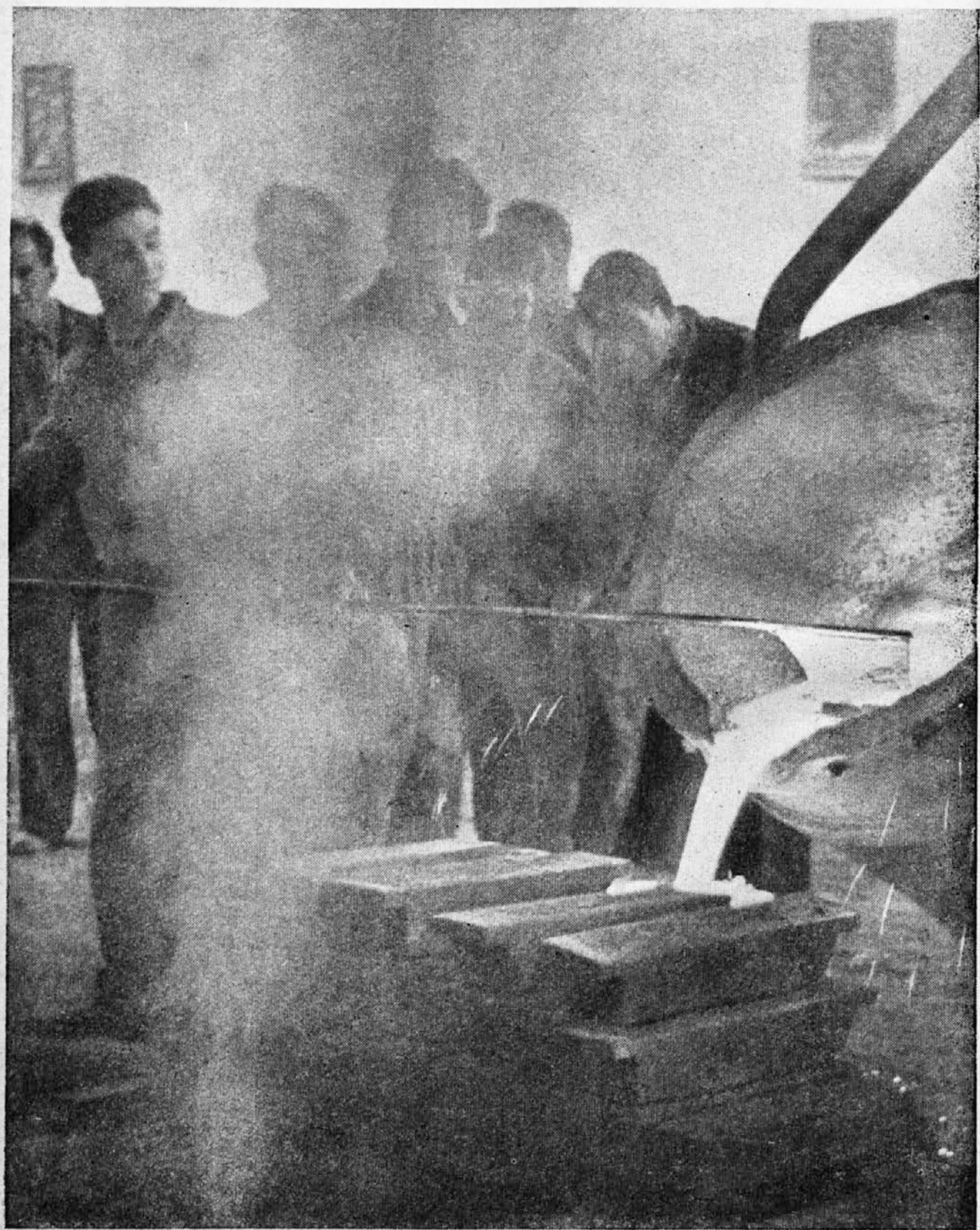
je bil ustanovljen I. partizanski odred Dalmacije.

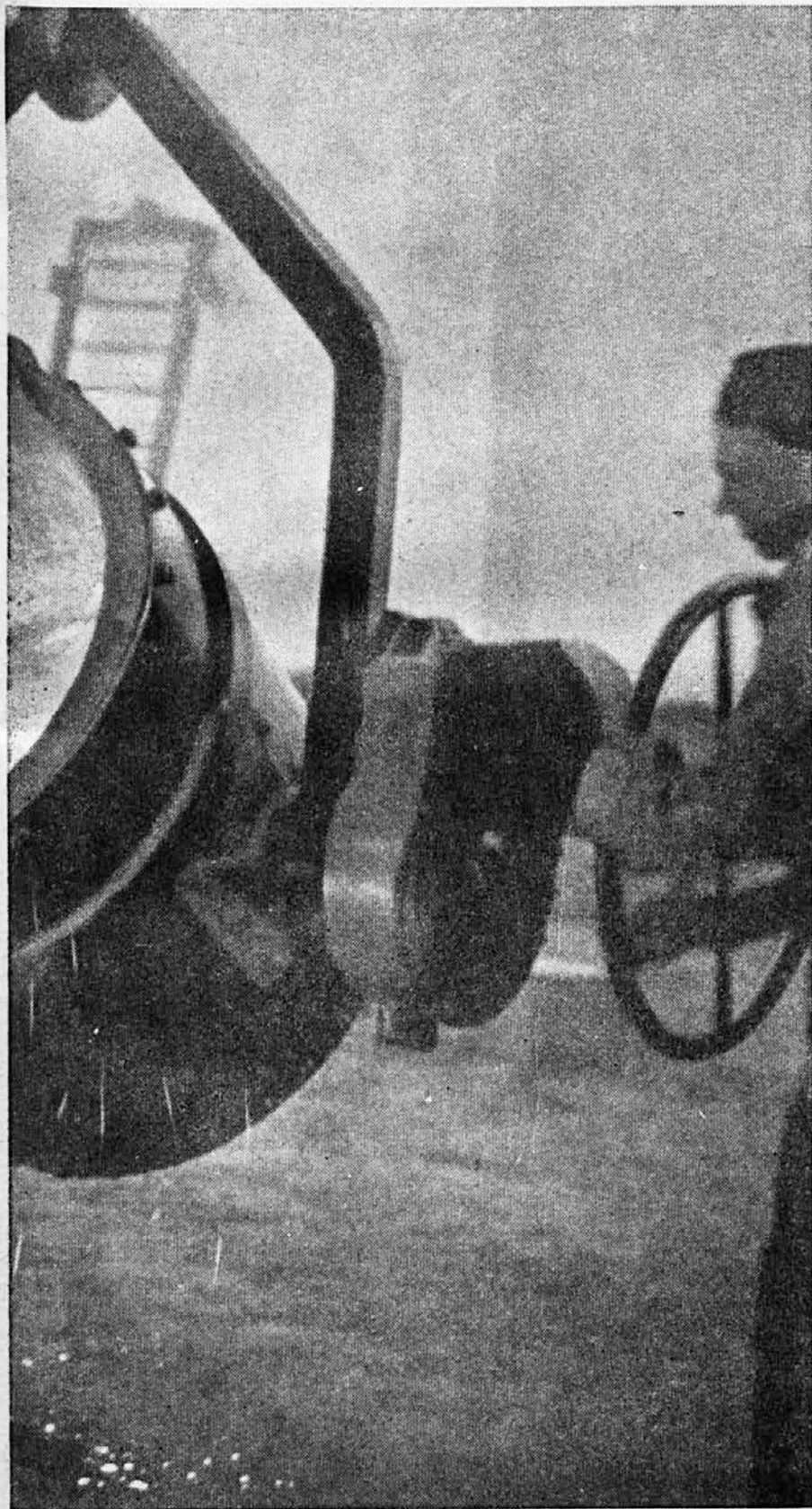
14. 1942

so Italijani začeli veliko roško ofenzivo proti silam NOV in PO Slovenije.

30. 1935

se je pričelo v Sovjetski zvezi stahanovsko gibanje. Rudar Stahanov je tega dne nakopal 102 m³ premoga.





SEPTEMBER

1. 1928

se je v Sovjetski zvezi pričela izvajati prva gospodarska petletka, ki je rodila veličastne sadove.

2. 1942

so bile ustanovljene naslednje brigade NOV in PO Slovenije: Cankarjeva, Šercerjeva in Gubčeva brigada.

6. 1944

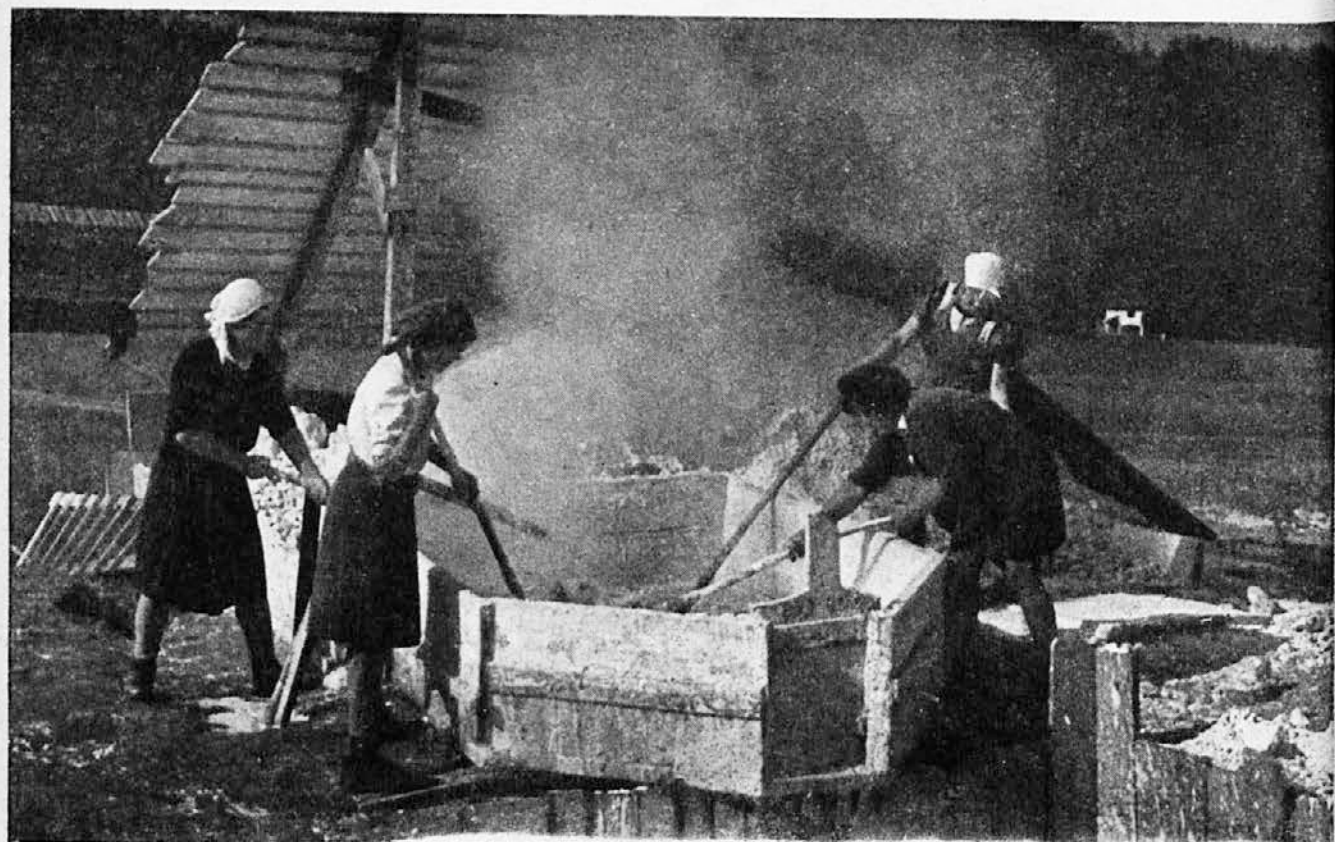
je zmagoslavna Rdeča armada stopila pri Turn Severinu na jugoslovanska tla.

16. 1942

se je pričela splošna vstaja albanskega ljudstva proti okupatorju.

27. 1941

so srbski partizani osvobodili mesto Užice.



OKTOBER

1. 1943

je bilo v Kočevju zgodovinsko Prvo zasedanje zbora odposlancev slovenskega naroda.

8. 1944

je Jugoslovanska armija osvobodila Zaječar.

11. 1941

se je makedonski narod dvignil z orožjem proti okupatorju.

16. 1941

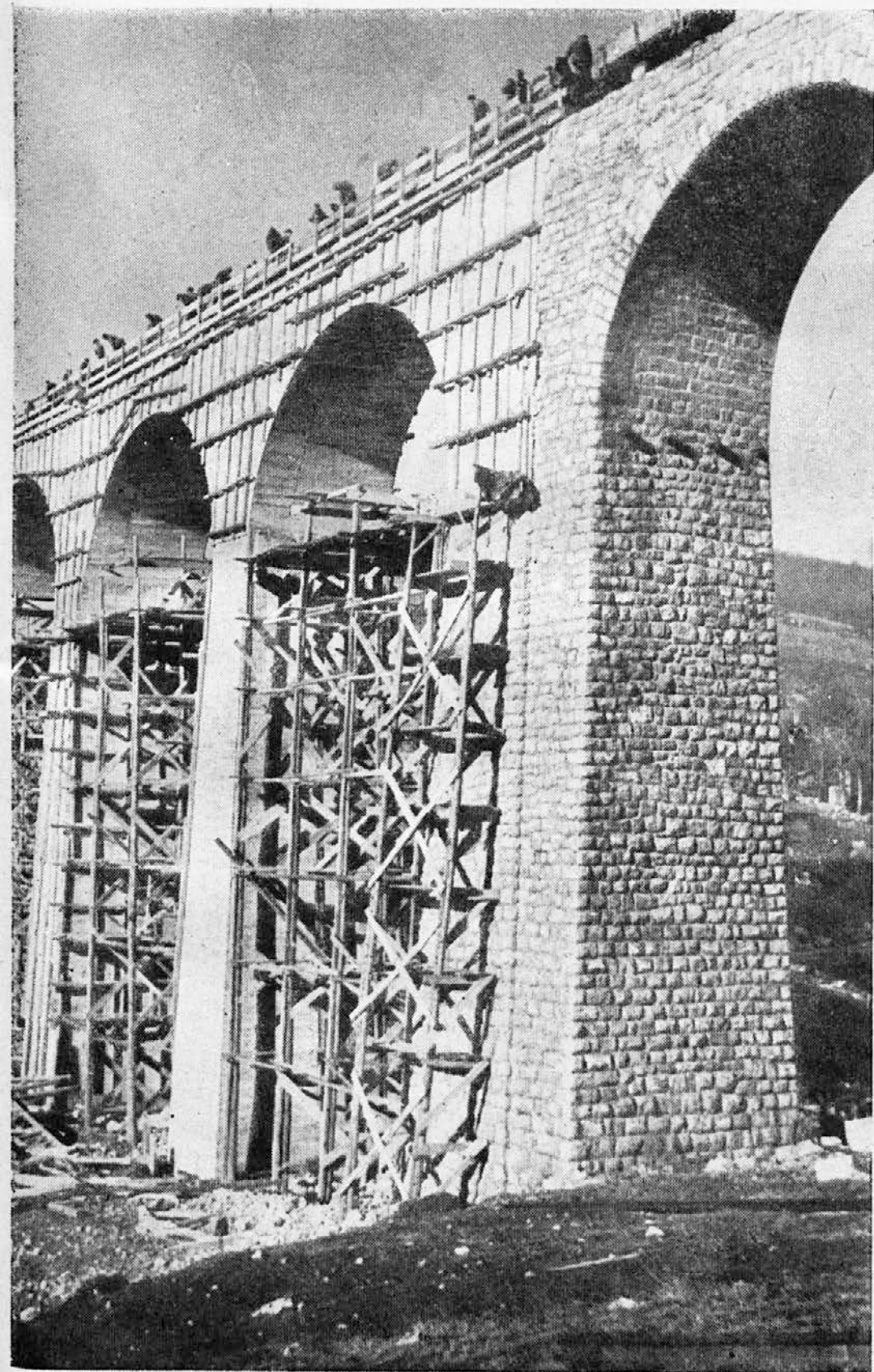
se je pričela narodna vstaja proti okupatorju v Slavoniji.

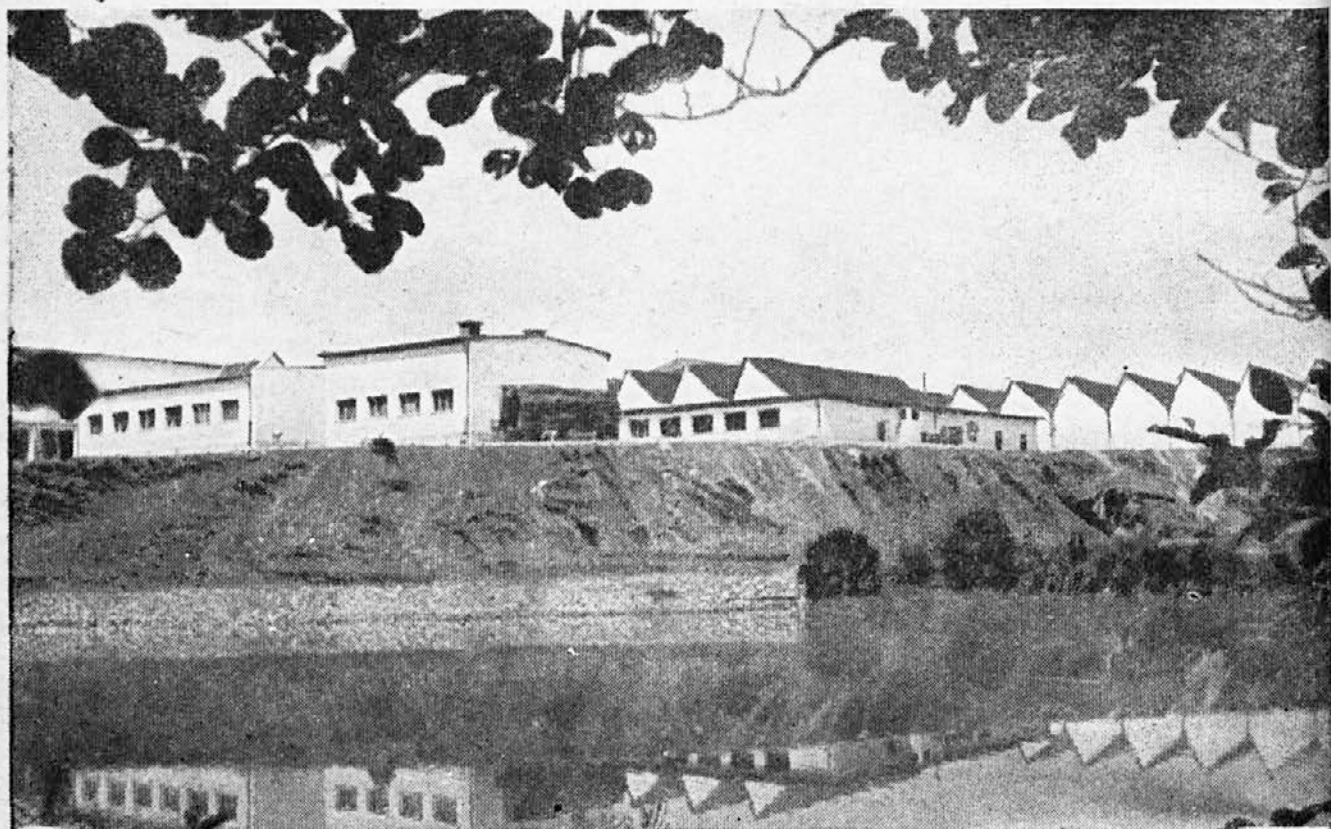
22. 1941

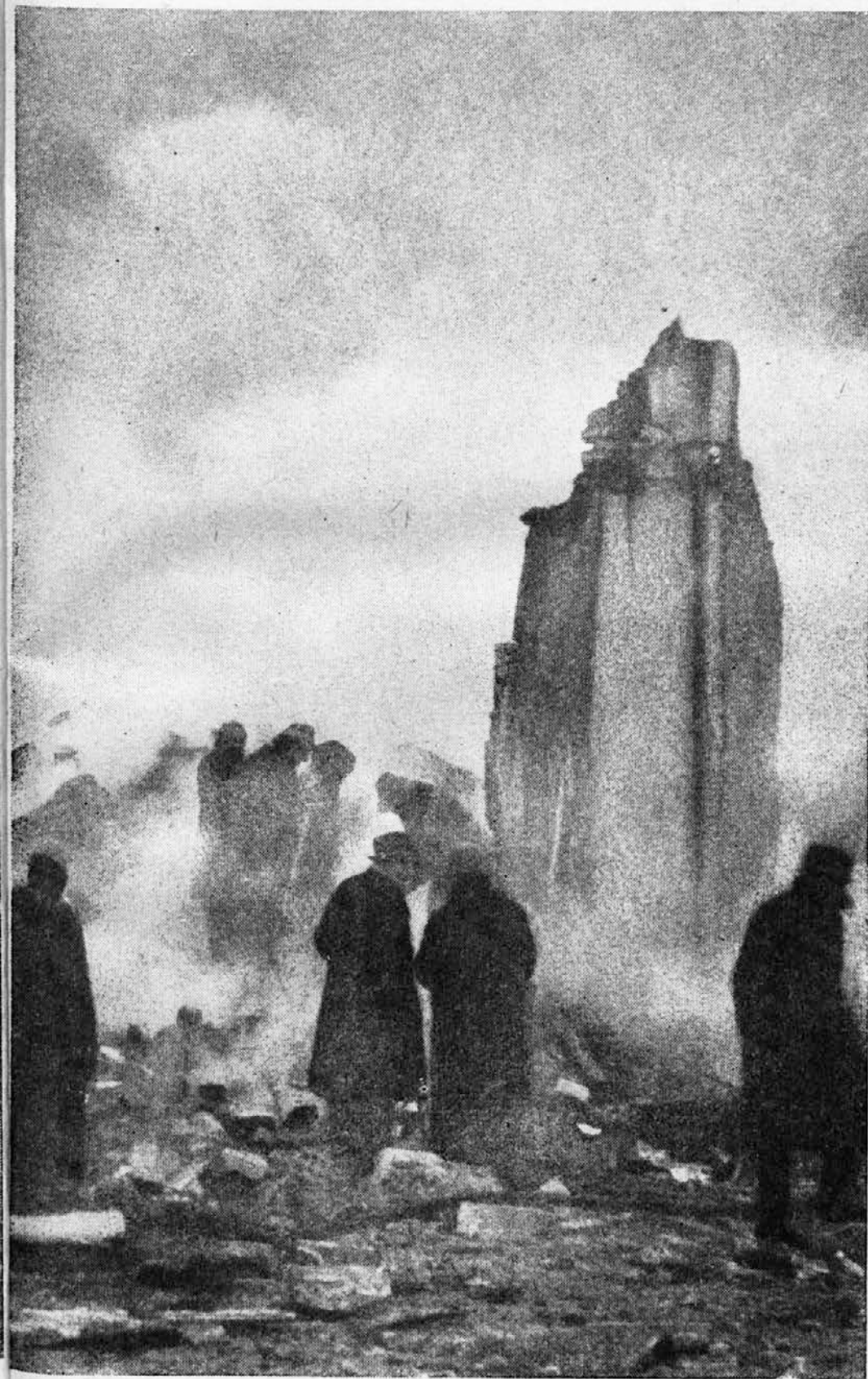
so Nemci ustrelili v Kragujevcu 7000 srbskih rodoljubov.

26. 1943

je bil ustanovljen štab morarice NOV in PO Jugoslavije.







NOVEMBER

2. 1944

so enote NOV in POJ osvebodile Zadar, ki je bil 24 let pod Italijansko okupacijo.

7. 1917

se je pričela velika Oktobrska socialistična revolucija v Rusiji.

9. 1942

je bila ustanovljena Krajiška divizija na Kozari.

11. 1945

so bile volitve v Ustavodajno skupščino FLRJ.

16. 1941

je pričela z delom radijska postaja »Svobodna Jugoslavija«.

23. 1941

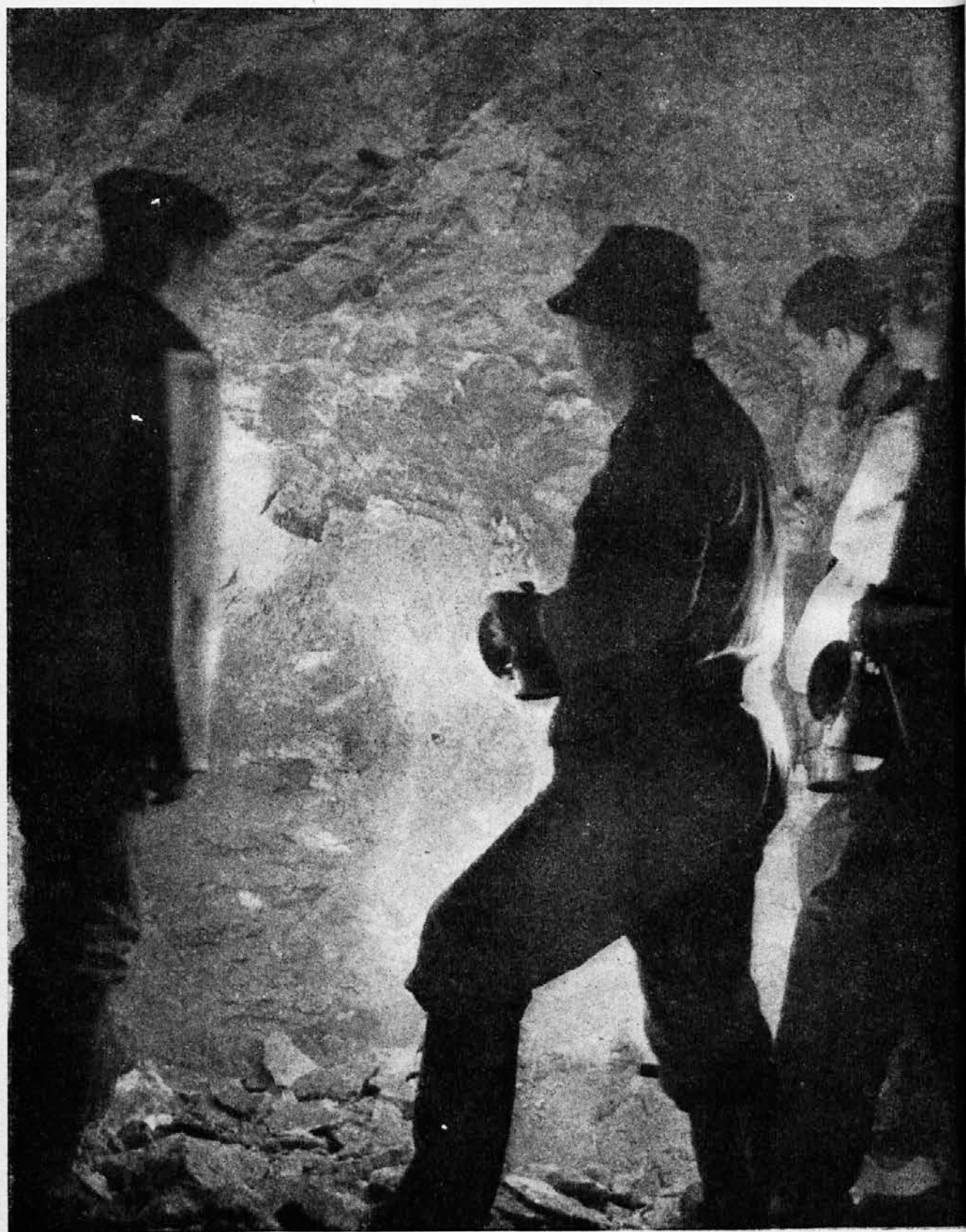
se je pričela Prva sovražna ofenziva proti silam NOV in POJ.

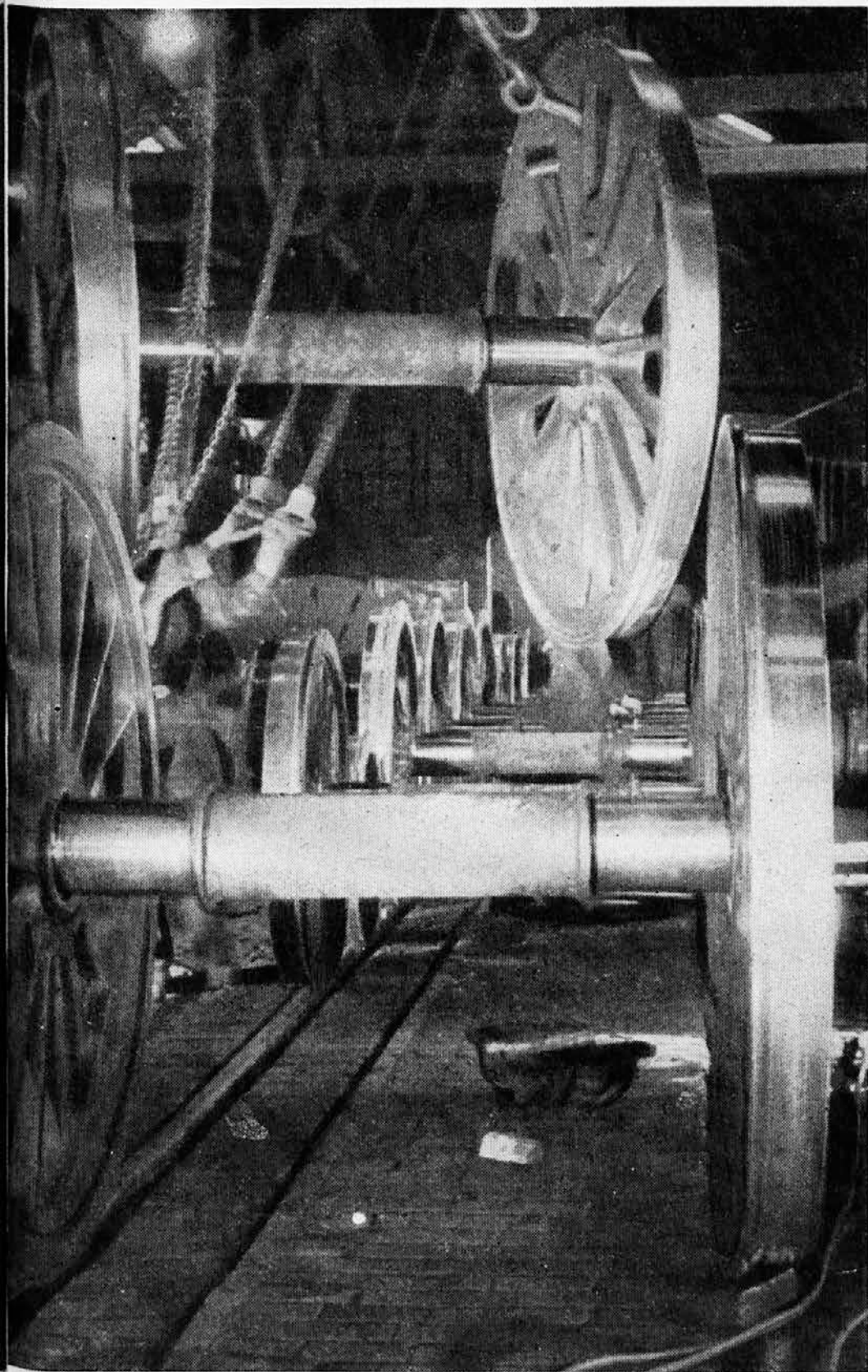
29. 1945

je bilo v Jajcu zgodovinsko II. zasedanje AVNOJ-a. To je dan ustanovitve nove Jugoslavije.

29. 1945

je Ustavodajna skupščina proglasila republikansko uređitev države, ki je dobila naziv Federativna ljudska republika Jugoslavija.





DECEMBER

3. 1800

je bil rojen France Prešeren, slavni slovenski pesnik.

4. 1944

so enote Jugoslovanske armije osvobodile vso Baranjo.

5. 1942

je bila I. konferenca AFŽ Jugoslavije.

11. 1918

je umrl v Ljubljani Ivan Cankar, veliki slovenski pisatelj.

21. 1879

je bil rojen Josip V. Stalin, veliki organizator zmag nad fašizmom.

22. 1941

je bila v vasi Rudo osnovana Prva proletarska brigada iz srbskih in črnogorskih partizanov.

22. december je dan Jugoslovanske armade.

JANUAR

1. Vzhod ob 7. uri 43 min., zahod ob 16. uri 24 min., dan je dolg 8 ur 41 min.
15. Vzhod ob 7. uri 39 min., zahod ob 16. uri 40 min., dan je dolg 9 ur 01 min.
31. Vzhod ob 7. uri 24 min., zahod ob 17. uri 04 min., dan je dolg 9 ur 40 min.

1 ČETRTEK	NOVO LETO
2 PETEK	MILJEVA
3 SOBOTA	GENOVEFA ☾
4 NEDELJA	ANGELA
5 PONEDELJEK	MILENA
6 TOREK	SV. TRIJE KRALJI
7 SREDA	ZDRAVKO
8 ČETRTEK	SEVERIN
9 PETEK	JULIJAN
10 SOBOTA	VILKO
11 NEDELJA	BOŽIDAR ☉
12 PONEDELJEK	TATJANA
13 TOREK	VERONIKA
14 SREDA	NADA
15 ČETRTEK	PAVEL
16 PETEK	MARCEL
17 SOBOTA	ANTON PUŠČ.
18 NEDELJA	VERA ☽
19 PONEDELJEK	HRANIMIR
20 TOREK	FABIJAN IN SEB.
21 SREDA	NEŽA
22 ČETRTEK	VINKO
23 PETEK	RAJMUND
24 SOBOTA	MILOSLAVA
25 NEDELJA	TATJANA
26 PONEDELJEK	PAVLA ☽
27 TOREK	JANEZ ZLAT.
28 SREDA	DRAGOMIL
29 ČETRTEK	FRANČIŠEK SAL.
30 PETEK	MARTINA
31 SOBOTA	PETER NOL.

Če prosinca ni snega, ga mali traven da.
Kadar prosinca odpira dežnike, žetve poletne ne bodo velike.

FEBRUAR

1. Vzhod ob 7. uri 24 min., zahod ob 17. uri 04 min., dan je dolg 9 ur 40 min.
15. Vzhod ob 7. uri 04 min., zahod ob 17. uri 26 min., dan je dolg 10 ur 22 min.
29. Vzhod ob 6. uri 39 min., zahod ob 17. uri 47 min., dan je dolg 11 ur 08 min.

1 NEDELJA	IGNACIJ ☾
2 PONEDELJEK	SVEČNICA
3 TOREK	BLAŽ
4 SREDA	BOJANA
5 ČETRTEK	AGATA
6 PETEK	DOROTEJA
7 SOBOTA	ŽALIMIR
8 NEDELJA	ČRTOMIR ☉
9 PONEDELJEK	POLONCA
10 TOREK	PUST
11 SREDA	PEPELNICA
12 ČETRTEK	KATJA
13 PETEK	KATARINA
14 SOBOTA	VALENTIN
15 NEDELJA	VESELA
16 PONEDELJEK	DOBRA NA ☽
17 TOREK	SILVIN
18 SREDA	DRAGOSLAVA
19 ČETRTEK	KONRAD
20 PETEK	STANISLAVA
21 SOBOTA	IRENA
22 NEDELJA	MARJETA
23 PONEDELJEK	MARTA ☽
24 TOREK	MATIJA
25 SREDA	VIKTORIN
26 ČETRTEK	ANDREJ
27 PETEK	ZMAGOSLAV
28 SOBOTA	RAJKO
29 NEDELJA	ROMAN

Sv. Matija led razbija, če ga ni, ga pa naredi.
Če konec meseca veter razsaja, dobra letina prihaja.

1. Vzhod ob 6. uri 37 min., zahod ob 17. uri 48 min., dan je dolg 11 ur 11 min.
 15. Vzhod ob 6. uri 12 min., zahod ob 18. uri 07 min., dan je dolg 11 ur 55 min.
 31. Vzhod ob 5. uri 41 min., zahod ob 18. uri 29 min., dan je dolg 12 ur 48 min.

M A R E C

1 PONEDELJEK	ALBIN	☾
2 TOREK	PAVEL	
3 SREDA	MILENA	
4 ČETRTEK	KAZIMIR	
5 PETEK	JANEZ	
6 SOBOTA	DANICA	
7 NEDELJA	TOMAŽ AKV.	
8 PONEDELJEK	FILEMON	
9 TOREK	FRANČISKA	
10 SREDA	40 MUČENCEV	☉
11 ČETRTEK	KRIŠTOF	
12 PETEK	GREGOR	
13 SOBOTA	BOŽENA	
14 NEDELJA	MATILDA	
15 PONEDELJEK	KLEMEN	
16 TOREK	RADOVAN	
17 SREDA	LJUBISLAVA	☾
18 ČETRTEK	EDVARD	
19 PETEK	JOŽEF	
20 SOBOTA	SREČKO	
21 NEDELJA	CVET. NEDELJA	
22 PONEDELJEK	VASILIJ	
23 TOREK	VIKTORIJAN	
24 SREDA	GABRIJEL	
25 ČETRTEK	JAROSLAV	☉
26 PETEK	VESELKO	
27 SOBOTA	RUPERT	
28 NEDELJA	VELIKA NOČ	
29 PONEDELJEK	CIRIL	
30 TOREK	BRANIVOJ	
31 SREDA	MOJMIR	☾

Če breskve pred sv. Gregorjem cveto, trije eno pojedjo.
 Kakršno je vreme na dan štiridesetih mučnikov, tako bo ostalo štirideset dni.
 Kar že sušča zeleni, rado se posuši.

1. Vzhod ob 5. uri 40 min., zahod ob 18. uri 29 min., dan je dolg 12 ur 49 min.
 15. Vzhod ob 4. uri 14 min., zahod ob 18. uri 48 min., dan je dolg 13 ur 34 min.
 30. Vzhod ob 4. uri 47 min., zahod ob 19. uri 09 min., dan je dolg 14 ur 22 min.

A P R I L

1 ČETRTEK	MAKARIJ	
2 PETEK	GOJMIR	
3 SOBOTA	ZARKO	
4 NEDELJA	IZIDOR	
5 PONEDELJEK	VINCENC	
6 TOREK	CELESTIN	
7 SREDA	RADIVOJ	
8 ČETRTEK	ALBERT	☉
9 PETEK	LJUBOMIR	
10 SOBOTA	APOLONIJ	
11 NEDELJA	RADA	
12 PONEDELJEK	LAZAR	
13 TOREK	IDA	
14 SREDA	VALERIJAN	
15 ČETRTEK	HELENA	
16 PETEK	BOŽISLAVA	☾
17 SOBOTA	RUDOLF	
18 NEDELJA	KONRAD	
19 PONEDELJEK	TIHORAD	
20 TOREK	MARCELIN	
21 SREDA	DRAGOMIRA	
22 ČETRTEK	LEONIDA	
23 PETEK	VOJTEH	
24 SOBOTA	JURIJ	☉
25 NEDELJA	MARKO	
26 PONEDELJEK	ZDESLAV	
27 TOREK	USTANOV. OF	
28 SREDA	SLAVICA	
29 ČETRTEK	VITAL	
30 PETEK	KATARINA S.	

Če je april deževen, kmet ne bo reven.
 Če malega travna grmi, slane več bati se ni.

M A J

1. Vzhod ob 4. uri 47 min., zahod ob 19. uri 09 min., dan je dolg 14 ur 22 min.
15. Vzhod ob 4. uri 27 min., zahod ob 19. uri 26 min., dan je dolg 14 ur 59 min.
31. Vzhod ob 4. uri 13 min., zahod ob 19. uri 43 min., dan je dolg 15 ur 30 min.

1 SOBOTA	PRAZN. DELA €
2 NEDELJA	ŽIVANA
3 PONEDELJEK	ZDENKO
4 TOREK	FLORIJA
5 SREDA	MIRAN
6 ČETRTEK	MLADEN
7 PETEK	STANISLAV
8 SOBOTA	BUDISLAV ●
9 NEDELJA	DAN ZMAGE
10 PONEDELJEK	ANTONIN
11 TOREK	ŽIGA
12 SREDA	PANKRACIJ
13 ČETRTEK	SERVACIJ
14 PETEK	BONIFACIJ
15 SOBOTA	ZOFIJA 3
16 NEDELJA	BINKOŠTI
17 PONEDELJEK	BRUNO
18 TOREK	FELIKS
19 SREDA	VITOSLAVA
20 ČETRTEK	BERNARD
21 PETEK	SREČKO
22 SOBOTA	HELENA
23 NEDELJA	JANEZ KR. ☼
24 PONEDELJEK	MARA
25 TOREK	R. D. MAR. TITA
26 SREDA	DRAGICA
27 ČETRTEK	TELOVO
28 PETEK	MILICA
29 SOBOTA	MAJDA €
30 NEDELJA	FERDINAND
31 PONEDELJEK	ANGELA

Če velikega travna pogosto grmi, kmet se dobre letine veseli.
Če je majnika lepo, je dobro za kruh in seno.

J U N I J

1. Vzhod ob 4. uri 13 min., zahod ob 19. uri 43 min., dan je dolg 15 ur 30 min.
15. Vzhod ob 4. uri 08 min., zahod ob 19. uri 53 min., dan je dolg 15 ur 45 min.
30. Vzhod ob 4. uri 12 min., zahod ob 19. uri 54 min., dan je dolg 15 ur 42 min.

1 TOREK	FORTUNAT
2 SREDA	VELIMIR
3 ČETRTEK	RADOSLAVA
4 PETEK	FRANČIŠEK
5 SOBOTA	VALERIJA
6 NEDELJA	MILUTIN ●
7 PONEDELJEK	BODOMIL
8 TOREK	MEDARD
9 SREDA	PRIMOŽ IN FEL.
10 ČETRTEK	MARJETA
11 PETEK	BARNABA
12 SOBOTA	ZORA
13 NEDELJA	ANTON PAD.
14 PONEDELJEK	ZDESLAV 3
15 TOREK	VID
16 SREDA	BENO
17 ČETRTEK	BODIN
18 PETEK	BOGDAN
19 SOBOTA	MILEVA
20 NEDELJA	SILVERIJ
21 PONEDELJEK	ALOŽIJ
22 TOREK	MILOŠ ☼
23 SREDA	VIŠESLAV
24 ČETRTEK	JANISLAV
25 PETEK	HINKO
26 SOBOTA	RUDOLF
27 NEDELJA	LADISLAV €
28 PONEDELJEK	ZORANA
29 TOREK	PETER IN PAVEL
30 SREDA	LUCINA

Če rožnika sonce pripeka, pohlevno deži, obilna obeta se žetev, obilo strdi.
Če na sv. Medarda dan dežuje, štirideset dni dež še naletuje.
Če trs pred sv. Vidom ocvete, se dobrega vina nadejati smete.

1. Vzhod ob 4. uri 13 min., zahod ob 19. uri 54 min., dan je dolg 15 ur 41 min.
 15. Vzhod ob 4. uri 24 min., zahod ob 19. uri 47 min., dan je dolg 15 ur 23 min.
 31. Vzhod ob 4. uri 40 min., zahod ob 19. uri 31 min., dan je dolg 14 ur 51 min.

JULIJ

1 ČETRTEK	BOGOSLAV
2 PETEK	MANICA
3 SOBOTA	NADA
4 NEDELJA	URH
5 PONEDELJEK	CIRIL IN METOD
6 TOREK	BOGOMILA
7 SREDA	BENEDIKT
8 ČETRTEK	MILOJKA
9 PETEK	VERONIKA
10 SOBOTA	LJUBICA
11 NEDELJA	OLGA
12 PONEDELJEK	MOH. IN FORT.
13 TOREK	DRAGAN
14 SREDA	SVOBODIN
15 ČETRTEK	VLADIMIR
16 PETEK	VALENTIN
17 SOBOTA	ALES
18 NEDELJA	MIROSLAV
19 PONEDELJEK	VINCENC PAVL.
20 TOREK	ČESLAV
21 SREDA	ZORA
22 ČETRTEK	MARIJA MAGD.
23 PETEK	APOLINARIJ
24 SOBOTA	KRISTINA
25 NEDELJA	JAKOB
26 PONEDELJEK	ANA
27 TOREK	DUŠAN
28 SREDA	ZMAGOSLAV
29 ČETRTEK	MARTA
30 PETEK	VITODRAG
31 SOBOTA	IGNACIJ LOJ.

Če sv. Marjete dan deževalo bo, težko boš pod streho spravil seno.
 Če je tega meseca presuho, ostane grozdje prav drobno.
 Jakobova ajda in Ožbaltova repa je malokdaj lepa.

1. Vzhod ob 4. uri 42 min., zahod ob 19. uri 30 min., dan je dolg 14 ur 48 min.
 15. Vzhod ob 5. uri 00 min., zahod ob 19. uri 08 min., dan je dolg 14 ur 08 min.
 31. Vzhod ob 5. uri 19 min., zahod ob 18. uri 41 min., dan je dolg 13 ur 22 min.

AVGUST

1 NEDELJA	ČEDOMIR
2 PONEDELJEK	PORCIJUNKULA
3 TOREK	LIDIJA
4 SREDA	DOMINIK
5 ČETRTEK	MARIJA SNEŽNA
6 PETEK	VLASTA
7 SOBOTA	VIDOJKA
8 NEDELJA	GOĐESLAV
9 PONEDELJEK	ROMAN
10 TOREK	LOVRENC
11 SREDA	SUZANA
12 ČETRTEK	KLARA
13 PETEK	HIPOLIT
14 SOBOTA	EVZEBIJ
15 NEDELJA	VELIKI ŠMAREN
16 PONEDELJEK	ROK
17 TOREK	RADIGOJ
18 SREDA	HELENA
19 ČETRTEK	LUDOVIK
20 PETEK	BERNARD
21 SOBOTA	MIRJANA
22 NEDELJA	TIMOTEJ
23 PONEDELJEK	FILIP
24 TOREK	JERNEJ
25 SREDA	DRAGORAD
26 ČETRTEK	BERNARD
27 PETEK	ZLATKO
28 SOBOTA	AVGUŠTIN
29 NEDELJA	SABINA
30 PONEDELJEK	BRONISLAVA
31 TOREK	RAJKO

Sv. Lovrenc vrže led v vodo. — Če je na Lovrenčevo grozdje mehko, bo vino sladko. — Če se avgusta po gorah kadi, kupi si kozuh za zimske noči.
 Po vremenu sv. Jerneja se rada vsa jesen nareja.

SEPTEMBER

1. Vzhod ob 5. uri 21 min., zahod ob 18. uri 38 min., dan je dolg 13 ur 17 min.
15. Vzhod ob 5. uri 39 min., zahod ob 18. uri 10 min., dan je dolg 12 ur 31 min.
30. Vzhod ob 5. uri 57 min., zahod ob 17. uri 42 min., dan je dolg 11 ur 45 min.

1 SREDA	MIRICA
2 ČETRTEK	MAKSIMA
3 PETEK	DORA
4 SOBOTA	ROZALIJA
5 NEDELJA	LOVRENC
6 PONEDELJEK	ZAHARIJA
7 TOREK	BRONISLAVA
8 SREDA	MALI ŠMAREN
9 ČETRTEK	SERGIJ
10 PETEK	NIKOLAJ
11 SOBOTA	MILAN
12 NEDELJA	SILVIN
13 PONEDELJEK	FILIP
14 TOREK	ZNANOSLAV
15 SREDA	ALBIN
16 ČETRTEK	LJUDMILA
17 PETEK	LAMBERT
18 SOBOTA	MIROSLAVA
19 NEDELJA	VITODRAG
20 PONEDELJEK	JANEZ KOR.
21 TOREK	MATEJ
22 SREDA	MAVRICIJ
23 ČETRTEK	SLAVNA
24 PETEK	RADIVOJ
25 SOBOTA	UROŠ
26 NEDELJA	JUSTINA
27 PONEDELJEK	RADOMIRA
28 TOREK	VENCESLAV
29 SREDA	MIHAEL
30 ČETRTEK	JELKA

Kadar prve dni kimovca pogostoma grmi, ob letu obilo bo lepokovca, pšenice in rži. — Kdor po mali maši kosi, ta za pečjo suši.
Če je sv. Matevž vedren, prijetna bo jesen.

OKTOBER

1. Vzhod ob 5. uri 59 min., zahod ob 17. uri 40 min., dan je dolg 11 ur 41 min.
15. Vzhod ob 6. uri 19 min., zahod ob 17. uri 12 min., dan je dolg 10 ur 53 min.
31. Vzhod ob 6. uri 40 min., zahod ob 16. uri 47 min., dan je dolg 10 ur 07 min.

1 PETEK	JANEZ DUK.
2 SOBOTA	MIRAN
3 NEDELJA	TEREZIJA
4 PONEDELJEK	STANISLAVA
5 TOREK	PLACID
6 SREDA	DALIBOR
7 ČETRTEK	JUSTINA
8 PETEK	SIMEON
9 SOBOTA	LUDOVIK
10 NEDELJA	FRANČIŠEK
11 PONEDELJEK	NEGOSLAVA
12 TOREK	MAKSIMILIJAN
13 SREDA	EDVARD
14 ČETRTEK	NEDELJKO
15 PETEK	RADISLAV
16 SOBOTA	JADVIGA
17 NEDELJA	MIRA
18 PONEDELJEK	TRAVICA
19 TOREK	ETBIN
20 SREDA	IRENA
21 ČETRTEK	URSULA
22 PETEK	ZORISLAVA
23 SOBOTA	ŽIVA
24 NEDELJA	RAFAEL
25 PONEDELJEK	ZLATICA
26 TOREK	DEMETRIJ
27 SREDA	ANTONIJA
28 ČETRTEK	CIRILA
29 PETEK	IDA
30 SOBOTA	KLAVDIJ
31 NEDELJA	BOLFENK

Kakršno vreme sv. Uršula prinese, tako se rado vso jesen obnese.
Če je na sv. Uršule dan lepo, vsaka lena baba lahko nastil dobo.

1. Vzhod ob 6. uri 41 min., zahod ob 16. uri 45 min., dan je dolg 10 ur 04 min.
 15. Vzhod ob 7. uri 03 min., zahod ob 16. uri 26 min., dan je dolg 9 ur 23 min.
 30. Vzhod ob 7. uri 20 min., zahod ob 16. uri 17 min., dan je dolg 8 ur 57 min.

NOVEMBER

1 PONEDELJEK	VSI SVETI	●
2 TOREK	TOBIJA	
3 SREDA	SILVA	
4 ČETRTEK	KAREL	
5 PETEK	SAVINA	
6 SOBOTA	LENART	
7 NEDELJA	ZDENKA	
8 PONEDELJEK	MIRKO	●
9 TOREK	BOŽIDAR	
10 SREDA	TRIFON	
11 ČETRTEK	MARTIN	
12 PETEK	AVRELIJ	
13 SOBOTA	STANISLAV	
14 NEDELJA	BORISLAVA	
15 PONEDELJEK	LEOPOLD	
16 TOREK	JERICA	●
17 SREDA	GREGOR	
18 ČETRTEK	ROMAN	
19 PETEK	ELIZABETA	
20 SOBOTA	SREČKO	
21 NEDELJA	MARIJA	
22 PONEDELJEK	CECILIJA	●
23 TOREK	MILIVOJ	
24 SREDA	JANEZ	
25 ČETRTEK	KATARINA	
26 PETEK	RADEJKA	
27 SOBOTA	VALERIJAN	
28 NEDELJA	GREGORIJ	
29 PONEDELJEK	UST. N. JUGOSL.	
30 TOREK	ANDRAŽ	●

Če Martinova gos po ledu plazi, o božiču navadno po blatu gazi.
 Sv. Cecilija, če hudo grmi, kmet ob letu dosti pridelka dobi.

1. Vzhod ob 7. uri 22 min., zahod ob 16. uri 16 min., dan je dolg 8 ur 54 min.
 15. Vzhod ob 7. uri 36 min., zahod ob 16. uri 14 min., dan je dolg 8 ur 38 min.
 31. Vzhod ob 7. uri 43 min., zahod ob 16. uri 24 min., dan je dolg 8 ur 41 min.

DECEMBER

1 SREDA	MARIJAN	
2 ČETRTEK	NATAŠA	
3 PETEK	FRANČISEK KS.	
4 SOBOTA	BARBARA	
5 NEDELJA	STOJANA	
6 PONEDELJEK	MIKLAVŽ	
7 TOREK	URBAN	
8 SREDA	EVTIHIJAN	●
9 ČETRTEK	VALERIJA	
10 PETEK	TIHA	
11 SOBOTA	HUGOLIN	
12 NEDELJA	MAKSENCIJ	
13 PONEDELJEK	LUCIJA	
14 TOREK	VOJMR	
15 SREDA	KRISTINA	
16 ČETRTEK	ALBINA	●
17 PETEK	ŽIVKO	
18 SOBOTA	RASTOJE	
19 NEDELJA	DARKO	
20 PONEDELJEK	SVETOZAR	
21 TOREK	SEVERIN	
22 SREDA	ZVEZDANA	●
23 ČETRTEK	ZMAGOSLAVA	
24 PETEK	HERMINA	
25 SOBOTA	BOŽIČ	
26 NEDELJA	ŠTEFAN	
27 PONEDELJEK	JANEZ	
28 TOREK	NED. OTROCI	
29 SREDA	TOMAŽ	
30 ČETRTEK	BRANIMIR	●
31 PETEK	SILVESTER	

Grudna mraz in sneg, bo žita dosti prek in prek.
 Dež in veter pred božičem, koplje jamo rad mrličem.
 Na sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.

NAŠ PETLETNI PLAN IMA VELIKANSKI POMEN

Tovariši ljudski poslanci!

Zvezna vlada prihaja pred Ljudsko skupščino s petletnim planom o industrializaciji in elektrifikaciji naše države. Ta plan je plod večmesečnega, temeljitega in vztrajnega dela naših gospodarskih organov, naše planske komisije.

Plansko gospodarstvo in njegov uspeh sta, razume se, neločljivo zvezana z novo družbeno ureditvijo v novi Jugoslaviji. Brez take ureditve, brez prehoda proizvodnih sredstev iz privatne v družbeno last, brez nove demokracije, resnično ljudske demokracije, bi bilo tako plansko gospodarstvo nemogoče. Pri nas je tako gospodarstvo mogoče zato, ker je industrija in ker so rudniki in osnovna bogastva države v rokah ljudstva. Zato mora država vplivati tudi na privatni gospodarski sektor, zato mora biti tudi privatni sektor vključen v občeplansko gospodarstvo.

Razumljivo je, da ima tak način gospodarstva veliko prednost pred kapitalističnim gospodarstvom, ki ga stalno težijo vse mogoče krize. V kapitalističnem gospodarstvu je osnovni regulator proizvodnje profit lastnika proizvodnih sredstev, t. j. kapitalista. Pri tem igra veliko vlogo povpraševanje. Kakor hitro nastane tu zastoj, pride do hudih kriz, do kriz zaradi preobilice. V socialističnem gospodarstvu, kakršnega ima ZSSR, so take krize nemogoče. Država skrbi za statistiko, da se potrebe ne samo krijejo, temveč tudi, da povečana produkcija postane stalen stimulus za povečanje blaginje posameznika in vse skupnosti.

Naš petletni plan ima velikanski pomen za nadaljnji vsestranski razvoj naše države. Na prvi pogled se zdi težko uresničljiv tistim, ki so navajeni starih delovnih norm in oblik, tistim, ki so se navadili gledati, kako tuji kapitalisti izkoriščajo bogastvo naše države, tistim, ki ne verujejo, da se narodi Jugoslavije v glavnem lahko s svojo močjo dvignejo iz dosedanje zaostalosti. Toda z dosedanjimi izkušnjami v kratkem razdobju povojne graditve so naši narodi pokazali tako ustvarjalno silo in dosegli tako velike uspehe, da pomeni to resnično poročilo, da smo sposobni opraviti tudi težje naloge, kakršna je ta petletni plan.

Kaj nas sili, da moramo elektrificirati in industrializirati našo državo?

Prvič je naša država med to vojno tako strašno trpela, da je naravnost nemogoča popolna obnova in zgraditev brez močne domače industrije. Tudi bi jo bilo še dolgo vrsto let nemogoče obnoviti in zgraditi samo z nakupovanjem in uvažanjem potrebnih strojev iz inozemstva, ker bi to terjalo skopo nemogoča finančna sredstva in bi naša država prišla popolnoma v gospodarsko, s tem pa tudi že v politično odvisnost kapitalističnih držav.

Drugič je bila stara Jugoslavija v napol kolonialnem položaju. Bila je čisto navaden predmet

izkoriščanja za kapitaliste iz mnogih držav. Prejeli pokvarjeni oblastniki Jugoslavije s kraljem na čelu so delili koncesije, delili so narodno bogastvo za slepe cene raznim inozemskim kapitalistom, pri tem so pa sami vendar dobro zaslužili, država in ljudstvo pa sta zaradi tega padala v vedno večjo revščino.

Poglejmo samo, kakšna je bila gospodarska slika stare Jugoslavije: v Jugoslaviji so do vojne imeli svoje koncesije nemški, avstrijski, madžarski, angleški, švedski, francoski, belgijski, švicarski, ameriški, italijanski, češki, holandski in drugi kapitalisti. Torej ne samo kapitalisti iz vse Evrope, temveč celo čezoceanski so položili svoje roke na naše narodno bogastvo po krivdi bivših protiljudskih oblastnikov, pa tudi po krivdi raznih starih politikov, ki se jim zdi zdaj potrebno biti v opoziciji proti novi Jugoslaviji in ki nam radi očitajo, da ne znamo upravljati itd. Jaz pa lahko rečem, da, če ne bi bili storili mi nič drugega, kakor da smo osvobodili našo prelepo deželo inozemskega izkoriščanja, smo že s tem storili za ljudstvo več kakor vsi ti politikanti skozi vse svoje življenje.

Tretjič so inozemski kapitalisti tako nalagali svoj kapital v naši državi zato, da jim je donasal velikanske dobičke. Imamo natančne podatke o tem, da je v veliki večini primerov dobiček večkratno presegal investirani kapital. To ni bilo prav nič težko zaradi načina, kako so tuji kapitalisti pri nas gospodarili. Bakrena ruda iz borskih rudnikov se na primer pri nas ni predelavala v Baker, temveč so jo izvažali v Francijo, mi smo pa morali potem zelo drago kupovati baker od Francozov. Znano je tudi, da ima bakrena ruda precej zlata in da se je to zlato obenem z bakreno rudo brez ovir izvažalo v Francijo, kjer so ga izločili z destilacijo. Vrednost tega izvoženega zlata dosega vrednost naloženega kapitala, bakrena ruda pa jim je ostala zastoj, kar pomeni velikanski dobiček za francoske kapitaliste, za naše narode pa velikansko škodo.

Isti primer imamo pri svinčenih in cinkovih rudnikih v Trepči, kjer je tudi mnogo srebra. Tudi tu je bil dobiček mnogo večji od naloženega kapitala.

Vzemimo kot primer tudi nafto. Zakaj ni bila v Jugoslaviji skoraj prav nič razvita industrija nafte in pridobivanje domače nafte; kaj morda inozemski kapitalisti niso vedeli, da v nedrih naše zemlje ni ravno malo nafte? Jasno je, da so to vedeli. Toda Shell in Standard Oil sta imela monopol na nafto, petrolej in bencin v naši državi ter sta se na vso moč trudila, da bi obdržala pri nas visoke cene za nafto, petrolej, bencin itd., kar sta vse uvažala iz svojih in raznih drugih držav. Ne samo, da niso hoteli sami odkrivati pri nas vrelcev nafte, temveč so tudi zelo uspešno po raznih pokvarjenih ministrih bivših režimov in celo po

sami kraljevski družini onemogočali pridobivanje nafte v naših krajih, čeprav so dobro vedeli za ležišča nafte.

Nadalje je bila pri nas tudi tekstilna industrija po večini v rokah inozemcev in je prav tako prinašala velike dobičke, vendar ne v našo korist. Inozemski kapitalisti so gradili pri nas samo tkalnice, ne pa tudi predilnice. Predilnice so imeli v svojih državah, izgotovljeno prejo pa so prodajali našim tovarnam po visokih cenah. Na ta način so spravljali pri nas to industrijo v odvisnost od inozemstva. Isti primer je tudi z električnimi centralami, ki so bile prav tako samo v tujih rokah in prinašale velik dobiček inozemcem. Tudi te centrale so bile pri nas odvisne od inozemstva, ker je bilo treba stroje in njihove dele nabavljati v tistih državah, katerih kapital je imel v rokah te električne centrale.

Prav tako, če ne še slabše, je bilo z različnimi rudniki, ki so bili v glavnem tudi v rokah tujih kapitalistov. V teh rudnikih je vladalo tako imenovano roparsko gospodarstvo. Tuji kapitalisti niso skrbeli za tehnično izpopolnjevanje rudnikov, za zaščito pred neugodnimi itd. Njihova skrb je bila samo, da so delavci za neverjetno mizerno mezdo s svojimi rokami nakopali čim več premoga in različnih rud.

To je torej najbolj brezsrčna oblika izkoriščanja naših delavcev in ropanja bogatih neder naše zemlje.

Lahko bi naštel še mnogo in mnogo podobnih primerov, vendar mislim, da se že iz tega lahko vidi, zakaj je bila naša država revna, zakaj je bila tako potrebna, pravična in koristna nacionalizacija vseh podjetij pri nas, zakaj je bila tako potrebna in nujna industrializacija naše države. Hkrati pa to dokazuje, kako strašen je bil zločin bivših voditeljev Jugoslavije, ki so tako očitno uničevali našo državo, ko so prodajali narodna bogastva za slepo ceno tujcu.

Naš petletni plan posveča pozornost vsem panogam proizvodnje, razen industrije tudi obrtništvu in kmetijstvu. Naše obrtništvo je bilo v strahu, da bosta petletni plan in povečana industrializacija uničila obrt. Ta strah je prazen. Če doslej nismo mogli posvetiti obrtništvu potrebne pozornosti in ga oskrbeti z zadostno količino surovin in orodja, je treba razlog iskati v tem, da tega nismo mogli, ne pa, da ne bi hoteli. Z največjo hitrostjo je bilo treba obnavljati razdejano industrijo in jo oskrbovati s potrebnimi surovinami, ki jih pri nas še vedno zelo primanjkuje. Na hitrico je bilo treba oskrbeti naše mestno in podeželsko prebivalstvo z najnujnejšimi proizvodi široke potrošnje. Ne mislim pa zanikati, da pri mnogih naših ljudeh, vodilnih ljudeh, ni bilo razumevanja za potrebe obrtništva. In ne samo to! Nekateri ljudje še danes mislijo, da se je obrtništvo že preživelo in da danes, ko ustvarjamo močno industrijo, ni več potrebno, da kot privatni sektor proizvodnje ovira pravilni razvoj družbene, socialistične proizvodnje, ki je pri nas dobila ta karakter zaradi prehoda glavnih proizvodnih sredstev iz privatne v družbeno lastnino. To je popolnoma napačno. Za nas je obrtništvo potrebno

in koristno. Naša industrija v mnogih panogah še dolgo ne bo krila vseh potreb naših narodov, nekatere panoge se pa danes sploh še ne dajo zamenjati z industrijo. Dalje, naše obrtništvo je kvalitativno na visoki stopnji in bomo zaradi specifičnosti nekaterih panog naše obrtništvo podpirali in ne bomo zavirali njegovega nadaljnjega napredka in razvoja. Ne zanemarjanje in odprava obrtništva, temveč njegova vključitev v naš splošni gospodarski plan, dajanje podpore, organiziranje obrtništva v proizvodne zadrage, da bi kar najbolj koristilo splošnemu gospodarskemu razvoju naše države — to je naša politika glede obrtništva in tega se mora vsakdo držati.

Naše kmetijstvo in petletni plan

Prvič. V našem petletnem planu se govori o prehodu iz ekstenzivnega poljedelstva na intenzivno. Z drugimi besedami, povečati je treba rodovitnost zemlje in izboljšati način obdelovanja. Povečati je treba količino pridelanih plodov z iste površine in izboljšati kakovost kmetijskih pridelkov. Kako pa bomo to dosegli? Razumljivo je, da ne na stari način, kakor to pridigajo razni navidezni dobrotniki kmetov, ki se bore iz demagoških in raznih drugih razlogov zoper industrializacijo naše države, pri tem pa govore, da industrializacija zanemara naše kmetijstvo. Take trditve so zelo plitve, nelogične in čudne tudi za vsakega kmeta. Če hočemo pomagati našim kmetom in izboljšati kmetijstvo, moramo imeti potrebno industrijo, ki bo proizvajala umetna gnojila, kmetijske stroje in orodje, moramo najprej ustvariti težko kovinsko industrijo, ki bo izdelovala tovarne za kmetijske potrebe. Dalje moramo racionalizirati naše premogovnike, rudnike železa in drugih rud, ki bodo oskrbovali livarne, težko industrijo itd. Z eno besedo, brez industrializacije in elektrifikacije ne moremo doseči nič, kar smo zgoraj omenili. Industrializacija naše države je neločljivo povezana s potrebami naših kmetov, ki pomenijo veliko večino naših narodov. Industrializacija naše države torej ni sama sebi namen, ampak je potrebna za povečanje blaginje vseh slojev ljudstva, v prvi vrsti pa delavcev in kmetov. Je glavni pogoj za boljše življenje naših delavcev, naših kmetov, naše ljudske inteligence, naših delovnih državljanov.

Naše kmetijstvo bo po planu potrebovalo v letu 1951 nekaj tisoč traktorjev več, kakor jih imamo danes, če naj kmetje dobro obdelajo zemljo. Kje pa jih bomo vzeli? Jasno je, da jih moramo izdelati v novih tovarnah. V letu 1951 bomo morali imeti več kot dvakrat toliko traktorskih plugov, kakor jih imamo danes, okrog 240.000 vprežnih plugov več, kakor jih imamo danes, nad 60.000 več sejalnih strojev, nad 2500 strojev za žetev, okrog 8000 strojev za vezanje snopov več, okrog 220 kombajnov več, okrog 7000 kosilnih strojev več, okrog 7000 mlatilnic več, okrog 14.000 trierjev, okrog 70.000 slamoreznice več in tako dalje. Iz tega je razvidno, kako velikanski pomen ima naš petletni plan za poljedelstvo. Iz tega je razvidno, da potrebujemo mnogo tovarn, mnogo jekla, mnogo

boljših rudnikov itd. Iz tega je razvidno, kako neutemeljena in lažniva je propaganda raznih navideznih prijateljev kmeta, ki nas dolže, da ne skrbimo za kmete. Na tem mestu lahko rečem, da ta gospoda ne bi nikoli mogla storiti za kmeta tega, kar bomo storili z uresničitvijo petletnega plana.

Tisti elementi v naši državi, ki so proti industrializaciji naše države, so potemtakem v bistvu proti blaginji ljudstva. Proti kmetu so, proti delavcu, proti ljudstvu sploh, pa naj še tako maskirajo svoj boj zoper industrializacijo.

Razni reakcionarni elementi tudi poizkušajo ovirati na razne načine izpolnitev plana. Ti elementi nočejo priznati, da je nova Jugoslavija v tem kratkem povojnem razdobju pokazala velikansko življenjsko silo. Vsakdo ve, da je Jugoslavija največ trpela, vendar, ali je kdo, ki danes lahko zanika, da smo v tem razdobju dosegli pri obnovi take uspehe, kakršnih ni dosegla nobena država v Evropi, ki je bila okupirana ali pa napadena po fašističnih silah? To nam priznavajo celo naši nasprotniki v inozemstvu. Zato se nam pa zde še bolj neumni in reakcionarni tisti elementi pri nas, ki stalno govorijo o tem, da Jugoslavija gospodarsko ne more napredovati, če se ne opre na ameriške in angleške kapitaliste, da naša država ne more gospodarsko napredovati, če se gospodarsko in politično ne podredimo anglosaškim silam. Ta reakcionarna klika govori, kar je razumljivo, to, česar si želi. Veseli se pomoči, ki jo bo dajala grški in turški reakciji Amerika, itd. Ta reakcionarna klika, pa naj bo v Beogradu ali Zagrebu, v Ljubljani ali v Sarajevu, stalno sanjari, seveda v svojem ožjem krogu, o bližnjem gospodarskem in političnem zloumu, o bližajoči se spremembi oblasti pri nas itd. Jasnno je, da bo ta gospoda zaman čakala na neko spremembo pri nas do svojega žalostnega konca. Takšnih brbljanj ni treba jemati resno, ker s tem ta gospoda tolaži sama sebe, si krajša čas, odnosno je to njeno edino delo, ki ga danes opravlja; razume se, da to delo ni brez rizika, ker je protiljudsko in sovražno novi Jugoslaviji.

Skoraj prav tako je treba obsojati malodušnost in pomanjkanje vere v naše lastne sile in tarnanje zaradi težav pri izpolnjevanju našega petletnega plana. Res je, mnogo težav bomo imeli pri izpolnjevanju tega plana, vendar moramo prenesti vse težave ter jih premagati, ker nas bo to naglo privedlo k smotru, h kateremu stremi vsak naš pošten državljani, in sicer k srečnejši in lepši bodočnosti ljudstva v naši državi. Globoko sem prepričan, da bomo premagali vse težave, ki nas čakajo pri uresnitvi tega petletnega plana. O tem so prepričani vsi, ki neomajno verujejo v ustvarjalno silo naših narodov, naših delavcev, naših kmetov, naše slavne mladine, naše ljudske inteligence, naših delovnih državljanov. Poroštvo za dosego vsega tega nam je to, kar smo dosegli doslej v neverjetno kratki dobi in z zelo skromnimi sredstvi.

Modrijani so, ki govore v zvezi s planskim kmetijstvom, da je to kršitev zasebne lastnine in zasebne pobude. Ti modrijani gredo še naprej: govore, da so to začetki odprave zasebne lastnine

sploh, odnosno priprava za odpravo zasebne lastnine. To je čisto navadno klepetanje, ki nima nobene podlage, ima pa tendenco, da se napravi zmeda med kmetijskimi množicami in nezaupanje do ustave in vrhovne državne uprave.

Da, mi hočemo uresničiti načrtno kmetijstvo, ker to ne koristi samo skupnosti kot celoti, temveč tudi kmetom samim.

Če se danes vrhovna državna oblastva v naši državi vztrajno trudijo izdelati realne načrte za naše rudarstvo, za našo elektrifikacijo, za našo industrializacijo sploh, za načrtno razdeljevanje surovin, za načrtno razdeljevanje gotovih industrijskih izdelkov itd., je čisto naravno prav tako pomembno in potrebno, da skrbi vrhovna državna oblast tudi za načrtno kmetijstvo. Zelo škodljivo in sploh nemogoče bi bilo dopustiti, da ne bi v kmetijstvu uporabljali podobnih planskih metod kakor v ostalem gospodarstvu. Država mora skrbeti za to, da zagotovi kmetom raznovrstno seme dobre kvalitete; da pa bi bilo to mogoče, potrebujemo plan, vedeti moramo, kakšno količino in kakšno seme potrebujejo kmetje v posameznih krajih. Za dvig našega ljudskega kmetijstva na višjo stopnjo, iz ekstenzivnega v intenzivni način obdelovanja potrebujemo plan. Vedeti moramo, koliko bodo kje potrebovali kmetijskih strojev, traktorjev, koliko bodo kje potrebovali umetnih gnojil itd. Država mora skrbeti za prehrano vsega prebivalstva v državi in zato seveda ni ne vrhovnim ne nižjim organom oblasti vseeno, kako bodo kmetje sejali, koliko in kaj bodo sejali in kje bodo kaj zasejali. Potreben nam je torej plan za setev. Potrebni so strokovno vodstvo in nasveti. Dalje pa mora prav zato, zaradi prehrane vsega prebivalstva v državi, zaradi zagotovitve potrebne rezerve za primer elementarnih nezgod itd., država skrbeti za pravilno in smotno razdelitev žetvenega donosa, izvesti mora načrtno odkup žita in industrijskih rastlin. Ni torej niti govora o kakršni koli odpravi zasebne lastnine, ampak gre samo za to, da se tudi v kmetijstvu načrtno gospodari. To nam nalagajo interesi naše občeljudske skupnosti in interesi samih kmetov. Temu imperativu se mora vsakdo pokoriti. Vsaka drugačna razlaga je protiljudska in sovražna ter ima namen ovirati hiter razvoj naše države.

Kaj nudi industrializacija našemu delavskemu razredu

Ze s samim tem, da so pri nas proizvodna sredstva prešla iz privatne v družbeno last, da je proizvodnja dobila nov značaj, da je proizvodnja za potrebe ljudstva in naše občeljudske skupnosti, ne pa zaradi dobička, zaradi kopičenja bogastva posameznikov, z drugimi besedami, s prehodom iz kapitalističnega na socialistični način proizvodnje, že s samim tem je pri nas prenehala vsaka nevarnost brezposelnosti za delavski razred. Prenehala je tista nevarnost, ki je značilna za kapitalistične države, kjer je brezposelnost kronična in se zmanjša le v najvišjih fazah konjunktura, a se ne odpravi, ki je v stari predvojni Jugoslaviji tako hudo

prizadela naše delavce. Z industrializacijo naše države bo stotisočim revnim državljanom in kmetom brez zemlje omogočeno, da najdejo zaslužek, s čimer se bo preprečilo, da bi se naši siromašni ljudje potikali po tujini in zapustili svojo domovino v iskanju zaslužka. Industrializacija naše države je torej zelo pomemben činitelj pri reševanju tega težavnega socialnega problema.

Industrializacija države in uvajanje planskega gospodarstva sploh pomeni v novi Jugoslaviji zanesljivo neposredno izboljšanje življenjske ravni naših narodov, naših delavcev, naših kmetov, naših državljanov sploh. Medtem ko je v kapitalističnih državah racionalizacija v industriji in povečanje storilnosti prava nesreča za delavski razred, ker jemlje nadprodukcija velikemu delu delavcev zaslužek, ker se proizvajajo zaradi dobička — odtod tudi metanje v vodo ali sežiganje velikanskih količin živil, hkrati pa lakota med delovnimi množicami — bo pri nas ravno narobe: to bo samo pospešilo blaginjo naših narodov.

Imeli bomo še mnogo velikih težav pri uresničevanju petletnega plana. Teh težav se moramo zavedati in storiti vse, da jih premagamo.

Prizadevati si moramo predvsem na vso moč, da vzgojimo potrebne strokovne kadre in ustrezne delovne moči za našo industrijo in gospodarstvo sploh, ki se bo po planu silno razvilo. V teh petih letih bo naša industrija potrebovala 170.000 novih industrijskih delavcev, ki se morajo seznaniti s sodobnim proizvodnim procesom. To je dvakrat več, kakor jih imamo danes. Nadalje bo v teh petih letih naše gospodarstvo potrebovalo 60.000 srednjih strokovnih kadrov, torej skoraj sedemkrat več, kakor jih imamo danes. Potrebovali bomo 20.000 ljudi s fakultetno izobrazbo več, kakor jih imamo danes. Vzgojiti te kadre je zelo težavna naloga, vendar jo bomo morali premagati.

Razen tega se bomo morali verjetno boriti z raznimi zunanji težavami pri nabavljanju potrebnih strojev. Vendar bomo te težave najlažje premagali tako, če bomo pravočasno izpolnili vse naše obveznosti do tujine v zvezi s petletnim planom.

V gospodarstvu bo potrebna tudi največja budnost pred raznimi škodljivci, ki bodo skušali ovirati uresničitev petletnega plana. Če se bodo taki škodljivci pojavili, ne bo potrebna le največja budnost, temveč tudi največja strogost.

Nič manj ni pomemben boj zoper vsako malodušnost in omahljivost pri raznih težavah. Do takih in podobnih težav bo prišlo, vendar jih moramo premagati in jih bomo tudi premagali.

Prav tako moram tudi poudariti, da je pri planskem gospodarstvu, pri izpolnjevanju petlet-

nega plana, za uspeh gospodarskega razvoja, za uspeh uresničitve petletnega plana velika nevarnost vsak partikularizem, vsak lokalni patriotizem. Škodljivo in nevarno bi bilo, če bi se izogibali natančne evidence vseh materialnih sredstev, ki jih potrebujemo za pravilno razdelitev in pravilno razvijanje plana.

Zelo škodljivo bi bilo tudi za izpolnitev plana, če ne bi imeli razumevanja za pravilno razdelitev kadrov, raznih inženirjev, srednjih strokovnih kadrov in kvalificiranih delavcev. Pri tem je prav tako nevaren centralizem, kakor partikularizem, če gledamo preveč ozkosrčno. To govorim zaradi dosedanjih izkušenj in poudarjam, da se moramo tega v prihodnje izogibati, če hočemo uspešno uresničiti naš petletni plan.

Uresničitev tega petletnega plana bo popolnoma spremenila našo deželo. To pomeni, da naša dežela ne bo postala samo mnogo bogatejša na materialnih dobrinah, temveč bodo gmotne dobrine omogočile nagel kulturni razvoj. Imeli bomo ne le več raznih tovarn, rudnikov, železnice, raznih strojev, dobrih komunikacij, razne živine in življenjskih potrebščin, temveč tudi mnogo več raznih šol, srednjih in visokih, raznih znanstvenih ustanov ter obnovljenih vasi in mest itd. Obenem bodo ustvarjeni pogoji za lažji nadaljnji vsestranski razvoj. Blaginja ljudstva bo silno narasla. Že ob koncu petega leta izpolnjevanja plana bo splošni narodni dohodek silno narasel. V primeri z letom 1939. bo imel približno tako sliko: splošni narodni dohodek leta 1939.: 132 milijard; leta 1951.: 235 milijard ali 193%. Nadalje je bila vrednost skupne materialne proizvodnje leta 1939. 203 milijarde, leta 1951. pa bo 366.6 milijarde ali 180%. Mislim, da ni treba še bolj podrobno navajati kakih števil ali odstotkov o tem, kaj se bo ustvarilo in koliko česa v teh petih letih. O tem bodo govorili ostali tovariši, razvidno je pa tudi iz petletnega plana. Rad bi samo še enkrat poudaril velikanski pomen tega našega dejanja za vse naše narode. Kakor ni brez izpolnitve tega plana, brez industrializacije države, blaginje za naše narode, tako brez izpolnitve tega plana tudi ni podlage za našo gospodarsko in politično neodvisnost; zato sem mnenja, da je dolžnost vsakega našega državljana, da napne vse svoje sile za izpolnitev nalog, ki nas čakajo pri uresničenju petletnega plana.

Zavedajoč se vseh težav, ki nas čakajo, smo globoko prepričani, da bomo s pomočjo vseh ljudskih sil uresničili to, kar nas vodi k lepši in srečnejši bodočnosti.

(Ekspozé maršala Tita pred Ljudsko skupščino FLRJ.)

Petletka — naš borbeni program!

SLOVENSKA KOROŠKA MORA BITI PRIKLJUČENA K JUGOSLAVIJI

»Gospodje ministri! Jugoslavija je neposredno in bolj kot katera koli druga zavezniška država prizadeta v vprašanju pogodbe z Avstrijo. Avstrija je sosedna država Jugoslavije in z njenega ozemlja je bil v zadnjih treh do štirih desetletjih dvakrat izveden oboroženi nemško-avstrijski napad na našo državo. Zgodovinsko dejstvo je, da je bila Avstrija vedno predstraža nemških osvajalcev, ki so usmerili svoj »Drang nach Osten« preko jugoslovanskih dežel. Z vojnimi osvajanjem in tako imenovano »mirno« germanizacijo so si avstrijski oblastniki vztrajno prizadevali, da bi čim bolj razširili nemško območje v globino jugoslovanskega etničnega ozemlja.

Zaradi tega ni niti malo slučajno, da je v drugi svetovni vojni Hitler določil Avstriji posebno poslanstvo glede Jugoslavije in da je našel najboljše izvrševalce za svoje načrte podjarmljenja Balkana prav v Avstriji. Sam avstrijski minister za zunanje zadeve dr. Gruber je izjavil, da je v nemških oboroženih silah sodelovalo 800.000 avstrijskih vojakov. Leta 1943 je bilo v Hitlerjevi vojski več kot 80 generalov — Avstrijcev. Avstrijci so bili v nemški vojski na položajih, za katere se je zahtevalo popolno zaupanje. Bombardiranje Beograda 6. aprila 1941 je vodil Avstrijec generalni polkovnik Löhr, ki je pozneje postal vrhovni komandant nemške vojske na jugovzhodu. Število avstrijskih divizij, ki so se borile proti Narodno-osvobodilni vojski Jugoslavije, je znašalo približno tretjino nemških oboroženih sil v Jugoslaviji sploh. Številne komandne položaje nemške vojske v Jugoslaviji so zavzemali avstrijski generali kot n. pr. bivši minister v Schuschniggovi vladi Gleise von Horstenau, dalje generalni polkovnik Lothar Rendulitsch, general Adalbert Lontschar itd. Gestapovski in okupacijski aparati v Jugoslaviji so se v glavnem rekrutirali iz Avstrijcev. Kot primer bom naštel samo generala Meissnerja in Kammerhoferja, dalje gauleiterja Rainerja, Überreiterja itd.

Pokolj prebivalstva v Kragujevcu 22. oktobra 1941, ko je bilo v enem dnevu ustreljenih 7000 ljudi, je organiziral avstrijski gestapovec Rudolf Berg.

Glavni nemški organizatorji kvizlinških režimov v Beogradu in Zagrebu so bili Avstrijci Neubacher, Kronholtz itd. Del Slovenije je bil formalno anektiran in postavljen pod upravo dveh avstrijskih provinc. Tudi v tem predelu s 700.000 prebivalci, kjer je bilo ustreljenih več kot 3000 talcev ter nasilno izseljenih 80.000 Slovencev, so sestavljali uradniški aparat, policijo in orožništvo skoro sami Avstrijci. Med 4433 nemškimi vojnimi zločinci, ki jih je registrirala naša Državna komisija za ugotavljanje vojnih zločinov, je 2062 Avstrijcev. Iz Jugoslavije so odpeljali v Avstrijo cele tovarne in delavnice, industrijske surovine, prevozna sred-



stva, živino in drugo premoženje. Avstrija se je torej obogatila na račun ropanja v Jugoslaviji.

Ko navajamo vsa ta dejstva, ne delamo tega iz sovraštva do avstrijskega naroda, niti z namenom, da bi ves ta narod izenačili z onimi Avstrijci, ki so počenjali zločine v Jugoslaviji, toda očitno je, da mora Avstrija za svojo udeležbo v vojni nositi svoj delež odgovornosti. V nasprotnem primeru bi prišli v absurden položaj, da bi se Avstrija za svojo udeležbo v vojni na strani Hitlerja ekonomsko in politično nagradila, medtem ko naj bi žrtve fašistične napadalnosti same nosile posledice vojnega opustošenja.

Mnenje, da Avstrija ni odgovorna za svojo udeležbo v vojni, ker je bila s prejšnjim Anschlussom nasilno podrejena Nemčiji, ne more vzdržati kritike. Celotni notranji razvoj Avstrije pred Anschlussom jasno kaže avstrijsko povezanost s fašistično osjo tudi pred Anschlussom. Geslo znanega avstrijskega političnega voditelja Seidla: »Nobene kombinacije brez Nemčije!« je bilo značilno za ves razvoj Avstrije. Toda tudi sam Anschluss ni bil izveden brez odgovornosti in udeležbe vodilnih političnih sil Avstrije. Pri tem ne mislim samo na odgovornost Schuschniggovega režima. V tem pogledu je značilna n. pr. izjava, ki jo je dal predsednik avstrijske republike dr. Karl Renner leta 1938, ko je Hitler v Avstriji izvajal plebiscit za Anschluss. Dr. Karl Renner je takrat dejal: »Na to dejstvo gledam kot na resnično zadoščenje za ponižanje v letih 1918 in 1919, za Saint Germain in Versailles. Zanikati bi moral vso svojo pretek-

lost kot prvoborca za pravico samoodločbe narodov in kot nemško-avstrijskega državnik, ako ne bi z veseljem srčnim pozdravil tega velikega dejanja — ponovne združitve nemškega naroda. Razdobje 20-letnega blodenja avstrijskega naroda je sedaj zaključeno. Vračam se k izhodiščni točki, k svoji slovesni izjavi od 20. novembra. Sicer nimam nobenega naročila, da bi govoril v imeu svojih prištev, vendar lahko izjavim: kot socialni demokrat in s tem kot prvoborec za pravico samoodločbe narodov, kot prvi kancler nemško-avstrijske republike in kot bivši predsednik mirovne delegacije v Saint Germainu — bom glasoval „da“.

Takih primerov bi lahko mnogo navedli. Vlada FLRJ smatra, da vprašanja miru z Avstrijo v današnjih pogojih in po vseh dosedanjih izkušnjah ni mogoče ločiti od vprašanja miru z Nemčijo. Ako res obstaja stremenje, da se Nemčiji zaprejo vsa pota imperialistične ekspanzije, potem je treba zapreti tudi njena avstrijska vrata, to je ona vrata, skozi katera je nemški imperializem izvajal svoj pritisk na Balkan. Toda to bomo dosegli samo tedaj, če bo Avstrija postala resnično neodvisna, miroljubna in demokratična država in ako se bo odrekla stari vlogi v službi velikonemškega imperikalizma, toda ne samo z besedami, ampak tudi z dejanji.

Jugoslovanska delegacija stoji že drugič pred tem Svetom z zahtev, da se Jugoslaviji priključi del slovenskega ozemlja, ki je bilo doslej pod tujim gospodvom. So ljudje v zavezniških državah, ki jih ta akt vznemirja in ki imenujejo jugoslovanske zahteve, nacionalizem, imperializem, eskpanzionizem in podobno, toda mnenja smo, da bi taki ljudje pokazali veliko več demokratičnosti in miroljubnosti, če bi jih vznemirjala samo krivica, ne pa zahteva, da bi se krivica popravila. V jugoslovanskih zahtevah nasproti Avstriji — in podobno je bilo tudi z našimi zahtevami nasproti Italiji — se zrcali težka zgodovina majhnega naroda, ki je bil stoletja zatiran, ki se je moral stoletja boriti za svoje življenje in ki je moral plačati vsak korak k nacionalni svobodi z vztrajno borbo in krvavimi žrtvami. Zaradi tega jugoslovanske teritorialne zahteve nasproti Avstriji niso nove, ampak so po svojem bistvu toliko stare, kolikor je stara borba jugoslovanskih narodov za svojo neodvisnost, kolikor je stara borba slovenskega naroda za osvoboditev in zedinjenje. Toda vprašanje Slovenske Koroške ni samo naše vprašanje.

Tudi zavezniške države, ki so z gesli demokracije in svobode razbile napad fašističnih osvajačev, so dolžne in obvezane, da omogočijo temu narodu, da se dokončno osvobodi izpod nemško-avstrijskega jarma. Glejte, zaradi tega jugoslovanska delegacija z vso odločnostjo postavlja pred ta spoštovani Svet in pred vsem svetom svoje zahteve, naj se Slovenska Koroška osvobodi izpod nemško-avstrijskega jarma in priključi k LR Sloveniji v okviru jugoslovanske federacije.

Koroška je bila v preteklosti zibelka in središče prve slovenske države Karantanije, Koroška je dala prve kulturne spomenike slovenskega naroda ter je bila ena izmed prvih in najvažnejših

središč slovenske književnosti. Po dolgotrajni germanizaciji, ki ji je uspelo raznaroditi severnejše predele tega ozemlja, je postala današnja Slovenska Koroška obmejna dežela, na katero so se vrgli moderni germanizatorji z vsemi silami in vsemi sredstvi, da bi germanizirali tudi njo. Toda je ostala tudi do danes slovenska.

Prvo uradno ljudsko štetje po etnični pripadnosti leta 1846 je ugotovilo na tem ozemlju 90% slovenskega prebivalstva, v absolutnih številkah 103.000 Slovencev proti 10.000 Nemcem. Z načrtnim dovajanjem nemškega elementa in nasilnim raznarodovanjem prebivalstva se je v zadnjih stoletjih v neki meri povečala manjšina tujega prebivalstva, in sicer v glavnem mestu Celovcu in ostalih mestih, medtem ko je vaško prebivalstvo tudi danes etnično strnjeno slovensko.

Po naravnem razvoju prebivalstva, upoštevajoč emigracijo in germanizacijo, je bilo leta 1910 med 145.000 koroškimi prebivalci 107.000 Slovencev; prav tolikšno število je bilo ugotovljeno tudi po slovenskem narodnostnem katastru iz istega leta.

Do številk preko 100.000 Slovencev prihajamo tudi po podatkih o jeziku, ki se ga je posluževala cerkev na Koroškem.

Slovenska Koroška se razprostira v dolžini 120 km ob dosedanji jugoslovanski meji. Dejansko gre torej za popravo meje. Slovenska Koroška je geografsko odprta proti jugovzhodu in sestavlja s sosednimi slovenskimi pokrajinami enotno nacionalno in ekonomsko področje. Njena ločitev od ostale Slovenije je po prvi svetovni vojni škodljivo vplivala na njeno gospodarstvo, zlasti na njeno industrijo.

Izreden ekonomski pomen za Jugoslavijo ima vprašanje električnega gospodarstva na Dravi. To vprašanje je za nas tako važno, da bi ga rad posebej podčrtal. Avstrija se je leta 1926 Jugoslaviji obvezala, da brez njenega privoljenja ne bo izmenjavala vodnega režima na Dravi ali gradila kakršnih koli objektov v področju Drave. Nacistična Nemčija se na to obveznost ni ozirala, ampak je med vojno zgradila v Slovenski Koroški v Žvabeku in Labodu dve hidrocentrali, medtem ko je en del vode iz gornjega toka reke Drave napeljala v reko Salzach. S tem je bila zadana ogromna škoda hidrocentralam na Dravi v Jugoslaviji, ki so zaradi tega, n. pr. pozimi leta 1945 večkrat lahko izkoriščale samo 2 % svoje zmogljivosti, to se pravi, da so mesečno izgubljale okrog en milijon KW ur. To velikansko in nepopravljivo škodo mora trpeti električna proizvodnja Jugoslavije zaradi tega, ker je področje Drave razbito med dve državi.

Slovenska Koroška je torej tako etnično kakor ekonomsko povezana z Jugoslavijo.

Dejstva so tako jasna, da dvomim — dovolite mi, da to odkrito izrazim, da bi oni, ki dokazujejo nasprotno, sploh res verjeli, kar dokazujejo.

Kar se tiče avstrijske uradne argumentacije, dovolite, da se poslužim primerjanja z znano pripovedko, kakor je to storil neki novinar v našem tisku. Ta pripovedka pravi, da je neka žena obtožila svojo sosedo, da ji je vrnila izposojeni lonec, ki je bil cel, preluknjan. Sosedo se je branila takole: »1. izposodila si nisem nikakega lonca, 2. lo-

nec sem ji vrnila popolnoma cel in 3. lonce je bil že preluknjan, ko mi ga je posodila. Približno take logike se drži tudi avstrijska uradna argumentacija. Ta argumentacija pravi: 1. da Slovencev v Avstriji sploh ni, razen nekaj malih izjem, 2. trdi, da uživajo Slovenci v Avstriji vse mogoče nacionalne pravice, in 3. da Slovenci v Avstriji sploh ne želijo, da bi imeli nacionalne pravice in da bi bili Slovenci. Toda če Slovencev na Koroškem ni, ali če Slovenci zares hočejo biti Avstrijci, je nerazumljivo, zakaj je potreben tak teror, kakršnega izvajajo danes avstrijska vlada in okupacijska oblastva proti Slovincem na Koroškem. V tej pokrajini so bili danes podvzeti vsi ukrepi, da bi se onemogočilo svobodno izražanje volje Slovencev po priključitvi njihove dežele k FLRJ, čeprav sta tudi britanska in ameriška vlada uradno, to se pravi s svojimi notami vladi FLRJ 12. oziroma 15. maja 1945 in 27. novembra 1945 izjavili, da smatrata vprašanje avstrijskih meja za odprto.

Za Slovensko Koroško, za edino pokrajino v Avstriji, v kateri se je ljudstvo med vojno z orožjem borilo na strani zaveznikov, je bil ustvarjen posebni režim, ki je koroškim Slovincem praktično vzel vse demokratične pravice. Ustvarjen je poseben pas zaporne cone, ki zajema največji del slovenskega ozemlja. Z izgovorom, da se Koroška hermetično zapre proti Jugoslaviji, so hoteli dejansko popolnoma zadušiti borbo koroških Slovencev za svobodo, za priključitev k Jugoslaviji.

Kljub temu se koroški Slovenci borijo še nadalje in izkoristijo vsako priliko in vsako možnost, da izrazijo svojo voljo po priključitvi k FLRJ. V svoji resoluciji, ki so jo podpisali skoraj vsi slovenski rimsko-katoliški duhovniki na Koroškem ter jo poslali Svetu ministrov za zunanje zadeve, ti duhovniki na primer izjavljajo:

»Visokemu predstavništvu velikih sil in vsej svobodoljubni svetovni javnosti podajamo svojo prošnjo, podkrepjeno s krvjo padlih in ubitih bratov in sestr: združite nas z matičnim slovenskim narodom v Jugoslaviji!«

Ta stavek je stalen motiv resolucij, ki prihajajo iz vseh vasi in mest Slovenske Koroške, z brezštevilnih mitingov, konferenc in demonstracij. In res je povsem nerazumljivo, da so se okupacijska oblastva odkrito postavila na stran avstrijskih zatiralcev in proti volji prebivalstva, ki predstavlja večino.

Da bi preprečile izražanje volje slovenskega prebivalstva, so okupacijska oblastva pred nekaj dnevi prepovedala vse množične sestanke, nošenje in razobešanje slovenskih in jugoslovanskih zastav ter napisov in vsako manifestacijo za priključitev Koroške k Jugoslaviji, da — celo odpošiljanje brzojavk in resolucij Svetu ministrov za zunanje zadeve. Pripeljane so bile nove čete, okrepljene so bile vse posadke in vse policijske enote v Slovenski Koroški. Množične aretacije in pretepanja so postala sedaj še številnejša.

Glejte, v kakšnih okoliščinah izražajo koroški Slovenci svojo voljo, da se priključijo k Jugoslaviji.

Toda koroški Slovenci so dali tudi v zadnji vojni najmočnejše prizadevanje, ki bi ga lahko dali

v dokaz svojega obstoja in svoje volje, da živijo v svobodi. Tako pričevanje so dali koroški Slovenci s svojo vstajo v času, ko je bilo videti, da je zmaga zaveznikov še daleč, s svojo vztrajno oboroženo osvobodilno borbo od leta 1942 do konca vojne. Partizanski odredi koroških Slovencev so zadali Nemcem težke izgube: več kot 800 padlih, v celoti okrog 10.000 onesposobljenih za borbo. Partizani so imeli naslednje izgube: 1080 mrtvih, 710 ranjenih, 317 ujetih in pogrešanih.

Pomen njihove borbe se vidi tudi v tem, ker je bila pri njih dolgo časa tudi britanska vojaška mislija. Zares težka in mučna preizkušnja za koroške Slovence bi bila, ako bi jih sedaj zapustili oni zavezniki, ki so jih med vojno pozivali, naj se borijo, ter jim obljubljali osvoboditev izpod nemškega jarma.

Priljubljena teza nasprotnikov priključitve Slovenske Koroške k Jugoslaviji je tako imenovani plebiscit iz leta 1920. Toda ta plebiscit — po obliki in načinu, kakor je bil organiziran — dejansko ni imel naloge, da bi pravilno rešil koroško vprašanje, ampak da bi zagotovil način, po katerem bi Koroška gotovo pripadla k Avstriji. Plebiscit je bil izveden na ozemlju, ki je bilo — obenem z ostalo Slovenijo — več stoletij stalno pod avstro-nemško oblastjo. Kljub temu, da so vsi momenti — vsa zatiranja in nasilja v teku zgodovine, elementi zastonosti in nizke zavesti, vpliv višje cerkvene hierarhije, ki je bila nemška, čustva strahu in podrejenosti, ki so osala kot ostanek preteklosti itd. — favorizirali Avstrijo, je bila izdelana še posebna plebiscitna geometrija, ki naj bi zagotovila tak rezultat plebiscita, ki bi bil uspešen za Avstrijo.

Na zahtevo Italije je bila vnaprej izločena iz plebiscitne cone in izročena Avstriji Ziljska dolina, ki bi lahko zaradi svoje močne nacionalne zavesti bistveno vplivala na izid plebiscita v korist Jugoslavije. Ta rešitev je bila Italiji potrebna iz strateških razlogov, ker en del Ziljske doline veže Italijo in Avstrijo.

Prav tako sta bila izločena iz plebiscitne cone in izročena Jugoslaviji dela Koroške — Mežiška dolina in del Dravske doline, da bi se na ta način zmanjšalo število Slovencev v plebiscitni coni.

Ostanek ozemlja je bil zaokrožen tako, da je plebiscitna cona A ostala brez večjega mesta, ki bi predstavljalo za vaško prebivalstvo ekonomsko središče in na katero bi bilo navezano. S tem je bil izveden na kmete posebno močan pritisk in je izzval med njimi strah za ekonomski obstoj.

Naravno je, da je morala dati taka nepravilna geometrija tedaj protijugoslovanski rezultat. K temu bi lahko dodali še veliko drugih dejstev, ki dokazujejo, da plebiscit iz leta 1920 ni mogel predstavljati odraz resnične volje prebivalstva in objektivnih etničnih odnosov na Koroškem. Vendar pa je treba k vsemu temu dodati, da je proavstrijska večina v plebiscitu znašala samo okrog 6000 glasov.

Kaže pa, da tudi sami nasprotniki jugoslovanskih zahtev v zaveznikih državah ne smatrajo plebiscita za zadovoljiv objektivni kriterij, kar najbolje dokazuje dejstvo, da ni nihče izmed njih

predlagal, da bi se pokrajina južno od Drave priznala Jugoslaviji, čeprav je imel ta del Koroške v plebiscitu večino za Jugoslavijo.

Naslednja priljubljena teza nasprotnikov priključitve Slovenske Koroške k Jugoslaviji je tako imenovana »nedeljivost« Koroške. Toda dejstvo je, da Slovenska Koroška za Avstrijo v ekonomskem pogledu pomeni zelo malo, medtem ko je na drugi strani njena gospodarska povezanost z Jugoslavijo očitna. Zagovorniki te teze prav tako radi naglašajo, da so Karavanke velika prirodna ovira za priključitev Koroške k Sloveniji. Toda težko je dometi, da bi oni, ki to trditev postavljajo, res tudi verjeli v njeno resnost. Vzhodni del Slovenske Koroške tvori n. pr. skupno z jugoslovansko Dravsko dolino očitno neločljivo ekonomsko celoto, pa tudi Karavank tamkaj ni več, ampak je teren na obeh straneh meje povezan z dolinami — pa vendar ni nihče izmed nasprotnikov jugoslovanskih zahtev predlagal, da bi se ta del, ki je ekonomsko, geografsko in etnično tako neločljivo povezan s Slovenijo, izročil Jugoslaviji. To torej niso oni argumenti, ki bi vodili del naših zaveznikov k temu, da nasprotujejo jugoslovanskim zahtevam.

V ostalem moramo, kadar gre za to, da so Karavanke ovira za priključitev Slovenske Koroške k Sloveniji, pripomniti, da današnji avstrijski zagovorniki tega argumenta niso bili vedno tega mnenja. Isti ljudje, ki danes branijo to tezo, so leta 1941 z navdušenjem pozdravili hitlerjevsko priključitev večine Slovenije. Cela slovenska pokrajina je bila priključena Koroški in meja Hitlerjeve Koroške je do konca vojne potekala skozi predmestja Ljubljane, glavnega mesta Slovenije.

Takšna sta torej duh in logika avstrijske argumentacije: kadar se del Slovenije priključi k nemški Koroški, takrat Karavanke niso ovira, kadar pa naj bi se Slovenska Koroška priključila k svoji LR Sloveniji, k svoji nacionalni matiči, takrat postanejo Karavanke ovira.

Vsa argumentacija nasprotnikov jugoslovanskih zahtev sestoji torej iz konstrukcij, ki so v enaki meri neosnovane in neprepričljive. To velja tako glede Slovenske Koroške kakor glede obmejnih predelov Radgone, Lučan in Sobote na Štajerskem, ki so po večini naseljeni s slovenskim prebivalstvom in ki so v geografskem in ekonomskem pogledu imperativno usmerjeni k Jugoslaviji. Radgona je bila n. pr. v prvem osnutku mirovne pogodbe z Avstrijo l. 1919 že priznana Jugoslaviji ter je bila šele kot koncesija takratni italijanski delegaciji izročena Avstriji. Radgonski trikot je nenaraven klin v zemlji Jugoslavije, medtem ko je večina prebivalstva slovenska. To provincialno mestce je bilo odtrgano od svojega jugoslovanskega zaledja in priključeno k državi, ki ji nima kaj služiti. Naravna posledica je bila, da je njegovo prebivalstvo upadlo od leta 1910 do 1939 za okrog 30 %.

Posebno vprašanje so nacionalne in demokratične pravice Gradiščanskih Hrvatov, znatne skupine jugoslovanskega prebivalstva, ki šteje skupno 70 tisoč ljudi, ki pa niso v neposrednem teritorialnem stiku z Jugoslavijo. Gradiščanski Hrvatje so res sicer ohranili neko majhno število svojih

verskih osnovnih šol, vendar so se morali stalno boriti za najosnovnejše manjšinske pravice. Zato vlada FLRJ zahteva, da se v pogodbi zagotovijo pravice Gradiščanskih Hrvatov v obliki posebnega avtonomnega statuta. Skupno je torej danes v Avstriji okrog 200.000 Jugoslovancev. Ako bi ugodili teritorialni zahtevi, ki jo je postavila jugoslovanska vlada, bi ostalo v Avstriji še več kot 70.000 Jugoslovancev, medtem ko bi prišlo v meje Jugoslavije okrog 60.000 Avstrijcev, to se pravi manjše število kakor bi ostalo Jugoslovancev v Avstriji. S tem bi se rešilo mučno sporno vprašanje v srednji Evropi v korist miru in dobrih sosedskih odnosov med Jugoslavijo in Avstrijo. Po drugi strani pa bi, če bi prepustili Slovensko Koroško v avstrijskih rokah, pomenilo, pustiti ostankom nacizma novo upanje pangermanističnega imperialističnega stremljenja, bi pomenilo zaviranje resnične demokratizacije Avstrije. To bi tudi pomenilo, da se priznajo rezultati nasilnega pritiska germanizatorskega sistema, sistema zlorabljanja vseh oblik javne uprave in življenja za to, da bi se fizično iztrebil neki narod in da bi se skalila, zmanjšala in uničila njegova nacionalna zavest v korist osvajačca.

Poleg pravilne rešitve teritorialnega in drugih vprašanj, o katerih sem govoril, in poleg pravilne rešitve raznih gospodarskih vprašanj, o čemer bo govoril za menoj minister Simić — moram poudariti še nekaj dejstev.

Zgodovina Avstrije med prvo in drugo svetovno vojno na nedvoumen način dokazuje, da je usoda Avstrije kot demokratične in neodvisne države povezana z njenim razmerjem proti sosedom v Podonavju. One sile, ki so te odnose kalile, so bile hkrati tudi sile, ki so ogrožale in ob koncu upropastile avstrijsko demokracijo in avstrijsko neodvisnost ter postavile Avstrijo v službo italijanskega in nemškega imperializma. Avstrijska udeležba v drugi svetovni vojni ni bila že vnaprej določena šele po Anschlussu leta 1938, ampak že v prvih letih po prvi svetovni vojni, ko jo je italijanski imperializem začel zavestno izgrajevati kot svoje oporišče v Srednji Evropi. Vzpostavitev neodvisne Avstrije bi morala pomeniti vzpostavitev take Avstrije, ki ne bi bila oporišče nikogar, ki ne bi več mogla postati orodje nemškega niti katerega koli drugega imperializma in ki bi bila sposobna, živeti v prijateljstvu z Jugoslavijo in drugimi podonavskimi državami.

Da bi se to doseglo, je potrebno vnesti v pogodbo vrsto odredb, ki bi s svojo preciznostjo zagotovile zlasti naslednje:

1. Prepovedati je treba ne samo Anschluss z Nemčijo v vsaki obliki, ampak tudi vsako dejavnost ali propagando s tem namenom. Podvzeti je treba ukrepe za preprečenje ponovnega nemškega političnega in ekonomskega vpliva, zlasti pa je treba onemogočiti, da bi Avstrija spet postala središče pangermanske propagande in sovražne agitacije proti svojim sosedom.

2. V svojih bodočih mednarodnih političnih in ekonomskih zvezah ne sme delati Avstrija nobene razlikovanja v razmerju proti posameznim članom Združenih narodov.

3. Avstrija mora biti razorožena, kolikor to dopuščajo notranje potrebe. Obmejni pas proti Jugoslaviji mora biti v globini najmanj 20 km popolnoma demilitariziran.

4. Preprečiti je treba naseljevanje Nemcev iz rajha ali tako imenovanih volksdeutscherjev iz drugih dežel, kakor tudi razveljaviti dosedanje naturalizacije te vrste.

5. Pogodba mora vsebovati tudi precizne odredbe o repatriaciji tako imenovanih razseljenih oseb v njihove dežele, oziroma o njihovi takojšnji in popolni odstranitvi iz Avstrije.

6. Avstrija mora izročiti vse vojne zločince in izdajalce onemu narodu, ki je bil žrtev njihovih zločinov, oziroma izdajstva.

7. Pogodba mora prepovedati ustanavljanje nacističnih ali katerih koli drugih fašističnih organizacij ter določati ukrepe za odstranjevanje fašističnih in nacističnih ostankov v državni upravi.

8. Pogodba mora zagotoviti, da bodo državljani Avstrije uživali vse demokratične pravice.

Jugoslovanska delegacija bo podrobneje formulirala te predloge pismeno.

Globoko smo prepričani, da so te zahteve ne samo v korist splošne stvari miru, ampak tudi v korist dobrih sosedskih odnosov med FLRJ in Avstrijo v bodočnosti, kakor tudi v korist samemu avstrijskemu narodu.

(Govor pred svetom zunanjih ministrov v Moskvi.)



ZASEDANJE SVETA ZUNANJIH MINISTROV V MOSKVI

Provokatorske laži avstrijskih oblastnikov in barbarsko nasilje zapadnih okupatorjev ne bo odvrnilo koroških Slovencev od njihovih svetlih ciljev: prključiti se k materi Sloveniji v okviru Federativne ljudske republike Jugoslavije.

BORIS KIDRIČ,
predsednik Gospodarskega sveta in minister za industrijo:

DNEVNI OPERATIVNI EVIDENCI MORAMO POSVETITI NAJVEČJO POZORNOST

Tovariši, ljudski poslanci!

Povsem napačno bi bilo misliti, da pomeni plan samo pravilno razporeditev naših gospodarskih nalog, samo pravilno postavljanje perspektive našega gospodarskega razvoja. Prav zaradi tega, ker je pravilno razporedil naše gospodarske naloge, prav zaradi tega, ker je pravilno določil linijo in perspektivo našega gospodarskega razvoja, prav zaradi tega pomeni naš petletni plan mobilizacijo vseh razpoložljivih sil naše države za njegovo izpolnitev. Z drugimi besedami — naš petletni plan pomeni najdoslednejšo, zelo resno borbo vseh delovnih ljudi naše države.

Ta borba ima nekaj značilnosti, ki jih moramo dobro poznati in upoštevati, ako hočemo doseči popolno zmago. Dovolite mi, da povem nekaj besed o teh značilnostih.

Ze nekajkrat smo poudarili, da je proizvodni plan tako naše industrije in rudarstva kakor tudi našega kmetijstva temelj, na katerem počiva ves petletni plan. Ne moremo si misliti uspešne izpolnitve plana naše kapitalne zgraditve brez izpolnjevanja proizvodnega plana. Izpolnjevanje proizvodnega plana in samo izpolnjevanje proizvodnega plana nam daje na eni strani tiste surovine in končne izdelke, ki jih lahko zagotovimo in izdelamo v naši državi zaradi kapitalne zgraditve, na drugi strani pa nam daje izvozne artikle, ki smo se jih obvezali izvažati, odnosno, ki se jih obvezujemo izvažati kot protiuslugo za uvoz strojev.

Kaj izhaja iz tega? Iz tega predvsem izhaja, da mora danes vsak naš delovni človek biti prežet od zavesti, da gre pri njegovem vsakdanjem delu, pri njegovem vsakdanjem izpolnjevanju proizvodnih nalog za zelo važna, za usodna vprašanja naše dežele, da gre — tako rekoč za petletni plan kot celoto, pa čeprav njegovo vsakdanje delo nima na prvi pogled in neposredno nič skupnega s postavljanjem novih tovarn in montiranjem novih strojev.

Osnovni pomen proizvodnega plana je torej pomembna lastnost naše borbe za izpolnitev celotnega petletnega plana, zato ji posvetimo vso pozornost.

Tako plan proizvodnje kakor plan kapitalne zgraditve imata dalje lastnost, da je zelo težko nadomestiti enkrat izgubljene roke. Ako n. pr. ne bomo pravočasno zgradili temeljev nove tovarne, bomo veliko težje zgradili v rokih, ki so nam določeni za nadaljnjo graditev, tako temelje, kakor zidove. Ako bi n. pr. v proizvodnji cementa ali katerega koli izdelka zaostali v mesecu maju, bi plan veliko težje izpolnili v drugem tromesečju, ne glede na to, da majsko neizpolnjevanje plana škodljivo vpliva na kapitalno zgraditev v mesecu maju in na naše druge gospodarske obveznosti.

Isto razmerje, kakršno je med mesecem in četrtletjem, je tudi med dekadno in mesecem ter



med dnevom in dekadno. Ako bomo zaostali v planu za en dan, bomo veliko težje izpolnili dekadni plan.

Kaj to pomeni? To pomeni, da je borba za izpolnitev plana ne samo borba za izpolnitev letnih, četrtletnih in mesečnih planskih rokov, temveč, da je predvsem tudi izrazito vsakdanja borba za izpolnitev plana. Ako ne bi tako gledali na to in to tako rekoč dobesedno pojmovali, ne bi izpolnili plana. Zgodilo bi se nam in moralo bi se nam zgoditi, da bi pri četrtletnem in letnem zbiranju podatkov o izpolnitvi plana brez moči ugotovili, da plana nismo izpolnili.

Dejstvo, da se moramo vsak dan boriti za izpolnjevanje in preseganje dnevnega plana, ako hočemo doseči mesečni, četrtletni, letni in petletni planski uspeh, moramo nedvomno presojati kot najznačilnejšo lastnost borbe za plan. Ta lastnost pomeni kategorično zakonitost; če ne bomo upoštevali tega, nam grozi nevarnost, da plana v veliki meri ne bomo izpolnili.

Iz tega naravno izhajajo tudi druga dejstva:

1. V vseh panogah gospodarske dejavnosti moramo brezpogojno doseči dnevno evidenco in kontrolo glede izpolnjevanja dnevnih planskih nalog.

Mislím, da lahko imenujemo to dnevno evidenco in kontrolo nad izpolnjevanjem dnevnih planskih nalog operativno plansko kontrolo v razliko od planskih analiz za daljša časovna razdobja. Operativno zaradi tega, ker predvsem služi dnevnemu operativnemu vodstvu, ki si ga glede na dejstvo, da imamo plan, da delamo po planu, da izpolnjujemo planske naloge, ne moremo zamisliti brez take dnevne planske evidence in kontrole. Iz

tega jasno izhaja, da ta operativna planska kontrola ni in ne sme biti samo in predvsem stvar planskih oddelkov naših direktij, gospodarskih ustanov in ministrstev ter republiških planskih komisij, odnosno zvezne planske komisije. Nasprotno — operativna dnevna planska kontrola mora biti predvsem naloga in orožje operativnih voditeljev. Ne more biti pravega operativnega voditelja v našem gospodarstvu brez operativne planske kontrole. Voditelj, ki svojega dela ne opira predvsem na operativno plansko kontrolo, nujno postane blebatač in birokrat.

Proti dnevni evidenci nad izpolnjevanjem planskih nalog, proti operativni dnevni planski kontroli je bil — priznajmo odkrito — velik odpor. Govorilo se je, da je taka evidenca nemogoča in da bi potrebovala ogromen birokratični aparat. V osnovi pa nam je že uspelo, da smo vzpostavili tako operativno dnevno plansko kontrolo v vsej industriji in rudarstvu, tako zveznega kakor republiškega pomena. Dalje je bila taka evidenca uvedena v naših financah ter se začenja razširjati tudi na vse ostale gospodarske panoge in sektorje. Mnenja sem, da so to vsekakor šele začetki in da to, kar smo že dosegli, vsebuje tudi še veliko metodoloških pomanjkljivosti, vendar so s sedanjim uspehom popolnoma razbite trditve, da je taka evidenca nemogoča, odnosno da zahteva velik birokratičen aparat. Nasprotno — prav na podlagi te evidence se je začela vedno bolj in bolj utrjevati operativnost naših gospodarskih vodstev, pri čemer se je hkrati pokazalo, da se za odporom proti taki evidenci ne skriva nič drugega, kakor prav birokratski odpor proti kontroli in prehodu na operativnost.

Dnevni operativni evidenci moramo posvetiti največjo pozornost. Kaj hočemo doseči z dnevno operativno evidenco, Z njo hočemo doseči, da nam vsak dan v zadostni meri osvetli proces proizvodnje, odnosno proces naše kapitalne zgraditve, kakor tudi splošno dogajanje na ostalih gospodarskih področjih, da bi na ta način lahko točno vedeli, če se stvari razvijajo pa planu ali ne.

Zelo napačno bi bilo dajati samo splošen recept za vse proizvodne, odnosno gospodarske panoge, ne da bi hkrati apelirali tako na naše gospodarske voditelje, kakor tudi na sindikate in delovne ljudi, da tako rekoč iz dneva v dan ustvarjalno odkrivajo in izpopolnjujejo prav iste pokazatelje, ki vsebujejo specifične poteze dotične proizvodnje, odnosno gospodarske panoge. Vendar pa so tudi splošne zakonitosti. Tukaj se bom omejil samo na tiste pokazatelje, ki so in ki morajo biti splošni.

Kakor pri produkcijskem planu, tako nas tudi pri kapitalni zgraditvi predvsem zanima kvantitativni pokazatelj, pokazatelj o kvantitativni izpolnitvi dnevnega plana. Ta pokazatelj se lahko podaja, bodisi v količinah proizvodov, ali v strogo normiranih delovnih urah, ki so bile porabljene tega dne, bodisi tako, da se kratkomalo označi, kaj je bilo treba po operativnem dnevnem planu storiti in kaj je bilo storjenega. Praksa kaže, da skoraj vsa dela, če hočemo zajeti tudi njihove specifične strani, zahtevajo pravilno, njihovim specifičnostim ustrezajočo kombinacijo vseh treh načinov.

Večkrat se pojavlja odpor in izgovarjanje, češ da še nimamo potrebnih tehničnih aparatov za precizno merjenje in ugotavljanje doseženega delovnega efekta. Ta odpor je popolnoma jalov in kaže samo to, da njegovi avtorji ne marajo dnevne evidence in kontrole. Od večje ali manjše preciznosti naših tehničnih sredstev za merjenje, od tega, če se poslužujemo na primer samo enostavnega zbiranja ali preciznih tehničnih aparatov za natančno merjenje doseženega delovnega efekta je odvisna samo večja ali manjša preciznost naših dnevnih pokazateljev, večja ali manjša približnost naših dnevnih pokazateljev, nikakor pa ni tudi možnost in nujnost dnevne planske kontrole. Tisti, ki ni sposoben, da bi, poslužujoč se današnjih razpoložljivih sredstev, dal dnevne pokazatelje, tudi ne bo sposoben, da bi se posluževal najpreciznejših tehničnih aparatov, medtem ko bo oni, ki zna dajati z današnjimi zaostalimi tehničnimi sredstvi približne pokazatelje, z ureditvijo preciznih tehničnih aparatov sposoben, da bo približnost vedno bolj in bolj zamenjaval s preciznostjo.

Tukaj torej ne gre za neka tehnična vprašanja, ampak za načelna vprašanja planskega dela, dnevne planske organiziranosti, dnevne planske kontrole in operativnega dela na temelju plana.

Kvantitativni pokazatelji pa še zdaleč ne ustrezajo. Delovni proces je v zadostni meri osvetljen šele, ko se pokazateljem pridružijo še naslednji pokazatelji: koliko goriva je bilo porabljenega v primeri z normativi goriva, koliko je bilo porabljene električne energije v primeri z normativi električne energije, koliko je bilo porabljene delovne sile v primeri s planirano delovno silo in koliko je bilo porabljenih osnovnih surovin v primeri s planirano porabo osnovnih surovin. Samo vsi ti dnevni pokazatelji nam bodo lahko osvetlili delovni proces z vseh strani, to je, ne le s strani kvantitativnega izpolnjevanja dnevnega plana, ampak tudi s strani osnovnih stroškov in osnovnega materialnega ravnotežja, ki je — kakor je bilo že večkrat omenjeno — najtežja naloga v tem letu.

Naloga ne samo naših tehničnih in gospodarskih voditeljev, temveč tudi vseh naših delovnih ljudi in njihovih sindikalnih organizacij je, da razvijajo čim večjo iniciativo in iznajdljivost pri ugotavljanju izpolnjevanja plana, da čim več prispevajo k točnosti dnevnih pokazateljev o izpolnjevanju plana in k čim popolnejšemu zajemanju vseh specifičnih strani in lastnosti danega proizvodnega procesa z dnevno plansko evidenco in kontrolo.

Tovariši, ljudski poslanci!

Morda se vam zdi čudno in na prvi pogled skoraj malo tuje, da se o taki, lahko bi rekel, že povsem strokovni stvari govori v skupščini. Mislim pa, da mora naša skupščina in prav naša skupščina kot skupščina novega tipa, ki nima nič skupnega s tradicionalnim, tako rekoč demokratičnim brbljanjem v številnih drugih skupščinah, spregovoriti o teh za izpolnjevanje plana tako bistvenih pogojih. Zato uporabljam to priložnost tudi zaradi tega, ker mislim, da dnevna evidenca in dnevni pokazatelji o izpolnjevanju našega plana niso samo stvar inženirjev, tehnikov in gospodarskih vodi-

teljev, temveč, da so predvsem stvar samih delovnih ljudi, stvar najširših množic našega tudi socialno osvobojenega ljudstva.

Samo stari izkoriščevalci in njihovi hlapci so lahko in so morali skrivati pred množicami, kako poteka proces proizvodnje. To so morali delati zaradi tega, ker bi sicer sami odkrili množicam izkoriščanje in stopnjo tega izkoriščanja. Na zavednost množic niso mogli apelirati, ker pod njihovimi režimi delo ni moglo temeljiti na zavednosti in ni moglo pomeniti življenjske radosti, ampak je pomenilo samo sistem modernega suženjstva. Takrat ni bilo mogoče govoriti niti o teh pokazateljih, ki so nam danes tako potrebni, o pokazateljih, ki nam kažejo, kako izpolnjujemo skupni plan za skupen uspeh, za skupno srečo in blaginjo. Takrat je prav za prav šlo samo za en pokazatelj, za pokazatelj, ki je izkoriščevalcem kazal profit, ne glede na to, na kakšen način je bil dosežen.

Danes se je to temeljito izpremenilo. Danes mi vsi vemo, da plan pomeni napore, in sicer velike napore; prav tako vemo, da je izkoriščanje v odločilnih panogah našega gospodarstva za vedno prenehalo, da napor za izpolnitev plana pomenijo samo napore za skupno korist, za to, da bi skupno dosegli to, kar najširšemu delovnemu ljudstvu konec koncev samo izboljšuje življenje. Izpolnjevanje in preseganje plana je torej stvar ponosa in časti vsakega našega delovnega človeka, hkrati pa postaja tudi predmet javne kontrole.

Danes lahko postavimo in moramo postaviti geslo, da ne sme biti več tovarne in gradilišča, niti katerega koli drugega prostora organiziranega kolektivnega dela, kjer se ne bi vsak dan objavljali vsem udeležencem delovnega procesa odstotki izpolnjevanja dnevnih planskih nalog. To je tudi sicer eden pogojev, da se naši delovni ljudje in gospodarska vodstva še močneje zlijejo v skupne delovne kolektive, ki dajo vse od sebe za svojo skupno korist.

Tovariši, ljudski poslanci!

Nepotrebno bi bilo še nadalje dokazovati, da dobivajo naloge operativnega vodenja, da dobivajo problemi, ki jih rešujemo v tem razdobju planske organizacije našega gospodarstva, trdne temelje šele z dnevno plansko evidenco. Reorganizacija naših gospodarskih ustanov, zaradi katere naš državni aparat v skladu z značajem našega gospodarstva vedno bolj in bolj izgublja tradicionalne ostanke parazitizma na račun našega gospodarstva in vedno bolj dobiva značaj neposredno operativnega vodenja gospodarstva, dobiva z borbo za izpolnitev plana še doslednejšo smer. Kakor zahtevamo maksimalno racionalnost v proizvodnem procesu, prav tako morajo naša gospodarska vodstva pri svojem lastnem delu nuditi zgled maksimalne racionalnosti. Borbo proti birokratizmu, borbo za evidenco in premišljeno organizacijo zaradi izpolnitve operativnih nalog, je treba izvesti do konca. Bolj kakor kjer koli je prav tu plan zakon. Vsa naša gospodarska vodstva morajo razvijati svoje delo in notranjo organizacijo na tak način, da bi lahko čim operativneje in čim racionalneje izpolnila vse naloge, ki jih postavlja petletni plan.

Dovolite mi, tovariši ljudski poslanci, na koncu še nekaj besed o organizaciji naše distribucije. Ker se je še vedno dogajalo, da je zastajalo blago zaradi birokratizma po raznih skladiščih ali pa ni bilo pravočasno razdeljeno, smo se med zadnjim zasedanjem skupščine s predsedniki vlad ljudskih republik dogovorili, da bodo izdelali do 20. aprila za svoje republike shematične slike kroženja aktov o porazdeljevanju blaga in kroženju blaga samega. To, kar smo do sedaj dobili, je malo razveseljiva slika stvarnega stanja naše distribucije. Res smo v naši distribuciji sicer ukinili profitarstvo akumulacijo, ki je značilna za kapitalistični sistem, vendar še nismo odstranili iz nje birokratizma, ki se je v škodo delovnega ljudstva in našega gospodarstva vgnezdil prav na tem področju. Naša vlada je izdala uredbe, ki zagotavljajo na eni strani res plansko distribucijo na podlagi naših produkcijskih gospodarskih letnih planov, ki pa na drugi strani poenostavljajo izpolnjevanje distribucijskega plana in preprečujejo birokratsko zastajanje blaga. Uresničevanje planske distribucije bo v bodoče predvsem temeljilo na tromesečnih pogodbah med interesi. Na ta način bo dano dovolj razmaha iniciativi in dovolj pogojev za operativno borbo proti vsakemu birokratskemu odnosu, za hitro in operativno odkrivanje vseh krivcev — birokratov. Teh uredb nismo začeli izvajati, ker smo hoteli, da bi bil solidno izdelan generalni plan letne distribucije, tako da ne bi nastale napake, ki bi v praksi zavirale načelno pravilno postavljeno pot. Ta plan bo te dni gotov in ena izmed naših osnovnih operativnih nalog v prihodnjih mesecih bo, da bomo novi iniciativni in stimulativen način distribucije, ki je res planski, ne pa birokratski, pravilno izvedli.

Borba za operativnost v naši distribuciji je izredno pomemben sestavni del izpolnjevanja našega velikega plana. Delovnemu ljudstvu, ki se zavzema za izpolnitev plana, moramo za vsako ceno zagotoviti, kar mu pripada in kar mu naša država lahko da. Birokratizem, ki povzroča zastoj blaga, je objektivno naperjen ne samo proti najneposrednejšim življenjskim interesom naših delovnih množic, temveč tudi proti samemu planu.

Tovariši ljudski poslanci! Ze od januarja delamo in gradimo po planu. Dejstvo, da ta skupščina danes uradno sprejema veliki petletni plan kot nov rezultat Titovega vodstva, bo navdalo z veseljem in ponosom vso našo domovino. Petletni plan odpira našim narodom perspektivo, kakršna v stari Jugoslaviji ne bi bila nikoli mogoča, ki pa je danes popolnoma realna. Danes naš delovni človek še jasneje vidi, zakaj je vredno delati, zakaj je vredno se truditi, zakaj je vredno živeti. V najširših delovnih množicah bo še bolj zrasla vera v svojo lastno silo, v nezlomljivo moč naše domovine. Plan in njegove postavke morajo preiti v zavest naših najširših ljudskih množic, v zavest vseh naših delovnih ljudi. Po drugi strani se moramo vsi zavedati, da za uresničenje tega plana delamo vsak dan, da je od našega vsakdanjega operativnega izpolnjevanja in preseganja plana odvisen njegov končni uspeh.

NAŠ PLAN KAŽE JASNE PERSPEKTIVE NAŠIM NARODOM

Tovariši in tovarišice, ljudski poslanci!

Vlada stopa pred skupščino z osnutkom republiškega petletnega plana. To je po sprejetju naše republiške ustave najvažnejši osnutek zakona, ki je na pretresu pred to našo skupščino. To je dogodek izredne važnosti za gospodarski razvoj in vsesplošni dvig našega ljudstva.

Način, kako prihajamo do sprejemanja našega republiškega plana, je zelo podoben načinu in osnovi, na kateri smo sprejemali našo republiško ustavo, ki povsem ustreza naši državni ureditvi, karakterju naše oblasti, naši novi družbeni strukturi in gospodarskemu redu. Kakor smo našo republiško ustavo sprejemali na osnovi zvezne ustave, tako sprejemamo današnji naš petletni plan na osnovi občedržavnega petletnega plana.

Razlika med našo ustavo in našim planom je v tem, da je ustava zakonsko fiksiranje že izbojevanega in ustvarjenega družbenega političnega stanja, dočim je plan, ki je mogoč samo v pogojih takih naših ustavnih načel, program neposredne akcije za gospodarsko in kulturno dviganje našega ljudstva. Naša federativna državna ureditev, ljudska oblast, tak gospodarski ustroj kakršen je naš in ki temelji na principu enotnega vsedržavnega gospodarskega prostora — v tem so razlogi, da naš republiški plan sprejemamo na osnovi že uzakonjenega občedržavnega petletnega plana. Kakor je v naši ustavi osnova zvezna ustava, tako je tudi našemu planu in planom vseh ostalih republik temelj občedržavni plan. V tem razmerju republiških planov do zveznega plana, republiških ustav do zvezne ustave in v razmerju vsebine občedržavnega plana do vsebine republiških planov se izraža oživetvorenje teh občin ustavnih principov naše družbene in gospodarske ureditve. Drugače biti ne more, ker tako najbolj ustreza interesom delovnega ljudstva vseh narodov Jugoslavije. Narodi, združeni v Ljudski fronti Jugoslavije pod vodstvom tov. Tita in Komunistične partije, so sposobni, da gredo po najboljši poti svojih občejudskih interesov.

Ta vzajemna skladnost občedržavnega plana z republiškimi plani je možna samo na teh načelih naše ustave. Ta ustvarjena skladnost dokazuje, da so se razblinila vsa pričakovanja naših sovražnikov in izrodov naših narodov, ki so gojili iluzije, da bo tega sožitja in enakopravnosti naših narodov konec, čim bomo začeli reševati težke gospodarske probleme. Z našim planom, ki se uspešno že izvaja in ki kaže jasno perspektivo našim narodom — so se razblinile iluzije nasprotnikov, ki so gospodarstvo po svoje pojmovali in niso mogli razumeti in ne verjeti, da je v naši družbeni ureditvi možno dati politični in nacionalni enakopravnosti naših narodov pravilno in zato solidno gospodar-



sko osnovo, kakršno zdaj ustvarjamo mi. Z našo plansko zasnovano in s samim izvrševanjem vsedržavnega in republiških planov se ravno potrjujejo temeljna načela naše ustave. S tem naše gospodarstvo postavljamo na socialistično osnovo. S tem je odklenkalo sistemu izkoriščanja človeka po človeku, s tem je dokončno rešeno nacionalno vprašanje, ker je s sistemom planskega gospodarstva odstranjeno vsako možno podjarmljenje in izkoriščanje enega naroda od strani drugega.

V uvodu našega osnutka so naglašeni politični momenti, predpogoji, ki so morali biti ustvarjeni zato, da smo mogli preiti k takemu našemu planskemu gospodarstvu, k temu našemu petletnemu planu. Naš republiški plan ne bi bil mogoč brez občedržavnega plana. Občedržavni plan in plansko gospodarstvo sploh bi ne bilo mogoče brez teh in takih pogojev naše družbene politične in gospodarske ureditve, kakršna je fiksirana v naši ustavi. Taka naša ustava ne bi bila mogoča, če bi naši narodi ne izvajali svoje resnične svobode, izginali okupatorja, iztrgali oblasti iz rok domače reakcije in izkoriščevalcev naših narodov, če ne bi delovno ljudstvo v naši deželi krepko stopilo na lastne noge in vzelo svojo usodo v lastne roke.

Kakor v občedržavnem planu, tako imamo tudi v našem republiškem planu nov dokaz več, kako se uresničuje vse ono, za kar je ljudstvo šlo v boj. Predloženi osnutek zakona naše petletke vsebuje nova dejstva, ki znova pojasnjujejo sliko o ogromni prednosti naše ljudske in demokratične

družbene ureditve, našega planskega, v bistvu socialističnega gospodarskega sistema. Ob primerjavi s preteklim kapitalističnim izkoriščevalskim sistemom se vidi, kako ogromni so bili dobički, ki so se iz znoja delavcev in kmetov stekali v »malhe« domačih in inozemskih izkoriščevalcev. To so dejstva, ki jih vsak naš delovni človek pozna in blagodejno čuti. Ta dejstva so očitna vsakomur, ki je sposoben objektivno ocenjevati. Odstranitev teh pijavk je vzbudilo silen delovni elan naših delovnih množic. Temu imamo pripisati velike uspehe, vsakomur otipljive, ki smo jih dosegli v preteklih dveh letih naše gospodarske obnove in ki so v kapitalističnem sistemu nemogoči. Svetla perspektiva, ki jo kažejo naši občedržavni in republiški plani, pa bo dala nadaljnjo vzpodbudo ustvarjalnemu poletu naših delovnih množic.

S konkretno analizo našega plana se bo pečal predsednik Planske komisije in še drugi resorni ministri. Toda, nekaj splošnih momentov hočem naglasiti. Kakor je že v uvodu našega osnutka naglašeno, naš republiški plan zdaleč ne obsega vsega gospodarskega ustvarjanja na ozemlju ljudske republike Slovenije. Naš republiški plan obsega 12 milijard 684 milijonov dinarjev investicij, dočim celotne investicije na teritoriju LR Slovenije, všteti zvezne investicije, presegajo 33 milijard dinarjev.

Če imamo v našem republiškem planu investicije v razmerju med produktivnimi in neproduktivnimi panogami 70:30 — se to razmerje zelo spremeni v korist produktivnih panog s prišteti zveznih investicij, ki gredo razen za stanovanja izključno samo za produktivne panoge. V našem republiškem in zveznem investicijskem planu niti niso vštete vsote za obnovo v vojni porušenega, niti razni krediti za združništvo in še nekatere druge panoge, ki bodo dane na razpolago mimo plana, v kolikor se taki krediti nanašajo na material lastnih nadplanskih surovin in v občem planu nepredvidenih virov produkcije. Naš petletni plan sam ne vsebuje vsega finančnega izražanja naše družbene dejavnosti. Glavni viri naše akumulacije, ki so razporejeni v investicije, v celotno naše gospodarstvo, za dvig produkcije, materialne blaginje in kulture so predvideni skoraj izključno samo iz državnega sektorja. Ne vsebuje pa davčnih dohodkov, ki gredo v vsakoletnem budžetu za stroške državne uprave in administracije.

Občedržavni plan predstavlja osnovne konture celotne predvidene gospodarske dejavnosti, — občedržavni plan je prav za prav zbirni plan, v katerem pa tvori jedro zvezni plan industrializacije in elektrifikacije, ki ga izvajajo glavna zvezna gospodarska ministrstva. Iz tega naslova dobivajo tudi republiška gospodarska ministrstva opredeljene naloge. V vsej celoti pa občedržavni plan daje osnovne naloge posameznim republikam. V tej celoti so vsebovani predvideni dohodki iz produktivnosti vseh republik. Ta splošni okvir predstavlja zaenkrat absolutno mejo samo za tiste investicije, za katere je material zagaraniran v občedržavnem planu. Republiški plani presegajo ta okvir, v kolikor predvidejajo večje izvore lastne

akumulacije in v kolikor se opirajo na presežke produkcije materiala preko okvira, ki ga predvideva občedržavni plan.

V tem imamo jasen primer, kako v našem sistemu obvladujemo slepe zakone, ki delujejo v kapitalističnem gospodarstvu, kako obvladujemo objektivne ovire in jih postopoma odстранjujemo. S tem je dan dokaz ogromne prednosti našega planskega gospodarstva pred anarhičnim kapitalističnim gospodarstvom.

Občedržavni plan kakor republiški plani so rezultat mnogostranskega študija in analize, s kakimi produkcijskimi sredstvi razpolagamo, kakšne imamo surovine, kakšne so naše prioritete potrebe, v planu je razvrščen program naše gospodarske dejavnosti v takem razporedu, v kakršnem moramo danes glede na naše potrebe in sredstva ocenjevati našo zmogljivost.

Seveda je hkrati treba imeti jasno pred očmi, da s sprejetjem našega zakona o petletnem planu naše plansko delo ni zaključeno, da bodo nadaljnji planski študij, doseženi večji ali manjši uspehi v tej ali oni panogi našega gospodarstva zahtevali nadaljnjih izboljševanj našega plana. Izvajanje plana se ne začne z jutrišnjim dnem, ko bo ta predloženi osnutek postal zakon, temveč se dejansko že izvaja vse letošnje budžetno leto. Predloženi osnutek torej vsebuje že mnogo izkušenj praktičnega izvajanja plana in je rezultat ne samo študija, marveč tudi izkušenj dosedanjega našega planskega gospodarjenja. Smemo torej pričakovati, da bomo v nadaljnjem izvajanju plana vnašali gotove korekture na boljše, v smeri novega izpopolnjevanja in tudi povečanja plana. Naš plan ne samo da daje možnost, marveč naravnost sili in vzbudja k čim večjemu razvijanju ustvarjalne iniciative tako delavcev in poljedelcev kakor tehnikov in znanstvenikov.

Naš republiški plan vsebuje posebnosti gospodarske strukture Slovenije, kar velja tudi za plane ostalih republik. Stalo je mnogo truda, da se je v glavnih potezah upoštevala gospodarska iniciativa vsake posamezne republike. Doseči se je moralo to, da se pestrost gospodarske strukture posameznih republik vskladi v celoto, kakor to zahteva samo bistvo planskega gospodarstva v državi, kakršna je naša, kjer se celota uveljavlja kot enotni gospodarski prostor, na katerem pa je zagotovljena nacionalna enakopravnost vsake republike, kjer so primerno mobilizirane vse dobrine in vsi izvori dobrin, pa kakor koli se razlikujejo v poedinih republikah. Posrečeno je postavljen način za gospodarski dvig zaostalih republik, ne da bi šel ta dvig v škodo ostalih republik.

Posebej je treba naglasiti, da naš republiški kakor tudi zvezni plan vsebujeta tudi investicije za Primorsko. Konkretizacija teh investicij bo izvedena po definitivni priključitvi Primorske.

Iz navedenih vsot, ki bodo iz zveznega in republiškega plana investirane na teritoriju Slovenije, jasno izhaja, da bomo morali za izvedbo tega mobilizirati in angažirati prav vse naše produkcijske sile.

Iz našega plana je razvidno, da je naše plansko gospodarstvo zastavljeno tako, da jemlje ekonomsko osnovo starim, od buržoazije umetno zasajanim nasprotjem med delavci in kmeti. Podan je dokaz, kako je pri nas možno skladno sožitje delavca in kmeta. Lomiti je treba odpor samo pri tistih, ki bi želeli živeti od izkoriščanja. Toda z izvedbo agrarne reforme in nacionalizacijo industrijskih podjetij je glaynim nasprotnikom naše družbene ureditve vzeta gospodarska osnova za izkoriščanje iz družbene gospodarske odvisnosti. S tem je zelo omejeno število tistih, ki so še preostali, ki se zaradi svojega bivšega, v gospodarskem pogledu privilegirane gospodarskega položaja težko vzdržujejo v našo stvarnost. Gospodarska osnova, kakršna je ustvarjena po vseh velikih pridobitvah narodno-osvobodilne borbe in povojnih gospodarskih reformah, ki so te pridobitve v korist delovnega ljudstva še povečale ali razširile — daje garancijo, da bomo obvladali tudi te ostanke stare družbe. Na tej gospodarski osnovi imamo garancijo, da bomo hitro napredovali tudi v osvobajanju ljudi od njihovih starih pogledov in navad. Delovni in ustvarjalni elan, ki so ga velike delavske množice doslej pokazale, letošnji uspehi v izpolnjevanju obvez kmetov do države, do planske preskrbe, nam izpričujejo, da po tej poti hitro napredujemo.

Toda storiti bo treba še mnogo, ker nimamo opravka samo z ljudmi, ki se ne morejo odreči svojih ekonomskih privilegijev. Imeli bomo opravka tudi s tistimi, ki nimajo ekonomskih razlogov, da bi odkrito in zavestno nasprotovali, pri katerih pa so stare navade družbenih odnosov še močno ukoreninjene. To največkrat ni zavesten odpor proti našemu planskemu gospodarstvu, marveč podzavesten odpor, ki izvira iz slabih lastnosti ljudi, iz zanikrnosti, iz navad delati in misliti po starem, in seveda tudi iz nevere v plan. Največ težav in največ rizika, da tu in tam plan ni izpolnjen, povzročajo tisti, ki so neposredno odgovorni, ki jim je poverjeno, da vodijo in organizirajo produkcijo po planu. Se vedno se najdejo tudi državni funkcionarji, ki na svojem sektorju sicer prevzemajo obveznosti, toda prevzemajo jih lahkomisljeno in neresno. S svojim ravnanjem kažejo, da jim je precej vseeno, ali je plan izpolnjen ali ne. Imamo birokrate, ki imajo besedo »plan« ob vsaki priliki na jeziku, toda to je le zveneče fraziranje o planu, v katerem pa ni dejanskega truda in operativne aktivnosti za izpolnitev plana. Taki ljudje znajo celo več — z izgovorom na plan povzročajo strahovito neekspeditivnost v poslovanju in stvarno vnašajo anarhijo. Kjer so na odgovornih mestih ljudje s takimi lastnostmi in s takšno prakso, tam se navadno plan ne izpolnjuje. To so zanikrneži, ki nočejo misliti s svojo glavo, ki so nesposobni, razvijati svojo iniciativo za to, da bi premagali ovire, na katere prihajamo pri uresničevanju plana. Taki ljudje prav z naslodo govore o težavah in o vzrokih zanje in iščejo vse mogoče izgovore, ki naj bi bili izven njihovega okvira, izven njihovih kompetenc, samo da bi opravičili, zakaj se planske obveznosti niso mogle izpolniti. Videti je, da si taki ljudje

domišljajo, da plansko gospodarstvo mora funkcionirati kot avtomatičen mehanizem, ne pa, da so tu potrebni živi ljudje, da je tu potrebna vsa iznajdljivost, skrb in uporna borba za izpolnitev plana, za prekoračenje plana. Taki ljudje objektivno naravnost pomagajo onim drugim, ki sovražijo gospodarjenje po planu, dajejo jim povod za posmehovanje in omalovaževanje našega planskega sistema, dajejo povod, da bi tudi širše množice izgubile vero v prednost planskega gospodarstva.

Dosedanje izkušnje jasno kažejo, da planskega gospodarstva ni moči uspešno izvajati brez istčasne miselne prevzgoje ljudi, brez odločne borbe proti birokratizmu, proti tistim, ki zanemarjajo svoje obveznosti. Proti takim je treba ostreje uveljavljati princip: vsakemu po njegovih zaslugah. Kdor skupnosti ne daje, ta tudi nima pravice od nje zahtevati. Kdor se ne zaveda, da bodo vse te materialne dobrine zagotovljene le, če bo izpolnjen plan, tega je treba poučiti z učinkovitejšimi sredstvi. Plan je norma in vse pridobitve, ki jih daje naša socialna zakonodaja, veljajo v prvi vrsti in izključno za tiste, ki izpolnjujejo pogoje za te pridobitve.

Naglasiti je treba dejstvo, da so se izjalovile vse nade naših političnih in razrednih nasprotikov, ki so skušali rovariti proti planu z zastraševanjem, da bo izvedba plana zahtevala »stiskanje pasu« in »pomanjkanje«. Dejstva pa govore drugače.

Smo šele v prvem letu izvajanja naše petletke, smo v tretjem letu po osvoboditvi, toda uveljavljenih in uzakonjenih je že toliko pridobitev in materialnih pravic, da so se razblinile vse »strahote«, ki jih je širil sovražnik. Edino opravičljivo je nezadovoljstvo v pogledu prehrane. Toda te težave so vsakomur razumljive. Gotovost pa imamo, da smo iz najhujšega že izšli in da smo kljub vsemu to najhujše relativno dobro prebrodili.

Na vidiku je tudi reguliranje plač vsem državnim uslužbencem, od katerih so doslej mnogi upravičeno bili nezadovoljni. Če imamo uzakonjen letni plačan dopust, primerne plače po zaslugi, fiksiran delovni čas, nagrade za nadurna in težka dela, zaščitno dela itd. itd. — je to vse zato, da se primerno nagradi veliki delovni elan, ki ga izkazuje večina našega delavstva. Vse te pravice v polni meri zaslužijo predvsem vsi tisti, ki izpolnjujejo svoje planske obveznosti, ki se zavedajo, da je njihov polni prispevek k skupnosti podlaga za te pridobitve. Pri tej kulturni stopnji in tehnični izvežbanosti našega povprečnega delavca bi mogli pričakovati, da bomo postavljene planske obveznosti lažje izvrševali. Predpogoj seveda je, da nadalje dvigamo politično zavest našega delavstva in da odstranimo navedene slabosti, da se otresemo nadutosti in domišljavosti, češ da se nam ni treba učiti, da se ni treba truditi. Kajti te zablode predstavljajo resno nevarnost za izpolnitev plana.

Kljub tako rekoč 100% pismenosti našega ljudstva bo vendarle težka naloga, dvigniti število kvalificiranih delavcev na 40.000, izšolati 10.000 srednje in višje šolanih tehničnih kadrov, kakor si v osnutku postavljamo v naše planske obveznosti.

Imamo prednosti, ki nam bodo lajšale izpolnitev plana, če se bomo dovolj resno potrudili za

to. Pri nivoju tehnične izvežbanosti našega povprečnega delavca, njegove praktičnosti, moremo doseči večje uspehe ne samo pri izpolnjevanju, temveč pri prekoračju plana. Ne bi nam smelo delati težav prizadevanje, da mnogo bolj racionalno izkoriščamo razpoložljive surovine, polfabrikate in da na tej osnovi prekoračujemo plan. Ne bi nam smelo delati težave dviganje kvalitete dela; borba za kakovost produktov mora iti vzporedno s kvantitativnim izpolnjevanjem plana. To ne velja samo za delavca, ljudskega inteligenta, marveč tudi za kmeta. Povprečno naš kmet sam teži za izboljšanjem in moderniziranjem kmetovanja. Toda odstraniti moramo še preostale pomisleke, ki jih ima kmet do plana, do obveznosti, ki mu jih nalaga država. Sistem, ki je letos uveden v tej obveznosti kmetov do države in planskega gospodarstva, že kaže, da ga kmetje dobro sprejemajo. Ta način bo treba le še spopolnjevati in odstranjevati hibe pri njegovem izvajanju. Dosedanji rezultati vnašanja planiranja tudi na privatni sektor že dokazujejo pravilnost naše teze.

Zadružna oblika produkcije in izmenjave blaga v našem kmetijstvu prav tako napreduje. Dober zadružni način gospodarjenja bo država stimulirala s tem, da mu bo nudila določene prednosti. Vsako drugačno, pretirano forsiranje zadrug bi pa prej škodovalo kot koristilo napredovanju zadrug. V našem planu bodo kmetje spoznali, koliko pažnje posveča država napredku našega kmetijstva. Za investicijami v industrijo, promet in stanovanja sledi največja postavka za kmetijstvo in gozdarstvo. To je tudi normalno, ker med industrijo in kmetijstvom mora biti pravilno sorazmerje.

Prav tako ne bodo imele razloga pritoževati se uslužnostne in umetne obrti, kakor tudi tista obrt, ki bo sodelovala pri izpolnjevanju plana. V tem pogledu je vlogo obrtništva jasno opredelil tovariš Tito v svojem ekspezeju ob sprejemanju zveznega plana. To so naše obveznosti in v našem osnutku so številk, ki govore o dvigu obrtniške proizvodnje pri nas.

Torej vse nade naših nasprotnikov, vse zastraševanje in panika, ki so jo skušali vnašati med

ljudstvo, so se razblinile v nič. Kakor smo bili na političnem področju, tako smo tudi na gospodarskem področju kos vsem sovražnikovim poizkusom ovirati naš razvoj. Nujen imperativ za izpolnitev zastavljenih naših planskih nalog je, da niti za hip ne uspavamo naše budnosti proti sovražniku, ki bo na razne načine skušal ovirati uresničenje našega petletnega plana. Z naše strani so vse stvari zastavljene tako, da je rovarjenje notranjih sovražnikov možno le ob podpori in potuhi zunanjih, nam sovražnih imperialističnih sil. Proti vsem plačancem inozemstva pa so utemeljeni najostrejši ukrepi. Tem zavestnim našim sovražnikom objektivno pomagajo tudi vse naše notranje slabosti, vse notranje neskladnosti: birokratizem, nebudnost, malenkostna osebna sebičnost, vsako izogibanje izpolnjevanju obvez in vsaka lahkomišelnost, češ da se zamujeno lahko nadoknadi. Pri borbi za izpolnjevanje plana ne smemo imeti nobenih ozirov ob odstranjevanju teh napak, da bi te napake skrivali in se bali, da jih sovražnik izkoristi za sebe. Sovražnikova sredstva v borbi proti nam so laž in napolnjenost, odkrita in prikrita sabotaža — naša sredstva so pa odkrito gledanje na naše slabosti in napake, javna kritika in hitro odstranjevanje teh slabosti. Dopusčamo, da bomo v Sloveniji imeli težko borbo, ker smo teritorialno bolj izpostavljeni sovražnikovemu rovarjenju izza meje, toda naši uspehi pa bodo toliko bolj učinkovito sredstvo proti sovražniku, ker bo razlika med gospodarskimi in družbenimi prilikami pri nas in v kapitalističnem svetu za mejo toliko bolj očitna vsakomur.

Tovariši! Ne imejmo iluzij, da bo izpolnjevanje zastavljenega plana lahka stvar — to je borba, ki v nekih oziirih ni nič manj ostra, kakor je bila v osvobodilni vojni, kakor je bila borba za izpolnitev težkih nalog naše obnove. Izvedba našega plana je izpolnitev nalog, ki jih imamo do samega sebe, do slovenskega naroda, je izpolnitev obveznosti do skupnosti jugoslovanskih narodov, je izpolnitev obveznosti, ki jo dajemo našemu voditelju in tvorcu nove Jugoslavije maršalu Titu, je jamstvo naše varnosti, dviga blagostanja in kulturnega napredka naših narodov.

Petletni plan razvoja narodnega gospodarstva FLRJ postavlja te glavne naloge:

1. Odpraviti gospodarsko in tehnično zaostalost,
2. dvigniti in utrditi gospodarsko in obrambno moč države,
3. okrepiti in nadalje razvijati socialistični sektor narodnega gospodarstva in nove odnose v proizvodnji, ki izhajajo iz tega, in
4. dvigniti splošno blaginjo delovnega ljudstva vseh treh gospodarskih sektorjev.

MESTO KOMUNISTIČNE PARTIJE SLOVENIJE V ZGODOVINI SLOVENSKEGA NARODA

Komunistična partija Slovenije je bila ustanovljena 18. aprila 1937. Članek je bil napisan za njeno desetletnico.

Ustanovitev Komunistične partije Slovenije, katere desetletnico slavimo, ni bila le preokretnica v razvoju slovenskega delavskega gibanja in njegove avantgarde, marveč je bila hkrati tudi preokretnica v zgodovini slovenskega naroda sploh.

Dve okolnosti sta, ki obeležujeta čas, v katerem se je porodila Komunistična partija Slovenije. Prvič, slovenskemu narodu še nikdar v njegovi zgodovini ni pretila taka nevarnost kakor tisti čas.

Oblikovanje in utrjevanje fašistične osi Rim—Berlin, italijanski napad na Abesinijo, nemško-italijanska intervencija v Španiji, podla komedija »nevmešavanja«, ki so jo igrale tako imenovane zapadne demokracije, — vse to je dokazovalo, da je Hitler prišel ostvarjati svoje načrte in da ima za to blagoslov vse mednarodne reakcije.

V prvo etapo Hitlerjevih načrtov je spadalo podjarmljenje sosednih, predvsem slovanskih narodov. Prva etapa ni pomenila le uresničenja davnih sanj nemškega imperializma, povzetih v besedah »Drang nach Osten«, ona je bila hkrati uvod v drugo etapo, ki naj bi jo zaključilo podjarmljenje sovjetske zemlje.

In slovenski narod, živeč na koščku zemlje, ki je bil ob tedanji mednarodni politični konstelaciji bolj ko kdaj prej izpostavljen, je bil v mapah nemških imperialistov zaznamovan, da izgine.

Drugič, v časih, ko je šlo za obstoj, za življenje slovenskega naroda, so se ga vsi tisti, ki so si dolga desetletja lastili pravico govoriti v njegovem imenu, dokončno odrekli.

Potem ko se je reakcionarna klika, ki je izšla iz nekdanjih »liberalcev«, že poldrugo desetletje sramovala samega slovenskega imena, se je zdaj klerikalno krilo slovenske reakcije, v obrambi svojih ozkorazrednih koristi, do kraja zlilo z vso jugoslovansko reakcijo; pretopilo je nekdanjo Slovensko ljudsko stranko v Jugoslovansko radikalno zajednico ter se poistovetilo s stojadinovičevsko politiko rušenja vseh vnanjih in moralnih branikov, ki bi mogli ščititi svobodo in neodvisnost jugoslovanskih narodov.

Bila je zgodovinska nuja, da slovensko ljudstvo dobi novo politično vodstvo, svojo novo, zares ljudsko in zares narodno stranko, ki ga bo sposobna voditi skozi težke preizkušnje k zmagi.

Taka stranka je mogla biti samo Komunistična partija Slovenije.

Ustanovitev Komunistične partije Slovenije ni bila kakor so ustanovitve drugih strank, ki se bodo na novo porajajo v politični areni, ali pa na-

stanejo z razpadanjem dotedanjih strank in združitvijo novih drobcev v nove strankarske tvorbe.

Komunistična partija Slovenije ni bila nov pojav v slovenskem političnem življenju v smislu novega političnega pravca, niti ni bila plod razpadanja nečesa starega in združevanja drobcev. Ustanovitev Komunistične partije Slovenije je bila predvsem izraz težnje najnaprednejših slovenskih in jugoslovanskih družbenih sil, utelešenje zamisli tovariša Tita, da se ustvarijo organizacijske oblike, ki bodo globlje, resničnejše odražale dejansko vlogo teh sil v življenju posameznih jugoslovanskih narodov. Ustanovitev KP Slovenije ni niti najmanj slabila enotnosti Komunistične partije Jugoslavije, iz katere je izšla in katere sestavina je ostala, marveč narobe, ustanovitev KP Slovenije je okreplila enotnost matične organizacije. Lahko rečemo, da je bila zgodovinska reorganizacija KP Jugoslavije po svojem pomenu in učinku predpoda moralno-politične enotnosti jugoslovanskih narodov, skovane v letih osvobodilne vojne 1941—1945 in nenehno utrjevanje danes, v dobi socialistične graditve nove Jugoslavije.

Ustanovitev Komunistične partije Slovenije je pomenila zaključek razdobja, v katerem se je — v težkih okoliščinah terorja, ki so ga nad naprednimi elementi izvajali psevdodemokratski režimi pred 6. januarjem 1929, in v še dosti težjih okoliščinah odkrite vojaško-fašistične diktature — oblikovala in izoblikovala principielno pravilna politična linija slovenskih komunistov, linija, ustrezajoča življenjskim interesom slovenskih ljudskih množic, se pravi, ogromne večine slovenskega naroda.

Ker je šlo za slovenski narod, za narod, ki je bil po imperialistični vojni 1914—1918 državno razkosan na tri dele, znova politično obrezpavljen, nacionalno zatiran, je nacionalno vprašanje kajpak ostalo v ospredju vse problematike slovenskega narodnega življenja.

Stoječ na pozicijah marksizma-leninizma so slovenski komunisti edini mogli ostvarjati Cankarjev politični testament: osposobiti slovenski delavski razred za najčasnejšo vlogo v odločilnem boju slovenskega naroda za njegovo svobodo in enakopravnost. Borba najnaprednejših slovenskih sil za slovensko ljudstvo, borba za pravilno linijo v slovenskem nacionalnem vprašanju je šla v treh praveh.

Prvič, treba je bilo premagati nacionalni nihilizem, ki ga je v slovenskem delavskem gibanju gojila z avstromarksizmom prepojena uradna slovenska socialna demokracija in ki ga je že Ivan Cankar podvrgel najostrejši kritiki.

Kakor v stari Avstriji, tako so tudi v stari Jugoslaviji razne oportunistične, v bistvu avstromarksistične teorije o »prednostih velikega gospodarskega prostora«, ki neki izključujejo obstoj malih narodov, teorije o kulturno-nacionalni avtonomiji itd., služile kot kritje za najzoprnejše lakajstvo pred velikosrbskimi unitaristi in njihovimi slovenskimi priskledniki.

Brez obračuna s socialnodemokratskim nacionalnim nihilizmom, predvsem z njegovimi ostanki v vrstah komunistov, ni bilo mogoče misliti na vo-

dilno vlogo najnaprednejšega razreda in njegove avantgarde v slovenskem narodnem življenju.

Drugič, proti megleni in skoz in skoz neznanstveni teoriji o »jugoslovanskem narodnem edinstvu«, s katero so velikosrbski hegemonisti in njihovi oprode na Slovenskem prikrivali dejstvo, da v državi vlada nacionalna neenakopravnost, ki izpodkopava temelje slehernega resničnega edinstva jugoslovanskih narodov, proti tej teoriji je bilo treba postaviti načelo nacionalne samobitnosti slovenskega naroda, načelo o njegovi pravici, da lahko sam odloča o svoji usodi, o oblikah svoje zveze z ostalimi jugoslovanskimi narodi. Popolno priznanje pravice vsakega jugoslovanskega naroda do samoopredelitve, vključno pravico do odcepitev, je bilo treba postaviti kot najzanesljivejši temelj resničnega zaupanja med jugoslovanskimi narodi, temelj njihovega resničnega bratstva.

Slovenski komunisti so načelo samoopredelitve slovenskega naroda v razdobju pred 1937 razvili in postavili v vsej njegovi konkretnosti.

Tretjič, konkretno postavljanje slovenskega nacionalnega vprašanja je terjalo obračun z abstraktnim pojmovanjem slovenstva; z akademskim razpravljanjem o slovenskem narodnem vprašanju kot zgolj kulturnem vprašanju; z istovetenjem slovenskega narodnega vprašanja z vprašanjem katolicizma; skratka, konkretno postavljanje slovenskega nacionalnega vprašanja je terjalo obračun z vsemi tistimi idealističnimi teorijami, ki so — prenesene v praktično življenje — šle mimo slovenskega ljudstva kot subjekta slovenske usode, povezujoč rešitev slovenskega vprašanja s slučajnimi konstelacijami v imperialističnem svetu, izolirajoč slovensko vprašanje od vprašanja skupne borbe vseh jugoslovanskih ljudstev proti skupnemu sovražniku.

Izhajajoč od klasične stalinske opredelitve nacionalnega vprašanja v dobi imperalizma kot vprašanja borbe širokih, predvsem kmečkih ljudskih množic podjarmljenih narodov proti finančni eksploataciji, političnemu zatiranju in poizkusom kulturne depersonalizacije, so slovenski komunisti v dobi pred 1937. letom pravilno opredelili obseg, bistvo, množičnega nosilca in vodilne sile slovenskega narodnega boja.

Komunistična partija na Slovenskem je potemtakem, oborožena z znanstveno teorijo marksizma-leninizma, izkoriščajoč dragocene nauke slovenske zgodovine in učeč se nenehno iz bogate prakse vsakdanjega boja proti reakciji in njenemu pomočniku, političnemu oportunizmu, v letih pred 1937. l. uspešno izbojevala boj za pravilno linijo v slovenskem nacionalnem vprašanju.

Tudi v pogledu borbe za pravilno linijo v slovenskem nacionalnem vprašanju je bilo neprecenljivega pomena delo tovariša Edvarda Kardelja, čigar knjiga »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«, napisana neposredno po ustanovitvi Komunistične partije Slovenije, predstavlja prvi izčrpn, znanstveno utemeljeni oris celotne slovenskonarodne problematike, resumé v borbi doseženih dosegov.

Izhodišče dela ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije je bila potemtakem prin-

cielno pravilna, dognana in utrjena linija ponašanja slovenskih komunistov v borbi za osvoboditev slovenskega naroda. Poleg kadrov, prekaljenih v borbi za vojaško-fašistično diktaturo in njenimi nadaljevalci, poleg kadrov, ki so predstavljali organizacijski temelj nove stranke, je Komunistična partija Slovenije že ob svojem rojstvu nastopila s celovitim in pravilnim pogledom na slovensko narodno problematiko, ki je predstavljal ideološki in politični temelj nove stranke, osnovo njene strategije in taktike.

Govoreč o marksizmu je Lenin nekje zapisal, da je njegov nauk vsemogočen, ker je resničen.

Vsemogočnost marksistično-leninističnega nauka, na katerem temelji vsa dejavnost Komunistične partije Slovenije in Komunistične partije Jugoslavije, se je s prav posebno silovitostjo razodela v razdobju po ustanovitvi Komunistične partije Slovenije.

Treba je samo, da iz današnje perspektive, po vseh tistih bogatih izkušnjah, ki nam jih je prinesla velika osvobodilna vojna 1941—1945, prečitamo manifest I. kongresa KP Slovenije, pa se bomo iznova prepričali o moči marksistično-leninističnega znanstvenega predvidevanja.

Manifest I. kongresa KPS je odkril ves obseg nevarnosti, ki jo za slovenski narod predstavlja ta razvoj mednarodnih odnosov, razuzdanje hitlerjevskega elementa, in pa zločinska politika režima Stojadinovič-Korošec. Z jasnostjo daljnovidnega političnega razuma, ki je po desetletjih tope in protiljudske buržoazne politike predstavljal povsem novo postavko v slovenskem življenju, je I. kongres KPS napovedoval, da vsa notranja in vnanja politika tedanjih jugoslovanskih vladodržcev, ki sta jo na Slovenskem predstavljal Korošec in Natlačen, vodi k novemu razkosanju slovenskega nacionalnega ozemlja.

Koroščeva politika je pretvarjala Slovence v sredstvo, s katerim je beograjska finančna oligarhija izigravala Hrvate, izpodkopavala enotnost jugoslovanskih narodov in spravljala slovenski narod v nevarnost, »da bo ostal popolnoma osamljen v svojem boju za narodni obstoj«.

Za ohranitev svobode in neodvisnosti slovenskega naroda je za upostavitve in utrditve celotnosti njegovega nacionalnega ozemlja manifest I. kongresa KP Slovenije postavljala prav tiste pogoje, ki so bili neogibno izhodišče za graditev nove Jugoslavije: upostavitve demokracije, se pravi, ljudskih pravic, odpravo vseh sramotnih ostankov vojaško-fašističnega režima; svobodo političnega in strokovnega organiziranja za delavski razred; izboljšanje delovnih pogojev in socialne zakonodaje; demokratizacijo združniškega aparata, ki naj postane orodje v rokah delovnega kmečkega ljudstva, orodje za borbo proti finančnemu kapitalu, ne pa privesek finančnega kapitala; zaščito delovnega drobnega proizvajalca pred brezmejnimi izkoriščanjem od strani karteliranih monopolistov; okrepitev materialnih temeljev slovenskega narodnega razvoja; preureditev jugoslovanske države v zvezno, federativno državo, ki bo vsem svojim narodom jamčila svoboden razvoj in napredek; uresničitev

gesla Združene in Svobodne Slovenije; upostavitve slovenske državnosti v okviru skupne jugoslovanske države, državnosti, ki bo našla svoj vnanji izraz v svobodno izvoljenem slovenskem parlamentu; popolno preorientacijo vnanje politike v pravcu kolektivne obrambe vseh ogroženih narodov proti fašističnim vojnim hujskačem, predvsem pa v pravcu naslonitve na najmočnejši steber miru in svobodo narodov, na Sovjetsko zvezo.

Ustanovni kongres Komunistične partije Slovenije potemtakem ni bil le zaključek oblikovanja pravilne linije v nacionalnem vprašanju; bil je hkrati in predvsem začetek novega razdobja v celotnem slovenskem narodnem življenju, razdobja, ki je l. 1945 kulminiralo v zmagovitem izhodu slovenskega naroda iz osvobodilne vojne, v zmagi ljudske, demokratične revolucije v vsej Jugoslaviji, v upostavitvi slovenske državnosti kot nedeljive sestavine federativne ljudske republike Jugoslavije, pravno izoblikovane s sprejetjem prve slovenske ustave 16. januarja 1947.

Manifest I. kongresa KP Slovenije je bil program odločilne borbe za resnično osvobodjenje slovenskega naroda.

Na temelju tega programa je Komunistična partija Slovenije mobilizirala in organizirala slovenske ljudske množice v enotno antifašistično fronto, katere temelj je bila enotnost slovenskega delavskega razreda, izražena v upostavljeni sindikalni enotnosti.

Grobarji slovenske svobode in neodvisnosti so storili vse, da bi v kali zadušili ljudsko gibanje, ki se je prav posebno razmahnilo po zgodovinskem kongresu v aprilu 1937. l. in grozilo prekrižati vse njihove podle naklepe. Toda misel I. kongresa KPS je poganjala v slovenskem narodu vse globlje korenine, zakaj ona je bila resnična in slovensko ljudstvo jo je sprejelo kot rešilno. V letih 1937—1941 se je ta misel izpreminjala v materialno silo, ki je v letih Velike osvobodilne vojne 1941—1945 razodela vso svojo nezaslišano moč; v teh letih največjih preizkušenj je misel I. kongresa KPS prepojila slovenski narod, njegovo ogromno večino, slovensko delovno ljudstvo, delavce, kmete in patriotično inteligenco, in ga povedla k zmagovitemu osvobodilnemu dejanju.

Deset let je minilo od ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije. V teh desetih letih se je nemara zgodilo več ko v enem, dveh ali še več stoletjih predhodnega razvoja: iz naroda hlap-

cev je slovenski narod postal narod junakov, v katerem so se sprostile vse tvorne sile, postal gospodar svoje usode.

Teh deset let, ki nas ločijo od ustanovnega kongresa KPS, je do kraja dokazalo, da je bila znanstvena analiza položaja, v katerem se je slovenski narod znašel na predvečer druge svetovne vojne, pravilna; da je bila ocena politike, ki so jo vodili nekdanji slovenski in jugoslovanski vlastodržci, prav tako pravilna; da so bili pravilni zaključki, ki jih je iz tega izvedel I. kongres Komunistične partije Slovenije.

Na temelju teh zaključkov se je preoblikovalo politično obličje slovenskega naroda. Temne sile, ki so desetletja prodajale interese slovenskega naroda vsakomur, kdor je kaj hotel dati zanje, so doživele svoj končni poraz; s svojim izdajstvom med osvobodilno vojno so se dokončno izobčile iz slovenskega naroda, ohranile so se le še kot bedne agencije tujih imperialistov, ki jim pot nove Jugoslavije ni po godu.

V borbi za združitev vsega svobodoljubnega slovenskega ljudstva proti skupnemu sovražniku, skupnemu zatiranju in skupnemu izkoriščanju, v borbi, ki jo je proglasil manifest I. kongresa KP Slovenije, se je med osvobodilno vojno izvršila zgodovinska pregrupacija v slovenskem političnem življenju; na razvalinah starih strankarskih tvorb in njihovih vodstev, ki so se v letih 1941—1945 brez izjeme pogreznila v blato kolaboracije s tujimi okupatorji, je zrastle Osvobodilna fronta, v kateri se je utelesila zedinjevalna in osvobodilna misel I. kongresa KP Slovenije.

Združen v Osvobodilni fronti je slovenski narod, z ramo ob rami z ostalimi jugoslovanskimi narodi, izvojeval svobodno Slovenijo v svobodni Jugoslaviji.

Na pridobitvah osvobodilne vojne 1941—1945 gradi slovenski narod svojo domovino, domovino slovenskega delovnega človeka. Z ramo ob rami z ostalimi jugoslovanskimi narodi gradi slovenski narod temeljno jamstvo svoje svobode in neodvisnosti: federativno ljudsko republiko Jugoslavijo, socialistično domovino vsega jugoslovanskega delovnega ljudstva.

Takšna je bilanca desetletnega obstoja in borbe Komunistične partije Slovenije.

Drugačno melodijo je dobila pesem o »lepi naši domovini!...«



IZ SOVJETSKE ZVEZE

G. Borisov:

ZGODOVINSKI POMEN VELIKE OKTOBRSE SOCIALISTIČNE REVOLUCIJE

Pred tridesetimi leti je zmagala na eni šestini zemeljske oble ideja, o kateri so sanjala pokolenja najboljših ljudi. Zgodilo se je tisto, na kar je Partija Lenina-Stalina skozi dolga leta žilavo in vztrajno pripravljala delovno ljudstvo naše dežele — zmagala je prva socialistična revolucija v zgodovini. Oblast v državi, vodstvo družbe so prevzeli v svoje roke delavci in kmetje v obliki Sovjetov. Nastala je nova, sovjetska država.

Odločneje in globlje, kakor katera koli druga revolucija na svetu, je velika Oktobrska socialistična revolucija odpirala vse ostanke stare družbe in odprla ljudstvu blesteče perspektive graditve socialistične družbe. Takoj prvi dan po zmagi socialistične revolucije je sovjetska oblast razveljavila veleposestniško lastnino zemlje brez vsake odkupine. Zemlja je bila razglašena za vseljudsko državno last. Dekret o zemlji je dal kmetom nad 150 milijonov desetlin (desetina = 1.0925 ha. — Op. prev.) zemlje. Kmetje so bili oproščeni plačevanja letne najemnine zemljiški gospodi (okrog 500 milijonov zlatih rubljev), vsa naravna bogastva: nafta, premog, rude, gozdovi, vode in tako dalje, so postala last ljudstva.

Sovjetska država je takoj potem s posebnim dekretom odpravila stanove, uničila nacionalne in verske omejitve, uveljavila enakopravnost žensk in enakopravnost narodnosti. Znamenita »Deklaracija pravic narodov Rusije« je določila, da sta svobodni razvoj narodov Rusije in njihova popolna enakopravnost zakon.

Prvi korak k izgraditvi nove socialistične industrije je bila nacionalizacija bank, železnic, zunanje trgovine in vse težke industrije. Tudi to je bilo delo Oktobrske revolucije. Vsa ta zgodovinska dejanja Oktobrske revolucije so pomagala ustanoviti mlado sovjetsko državo.

V Oktobrski revoluciji rojena država je preživela težke preizkušnje. Spomnimo se leta 1918. Tri četrtine naše dežele so bile takrat v rokah belogardistične protirevolucije in tujih interventov. 14 imperialističnih držav je pritiskalo na našo domovino. Ukrajino, Kavkaz, Sred-

njo Azijo, Sibirijo in Daljni vzhod smo začasno izgubili. Sovjetska država, ki sta jo ustanovila Lenin in Stalin, je v vojni vihri organizirala Rdečo armado. Z napori Boljševiške partije je bila mlada sovjetska republika spreminjena v en sam borbeni tabor. Velikemu heroizmu delavcev in kmetov, ki so spoznali, da branijo svojo oblast in srečo bodočih pokolenj, se je treba zahvaliti, da je bil sovražnik razbit.

Spomnimo se, kako težke so bile preizkušnje sovjetskega reda med veliko domovinsko vojno proti nemškemu fašističnim osvajalcem. Kaj takega zgodovina še ne pozna. Vojna 1941—1945 je bila najbolj krvava in najstrašnejša, kar jih pozna zgodovina naše dežele. Tovarš Stalin je rekel, da je »priredila nekakšen izpit našemu sovjetskemu redu, naši državi, naši vladi, naši Komunistični partiji in napravila bilanco njihovega dela, kakor da jim govori: Glejte jih, vaše ljudi in vaše organizacije, njihova dejanja in dneve — pogledajte si jih pazljivo in plačajte jim po njihovih dejanjih«. Sovjetski družbeni in državni red je častno napravil ta surovi izpit, napravil ga je v pogojih nezaslišano krute vojne. Dokazal je vso svojo žilavost in odpornost. Življenje je pokazalo mogočno organizirajočo in mobilizirajočo vlogo Boljševiške partije, ideje marksizma in leninizma.

Največji pomen Oktobrske socialistične revolucije je bil v tem, da je prišla oblast iz rok izkoriščevalskih razredov v roke delovnega ljudstva. Sovjetski red je odprl pred našo deželo brezmejne možnosti razvoja. Pred revolucijo je bila Rusija zaostala dežela. Pretila ji je nevarnost, da bi izgubila državno samostojnost.

Rusija ni imela omembe vredne industrije in gospodarsko je bila odvisna od bogatih, industrijsko razvitih zapadnih držav. Blizu 60 % strojev za industrijo in skoraj toliko tudi za poljedelstvo je morala carska Rusija uvažati iz inozemstva. Inozemski kapital je imel v rokah najvažnejše panoge ruske industrije. V njegovih rokah je bilo 72 % metalurgije, 70 % premogovne industrije Donbasa, 60 % petrolejske in blizu 90 % električne industrije. Prva svetovna vojna je posebno jasno pokazala slabe strani in zaostalost naše dežele in jo postavila na rob propada.

Rešitev je bila v strmogavljenju carizma, v strmogavljenju buržoazije, v tem, da prevzame oblast delavski razred, v prehodu v nov, socialistični red.

»Iti moramo ali naprej ali nazaj.« — je pisal Lenin. — »Iti naprej v Rusiji 20. stoletja ni mogoče, ne da bi šli v socializem.« (Zbornik zv. XXI, str. 187.)

Oktobrska revolucija je popeljala Rusijo naprej, odprla je pot v socializem. V osebi Sovjetov je dala Oktobrska revolucija ljudstvu tisto politično obliko države, ki je omogočila, da se je spremenila naša v nedavni preteklosti zaostala, na pol beraška dežela v mogočno socialistično državo. Sovjeti so najbolj demokratična oblika oblasti, kakršna je bila kdaj na svetu. Sovjetska oblast je oblast, ki je izšla iz ljudskih množic in ki je ljudskim množicam pri srcu. Sovjetski red je najnaprednejši in najbolj demokratičen red na vsem svetu. V njem so se uresničile velike pravice, o katerih so sanjali in za katere so se borili in dali svoje življenje najboljši sinovi ljudstva: pravica do dela, pravica do izobrazbe in počitka, enakopravnost žensk, enakopravnost narodnosti, resnična svoboda govora, tiska in zborovanj. Te nedotakljive pravice sovjetskega človeka so zakonodajno zagotovljene v stalinski ustavi. Sovjetski socialistični red pomeni likvidacijo izkoriščanja in izkoriščevalskih razredov, pomeni zmago načela socialistične družbene lastnine.

Resnično ljudska demokracija, ki vlada v sovjetski državi, se kaže v mogočni ustvarjalni aktivnosti delovnega ljudstva. Tovariš Stalin, veliki nadaljevalec Leninevega dela, je navdušil, strnil in popeljal naprej milijonske ljudske množice. Tesno strnjeno okrog svojega ljubljenega voditelja in učitelja tovariša Stalina, brezmejno zaupajoči sovjetski oblasti in Komunistični partiji je naše ljudstvo častno izpolnilo nalogo, ki jo je postavila Oktobrska revolucija, spremenilo je Rusijo v napredno mogočno državo.

Pod vodstvom leninsko-stalinske Partije je napravila Sovjetska zveza v stalinskih petletkah gigantski skok od zaostalosti k napredku. Niti polnih trideset let ni bilo treba, da smo spremenili ZSSR iz agrarne v industrijsko deželo. To smo dosegli po zaslugi modrega stalinskega programa industrializacije dežele in kolektivizacije poljedelstva, to smo dosegli zato, ker je znalo sovjetsko ljudstvo v borbi za uresničenje tega zgodovinskega programa premagati neverjetne težave.

Srdito in žilavo borbo je morala vzdržati Partija Lenina-Stalina s sovražniki ljudstva, ki so hoteli preprečiti izgraditev socializma in pahniti deželo na kapitalistično pot razvoja. Trockisti, buharinci, buržoazni nacionalisti — agenti buržoaznih špijonaž — se niso sramovali nobenih sredstev v svojem prizadevanju, da bi oslabil ZSSR pred kapitalistično obkolitvijo. Toda naj so sovražniki ljudstva še tako premeteno maskirali svoje naklepe, po zaslugi stalinske budnosti so bili razkrinkani in pravočasno uničeni. Dežela je šla po leninsko-stalinski poti, po poti graditve socializma.

Za vedno je pokopana vojaško ekonomska slabost naše dežele. Industrializacija dežele in kolektivizacija poljedelstva sta bili čvrsta gmočna baza socializma in obrambna moč sovjetske države. To je rešilo našo domovino v letih borbe z nemško-fašističnimi osvajalci. Država, ki jo je ustvarila Oktobrska revolucija, se ni samo ubranila pred krvoločnim in močnim sovražnikom, marveč je rešila pred fašističnimi roparji tudi evropsko civilizacijo.



Na kolhozu mlatijo

Oktobrska revolucija je strnila vse narode Rusije v eno bratsko družino. Sovjetska država je nastala kot država enakopravnih narodov, ki jih združuje enotnost cilja. Vsakemu narodu je dala pravico, da si sam kroji svojo usodo. Sovjetski red je likvidiral politično, gospodarsko in kulturno zaostalost nacionalnih pokrajin, uničil nacionalno mržnjo ter okrepil zaupanje in prijateljstvo med narodi. Z bratsko, nesebično pomočjo velikega ruskega naroda so vsi narodi ZSSR v svojih republikah in pokrajinah zgradili in razvili sodobno industrijo, preskrbeli kolhozno gospodarstvo s stroji in dvignili svojo kulturo na stopnjo, kakršne svet še ni videl. Prijateljstvo narodov je neizčrpen vir sile in čvrstosti sovjetske države.

Ena izmed največjih pridobitev socialističnega reda je novi, sovjetski človek — človek stalinske dobe. »Mi nismo več tisti Rusi, kakršni smo bili do leta 1917, in naša Rusija ni več tista in tudi naš značaj ni več tisti. Spremenili smo se in zrasli skupaj s tistimi velikimi prenosovami, ki so iz temeljev spremenile lice naše dežele« (Zdanov).

Oktobrska revolucija in socialistična izgraditev sta rodili nove, visoke moralne kakovosti našega človeka. To je globoka idejnost in neomajna vera v stvar komunizma, to je nov socialistični odnos do dela, to je pripravljenost in spretnost v premagovanju težav, to je životvorni sovjetski patriotizem.

Svojo trideseto obletnico praznuje sovjetska država v mogočnem porastu mednarodne avtoritete. Odločilna vloga, ki jo je imela Sovjetska zveza pri razbitju fašističnih držav, in neomajna politika miru, ki jo uveljavlja sovjetska vlada, sta visoko dvignili vlogo ZSSR pri urejanju mednarodnih zadev. Glas sovjetske države, ki odločno zahteva, da morajo biti iztrebljene vse korenine fašizma, in ki svari pred vsako napadalnostjo, privlači k ZSSR srca milijonov in milijonov »preprostih ljudi« v vseh deželah sveta. Ti ljudje po pravici vidijo v naši socialistični državi stebel miru, napredka in demokracije.

Posledica druge svetovne vojne je bila, da so se pozicije socializma okrepile. Vprašanje socializma je postavljeno na dnevni red v mnogih evropskih deželah. Imperialisti se boje naše dežele, ki je vzorec vsemu naprednemu človeštvu. Prizadevajo si, da bi jo oklevetali, da bi oklevetali socializem. Toda nobena sila na svetu ne more omajati v očeh zatiranih vsega sveta avtoritete sovjetske države in njene velike stvari.

Po zmagi v domovinski vojni smo se znova lotili mirne socialistične graditve. Predvsem moramo zaceliti rane, ki nam jih je zasekala vojna. Fašistični barbari so popolnoma ali deloma porušili in požgali v naši deželi 1710 mest in nad 70.000 vasi in naselij, požgali in razdejali so nad 6 milijonov poslopij, oropali strehe nad 25 milijonov ljudi, porušili 31.850 industrijskih podjetij ter opustošili in izropali 98.000 kolhozov.

Napori sovjetske države so usmerjeni zdaj na to, da bi čimprej obnovili razdejane tovarne in delavnice, kolhoze in sovhoze, stanovanjske hiše, šole in bolnice. V prvi povojni petletki moramo ne samo obnoviti, temveč tudi znatno prekoračiti predvojno raven narodnega gospodarstva in zagotoviti znaten dvig življenjske ravni delovnih množic. Nova stalinska petletka je borbeni program našega ljudstva. Sleherni sovjetski človek se zaveda, da je v novi petletki izražena največja skrb leninsko-stalinske Partije in sovjetske države za nadaljnjo okrepitev moči dežele socializma, za dvig gmočne blaginje in kulturne ravni vsega prebivalstva. Težave uresničenja tega programa so velike, toda naše ljudstvo je premagovalo še večje težave. S svojimi rokami, s svojim napotom bomo uresničili program velikih ustvarjalnih del in dosegli nov razcvet življenja v naši deželi.

Na čelu sovjetskega ljudstva stoji velika, preizkušena in v borbah prekaljena Partija Lenina-Stalina, organizator in inspirator svetovnozgodovinskih zmag sovjetske države. Partija se ne boji težav in ve, kam je treba obrniti krmilo, Partija je do kraja vdana ljudstvu, Partija vedno in povsod ščiti njegove interese. Vodstvo komunistične Partije, vodstvo velikega Stalina je najboljše poročstvo, da bomo premagali vse težave, da bomo izpolnili in prekoračili našo novo petletko, dosegli nov polet narodnega gospodarstva, izboljšali življenje delovnega ljudstva, še bolj okrepili moč naše socialistične domovine in šli naprej po poti izgraditve komunizma v naši deželi.

VKP(b) (VSEZVEZNA KOMUNISTIČNA PARTIJA BOLJŠEVIKOV)

Vsezvezna komunistična Partija (boljševikov) je predstraža delovnega ljudstva v borbi za procvit in za razvoj socialističnega reda. VKP(b) predstavlja glavno jedro vseh organizacij delovnega ljudstva, tako kolektivnih kot državnih.

Boljševiško partijo sta ustvarila Lenin in Stalin. Partija boljševikov je tudi bojna organizacija, povezana z zavestno disciplino in je enako obvezna za vse člane partije. Glavni temelj organizacije celotne partije je demokratični centralizem. Trdno osnovo partije tvorijo: notranja zavestna disciplina, edinstvo volje, edinstvo dejanj, ne dopušča frakcij (cepitve) in skupin; ohraniti je treba partijo pred oportunističnimi (koristolovnimi) drobno buržoaznimi (malomeščanskimi) elementi in razviti osredno partijsko demokracijo.

Partija zahteva od svojih članov aktivno in iniciativno (pobudno) delo pri uresničenju programa in statuta partije, pri izvršitvi vseh odlokov partije in njenih organov, delati zavestno in predano pri osvojitvi načel marksizma, zahteva, da je treba vztrajati pri delovni in državni disciplini.

»Partija je kot organizacija povezana z zavestno disciplino in je enako obvezna za vse člane partije. Partija je močna po svoji skupnosti, edinstvu volje, edinstvu dejanj, ne dopušča, da bi se odstopalo od programa in statuta in da bi se rušila partijska disciplina s frakcijskimi skupinami in dvoreznostjo. Partija očisti svojo strujo oseb, ki rušijo program partije, statut partije in disciplino partije« (Iz statuta Vsezvezne komunistične partije [boljševikov]).

V začetku se je partija imenovala RSDRP(b) [Ruska socialno demokratična delovna partija (boljševikov)]. Na Leninov predlog na VII. kongresu partije v letu 1918 so preimenovali: RSDRP(b) — v RKP(b) [Rusko komunistično partijo (boljševikov)]. V zvezi z ustanovitvijo Zveze RSRS (ruskih sovjetskih socialističnih republik) je XIV. kongres partije l. 1925 preimenoval RKP(b) — v Vsezvezno komunistično partijo (boljševikov) — VKP(b).

Partija boljševikov je prešla dolgo in slavno pot od prvih malih marksističnih skupin in skupin, ki so se pojavile v Rusiji v 80-ih letih minulega stoletja do velike partije boljševikov, katere predstavlja sedaj kot prva na svetu socialistično državo delavcev in kmetov.

V l. 1903 na II. kongresu RSDRP sta se pojavili sredi RSDRP dve skupini: 1. skupina boljševikov — revolucionarnih marksistov in 2. skupina menjševikov — oportunistov (koristolovcev). Formalno so ostali v eni socialno demokratični partiji skupno z menjševiki do 1912. l., resnično pa so boljševiki ustvarili samostojno partijo že l. 1905. L. 1912 so na praški konferenci (v Pragi) boljševiki izključili menjševike iz partije in so se združili v edino boljševiško partijo.

Partija boljševikov je privedla delovni razred in najsiromašnejše kmete do oborožene vstaje v oktobru l. 1917, do zmage Velike socialistične revolucije, katere je ustanovila diktaturo proletariata v Rusiji. V letih državljanske vojne je partija dvignila ves narod na zaščito domovine proti inozemskim imperialistom in notranjim kontrarevolucionarjem. Boljševiki so se borili v prvih vrstah mlade delavsko-kmetijske Rdeče armade, katere je s svojimi zmagami na frontah rešila sovjetsko državo tujega tlačanstva in suženjstva in zajamčila državno neodvisnost sovjetske domovine.

Po državljanski vojni so delavci in kmetje sovjetske države, ki jih je vodila partija boljševikov, obnovili razrušeno narodno gospodarstvo, zgradili so socialistično industrializacijo države, izvedli so kolektivizacijo malih in srednjih gospodarstev in likvidirali črnoborzijsanstvo kot razred. Pod vodstvom VKP(b) so narodi SSSR dokončno likvidirali eksploatorske (izkoriščevalne) razrede in privedli državo k osnovnemu socializmu.



JOSIP VISARIONOVIČ - STALIN

Partija boljševikov se je okrepila in združila v borbi proti malomeščanskim strankam v delovni fronti; bila je v borbi proti raznim antileninskim opozicijskim (naspotujočim) strujam vsezvezne boljševiške partije. Zmaga proletarske revolucije bi ne bila uspela brez revolucionarne partije proletariata, očistene koristolovstva, neizprosne do buržoazije in njene državne oblasti. Taka partija je v SSSR boljševiška partija. Boljševiška partija je voditelj proletarske revolucije, zato ker si je osvojila napredno teorijo delavskega gibanja, marksističnoleninsko teorijo. Zmaga revolucije v SSSR je uspela zato, ker je boljševiška partija uničila malomeščanske stranke, katere so delovale v vrstah delovnega razreda in so pehale omahljive vrste delovnega razreda v naročje buržoazije.

Zgodovina VKP(b) je zgodovina borbe in zmage nad malomeščanskimi strankami eserov menjševikov, anarhistov, nacionalistov in oportunističnih skupin sredi partije: trockistov, buharincev i. dr. Brez uničenja teh strank in skupin, ki so bile v začetku za ohranitev kapitalizma, a potem po Oktobrski revoluciji za obnovo kapitalizma, ne bi bilo mogoče ohraniti diktature proletariata, zmagati nad inozemsko vojno intervencijo in širiti socializem. Partija je vodila neizprosno borbo s koristolovci v svojih lastnih vrstah; brez uničenja kapitulantov v svojem lastnem središču bi si ne mogla ohraniti edinstva in discipline v svojih vrstah, ne mogla bi izvršiti vloge organizatorja in voditelja proletarske revolucije — ne mogla bi izvršiti vloge voditelja novega socialističnega reda.

Boljševiška partija je močna zato, ker je povezana z množicami, postopoma utrjuje te zveze, zna prisluhniti glasu množic in razume njihove najbolj pereče potrebe. Partija ne uči le množic, ampak se uči od njih. Zgodovina partije uči, kako se je treba boriti in premagovati in kako je treba ustvarjati življenje na novih socialističnih načelih. Proučevanje zgodovine VKP(b) pridobiva s spoznanjem borbe delavcev in kmetov sovjetske države za socializem.

VKP(b) je zaslužila s svojo požrtvovalno borbo za svobodo in srečo delovnega ljudstva trajno ljubezen so-

vjetskega naroda. Niti ena stranka na svetu ni imela in ne bo imela takega ugleda sredi ljudskih množic kakor boljševiška partija.

V strašnih dneh Velike domovinske vojne je bila partija Lenina-Stalina duhovna vodilna sila sovjetskega naroda.

»V dneh Domovinske vojne je stala pred nami kakor zvezda vodnica in organizator vsenarodne borbe proti fašističnim osvajalcem.« (Stalin.)

Partija boljševikov je poslala na fronto svoje najboljše sinove in je navdušila za borbo s fašističnimi osvajalci vse delovno ljudstvo sovjetske države.

V najtežjih in najbolj kritičnih mesecih vojne so šli člani velike partije (boljševikov) in so branili s svojo krvjo svobodo in neodvisnost svoje domovine, podžigali so s svojim zgledom vse borce Rdeče armade in vojne mornarice.

Med vojno se je partija še tesneje povezala z ljudstvom. Neizmerno je porastel njen ugled, okrepile so se

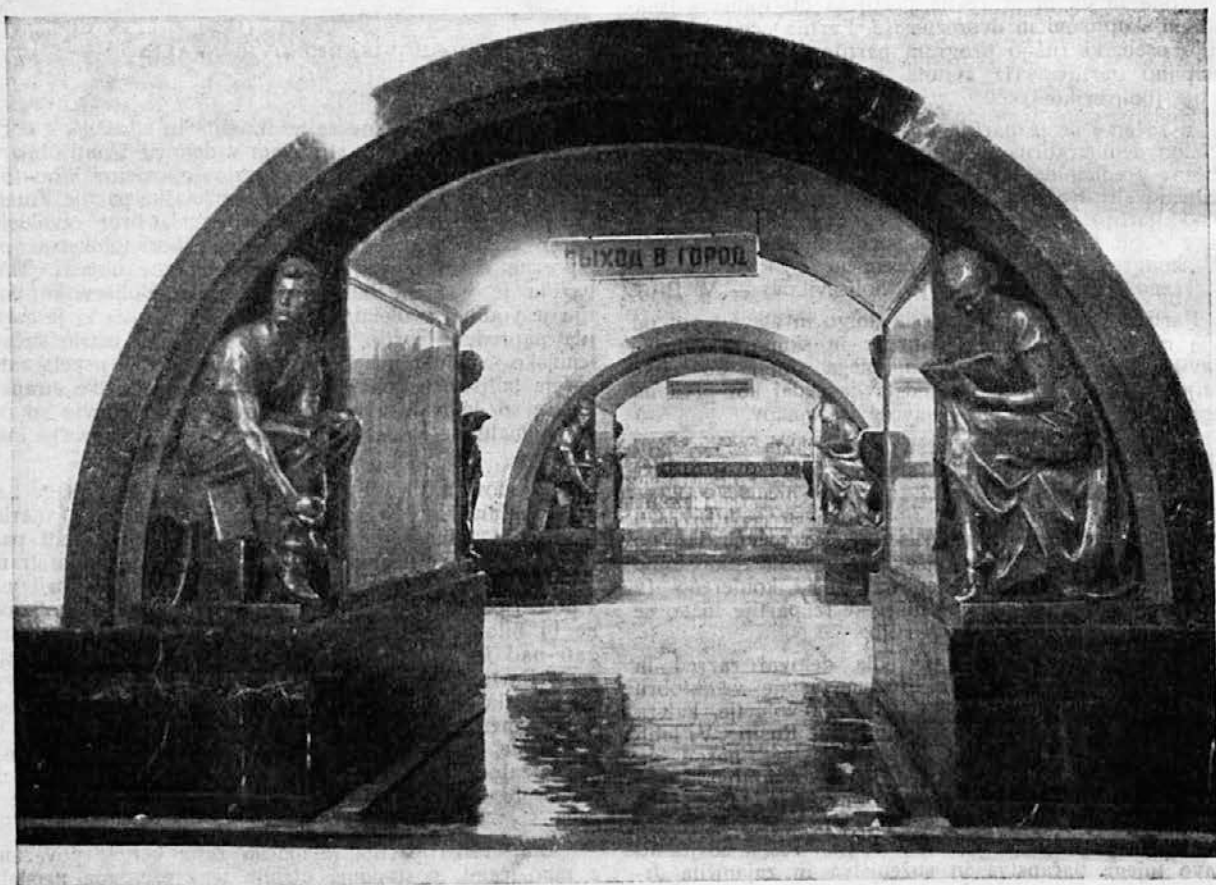
njene zveze z množicami. Po zaslugi partije so doseženi vsi sovjetski bojni uspehi in delovni napor v zaledju.

Ves narod se je zgrnil okrog svoje ljubljene partije. Desettisoči najboljših sinov in hčera sovjetskega naroda, herojev fronte in zaledja, slavnih borcev in poveljnikov, stahanovcev in novatorjev so vstopili v vrste boljševikov.

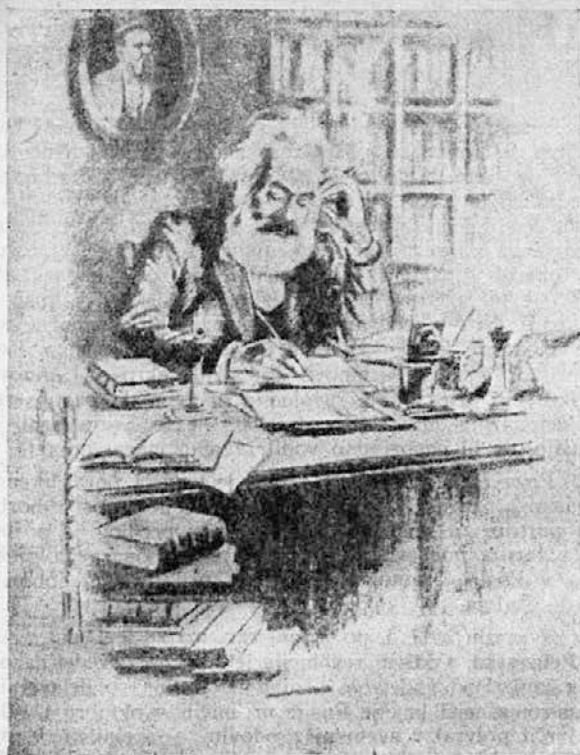
Pred vojno je partija štela 3,400.000 članov in kandidatov. Ob koncu l. 1944 je porastlo število članov in kandidatov na 5,700.000.

Partija boljševikov je zlila v enoto in pripravila za odpor vse napore sovjetskih narodov, vse njih sile in misli za končni cilj uničiti sovražnika. Njihovi ogromni uspehi na fronti in v zaledju so rezultat veličastne organizacije in političnega dela, katero je dan za dnem izvajala partija. »Za časa vojne se je partija v tesnem prijateljstvu spojila z ljudstvom in se je še tesneje povezala s širokimi množicami delovnega ljudstva.

V tem je žarišče sil naše države.« (Stalin.)



IZHOD IZ PODZEMNE ZELEZNICE NA POSTAJO »PLOŠČAD REVOLUCIJE« V MOSKVI



KARL MARX

KARL MARX

Genialni voditelj in učitelj svetovnega proletariata, ustanovitelj znanstvenega komunizma, Karl Marx, se je rodil 5. maja 1818. l. v Trierju (v Nemčiji) v družini odvetnika. Leta 1835 je vstopil Marx na univerzo ter je s posebno vnemo študiral zgodovino in filozofijo. L. 1842 je postal Marx glavni urednik »Renskega časopisa«, naprednega glasila nemške demokracije. Kot dosleden revolucionarni demokrat se je boril na stranicah tega časopisa neizprosnno proti reakcionarni državni vladi, ki je bila v Nemčiji.

L. 1843, ko so ustavili izdajo »Renskega časopisa«, se je Marx preselil v Pariz. Tu se je l. 1844 srečal s Friedrichom Engelsom, ki je prišel iz Anglije. Med njima se je ustvarilo globoko in enako naziranje za isti cilj; postala sta zvesta prijatelja. L. 1847 je Marx vstopil v tajno propagandno društvo »Zveza pravičnih«, izvedel je njegovo reorganizacijo v duhu idej znanstvenega komunizma in ga preimenoval v »Zvezo komunistov«. Skupno z Engelsom je Marx napisal znameniti »Manifest komunistične partije«, ki je postal program znanstvenega komunizma.

V času revolucije l. 1848 v Nemčiji je Marx prišel v Köln. V Kölnu je začel izdajati »Novi Renski časopis«, katerega je Lenin imenoval najlepše in najdovršenejše glasilo revolucionarnega proletariata. Za njegovo revolucionarno delovanje so Marx izgnali iz Nemčije. Šel je v Pariz, a tudi od tod so ga izgnali. Nato je odšel v London, kjer je bival do smrti.

Marx je napisal genialno delo — »Kapital«, v katerem je znanstveno obdelan ekonomski nauk marksizma. Razen »Manifesta komunistične partije« in »Kapitala« je Marx napisal še mnogo drugih del. L. 1864 je ustanovil v Londonu Mednarodno društvo delavcev — I. Internacionalno in je bil njen voditelj. S svojimi deli in nasveti je Marx pomagal tudi Pariški komuni (l. 1871). Do konca



FRIEDRICH ENGELS

svojega življenja je vodil neizprosnno borbo proti vsem vrstam zatiranja in svojevoljnosti reakcije.

Marx in Engels sta postavila zakone o razvoju ljudske skupnosti in o izvornih silah zgodovinskega napredka. Onadva sta odkrila notranja protislovja kapitalističnega reda in sta znanstveno dokazala, da mora njegov razvoj in razredna borba, ki je v njem, brez-pogojno dovesti do zmage proletarske revolucije, do diktature delovnega razreda. Marx je učil, da mora imeti delavski razred v svoji borbi za oblast, za ustanovitev proletarske diktature, za veličastno zmago socialističnega reda komunistično partijo. Marx je kazal globoko zanimanje za Rusijo, njeno zgodovino, znanost, književnost, za revolucionarno gibanje in je vzdrževal zveze z ruskimi revolucionarji.

14. marca 1883. l. ob 245 je Karl Marx umrl.

Nauke Marxa in Engelsa sta razvila v pogojih nove zgodovinske dobe in nato uresničila najizrazitejša teoretika in voditelja delovnega ljudstva Lenin in Stalin. V SSSR je sovjetsko ljudstvo pod vodstvom partije Lenina-Stalina uresničila genialni nauk Marxa-Engelsa.

FRIEDRICH ENGELS

Friedrich Engels, veliki sodelavec Marxa, eden izmed ustanoviteljev znanstvenega komunizma — vodja in učitelj svetovnega proletariata, se je rodil 28. nov. 1820. l. v Nemčiji. L. 1837 je moral Engels na očetovo prizadevanje opustiti gimnazijo in postal je trgovski nameščenec v nekem trgovskem podjetju. Istočasno se je izobraževal Engels z vnemo politično in znanstveno. Iz mladih let že je preziral samodržstvo in svojevoljnost uradnikov in hlapčevsko pokorščino nemških filistov. V dobi vse svoje dejavnosti je Engels vodil neizprosnno borbo zoper reakcionarno prusovstvo in filistrstvo.

VLADIMIR ILJIČ LENIN



VLADIMIR ILJIČ LENIN

Ob koncu l. 1842 je prišel Engels v Manchester (Menčestr), središče tekstilne industrije v Angliji. Tu je natančno proučeval življenje delavcev in je nato napisal l. 1845 knjigo: »Položaj delavskega razreda v Angliji«, o kateri je Lenin rekel: »Ta knjiga je zelo žaljiva obtožba kapitalizma in buržoazije.« V l. 1844 sta se srečala v Parizu Engels in Marx; to je bil začetek velikega prijateljstva med dvema genijema človeštva. V začetku l. 1848 sta objavila svoj znameniti »Manifest komunistične partije« — program — Zveze komunistov. Skupno z Marxom je Engels aktivno sodeloval v revoluciji l. 1848 v Nemčiji; bil je eden izmed voditeljev »Novega Renškega časopisa«.

Engels je sodeloval pri oboroženi narodni vstaji l. 1849, a po porazu te je zbežal v Anglijo.

Engels je napisal zelo važna marksistična dela kot »Anti Dühring«, »Dialektika narave«, »Nastanek družine, privatne lastnine in države«, »Ludvik Feuerbach« in dr. Engels je bil prvi bojni teoretik proletariata. Lenin ga je imenoval velikega poznavalca tega vprašanja. — Skupno z Marxom sta vodila I. Internacionalo. Prav tako kot Marx je Engels vneto podpiral Pariško komuno, v kateri je videl prvi poskus ustvaritve diktature proletariata. Marx in Engels sta se živo zanimala za Rusijo, zasledovala sta ruski revolucionarni pokret in sta vzdrževala odnose z ruskimi revolucionarji.

Po Marxovi smrti je Engels obdelal in izdal II. in III. del Marxovega »Kapitala« ter je napisal vrsto znamenitih del o vprašanih marksistične strategije in taktike. On je vodil svetovno delavsko gibanje in neizprosno borbo proti vsem sovražnikom marksizma. »Za svojim prijateljem Karlom Marxom je bil Engels najznamenitejši učenjak in učitelj sodobnega proletariata v vsem civiliziranem svetu.« (Lenin.)

Engels je umrl 5. avgusta 1895. l.

Nauke začetnikov znanstvenega komunizma Marxa in Engelsa sta razvila in jih postavila na novo višjo ravnen Lenin in Stalin, ki sta izvojevala zmago v veliki državi Sovjetov.

Vladimir Iljič Lenin (Uljanov) je največji genij človeštva, ustanovitelj boljševizma in prve socialistične države na svetu. Rodil se je 22. aprila 1870. l. v Simbirsku (sedaj Uljanovsku). Vse svoje življenje je žrtvoval ljudstvu. Vodil je neizprosno borbo proti vsem sovražnikom delovnega razreda in sovražnikom revolucije. V revolucionarno gibanje se je vključil Lenin s 17. letom. Leta 1895 je bil aretiran in zaprt v ječo in l. 1897 izgnan v Sibirijo. Niti v ječi, niti v izgnanstvu ni odnehal z revolucionarno borbo. L. 1900 je Lenin odpotoval v inozemstvo, kjer je ustanovil časopis »Iskro«. Leninova »Iskra« je pripravljala revolucijo in vzgajala partijo revolucionarnih marksistov. L. 1905 se je Lenin vrnil v Rusijo, da bi neposredno vodil revolucionarni pokret.

Prva ruska revolucija l. 1905 je utrpela poraz. Lenin je iznova razvijal v inozemstvu živahno delavnost v borbi za partijo, za revolucijo. Na Leninov predlog je postavila partija boljševikov za vodjo revolucionarnega gibanja v Rusiji Leninovega zvestega prijatelja in soborca J. V. Stalina.

V aprilu 1917. l. po zlomu carizma se je Lenin vrnil v Petrograd. Voditelj revolucije je sigurno povedel narod k zmagi. Pod vodstvom Lenina in Stalina so delavci in najsiriomašnejši kmetje Rusije uresničili v oktobru l. 1917 največji prevrat v svetovni zgodovini — socialistično revolucijo. Vlado so prevzeli sovjeti. Zemlja, tovarne, železnice, obrati, banke so prešle v last vsega naroda.

Za predsednika sovjetskih narodnih komisarijev — sovjetske vlade — je bil izvoljen Lenin.

Lenin je rekel: »Narodi morajo biti svobodni in enakopravni.« Proglasil je novo boljševiško politiko — politiko prijateljstva, politiko bratstva med narodi Sovjetske zveze.

Z veliko energijo se je lotil Lenin izgradnje države novega tipa, kot je doslej še ni bilo v zgodovini, države, v kateri je narod sam gospodar. Lenin je vzgajal v delovnem ljudstvu samozavest, vero v lastne moči, probujal njihovo iniciativo pri ustvarjanju novega življenja.

Lenin je bil tesno povezan z narodom, brezmejno predan narodu, ljubil ga je in veroval vanj. A narod je brezmejno veroval Leninu in ga je ljubil. Leninova jeklena volja in gigantska energija, neomajna samozavest in vera v zmago je spojila množice v nepremagljivo silo.

V prvih dneh Oktobrske socialistične revolucije je postavil Lenin za prvo nalogo v načrtu obrambo države Sovjetov z geslom »za zaščito sovjetske domovine«. — Osnovna lastnost sovjetskih ljudi, je govoril Lenin, mora biti hrabrost, drznost-smelost, neustrašenost v borbi, pripravljenost boriti se skupno z narodom proti sovražnikom sovjetske domovine. Skupno s Stalinom sta ustanovila mogočno Rdečo armado, katera je pod njunim vodstvom ohranila domovino delovnega ljudstva vseh sovražnikovih napadov.

Junaško braniti sovjetsko domovino, požrtvovalno delati, biti predan narodu in pripravljen žrtvovati se, podrediti se železni disciplini v zaledju in na fronti — to je Leninova zapoved sovjetskemu ljudstvu. Leninovo geslo: »Vse za fronto!« je združilo v enoto fronto in zaledje in zagotovilo mobilizacijo vseh sil naroda za zmago v meščanski vojni proti belogardistom in inozemskim osvajalcem.

Lenin je izvedel orjaško delo za zmago socializma v sovjetski državi. Pri stanju neverjetnih težkoč, ki so nastale zaradi vojne in blokade, je Lenin genialno pokazal pot, kako se popravijo ruševine in kako se obnovi in socialistično preobrazi narodno gospodarstvo. Z Leninovim imenom so zvezane vse najvažnejše pridobitve in zmage sovjetske vlade in sovjetske znanosti v prvih petih

letih države Sovjetov. Niti ene znanstvene panoge ni, katere ne bi Lenin obogatil s svojimi največjimi idejami.

Lenin je dopolnil in obogatil marksistične ideje in jih izvedel na temelju nove dobe. On je razvil marksizem in ga postavil na novo višjo stopnjo. On — je tvoril leninizma. Tovariš Stalin je klasično označil leninizem: »Leninizem je marksizem dobe imperializma in proletarske revolucije. Točneje: leninizem je teorija in taktika proletarske revolucije v razmahu, teorija in taktika proletarske diktature posebej.« Tovariš Stalin je pokazal na enotnost in začetek nauk Marxa in Lenina, genialno je osvetlil te nove ideje, katere je vnesel Lenin v idejno zakladnico marksizma.

Največji človek sodobnosti, obdarjen z vsem bogastvom človeškega znanja in kulture, je bil Lenin, zvesti sin ruskega naroda. Bil je prežet z nacionalnim čustvom

ponosa za narod, ki je ustvaril mogočno državo, bogato, cvetočo kulturo, napreden nauk in umetnost.

21. januarja 1934. l. ob 6.50 zvečer je Vladimir Iljič Lenin po dolgotrajni in težki bolezni umrl. Ob odprti krsti Lenina je tovariš Stalin svečano prisegel, da bo čuval in izpolnjeval Leninovo oporoko. Ta Stalinova prisega se uresničuje v življenju.

Tovariš Stalin, veliki naslednik, izvršuje Leninovo delo, poziva sovjetske ljudi, naj tako ljubijo svoj narod, kakor ga je ljubil Lenin, naj bodo tako neustrašeni v boju, neprizanesljivi do sovražnikov domovine, kakor je bil Lenin.

Ime Lenina — njegova dela in nauki bodo preživeli stoletja in tisočletja.

Delo Lenina je neuničljivo!

Prof. N. Jakovljevič:

VELIKA ZMAGA OKTOBRA

Modra ureditev nacionalnega vprašanja v ZSSR in razcvet nacionalnih kultur je ena izmed največjih zmag Oktobra.

V naši socialistični državi je okrog 60 narodov in etnografskih skupin, ki govorijo približno 160 različnih jezikov in narečij.

Tovariš Stalin je rekel, da »socialistična revolucija števila jezikov ni zmanjšala, temveč povečala, ker je razgibala najgloblje nižine človeštva in dvigajoč jih na politično areno obuja k novemu življenju celo vrsto prej neznanih ali malo znanih novih narodov«.

Narodi Severa — Nenci, Voguli, Ostjaki, Čukči in drugi — spadajo med te prej neznane ali malo znane narode. Pred veliko Oktobersko revolucijo niso imeli ne samo nacionalne literature, temveč tudi svojega črkopisa ne. Mnogi narodi Kavkaza, ki se ponajso zdaj s svojo socialistično državnostjo, tudi niso imeli svojega črkopisa. Veliki Oktober je prinesel nacionalno kulturo Abhazcem, Adigejcem, Kabardincem, Dargincem, Lezgincem, Tabasarancem in drugim narodom Kavkaza; Karakalpakom in Tadžikom, naseljenim v Srednji Aziji; Hakasom, Sorcem, Tuvincem in drugim narodom Sibirije, ki prej celo črkopisa v rodnom jeziku niso imeli.

Tako številni narodi, kakor so Kazahi in Kirgizi, so navadno uporabljali tatarsko literaturo in črkopis, Uzbeki in Turkmenci pa so pisali bolj v tradicionalnem, mrtvem, džagatajskem jeziku, kakor v jeziku svojega naroda. Tadžiki so uporabljali v svoji literaturi perzijski jezik.

Že v dvajsetih letih, po prvih letih sovjetske oblasti, se je začelo veliko in težavno delo za izmenjavo srednjeveške arabske abecede s sodobno evropsko. Na novo so bile sestavljene abecede za več kakor 60 narodov ZSSR.

To delo je zahtevalo velike napore jezikoslovcev. V njem so sodelovali najuglednejši strokovnjaki na področju znanosti, ki so jim pomagali praktiki vsakega posameznega nacionalnega jezika. Odločujočo vlogo v tem velikanskem delu je imela nova teorija — fonem — ki jo je razvil ruski znanstvenik Baudouin de Courten in drugi. Sovjetski znanstveniki so prvokrat ugotovili zvočni sestav vsakega izmed jezikov, ki niso imeli svojega črkopisa, in v skladu s tem so začeli sestavljati črkovno abecedo.

Znanstveniki so naleteli na jezike, ki dotlej niso bili proučeni niti s fonetične, niti s slovnične strani. Med tem delom so prej neizučene jezike tudi teoretično temeljito obdelali. Napori sovjetskih znanstvenikov in domačega učiteljstva prekašajo na tem področju vse, kar so zapadnoevropski znanstveniki kdaj koli storili za proučevanje zvokov človeške govorice.

V 10—15 letih so znanstveniki raziskali in izdelali fonetične sisteme več desetih jezikov severnih, vzhodnih in zapadnih narodov ZSSR.

V letih 1936 do 1938 so bile na željo in iniciativo samih narodov ZSSR na osnovi ruske grafike sestavljene nove abecede.

Vzporedno s sestavljanjem abeced so znanstveniki podrobno izdelovali nacionalne ortografije, sestavljali slovnice in rusko-nacionalne in nacionalno-ruske slovarje.

Za podrobnejšo in globljo znanstveno proučitev lingvističnih problemov in pripravo teh številnih izdaj za tisk so bile organizirane desetine znanstvenih zavodov in komisij za proučevanje nacionalne kulture v zveznih in avtonomnih republikah ter pokrajinah in nacionalnih okrožjih. V centru je bilo to delo poverjeno posebnim raziskovalnim in založniškim ustanovam, zlasti Institutu za nacionalne etnične kulture narodov sovjetskega vzhoda, ki je bil leta 1936 reorganiziran v Institut za jezike in črkopis narodov ZSSR, pozneje pa v moskovski oddelk za jezike in mišljenje N. J. Marra pri Akademiji znanosti ZSSR in Centralni založbi nacionalnih slovarjev. Te dve ustanovi so vodili najuglednejši sovjetski jezikoslovci: akademika N. J. Marr in I. I. Meščaninov, dopisni član N. H. Dimitrijevič, profesor L. I. Žirkov in drugi.

Nenehna pozornost, posvečena vprašanju izobraževanja, znanosti in umetnosti, pomoč Centralnega komiteja Partije, zvezne vlade in tovariša Stalina osebno, vse to je zagotovilo nevidni razcvet kulture narodov ZSSR.

V Dagestanski avtonomni republiki, kjer nekateri narodi prej niso imeli črkopisa, delujejo zdaj tri visoke šole: medicinski, poljedelski in pedagoški institut. Dagestanski znanstveno-raziskovalni institut za zgodovino, jezike in literaturo je zdaj preimenoval v bazo Akademije znanosti ZSSR. V njem deluje okrog 70 domačih znanstvenikov, med katerimi je več doktorjev in kandidatov znanosti. Nekateri so si izbrali za svojo stroko rodne jezike. Mlada znanstvenika, jezikoslovca Saidov in Murkilinski, se pripravljata na doktorsko disertacijo. Glavno mesto republike Mahač-Kali ima dve gledališči. Dagestanski narodi se seznanjajo tu z rusko in svetovno dramaturgijo v prevodih svojih pesnikov in pisateljev, ki so se razvili v letih sovjetske oblasti.

Kabardinska avtonomna republika, ki pred revolucijo na svojem ozemlju ni imela nobenega mesta, se zdaj po pravici ponosa s svojim glavnim mestom Nalčikom, enim izmed najboljših klimatičnih zdravilišč ZSSR. Fašistični vdor je povzročil mladi republiki velikansko škodo. Zdaj v Nalčiku delujejo znova dve gledališči, pedagoški institut in poljedelska selekcijska postaja. Nedavno je ta republika praznovala svojo 25. letnico. V jubilejnih dneh se je vršilo zasedanje kabardinskega znanstveno-raziskovalnega instituta za zgodovino, jezike in literaturo, na katerem so prečitali domači mladi znanstveniki in iz centra povabljeni strokovnjaki 19 znanstvenih referatov, pripravljen pa je bil tudi zbornik znanstvenih del.



V. I. LENIN IN J. V. STALIN V RAZGOVORU Z VOJAKI IN DELAVCI

Velikanske so pridobitve kulture celo v tako oddaljenih avtonomnih oblastih, kakor so Tuva, Ojrotija in Hakasija.

Daljna Tuva, ki se razprostira ob gornjem toku Jeniseja, je obdana z visokimi gorskimi grebeni. Tuvinski narod je z bratsko pomočjo ruskega naroda l. 1921 razglasil neodvisno ljudsko republiko. Med veliko domovinsko vojno, l. 1944, je sprejel Vrhovni sovjet ZSSR Tuvinsko republiko na prošnjo njene Narodne skupščine — Malega hurala — v sestav Sovjetske zveze s pravicami avtonomne oblasti RSFSR.

Pred revolucijo je bil tuvinski narod v celoti nepismen. L. 1930 je bil s pomočjo ruskih znanstvenikov sestavljen črkopis na tuvinskem jeziku. Zdaj pa narodi Tuve nimajo samo osnovnih šol, temveč v svojem glavnem mestu Kizilu tudi učiteljske, štiri tehnikume, desetine srednjih šol, nacionalno glasbeno dramsko gledališče, etnografski muzej in znanstveno-raziskovalni inštitut, ki proučuje probleme zgodovine, jezikov in literature. Institutu načeljuje poslanec Vrhovnega sovjeta ZSSR Leonid Barandajevič Cadamba.

Zdaj čitajo Tuvinci v svojem rodnem jeziku dela Lenina in Stalina, Puškina in Gorkga.

Ljudska izobrazba v Tuvi je predmet posebne skrbi vlade RSFSR. Vsi šolarji — otroci aratov-nomadov — se šolajo na državne stroške, stanujejo v internatih in imajo brezplačno hrano in obleko.

Na meji Sovjetske zveze, na visokem Pamiru, se razprostira Kirgiška sovjetska socialistična republika. Pred veliko Oktobrsko revolucijo je bila pretežna večina prebivalcev te dežele nepismena. Carska vlada je držala Kirgize v zaostalosti in mračnjstvu. Zdaj so otroci v stotinah novih šol deležni splošne obvezne izobrazbe. V šestih visokih šolah se šolajo kadri zdravnikov, pedagogov in agronomov. Republika ima zdaj svojo nacionalno literaturo in umetnost. Kirgiška podružnica Akademije znanosti ZSSR, organizirana v letih velike do-

movinske vojne, ima v svojem območju 23 znanstvenih ustanov. Kirgiško-ruski slovar, ki ga je sestavil znani strokovnjak in jezikoslovec Judahin, je eden izmed najboljših nacionalnih slovarjev v ZSSR.

Kot posebno velik uspeh sovjetske kulture in znanosti v nacionalnih republikah je treba omeniti nove akademije znanosti v Uzbeški, Azerbajdžanski in Kazahski republikah, ki so nedavno odprle bodočim znanstvenikom svoja vrata. Imena znanstvenikov, akademikov: predsednika azerbajdžanske Akademije znanosti M. A. Mir-Kasimova, predsednika uzbeške Akademije znanosti Sarimsakova in kazahske K. I. Satpajeva, so ponos sovjetske znanosti. Složno z ruskimi znanstveniki delajo znanstveniki Gruzini, Uzbeki, Azerbajdžanci, Kazahi in drugi. Vsi razvijajo in dvigajo svetovno znanost.

Pod sovjetsko oblastjo so dobile nacionalne republike ZSSR sloveče znanstvenike in državnike, prvovrstne kadre strokovnjakov za različna področja in celo vrsto uglednih nacionalnih pisateljev. Med njimi sta po pravici zavzela prvo mesto nedavno umrli pesnik Kazahstana Džambul Džabajev in pesnik Dagestana Sulejman Stalski — »Homer 20. stoletja« — kakor ga je imenoval A. M. Gorki.

Dvajset let sovjetske oblasti je sijajno potrdilo modre besede tovariša Stalina na XVI. kongresu VKP(b): »... obdobje diktature proletariata in graditve socializma v ZSSR je obdobje razcveta nacionalnih kultur, socialističnih po vsebini in nacionalnih po obliki«.

Ta zmaga resnično socialistične demokracije se posebno jasno kaže na ozadju kapitalistične stvarnosti, kadar zatirajo in nasilno uničujejo nacionalno kulturo Albancev in Makedoncev v Grčiji, Slovencev v Trstu, Malajcev na Zontskih otokih, da ne govorimo o malih narodih — Polinezijcih na otokih Fidži in Guama in mnogih drugih, ki so jim vzete elementarne pravice naroda do lastnega jezika, lastne šole in lastne kulture.

MESTA, KI JIH NI BILO NA ZEMLJEVIDU

Meje naše dežele so na zemljevidu sveta začrtane z rdečo barvo. To ni samo najpestrejša, temveč tudi največja lisa na zemljevidu. Polovica Evrope, tretjina Azije. 22.277.000 km² zemeljske površine.

Daljnovzhodni ekspres drvi čez našo deželo 10 dni. Potnik izstopi na peronu kolodvora v Vladivostoku in vidi na tablici številko, kakršne ni na nobenem drugem kilometrskem kamnu na svetu — 9172 km. To je pot od Moskve do Vladivostoka.

Na geološkem zemljevidu sveta, ki kaže zemeljska jedra, je ozemlje Sovjetske zveze pokrito z označbami ležišč vseh koristnih rudnin, kar jih pozna človeštvo. ZSSR zavzema prvo mesto na svetu po ležiščih železa, nafte, fosforja, šote. Nad polovico vseh ležišč nafte je v naši deželi. Raziskana ležišča premoga v ZSSR krijejo v sebi mnogo milijard ton. V največjih sovjetskih bazenih se razprostirajo premogovne plasti mnogo kilometrov daleč.

Se pred četrto stoletje je bilo na ekonomskem zemljevidu Rusije vse polno belih lis. Vsa industrija dežele je bila koncentrirana v njenem srednjem delu. V referatu na XVI. kongresu vseh zvezne komunistične partije je rekel tovariš Stalin: »Na prvem mestu je problem pravilne razdelitve industrije po ZSSR. Naj še tako razvijamo narodno gospodarstvo, vendar ne moremo preko vprašanja, kako pravilno razdeliti industrijo kot vodilno pogoja našega gospodarstva.«

V letih prve stalinske petletke se je začela po svojem obsegu in razmaku gigantska ofenziva sovjetskega ljudstva na bogastva njegove zemlje. Reke so bile zagrajene z jezovi in speljane v nove struge. Odkrivala so se nedrja zemlje, ki so skozi stoletja krila v sebi neizmerna bogastva, na izsušenih močvirjih so razcvetali sadovnjaki, nad peščenimi pustinjami so se pojavila letala. Industrija je bila usmerjena na vzhod, sever in jug.

V istih letih se je pričelo osvajanje »pogubnih krajev katorže Sibirije«. Po surovih sibirskih potih, ki so jih steptale tisočere noge na prisilno delo poslanih kaznjencev, so odrinile armade geologov in graditeljev.

Tistega leta, ko je carska vlada poslala na prisilno delo dekabrste, je ljudstvo govorilo, da Sibirija komaj sproti topi kovino za okove, spone in jetniške mreže. Kakor vedno, je bil ljudski glas točen. Tako mnogo okovov in spon je tista leta rožljalo po sibirskih potih.

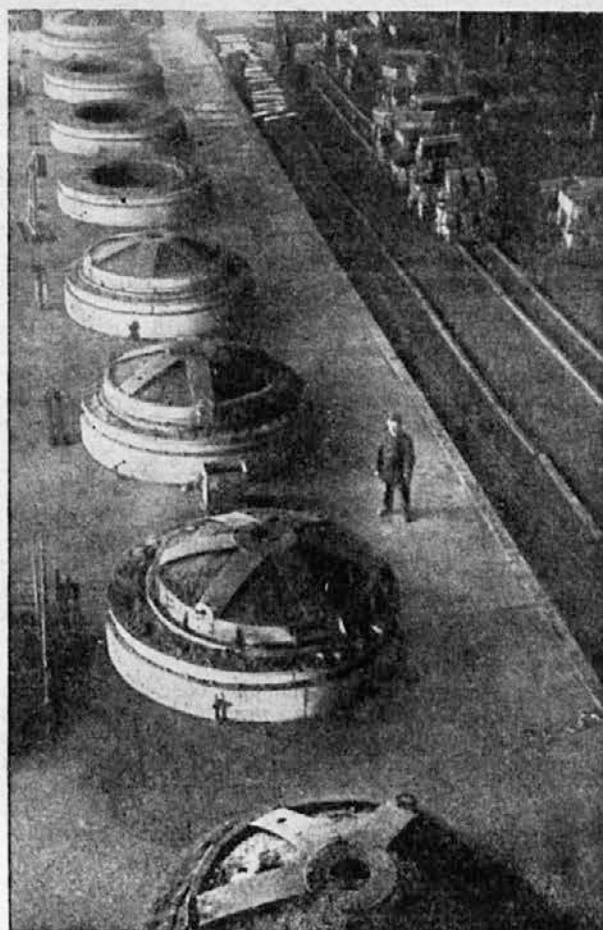
Herzen je pisal, da »ima Sibirija veliko bodočnost«. Govoril je, da so ljudje vajeni smatrati to deželo za klet, do vrha polno vseh dobrot, toda mrzlo, zasneženo klet, kamor je težko priti. Boljševiki se niso ustrašili ne mraza, ne visokega snega. Sibirija je spremenjena in ta preobrazba je daleč prekosila sanjarjenje Herzena in vseh drugih naprednih ljudi Rusije.

Skoraj 100 let so gradili stari Donbas, pod sovjetsko oblastjo pa so bili zgrajeni industrijski centri na vzhodu v pičlih desetih letih. Na kraj, kjer se dvigajo zdaj poslopja kuzneškega metalurgičnega kombinata, so prišli geologi l. 1926. L. 1929 so prišli na njihova mesta graditelji. Čez osem let je vžil kuzneški kombinat 1 milijon 471.000 ton litega železa — skoraj dvakrat toliko, kolikor ga morejo vliči vse železarne take dežele, kakor je Italija.

Leta 1929 so bili časopisi polni poročil o graditvi Kuznjecstroja in Magnitostroja. Ko so zapele sekire graditeljev ob vznožju kuzneškega Ala-Tau, ob stoku rek Tome in Kondome, kjer se je razprostirala vasica Vessovo, je pisal Vladimir Majakovski:

»Čez
štiri leta
bo tu
mesto — vrt.«

Čez štiri leta je vozil po ulicah mesta Stalinska prvi tramvaj.



Čeljabinski metalurški zavod

V stari Rusiji so bila okrajna, gubernijska, oblastna mesta. Mesta so slovela po tradicionalnih sejnih, po lectu, slikarjih ikon, samovarjih ali tkaninah.

Stara Rusija ni vedela, kaj pomeni mesto kovinarjev, mesto papirničarjev in kemikov. Prebivalstvo naših mest, ki so zrasla okrog rudnikov, petrolejskih črpalk, blizu premogovnih jaskov ali za tovarniškimi stenami, združuje ena velika skupna stvar. Znano je, da je Balhaš mesto bakra, Stalingorsk mesto kemije, Malahna mesto papirja in šote, Kamensk mesto aluminija, Ščokino mesto premoga, Magnitogorsk mesto kovinarjev, Igarka pristanišče, središče pragozdnega »zlata« — lesa, Mončegorsk mesto niklja.

V letih stalinskih petletk je zraslo v ZSSR nad 300 novih mest. Stotine majhnih krogov so se pojavile na zemljevidu tam, kjer so bili nekoč označeni gozdovi, močvirja in pušče.

Svetovna literatura je ohranila mnogo povesti o odkrivanju zlatih žil, premogovnih plasti, o tem, kako so pritisnili tja ljudje, ki jih je napadla »zlata mrzlica«. V novem mestu sta se takoj pojavila beznica in ječa — s tem se je navadno začela graditev. Nastanek novih sovjetskih mest v ničemer ne spominja ne na zgodovino svetovnih Klondykov, ne na graditev ruskih mest, ki se je vlekla skozi stoletja.

Stara ruska mesta so nastajala iz vasi in naselij. Razvijala so se skozi stoletja, širila so se počasi. V stari Rusiji je bilo težko zagledati novo mesto. Mesta niso poznala novine in lepote mladosti, kar takoj so bila videti nekam zapuščena in stara.

Geografija novih sovjetskih mest pa se je razvijala drugače. Zgodovina ni zapustila ne žalostne slave, ne umazanih kotanjastih trgov, ne bednih brlogov na periferijah. Razvila so se iz delavskih naselij, rasla so fantastično hitro in že po petih letih so z vso pravico praznovala svojo polnoletnost.

Karaganda

Leta 1856 je kupil petropavlovski trgovec Ušakov v »večno uporabo« zemljišče Karagando, na katerem so našli ležišče premoga. Čez 35 let so nasledniki Ušakova in njegovi kompanjoni panično iskali kupce za svojo »zlato žilo«, ker 700 km od železniške proge niso potrebovali ne premoga, ne bakra. Karagando so kupili najprej Francozi, potem pa Angleži. Zadnji gospodarji so odšli, ne da bi dočakali nove kupce, in za seboj so pustili samo en za silo opremljen jašek.

V Karagando so prišli sovjetski geologi. Ugotovili so, da tu ni samo eno ležišče premoga, temveč cel premogovni bazen, v katerem leži 10 milijard ton premoga. Leta 1931 je bil sprejet sklep o graditvi tretje »vsevezne kurilnice«. Čez pet let je štel novo mesto že 150.000 prebivalcev. Mnogi med njimi so gradili svoje mesto, svoje hiše, svoj vodovod, ki je speljan 30 km od reke Nure.

Igarka

Igarka je mesto, ki je nastalo v prvi Stalinovi petletki. Razprostira se za Polarnim krogom skoraj 1800 km od najbližje železniške proge, na 67° severne širine. V sibirski enciklopediji je rečeno, da je bilo leta 1928 na tem kraju naselje »Egorkino zimovje«, ki je štel 43 prebivalcev.

Na pustem bregu Jeniseja, kjer doseže temperatura pozimi 60° pod ničlo, so začeli graditi veliko pristaniško mesto in industrijski center. Tu obdelujejo in pošiljajo v inozemstvo najdragocenejše vrste lesa. Jenisej in Igarka sta plovni reki in ko je bila odprta severna morska pot, se je mesto povežalo z vsemi pristanišči sveta. V štirih podjetjih lesne industrije obdelujejo les, ki ga nakladajo na ladje, zasidrane v pristanišču Igarke.

V mednarodnem klubu mornarjev v Igarki so se mudili v sedemnajstih letih ljudje, govoreči malone vse jezike sveta. Nad vhodom v mestni stadion so pogosto nalepljeni plakati z obvestilom o nogometnih tekmah med inozemskim (z vseh ladij, zasidranih v pristanišču) in domačim moštvom. V Igarki so začeli svojo letalsko kariero tako sloveči letalci, kakor Molokov, Aleksejev in Golovin. Bili so časi, ko je bilo Molokovlje letalo edina zveza prvih graditeljev Igarke z Veliko zemljo.

Komsomolsk na Amuru

To mesto je zraslo v tajgi, pri vasi Permskoje, kjer se nikoli niso ustavljali amurski parniki. Leta 1932 so prišli graditelji bodočega mesta v pragozd, kjer ni bilo ne potov, ne s človeškimi nogami shojenih stezic, prišli so komsomolci. Graditelji so morali najprej posekati drevesa in pospraviti les. Čez nekaj mesecev je začel obratovati lesni kombinat v mestu, kjer še ni bilo ne ulic ne poslopij. Ko je prvičrat zatulila nad tajgo tovarniška sirena, so se razbežale divje živali, ki so se v paniki zatekale v človeška bivališča. Pozimi je reka zamrznila in komsomolci so morali v ledu izsekati kanale, da so vlačili po njih lode na stavbišča. Prvotno so živeli v jamah, pozneje v barakah in končno so si zgradili lesene in zidane hiše. Skozi tajgo je bila zgrajena do Komsomolska železnica. Čez pet let je bilo v novem mestu 82 ulic in 60.000 prebivalcev. V njem sta obratovali že ladjedelnica in železarna.

Stalinsk

Mesto Stalinsk se mora zahvaliti za svoje rojstvo kuzneškimi železarnam. Že leta 1914 so poskušali privatni podjetniki in delniške družbe, ki so jih financirali inozemski kapitalisti, organizirati tu metalurgično proizvodnjo. Vsak tak poskus pa se je izjalovil in vasi Bessonovo in Araličevo sta živeli svoje tiho življenje naprej.

L. 1924 je poslala sovjetska vlada v predgorje kuzneškega Ala-Tau komisijo, ki naj bi raziskala ondotne zaloge surovin in izbrala zemljišče za bodočo tovarno. Leta 1929 se je utaboril pri vasi Bessonovo pri odred graditeljev. Mesto, ki se je takrat imenovalo Novokuzneck, je neverjetno hitro raslo.

Leta 1932 je dala kuzneška tovarna deželi prvo lito železo. V istem letu je bilo delavsko naselje Novokuzneck na prošnjo prebivalcev preimenovano v mesto Stalinsk. Za svojo desetletnico je štel Stalinsk že 150.000 prebivalcev. V mestu je bilo 42 šol in metalurški inštitut. Kuzneški kombinat je uresničenje ideje tovariša Stalina o združitvi kuzneškega premoga z uralsko rudo.

Magnitogorsk

Magnitogorsk je vrstnik mesta Stalinska, prvenec prve petletke. Mesto je zraslo v neobljudeni stepi, okrog poslopij metalurgičnega kombinata, ki so jih še gradili. Združitev železne rude Magnitne gore in premoga kuzneškega bazena je ustvarila magnitogorski kombinat, največje metalurgično podjetje ne samo v Sovjetski zvezi, temveč na vsem svetu. Največja železarna ZDA Gerry izdeluje manj železa kakor »Magnitka«.

Kako mogočen je ta kombinat, nam pove dejstvo, da prekaša njegov tovarni promet tovarni promet vsega Leningrada. To orjaško industrijsko podjetje porabi desetkrat toliko vode kakor ves Leningrad. »Magnitka« izdelava več železa in jekla, kakor so ga izdelale vse železarne in jeklarne carske Rusije v letu 1913.

Prva skupina graditeljev se je pojavila pri Magnitni gori v marcu leta 1929. Čez dve leti je štel mesto že okrog 160.000 prebivalcev. Graditev mesta se še vedno nadaljuje, in sicer intenzivno, ker bo mesto preurejeno po novem načrtu; glavni del mesta bo namreč prenešen na desni breg Urala.

Balhaš

Balhaš je mesto bakra: na tem področju je koncentrirana ena desetina vseh zalog bakrene rude v Sovjetski zvezi. Leta 1928 so prišli na severni breg jezera Balhaš skozi puščavo Bed-Pak-Dala (Gladna stepa) prvi sovjetski geologi. 18 km od jezera, v kounradskih ognjeniških žrelih, so našli bakreno rudo. Prvi površni računi so pokazali, da je tu v zemlji okrog pol milijona ton čistega bakra.

Vlada je sklenila zgraditi pri kounradskih ognjenikih tovarno za baker. Gradbeni material je prihajal po železnici do postaje Argante, naprej pa so ga morali prenašati po karavanskih stezah z velblodi. Pozneje, ko so se pojavili na Balhašu parniki, so prevažali gradbeni material po vodi. Leta 1935 je bila zgrajena železnica, ki je povezala Balhaš s Karando.

Skupaj s tovarno je hitro raslo na bregu jezera tudi novo mesto. Čez tri leta, leta 1931, je štel mesto Balhaš 1150 prebivalcev, leta 1940 pa že tridesetkrat toliko.

RAZCVET SOVJETSKE KIRGIZIJE

Pred revolucijo je bila Kirgizija ena izmed najbolj zaostalih pokrajin carske Rusije in skoraj vse prebivalstvo je bilo nepismeno. Velika Oktobrska revolucija je prinesla kirgiškemu narodu svobodo, nacionalno neodvisnost in samostojnost.

Pod sovjetsko oblastjo se je spremenila Kirgizija po prizadevanju sovjetske vlade in komunistične partije ter s pomočjo velikega ruskega naroda v deželo z razvito industrijo, poljedelstvom in kulturo. Naravna bogastva, ki jih prej niso izkoriščali, so postala v letih Stalinovih petletk baza surovin za razvoj industrije premoga in nafte. Zgrajene so bile mnoge tovarne. Med Domovinsko vojno so bila ustanovljena v Kirgiziji velika industrijska podjetja za predelovanje kovin in izdelovanje poljedelskih strojev.

Zakon o petletnem planu razvoja in obnove gospodarstva ZSSR v letih 1946 do 1950 je ustvaril velike možnosti za razvoj industrije, poljedelstva, kulture in umetnosti v Kirgiziji. V čem so osnovne naloge nove petletke v Kirgiziji?

Na področju industrije je treba v čim večji meri izkoristiti krajevne surovine ter povečati in zboljšati proizvodnjo. Velika pozornost bo posvečena tistim panogam industrije, ki so v zadnjih letih zaostale. To je predvsem industrija premoga. Pridobivanje premoga se bo moralo v letu 1950 v primeri z letom 1945 povečati več kakor poldrugikrat.

Ker se je začelo izkoriščanje farganskih ležišč premoga v severnem delu Kirgizije, bo industrija preskrbljena z najboljšimi vrstami premoga. Pridobivanje boljših vrst premoga v uzganskem premogovnem ba-



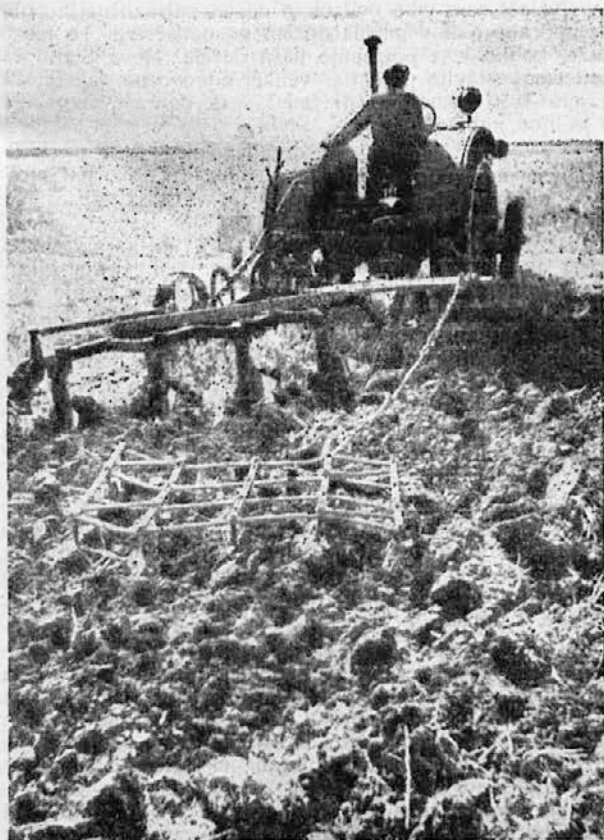
Motiv iz sovjetske Ukrajine

zenu, ki se rabijo za koks, bo omogočilo, da bo ta metalurgična industrija srednje Azije preskrbljena s koksom in da se bo zmanjšal prevoz premoga iz kuzneškega bazena.

V Kirgiziji grade električne centrale z zmogljivostjo 12.000 kw, grade pa tudi več manjših kolhoznihi hidrocentral. Povečalo se bo pridobivanje živega srebra, volframa, molibdena, svinca itd. Pridobivanje redkih kovin se bo do konca petletke povečalo štiri- do petkratno. Zelo se bo razvila v Kirgiziji nova panoga industrije: izdelovanje poljedelskih strojev, stružnic, strojev za prehranjevalno industrijo ter rezervnih delov za traktorje in poljedelske stroje. V prihodnjih letih bo dajala industrija Kirgizije 40.000 kosilk, 10.000 žetvenih strojev, 15.000 bran. Začela se bo množična proizvodnja stružnic in majhnih hidroturbin za podeželsko elektrifikacijo. Denarna sredstva se uporabljajo za zgraditev novih podjetij za tekstilno, lahko in prehranjevalno industrijo.

Velike naloge mora izpolniti tudi poljedelstvo Kirgizije. Kirgizija ima velikanska polja in pašnike. Čim več bodo sejali živinske krme, tem bolj se bo razvila glavna poljedelska panoga v republiki — živinoreja.

Vzporedno s pripravljanjem bogatih zalog živinske krme je posvečena velika pozornost tudi izkoriščanju pašnikov. Do konca leta 1950 se bo povečalo število glav živine v Kirgiziji v primeri z letom 1945: konj skoraj za 70%, goveje živine več kakor za 27%, ovac in koz skoraj za 90%. Poleg tega se bo zboljšala kakovost živine, ki bo dajala več mesa, mleka in volne. Ustanovljenih bo več državnih žrebčarn in farm za rejo plemenite govedi. Ze letos so bili ustanovljeni trije sovhozi za rejo plemenite govedi in dva sovhoza za rejo plemenitih plemenskih ovac. Poleg tega bo treba povečati pridelek industrijskih rastlin, žita in živinske krme. Razvilo se bo tudi sadjarstvo in vinogradništvo. Za oboje ima Kirgizija posebno ugodne pogoje. V ta namen pa bo treba storiti agrotehnične ukrepe, zlasti v pogledu umetnega namakanja. V novi petletki bodo znašali izdatki za umetno namakanje nad 75 milijonov rubljev. Petletni plan predvideva obširen program zboljšanja kulturnih in življenjskih pogojev v Kirgiziji. Kirgiški narod se je z velikim navdušenjem lotil izpolnitve zakona o petletnem planu obnove in razvoja ZSSR.



Traktor na poljih sovjetske Ukrajine

M. I. Saltikov,
minister za lesno industrijo ZSSR:

GOZDNO BOGASTVO SOVJETSKE ZVEZE

Neskončni so gozdovi naše velike domovine: Mi smo glede gozdov najbogatejša država na svetu. Naši gozdovi pokrivajo nad 1 milijardo hektarov površine, t. j. okrog $\frac{2}{3}$ vsega ozemlja ZSSR ali $\frac{1}{3}$ vseh gozdov na svetu. V naših gozdovih je približno 45 milijard kubičnih metrov lesa. Od tega odpade 35 milijard kubikov na smreke, jelke, macesne in borovce, to je na les, ki ga potrebuje predvsem industrija. Sovjetska zveza ima polovico po kakovosti najboljšega lesa na svetu.

Naša dežela pa tudi potrebuje mnogo lesa. Les gre za obnovo razdejanih in za graditev novih tovarn, sovhov, kolhozov in stanovanjskih hiš. Les je potreben železniškemu in voznemu prometu, ministrstvu za pošte in brzojav in premogovnikom. Les je surovina za proizvodnjo papirja in umetnih vlaken. Les je potreben obrambni, kemični, medicinski in drugim panogam industrije. Končno pa gre mnogo lesa tudi za kurivo. Pomen lesa za kritje raznih potreb narodnega gospodarstva je od leta do leta večji. Z mehaničnim in kemičnim sodelovanjem pridobivamo iz lesa na tisoče različnih izdelkov, katerih število se vedno bolj množi.

Čudno se sliši, pa je vendar res, da je les v mnogih primerih odpornejši od kovine. V nekaterih kemičnih tovarnah so leseni deli odpornejši proti škodljivemu učinku kislin in soli, ki kovinaste konstrukcije hitro razjede. Tudi za pokrivanje hiš je les boljši od železnega ogrodja, ker leseni tramovi v primeru požara hitro zogleene in zadržujejo razširjenje ognja, železo pa se pri temperaturi 500 stopinj deformira tako, da se strehe udro. Ognjavarne kemične raztopine, s katerimi impregniramo les, še bolj povečajo njegovo odpornost proti ognju. Zaradi akustičnega svojstva je les nenadomestljiv pri gradnji gledališč in koncertnih dvoran.

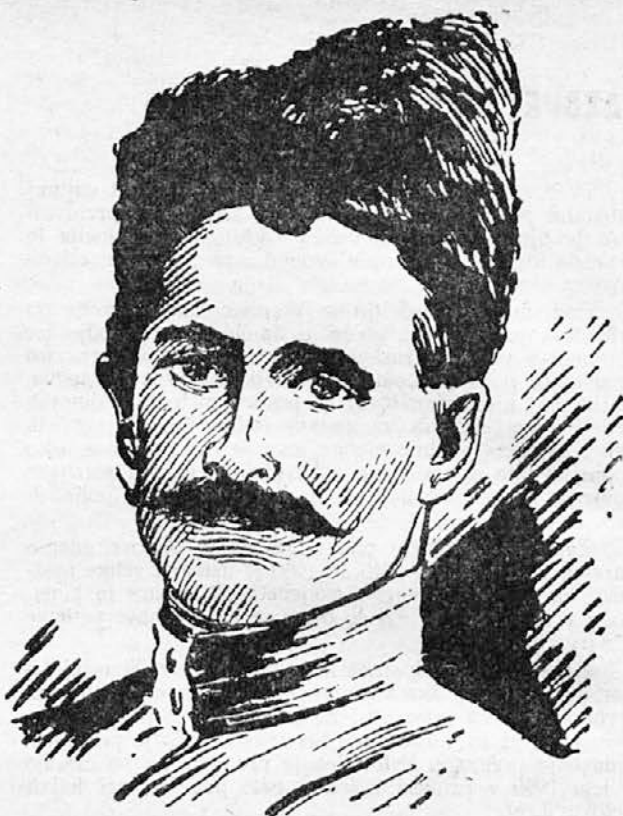
V deželah, ki imajo premalo lesa, so poskušali nadomestiti lesene tramove s kovinastimi ali cementnimi, pa niso dosegli zaželenega uspeha. Gibčnost, upogljivost, omiljenje ropota, ki ga povzročajo mimo vozeči vlaki — te lastnosti imajo samo leseni tramovi. Les je tudi neprekosljiv izolacijski material za hladilne vagona. Tudi kadi in sodovi si ne moremo misliti brez lesa.

Jelka, trepetlika, breza, beli gaber in bukev so šli še nedavno za drva. Zdaj je jelka najboljša surovina za celulozno papirno industrijo. Iz nje izdelujemo tudi umetno svilo. Jelko na široko uporabljajo v letalstvu in za izdelovanje glasbil. Trepetlika je nenadomestljiva v industriji vžigalic, iz brezovega lesa pa izdelujejo najboljše vrste furnirja. Beli gaber uporabljajo pri izdelovanju poljedelskih strojev in v tekstilni industriji, bukev les pa v pohištveni industriji in tudi za druge predmete.

Les se mnogo uporablja tudi kot surovina v kemični industriji. Iz lesa pridobivamo terpentin, aspirin, timol, kreozit, gvajakol, umetno vato, različne barve, lake, octovo kislino, ki se uporablja za izdelovanje filmskega traka, namizni kis itd. Kemična predelava smrekovega lesa nam daje milo, mazila in ovojni papir. Les nam daje najdragocenejše snovi za strojenje kože. Tovarne sintetičnega gumijskega uporabljajo za proizvodnjo gumijskega špirta, ki ga pridobivamo iz lesa. Les uporabljamo pri izdelovanju razstreliv, letal, ladij in vagonov.

Zelo naglo se razvija proizvodnja umetnega svilenega in volnenega tkiva iz lesa. Svetovna proizvodnja umetne svile je dosegla v letu 1942 že 658.000 ton. To dvanaestkrat presega količino izdelane naravne svile. Lesnega volnenega tkiva pa so izdelale tovarne v letu 1942 920.000 ton.

In končno ne smemo pozabiti, kako velik je vpliv gozdov na podnebje in zemljo. Les nam pomaga boriti se proti poplavam, proti hudournikom, izpodjedanju in odnašanju zemlje, les zadržuje tako imenovani letéči pe-



VASILIJ P. ČAPAJEV

sek, omili moč vetra, poveča vlago polj, dvigne pridelek žita, sadovnjakov in vinogradov.

Nalašč sem tako podrobno naštel najrazličnejše oblike uporabe lesa v mednarodnem gospodarstvu. To jasno kaže, koliko lesa potrebuje naša dežela. Nova Stalinova petletka postavlja pred nas velike, odgovorne naloge. Ze v letu 1950 bomo morali imeti vsak dan na razpolago 1 milijon kubikov lesa.

Da bomo razumeli in ocenili obseg dela na področju mehanizacije sekanja in obdelovanja lesa, naj omenim, kako je bilo z lesno industrijo v carski Rusiji. Ta gospodarska panoga je bila zelo zaostala, lesno bogastvo so izkoriščali na roparski način. V svoji karakteristiki lesne industrije takratnih časov je V. I. Lenin pisal: »Lesna industrija pomeni najbolj primitivno stanje tehnik, ki izkorišča naravna bogastva na predpotopni način.« V Stalinovih petletkah se je položaj naše lesne industrije temeljito spremenil. Tik pred veliko domovinsko vojno je delalo v lesni industriji na področju našega ministrstva 4000 traktorjev, okrog 6000 kamionov, 210 lokomotiv in 125 motornih lokomobil. Za nakladanje lesa smo uporabljali prevozne žerjave, za splave pa posebne splavovozalne stroje.

Vojna je povzročila lesnemu gospodarstvu veliko škodo. Samo v Belorusiji so razbili fašistični osvajalci 250 km ozkotirnih gozdnih železnic, nad 700 železniških mostov ter 866 kamionov in traktorjev. Nič manjša ni škoda, ki so jo povzročili lesni industriji Ukrajine, Litve, Latvije, Estonske in Karelje.

Takoj po vojni smo začeli naprave lesne industrije obnavljati. Novi zakon o petletnem planu predvideva velikanske investicije za nadaljnjo mehanizacijo sekanja in prevažanja lesa. Namesto ročne žage in sekire smo začeli že letos uporabljati električne žage na pogon s prenosnimi elektrarnami. Uporaba električne žage bo v lesni industriji sprostila okrog 200.000 delavcev. Za prevažanje lesa imamo v načrtu zgraditev 155 ozkotirnih in 7 normalnotirnih železnic ter 205 avtomobilskih in 133 traktorskih cest. Po teh prometnih žilah bo vozilo 2000 lokomotiv in lokomobil in 12.000 traktorjev. Za na-

kladanje lesa na vagone in ladje bomo uporabljali 2000 žerjavov.

Naši drvarji so dobili 5000 električnih žag, za katere je na razpolago 1000 prenosnih elektrarn. Nove žage in elektrarne so konstruirali in izdelali inženirji v domačih tovarnah. Velikanski kolektiv delavcev, inženirjev in tehnikov lesne industrije, razkropljen po naši veliki deželi, se je z vso vneto lotil ureditve novega petletnega plana. Naši inženirji so izdelali nov tip traktorja za spravljane posekanih drevov do ozkotirnih železnic in rek, kjer les nakladajo. Tov. O. F. Kapljura je predložil

Ivan Sergejev:

AZERBEJDŽAN

Težko si človek misli sodobni svet brez avtomobilov, traktorjev, motociklov, letal in ladij. Vse te pridobitve moderne tehnike gonijo motorji. Motorji pa delujejo, dokler jih hrani črna kri zemlje — nafta, iz katere pridobivamo bencin, petrolej, ligroin, razna olja in mnogo drugih koristnih snovi. Zato ni čuda, da ljudje razmeroma že dolgo govorijo, da je močan tisti, ki ima v rokah nafto.

Sovjetska zveza ima nafto na zapadu ob vzhodni Karpatov, na severu blizu Ledenegega oceana, v sredini ob Volgi in Kami, na vzhodu na otoku Sahalinu, na jugu pa v Kazahstanu, na severnem Kavkazu, v Turkmeniji, v Uzbekistanu in Kirgiziji. Najbogatejši vrelci nafte pa so v republiki Azerbejdžan, ki leži na stiku Evrope in Azije.

Kavkaško pogorje in njegovi vzhodni obronki ločijo Azerbejdžan na severu od dežele gora Dagestana. Na vzhodu meji ta republika na Kaspiško morje, na jugu na Iran, na zapadu pa na sovjetski republiki Gruzija in Armenija. Z zelenima dolinama Alazane in Kure je povezan Azerbejdžan z Gruzijo, z zasneženimi gorskimi grebeni meji na Armenijo, na daljnih pobočjih teh gora, onstran ozkega pasu armenske zemlje, pa se razprostira manjši del Azerbejdžana, Nahičevanska avtonomna sovjetska socialistična republika.

V primeri z velikanskim obsegom Sovjetske zveze je Azerbejdžanska SSR majhna, saj meri samo 86.000 km² ali 0,35% ozemlja ZSSR. Toda na tem razmeroma majhnem ozemlju je nakopičenega mnogo naravnega bogastva, zlasti nafte. Največ nafte je na Apšeronskem polotoku, ki sega globoko v Kaspiško morje. Nad polotokom divjajo čisto močni severni vetrovi, od katerih je dobilo glavno mesto Azerbejdžana svoje ime. Baku namreč pomeni mesto vetrov, udarec vetra. Vetrovi in vročina izsuše zemljo, tem bolj, ker v nižinah Kure in Araksa redko dežuje. Visoke gore zadržujejo deževne oblake, ki se vale po nebu od tople črnomoške obale. Zato mora prebivalstvo zemljo vzdolž Kure, po levem sovjetskem bregu Araksa, namakati umetno. Tu pride lučujejo najboljše vrste bombaža, ki je poleg nafte drugo največje bogastvo Azerbejdžana.

Milska, Muganska in Sirvanska stepe so precej dolgočasne, toda narava postane slikovitejša takoj, ko se napotiš iz njih proti zapadu, severu ali jugu. Proti zapadu prispes po železnici v Kirovabad, po velikosti in gospodarskem pomenu drugo mesto republike, potem pa v bujne vinograde Samhora, domovino slovečega rumelega vina. Južno od Samhora, zapadno od Kirovabada, na pobočjih Sah-Daga so našli bogata ležišča magnetne železne in bakrene rude, kobalta in magnezija, zlata, marmorja itd. Tu je cela gora iz alumina, iz katerega pridobivajo aluminij. — Če se napotiš iz Bakuja proti severozapadu vzdolž južnih pobočij Kavkaza, prideš do bujnih gozdov. Tu je narava čisto drugačna. Okrog Nuhije in Semahe, mestec, ki slovita po reji sviloprejk, se razprostirajo bujni sadovnjaki. Iz teh mestec pridemo v Zakatalo, kraj sadovnjakov, tobačnih nasadov in orehovitih gošč.

metodo pridobivanja novega gradbenega materiala iz lesa, stisnjene pod visoko napetostjo, ki po trpežnosti in podpornosti prav nič ne zaostaja za kovino. Tak les se bo uporabljal v ladjedelniški, letalski in avtomobilski industriji. Tovarne ministrstva so že začele množično proizvodnjo novega gradbenega lesa.

Trdno sem prepričan, da bo dal strnjeni kolektiv delavcev, inženirjev in tehnikov lesne industrije narodnemu gospodarstvu naše mogočne domovine toliko lesa visoke kakovosti, kolikor ga bomo potrebovali za izpolnitev plana nove Stalinske petletke.

V teh krajih prebivajo veliki mojstri domače obrti, ki izdelujejo krasne juvelirne predmete, umetniško kovano posodo, pestre preproge in svilena oblačila. Južno od Samhora, onstran železnih gora Daškesana in luninitih masivov Zaglinka, leži Gorski Karabah. To je kraj sadovnjakov in pašnikov. Iz leta v leto, ko posuši sonce stepno travo, odženo velike črede živine v gore Karabaha. Tam se pasu do pozne jeseni, potem pa jih priženo nazaj v dolino, kjer pičo jesensko deževje toliko namoči zemljo, da trava zopet ozeleni.

Najdaljša je pot v Nahičevansko republiko. Če hočemo priti vanjo, moramo dvakrat prestopiti mejo Armenije. Nahičevanska republika je bogata z bombažem in soljo, sadjem, kovinami in mineralnimi vrelci. Iz krasnega mesteca Ordubata ob Araksi pošiljajo na sever odlične sadne konzerve. V Azerbejdžanu pa je tudi kraj z obiljem padavin. V ta kraj pridemo, če se napotimo proti jugozapadu, v pravljici Lenkoran. Na ozkem pasu zemlje, ki se razprostira vzdolž morja od močvirij Kure do Irana, rasto subtropični gozdovi, ob katerih se razprostirajo plantaže riža in čaja, mandarin in limon, pa tudi tobaka in eksotičnih rastlin, prinesenih sem iz Kalifornije, Argentine, Japonske in Mehike.

Baku ima pristanišče, ki spada med najvažnejše na svetu. Noč in dan prihajajo in odhajajo ladje-cisterne, ki prevažajo nafto, petrolej, bencin, ligroin in olja, zopet druge pa bombaž, sadje, vino, svilo itd. Krasen je nočni Baku v morju luči. V vetru šume mladi nasadi, po mestu vozijo tramvaji, ulice so polne veselih ljudi. Baku je bil že pred vojno po velikosti peto mesto Sovjetske zveze takoj za Moskvom, Leningradom, Kijevom in Harkovom.

Tako je zunanje lice Azerbejdžana, dežele nafte, sonca in vetrov. Bujno je tudi duhovno življenje republike z njenimi knjižnicami, šolami, instituti in znanstveno-raziskovalnimi ustanovami, kjer se vzgajajo kadri azerbejdžanske inteligence — učitelji, inženirji, agronomi in zdravniki. Izložbe knjigarn so polne knjig Lenina, Stalina, Puškina, Shakespeara, Tolstoja, Balzaca, Gorka, Čehova, Darvina in Mendelejeva, prevedenih v azerbejdžanski jezik, med njimi pa je tudi mnogo knjig azerbejdžanskih pesnikov, pisateljev in znanstvenikov. Povpraševanje po knjigah je zelo veliko: komaj pride nova knjiga v izlobo, že gre iz nje v roke čitateljev.

Zelja po izobrazbi se vidi posebno jasno v nabito polnih čitalnicah, v svetlih predavalnicah, kjer poslušajo ljudje predavanja o znanosti, tehniki, literaturi in umetnosti, a tudi v gledališčih, kinematografih, klubih ter parkih kulture in oddiha, ki imajo vedno mnogo obiskovalcev. Azerbejdžan ima svoje dramaturge, skladatelje, režiserje, filmsko podjetje, gledališke šole, študije, konservatorij in glasbene šole. Azerbejdžanska umetnost je znana daleč za mejami republike.

Azerbejdžan je enakopraven član velike sovjetske družine, kajti v ZSSR ne poznajo nacionalne neenakosti, zatiranja in rasne mrznje. Pred revolucijo je bil Azerbejdžan seveda čisto drugačen. Imel ni nobene visoke šole, njegova narodna bogastva so ležala neizkoriščana, samo nafto so izkoriščali inozemski kapitalisti — Nobel, Rotschild in drugi. Baku je bil umazan in zanemarjen. Azerbejdžanec se ni počutil v njem kot gospodar, temveč kot suženj, ki je prišel iz dežele »najbolj zaostalih

patriarhalno fevdalnih odnosov», kakor je karakteriziral stari Azerbejdžan J. V. Stalin.

V Baku, v mesto nafte, kjer je bilo mnogo proletariata, se delovala ena izmed največjih boljševiških organizacij. Tu je razvil v ilegali revolucionarno dejavnost voditelj in oče sovjetskega ljudstva veliki Stalin. In na teh tleh se je posebno jasno in prepričevalno pokazala modrost in sila leninsko-stalinske nacionalne politike, ki je po veliki Oktobrski socialistični revoluciji preobrazila življenje narodov Azerbejdžana. Dokler ni prišla na krmilo sovjetska oblast, se v Azerbejdžanu nacionalna mržnja nikoli ni polegla. Carski kolonizatorji so stalno hujskali Azerbejdžance proti Armencem, Armence pa proti Azerbejdžancem. Tako so hoteli razbiti sile delovnega ljudstva, da bi se ne moglo združiti za skupno borbo proti carizmu, proti buržoaziji. Zadnji krvavi pogromi so bili v Azerbejdžanu pred dobrim četrstoletjem. In teh razmeroma nedavnih žalostnih časov se spominjajo zdaj Azerbejdžanci samo še kot davno minulih težkih sanj.

Toda prav to življenje je hotel obnoviti Hitler. Zdelo se je, da cilj ni več daleč. Severni Kavkaz je bil že v rokah osvajalcev. Hitler je določil že dan padca Bakuja in sicer 25. septembra 1942. In to bi se bilo morda zgodilo, če bi bil Azerbejdžan osamljena država. Toda Azerbejdžan je del velike Sovjetske zveze. Fašističnim banditom je zgradila pot mogočna sovjetska armada. Apšeronski polotok je branila kakor zenico očesa. Vojna je zahtevala vedno več bencina. Delavci Bakuja so napegnili vse sile, da bi ga Rdeči armadi ne primanjkovalo.

Samo letalskega bencina je dajal Azerbejdžan trikrat več kakor pred vojno.

Pod zaščito Rdeče armade se je Azerbejdžan tudi med vojno razvijal, čeprav fronta ni bila daleč. Med vojno je dobil akademijo znanosti, kar je bil dostojen odgovor fašističnim barbarom. Znanstveniki so odkrili nove vrelce nafte ne samo na suhem, marveč tudi v morskih globinah. Zdaj črpajo nafto neposredno tudi iz morskega dna. Ob koncu petletke bo dajal Azerbejdžan poldrugikrat več nafte kakor do zdaj. Po orjaških naftovodih teče nafta čez ves Kavkaz od Kaspiškega do Črnega morja. Jasno je torej, da potrebuje Azerbejdžan mnogo cevi. Zato grade v njem poleg drugih tudi veliko tovarno cevi. Za cevi, stroje in vrtalne naprave potrebujejo mnogo kovin, ki jih dobivajo iz sosedne Gruzije.

Za naglo napredujočo industrijo je potrebna električna energija, ki jo bodo dajale Azerbejdžanu nove elektrarne. Med njimi je največja Mingčevska GES, orjaška naprava prve povojne petletke. Ta vodna centrala na reki Kuri bo preobrazila ekonomiko in lice Azerbejdžana. Mingčevski jezik pa bo hkrati tako dvignil reko, da bodo iz nje umetno namakali Kura-Araško nižino in jo spremenili v dolino sadovnjakov, pšeničnih polj in bombažnih plantaž. Nova polja in plantaže bodo potrebovale desetstisoče ton umetnih gnojil, ki jih bo izdelovala republika doma, v kombinatu v Sumgaiti.

Partija Lenina-Stalina in socialistični red sta prerodila azerbejdžanski narod. Pod vodstvom komunistične partije bo dosegel azerbejdžanski narod v novi petletki v ekonomiki, kulturi in umetnosti še večje uspehe.

D. M. Bubnov, inženir-polkovnik:

V SOVJETSKI ZVEZI IZDELUJEMO TUDI ŠIVALNE STROJE

Američan Singer je monopoliziral proizvodnjo šivalnih strojev na vsem svetu. Njegove agente lahko srečamo povsod. V največjih deželah ima Singer svoje tovarne. Tudi v Rusiji jo je imel. Zgradil jo je leta 1901 v mestecu Podolsku blizu Moskve. Toda v tovarni so šivalne stroje samo sestavljali. Sestavne dele je dobivala tovarna iz Amerike. Med državljansko vojno je tovarna delo ustavila in preuredili so jo za proizvodnjo drugih izdelkov. Šele leta 1923 so zopet začeli v nji sestavljati šivalne stroje.

Povpraševanje po šivalnih strojih je bilo od leta do leta večje. Da bi se rešili odvisnosti od inozemstva, je naša vlada sklenila organizirati proizvodnjo domačih šivalnih strojev. Šivalni stroj je natančen mehanizem. Sestavne dele izdelujejo iz najboljšega jekla in za to delo so potrebni dobro kvalificirani delavci. Navaden družinski šivalni stroj je sestavljen iz 200 delov, ki gredo skozi 5000 tehnoloških operacij. Hkrati s proizvodnjo šivalnih strojev je začela tovarna v Podolsku izdelovati tudi zanje potrebne igle. Tudi to delo je zelo natančno in zahteva kvalificirane delavce.

Leta 1923 smo se dokončno osamosvojili in začeli izdelovati šivalne stroje brez Singerjeve pomoči. Sestavne dele je začela izdelovati mehanična tovarna v Podolsku. To je bila velika zmaga na pragu prve Stalinove petletke. V začetku velike domovinske vojne je bila naša tovarna eno izmed najnaprednejših podjetij Sovjetske zveze. Izdelala je letno nad 300.000 šivalnih strojev osemnajstih različnih tipov ne samo za potrebe prebivalstva, marveč tudi za vrsto industrijskih panog. Tovarna je izdelovala motorne šivalne stroje za množično šivanje perila in oblek, čevlarske in krznarske stroje, pa tudi stroje za izdelovanje čepic, za prišivanje gumbov itd. Proizvodnja naše tovarne uživa med potrošniki zaslužen sloves in po kakovosti prav nič ne zaostaja za Singerjevimi šivalnimi stroji.

Vojna je opustošila tovarno. V oktobru 1941 smo poslali vso opremo na vzhod, kamor je odšel tudi skoraj ves kolektiv. V Podolsku je ostala samo manjša skupina inženirjev in delavcev, ki so stražili prazna tovarniška

poslopja. Ko se je sovražnik bližal Moskvi in ko je bil tudi Podolsk v nevarnosti, je pešica patriotov sklenila obnoviti obratovanje in izdelovati v tovarni municijo. Tovarno so hitro za silo opremili. Nekaj polomljenih stružnic so našli pri tovarni, nekaj pa po raznih skladiščih, kjer so dobili za silo tudi nekaj surovin. V decembru 1941 je začela tovarna obratovati. K stružnicam so stopili mladoletni začelniki, ženske in invalidi. Fronta pa je kmalu začela dobivati iz Podolske municijo. Ljudje so delali z veliko vnemo in požrtvovalnostjo. Vlada je ocenila njihovo prizadevanje in odlikovala tovarno z redom Delovne rdeče zastave. Nekateri delavci so bili odlikovani z redi in kolajnami po trikrat.

Po veliki zmagi nad sovražnikom je zahtevala domovina od nas novih naporov za obnovo predvojne proizvodnje. Konec predlanskega leta je dobila tovarna od vlade nalogo: v četrtem četrtletju 1946 izdelati 10.000 šivalnih strojev. Delavci in inženirji so šli z navdušenjem na delo. Treba je bilo odstraniti tisoče municije izdelujočih strojev, temeljito popraviti tovarniška poslopja, pripraviti načrte vseh sestavnih delov, na novo izdelati tehnološki proces in postaviti 4500 različnih strojev.

Začeli smo izdelovati nove modele z regulatorjem, ki omogoča najfinejše šive na lahkih tkaninah in debele na suknju. Z regulatorjem lahko šiva šivalni stroj naprej in nazaj. Stroj dela 1200 obratov v minuti, kar poveča storilnost dela. Novi model je znatno lepši od starega. Naše gospodinjice so dobile univerzalni stroj za šivanje perila in oblek.

Kakšne so perspektive tovarne za prihodnja leta? V prvi povojni petletki izdelujemo družinske šivalne stroje štirih tipov. V letu 1947 bomo izdelali 150.000 družinskih in industrijskih šivalnih strojev ter 10 milijonov različnih igel. V letu 1948 bomo izdelali 300.000 šivalnih strojev. V zadnjem letu petletke bo dosegla naša proizvodnja 500.000 šivalnih strojev in 80 milijonov igel.

Med petletko bo investiranih v naše podjetje 156 milijonov rubljev, od teh 30 milijonov za gradnjo stanovanj in kulturnih ustanov. Nove stanovanjske hiše bodo zavzele 125.000 m² stanovanjske površine. To je trikrat več, kakor ima tovarna stanovanjskih prostorov zdaj. Pomagali bomo tudi delavcem in nameščencem, da si bodo zgradili lastne stanovanjske hišice.

NA VRATNICAH

V vas so naročili traktor. Vaški aktivisti seveda, ki so si dejali: »Pokazali bomo našim Vlahončanom, kako to gre. Zavezali jim bomo jezik. Drugo leto bodo že vsi orali s traktorjem.« No, Vlahončani so rekli po svoje, ko so izvedeli, kaj so skleneili njihovi aktivisti: »Jih bo že minilo, bedake! Menijo, da je za Vlahonce vse dobro, kar si izmislijo na okraju.« Zakaj v Vlahoncih so nekateri ljudje bili prepričani, da si na okraju izmišljajo stvari zgolj zato, da bi jim ali vsiljevali svojo voljo ali pa jim nagajali in da bi jim razbijali način njihovega starega življenja. Zato so se le-ti vedno zatekli k župniku, kjer niso našli samo mnogo razumevanja, temveč celo vzpodbude, zakaj župnik jim je modro dejal:

»Zdaj hočejo najprej, da bi vsak na svojem oral s traktorjem. No, traktor je velika stvar, zanj morajo biti velike njive, ki pa jih v Vlahoncih ni. Zato bodo lepega dne rekli: Pretesno je, ne da se orati, zato stran z mejami. Boljševizem, saj vemo,« je vzdihnil gospod župnik, kakor bi hotel reči, češ, vaša stvar, kakor se vam zdi. Nakar je še dodal: »Pa pravijo, da ne bodo vzeli kmetu zemlje. Kako je ne bodo, ako ne bo meja? Kako naj kmet še ve, kje je njegovo?« To doslednost so trdoglavi, za vse staro vneti Vlahončani tako dobro razumeli, kakor je hotel župnik, in so odvrnili: »Zemlje ne damo. Traktorja ne pustimo na svoje, ampak bomo nje s traktorjem vred nagnali iz Vlahoncev!«

Tudi stari Benkič je podobno povedal in to že pozimi, na nekem sestanku, na katerega so prišli ljudje z okraja: »Vlahončani lahko orjejo, kakor se jim zdi. Toda na moji zemlji, dokler bom jaz živ, traktor ne bo oral!« Benkič je nalašč rekel: »Vlahončani lahko orjejo,« saj je dobro vedel, da bodo Vlahončani v tej stvari potegnili z njim, kakor vselej, kadar se je čemu uprl. Benkič sicer ni zahajal k župniku, toda Benkič je bil trden kmet, katerega beseda je vse do te vojne v vasi mnogo zalegla: kar je on rekel, je obveljalo, po njem so se ravnali bogati, njemu enaki, po njem so se ravnali reveži, ki si niso upali po svoje misliti. Toda osvoboditev in prihod ljudske oblasti sta prinesli v Vlahonce novega duha. In Benkičeva veljava se je zamajala. Še so mu ploskali kmetje, kadar se je na sestankih čemu uprl, a ne samo da so mu aktivisti z okraja vselej dobro odgovorili, tudi ljudje, zlasti revnejši, so včasih povedali: »Benkič že lahko, ako misli po svoje. Mi pa spet lahko po svoje mislimo.«

Vendar so si bili zastran zemlje v Vlahoncih istih misli. In o zemlji se je v Vlahoncih že dolgo mnogo govorilo, celo pa po osvoboditvi. Vlahončani niso na nobenem sestanku pozabili vprašati bodisi aktivistov z okraja, bodisi poslanca samega, kadar je prišel med nje, kako bo glede zemlje. Pri njih da se govori, so dejali, da se bo zemlja odvezla, skupaj obdelovala in podobno. Da ne

bodo več orali sami, s svojimi kobilami in s svojimi kravami, temveč jim bodo pripeljali traktorje. Aktivisti so pojasnjevali Vlahončanom, jih pomirjali, toda vselej tedaj je za zaključek stari Benkič dejal odločno: »Na moji zemlji traktor ne bo oral!« čemur so Vlahončani pritrdjevali.

To je bilo še pozimi in stari Benkič se je lahko tako odločno postavljaj po robu, ker je imel sina pri vojaki, katerega je vsak trenutek pričakoval domov, in s katerim si je obetal tako pomoč, da se bo lahko uprl vsem aktivistom sveta. Celo ker je bil prepričan, da tudi sinu ne bodo prišle na misel kake neumnosti, marveč bo kot njegov naslednik in kot bogat človek šel po njegovi poti. Sicer je fant kazal tu in tam čudna nagnjenja, ki so očeta često vznemirjala — tako se je bil po osvoboditvi po Rusih priglasil koj za prostovoljca, ko so prišli partizani v vas, in menda je že prej imel z njimi zveze, in še dokaj drugih stvari je bilo sumljivih — vendar oče na vse to ni dal mnogo. »Moj sin je,« si je dejal stari Benkič o sinu, »bo že mislil, kakor se spodobi za kmeta.« Kajpa, stari Benkič je bil prepričan, da se za kmeta spodobi misliti tako, kakor misli on.

Stari Benkič bi bil v veliki stiski, ako bi se mu sin zdaj ne vrnil in delal. Zakaj sam je obolel in naj se je še tako silil, ta pomlad je bila zanj mučna in sam je bil prepričan, da je tudi zadnja. Ni še bil tako star, toda bolehal je že nekaj let sem in postajal iz dneva v dan slabši. Bil je v bolnišnici, zdravil se je doma in pri raznih zdravnikih, a vse mu ni pomagalo mnogo.

Ko se je sin priglasil za prostovoljca, je bil oče ves divji. Kasneje je neprestano pošiljal prošnje na vojaško oblast, naj mu pustijo sina domov, ker da je bolan in ga potrebuje pri delu, in zahteval, da je zemlja več, kakor pa če njegov sin služi vojake, kar lahko opravijo drugi, ki nimajo toliko zemlje in kjer jih je pač mnogo. Ko pa je izšel zakon, da mora vsakdo služiti vojake, da ni več nikakih izjem, je bil Benkič že kar zadovoljen: Bolje, si je dejal, da odsluži zdaj, ko jaz za silo še delam, kakor pa da bi šel kasneje. In tako je stari Benkič to zimo na vse pozabil, veselil se je samo, da se sin vrne, da bo začel namesto njega delati.

»Oženil ga bom,« je dejal Benkič ženi, »potem pa bova midva malo izpregla. Za naju je bilo dovolj, zdaj naj drugi nadaljujejo.«

Sin se je res vrnil, tudi oženil se je in tudi prevzel vso skrb in vse delo pri gospodarstvu. »No,« je dejal stari Benkič zadovoljno ženi, »zdaj se nama pa le ne bo treba do smrti ubijati.« In čez čas je dodal: »Mislim, da bo dober gospodar.«

Če je stari Benkič mislil delo, tedaj se ni motil: sin je bil nadvse skrben, delo mu je šlo spod rok, da bi ga komaj kdo dohiteval. Toda bile so druge stvari, ki so očetu začele vzbujati skrb: sin je nekam čudno mislil in prav tako čudno govoril. Kadar je oče kaj povedal, je sin sicer poslušal, nazadnje pa mirno odvrnil: »To ni tako...« ko mu je zabavljajočemu nad politiko, nad vaškimi aktivisti in sploh nad oblastjo sin odvrnil:

»Pustite politiko, ko se nič ne razumete nanjo. Tako so ljudje nekoč mislili — danes pa je drugače.«

»Nekoč?« je menil oče, »kaj danes ne mislijo več tako? Pojdi po Vlahoncih, pa boš videl, kako mislijo.«

»Vlahončani so tepci,« je odvrnil sin. »Še zdaj ne vidijo, da se je na svetu vse spremenilo.« Oče je nekaj časa začudeno gledal sina, nato pa se je obrnil in šel brez besede. Lepa stvar, ga je navdajalo, Vlahončani so tepci. Zakaj pa? Zato ker so po njegovem mnenju vedno tako pametno gledali na svet in se upirali vsem novotarijam? Kaj ni s tem sin hotel povedati, da je tudi on, njegov oče, tepec? Tako torej! In on je bil prepričan, da bo sin šel po njegovi poti, ki so ga pred vojno Vlahončani trikrat zapored izbrali za župana. Med vojno se ni hotel mešati v stvar, toda zdaj po vojni je nekaj časa upal, da ga bodo Vlahončani spet poklicali na čelo občine, a je vsa ta politika šla po njegovem mnenju tako čudna pota in vrag vedi, kako se je zgodilo, Vlahončani so izvolili njegovega soseda Sokliča, ki je bil prej reven kakor bogat kmet. Tokrat starega Benkiča ni več mikalo, da bi se gnil za čast krajevnega predsednika, kakor so zdaj rekli tistemu, ki je nadomestil nekdanjega župana, pač pa je oče upal, da se bodo Vlahončani spametovali in nazadnje postavili njegovega sina na čelo občine, češ oče je bil dober in nas je prav vodil, pa nas bo še sin.

Toda sina nikakor ni bilo postavljati na čelo občine na tak način, kakor si je to predstavljal oče: ko se je fant vrnil, ko se je nekaj pogovoril v okrajnem mestu s tamkajšnjimi ljudmi, je imel čudno moč v Vlahoncih. Soklič je zdaj vsak dan prihajal k njemu, ali pa je fant sam šel k Sokliču, ali pa je šel v pisarno in tam klepetal z odborom. Vlahončani so začudeno gledali, nič manj začuden pa ni bil stari Benkič.

»Kaj je zdaj s teboj?« je vprašal oče, ki se mu je vse to zdelo sumljivo.

Sin ga je nekaj časa gledal, kakor bi ne razumel, nato pa se je zasmel. »Nič hudega ni z menoj,« je odvrnil sin. A pravo »hudo« je oče videl šele na prvem sledečem sestanku. Ko so se Vlahončani po svoji stari navadi začeli postavljati po robu aktivistom z okraja, ko je bilo treba samo še, da stari Benkič izreče svojo besedo, je namesto njega vstal njegov sin in začel lepo mirno, da so Vlahončani že bili prepričani, da bo mlajši povedal še boljše od starega, čeprav se je nekam čudno vedel, kar je bil doma. A kar je sin pripovedoval, je Vlahončane samo čedalje bolj presenečalo, dokler niso začeli zgubljeni svojega starega poguma. Tem bolj, ker se jim je zdelo v bistvu vendarle pametno, kar je povedal, prav gotovo pa tako, da na to niso imeli kaj odgovoriti. Najbolj pa je bil presenečen stari Benkič in ta trenutek se mu je zdelo najbolj pametno, da se pred vasjo tu na sestanku ne prepira s svojim sinom. Ni pa si mogel kaj, da ga doma ne bi takoj vprašal:

»Kakšna politika pa je to, ki jo ti ženeš?«

»Ne veste?« se je sin skoraj začudil. »Naša, ljudska politika.«

Stari je še kar naprej strmel nad sinom, dokler ni dejal: »Ne vem, kakšna ljudska to misliš; naša ni, da veš.«

»Kakšna pa je naša?« je vprašal zdaj sin začudeno. »Rad bi vedel.«

Stari Benkič je že hotel blekniti, a si je ob pravem času premislil. Nato se je tudi globoko zamislil. Prvič se je zamislil nad vsem tem, kar je doslej imel za sveto, kar je povsod trdil in zagovarjal in pri čemer so ga mnogi podpirali.

»Tudi gospod župnik drugače misli in govori,« se je nazadnje oprijel oče proti sinu župnikovih besed. »Duhovnik vendar ne bo trdil kaj napačnega, kaj,«

»Duhovnik,« je dejal sin, »bo trdil in zagovarjal to, kar je zanj najboljše, saj vemo.« Tudi to je očeta osupnilo, dokler ni vprašal:

»Mar ni tisto tudi za ljudi najboljše, kar trdi in zagovarja on?«

»Ne,« je odločno odvrnil sin. »Tisto je dobro samo zanj, za ljudi pa je škodljivo.«

»V zmoti si,« je rekel oče čez čas, »in žal ti bo te zmote, ako se boš kdaj spametoval.« Sin se je samo nasmehnil in šel.

Tedaj je župnik nekega dne poklical k sebi starega Benkiča, vendar tako, da nihče ni vedel; niti doma niso vedeli za očetov obisk v župnišču. Do takrat sta se župnik in Benkič srečavala samo po naključju. Zdaj pa je župnik čutil, da v Benkičevem domu veje nov veter in če se bo stari Benkič zamajal, se bo začela razbijati cela vas: beseda nobenega Vlahončana toliko ne zaleže kakor Benkičeva. Razgovor je bil dolg, ker je župnik razpredel pred Benkičem vse, kar se mu je zdelo potrebno, da bi ga ne samo tesno navezal nase, temveč tudi nahujskal proti sinu. »Onih, aktivistov,« je dejal nazadnje gospod župnik, »se ne bojimo. Vaš sin pa nam bo hudo škodoval. Docela so nam ga pokvarili. Vsi bodo rekli: dober gospodar je, če gre on, tudi mi lahko gremo.«

Prav tisti večer je bil spet nekaj sestanek. Stari Benkič je šel, da bi pazil na sina. Govorili so o traktorju, ki da ga je treba naročiti v Vlahonce. In stari Benkič je bil toliko osupel, da skoraj ni mogel spregovoriti, ko je videl, da ima glavno besedo njegov sin. Ne le da ima besedo, temveč da kmetom dokazuje prednosti in potrebo oranja s traktorji, da je celo bolj vnet kakor njihovi vaški aktivisti, ali vsaj spretnejši v besedah.

Tedaj se je naposled stari Benkič dvignil, zatrl v sebi razburjenost in še kar mirno odgovoril:

»Če so Vlahonci tako neumni, da te bodo ubogali, na zemlji tvojega očeta ne bo traktor oral.« Nato je odhajal, ne da bi se še zmenil niti za sina niti za ljudi v sobi.

»Tako je!« je tedaj nekdo od nasprotujočih zagrabil za besedo starega Benkiča. »Stari Benkič ima prav. Tudi na naših njivah ne bo nihče oral s traktorjem! Ti pa na svojih lahko orješ, če jih imaš kaj!« Nakar je nekdo drugi dodal:

»Pognati jih je treba vse s traktorjem vred!«

»Prav ti me boš!« se je zasmel mladi Benkič. »Madžarski hlapec si bil, zdaj boš pa mene

podil od tod, kaj? Ljudje, se je tedaj mladi Benkič obrnil k vsem, »žalostno je, da poslušate tiste, ki so bili med vojno za Nemce in Madžare in ki so tudi zdaj za kogar koli, le za svojo domovino ne.«

»Ali je bil tvoj oče tudi za Nemce in Madžare?« je vprašal nekdo.

»Ne, za tiste ni bil,« je odvrnil mladi Benkič. »Bil pa je vedno za stare čase in ne ve drugega, kakor kako je bilo nekoč... in zdaj je za koristi drugega. Če bi bil za svoje in vaše koristi, bi molčal, tem bolj ker sam ne more več delati. A to je vseeno, povem vam, tudi na naših njivah bomo orali s traktorjem, tudi na mojih, če tako rečem. In čeprav samo na mojih, sam bom pisal za traktor.«

»Bomo videli, če bo tam rasel kruh!« so odvrnili Vlahončani.

Šele dan kasneje je oče bil toliko pomirjen, da je lahko vprašal sina:

»Katere njive pa hočeš ti orati s traktorjem?«

»Naše vendar,« je menil sin. Oče je nekaj ožmikal ustnice, kakor bi jedel, nazadnje pa je dejal:

»Svoje lahko, mojih pa ne boš!«

»Če je tako,« je rekel sin, »potem je bolje, da danes odideva z ženo zdoma kakor jutri. Vi pa delajte, kakor veste in znate.« Nato se je obrnil in šel. Oče je osuplo gledal za njim. In ta trenutek ga je obšlo nekaj čudnega.

Bil je njegov sin. Rasel je ob njem vsa leta, on sam ga je navajal k delu, navajal ga je k ljubezni do zemlje in doma in fant je ljubil zemljo in dom. Nikdar mu ni bilo treba naročati, še manj ukazovati, in nekoč je stari Benkič z radostjo in ponosom mislil na to, da bo imel dobrega, sebe vrednega naslednika. A kaj se je zgodilo zdaj? Kaj je to prišlo v fanta?

Ne, ne! Kakor koli bo že, traktorja ne bo pustil na svoje njive. Zemljo moraš ljubiti, z zemljo živeti, zemljo morajo obdelati tvoje roke in samo te roke lahko obdelajo z ljubeznijo. Stroj ne zna in ne more ljubiti. In za strojem sedi tudi človek. Dela, kakor bi žagal hlod. Res da lahko dobro opravi, toda ljubezni ne more vložiti v svoje delo.

Ne, saj stari Benkič ni natančno tako mislil kakor župnik: da mu bodo odvzeli zemljo. Toliko je vedel, da tisti, ki žive v mestu, ne bodo hodili delat na njegovo zemljo. Kmet bo tisti, ki bo delal na tej zemlji. Benkič se je bal nečesa drugega: doslej je on sam stal sredi svojih njiv, sam je oral, sam gledal za brazdo in prijeten občutek ga je navdajal vselej, kadar je spomladi obstal sredi svoje zemlje, jo obračal in gledal mastno prst, v katero bo zakopal seme, da mu bo stotero obrodilo. Stroj pa bi ubil vso tisto svojevrstno lepoto in stari Benkič bi prihajal na svojo zemljo kot tujec. To je tisto. Rekli so: meje bodo izorali, da ne boš več vedel, kje je tvoje. Ne tisto. Stroj je tu edino pomemben: ko bo stroj zaoral po tvoji njivi, boš ti izgubil svojo zemljo, ne bo te nič več vezalo na to zemljo, kakor te je tedaj, ko si ti sam oral. In ako tega ne bo, tedaj je vseeno, ali so še meje, ali jih ni več.

»Jaz sem mislil,« je dejal pri večerji sinu, kakor bi iskal sprave z njim, »da ljubiš zemljo, da ti je ta zemlja toliko, kakor je bila meni in kakor je bila mojemu očetu in kakor je slehernemu kmetu... Ti pa — stroj! Stroj ne more ljubiti zemlje...«

»Tudi plug je ne ljubi,« je odvrnil čez čas sin, »in ne ljubijo je kobile, ki vlečejo ta plug. Sicer pa...« je rekel po premolku sin, »treba je ljubiti delo. Traktor je samo zato tu, da človek laže, hitreje in bolje opravi svoje delo.« Potem se je dvignil, kakor bi ne hotel več govoriti o tem. A preden je odšel iz sobe, se je napol obrnil in dejal: »Da boste vedeli, jaz sem naročil, da bomo s traktorjem orali. Sprijaznite se s tem.« Nato je šel.

Oče je onemel in z odprtimi usti ter široko razprtimi očmi gledal za sinom.

»Trmast je,« je dejala mati proti snahi, ki je potem sklonila glavo. Šele čez čas je odvrnil oče, kakor bi komaj zdaj prišel glas do njega:

»Ne, ne. To ni trma... to je nekaj drugega.« Njegov glas je bil tih, a iz tega glasu je bilo čutiti kakor strah in hkrati obup.

Bilo je nekaj drugega. In starega Benkiča je bilo tembolj skrb, ker je tu bila pomlad, ker se je začelo že delo s polnim poletom. Sonce je sijalo že dobra dva tedna in vsak dan topleje na njive. Vode po travnikih so se odtekale, ceste so se posušile in tudi prahe so že bile suhe. Mladi Benkič je z ženo potegnil kar oba voza s skednja, namazal kolesa, nato sta oba zavlekla h gnoju in začela nakopavati. Ko je bil prvi voz poln, je prignal kobil iz hleva in ju zapregel. Izpustil je tudi žrebeti ven, da bi se malo shodili. Stari Benkič je gledal to njegovo delo, njegovo vnemo in skrbnost. Kar se je sin vrnil, je oče skoraj docela izpregel in samo poslušal je, kaj sin reče zdaj o tem delu, zdaj o onem, pri čemer ni imel kaj ugovarjati: sin je delo dobro poznal, vedel prav tako dobro, kdaj je treba to, kdaj ono. »Na polju,« je nekoč dejal očetu, »bom že jaz vse opravil. Vi ste slabi. Če boste mogli, boste doma to in ono.« To je bilo tako preprosto povedano, da se oče ni prav nič vznemirjal, ne čutil pri tem, da mu kdo kaj odvzema, in bi se bil lahko iz srca veselil sinove volje in zavesti, ako bi za vsem ne viselo nekaj težkega, nevarnega.

Gnojna jama se je v treh dneh skoraj docela izpraznila: voz za vozom gnoja je romal na njive. Sinova žena je stala z bosimi nogami na gnoju in nakopavala, medtem ko je sin sam peljal s kobilami prvi voz. Sin je imel podvihane rokave. Kadil je cigareto; ko je obrnil, je še sam nakopaval in to tako naglo in neutrudljivo, da ga je oče občudoval.

»Dela,« si je dejal stari Benkič, »strašno dela. Tako zna delati samo pravi kmet... A kako more pri tem misliti, da bi mu stroj oral njive? Ne, ne, stroja ne pustim na njivo! In če on sam ne bo hotel orati, zaprežem in pojdem jaz orati! Vzelo me kljub vsemu ne bo. Če pa me vzame... vseeno, dokler bom jaz živ, stroja ne pustim na zemljo!«

Ko je bil gnoj ves na njivah in se je sin lotil drugega dela, je oče po dveh dneh vprašal:

»Ali si že razbrčal gnoj na njivah,«

Sin ga je gledal in zdelo se je, kakor bi nekaj posumil. Vendar je dejal:

»Ne, še ne. Preveč bi se posušil. Še niso sporočili, kdaj dobimo traktor.«

Staremu Benkiču je zaprlo sapo. Ne, sin se ne šali, to je očitno. Vzdrhtel je in toliko, da ga ni obšla slabost, da bi zaprosil sina, naj mu ne stori tega... vsaj dokler je on živ. Potem... potem lahko dela, kar in kakor hoče. Saj stari Benkič danes že dobro sluti, da ta svet pojde nekam daleč naprej od vsega njegovega mišljenja in hotenja.

Tedaj je oče skrivaj vzel železne vile in prav tako skrivaj odšel na njivo. »Razbrčal bom gnoj,« si je dejal, »in potem bom oral. Z njive me ne bo vlekel, ko bom že delal. Sam bom oral, še bom zmogel.«

Dva dni je stari Benkič omagoval na njivah in na dveh je razbrčal gnoj. Pozimi se je še čutil pri močeh, zdaj pa je vedel, da ga še samo volja drži pokoncu, da ga samo ta volja žene pri delu, da se ne zgrudi. Zdaj bo moral vsaj en dan počivati, ako bo hotel orati, zakaj še misliti ni, da bi sina kako prisilil, da bi sam oral.

Sin ni nič rekel, zdelo se je celo, da niti opazil ni kje je bil oče in kaj je delal. Šele ko je oče nabiral ves dan moči za oranje, je zvečer dejal sin mirno:

»Ali ste ves gnoj razbrčali?«

Oče se je zdrznil, nato mu je val krvi udaril v blede, nekam voščeno lice.

»Ne,« je dejal naposled, kakor bi bil prisiljen odgovoriti. »Za Logom mi je ostalo... Tisto bom pojutrišnjem... ta teden enkrat.«

»Tisto sva midva z ženo,« je odvrnil sin. »Jutri bomo namreč orali. Pride traktor, kakor so mi sporočili. Tu je pismo.« In sin je pomolil pred očeta pismo.

Oče se je samo ozrl po pismu, roke pa ni iztegnil po njem. Ves se je tresel. Šele čez čas je vprašal z drhtečim, pritajnim glasom: »Ali res nameravaš orati s traktorjem?«

»Enkrat moramo začeti,« je odvrnil sin. »Čim prej, tem bolje.« Iz njegovega glasu je vel mir, a tudi neuklonljivost. Tedaj se je oče dvignil in šel v svojo sobo. Mati in snaha sta prebledeli, nakar je snaha pohitela za očetom, mati pa je dejala sinu:

»Zakaj si tako trmast? Zakaj nočeš popustiti? Ne vidiš, da ne bo več dolgo, če pojde tako naprej... Pa potem lahko orješ, kakor se ti zdi, če misliš, da delo, kakor smo ga opravljali doslej, ni več dobro! Doslej je svet živel ob takem delu, ne vem, kako nenadoma ne bi več mogel. Popusti, naj ima svoje zadovoljstvo. Če on ne more ti lahko...«

Sin je odmajal z glavo. »Ne morem,« je odvrnil čez čas. Mati ga je začudeno gledala.

»Zakaj ne moreš? Ne razumem te. Doslej nisi bil nikdar tako trmast...«

»Nisem trmast,« je rekel sin. »Ne morem. Oče in župnik in drugi taki so napravili iz traktorjev

svojo politiko in zdaj jim je samo do tega, da bi nas porazili. In predvsem hočejo mene. Ne morem popustiti. Vsak dan se dogovarjajo, kako bi nas!«

Zdaj je mati pomolčala za trenutek. Nato je dejala: »Ne razumem se toliko na politiko in ne vem, kaj vse ste imeli na tistih sestankih... Praviš, da so oni napravili iz traktorjev politiko... Kaj pa, če ste jo vi? Vi ste vendar začeli s temi nesrečnimi traktorji, ki zdaj tako razburjajo Vlahonce.«

»Da,« je prikimal sin, »mi smo začeli in zdaj ne bomo popustili na ljubo župniku in nekaterim tepcem. In tudi na ljubo mojemu očetu ne!« Dvignil se je in šel.

Naslednje jutro je stari Benkič zgodaj zapregel kobil, dvignil na voz plug in kolca in ne da bi s kom spregovoril, se je odpeljal orat. Bil je ves razburjen, a tudi neko čudno zadovoljstvo ga je navdajalo. Kakor da je zmagal, se mu je zdelo; da je pregnal strašno nevarnost, ki je pretila, da bo pogoltnila njegovo zemljo. Spet bo oral, sam s svojimi rokami, tisto zemljo, ki jo je tako rad imel in ki je bila ves njegov ponos. Da, s to zemljo je stal skoraj pol stoletja v Vlahoncih vse-mogočen kakor kralj in vsi so ga spoštovali, vsi cenili, vsi so poslušali njegovo besedo. Zdaj pa je prišla nekakšna ljudska oblast, prišli so drugi ljudje, ne samo, da so njega odrinili, posegli so po njegovi zemlji. Ne naravnost, pač pa s traktorjem. Prav ima župnik: najprej hočejo na lep način, na posameznih njivah, potem pa bodo rekli, da je treba meje izorati, ker so samo na poti! In pri vsem tem je najbolj žalostno to, da se je v stvar pomešal njegov sin. Ne samo pomešal, njegov sin ima odločujočo besedo v vasi, njegov sin je bil tisti, ki je na vsak način hotel traktor v vas in da bi pokazal drugim dober zgled, je hotel njihovo, Benkičevo zemljo prvo orati. Nečesa Benkič ne bo nikdar razumel: kje in kako se je mogel njegov sin tako zmešati: tako rekoč se odreka svoji zemlji, namesto da bi jo branil, da bi se uprl zaradi nje. Ne on, župnik jo mora braniti! Župnik brani zemljo vseh Vlahončanov in sploh vseh ljudi pred pogubo, njihovi otroci pa se tej zemlji odrekajo, izdajajo jo!

Ta trenutek ga je kljub vsej strasti v razmišljanju obšlo nekaj čudnega: naj je bilo kakor koli s sinom, nečesa mu oče ni mogel očitati, da bi namreč zemlje ne ljubil, da bi ne delal z veliko ljubeznijo in skrbnostjo. In kako more potem tako globoko zabresti? Ne, to ni bila trma proti njemu, očetu! V sto, da, v tisoč stvareh sin ni nikdar nasprotoval očetu. Nikdar se nista sporekla, nikdar nista delala vsak na svojo pest. Toda v tej stvari je sin ostal neuklonljiv! Ampak tudi on, stari Benkič, se ne bo vdal!

»Dokler bom jaz živ...« Da, dokler bo živ, dokler bo mogel z enim samim prstom gibati, ne bo pustil, da bi po njegovi zemlji orali s strojem! Potem... potem lahko delajo, kar hočejo.

In delali bodo, je ta trenutek obšlo starega Benkiča grenko spoznanje. V dveh letih je dovolj videl, kako se na svetu vse stvari spreminjajo. Zgodilo se je nekaj na tem svetu in zdaj vse

stvari gredo drugačno pot. Gredo in naj se ne-kateri ljudje, med katerimi je bil tudi on, še tako upirajo. Bil je vedno prepričan, da so Vlahonci skoraj v celoti za njim. Sedem aktivistov so imeli, kakor so govorili, zdaj so dobili osmega v Benkičevem sinu. Toda ali je to bilo vse? Kadar je prišla kakršna koli stvar, so Vlahonci zapustili Benkiča in zapustili so župnika. In ali ga tako ne bodo nekoč tudi v zemlji zapustili? Če je že njegov sin s tem zastrujen, potem ni več daleč čas, ko bodo vsi... In župnik je rekel, da so to samo taki, ki bi radi na račun bogatih dobro živeli. Na čigav račun naj tu skuša živeti njegov sin?

Ustavil je na vratnicah, zlezal z voza, potegnul z voza plug, kolca, kar vse mu je delalo težave, vendar je nazadnje postavil vse na njivo in si pripravil. Odpregel je kobili od voza in ju prepregel k plugu. Žrebeti sta tekali po vratnicah in po njivah, dokler mista glav iztegnili pod trebuh kobil za vimenom.

Stari Benkič je za trenutek še postal, da si je nabasal pipo. Ozrl se je po svoji njivi, ki je ležala dolga, široka pred njim in po kateri so bile razmetane grude gnoja in nepreperle slame. Sneg je bil izliral brazde prahe, da so se drobile v prah, kar jih je posušilo sonce. Gledal je po njivi vdiljen. Bila je njegova njiva. Nekoč zdavnaj ga je bil pripeljal oče sem na vozu, postavil prav sem na ta vratnica. »Tu sedi,« mu je dejal, »ko boš velik, boš oral, delal boš. Zdaj pa so za tebe vratnica.« Dorasel je in stopil je na njivo samo. Najprej mu je oče dal bič v roke, da je vodil kobile, potem ga je neke pomladi postavil k plugu in prijel je za ročice na tem plugu in nato zaoral. Petdeset let je oral na tej njivi. Petdeset pomladi je doživel tu na tej njivi sredi dela, petdeset poletij, petdeset jeseni, ko je pospravljaj bogat pridelek. In petdeset let je živela njegova ljubezen do te grude. Zdaj je onemogel. Ne toliko zaradi starosti — pet in šestdeset let mu je —, bolj zaradi bolezni. Prišel je čas, ko bi se spet umaknil na vratnica in od tam gledal sinovo delo in delo svojih ljudi. Hotel se je umakniti, čakal je sina. A zdaj je prišlo tako, da se ne umika sam tja na vratnica, tja ga s silo mečejo, stroj ga hoče potisniti na vratnica. Ne samo njega, vse kmete, vse ljudi. Ne razumejo, da zemlja potrebuje tudi ljubezni, ne samo da jo preorješ, da jo pognojiš, da vržeš vanjo seme! Ljubezen samo moraš posejati v to zemljo, potem ti bo zrasel kruh! In če hočeš sejati ljubezen med grude, moraš stati sredi polja, sredi brazde, z vratnic je ne moreš zasejati tja! Stroj, ki naj bi tu oral, ne zna sejati ljubezni.

Stari Benkič je prijel za ročice, naravnal plug, pogljal kobile in zaoral.

Bilo je sveže pomladno jutro, z rahlo zameglenim obzorjem, toda nebo je bilo jasno in sonce se je že dvignilo za človeka visoko na nebo. Polje je bilo še prazno, razen da so prvi orači že bili na njivah. Setve so že prijetno ozelenele. Ozelenele so tudi meje med njivami, toda gozdovi okoli polja so še bili goli. Samo vrbe so se že odevale v rumenkasto zeleno listje. Vrane so letale

nad poljem in sedale v brazde za orači. Bilo je tako prijetno in staremu Benkiču je nad vse dobro delo. Samo... slab je bil. Še nikdar ni čutil v sebi take slabosti kot zdaj. Ko se je zjutraj peljal zdoma, se je čutil močnega, čutil se je tako čilega, da bi preoral vse te njive, ne samo svoje. Ko pa je zdaj tu koračil za plugom, obračal na vratnicah plug, je čutil, kako komaj vlači noge za sabo. In še preden je obrnil petino njive, je moral obsedeti na vratnicah. »Samo da si nabašem pipo,« si je dejal, a je čutil, da je pipa zdaj zgolj izgovor za utrujenost. In medtem ko sta žrebeti, ki sta sicer ves čas capljali za plugom, iztegnili glave do vimen pod materama, je on obsedel na plugu.

Takrat je zaslišal po vasi ropot, kakor bi vozil težak avtomobil. Prisluhnil je in tisti trenutek ga je navdala skoraj neka slabost: stroj prihaja.

Prihajal je stroj. Njegov ropot se je slišal iz vasi na polja, na tista polja, na katerih bo vsak trenutek zaoral, na tista polja, ki so jih Vlahončani hoteli obraniti pred njim, na tista polja, za katera je župnik rekel, da ne bo več nanje padal blagoslov božji in kjer bodo izginile meje, in na tista polja, ki bodo poslej, kakor je trdil stari Benkič, obdelovana brez ljubezni.

Benkiča je nekaj pognalo pokoncu in je spet zaoral, kakor bi hotel prehiteti stroj, ki s takim zlovščim mrmranjem prihaja v Vlahonce.

Toda mladi Benkič je, ki je komaj dočakal traktor, dal zapeljati na njihove njive onstran vasi, kakor bi se hotel očetu izogniti. Ljudje iz Vlahonce so radovedni odhajali za strojem. Konec koncev, naj so se še tako upirali na sestankih, ko je bil stroj tu, so hoteli videti delo, kakor bi se hoteli prepričati, če je vse res, kar so vedno iznašali in zaradi česar so se upirali. Stali so na vratnicah in od tam gledali, kako se je mlad traktorist, ki se je veselo smejal in tudi veselo razgovarjal z ljudmi, zapeljal na njivo, si lepo uredil brez vsakega mujanja, kako je nato traktor s svojimi velikimi težkimi kolesi zapeljal po njivi, kako so se plugi zarežali v zemljo in jo obračali, da se je Vlahončanom zdelo, ne da se obračajo brazde, temveč kakor bi se iz stroja samega iztresala cela reka temnorjave, masne prsti. To ni bila več samo brazda, kakor če so oni zaorali s kravami ali s kobilami, to je bila široka reka, ki je postajala s posebno naglico le še širša, zakaj traktorist je na vratnicah kaj spretno in kaj naglo obrnil in že je oral spet v to smer. Vlahončani so gledali, ocenjevali, nekaj zmigovali z rameni, posmrkavali, dokler ni nekdo, kakor bi obupal, dejal:

»To je gotovo, naše šeke mu ne bodo kos.«

Še najbolj trdovratni, ki so prišli samo zato, ker so pričakovali, da se bo vse skupaj ponesrečilo, so zdaj molčali. Ne k oranju ne k ničemu niso imeli kaj pripomniti, razen da so odhajajoč dejali modro po svoji navadi:

»Je pač stroj, kaj čemo.« Toda zdelo se jim je, da je še nekaj več pri vsem. Čutili so, da k delu samemu s tem prekletim traktorjem poslej ne bodo imeli več kaj pripomniti, vse kar jim je ostalo, je bilo, kar je nekdo modro po poti povedal:

»Na svojo njivo pa ga kljub vsemu ne pustim. Bom že sam preoral. Če je bilo doslej dobro, bo moralo biti tudi poslej.«

Zato pa so imeli doma več priložnosti za razgovor o tej stvari. Zdelo se jim je, da se je nekaj kakor črn oblak preteče razgrnilo nad njihove njive. Doslej je bil traktor samo predmet razgovorov na sestankih, kjer so se Vlahončani lahko upirali vlahonskim aktivistom. Celo zabavljali so lahko, iznašali, kako je traktor tam... in spet tam... in drugod... kar vse je značilo, da ni bilo v redu. Zdaj pa je bil na njihovih njivah, ogledali so si njegovo delo, ki je bilo tako, da niso mogli imeti nikakega prigovora. Lahko so samo še rekli: Nočemo! A tudi ta »nočemo« se je začel močno krhati, ko so že dopoldne trije kmetje rekli Sokliču in mlademu Benkiču, da bi tudi oni dali orati.

Medtem so že vse Benkičeve njive bile preorane razen one, na katero je zjutraj odšel orat stari Benkič sam. In ko je bilo drugod gotovo, se je mladi Benkič s traktoristom odpeljal orat še tja.

Našel je očeta na vratnicah. Sedel je na plugu. Pred njim je ležala četrtna preorane njive. Sin je že od daleč presodil, da je oče najbrž več počival tu na vratnicah, kakor oral, zakaj v tem času bi moral preorati vsaj polovico njive.

Kobile so se nemirno zganile, ko je traktor zavozil na vratnico, skoraj do njih, a jih je stari Benkič zadržal za vajeti in pomirjal. Vstal je, toda ker se je nekaj kmetov, ki so šli mimo, radovedno ustavilo, ni rekel niti besede sinu. Celo kot bi se ne zmenil za vse skupaj, kakor da njiva, katero bo začel traktorist orati, ni njegova, temveč tuja, morda tega traktorista samega.

Traktorist je ustavil motor, skočil s traktorja, nato pristopil k staremu Benkiču, ki je že spet sedel na plug, se dotaknil svoje čepice in pozdravil:

»Bog daj, oče Benkičev!« Nato je, ne da bi čakal odzdrava od vznemirjenega in razočaranega starega Benkiča, še sam sedel na plug, privlekel cigarete iz žepa, si že vzel eno, a jo spustil nazaj in ponudil najprej staremu Benkiču. Ta je dvignil pogled pod srščimi močnimi obrvmi, nato pa dejal nekam rezko:

»Ne kadim cigaret. Hvala.«

Traktorist, kakor da niti ni opazil njegove nejevolje, je dejal veselo:

»Moj oče tudi noče cigaret. Tako sitnost smo včasih imeli z njim, ko ni bilo dobiti tobaka za pipo. Cigare sem lovil zanj po trafikah, da sem mu jih nesel, ko sem šel domov. — Lepo zemljo imate tu,« je prešel, ko se je zagledal po polju. »Človeka navdaja posebno veselje, ko jo orje...« Premolknil je, ker se mu je cigareta pogasila in si jo je spet prižigal. Tedaj je stari Benkič vendar rekel kakor v nekakem brezmejnem odporu:

»Kakšno veselje naj ima kmet še pri zemlji, če pa mu jo drugi orjejo, če mu jo odvezemajo!« In pri tem se je z nekim sovraštvom posmehnil. Traktorist ga je začudeno pogledal in prav tako začudeno vprašal:

»Zemljo da vam jemljejo? Kdo pa?«

»Ti, vi vsi... Prihajate, govorite: Laže in hitreje bo opravljeno in bolje. Potem boste rekli:

meje so samo v napotje. In nazadnje boste rekli: Kmet, ti si odveč na tej zemlji. Pojdi, kamor hočeš! Že vem!«

Traktorist se je nekam grenko, a toplo nasmešnil in šele čez čas je, kakor bi prej globoko premislil, dejal: »Benkič, to so vas nahujskali proti traktorju! Sem že slišal tudi drugod take stvari. Nihče vam ne jemlje vaše zemlje, ne jaz ne traktor. Kako pa naj vam jo vzamem? Kaj pa bom z njo? Danes orjem tu, jutri tam, a povsod z enakim veseljem delam. Včasih se mi zdi, kakor da je vsa ta zemlja moja, ali vsaj tudi moja ali kako bi vam rekel, da bi me prav razumeli. In vendar ni moja, jaz odidem dalje, ljudje pa ostanejo in bodo delali na svoji zemlji. In spet... tudi moja je ta zemlja, nas vseh, na teh njivah raste kruh za nas vse, za vse ljudi. Pred vojno, ko je bilo še drugače, in tudi med vojno, sem si vedno želel zemlje. Mi nismo imeli tako rekoč nič svojega, samo dve majhni krpi in eno kravo. Moj oče in mati sta vse življenje delala na tuji zemlji, a sta rada imela vsako zemljo, kjer sta delala. In jaz sem nekoč mislil, kako lepo bi bilo, če bi imel mnogo zemlje, lepe krave, lepe kobile, kako bi lepo bilo, ko bi oral na svoji zemlji. Danes si ne želim ničesar... Orjem, orjem zdaj tu, zdaj tam in povsod se mi zdi, kakor bi prišel domov. A jaz odidem, vi pa boste dalje obdelovali to zemljo. Sejali boste, sadili, okopavali, gledali boste, kako vse raste, želi boste, kopali in trgali in vozili domov, in celo leto se boste radovali, če bo lepo rastlo. — Ne bojte se traktorja, oče Benkič,« je dejal nato, kakor bi se nečesa spomnil, in položil je roko Benkiču na rame. »Vidite, vi mlatite z mlatilnico, ko dobro veste, da so ljudje še nedavno mlatili s cepmi, s svojimi rokami. Pa bi potem morali reči: nočem mlatiti z mlatilnico, ker ni moja, doma bom s cepmi. In vendar nihče tako ne reče. In sadite s plugom in okopavate s plugom. In kadar sami ne morete, najamete tuje delavce, da vam opravijo, pa se vam nič ne zdi čudno. Vidite, traktor je samo v pomoč ljudem, kakor je železnica v pomoč, da nam ni treba hoditi peš, ne da bi kdo rekel, da bo rajši šel peš. Vidite in tkemo v tovarnah in vse druge stvari, samo da lahko več in hitreje napravimo. Glejte, če bi ne mogli več sami orati, bi si najeli delavca, vi bi pa tu sedeli na vratnicah in gledali in bi nič ne rekli, ker ne orjete vi sami. Gledali bi samo, da bo dobro opravljeno, pa bi si niti ne mislili, da kaj ni v redu. Saj bi dobro vedeli, da bo delavec odšel, vi pa ostanete tu s svojo zemljo. Glejte, tak delavec sem jaz. Pridem, opravim pa odidem, vi pa boste ostali in boste delali dalje... Prišel bo čas, Benkič, ko bodo vse to polje, vse te njive s traktorji orali... ljudje se ne bodo več tako mučili...«

»In meje bodo izorali!« je odvrnil Benkič jedko, »in ljudje bodo obstali na vratnicah in se spraševali: Kje pa je zdaj moje?«

»Kje so meje? In kje je moje?« je rekel traktorist in se spet toplo nasmešnil. Potem se je sklonil k Benkiču in nekam tiho dejal: »Ko bo človek mrtev, ne bo več spraševal za mejami, ki

ga zdaj tako brigajo! A tudi v življenju... saj mi treba, da je človek mrtev! Ali mislite, da imajo vsi ljudje meje? Milijoni in milijoni jih nimajo. Morda je celo mnogo več takih, ki nimajo meja, kakor onih, ki jih imajo. Ali mislite, da so nesrečni? Ne, ne! Zaradi tega, ker nimajo meja, niso nesrečni. Ako so nesrečni, so zaradi drugih stvari. Glejte, tudi jaz nimam nikjer svojih meja. Nekoč sem si jih želel, tudi potreboval sem jih, ker smo tako težko živeli. Danes mi jih ni treba. Zame ves ta svet nima meja. Zame je to samo polje, ki ga je treba dobro preorati. Vi mislite, da je človek bogat in zadovoljen samo tedaj, če ima čim več meja. Takrat je reven, takrat je nesrečen. Greste po polju in vidite: ta ima več, njegove njive so lepše in boljše, na njegovem več zraste. Jaz pa se peljem po polju in se veselim, če vidim, da kje lepo raste, pa se ne sprašujem, na čigavem je tako, in sem nejevoljen, če vidim, da kdo slabo, zanikrno obdeluje njive. Vi pa se veselite, če je na tujem slabše kot na vašem. Ne morda prav vi, ali vsaj ljudje se veselijo...«

Benkič je kimal. Kakor je bil v začetku ves nasršen in niti poslušal ni, kaj oni govori, je zdaj že sledil vsaki njegovi besedi, čeprav se je še tako posmihal vsemu. Naposled je dejal:

»Razumel sem te... zdaj sem razumel tudi tisto, o čemer se ni nikdar govorilo na sestankih.«

Tedaj je pristopil mladi Benkič.

»Oče se upira traktorju, ne?« je vprašal.

»Prav za prav ni povedal,« je odvrnil traktorist. »Tako sva o tem in onem modrovala...« Pogledal je na uro, se zganil in rekel: »Eh, kako sem se zaklepetal. Čas pa teče. — Benkič,« je nato dejal, »dajte, da se enkrat s kobilami obrnem na njivi. Že dolgo nisem oral s kobilami. Še otrok sem služil pri nekem kmetu, ki je imel lepe, brzne kobile. To je šlo z njimi!« Govoril je z neko svojevrstno prešernostjo in prepričljivostjo, da je stari Benkič, kakor koli je bilo njegovo srce še vedno polno odpora in jeze, kljub vsemu vstal s pluga. Fant je medtem skočil najprej h kobilama, ju potrepljal po vratovih, potrepljal žrebeta, za vse je imel svojo toplo besedo, nato pa zgrabil plug, ga dvignil in pognal kobile: »Naa!« Njegov glas je bil hkrati tudi tako zapovedujoč, da sta se kobili zgagnili in stopili v razgon in že se je pluzilo zajedlo v zemljo. Kobili, ki sta si že odpočili, sta naglo in dobro vlekli. Včasih je bilo slišati traktoristov glas, a ne da bi priganjal, temveč je bil to glas svojevrstne radosti, ki se trga človeku iz prsi, zato ker je pomlad in ker orje.

Stari Benkič je stal na vratnicah, kadil in ves čas zrl za fantom, pri čemer se niti zmenil ni za sina poleg sebe. Naposled pa si ni mogel kaj, da bi ne dejal kakor v nekem besu:

»Tako bi lahko tudi ti oral! Poglej, kako mu kar leti spod rok, kako mu kobile gredo!... Ta ljubi zemljo, vidim...« Tako in nič drugače je nekoč oče mislil o svojem sinu, zakaj kadar ga je gledal za plugom, se mu je pri srcu nekaj otajalo. Toda zdaj je zgubil vso vero v sina in samo bridkost ga je navdajala, ker ga je sin tako prevaral. Toda sin se je samo nasmehnil.

Tedaj se je traktorist vrnil. »Lepo je,« je dejal in pognal kobile po vratnicah tja, kjer bi ne bile na poti, ju še potrepljal po vratovih, nato pa rekel: »Zdaj pa mi poženemo našega konjička.« In že je bil pri traktorju in stari Benkič je videl, da se je njegova roka dotaknila stroja na isti način, kakor je prej potrepljal kobile po vratovih, da je tudi s strojem govoril na isti način, toplo, prijateljski, nato pa skočil gor, sedel, pognal stroj, da je zabrnal, se obračal tako, da je prišel tja, kjer je s kobilami prenehal, za čas obstal, se nagnil od stroja in dejal kriče staremu Benkiču: »Če bi vam kaj ne ugajalo, ali ako bi hoteli drugače, mi pomahajte z roko!« Potem se je stroj spet zganil in že so se plugi zajedli v zemljo. Traktorist se je oziral za plugi, nato spet pogledal po starem Benkiču, in že se je traktor odmikal od vratnic. Stari Benkič je gledal. Bol, ki ga je prej navdajala, je tonila v nekem presenečenju. Za strojem, ki se je zdelo, da teče po njivi, se je razlivala reka črnorjave, masne prsti. Če je Benkič oral s kobilami, se je tam razlival za njim en sam droban curek zemeljske vode, tu pa je tekla reka. Zares tekla, celo valovila je in šele kot bi se nekje daleč za strojem pomirjala. A še preden je stari Benkič mogel nekaj do kraja premisliti, se je traktorist že vrnil. Bil je kar pozabil, da mu je traktorist rekel, naj mi pomaha z roko, ako kaj ne bo v redu. Ni pomahal, tudi ni imel kaj reči. Traktorist se je obrnil s strojem, nato pa pomignil z roko staremu Benkiču in ga poklical; in res je stari Benkič kakor na nek ukaz stopil do stroja, ker je mislil, da mu ima fant kaj posebnega povedati, a mu zaradi brnenja stroja ne more. Fant se je nagnil s sedeža k Benkiču in mu kakor zapovedujoče dejal:

»Tu gor stopite in tu se primite!« Stari Benkič se je zdrznil, toda ko je fant ponovil in to na tak način, da Benkič ni mogel kaj reči k temu, zakaj kakor se je zdelo, da je to ukaz, je na drugi strani bilo spet povabilo in spet neka prijateljska kretanja, kakor povabimo na cesti trudnega potnika, naj sede na voz, da se bo peljal in da se bomo z njim o čem pogovorili. In naj je bil Benkičev odpor do vsega še tako silen, nehoti se je povzpел na stroj, pri čemer mu je traktorist pomagal. »Držite se,« je dejal fant, »malo nerodno je. Pa bo že šlo!« Bilo je nerodno zanj, Benkiča, a je bilo tako svojevrstno, novo, da od vsega ni videl mnogo, razen da drvi po polju — vsaj občutek je imel, da drvi — in da se tu izza traktorja vliva zemlja kakor iz ogromnega lijaka, kar nikakor ni bilo več podobno oranju, temveč kot bi zemlja rastle, od nekod izvirala.

Ko sta se vrnila na vratnice, je Benkič zlezal s stroja ves omotičen, ves prevzet od nečesa posebnega in obstal tam, ne da bi vedel, kaj naj počne. Videl je, da traktor že spet bruha izza sebe zemljo, videl je še, da sin preprega kobile k vozu, nalaga plug in kolca. Potem je spet gledal za brazdami, ki so ležale tesno naslonjene k onim, ki jih je bil sam obrnil. Ko je sonce sijalo nanje in so se drobne grude sušile ter postajale sive, se niso brazde v ničemer razlikovale od njegovih. Samo tu na vratnicah je traktor puščal za seboj

sledove, ko so kolesa s svojimi zobmi trgala ozele-
nelo tratnico.

Stal je tam na vratnicah in tedaj ga je obšlo
čudno občutje: zdelo se mu je, da bo za vekomaj
stal in ostal na teh vratnicah, da je v življenju do-
igral in da ni pri ničemer več prav nič pomem-
ben in potreben. Njegov sin je vrgel na voz plug,
zakaj tudi tisti plug je doigral in obležal tu na
vratnicah kakor igrača v primeri z onim, ki zdaj
obrača zemljo po njegovi njivi. »Upirali smo se
mu,« si je dejal in se grenko nasmehnil, »in vendar
nas bo vse premagal, vse nas bo potisnil sem na
vratnice, od koder bomo samo gledali. Ko bodo
otroci, ki danes prvič vidijo ta stroj, dorasli, bodo
že pozabili na naš stari plug in mislili bodo, da
se da samo s traktorjem orati. Nič ne bodo ža-
lostni, nič ne bodo razočarani, kakor ni razočaran
moj sin in kakor ni razočaran ta traktorist. Oni ne
bodo stali na vratnicah, samo mi bomo tam čepeli
s svojim starim modrovanjem...« Obrnil se je in
ne da bi rekel sinu kako besedo, se je napotil
domov po ozkih vijugastih poljskih peš poteh.

»Ali se ne bi peljali s kobilami?« je vprašal
sin za njim. Oče pa je samo odkimal, a še to tako
rahlo, da je sin komaj videl. Šel je dalje, tih, z
zavestjo, da je zgubil bitko. Bilo mu je hudo, tem
hujše pri srcu, ker je videl, da sonce sije prav
tako razkošno, kakor je sijalo vedno, da je v na-
ravi prav tako vse veselo, da nekje kričijo otroci,
da pojo ptice in da z njegove njive še vedno od-
meva brnenje stroja, in bilo mu je hudo, ker se
je zavedal, da bo ta zemlja tudi zdaj rodila, da se
ne bo uprla nečemu, kar je on imel za skrunitev.

V razmišljanju in trpkem čustvovanju je po-
zabil, da pot do njegovega doma vodi mimo žup-

nišča in je tako bilo prepozno, da bi se izognil
župniku, ki se je sprehajal po svojem vrtu. In ker
se je župnik kakor malašč prav tedaj ozrl, je stari
Benkič moral dvigniti klobuk in pozdraviti s kr-
ščanskim pozdravom.

Župnik je priprl knjigo, iz katere je molil,
nato je čez čas dejal:

»Slišal sem, Benkič, da s traktorjem orjete...
Kako ste mogli in prav vi, ki sem bil prepričan,
da pri vas ni nikake potrebe za traktor? Svojo
zemljo ste dali oskruniti, ali veste to? Ali veste,
da se bo bog lahko razsrdil na vas in da ne bo
poslal na vaše njive blagoslova?«

Benkič je sklonil glavo, nato je tiho odgovoril:
»Ne vem, kaj bo storil bog. Toda traktor, gospod
župnik, dobro orje in tisti, ki orje, dela z ljubez-
nijo.« Spet se je odkril, da bi šel, ker mu je bilo
mučno razgovarjati se z župnikom, a se je po dveh
korakih ustavil in na pol obrnil k župniku, rekoč:
»Gledal sem delo. Zdaj vem, da nas je traktor
odrinil na vratnice, mene, mnoge druge, ki ne mo-
remo razumeti in z nami tudi vas, gospod župnik.«
Še enkrat je pozdravil in šel, ne da bi se ozrl po
župniku, ki je presenečen gledal za njim.

— Da, tam na vratnicah bomo stali, si je dejal
stari Benkič z neko otožnostjo, gledali in zabav-
ljali, ker nismo znali dovolj ljubiti zemlje. Zato
jo bom tudi zgubili in zgubili bomo še svoje
otroke, je zaključil, ko je pomislil na svojega sina.
Zakaj ta trenutek mu je vstala pred očmi podoba
njegovega otroka, ki stoji tam ob njivi, gleda po
preoranem in se veseli. On sam pa je pobegnil od
tam, ker se je bil odpovedal nečemu velikemu,
tistemu, kar je polnilo dolga leta njegovo življenje.

Lojze Krakar:

Moja pot

Ko veke se zapró očem za spanje,
takrat zazrem se globlje, globlje vase:
tu je spomin — kot cvet s pomladne jase,
drugje želje — opojne kakor sanje.

In misel pnè se v dolgih let strmino;
bodočnost je ob poti — zgoraj svet,
in dušo žene — kam? — utrnat cvet,
njegov je vonj vabeč kot staro vino.

Potok silnih src, odnesi me s seboj!
Iskal bom v tvojem dnu — in našel sebe,
da njim razdam se, ki gredo z menoj.

Dušo polno svetlih duš lepo je imeti,
a ne v prividu! — z očmi razprtimi krepko
po sad življenja z brezštevilnimi hiteti!

Ada Škerl:

Mrtve astre

Somračni so dnevi. Zdaj zdaj bo jesen.
Jo hočeš še letos uživati z mano?
Odhajaš. Obris le za tabo meglen.

Ostani! Le zdaj me nikar ne zapusti.
Postoj in ne béži, ne béži v neznano!
Glej, kličem te z dušo in s srcem in z usti.

Mordà se povrneš kot tice spomladi. Mogoče
vsa plašna zagledam kdaj sredi te mraza.
Ah, spomni takrat se, da duša po tvoji se joče
in več ne zakrivaj pred mano obraza.

JOŽEFOVČEVI

1.

Od vasi pa do Mrzlega studenta nisem srečal žive duše. Temen smrekov gozd se je v soparnem, brezvetrnem dopoldnevu nemo vzpenjal proti nebu, ki je bilo svetlo in brez oblaka. Le triglavsko pogorje je z vrhovi prebadalo nakopičene megle.

Na oni strani poključke ceste sem legel v visoko, dišečo resje. Jeep, ki je zdrvel po prašni, osamel poti pod meno, je z ropotom zarezal v tišino in iz odrevenelosti vzdramil jato temnosivih ptic; s preplašenim vriščem so se dvignile, preletele cesto in se spustile v mlado smrekovje.

Ko sem dvignil glavo, sem ob smreki za seboj opazil človeka. Bil je visok, da je z gostimi, divje kuštravimi lasmi segal do prvih vej; pod vratom odpeta srjaka je odkrivala ožgane, kosmate prsi, ki so razodevale moč mladega bika. Strmel je vame. Med zobmi mu je tičala ugasla čedra. Potem se je prestopil, segel z roko po sekiri in se ozrl po nebu. Oko mu je obstalo na meglah, ki so se zgostile za Triglavom.

»Do večera bo grmelo,« je dejal. Približal se je za korak. Veja nad glavo mu je zasenčila široka, koščena lica. V sencih so mu bile oči svetlo modre, nemirne in zvedave. Ustnice pod osivelimi brki so dušile vesel, sproščen nasmeh; medtem ko se mu je leva plat brk spuščala prav do konca trde, izbočene brade, je desna dosegala komaj kotiček ustnic. Prisodil sem mu najmanj petdeset let.

»Če ležiš tako pod drevesom v sencih, se poživljaš na vse skrbi,« reče. »Gozd je dober zdravnik.« Glas mu je mehak, preveč mehak za njegovo medvedje telo. Ker ga gledam od spod, se mi zdi še večji, še težji. Roki ima, da bi zajel ž njima za cel mernik. Ko je sedel, si je prižgal čedro. Tobakov dim je oster, dušec. Čutil sem, da je prisedel iz same radovednosti, na videz je ves zaverovan v užitek, ki mu ga daje tobak, puha predse in mežika od zadovoljstva. Toda oči so mu na preži. Skrbno meri ž njimi, se približa, obtiplje in se naglo zopet umakne. Položil me je na tehtnico. Ogleduje čevlje, roke, srjaco. Dolgo molčiva. Nato pa zine:

»Od zgodnjega jutra sem v gozdu. Tri ure sem se pripravljaj, da bi posekal smreko. Toda vrag me nosi, legel sem podnjo in zaspal kot dojenček. Oni avto poprej me je šele postavil na noge.« Ni se več premagoval, z vso sproščenostjo je bušil v smeh. Ta čudoviti smeh, ki je zajemal iz polnega kot hudournik ob nevihti, je naju v trenutku zbližal. Tehtnica je potegnila.

»Kot dojenček, pravim,« se mu je trgalo v presledkih med smehom. Potem se je nenadoma zresnil, čelo se mu je drobno nagubančilo, oči potemele. Spregovoril je z dostojanstvenim, za trohico zaskrbljenim, važnim obrazom. Brki so se mu klavrno povsesili. »Zdaj pa zares. Vi ste študiran človek, prav gotovo da ste,« je dejal. Le iskrica v očeh je še pričala, da stvar ni tako strašno resna, kot je bila resna svečanost njegovega obraza. »Mo-

rali mi boste pomagati. Kakor koli že, to se me ne tiče. Če ste resnično učen, jo boste že nekako izvrtali.«

Pomolil mi je ogromno, smolnato tace. »Velja?«

Nehote sem prikimal in vtaknil svojo roko v njegovo dlan. Moj pogled mu je raztegnil koščena, neobrita lica. Dvignil se je. Za trenutek je obstal, širok in razkoračen, da so se mu pod ozkimi, umazanimi hlačnicami napele debele, trde mišice. Za hrbtom so se mu temne megle povzpele do srede žgočega neba in se v dveh pramenih zagrizle globoko v sinjino. Od Triglava je mrzlo dahnilo.

»Do mojega doma je pičlo uro,« je zinil. »Do dežja bova tam.« Nenadoma je bil ves drug. Še tiste hudomušne iskric v očeh ni bilo več. Obrnil se je in ne da bi se ozrl, če mu sledim, zabredel do kolen v praprot. Navzdol po poseki je skoraj tekkel. S stegni je odrival vejevje grmičevja, da je drobno, suho listje frfotaje odletavalo. Na dnu je postal. Z dvignjeno glavo je kot žrebe širil nosnici in z očmi vrtal v nebo. Ko sem ga dosegel, je srdito zmajal:

»Zmočilo ga bo. Do večera bi bilo suho.«

Potem se mu ni več mudilo. Po nekaj korakih so padle prve kaplje in ko sva dospela do senikov nad vasjo, se je ulila pravecata ploha. Po plitvi globeli pod nama je raztresenih za dobro prgišče nizkih, izmed sadnega drevja se bleščečih hiš. Na vrhu te globeli, tik ob gozdu, ki je kot temen obroč sprejel v svoje varstvo samotno prebivališče nekdanjih planšarjev, je ždela domačija starega Jožefovca.

Stopila sva pod senik. Nad Bohinjem so se megle zgostile v črno gmoto, ki so jo obžarjali slepeči bliski. Stari Jožefovci se je postrani ozrl name. Skrb za sušeče se seno, ki mu ga je neurje cefralo po rovtu, je splahnela. Bližajoče se rohnenje neba mu je oživilo obraz in nosnice so mu s slastjo žejne zverjati vsrkavale vlažno, osvežujoče ozračje. Preko globeli so se jele plaziti megle in čez hip nisva razločila ničesar več.

Stisnila sva se tesenje k steni. Tedaj je odprl usta: »Čez pol ure bo vse pri kraju. Potem pojdeva tod okoli v hišo.« Z roko je potegnil polkrog po pobočju od senika pa do mesta, koder se je v megli skrivala njegova kmetija. »Sami boste lahko presodili. Zdaj pa nič več o tem.« Ubogal sem in dolgo sva molče stala drug ob drugem. Ves ta čas se mi je zdelo, da je ves napet od nečesa radostnega v sebi in da mu neslišen, v globini telesa skrit smeh lomi drobno. Ko sem vdihaval vase po razmočeni zemlji dišeč zrak, mi je bilo, da izpuhtevajo ta vonj njegove mokre, razgaljene prsi, da se širi od njegovih rok, črnih in smolnatih, in od kuštravih las, ki so se mu kot šop mokrega resja polegale po široki, od sonca ožgani lobanji.

2.

Domačija Jožefovcev ima v vasi pet dolgih njiv in v hlevu pol ducata rogate živine. Na poti od senika, ko je dež za silo pojenjal, mi je govoril o zemlji, ki ni dosti prida, in o hrošču, ki jim je izpodjedel še tisto, kar je bilo kaj vrednega. Preživljajo se z lesom in z delom na Jesenicah. Danes,

pravi, nekako gre. Če ni le preveč lačnih ust v hiši in on, stari Jožefovec, je s takimi od jutra do večera na stečaj odprtimi žreli dobro založen. Šest jih je že nekako odraslih, a dva sta — tu se mi je pomenljivo zarežal — še dojenčka od buče do peta.

»Videli in slišali ju boste,« je rekel. »Prava medvedja zalega.«

Nad hišo si je prižgal čedro. Bila je domača, v sosednjih Gorjušah izdolbena ter okovana. Postala sva. Le drobno je še rosilo. Od moče bleščeče se gosto zelenje je komaj dalo slutiti, da imava samo še nekaj korakov do hiše. Domači pes, težka, debela mrcina, se je leno prizibal od vodnjaka, ki je z dvigalom drezal prav do zadnjih vej zgrbljene jablane — zapletel se je staremu med noge in mu obližnil roko. Name je samo poškilil s svojimi rdečimi, krmežljivimi očmi. Stari Jožefovec kakor da ga ni opazil. Nekaj je tuhtal.

»Dva kričava smrklija in — vrag ju nosi,« je spregovoril, »tako sta si podobna, da se mi zvrta v glavi, če ju pogledam.« Obmolnil je in potegnil iz čedre, da je zaprasketalo. Potem sva stopila v izbo.

Stari Jožefovec je zaštokljal, da je kopica pod črvivo klopjo v veži zgnetenih kur z vriščem prhnila skozi vrata pod temno, zadimljeno nebo. Sicer je bilo vse tiho. Vrata v nizko, temno in od saj počrnelo kuhinjo so bila na široko odprta. Okoli golide mleka sta zaman preizkušala moč svojih krempljev dva neboljena mucka.

»Aha, obe ženski sta v kamri, pri delu — pa prav zdaj. Če me le za hipec ni, sta že pri smrklih.«

Počeni je h golidi, da je skril trepet smejočih se ustnic. Golido je postavil z ropotom na ognjišče. Tedaj se je od zgoraj zganilo. S stopnic se je začelo drsanje bosih nog. Čez trenutek sta vstopili. Stari se je še vedno sklanjal nad ognjišče in ko sta nemo obstali med vrati, obe razmršeni in izpodrečanih kril, je zarentačil kot pes, ki mu stopiš na rep.

»Ne bo vaju požrl — prav mar mu je za taki lepotic!«

Stara je počasi spustila krilo in se nasmehnila z mirnim, odpuščajočim nasmehom. Bila je drobna, da bi jo stari Jožefovec lahko položil na dlan. Toda v njenem telesu je bilo toliko prekipajoče živahnosti, da jo je razodeval sleherni vzgib, da so ji bile oči in nežne, od smehljaja napete ustnice nabite z njo do roba. Zrla je na moža, starega, kosmatega medveda, kot mati na bosopetega mlajščka. Njene oči so govorile: No, no, le potrpi, malo boli, pa bo že minilo.

Rezki ni bilo več ko dvajset let. Bila je visoka in močna kakor oče. Izpodrečano krilo ji je odkrivalo sloke, mišičaste noge. S širokimi stopali se je razkoračila ko stari. Le obraz je bil čisto materin, tenak, nežen in pod visokim, rahlo vzbočenim čelom je tičalo par radostno vznemirjenih, rjavih oči. Njen nasmeh je bil božajoč, topel.

»Ne smete ga vzeti preveč resno,« je rekla. »Hud je, a ne grize.« Ko se je ozrla name, je njen pogled tehtal kot starega Jožefovca pred dvema

urama. Potem se je obrnila k materi. »Da nama ne bosta umrla od lakote. Z očmi kar požirata.«

Ko sta izginili, je stari zakrehal. »Z jezikom jima ne moreš do živega. Koj te piči, zalega babja.«

V hiši so nama pognili mizo. Rezka je prinesla suhih rebre in lonec mrzlega mleka. Še preden smo pojedli, je vesel, oglušujoč vik in krik oznanil, da se bliža jata nenasitnežev. Skozi okno je bilo videti trojico bežečih fantalinov, ki so se srdito obmetavali s kepami razmočene grude. Daleč za njimi je nerodno opletalo petletno dekletce, komaj vidno v visoki travi.

Stari je odrinil jed in se nagnil k oknu. »Tak le pridi, no,« je ponavljal in glas mu je zazvenel mehko in nežno.

Ženski sta bili sklonjeni nad jed, a ko se je Rezka ozrla k materi, sta se nasmehnili druga drugi z dolgim, lepim smehljajem. Stara je rekla:

»No, oče, kaj pa si obrnil svojemu gostu!«

Tedaj sta se obe glasno zasmejali.

Stari se je sunkovito okrenil. Lica so mu zardela in spustil se je na klop kot otrok, ki so ga zasačili pri lizanju smetane, boječe in sramežljivo.

Najstarejšemu fantalinu je bilo petnajst, najmlajši pa je prav tiste dni dopolnil svoje deseto leto. Ko so opazili, da je v hiši tujec, so hipoma potihnili. Stisnili so se v kot k peči in se zvedavo ozirali k mizi. Stari si je medtem že opomogel. Vlekel je čedro in s ponosom zinil:

»Le pogledajte jih — če ne bi bili tako črni, bi se jih človek nazadnje še razveselil, zalege smrdljive. Francka je na planini. Rezkin mož pa se vrne drevi, na Jesenicah v tovarni dela.«

Končno je pristopicalo tudi dekletce. Bose, blatne nožice so puščale za seboj po poribanem podu drobne madeže. Stekla je k materi in se ji vrgla na kolena. Okoli ustec je bila vsa črna od borovnic in v laseh ji je tičala vejica šipkovega grma. Tedaj se je plaz utrgal. Čebljalo, vpilo, se smejalo in poskakovalo je vse vprek.

»Na vrhu smo bili, ko se je ulilo...«

»Barbka se je ves čas cmerila...«

»Ti pa si počeni in skril bučo, če je le posvetilo...«

»Še v senik je padalo...«

»Mene ni bilo čisto nič strah...«

»Dvakrat pa si se le prekrizal...«

Sredi brbljanja sta obe ženski, mati in hči, nenadoma vstali. Prisluhnila sta z vsem telesom. In kot bi mignil, je v hiši vse utihnilo. Vsi so obstali ter otrpnili. Pogledi vseh pa so bili uprti navzgor, v strop. Prisluhnil sem še sam in moje obličje je bilo prav tako napeto in na las podobno obličjem ljudi, ki so me obdajali.

Nad nami sta zajokala dva drobna, vreščeca glasova.

3.

Ostala sva sama. Sprva se je dvignil, a precej zopet sedel. Pomiril se je šele, ko je jok zgoraj potihnil.

Zunaj se je medtem jelo jasiti. V izbo je zdrsnil šop sončnih žarkov in osvetlil pod, kjer se

je še pred minuto gnetlo osem bosih, zamazanih nog in kjer je bilo sedaj na debelo blatnih lis. Petrolejka na stropu je od ropota tolikih nog še zmerom lovila svoje ravnotežje in z enakomernim, pojemajočim škripanjem motila tišino, ki se je razlezla po vsej hiši.

Stari je nevede zadržaval dih. Čez hip pa je šepnil:

»Zaspala sta.«

Oddahnil se je in zadihal iz polnih pljuč. Nato sva vstala in po prstih odšla iz hiše. Bohinj je bil čist in svetel.

Za hišo, med hlevom in visokim stogom je imel stari Jožefovc nekako lopo, zbito iz debelih, neotesanih hlodov; bila je vsa vegasta od starosti in majhna, da se dva v njej nista vedela kako obrniti. Tu je nekoč že njegov oče po malem mizaril in temu delu, ki ni bilo dosti več kakor igračkanje, se je posvetil tudi sin. Toda staremu Jožefovcu to prazno brkljanje s koščki lesa ni bogve kako prijal. Še ko ga je oče kot smrkavca pestil z njim, mu je ob sleherni priložnosti popihal v gozd, med robidovje in modrase, ki niso imeli pred njim nikoli svojega miru. Kot gospodar je sem ter tja še posegel po skobelniku, toda kaj več kakor za domačo uporabo ni nikdar tvegale. Zato so v tej lopi le poredko stikali za njim. In prav zaradi tega me je popeljal vanjo in odčepnil odprtino, da je na naju posijalo sonce. Orodje je ležalo razmetano vse vprek. Klop, kamor sta sedla, je komaj vzdržala najino težo. S hrbtom se je naslonil na vzboklinasto steno in si dolgo prižigal čedro. Potem me je pogledal.

»Dva dojenčka pod streho, kjer je že tako preveč lačnih kljunov... sicer pa ste ju sami slišali, a?« je dejal srdito, se odkrehal in pljunil med pohojeno oblanje. Njegov nasmeh je sam potrdil, da je ta srditost v njegovem glasu le zaradi lepšega. Toda ves čas, ko je govoril, je bila vsaka njegova beseda podobna renčanju.

»Lepega hudiča so mi uganile, pravim... dva smrklija smrklijasta, eden ti je sin —«

Pri tej nepričakovani ugotovitvi v resnici nisem niti trenil z očesom, a je kljub temu z rohnečim glasom še enkrat pribil, da je enemu med njima oče, kakor se pač kaj takega najbolj more biti. Nato je zopet mirneje povzel:

»Eden ti je sin — toda prav tu je hudič, vidite! Kateri izmed obeh je tvoj, tako, bi rekel, popolnoma tvoj, pa le ne veš. Za primej prav gotovo ne.« Premolknil je in zapičil svoj pogled v tla. Nekam vase je zlezel, a prisegel bi, da se je v resnici kar krhal od dušenega smeha. Ko je znova spregovoril, je stresal svoje besede med napeta, razkoračena stegna, na pod, med oblanje in zgnile kose lesa, ki so že od bogve kdaj ležali razmetani po vsej lopi. »Vzameš prvega v roke, ga poujčkaš in si misliš, bogme, kerle pa tak, lepšega še videl nisi... na las kot oče. Nos, oči... ta je tvoj. Tedaj sežeš po drugem, z obema rokama previdno, kot je treba — ga poujčkaš, pogledaš, oči, nos, usta... in si praviš, vrag me nosi, tudi ta je kerle, lep, močan otrok — kot oče. In tako ju

lahko potem premetavaš ves dan in vso noč. Svojega ne boš našel.«

Nenadoma se je zarežal na ves glas, lopnil z roko po klopi in se sunkoma dvignil.

»Na pomlad triinštiridesetega so me ženske spravile v hosto, med gošarje. In s tistim dnem se je pričelo... Rekel sem jim, trapam neumnim, kaj neki bodo z menoj starcem v hosti. V napoto jim bom in same sitnosti bodo z mano. S sekuro bi švaba že mahnil po glavi, na puško pa se ne spoznam kaj prida. Pa mi zabrusi ena: Kako pa si srnjaka položil, a? Dobro, rečem, to bi že nekako šlo, kako pa bo s hrano, kdo jim bo nosil ponoči v hosto? Kdo drugi kot me, tñalo neumno, odvrnejo. Z Jožetom pojdeti in glej, da boš pazil nanj... Tedaj sem jih pogruntal. Da bi Jožeta, Rezkinega fanta varoval... Zanj jima je bilo in zanj so se bale! — Naslednjo noč so prišli po naju in če ne bi mislil na to, da me mogoče ne bo nikoli več nazaj, bi jima niti roke ne dal. Rekle so še: Če ostaneš doma, bi te tako pobrali v Nemčijo. Taki so jim všeč, kot si ti. Tokrat pa sem zinil za res: Kaj si resnično domišljate, da bi sam brez vašega gobeždanja ne šel v hosto? Sam sem nagovoril Jožeta, naj vas na lep način pretenta... ha?«

Postavil se je predme, napeto vzravnan in s ponosno dvignjeno glavo, da se je s svojo kuštravo grivo skoraj dotikal stropa. Obe roki je položil tesno ob stegna. V tej negibni, krčeviti drži in s sršeče stisnjenimi obrvmi je za trenutek obstal pred mojimi nogami ter se zastrmel vame s svojim svetlim, nemirnim pogledom. »Nisem jim delal sramote, takle, s puško...« je dejal in v očeh mu je radostno vzplamtelo. »Le dobro me pogledjte!«

Tedaj sva se oba zdrznila. Ob odprtini za njegovim hrbtom je smrknilo, kakor bi nekdo na oni strani stene le z muko dušil smeh. Stari Jožefovc je odskočil vstran in se z naježenim licem oziral proti odprtini. Ko je stopil iz lope, ni bilo zunaj nikogar. Vrnil se je razsrjen in preklinjal ženske, ki mu ne privoščijo niti mirne minute. Toda vse to je bilo samo navzven. Za naježenostjo njegovega obraza je tičalo slabo prikrito zadovoljstvo komedijanta, ki uživa nad lastno igro. Ko je začutil, da ga opazujem, mi je z namrgodenim čelom obrnil hrbet; obstal je tako, nem in zgrbljen kot kujav otrok, a v trenutku, ko se je okrenil z licem k meni, je bil zopet tak kot poprej, vesel in živahen, z drobnimi, smejočimi se očmi. Povzel je, kakor da se ni nič zgodilo:

»Z Jožetom sva bila v isti četi. Dve leti nisva videla nikogar od domačih. Bila sva na Dolenjskem do jeseni, zimo sva pretolkla na Primorskem, na pomlad štirinštiridesetega pa so naju poslali na Koroško. Trda je bila ta. Jožeta je dvakrat oplazilo in v drugo bi ga skoraj vzelo. Ko mu je odleglo, je dejal: Rešil si mi življenje, stari. Nikoli ti ne bom pozabil tega.« Zmignil je z rameni in se nasmehnil. »Fant je mlad in kaj bi mu smrt. Le prekleto težak je bil, ko sem ga vlekel navkreber in tako glasno je vokal, da bi naju Švabi kmalu iztaknili... Nekega dne pa je bilo nenadoma vsega konec. Iz Celovca smo odšli v Maribor, za

božič pa so naju poslali domov... Vso pot sva le malo govorila. Na Jesenicah pa je Jože zinil: Da bi bili doma le vsi živi... Trap, sem mu odvrnil. Le na kaj misliš... Pa sem bil sam prav tak. S silo sem goltal svoj strah in ko sva srečala prvega človeka iz vasi, mi je kar zagomazelo po hrbtu in jezika niti premakniti nisem mogel. — Doma pa, vrag jih nosi, je bilo vse živo in celo, ženske take, da jih je bilo veselje pogledati. — Naj me zlodej, če so se kaj posebno gnjavile, ko naju ni bilo doma... In niti dober mesec dni ni minilo, ko smo imeli v hiši ohcet.

4.

»Dve leti po hostah — nič ne rečem, trda je bila ta in človeku je marsikdaj huda predla. Najhujšega pa vendarle ni bilo. Vrnila sva se oba in nič nama ni manjkalo; narobe, bi rekel, več naju je bilo in ženske so zatrjevale, da je šele hosta naredila iz naju prava moža... Jože se je nekako potegnil, prišel je z brki in na prsih mu je bingljalo odlikovanje. Ves teden je hodil po hiši in nič pametnega ni počel. Z Rezko kar narazen nista mogla. Če sem rekel: Otroka, da vesta, brez poroke ne bo nič... sta se mi zasmejala v brk. No, pa naju poroči kar ti, sta rekla in me gledala, da je bilo meni nerodno. Kaj pa sem hotel. Sredi januarja smo naredili ohcet. Vina je bilo dovolj, mesa nič manj in če se človeku moži hči in to taka hči, kot je Rezka, bi bilo res nespametno, če si ne bi privoščil vsega, kar je bilo na mizi. — Takole, vidite, je bilo. Vse po vrsti, da boste razumeli, od kod ta vrišč v kamri... Popil sem ga, da nisem vedel, kje se me glava drži. Mlada sta bila že v postelji, ko me je žena odvrlela spat. Ti hudič, ti, stari, je opletala z jezikom, da te ni sram. Prav tega ti je bilo treba... Postavila se je predme, ravno toliko, da je nisem mogel doseči z rokami. Le pojdi, no, le pojdi, če moreš, je govorila. A tudi sama ni bila čisto trdna. Smeh jo je izdajal. Potem je sedla na posteljo in se začela slačiti. Jaz jo gledam in si mislim: Le počakaj, le počakaj! Še vedno se je smejala in ta njen smeh mi je kri v glavo gнал. — Potem sem se odtrgal od vrat in sem kar splaval k njej...«

Umolknil je in vstal, da je stopil k odprtini in se skozi jo ozrl po nebu. Ko se je obrnil, so se njegove oči zvedavo ustavile na meni. Dolgo me je gledal. Nato je zinil:

»Najbrž ste se že naveličali te luknje tu in smrada v njej. Pojdiva ven.«

Peljal me je v hišo. Sonce je bilo še vedno visoko nad Črno prstjo. Barbka je sedela na pragu in z bosimi nožicami bredla po mlakuži, ki je ostala po dežju. Odšla sva po stopnicah navzgor, pred vrati v kamro sva postala in stari Jožefovec je napeto prisluhnul. Ko je dvignil glavo, je zašepetal:

»Sta že budna, smrklja.«

A je kljub temu previdno in počasi odprl vrata, se stegnil v sobo in mi pomignil, da sem se za njegovim širokim hrbtom zrinil v čist, svetel prostor z dvema velikima posteljama. Oba sva obstala. Na

razkopanem ležišču ob oknu, koder je bilo največ sonca, sta stisnjeni med kopico blazin ždeli dve goli telesci. Dva para drobnih, svetlomodrih očes se je zastrmel v naju. Sredi brcanja in otepanja sta se nenadoma znašla pred nečim novim in zdaj sta kakor onemela v radostnem začudenju.

Stari me je dregnil pod rebra. »Le dobro ju pogledajte, smrklja smrkljasta!«

Ta hip pa ju je radovednost že minila. Znova sta se vrgla z rokami in nogami po blazinah, boreč se z njimi za prehod do roba postelje. Tedaj je eden izmed njiju presunljivo zacvilil. Blazina, ki se je je oprijel, se je prevrnila in ga pokopala pod seboj. Stari Jožefovec je težko zadihal. S svojimi velikimi, težkimi rokami se je nežno dotaknil blazine in jo z dvema prstoma dvignil z otrokove zadnjice. Toda k otroku se s svojimi medvedjimi šapami ni upal. Sklonil se je nadenj, ga gledal in nemirno mencial z nogami.

»Poskusite vi, če morete,« je dejal in se preko rame proseče ter neobgljeno ozrl name.

Ko je cviljenje potihnilo, se je stari Jožefovec pomiril. Sedla sva na robu postelje. »Vrag me nosi,« je spregovoril, »če ju gledam, mi je kar tesno pri sre. Oba sta prišla lani na jesen, Rezkin in moje stare. Le nekaj ur je med njima. To je bil lep direndaj. Tu hči, spodaj žena. — Pa kaj bi s tem. Nič hudega ni bilo in če jih ima človek že šest, naj bo še sedmi, pravim. Na to niti mislil nisem. — Moj je bil spodaj, Rezkin pa tu v kamri in če se je začel dreti eden, mu je precej pritegnil tudi drugi. Z vrha v hosti ju je bilo slišati. — Vidite, takole je bilo, oba sta moje krvi, enemu sem oče, drugemu ded in dokler je bilo vse tako preprosto, je bilo človeku vse čisto prav in v redu. Gledal sem zdaj tega, zdaj onega in nič ne rečem, oba sta bila taka, da ju je bilo veselje pogledati. A ločil ju ne bi. — Tudi krstili smo oba hkrati, moj je dobil ime Jože, Rezkin pa Mirko. Doma so ženske pogrnile mizo, napekle so belega kruha, po vino pa sem šel na Bled... Krst v hiši je nekak praznik in če sta celo dva naenkrat, potem je tak praznik še večji. Bil je lep sončen dan in dve uri smo lezli navkreber od krsta. Pa sedeš tak k mizi, razgret in žejen... in je po tebi, še »Naš stari ima dosti skrbi — —« Upognil je vrat preden mine pol ure. Sediš, ženski čebljata in obema se samo od sebe smeje. Nič ne rečem, tak praznik ne more škoditi človeku. Zunaj sije sonce, jesen je lepa, živina zdrava in marsičesa se takole domisliš — na leta, ko si klestil Švabe, in na tiste poletne večere na Koroškem. Na težave ne misliš več. Kot suho listje so odpadle. Spominjaš se le tega, kar je bilo lepega, ljudi, ki si jih spoznal v borbi, dobre, zveste tovariše, in nekako ne hote pomisliš: Še enkrat bi šel z njimi, če bi bilo potrebno. — Nenadoma pa krik in vik iz sobe. Skočiš tja. Da bi ju vrag, si rečeš, le kaj ju je pograbilo! Ko pogledaš, vidiš smrklja na svoji postelji, oba brcata in okoli ustec sta oba slinasta, da se jima cedi po bradi. Srečna sta in nasmejana. Na gola, napeta trebuščka jima sveti sonce, da sta pordela kot zrelo jabolko... Ženski pa bulita vame,

bledi sta in prepadli. V grlu ju davi. Tedaj stopim bliže in rečem: Kaj pa je z vama? Čemu to vpitje? — Tišina. Obe me še vedno gledata, nemo, zabodeno. No, zinem in se še enkrat ozrem na mala dva. Gledam ju, dolgo, nepremično. Ta trebuščka, te oči, usta. — Dvignem glavo in po hrbtu mi zagomazi tisoč mravljincev. Vse mi je bilo jasno. Zenski sta ju zamenjali! Slišim, kako Rezka zajóče, toda ta jok je nekje daleč. Tudi otroka sta se mi odmaknila. Soba, v kateri stojim, pa mi je nenadoma vsa tuja in nepoznana...<

Svojo težko roko mi je položil na kolena. Bil je nasmejan, miren in nenadoma sem začutil, da vsa soba diši po razmočeni zemlji in po gozdu.

5.

Jože, mož Jožefovčeve Rezke, bi moral biti že pred dobro uro doma. Sedeli smo na klopi pred hišo, od koder je bilo videti prav do konca vasi, do visoke, samotne smreke, mimo katere se je izza ovinka vzpenjala kamnitna pot iz doline.

Rezka je že pripravila večerjo in zdaj smo čakali, da bomo z Jožetom vred sedli k mizi. Otroci so polegali po travi. Stari si je že v tretje prižgal pipo, se presedal in se z nejevoljo v očeh oziral po hčeri, ki je skozi mrak strmela na spodnji konec vasi. V drevju nad glavami je šumel veter. Tedaj je od nekod izza hiše, nesoč v roki krmežljivo, zanikrno mače, pristopicala Barbka in s pospanim, jokajočim glasom povedala, da je lačna. Rezka se je zdrznila.

»Kar pojdemo,< je rekla in se odločno dvignila. Otroci so planili kot splašena zverjad in privrajoč se zdrveli v hišo. Stari Jožefovc je še posedel.

»Otroci le naj pojedó,< je menil in si kot v potrdilo, da se mu res nikamor ne mudi, natlačil še četrto čedro. Rezka, ki je obstala med vrati, mu je vrnila s hvaležnim nasmehom.

»Fantu je treba malo razvedrila,< je dejal. »In pot iz doline ni posebno lahka, če ves teden garaš v tovarni. Pred leti sem sam hodil vsako soboto domov.<

V vasi je zalajal pes. Čez nekaj minut se je iz teme med drevjem odtrgala visoka postava. »Dober večer, očka. Malo zakasnil sem se.<

Stari je nekaj zagodrnjal, iztresel čedro in se počasi postavil na odrevenele noge. Jože se je od blizu ozrl name. Skozi razprto srajco mu je štrlel med širokimi, koščenimi rameni tenek, žilast vrat, ki se mu je nekako krivil pod težo velike, trdo oblikovane glave. V temi so se mu svetili močni, beli zobje.

»Tudi vam dober večer,< je dejal. Pred vrati je še enkrat vrgel pogled name. Luč iz hiše mu je medlo osvetlila rjavo lice in svetlomodre oči, ki so se skrivale pod košatimi, srščimi obrvmi. »Naš stari ima dosti skrbi...< Upognil je vrat in mi šepnil: »Kadar le prideva skupaj, se sprička z menoj. Sin se mu je rodil, zdaj pa ima kar dva na izbero...< Zasmel se je in se zadovoljno režeč spustil na majavo klop poleg žene.

Jedli smo molče. Po večerji je Jože iz nahrbtnika postavil na mizo steklenko vina. »Da ne boš, stari, tako križem gledal,< je zinil.

Zenski sta posedli okoli ugaslega ognjišča. Rezka je nagnila glavo nad pletenje, a pogled njenih temnih, radostno vznemirjenih oči je vsak trenutek skrivoma uhajal k mizi. Stara Jožefovka je dolgo strmela predse, potem si je z dlanjo podprla brado in zaprla oči.

Zunaj je skozi odprto okno še vedno šumel veter. V kuhinjo je prinašal duh po travi in poletnih rožah.

Jože je dvignil kozarec in ga obrnil proti luči. »Se spominjaš, očka, kako smo ga pili v zidnici nad Metliko. Mlado deklet s kitami do pasu ga je nosilo in ti nisi vedel, ali bi gledal vanjo ali vino. Oboje te je mikalo.< Fant se je zarežal. »Ko sva se vračala, je naju močil dež, da sva sapo lovila.<

»Lovila, lovila,< je odvrnil stari. »Pa ne zavoljo dežja. Ti že ne. Lomastil si in vpil, da so beli zlodeji na oni strani iz postelj skakali.<

Rezka je vstala in se ozrla po moških. Njuno besedovanje je bilo zmerom glasnejše. Stari Jožefovc se je z obema rokama naslonil na mizo.

»Eh, fant moj,< je dejal in svojo kuštravo glavo pomolil Jožetu prav pod nos. »Vse naj bi še bilo, dober fant si in za Rezko bi si ne želel boljšega. Pa kaj, ko si mi tako zagodel. Vidim, da stara leta — človek misli, da ni za nobeno rabo več, pa — kot bi padlo z neba — sin. Lep, močan sin, pravim. Človeku se je srce tajalo, ko ga je gledal... Vi pa tako z menoj. Vzeli ste mi ga, grdo vzeli.< Zastokal je in si z dlanjo obrisal oči.

Fant ga je pogledal. Obraz se mu je pomračil. Hotel je nekaj reči, zganil je z ustnicami, toda to je bilo tudi vse. Nagubančeno čelo se mu je v trenutku zjasnilo. Skočil je pokonci in z obema rokama pograbil starega Jožefovca za ramena.

»Le smej se mi, le,< je vpil. »Tako ti zaigra, da mu skoraj verjameš!<

Stari se je režal na vsa usta: »Kaj sem rekel, da ste mi ga vzeli — ha?< Odrinil je Jožetove roke in segel po kozarcu. »Oba sta kri moje krvi — takole pravim. Kdo bi se danes gnal: To je samo moja last in nihče se je ne sme niti s prstom dotakniti. Neumnost, ti rečem. Kar je samo tvoje, lahko že jutri izgubiš, kar pa je naše — ti rečem, bo ostalo za zmerom naša last.< Ozrl se je po nas vseh, veselo pomežiknil in stresel z glavo, da so mu brki zabingljali kot nihalo stenske ure. »Čemu bi si belili glave. Oba smrklja smrkljasta sta naša.< Dvignil je svojo težko, smolnato šapo in udaril ž njo po mizi. »Takole, vidite, sem se odločil...<

Stara Jožefovka, ki je zakinkala ob ognjišču, je udarec po mizi vrgel pokonci, kot bi ji potisnil goreče poleno za hrbet. Pogled ji je begal iz kota v kot. Ko se je zavedela, se je z mirnimi, pospanimi očmi ozrla na moža in drobno zmajala z glavó:

»Eh, ti stari...<

Tisti hip pa smo vsi hkrati dvignili glave in z odprtimi usti prisluhnili v tišino...

Pred hišo pa je v stari, zgrbljeni jablani veter še enkrat tenko zacvilil.

Matija Belec:

Slovo od mladosti

Ah, ti mladost prevesela,
kam si vendar odhitela
tako naglo? Sam ne vem.
Glej, na tisti čas življenja,
ki še ne pozna trpljenja
se spominjati ne smem. —

Zdaj mi le spomini tisti,
ki so kakor srebro čisti
še kalijo srčno kri.
Mladost, težko te pogrešam!
Ko v nočeh življenja pešam,
srce te nazaj želi.

Res, kot voda si odtekla
ne da bi mi srečno rekla.
Ne vidiva se več nikdar...
Jaz pa brez slovesa nočem;
v slovo ti reči hočem:
»Zbogom, mladost, za vsikdar!«

Matija Belec praznuje letos sedemdesetletnico svojega življenja. Kot bajtarski sin je začel pred več desetletji pisati pesmi in kmečke povestice, ki so poznane zlasti v severnih predelih Slovenskih goric. Nekaj svojih pesmi je tudi sam uglasbil. S kitaro je naučil vaško mladino prepevati.

Vsega skupaj je izdal štiri pesniške zbirke. Prva je izšla leta 1915, druga leta 1916, tretja leta 1917, četrta zbirka pa leta 1928. Se danes, čeprav ima sedemdeset let, zna vse svoje pesmi na pamet. V svoji bajti v Bišeckem vrhu pri Sv. Bolfenku v Slov. goricah, kjer zdaj biva, še piše pesmi in upa, da bo kmalu izdal novo zbirko.

Ivan Minatti:

Privid

Na polju žito v kupe spravljajo žanjice.
Razbeljeno strnišče tli pod žarki sonca
prav tja do hrastovih gozdov, kjer spet brez konca
poganja v vetru se rumeni val pšenice.

Ob cesti smo na drog privezali zastavo.
Debele krpe zemlje se drobe pod prsti,
ko rijemo — kot krt — v migetajoči vrsti,
ki se izgublja v žgočem soncu čez planjavo.

V neutrudnem ritmu zagorelih rok in hrbtov
se proga, ko da živa je, naprej pomika,
a nam se lušči pred očmi prelepa slika:

Prek bosanskih dobrav in gmajn, prek zlatih prtov
polja tovorni vlak hropeč po tirih brije
in strojniku nasmeh na črnih licih sije.

Ivan Minatti:

Priseljenki Jerici

Vem, težko ti je najti pot domov
iz dalj, ki so sovražne nam in tuje
med nas, kjer več nihče ne omahuje,
kjer vsak od nas postal je človek nov.

Glej, mi smo našli pot, ko šli smo mimo
požganih koč, porušeni vasi,
kjer je na stenah še rdela kri.
Glej, našli smo jo, ko smo šli skoz zimo

prezebli, lačni, z upanjem v pomlad,
ko z naših cap se je isknilo ivje
in mnoge naših droben sneg pokril je,
ko iz noči na nas je prežal glad.

Takrat smo v tla pognali korenine,
kot mlado, v burji rojeno drevo.
Zdaj v njih stojimo čvrsto in zvesto
in naše so, čeprav še razvaline.

MATERIN SMEHLJAJ

Vlak je enakomerno drdral po zeleni bosanski pokrajini. Ko smo gledali skozi okno, se nam je zdelo, kakor bi se pred našimi očmi odvijal lep, barvast film. Zdaj smo zagledali bogate njive z valujočim žitom, zdaj položne vrtove sliv, pa se je svet kar nenadoma stisnil med nizke, z gozdom poraščene hribe, da se je potem razširil v travnike in polja. Nekje smo videli otroke, ki so se podili po ilovnatih poti, druge kmeta z rdečim turbanom, ki je gnal natovorjenega osla, potem spet žensko, ki je pasla ovce, morda eno ali dve kravi, pod pazduho pa je držala palico s prejo in predla.

Ta slika se je najpogosteje pojavljala: ženska pase, pod pazduho drži palico s prejo in prede. Vlak ni vozil hitro, tudi avtobus se ni mogel z naglico vzpenjati po gorskih klancih, pa vendar sem vselej samo za kratek hip ujel podobo obraza. Oči so bile tople, temne, poteze obraza pa skoraj ostre, kakor bi pogledal v kamenit kraški svet.

Najbolj se mi je vtisnila v spomin podoba matere s tremi otroki. Najmlajši, morda mu je bilo komaj poldrugo leto, je sedel pri njenih nogah in glodal koruzni kruh, drugi, mislim, da je bila deklica, je mahal najstarejšemu, ki je šel po hribu navzdol in držal v roki veliko vejo rdečih češenj. Mati je stala ob progi, pod pazduho je držala palico s prejo in predla. Smehljala se je, najbrž otrokom, ki so se veselili češenj in sonca.

Morda pa se je smehljala tudi nečemu drugemu. Morda se je smehljala velikemu miru, ki ji je ležal v srcu ob misli, da se ji ni treba bati, da bi ji pobili otroke, poklali ovce, požgali domačijo. Saj teče komaj tretje leto, ko se ji ni treba več bati ne za svoje življenje ne za življenje svojih otrok. To je tako kratek čas, da so ljudem grozodejstva, ki so jih videli, ki so jih preživeli, še tako živa v dušah, kakor bi se to včeraj dogajalo. Zato se ob misli, da je vse hudo minilo, mora naseliti v srce veliko olajšanje, zlasti pa še materi, ki ima troje nedoraslih otrok.

V enem so si pokrajine, po katerih smo potovali, povsem enake, človek bi dejal, da se neprestano vrtimo v začaranem krogu. Povsod smo videli požgane domove, povsod so nam pravili o grobovih in o velikem trpljenju, ki so ga prestali naši ljudje pod okupacijo. Na tisoče zgodb lahko slišiš, če potuješ po naši širni domovini, vsaka bo drugačna, toda v enem si bodo skoraj vse enake, v junaštvu, s katerim so naši ljudje premagovali veliko trpljenje v času neizprosne boja za svobodo.

»Kadar gledam te preproste predice na paši,« je dejala mlada črnogorska učiteljica, ki se je vozila z nami, »se vselej spomnim Zorke, črnogorske kmetice, s katero sem bila zaprta v Podgorici in so jo že leta dvainštiridesetega ubili.«

Za hip je umolknila, obraz ji je potemnil, oči so ji ušle v daljavo. Nato je začela pripovedovati:

„Zorka je bila kurirka. Držala je zvezo med partizani in organizacijo na terenu. Toda za to je malokdo vedel. Mnogim od nas ni nikoli prišlo na misel, da bi Zorka utegnila delati z nami. Njene sosede so katerikrat skušale dobiti od nje besedo, da bi zvedele za njeno mišljenje, saj veste, takrat je bil vsak rad na jasnem, kako je s sosedom, ali se ga mora bati, ali mora pred njim skrivati svoje korake in svoje misli, ali pa mu lahko zaupa. Zorka pa nič, ne belo ne črno, kakor da je prav nič ne zanima, kar se dogaja okrog nje.

Imela je troje otrok, najmlajšemu je bilo štiri leta, najstarejši pa osmih še ni izpolnil. Mož je še pred porodom zadnjega odšel na delo v nek kamnolom v Slovenijo, pa ga je že čez nekaj mesecev podsulo in je v bolnici umrl. Tako se je morala sama ubijati z otroki. Kamnita koč, dvajset ovac, pet koz in pusto grmovje med kamenjem je bilo njeno imetje. Stradež in trpljenje sta ji začrtali globoke brazde v obraz. Naše kmečke žene se že itak hitro postarajo, njej pa je težko življenje še hitreje potegnilo mladost z obraza. Morda ji je bilo kakih sedem in dvajset let, toda če si ji gledal v obraz, bi rekel, da jih ima že štirideset ali pa še več.

Dan na dan je pasla in predla. Ko pa je prišla noč in je dala otroke spat, je zginila v gozd. Drugi dan se je spet ubijala z otroki, pazila na ovce, predla. Samo kdaj pa kdaj je šla v Podgorico, da proda sir in kar je v zadnjih dneh napredla.

Nihče ni vedel za njene nočne poti, zato tudi ni nihče nadziral njenih stopinj v Podgorici. Na sled so ji prišli šele čez dobro leto. Izdana je bila po dveh pismih, ki ji jih je nekdo oddal za svoje domače in sta pozneje prišli četnikom v roke. Kot partizanska kurirka je bila obojena na smrt.

Obsodbe niso takoj izvršili. Nekaj tednov je z nami preživela v zaporu. Še sedaj jo vidim. Ko so jo prignali, je za hip zmedena obstala, kakor bi zgrešila pot in ne ve, kam bi se obrnila. Potem se je usedla na tla, kot je videla nas, oči so ji zgubljeno silile skozi zamrežena okna, obraz pa ji je bil mrtev, kakor bi bil iz kamna. Dolgo je tako sedela, ne da bi kar koli vprašala, ne da bi spregovorila le eno samo besedo. Šele čez dolgo časa jo je ena vprašala: »Ali so te topli?«

Zamahnila je z roko. »Kaj mi mar udarci.« Nasmehnile smo se. »Ne, s tepežem ne bodo strli naše volje,« sem rekla. »Ko bomo zopet svobodne, bomo ponosne na te udarce.«

»Obsojena sem na smrt,« je rekla tiho, toda brez vsakega vznemirjenja v glasu.

Vzelo nam je besedo. Res je, da je bila tedaj smrt nekaj vsakdanjega v naših krajih. Vsak dan so streljali in pobijali ljudi. Koliko jih je padlo v bojih, še več pa so jih pobili neoboroženih in mnogokrat brez sodnih razprav. Streljali so jih na njivah, na poteh, po hišah, kakor da pri nas ni več ljudi, temveč le še živalska zalega, ki jo je treba uničiti. Toda kljub tej veliki moriji te je vendar še prav tako pretreslo, kakor bi te pretreslo pred leti, če si zagledal ob poti umorjeno žrtev, če so pred tvojimi očmi ubili človeka. Zorkine besede pa so še težje delovale na nas, po-

sebnost name. Zivi in čaka na smrt. Ve, da jo bodo ubili in ji bo ob vsakem koraku pred vrati zastalo srce: pome gredo. Tudi ostale nismo mogle reči, da bomo prišle žive iz ječe, mnogo so jih že pobili med zasliševanjem, mnoge so odgnali, za katere ni nihče zvedel, kam. Toda dokler se to ni zgodilo, je bilo v srcu še vedno veliko upanje: nekoč bo konec teh težkih dni, vrata ječe se bodo odprla, zopet se bomo veselili sonca, ki bo sijalo nad nami. Zorka ni imela nobenega upanja več, kadar se ji bodo odprla vrata, se ji bodo odprla za pot na morišče. Zdelo se mi je, da je moralo to težko pritiskati na njeno dušo. Vedno sem se bala, da bi me kaj takega doletelo, da bi me obsodili na smrt, da bi me gnali na morišče. Morate me razumeti, smrti same se nisem bala. Naše življenje je med to vojno dobilo posebno ceno. Toliko jih je dan za dnem dajalo svoje življenje za veliko stvar, da sem bila jaz prav tako pripravljena kot drugi: če bo potrebno, pa naj se zgodi. Nisem se bala smrti, če bi me pobili brez obsodbe, če bi padla v boju, vedno pa me je tesnilo ob misli, da bi vnaprej vedela za svojo smrt, bala sem se tistih trenutkov, ko bi me gnali na morišče, ko bi me sodili, ko bi čakala, da me ubijejo...

Dolgo smo molčale in premišljevale, kaj naj ji rečemo. Vsaka bi rada rekla nekaj takega, da bi bilo vsem laže v duši, Zorki in nam. Toda težko je najti take besede.

Šele po dolgem molku je ena vprašala: »Ali ti je hudo?«

»Troje otrok sem pustila doma,« je povedala.

Zopet je zavladala tišina, da bi slišali muho v zraku, če bi se kako zgubila v ta mračni prostor. Potem je Zorka pretrgala tišino.

»Da bi me pustili vsaj še en mesec doma!« je rekla. »Zima bo vsak čas. Ko so me gnali čez dvorišče, sem čutila, da prši. Če bo potegnil mrzel veter, bo pričelo snežiti. Moji mali pa še niso preskrbljeni za zimo. Poleti sem predla za druge, šele v jeseni sem mogla začeti prestiti za otroke. Pa so me prišli, preden sem jih mogla obleči. Ko so prišli četniki pome, so bili otroci nekje v grmovju. Niti toliko časa nisem imela, da bi jih priklicala in se poslovila od njih. Prihiteli so za mano. Z dolgim pogledom sem se ozrla k njim. Najmlajši je imel noge vse rdeče od mraza, Ljubici bi bila potrebna jopica, starejšemu sem pa nameravala splesti rokavice, ker je že pomagal pri delu.«

»Da bi me vsaj še en mesec pustili doma,« je vzdihnila in obmolknila.

Tretji dan je dobila v ječo volneno prejo. Potem je vse dneve in noči predla, predla... Še sedaj je podoba vsa živa v moji duši. Če bi bila slikarica, bi mogla narisati vsako njeno potezo, sleherni njen gib. Sedela je blizu vrat, oči so ji silile skozi okno, obraz pa ji je bil nepremičen, kakor iz kamna. Prsti so ji gibali mrzlično.

Predla je podnevi in ponoči. Katerikrat jo je podnevi premagala utrujenost. Naslonila se je z glavo na steno, zadremala za kakih deset minut. Nato se je sunkoma vzdramila in s podvojeno naglico nadaljevala s predenjem.

Cas jo je priganjal. Ko so ji oči zgubljeno begale skozi zamrežena okna, je najbrž v duhu videla najmlajšega, ki je imel noge vse rdeče od mraza, videla je Ljubico, ki je bila potrebna jopice, in najstarejšega, kateremu je nameravala splesti rokavice. Zima pa je prihajala s hitrimi koraki. Čutile smo jo po srežu, ki se je nabiral na vlažni steni, po hladu, ki nam je silil skozi obleko, kožo, meso, prav do kosti, da smo se ponoči tesno tiščale druga druge, in po valovih mrzlega zraka, ki so jih prinašale novinke v ječo. Njeni mali pa so bili goli in bosi. Cas jo je priganjal, zakaj nikoli ni vedela, kdaj se bodo odprla vrata, da jo odženejo na morišče. Zdelo se mi je, da ji je v duši, v očeh, v slehernem njenem gibu, ko je hitela s prejo, gorelo eno samo vprašanje: Kdaj? Ali mi bodo pustili še toliko časa, da oblečem otroke, da jih ne bo zeblo v ostri zimi? Kadar so zaškripala vrata, se je vselej preplašeno zganila, pogledala je proti vratom in na zgotovljeno prejo, prsti pa so ji še bolj mrzlično gibali po valujoči nitki.

Govorila ni skoraj nič. Obraz ji je ostal nespremenjen, negiben, kot bi gledal kamenito soho. Če sem gledala ostale, se mi je zdelo, da bi že iz njihovih obrazov mogla razbrati sleherni misel, ki se jim je porodila v duši. Neprestano je greblo v nas. Mučila nas je negotovost naše usode, koliko časa bomo še trohnele v tem mračnem prostoru, ali bomo še kdaj uživale širok, sončni dan. Hrepenenje po zelenih pokrajinah, po življenju, ki so nam ga odvzeli, se je vse močnejše oglašalo v nas. Pozna jesen je bila, puste megle so se najbrž vlačile s hriba v hrib, ljudje so se zavijali pred mrzlim vetrom, nam pa je bilo, kakor da je samo v ječi hladno in pusto, zunaj pa da sije sonce, samo roko bi človek stegnil in zagrabil polno prgišče sončnega soja, s katerim bi se igral kakor skopuh z zlatom. Nismo mogle strpeti, zdaj se je dvignila ta, zdaj ona, napravila nekaj korakov proti zamreženemu oknu, kakor bi hotela na plano, pa se je spet brezmočno spustila na tla, da se je čez nekaj časa spet dvignila in napravila tistih nekaj stopinj do zamreženega okna. Katerikrat smo skozi stene ujele zvoke oddaljenega streljanja, ki je mnogokrat trajalo vso noč ali pa še dalj. Vznemirile smo se, da nam je vzdrhtelo vse telo. Zdaj zdaj se bo nekaj zgodilo. Vse vprek smo pričele govoriti o svobodi, ki prihaja, o bojih, naši so čisto blizu, Rusi zmagujejo, vsak čas bo konec. Drugič smo govorile o soncu, o pomladi, ki bo že čez nekaj mesecev prišla v deželo, obujale smo spomine in delale načrte za bodočnost. Mnogokrat pa so nas trenutno strli upi, koprnenje, telesne nevšečnosti tako zdelale, da smo bile nasajene ko ose, že najmanjša besedica je dala povod za ostre besede in prepir.

Od Zorke je bilo vse to odmaknjeno, nikoli se ni vmešala v naše pogovore, ne v prepire, nikoli ni vstala, da s kratkimi koraki po tesnem prostoru uduši hrepenenje po sončni svetlobi. Neprestano je pletla, poteze obraza so ji ostale negibne. Človek bi rekel, še misli je spodila iz glave.

Le če sem jo pozorno in dolgo motrila, sem opazila, da ji je kdaj za kratek hip zastala roka, oči pa so ji dobile blažji, zasanjan izraz. Morda se je spomnila najmlajšega iz dni, ko je še kobacal po njenem krilu. Saj veste, kako ljubki so taki čmrliji. Meni je moj neprestano pred očmi. Kate-rikrat pridem v sobo, on sedi na posteljici, roke stegne, oči se mu zasvetijo in razširijo v pričakovanju, da ga vzamem k sebi. Pa se nalašč delam, kakor da ga ne vidim. Kažem mu hrbet in ga opazujem v ogledalu. Oči in ves obraz so ga eno samo začudenje. Blebeče in se krega, da bi me opozoril nase. Jaz pa nič. Nato ne morem več strpeti, obrnem se, grem k njemu in se drug drugemu nasmeheva, da bi vsega sveta ne dala za tisti nasmehek. Morda je Zorka v duhu zagledala prav tak nasmehek, ko so se ji zasanjale oči.

Rekla sem, da samo za kratek hip. Zopet se je preplašeno zganila, prsti so se ji še hitreje motali med nitko. S sanjami ne bo premagala časa, premagala ga bo le z neprestanim delom. Tudi skrbi, kaj bo z otroki, drugo, tretje, peto leto... bi jo le ovirale pri delu. Za to ne more ničesar več napraviti. Edino to še more storiti, da jih to zimo ne bo zeblo. Toda treba je hiteti, da je ne prehití čas.

Lojze Krakar:

MAMINA BOJAZEN

Poznal sem Sonjo.

*
V hiši je nastal kreg in prepir. Če bi ga kdo poslušal, bi dejal: e, e, tu gre pa zares. Mati je nekaj časa branila, kričala, potem je začela tarnati in jokati. Oče je sprva na kratko odmajal z glavo, kadar je slišal Sonjino željo ali, boljše rečeno, zahtevo, navsezadnje sta ga obe ženski — mati in hči — pripravili do tega, da je začel kleti in tolči po mizi. Nobena njiju pa ni vedela, s katero drži. Včasih se je zazdelo, da z obema, drugič zopet, da z nobeno. — »Sam vrag, če bi prišel, bi te ne razumel, kam vlečeš. Z menoj bi moral biti!« je revsnila nekega jutra žena, vsa razkačena, vanj. — »Moji živci niso za to!« ji je vrgel nazaj, ko je že zaloputnil vrata in odšel v službo. Menda je bilo res tako: živce sta mu razdražili obe ženski. Če bi mogel, bi ostal miren toliko časa, da bi videl, kam bo v njegovi hiši veter zapihal. Potem bi pa možko in očetovsko pribil zadnjo, ki bi držala. Tako navado je imel.

Zgodilo pa se je to zaradi čisto vsakdanje in preproste stvari; taka se je vsaj na videz zdela.

Osmošolka Sonja, korajžna kakor je bila, je prinesla nekega dne iz šole novico in jo tebi nič meni nič povedala materi: »Za mladinsko progo sem se danes prijavila. Ves razred gre...«

Mati je odprla usta in okamenela, da ji je padla skoraj ponev iz rok na štedilnik. — »Marija! Saj nisi prej niti črhnila doma o tem!« — Jezno

Še danes jo vidim, dan in noč je sedela na zid naslonjena in predla, predla...

Ko so prišli ponjo, ni bila videti zbegana. Skrbno je zvila prejo in šla z očmi od ene do druge, kakor da ne ve, komu naj izroči dragoceno zapuščino. Priganjali so jo. »Nekako boste že izročili to prejo za moje male, kajne da boste,« je rekla, in zdelo se mi je, da ji je lahko pri srečanju, ker je v teh dneh spoznala, da se lahko zaneša na nas.

Dolgo smo molčale po njenem odhodu. Nato je ena, danes ne bi mogla več povedati katera, vzela prejo, se naslonila na zid in je začela presti. Pozneje so predle tudi druge. Preskrbele smo si tudi igle, pa smo spletle nogavice in hlačke za najmlajšega, jopico za Ljubico in rokavice za najstarejšega, le tkati nismo mogle v ječi. Ves čas pa smo mislile na Zorko in zaradi njenega zaupanja v nas nam je bilo toplo v duši...

Vlak je enakomerno drdral skozi zeleno pokrajino. Še sem slišal besede mlade črnogorske učiteljice. Podoba Zorke je zaživela v meni. Toda vse bolj jo je izpodrivala ona: mati se smehlja otrokom, ki se vesele češenj in sonca. Ali pa se smehlja še nečemu drugemu...

so se ji zablinkale oči, kakor bi ji nikakor ne šla v glavo vnebovpijoča samovoljnost njene hčerke.

In potem se je začelo.

Mati je kričje pozdravila očeta s to novico, ko je komaj vtaknil nos skozi kuhinjska vrata. Zaenkrat je ostal še miren. Tudi to ji ni šlo v glavo. — »Ti bi kar na lepem dovolil: ja!« je bušnila vanj po kosilu, da so ji sfrčale slinice iz ust v njegov krožnik. Sonja je težko jedlo. Zdelo se ji je, da je mati danes skuhala samega žolča. Oče je odšel po kosilu mirno spat. Sonja se je zaprla v svojo sobo zraven kuhinje in sedla h knjigi. Neprestano je bilo slišati iz kuhinje polglasno mrmranje matere, ki je rogovilila s posodo, stoli in vrati.

Potem se je iz dneva v dan vlekle govorjenje o tej stvari. Zajtrkovali so z njo, opoldne je bila že bolj obilna in zabeljena, kakor se spodobi za kosilo, po večerji pa je že tako narasla, da je služila vsem trem za »lahko noč«. Zaposlila jih je na vsakem koraku; vsem trem je dala obilno misliti: Sonji, kako bi se prikopala do dovoljenja, saj na progo bi šla rada kakor redkokam; materi, kje bi našla preudarnejše in resnejše besede, da bi hčerko odvrnila od tistega, kar si je vtepla v glavo; očetu, kaj bi bilo navsezadnje le vendar prav, saj o mladinski progi je slišal že veliko in končno ne bi imel dosti proti, da ne bi šla nanjo tudi njegova Sonja.

Sonja se je zaprla vase. Redkobesedna in zamišljena je postala. Tudi družba njenih najboljših tovarišic in sošolk ji je v teh dneh včasih presedla. Kaj se godi doma, tega ni nikomur pravila, ker se ji je zdelo, da bi jo osmešilo pri drugih. Toliko

mož besede je tudi bila, da ni preklicala svoje prijave; na velikem kartonu ob vratih v razred je bilo med drugimi prijavljenci tudi njeno ime. Vedela je in slišala večkrat, da je treba doma prepričevati. Toda kako? Po poti domov je iskala besede, ko pa je odprla vrata, so ji izginile, da sama ni vedela, kam. — »Zadosti so stari in poučeni tudi zadosti. Ni treba, da bi jim jaz solila pamet«, si je mislila. Prepričevati in dokazovati, govoriti o pomenu tega ali onega, tega ni mogla. Enostavno besed ni našla, ki bi se ji zdele, da bi jim prislunila tudi oče in mati.

Nekega jutra — nebo je bilo kakor ribje oko in pomlad se je razbohotila na vseh koncih in krajih — je srečala Sonjina mati na trgu svojo staro znanko, ki je bila nekoliko starejša od nje in neporočena. Začeli sta pogovor, kakor po navadi: kako je kaj doma, kako živijo, kje je kaj novega, manjka tega, manjka onega, ta je rekla to, ona je rekla ono, sliši se eno in drugo — in podobne stvari... Tudi Sonjina proga je prišla na vrsto. Mati je povedala svoji znanke vse, tako natančno, kakor bi zašla v spovednico.

»Za kriščevo voljo, pa je menda ne misliš pustiti,« je znanka potegnila mater za rokav.

»Ne, ne! Dokler bo v moji hiši — ne!«

»Si slišala, kaj se godi tam doli? Gonijo jih kot sužnje na delo. Jesti jim ne dajo. In za vojake jih vežbajo.« — Naslonila je glavo tesneje k materinemu ušesu: »Govori se, da jih je podsulo več ko sto.« — Potem je dvignila prst in jo pogledala naravnost v oči: pst!

Pa ji mati tega skoraj ni verjela. Rada je slišala kaj, vsaki izmišljotini pa, ki je bila taka, da bi jo lahko človek z roko zgrabil, tudi ni pokimala. Včasih se ji je kimanje navsezadnje vendarle uprlo.

Naredili sta nekaj korakov molče.

»Pa še to ti naj povem, da boš dobro premislila,« je začela spet njena znanka. — »Mladina se pohujšuje tam doli. Ker mešano drug z drugim živijo. Si lahko misliš, kaj vse nastane. Pravijo, da bo prišlo iz Bosne pankrtov kot toče. Pazi-i-i-i!« je zapela, ko je končala.

Razšli sta se. To zadnje pa, kar je povedala znanka, je mati skoraj verjela. Ze z več strani so prišli podobni glasovi. Mislila je o tem, in včasih ob grozni bojazni, da bo s Sonjo tudi kaj takega, kakor v dremavici stresla z glavo. Rada je imela Sonjo. Rada, da je težko povedala komu, kolikšna je ta njena ljubezen. Tudi sama zase ni našla besede zanjo. Saj je bila Sonja edinka. Zrasla je že, skoraj doštudirala, bila je lepa in ponosna.

V Sonjini odsotnosti je mati drugi dan pripovedovala očetu, kaj ji je pravila njena stara znanka. Hotela je tudi očeta prepričati kakor sebe. On pa jo je preudarno poslušal, brez kimanja in brez odobravanja, ki bi bilo v prid Sonji. Ko je končala, je pomislil in dostavil: »Babje čenče! Takih si lahko natvežeš sama; ni treba, da jih hodiš iskat na trg. Ze dosti sem mislil na Sonjino željo; jaz bi jo skoraj pustil. Močna je, delala bo že nekaj, naj bi šla malo med svet in ljudi...«

Mati ga je temno pogledala.

Sonja je bila za trdno prepričana, da se mati unese. Najrajši se je že izognila pogovora o tem, če ga je kdo staršev začel. Zaslutila je, da se je oče omehčal. Pa tudi za mater se ji je zazdelo, da je postala za komaj vidno spoznanje drugačna. Nekega dne ji je mimogrede rekla: »Če boš šla, kaj boš tudi počitnice in oddih žrtvovala?« — in bežno se je zasmejala. Sonji pa je močneje udarilo srce.

Končala je šolo in maturo. Oče je bil vesel, morda prav tako kot ona sama. Zvečer ji je povedal, kar je že pred dnevi prej odločil: »Pojdi!« — Mati pa je bila še vedno tiha in zamišljena. Nehala je s kričanjem in jokom. Če jo je kdo videl, je lahko uganil, da tehta v duši veliko in važno stvar. Žensk ni več poslušala. Rajši samo sebe. Vrtala je v poslednjo misel in merila vsako njeno dobro in slabo stran. Strah za hčerko pa ji je ostal še vedno skrit nekje globoko med tistima da in ne, ki sta se mešala drug za drugim v njeni glavi.

Komaj teden dni je še ostalo do odhoda. Sonja bi rada zvedela od matere poslednjo besedo. Tisti dan ji je skoraj z rahlim strahom in s pričakovanjem omenila: »Oče je privolil. In vi?« — Mati ni odgovorila z besedo. Samo pokimala je. V njej se je odvalila čudna teža misli, ki so se nagrmadile.

Ko je stala pred dolgim vlakom, polnim mladih fantov in deklet, odhajajočih na progo, poslavljaljočih se od domačih in pojočih na vse grlo, jo je znova zaskelala ona čudna bojazen: »Ne bo vse prav...« — Sonji, ki je stala med drugimi na odhajajočem vlakcu, je še enkrat zaklicala in zraven dvignila roko: »Gleeeeee!« — In solze so se ji nabrale v očet.

Začudila se je, ko je čez deset dni prinesel poštar pismo in je stalo v njem: »Mama, tako vesela sem, da ste me pustili na progo... Delo gre dobro naprej. Vroče je res, pa kaj, ko se dobro razumemo drug z drugim. Saj to je glavno... Vaša Sonja.«

»Delo gre dobro naprej, piše,« se je zagledala nad vrsticami. — »Nikjer ne pravi, da ji je težko. Nekateri pa toliko govorijo o tem.«

Brigada je dobila v delo dokončati nasip, ki ga je pustila prejšnja brigada, stanujoča v barakah, kamor so prišli sedaj oni. Sedem ur dela spočetka ni bil vajeen vsakdo. Težko je šlo, žulji so napolnili dlani, skelela so ožgana čela in hrbti, šlo pa je le.

Sonja je redkokdaj slišala o normah. Včasih je brala o tem kje v časopisju, pa se ji je zdelo vse skupaj nevažno zanjo. V šoli ni bila navajena norm. Pa še tiste — če so to sploh bile kakšne norme — si je postavila sama. Saj pridna in marljiva je bila; za to je ni mogel nihče prijeti. Ze odkar je hodila v gimnazijo, je gledala iz dneva v dan na to, da ni zaostajala. Naučila se je sproti, kar so ji dali v šoli, včasih je iz svoje sicer nepretirane bahavosti rada pogledala še za nekaj strani naprej, da je potem pripovedovala o profesorjevi razlagi: »Aha, to pa že znam!« Očetu in materi je prinašala same dobre rede in tako zapuščala za seboj leto za letom. To je bila zanjo norma. Ko je končala osmo šolo in maturo, je bila vesela sama sebe in študija na univerzi, ki ga je

nestrpno pričakovala že skozi vse leto. In tudi to je bila zanjo izpolnjena norma.

Vedela je že, da delajo delavci po normah.

Na progi je slišala o tem vsak dan in vsako uro. Zdelo se ji je, da brez tega ljudje skloho težko živijo. V meso in kri jim je prišlo. Na delu, kjer so nalagali vagončke, jih vozili, obračali in spet napolnjevali, so se brigadirji spraševali med seboj: »Koliko imamo še do norme?« — Pa spet: »Kdo je za največ presegel normo? Kakšno normo bo dobila brigada po teh desetih dneh?«

Ko so prišli opoldne z dela in so stali v dolgi vrsti pred kuhinjo za kosilo, so spraševali drug drugega: »Kdo ima danes največ odstotkov preko norme?« — »Aha, ta bo udarnik!« — »Ta pa bo pohvaljen!«

Na sestankih so govorili o tem. Razglabljali so kakor o vsakodnevni, pa vendar nujno potrebni in važni stvari, brez katere ne bo in ne bo šlo. Zdelo se je, da jim je potrebna kot vsakodnevni kruh: človeku, ki dela, se zdi, da o njem ni treba govoriti, zdi se mu, da je sam po sebi razumljiv; če pa bi kdo rekel: »Danes ne delaš ničesar!«, bi videl, da je izgubil veliko, več kakor si je včasih mislil. — Tako je bilo tudi z normami: nihče ni z zlaganim zanosom kričal po njih; bile so del življenja in o njih se je govorilo mirno, brez kakšne prizadetosti ali pretiravanja.

Še po vseh nasipih in usekih so bile vidne: iz drobnih pobeljenih kamenčkov so sestavili črke in številke, ki so jih vpletli v besede, govoreče o normah. Usek, ki ga je kopala Sonjina brigada, je nosil kar dve.

Dva in dvajset dni po tistem — mati je izračunala točno — odkar je Sonja odšla, je dobila pismo iz Bosne. Bilo je kratko, kakor dvoje prejšnjih. Sonja se je opravičevala v njem, da dolgih res ne more pisati, ker tudi časa nima, in da bo itak, ko se vrne, doma na dolgo in široko pripovedovala, kar je doživela. Doživela pa je toliko, da ne more popisati v pismu.

Pisala je tudi o normah. Iz pisma se je poznalo, da je napisala te besede z zadovoljstvom in z željo, da pove materi, kaj je doživela. Takole je stalo na koncu pisma: »Danes, ko smo izpolnili drugo desetdnevno obvezo in presegli normo za 38%, je bila naša brigada proglašena za udarno. Mama, ne veš, kako so vsi veseli! In jaz tudi...«

»Norme?« je malo začudeno pogledala mati, ko je brala pismo. — »O tem, če gre njeno življenje v redu, mi pa prav nič ne piše,« jo je zopet zaskrbelo za hčer in znova so se ji porodile misli, ki so jo mučile že nekaj mesecev sem, odkar je prišla Sonja iz šole z ono nesrečno vestjo, kakor jo je mati imenovala.

Drugi dan je nehote srečala na cesti neko svojo staro prijateljico, ki ji je prvi potožila Sonjino željo; ona ji je z vsemi močmi odsvetovala.

»Kako gre kaj, kako? Že dolgo se nisva videli,« je ogovorila prijateljica Sonjino mater.

»Sonja mi piše.«

»Tak si jo vendar pustila,« je naredila prijateljica čemerne obraz.

»Sem. Kaj pa hočeš!«

»Pa kaj ti piše?«

»Lahko prebereš.« — Potegnila je pismo iz žepa in ji ga dala.

Njena prijateljica se je zagledala nad njim, zgubala čelo, dolgo gledala vrstice, pa dvignila glavo in zdelo se je, da so se ji oči rahlo škodražljivo nasmehnale. S preudarnim glasom je povedala: »E, tak je pač mladi svet. Piše, da je lepo. Saj vem, kako je lepo. Že te norme niso nič kaj lepega. To pomeni, da jih gonijo. Nazadnje ti bo še zbolela.«

Mati jo je začudeno pogledala.

Hladno sta se poslovili.

Spet je začela mati premišljevati. Prejšnjim skrbem so se pridružile nove. Tu pa tam je spet očitala sama sebi in se kesala, da je Sonjo pustila. »Res se nič kaj preveč dobro ne slišijo te norme,« je govorila sama pri sebi. Več kakor mesec in pol časa, kar je še ostalo do Sonjine vrnitve, se ji je zazdelo dolgo. Dolgo kakor leto.

Čez kakšnih deset dni po tistem je nepričakovano potrkalo na vrata. Bila je Sonjina znanka, bolje rečeno tovarišica, pa ne iz šole, temveč že od mladih nog. Vrnila se je s svojo brigado po dveh mesecih domov.

»Tole mi je dala Sonja. Pravi, da ne rabi. In pismo je priložila.« — Ponudila je materi majhen zavitek z nekaj kosi perila, in pismo.

Mati jo je povabila v kuhinjo. Začela jo je spraševati o vsem: o Sonji, kje in kako jo je videla, kako živi, kaj pravi, kdaj se vrne, če je kaj nesreč, če živijo fantje in dekleta skupaj, pa še to in ono...

»Kaj vam res delajo kakšno silo z delom?« je skoraj strahoma dostavila.

»Ah, pojdite no! Nepotrebne besede. Vsak dela, kar more. Zato smo pa šli. Videti bi morali samo, kako je vsakdo navdušen. Kdo vam je pa pravil o kakšni sili?«

»Nič, nič, kar tako... Saj veste, da mater skrbi za hčer,« se je mati nekoliko zmedla. Nato je malo pomolčala, pa spet vprašala: »Fantje in dekleta so skupaj, ne? Pa se najde kaj takega, kar se ne bi smelo... mislim, če se je treba bati za dekle?«

»Spet nekaj takega, kar kdo rad skuha v glavi. Pravim vam, da je kar se tiče tega, strogo kakor redko kje. Pa saj smo šli delat progo, ne pa na izlet!« — In ob zadnjih besedah se je veselo nasmejala.

Ko je odšla, ni mati vedela, ali naj verjame njej, ali sebi ali oni prijateljici, ki ji je zažugala, naj ne pusti Sonje iz rok. V glavi se ji je vrtelo tisoč misli. Nobeni ni več verjela. Tudi v lastne misli je začela dvomiti. Zvečer se je vsedla in napisala Sonji dolgo pismo: spet o vsem tistem, kar ji je že tolikokrat in tolikokrat pripovedovala.

Nekako hitro je minil mesec. To se je zdelo še materi. Sonji pa tem bolj, saj je živela prvič v življenju med tolikimi ljudmi. Pozabili so šteti dneve do konca meseca. Dolžnosti, ki so se vrstile druga za drugo, so jim zavajale misli; brigada je morala biti pred odhodom drugič udarna, kakor so pravili; nasip je rastel, usek pa, od koder so

vozili kamenje in zemljo zanj, se je širil v hrib, spuščajoč se položno proti reki.

Tisti dan, ko je mati zvedela, da pride nekaj brigad nazaj, je šla na postajo. Čakala je skoraj tri ure. Šele nekaj čez poldne je privozil vlak. Sonja ji je pisala, da pride; kdaj pa bodo prišli, ji ni vedela točno povedati.

Na postaji je bilo mnogo ljudi. Predvsem žensk. Matere so prišle pričakovat svoje otroke. Pogovarjale so se druga z drugo. Ta je pravila, kaj ji je pisal njen sin, druga, kaj pravi njena hčerka. Sonjina mati je tu pa tam ujela nekaj besed.

Med truščem, s katerim so se vsipali brigadirji iz pravkar došlega tovornega vlaka, je bilo slišati klice in glasne pozdrave. Iz nekaj vagonov je bilo slišati petje. Mati je iskala Sonjo z očmi: šla je z njimi od vrat do vrat. Nenadoma pa jo je zgrabila roka za pleča. Obrnila se je. Ko je komaj spoznala hčerko, jo je ta že objela z obema rokama in jo poljubila. — »Pozdravljeni!« — Mati ji je vračala poljub. Potem je prijela obe njeni rami v svoje roke in jo vprašala: »Kako je, Sonja?« — Gledalo jo je dvoje svetlih oči, zdelo se

ji je, da so še lepše, bolj žive kakor včasih, nad njimi je bilo rjavo čelo in skozi ožgana lica je udarila rdeča kri. Sonjin pogled je bil kakor ena sama beseda, ki je poplašala vso materino skrb dolgih mesecev.

*

Zvečer, ko sem šel v mraku po ulici, sem videl Sonjo. Bila je oblečena v blede-modro brigadirsko obleko: v kratke hlače in ponošeno, oprano delovno bluzo. Ni bila sama. Pet — menda se niso dosti razlikovale v letih — se jih je držalo pod roko in hodile so v strnjeni vrsti po pločniku. Zdelo se mi je, da so mrmrajoče pele neko pesem, ki sem jo poznal s proge.

Tisti večer sem jih srečal še več. Hodile so po tri, štiri, pa tudi po pet skupaj v vrsti. Bile so vesele — in človek bi rekel, ponosne. Pa sem si mislil: če bi ostale doma, in če bi bile še tako dobre prijateljice, sem prepričan, da ne bi nikdar odšle zvečer takole na cesto, se prijele pod roko in v vrsti pele preko ulice. In čudno prijetna, otipljiva in domača se mi je zdela tisti večer beseda: tovarištvo!

Ferdo Godina:

SREČAL JE MIODRAGA

Tone Pogačar ni bil posebne vrste človek, samo molčal je rad. Ko je prišel k Sekulevim, je pozvonil rahlo in kratko, tako da so mu prihiteli vedno odpirat otroci, ker so njegovo zvonjenje vsi v hiši poznali. Navadno je nastal pred vrati še temeljit, kratek pretep, kdo bo Tonetu odprl vrata. Tone je prinašal otrokom bonbone, jih pestoval, nad vse rad jih je pa ščipal. Poznal je tudi do potakosti vsako igračo, jo pretipaval, popravljal in postavljaval tako, kakor je deca želela.

Sekuleva sta štela Toneta k tisti vrsti hišnega inventarja, ki ga sicer ne rabiš in skoraj ne opaziš, pa ga vendar ne moreš pogrešati. Sekulec in Tone sta se spoznala med vojno v bataljonu, kjer je bil Tone intendant, Sekulec pa namestnik komandanta. Tisto prijateljstvo se je potem v civilnem življenju nadaljevalo. Zanimiv je bil Tone že takrat, ker ga niti toča krogel ni spravila iz ravnotežja, da ne bi skrbel za bataljon in se pri tem smehljaj. Neverjetna sila je bila v njem, ki je prav za prav nikoli nisi videl, temveč si jo samo slutil. Kljub temu pa je bil Tone vedno mehak kot otrok.

»Tip stoika si,« mu je Sekulec rekel, ko je prišel iz službe ves nasršen zaradi tolikih aktov in računov. »Če bi bil kipar, bi te sklesal, da bi miril živce tudi drugim, ne samo meni. Škoda, da imaš tako velika ušesa, edino to bi stvar kazilo.«

»Naj je tako ali tako, resnica je pa le vedno lepa,« je odgovoril Tone in naprej brkljal med igračami. Sekulec je prasnul v smeh, se s silo spustil na stol, da je ta zaškripal in dal eno nogo čez drugo. Tone se v tem ni dal ugnati.

Nekoč, bilo je kmalu po osvoboditvi, je tudi Toneta zrušilo. Bil je tak, kakršnega še Sekulec nikoli ni videl. Nekaj dni je bil raztresen, ko pa se je umiril, je pravil kako bi mu skoraj neki Miodrag razklal dušo. Tone je pripovedoval takole:

*

Tisto noč nisem mogel načeti nobene pametne misli, ki bi me uspavala, tako je bilo vroče. Poletni časi v Beogradu so za nas Slovence vražji. Hotelske sobe so že itak same po sebi puste, v taki vročini pa so naravnost odvratne. Razen tega pa še škrip-lje postelja ob najmanjšem nemiru, tako da se od spanja lahko mirne duše posloviš. To škripanje je bilo tisto noč zame nemajhna nesreča. Noč bi se kljub temu najbrž dobro končala, če ne bi v pozni uri prišel novi nočni gost. Že po tem, kako je odprl vrata, sem vedel, da bo z njim težko.

Pri vratih je postavil na tla dva kovčka, na mizo pa je dal v papir zavit paket. Spremljal sem ga pri tem z zaprtimi očmi. Delal sem se, da spim. Čim manj komedij je ob takih prilikah, tem prej zaspiš, sem si mislil. Roka mi je visela s postelje, s stropa mi je svetila luč v obraz, noge pa sem imel v takem položaju, da bi bil velikanski užitek spraviti jih v red. Toda tako me je neznanec ujel in tako sem moral ostati, če sem hotel še hliniti spanje.

On se je slekel in položil obleko na stol. Začel je pri umivalniku prhati kot konj in se drgniti, da se je tresla polovica hotela. Ker mu nisem hotel pokazati, da me vznemirja, sem ležal in spokojno dihal.

Mislil sem si: gotovo je prepričan, da me ne more zbuditi, naj bo!

Nekje na dnu srca pa mi je rekel užaljeni glas: »Nesramen je.«

Ko se je brisal, sem se obrnil in spravil svoje ude v tak položaj, kakršen mi je bil po volji. So-stanovalec sem pa v duhu spremljal, dokler ni ugasnil luči in legel.

Komaj je nastala tema, sem odprl oči. Neznane v postelji pa je začel nekaj napihovati, kar je ostalo zame skrivnost; to napihovanje je bilo podobno napihovanju žoge, katere duša se na igrišču odveže. Če nimaš pri roki pumpe, jo napihuješ s svojo sapo in to potem cvili in piska. Pri njem je tudi piskalo, in on se je mučil in napihoval. Obrnil sem se in začel sušiti eno stran svojega šibkega telesa. Strah sem imel, da se čudak ne bo umiril in bom v tem nemiru moral prebiti noč. Niti na misel mi ni prišlo, da bi ga opozoril na kaljenje nočnega miru, ker sem slutil, da ta človek ve kaj dela.

No, pa se je le umiril. Kakor da bi odrezal je nastalo v najini sobi tiho. Nekje globoko na ulici so brneli avtomobili. Skozi zaprto okno se je to lahko slišalo. Mene je prišla dremavica, zato sem se spet obrnil. Hu, takrat pa on pokonci!

»Ne škripajte!« se je zadržal in po glasu sem spoznal, da je pogruntal moje hinavstvo. »Človek pride s potovanja, pa mu ne pustite, da bi zadremal.«

Zdaj, ko sem bil zasačen, sem se tudi jaz obregnil: »Zakaj pa vi mene budite, sredi noči je.«

On pa »bezobraznost« sem, »bezobraznost« tja, dokler se ni umiril. Potem pa je spet brez najmanjšega sramu začel napihovati dušo. Kljub temu sem pazil, da ne bi postelja zajokala. Pameten popusti, sem si mislil, čeprav je bilo neznansko vabljivo premakniti nogo.

Prepričan sem bil, da se bova zjutraj drug na drugega grdo držala. Pa niti malo ne. Tujec me je pozdravil, stopil k postelji in mi ves smejoč stresel še neumito roko:

»Dobro jutro, bog vas sprejmi!«

Tak pozdrav me je zbodel. »Bog vas sprejmi!« Prvi kristjani so se razpoznavali s tem, da so v pesek risali ribo. Bog vas sprejmi, ali bog vas blagoslovi, pa pomeni danes v tajnem jeziku: »Živel kralj Peter.« Jaz sem se namršil, pokazal pa mu tega nisem.

»Vi ste Kranjec?« me je vprašal. »Jaz sem Miodrag Štefanovič.«

»Tone Pogačar,« sem zabrundal, »da, Slovenec sem.«

»To sem sinoči takoj slutil. Tudi moja žena je Slovenka.«

Vrag naj jo vzame, če je tebi podobna, sem si mislil in preletel z očmi paket, na katerem je bilo res napisano: Miodrag Štefanovič, trgovec, Osijek.

»Vam pravim, prekrasna žena. Vdana, poštena in mirna. Slovenke so žene, ki jim na svetu ni para. Kakšna gospodinja, vam pravim. Opravi vse, skuha, opere in speče. Prosim, izvolite pokusiti!« pravi in odpre kovček. Iz njega zvleče škaflo iz rjave lepence, kjer je bilo neke vrste pecivo.

»Prava slovenska pogača, vam pravim. Izvolite!«

Ko sem se je hotel braniti, pa on: »Nemajte, izvolite!«

Jedel sem. Potrditi sem moral, da je res slovenska pogača, čeprav bi po mojem lahko bila tudi srbska, francoska, madžarska ali celo ameriška. Jabolka so bila zmešana s testom in vse to od potovanja postano in zmečkano v sladko rumeno kepo.

Zdel sem se mu najbrž pravi božji volek, ker je začel udrihati po lokalnih oblastvih, v mislih pa je imel gotovo tudi centralna. Nova Jugoslavija — tako je rekel — je krasno urejena, v Osijeku pa je oblast zaupana premladim ljudem, ki bodo brez dvoma ugonobili produkcijo. Trgovino bodo z drugami spravili na nič. Miodrag je prišel samo zato v Beograd, da reši Osijek. Po mojem pa ga seveda ni nič drugega prineslo, kakor da »hvata vezu«, ker mu voda teče v grlo.

Med tem, ko sva se napravljala, je potekal pogovor med nama kaj živahno. Mene je vlekel ven, samo da ga ne vidim in ne slišim. On pa je začel spet o svoji ženi, kako brez skrbi je zaradi njene poštenosti in kako čisto ga pere.

»Niti Srbkinje niti Hrvatice nimajo tega v sebi kakor Slovenke.«

»Da, čisto perejo?« sem ga skušal dražiti. On pa ni maral razumeti.

»Posebno za dom so ustvarjene. To naše ženske niso.« V tako toplo občutje je prišel, da je bilo samo obžalovati, da nisem bil iz Rajhenburga kakor njegova žena.

»Česa se vi najbolj bojite,« je hitel, ko je videl, da sem že skoraj oblečen, »ali muh, ali stenice, ali uši?«

Zdelo se mi je to vprašanje le malo smešno, ker je moj Miodrag delal vtis snažnega in gospodarskega človeka. Imel je rjave brke lepo obrezane in orjaški nos nad njimi kar čist. Predvsem pa ga je obdajal ornat gosposke občutljivosti, da je bilo to vprašanje le nekoliko preveč. Malo sem pomislil, potem sem se pa odločil za stenice.

»Kaj pa uši, ste jih že imeli?« je bil dalje radoveden.

»Imel.«

»Koliko ste jih imeli največ?«

»Tako — od tisoč do tisoč petsto.«

Miodrag se takemu številu ni nič začudil. On je kar drobil svoje:

»Zame so največji strah muhe, vam pravim. Če ena leta v sobi, ne morem več zaspati. Niti jesti ne morem od nervoze.«

Verjel sem mu že glede na najino srečanje sinoči, toda on je že begal z očmi po sobi.

»Evo, štiri so v sobi. Ste jih videli?«

Bile so res štiri muhe. Dve sta premetavali po mizi drobtine od slovenske pogače, tretja se je umivala na omari, četrta pa je veselo tekala po šipi.

Moj Miodrag je vstal, stopil oprezno k mizi, skrčil prste in prgišče pripravil za lov. Potem pa — lop — je pogrmlal. Bil je pri lovu mojstrsko spreten, kakor nekoč mi, ko smo lovili muhe s krav.

Miodrag je muho ujel. Zaprl jo je v škaflico za vžigalice, kjer se je revica mučila in razbijala po lesenih stenah. Kmalu je imel tri zaprte. Za četrto muho sem mu moral držati stol, da jo je na šipi lahko dosegel. Pri tem pa se je preveč nagnil

in zgubil ravnotežje. Z nogo je prevrnil mizo. Paket je treščil po tleh in se razpočil. Iz njega pa so pokukale ženske svilene nogavice, prava črna kava, skratka črna borza. Miodrag je ležal na tleh in se kremžil od bolečin. Prosil me je za škatlo, da bi spravil na varno še četrto muho.

Vse sem mu izpolnil. Pomagal sem mu pokonci, potem sem se pa delal, kakor da se mi res mudi. Spustil me je, ko pa sem šel že po hodniku, je prišel za menoj.

»Poslušajte, človek božji, ali se opoldne vrnete? Rad bi se naspal, ker bom v Beogradu ostal najmanj tri dni.«

Čisto poparjen sem šel na ulico, toda raje bi zgorel na pločniku, kakor bi se opoldne vrnil.

Vrnil sem se pozno v noč in lahko si mislita s kakšnimi občutki sem odpiral vrata. Soba pa je

bila temna in postelja prazna. Miodraga ni bilo več. Vrnil se je najbrž nazaj v Osijek na rame lokalnim oblastem, ker v Beogradu ni nič opravil, seveda v mojo veliko zadovoljstvo.

*

Ko je Tone Pogačar nehal pripovedovati svojo zgodbo o Miodragu, je bilo pri Sekulčevih nemalo dobre volje. Sekulec si je med pripovedovanjem slekel suknjič, si podvihal rokave in se tako hrupno smejal, da otroci dolgo niso mogli zaspati.

»Viš, viš, tako je življenje,« je modroval Sekulec, ko je prisedla tudi gospodinja. »Tudi tebe je enkrat podrlo. Novi človek tega ne bi mogel za vruga napraviti.«

»Ne,« je dejal Tone. »Duše ne bi ubijal, kakor jo je meni Miodrag.«

Anton Ingolič:

IZ DNEVNIKA MIZARJA KORENA

Čeprav je danes delavnik, ne delam. Pa ne zaradi tega, ker morda ne bi imeli dela, o, tega je več kot kdaj koli prej; ne delamo, ker je današnji dan velik praznik za nas, za nas delavce »Stavbnega podjetja Vegan«.

Napisati moram lepo po vrsti, kako se je zgodilo, da sedim sredi tedna v pomočniški sobi in pišem v svoj dnevnik.

Zgodilo se je včeraj dopoldne. Dan se je začel kakor navadno. Ko prideš v teh zimskih dneh zjutraj v delavnico, je hladno in neprijazno. Vajenca še nista prišla, da bi zakurila. Ob sedmih smo začeli — kakor navadno. Nikomur se ni ljubilo odpreti ust. Šele ko je Peter zakuril v veliko pločevinasto peč sredi delavnice in ko smo lahko ugasnili električne luči, je postalo prijetneje. Zdaj je med udarce kladiva padla tudi kaka beseda, med petlje obličev se je začel mešati smeh. Novak, ta večno veseli fant, je povedal nekaj najnovejših šal, ki jih je prejšnji večer ujel kdo ve kje. Ogrelo nas je. Ko sva s Petrom, ki je še vedno strašna neroda, začela sestavljati in zbijati vrata, je najino ropotanje preglušilo vsak drug glas. Delati je bilo treba naglo, ker se je klej sproti ohlajal. Robantil sem, ker delo ni šlo dovolj hitro od rok, in Petru sem, mislim, dvakrat zagnal zagozdo. Težko je, če imaš merodnega vajenca in če nosiš na hrbtu že pet križev. Ej, kako sem pa delal pred leti! Roka ni več tako urna, tudi vid mi že peša. Pot mi je kar lil s čela; slednjič se je fant le razgibal. Kar dobro nama je že šlo. V delu pozabi človek na skrbi. Samo na to misliš, kar delaš. In rad bi napravil čim boljše in čimprej. Tedaj se je prizibal k skobeljniku sam Vegan. Obstal je dva, tri korake od mene in zapičil svoje drobne oči v moje delo. Nič ni rekel, samo stal je in gledal. Pri mnogih mojstrih sem že delal. Več jih je bilo slabih kot dobrih. Ta mi je odtegoval pri mezdi, oni pri hrani, spet drugi me je priganjal k delu kot birič, ta je kričal

nad mano, kot da sem šolarček, oni je pijan roban-til ves dan. A takega, kot je Vegan, še nisem imel. Redkokdaj spregovori besedo. Pa je tudi tak, da bi se ti zdelo čudno, če bi govoril. Majhen, bolj širok kot visok, obrvi pa ima tako košate in trepalnice tako velike, da oči sploh ne vidiš. Kakor Kalabrež. Mrši obrvi in ne veš, kam gleda in kaj misli. Neprijeten človek. In povsod ga je polno. K nam v mizarso delavnico pride največkrat, ker smo kar nasproti pisarne. Če gre hitro mimo tebe, je dobro, če se ustavi, je slabo znamenje. Preden gre dalje, navadno povabi delavca v pisarno. Ze vnaprej veš, kaj te čaka tam: odpoved. — Sprva mi ni bilo kdo ve kaj, ko se je ustavil pri meni. Ker pa je začel mršiti obrvi in se ni premaknil, me je le zaskrbelo. Kdo mu ni všeč? Jaz ali fant? Nestrpen sem postal, Petra je oblil znoj. Kladivo je udarilo včasih mimo, prsti so mi bili polni kleja in so se lepili. Jezilo me je. Mahnil sem močno s kladivom. Tedaj bo gotovo kaj rekel, sem si mislil. Lahko bi, pa nič. Stal je mirno in samo migal z obrvmi. Delal sem dalje, a ni mi šlo več kakor prej. Najrajši bi bil rekel fantu katero, zalučal vanj še eno zagozdo, a sem se le premagal.

»Primi, Peter!« sem zaklical fantu, ko so bila vrata gotova. Zgrabila sva jih in položila vrh drugih. Šele ko sem zbiral kose za nova vrata, se je Vegan oglasil:

»Koren, pridite po delu v pisarno!« je dejal odsekano.

Vzravnal sem se. V pisarno? To se pravi: odpust. Kako? Dela je vedno več, Vegan pa odpušča delavce. V zadnjih štirinajstih dneh je odpustil kar štiri mizarso pomočnike in koliko drugih delavcev! Veliko podjetje, ki je pred vojno zaposljevalo preko sto tesarjev, zidarjev, mizarjev in drugih delavcev, med vojno pa dvakrat več, je Vegan v poldrugem letu po osvoboditvi zmanjšal na obrat s petimi mizarškimi pomočniki, tremi tesarji, petimi ali šestimi zidarji in enim samim polirjem. Tre-

tjina mesta je porušena, vsak dan prihajajo hišni posestniki in stanovalci naročat okna in vrata, prosijo za delavce, a Veganov obrat se krči. Ali si je res med vojno nagraabil toliko denarja, kakor govore? Čeprav je plačal že pol milijona kot vojni dobičkar, ima še denarja, kakor je videti.

To je bilo prvo, kar mi je prišlo v misli. Potem me je obšlo: zakaj prav jaz? Ali mu ne delam dobro? Res, oči in roke niso več, kakor so bile, toda naj mi pokaže delavca, ki delo opravi bolje kakor jaz. Morda prej, a lepše nobeden. Dve leti pred vojno sem prišel k Veganu, po vojni delam tudi že dobro leto; a ni se še zgodilo, da bi bil kdo nezadovoljen z mojim delom. Narobe. Ni redko, da reče kdo pri naročilu: »Okna in vrata naj napravi Koren. Njegovo delo je čisto.« In zdaj naj Koren gre? No, saj ni, da ne bi dobil dela drugod. Toda človek se navadi. Prej včasih mi ni bilo nič menjati mojstra. Zdaj sem pa tak, da se rajši držim enega kraja. Navadil sem se celo Veganovih obrvi.

Bridko mi je postalo. Da me v pisarni ne bi čakala odpoved, nisem niti malo dvomil. Vedel sem, da bo kakor pri onih, ki so že šli. Ko bom vprašal, zakaj me odpušta, bom dobil odgovor: ni lesa.

Res, ni ga. A zakaj ga ni? Ker se Vegan ne potrudi, da bi ga našel. Med vojno, ko je bilo še teže zanj, ga je znal najti. Zdaj pa noče. Niso mu po volji ljudje in prilike, ki jih je prinesel novi čas. Nič ne reče, a vsi vemo, kako je z njim. Torej tako? Vegan, ki med vojno ni ničesar izgubil in ničesar pretrpel, ki je živel kot nikoli prej, si celo razširil podjetje, odpušta delavce, pusti stati stroje; ljudje, ki so tri, štiri leta trpeli po taboriščih ali se topli po gozdovih, pa nimajo strehe nad seboj in se morajo še vedno stiskati v ruševinah? Ali je to prav?

Ves divji sem bil. Peter mi je plašen stregel. Začel sem neusmiljeno razbijati po vratih. Naj počijo. Vseeno mi je bilo.

Slednjič sem se le ugnal. Toda bridko mi je še vedno bilo. Delal sem, a misli so mi bile daleč od tega, kar sem imel v rokah.

Ej, koliko sem že doživel težkega in bridkega!

Kakšno pa naj bi bilo življenje človeka, katerega mati je bila dekla, oče pa bogat kmet, ki se je s sto goldinarji rešil skrbi za otroka in zapeljano dekle? Od prvih mesecev sem se potikal pri tujih ljudeh, mater sem redko videl, očeta nikoli. Da bi mi bilo bolje kot materi, ki jo je kmalu pobrala smrt, sem se po končani šoli šel učiti za mizarja. Tudi sem imel več veselja do lesa kot do zemlje. Pri vsakem zamahu z motiko sem se spomnil svojega trdosrčnega očeta — kmeta, z njim vred sem sovražil zemljo in delo na njej. Les se mi je zdel plemenitejši, ljudje, ki imajo opravka z njim, boljši. Delo pri skobeljniku mi je bilo v olajšanje. Nič zato, če so me topli, če sem stradal in trpel pomanjkanje, v štirih letih sem se izučil mizarstva. Pet let sem že delal za pomočnika. Tedaj se mi je nasmehnila sreča. Kar verjeti nisem mogel. Marjeta je imela hišico in vrt. Napravil bom mojstrski izpit in začel na svojo roko. Tako sva se zmenila. Vse je šlo v redu. Izpit sem napravil s pohvalo. Nekaj denarja sem si prihranil, dovolj za skobelj-

nik in orodje, les bom dobil na račun. Imel sem znanke, ki so zaupali mojim rokam. A kmalu so moji načrti padli v vodo. Mojster me je kar na lepem odpustil. Iskal sem dela v bližini, pa ga ni bilo. Da bi se bila z Marjeto vzela, še ni bil pravi čas, kakor me je Marjeta prepričevala. Moral sem v mesto. Ko sem prvič obiskal Marjeto, sem čutil, da je prišlo nekaj vmes. Sklenil sem, da jo bom obiskal vdrugo šele, ko mi bo pisala. Njenega povabila nisem dočakal. Kmalu sem zvedel, da je na oklicih z bratom mojega bivšega mojstra, kolarjem konec vasi. Tedaj sem spoznal, da se je mojster zbal nove mizarske delavnice, zbal se je konkurence, zato je Marjeto omožil s svojim bratom, priletnim vdovcem, ki je že dolgo iskal gospodinje, Marjeta pa je rajši šla v opremljeno hišo kakor v prazno. Že prej sem opazil na njej marsikaj, kar mi ni bilo všeč, a veroval sem, da jo bo prešlo. Kaj takega pa nisem pričakoval. Močno me je prizadelo. Začel sem zahajati v gostilno. Prej sem pil poredko. A pozabljenja nisem našel v vinu. Šele ko sem zapravil ves denar, sem se stregnil. Gostiln sem se začel izogibati. Po delu sem hodil na sprehod, kar me pa tudi ni pomirilo. Zemlja me je spominjala mladih let. Potegnil sem se v delavnico in se vrgel v delo. Les mi je spet zadišal, oblič zapel. Šele zdaj sem začel spoznavati pravo vrednost dela in lesa. Delal sem hitro in natančno. Niso se mogli načuditi, od kod jemljem toliko moči in spretnosti. Vsepoposod so hvalili moje delo. Ni mi bilo mar ne hvale ne nevošljivih in prezirljivih pogledov nekaterih tovarišev. Delo mi je postalo razvedrilo, tolažilo. Tako je minilo nekaj let. Štedil sem. Toda nič kaj prida si nisem prihranil, čeprav sem včasih naravnost skoparil. To me je jezilo. Ko je prišel po lepo spalnico, s katero sem imel dela dva, tri tedne, človek mojih let, me je vse češče obšla zavist, češ ljudje okoli mene si ustvarjajo družinsko življenje, jaz pa sem kot odsekana veja. Glej, ti, sem si govoril, ki nič nimaš in nikoli nič ne boš imel, pripravljaj drugim veselje in srečo, delaš postelje, na katerih bodo spali zadovoljni ljudje, delaš mize, za katere bo sedela srečna družina, delaš okna in vrata za hiše, kjer bo doma sreča, mir in zadovoljstvo.

Ko sem dobil v delo okna in vrata za hišo svojega tedanjega mojstra, mladega, a silo skopega in oderuškega človeka, ki nam je odtegoval mezdo, kjer koli je mogel, obenem pa nas priganjal k delu, me je obšla še druga misel. Zakaj se tako ženeš, norec? sem si rekel. Kdo te plačuje za tako delo? Ali ne vidiš, da s svojim delom samo pomagaš mojstru do udobnega življenja, sam pa si tratiš zdravje in moč? Poglej, kaj je imel mojster pred desetimi leti in kaj ima danes! Ali si je vse to pripravil sam? Ali mu niste tega pripravili vi, delavci, največ pa ti, ki se najbolj ženeš?

To spoznanje me je pretreslo. Naenkrat nisem videl več pravega smisla svojega dela. Nisem se mogel več tako zamakniti v delo kakor prej. Delal sem samo še toliko, kolikor se mi je zdelo, da je dovolj za mezdo, ki sem jo dobival. In spet sem se zatekel k vinu. Tudi z ženskami sem imel opravka. Mojster me je odslovil. Poiskal sem si drugega.

Kmalu sem iztaknil spolno bolezen. Dolgo sem jo skrival. Mučen in strašen je bil tisti čas. V rokah sem imel lep, čist les, gladil sem ga z obličem, da je bil še bolj čist, jaz pa sem gnil pri živem telesu. Slednjič je bilo tako hudo, da sem moral k zdravniku. Poslal me je v bolnico. Zdravljenje je bilo dolgotrajno. A v bolnici sem se umiril. Seznanil sem se s fantom z oddelka za notranje bolezni. Ta mladi jetičnik, ki pa je bil poln življenjske sile, je znal lepo govoriti o bodočem življenju. Rad sem ga poslušal. Mnogo resnice sem našel v njegovih besedah. Šele tedaj, ko človek ne bo več delal, je govoril, za človeka, ki ga izkorišča, šele tedaj, ko bo vsakdo delal za vse ljudi in zase, bo delo človeku res v srečo in bo plačano, kakor je prav. Tudi knjige mi je dajal. Med njimi so bile take, ki sem jih moral brati na skrivaj. V meni se je odpiralo nekaj novega. Bil sem že v letih, vendar sem se začel čutiti mladega. Dneve in dneve sem bral ali se pogovarjal s svojim mladim znancom. Največ sva govorila o Rusiji. Ko sem bil odpuščen iz bolnice, nisem mogel takoj na delo. V tem času sem obiskoval prijatelja, dokler še njega niso odpustili in ga poslali domov — umret. Po njegovem odhodu mi je bilo pusto. Nekega dne pa sem sedel za mizo in začel pisati o tem, kako je bilo v bolnici. Pisanje mi je šlo sprva težko. Nerodno sem držal peresnik, kakor pred leti oblič. A imel sem veselje s pisanjem, zato sem vztrajal. Pozneje sem začel pisati dnevnik, kakor mi je nasvetoval moj mladi prijatelj, ki so ga res pokopali še tisto jesen.

Ko sem spet stopil v delavnico, se nisem mogel več tako izgubiti v delu kakor prej včasih, pa tudi tako zoprnih misli nisem imel kakor prej. Pridno sem prebiral delavske liste, začel sem hoditi tudi na tajne sestanke. Kar sem spoznal za zdravo, sem razlagal dalje. Zato so se začeli zame zanimati orožniki. Imel sem večkrat preiskavo.

Prišlo je do vojne. Nemci so me ujeli že tretji dan. Ker sem trdil, da sem Slovenec in ne vindišer, me dolgo niso pustili domov. Šele konec enainštiridesetega sem se vrnil. Šel sem spet k Veganu. Ni mi prijalo, ker smo delali za nemške urade, toda moji znanzi, ki so že imeli zvezo s Pohorjem, so mi naročili, naj ostanem. Obdeležoval sem les in tudi ljudi. Vsak teden sem spravil koga v gozdove. Tudi načrte vsakega bunkerja, ki ga je zgradilo naše podjetje, so dobili partizani. Toda lepega dne so prišli gestapovci in me odpeljali. Pri izpraševanju sem spoznal, da sem bil izdan. Odvlekli so me v Dachau.

Tako sem včeraj dopoldne med delom nihal dogodke svojega življenja. Ko sem se hotel zamisliti v najtežje čase, me je predramil močan glas:

»Milica je prišla!« je nekdo zaklical.

Presenečen sem se ozrl. Peter je skočil k vratom, pomočniki so gledali skozi okno. Še jaz sem pogledal na dvorišče.

Pred pisarno je Vegan ves rdeč mahal z rokami in nekaj dopovedoval mlajšemu človeku, o katerem vem le to, da dela na okrožju. Ob njima sta stala dva miličnika in nejevoljno motrila razkačenega Vegana. Bilo je videti, da so pravkar prišli iz pisarne.

»Kaj le imajo?« je vprašal Peter.

Tudi drugi smo se vprašali, kaj naj bi bilo. Cedalje bolj nestrpni smo bili, kajti kmalu sta prišla še dva človeka. Slednjič so se le zganili in se napotili proti delavnicam. Že smo razumeli Veganov glas.

»To je pomota. To je nemogoče!« je naš gospodar skoraj kričal in še bolj divje mahal. »Pridite in pogledajte, koliko imam delavcev! Prosim, to je pomota! Moj obrat je majhen, je...«

Končno mu je segel v besedo človek z okrožja. »Gospod Vegan, ni pomote,« je rekel strogo. »Vaše podjetje je uvrščeno med federalna podjetja.« Potegnil je iz aktovke list in nadaljeval: »Pogledajte, takšna je kapaciteta vašega podjetja. Toliko ste imeli delavcev pred vojno, toliko med okupacijo.« Spravil je list v aktovko in končal: »Vemo, da ste začeli zadnji čas odpuščati delavce, a s tem ne boste preslepili naših oblasti. Vaše podjetje je bilo praviloma proglašeno za podjetje republiškega pomena in kot tako je z današnjim dnem podržavljeno. Prosim, pokažite nam vse, kar spada k podjetju, da napravimo inventar!«

Prišli so v delavnico.

Vegan je samo še mrščil obrvi; še vse drugače kakor prej pri mojem skobeljniku. Gledali smo jih začudeni. Nismo še razumeli, za kaj gre. Jaz sem se sicer spomnil napovedi zadnjih časov, slutil sem, da sem priča veliki stvari, a za trdno nisem vedel.

Ko se je človek z okrožja ogledal po delavnicah, je stopil k nam delavcem in nam spregovoril: »Tovariši, s tem trenutkom je postalo to podjetje last vsega ljudstva, od tega trenutka dalje ne boste delali več za Alfonza Vegana in njegovo družino, marveč za naše ljudstvo.«

Večina še vedno ni razumela. Meni pa se je zjasnilo, stopil sem korak naprej in rekel, kakor mi je prišlo iz srca: »Težko smo čakali, da pridete.«

Ozrl sem se po tovariših, najmlajši pomočnik mi je pritrdil z očmi, ostali niso vedeli, kam naj pogledajo. In kakor da me je prešinila nova moč, sem lahko stopil k skobeljniku in zaklical vajencu: »Peter, nadaljujva!«

Še preden sem prijel za kladivo, me je miličnik ujel za roko in rekel: »Ne, tovariš, danes in jutri ne boste delali, napraviti moramo popis. Odahnite si, pojutrišnjem pa pridite!«

Malo smo se še obotavljali, preden smo zapustili delavnico. Veganu je popolnoma vzelo govor. Bil je videti še manjši kakor navadno. Samo obrvi in brki so ga bili.

Ko sem šel mimo pisarne, sem se spomnil Veganovega naročila. Ozrl sem se v pisarno. Bila je na stečaj odprta. V njej ni bilo nikogar, ki bi se mu moral javiti. Zavil sem v mesto. V glavni ulici sem zvedel, da je podržavljenih še nekaj velikih trgovin in podjetij. Kot da mi je dvajset let in da je ves svet moj, sem šel skozi ulice.

Tó se je zgodilo včeraj. Tega dne ne bom nikoli pozabil.

Danes dopoldne smo imeli sestanek vsi, kar nas je pri podjetju. Zbrali smo se v lesnem skladišču. Bilo je sila živahno. Pokazalo se je, da jih

je še precej, ki se ne zavedajo pomena tega, kar se je zgodilo. Še vedno so slepi.

Predstavil se nam je delegat našega podjetja. Spoznal sem ga. Tudi on se me je spomnil. Pred vojno sva se srečala na neki stavbi; jaz sem naktikal okna in vrata, on pa je bil polir. Lepo nam je razložil pomen nacionalizacije. Nekaterim se je le začelo svitati. Potem smo volili delovodje za posamezne delavnice. Mizarji so izvolili mene. S tem se je sestanek končal. Jutri začnemo spet z delom.

Tako sem postal po dolgih letih mojster.

Mojster. Eh, ko sem delal izpit za mojstra, sem mislil, da bom odprl majhno delavnico v tesni koči. Kakšno bi bilo moje življenje, če bi se tedaj iz-

Ivan Potrč:

»ITA JE NAŠA!«

Finžgarica je spustila stroj in začela robiti. Stroj je zdrdral s tihim šumom in šival perilo; Finžgarica ga je ustavljala, naravnavala robove in ga znova in znova poganjala. Stare svetle oči so ji lezle za robovi, dolgi koščeni prsti so naravnavali perilo — vse to pa je ni motilo, da ne bi videla, kaj se godi po šivalnici...

Ta dan se je začelo plesti nekaj že med obedom. Pridivjala je »ta suha«, kakor so pravile ženske kancistki, vsa zasopla in premražena ter zaklicala v barako:

»Daša, k telefonu!«

Počakala je na pragu. Z levo roko — izmed prstov ji je gledal dolg svinčnik — je držala za kljuko priprta vrata, z drugo si je vlekla skupaj bluzo na prsih, ki si jo je spotoma, za silo in na hitro ogrnila. Zunaj je bilo hladno, naletavalo je.

Daša je potisnila krožnik od sebe, vzklíknila zadirljivo, a z obrazom, ki se je razlezel v nasmeh in kazal dobro voljo: »Še najesti se nimaš več časa!« — se dvignila s tistimi svojimi partizanskimi hlačami, ki si jih je za ta sneg znova oblekla in brez katerih si je ženske v pletilnici lani že niso mogle več misliti, in odšla z nasmehom za »ta suho... S tem nasmejanim obrazom in z nekam dolgim zamahom roke — imela je nenavadno dolge in suhe roke, s katerimi je vedno nekaj krilila in dopovedovala — je komaj utegnila odgovoriti na vse besede in poglede, ki so si jih dovolila dekleta zaradi takšne telefonske ihte.

Vrnila se je takoj, zasopla kakor prej kancistka, a z docela zresnjenim obrazom. Stopila je do Eve, do skojevke, se sklonila in ji nekaj pošepetala.

Zdaj se je zgodilo tudi z Evo, kakor pred nekaj minutami z Dašo. Na mah je pustila krožnike, se dvignila in odšla z važnim in zresnjenim obrazom za Dašo. Ženske so nekaj ugibale, pa rekle, da bo kaj zaradi sindikata, kjer je bila Daša predsednica, lahko pa tudi kakšna reč zaradi mladine, ker je bila Eva skojevka.

polnile moje želje? Pehal in trudil bi se vse življenje. Za koga? Za ženo in sebe, saj otrok Marjeta gotovo ne bi imela, kakor jih sedaj nima. Res, bolje bi bil jedel, na mehkejšem spal, toda ali je to vse?

Zdaj sem pa mojster delavnice, ki danes šteje sicer samo pet pomočnikov, a kmalu jih bo dvajset, morda še več. Delali bomo, da bo veselje. Ljudem je treba napraviti streho, ki so jo pogrešali vsa zadnja leta, treba jim je napraviti postelje, mize, stole, da bodo spet živeli, kakor se spodobi človeku. In kdo bo vodil to delo? Mojster Koren. Komaj čakam, da stopim v delavnico in pričnem z delom.

Šivalnica v prvem nadstropju, s širokimi okni na obeh straneh in obrnjenimi proti jutranjemu ter proti večernemu soncu, z oglušujočim in vedno drdrajočim šumom, nabita s suhim in toplim zrakom, je bila vsa napolnjena z nekakšno mehko toploto, ki je godila. Ženske, po večini dekleta, mašinarice in pomožne delavke, plačane po trinajst in po enajst na uro, z akordom in brez akorda, so se popoldne prav tako kakor Finžgarica sklonile nad stroji, naravnavale perilo, jopice in nogavice, vtikale nove igle, napeljevale niti ter robile, prirezovale, šivale ter se ukvarjale z gumbicami. Vsega tega pa Finžgarica prav za prav ni več videla, ko je pogledala po šivalnici. Ta dekleta — trinajsto leto je že tako sedela med njimi ter jih opazovala, kako prihajajo, odhajajo, in jim govorila, da jih pozna bolje kot lastne matere —, ta šivalnica — začela je delati v stari, v mestu, kjer jih je stari Kalant, tovarnar, opazoval skozi okenc na vratih, zatem pa v novi, ki jo je prevzel mladi — vse to je postalo z leti za Finžgarico vsakdanji kos njenega življenja...

Segla je še po en kos perila. Medtem ko ga je naravnavala, da bi stekel pod vbadajočo iglo, je zagledala Evo, ki je vstopila vsa razžarjena in s pokonci glavo. Stopila je k Tinci, ne da bi pogledala na svoj stroj, mimo katerega se je potegnila, in ne da bi odložila plašč. Finžgarica je pognala stroj. Rob je začel teči pod prsti, ona pa je videla vse... Videla je Tingo — šivala je nasproti nje —, kako so se ji zasvetile oči. Videla je, kako je pustila delo sredi šivanja in vstala, zatem pa znova sedla, da je mogla ustaviti stroj. Bila je že takšna, vsa iz sebe, z Evo vred, da se Finžgarica ne bi prav nič začudila, če bi zaplesala med stroji, kar je bilo pri njej docela mogoče. To je bila tista Tina, ki ni nikoli vedela mere. Kričala je — tudi dušo bi izkričala, če je šlo za kakšno reč. Eva jo je moral ošiniti s postrani pogledom, da se je zresnila. Veselja pa ni mogla več zakriti niti ena niti druga, radost jim je sijala z obrazov, iz gibov rok, iz vsake nestrpne kretnje mladih teles in celo iz hoje — to je lahko videla v tovarni vsaka, pa ne bi stara Finžgarica... Robila je in opazila, kako se

je to veselje razlezalo naprej po obrazih... Po Mirčinem, po Zalikinem, po Sonjinem... po vsej tisti njihovi mladinski liniji.

Mirca je dvignila pest, udarila dvakrat, trikrat po mizi in jo še enkrat dvignila; suhi in koničasti členki na mrtvo stisnjeni pesti so ji izstopili kakor koščice... Zalika je zaprla oči, začudeno in kakor da je zvedela nekaj, kar ne more v prvi sapi verjeti, a česar se ne more zadosti naveseliti... Sonja se je zagledala z naspol priprtimi in radovedno pomežikujočimi očmi proti magazinu, kakor da bi nameraval kdo stopiti iz pisarne in kakor da bo s tem prihodom v zvezi nekaj strahovito zabavnega... Toliko da ni zavrisnila.

Nekaj je leglo nad tovarno, tega ni čutila poslej več samo stara Finžgarica, to je vedela zdaj že vsa tovarna. Prišla je Zorčeva, pletilja iz pletilnice pod njimi, nekaj na hitro poizvedela pri Mici, nato pa prav tako na hitro zginila. Sosedu na desno in na levo od Finžgarice, mlajša iz Zagorja, druga rdečelična in polnega obraza, doma nekje z Bizeljskega, sta bili kakor na trnu, nič več nista strpeli pri strojih. Odšli sta na hodnik, a se kmalu vrnili z obrazoma, na katerih nista mogli prikriti veselja... Tudi te dve sta zvedeli, kaj se je pletlo...

Finžgaričin stroj je šumel naprej, kup obrobjenega perila na strani ob stroju je rasel. Vse to šušljanje in pošepetavanje — nič ni mogla ujeti, za kaj je šlo — jo je ujezilo. Zakaj tudi ona ne bi smela zvedeti... Ali se to spodobi, to pošepetavanje za njenim hrbtom? Ali si je ona, stara mašinarica, to zaslužila? Očitno je bilo eno — da je mladina nekaj pripravljala, za kar pa ona, stara ženska ni smela zvedeti. Maščevala so se nad njo, starko, ni bilo prvič. A to zaradi tega, ker se je prepirala z njimi, ker jim je upala v obraz zabrusiti, da jim ničesar več ne verjame — ne njim, ne Daši in ne Tonaču... Tonač je bil njen sin in v partizanih kakor Daša... Ob takšnih nataknenih dnevih jim je Finžgarica vsem skupaj, kar se jih je nabralo okoli nje in jo prepričevalo, odnesla najprej Dašine besede, ki jih je Daša pisala iz hoste, vse, kolikor se jih je spomnila in so ji ležale na duši.

»Ali ni Daša takrat poslala glasu: »Ko bo drugače, nas stari Kalant ne bo več obmetaval z vlačugami, ne bo nas več zmerjal z babjim ringelšpilom!« No, in zdaj je tisto drugače, ali je pa res kaj drugače? Ha, starega ni več na spregled, nismo več v stari fabriki, kjer je špioniral skozi okence na vratih, ko v arestu smo bile, resnica božja je — ali ostal je mladi Kalant... Moj Tonač je preстал tri zime v hostah. Kaj sem tudi sama prestala, polovico me je pobralo! Mladi Kalant pa se je odpravil petinštiridesetega enkrat malo po zvončke, nazaj pa je prišel cel partizan... Takšna je resnica, zdaj pa napravite drugače, če morete... Naj napravi zdaj Daša drugače, ona, ki je bila zgoraj še pred Tonačem — ob noge je skoraj prišla, sirota! — danes pa dela prav tako za Kalanta, kakor je delala in kakor smo zmerom delale.« Tako se je je jezila in z njo končala: »To vam bom vedno povedala, vi pa me imejte, za kar me hočete. A

povem vam, da me vse skupaj boli, tega ve vse skupaj ne čutite... Nikar mi ne kažete meseca v vodi, jaz vidim, Kalanti so se še vselej znašli...«

Tako jim je sponašala in zato se je zdaj pošepetavalo za njenim hrbtom. Obrnila se je proti Zagorjanki ter jo zadirčno vprašala:

»Kaj pa je? Ali pridejo svati —?«

Hotela je še nekaj reči, ali mašinarica pri oknu je zavpila:

»Stražo imamo...«

Spustila se je z zaboja in se začudeno zagledala po prostoru.

Dekleta so planila proti oknom, za njimi Finžgarica. Pred vrati je stal vojak, okoli vratu je imel obešeno brzostrelko. Širok obraz se je oziral navzgor proti strehi in se razpotegnjeno smejal. Zdaj so se ozrle tja, navzgor proti strehi, tudi ženske. Na balkonu sta stali Eva in Tinca. Razmotali sta zastavo in jo potegnili na drog. Zastava se je spustila z balkona, Tinca pa je zavpila na ves glas, z glavo vrženo na tilnik, kakor da bi hotela zakričati v nebo, nad hišami in tovarnami, nad celim mestom:

»Naj živi komunistična partija! Naj živi naša ljudska oblast! Naj živi naša tovarna — naša ITA!«

Ženske so zijale v Tinco, kako je kričala, kakor da bi hotela dušo izkričati, a preden so se mogle znajti in kaj poizvedeti, je v tovarni zapela sirena, po šivalnici so se začeli ustavljati stroji, tudi v pletilnici pod njimi je utihnil šum. Finžgarico je spreletela neka strahotno svetla slutnja. Ustnice na okamenelem obrazu so ji zadrgetale in ko se je potegnila od okna, ji je stare noge malodane spodneslo. Na koncu dvorane, ki se je v sredi iznenada in sama od sebe izpraznila, je zagledala pred vrati skladišča neke tuje moške postave. Moški so bili v naspol partizanskih uniformah, v Dašin obraz, ki se je vrtel med njimi, so se zarezale trde, neizprosne poteze. Z druge strani so vrele v šivalnico pletilje.

Zatem se je Daša še vzpela na zaboje, dvignila desnico, skršeno v pest, visoko nad sebe in zavpila v tišino, ki je nastala še tisti trenutek nad ženskimi glavami, s trdim in odsekanim glasom:

»Tovarišice, ITA je naša...! Prešla je v naše roke, v roke ljudstva...!«

Bila je vsa izpremenjena, nikakršnega brezskrbnega nasmeha ni bilo več na njej. Ves obraz je postal kakor ena sama zapoved.

»Mi smo delavci,« je povedala nato in nadaljevala, pribijajoče in izprašujoče hkrati, »vi veste, kaj pomeni biti delavec... Mi smo odšli v partizane... Vi veste, zakaj smo odšli — z našimi kmeti vred... Odšli smo, da bi si priborili našo državo, to je državo delovnega ljudstva... Ta država je zdaj v naših rokah... Glejte, zdaj so tudi tovarne v naših, to se pravi v delavčevih rokah...«

Finžgarica se je zazrla v govornico, dojela vsako besedo, iznenada pa so se ji drhteče ustnice skrčile in okamenele. Poleg moških pred magazinom je zagledala mladega Kalanta. Stal je v plašču, korak ali dva stran od moških v oguljenih suknjah ter se nemirno oziral po dvorani, po delavkah in po

govornici. Ves njegov obraz je hotel vzdržati do- celu vsakdanji videz, vsa njegova drža, z desno nogo za pol koraka pred sabo je hotela pojasniti začudenemu in vznemirjenemu svetu po šivalnici, da on, Kalant, ve za vse to, da se strinja z vsem tem. da se dogaja prav za prav z njegovo vednostjo... Prav to pa je Finžgarico hudo motilo... Daša je govorila; zdaj je krilila tudi z drugo roko, stego- vala jo je kakor po navadi visoko nad seboj, v roki, v stisnjeni pesti pa se ji je svetlikal velik šop klju- čev. Finžgarica je odprla usta ter jih potem poza- bila zapreti, vse dotlej, dokler ni Daša končala.

»Tovarišice, to je za nas velik dan...! Ta velik dan bo ostal zapisan v zgodovini našega delovnega ljudstva...! Zato me delavke na ta veliki dan ob- ljubljamo — in Finžgarica je začutila, kako be- sede, ki so počasi in na glas prihajale iz Daše, dobivajo neko moč in težo, kar veličastno, ter se zalezejo tudi vanjo, jo dvigajo in jo pretresajo do zadnjega konca žilic — »naši partiji, našemu mar- šalu...«

Finžgarico je prevzelo, nič več ni vsega razu- mela. Čutila je, da se je dogodilo nekaj velikega, kakor je to hotela dopovedati govornica, ki je go- vorila o ljudski oblasti, o srečni domovini srečnih ljudi... in na koncu zaklicala:

»Delale boste zase, nič več za profite fabri- kantov!«

Za Dašo se je dvignil na zaboje delavec. Raz- pel si je kratek in oguljen zimski suknjič, po- ložil skršeno levico na prsa in dvignil desno roko. Začel je:

»V našem delavskem življenju, v življenju na- šega delavskega razreda, delavke, je današnji dan odločilna prelomnica... Nič več nismo sužnji, fa- brike so naše, postali smo ljudje — zavestno de- lovno ljudstvo!«

Razgovoril se je o zavesti, dolgo ni mogel ne- hat. Končal pa je z vzklikom skupščini.

Najprej mu je odgovorilo z vzklikom nekaj gla- sov, zatem je vzkliknila vsa dvorana.

V Finžgarici je bilo vse narobe. Tesnilo jo je, ne da bi prav vedela, kaj jo tesni in zakaj. Spre- daj ob gručji je stal mladi Kalant, sam in kakor da bi ga postavili pod kap. Potem je zaslišala Evin glas, ki je začel neke za njenim hrbtom brati re- solucijo. Eva jo je prebrala in delavke so zaplo- skale. Zatem je dvignil roko mladi Kalant. Očitno je postalo, da bo govoril. Daša, na kateri je obstal s pogledom, se je sklonila k delavcu z oguljenim suknjičem, ta pa je samo zmignil z ramen. Mladi Kalant je dvignil roke pred sebe in odprl dlani, da bi spregovoril. Dašin obraz se je napel, tudi z očesom ni trenila.

»Delajte tudi za naprej, kakor sem vas učil, kakor smo vas učili...« je zaslišala Finžgarica, malo zatem pa še besede, ki si jih je zapomnila od celega kratkega in nekam zatikajočega Kalantovega nagovora: »Zdaj bom tudi jaz stopil v vaš razred, delal bom z vami vred...«

Izenada pa je mladi Kalant prenehal z govor- jenjem, zmanjkalo mu je besed, kakor na pogreb-

ščini... V dvorani je nekdo plosnil, enkrat, dva- krat, potem še enkrat, potem pa nič več, da se je zazdelo, kakor da je tisto ploskanje zadušila tišina, ki je legla na dvorano po Kalantovih besedah.

To je bila tišina, ki se je obesila tudi na Dašo. Pognala se je na zaboje, ne da bi vedela, kaj bo rekla. Z zabojem pa je proti vprašujočim očem, ki so se zazrle vanjo, čakale in terjale, zavpila na ves glas:

»A mi bomo delali tako, mi, delavci, kakor nas bo učila naša ljudska oblast, naša partija, naš Tito — ne pa, kakor so nas učili tovarnarji!«

Ženske okoli Finžgarice so se zganile, se raz- gibale in zaploskale, Tinca pa je v prvih vrstah zaklicala:

»Naj živi naša partizanka, naša Daša, naš de- legat!«

Napeta tišina, ki je legla na ženske s Kalan- tovim govorjenjem, je v hipu skopnela, tudi s stare Finžgarice se je odvalila tesnoba. Postala je nekam lahka, morala se je prijeti za mašino. Kakor skozi meglo — ali ji je prišlo mokro v oči ali kaj je mo- ralo biti — je videla šopek nageljnov, ki so ga prinesle delavke in ga izročale Daši. Potem je za- čelo vse govoriti, okoli nje je postalo iznenada glas- nejše in glasnejše. Dekleta so zaščeбетala, delavke so začele vzklikati druga drugi, stiskale so si roke, polasčalo se jih je docela noro veselje, kot otrok, ki se jih izpusti iz šole po hudi uri. Odpravljale so se iz dvorane in se smejale.

Pred tovarno pa je ena rekla:

»Zdaj pa manifestirat, tovarišija!«

»In zastave!« je vzkliknila druga.

»Rdečo, sindikalno!«

Nabrale so se v vrsto in odšle v mesto pod njimi. Odpravile so se tja, vkljub dežju, ki je začel pršiti, in vkljub mraku, ki je začel legati na polja okoli tovarn. Gazile so blatno cesto in se pomikale proti mestu, a Tinca, ki je hitela pred njimi, je visoko dvignila zastavo, kakor se spodobi za nji- hovo zmago. Prvo, kar je ta večer zavpila, je bilo:

»ITA je naša!«

Toda še preden so ji mogle ženske odgovoriti, je neka ženska zavpila z glasnim, skoraj nečlo- veškim glasom:

»Naša je!«

To je bil vzklik stare Finžgarice, ki se je ta dan prvič oglasila. Delavke so jo slišale in vzklik- nile za njo, kakor da bi ji pritrdile:

»Naša je!«

Dekleta so ji napravile prostor in jo nasiloma potegnile medse v sprevod.

Tako so potem odšle in znova in znova vzkli- kale, s staro Finžgarico vred.

Pridruževali so se jim sprevodi delavcev in delavk iz tovarn ob poti. Prihajali so z zastavami, z vzkliki in s pesmijo in šli z njimi vred po blatu proti mestu, kjer so se kazale v megli prižgane luči. Spotoma so ves čas vzklikali:

»Čigava je TEKSTILNA?«
— in si odgovarjali: »Naša je!«
»Čigava je KOVINA?«
»Naša je!«
»Čigava je ITA?«

Dolg spreved, raztegnjen že skozi vse mesto,
je odgovoril:

»Naša je!«

Pod zastavo, ki je visela nad Hudnikovo trgovino — na eni strani je stal miličnik, trd in resen, na drugi strani mladinka, vsa nasmejana in mirno, kakor na straži — je nekdo, moški glas, zavpil:

»Čigava je Hudnik?«

»Naš je!« so mu odgovorili manifestanti kakor z enim glasom, neki delavec pa je na glas pristavil:
»Saj smo mu postavili stražo!«

Spreved je planil v smeh. Bil je smeh, vesel in prešeren, lezel je naprej po manifestantih in se razlezel, dokler se ni oprijel vseh, tudi stare Finžgarice. To je bil smeh, ki je oživil vse, spreved in ulice, vse mesto. Vse je pelo:

»Čez gore, polja, po celem svet doni,
Slovenija, svobodna in srečna zdaj boš ti...«

To pesem je pela sredi mladih delavk v sprevedu tudi stara Finžgarica, pela jo je z vznesenim in že ohripelim glasom, z ustnicami, ki so ji drgetale.

Jože Udovič:

Dve kraški pesmi

1.

Venec

Trpki brin, óstri brin,
okrog srca se mi ovij,

naj bo opleteno s teboj,
za posvečenje, za spomin,

naj drhti, naj krvavi,
naj sovraži in ihti.

Bódi tvoja vonjava z menojo,
vonjava kamenitih dolin,

trpki brin, kraški brin,
vejica, položena v spomin

na vse tiste, ki nepoznani
ležijo z žrtvijo na dlani,

trpki brin, dišeči brin,
tvoja vonjava naj dehti.

v naši zvestobi, ki plapola
kot ógenj ognjišča kraškega.

2.

Partizanska jutranjica

Skale, gmajna, trnjev grm,
vse ožgano kot jaz sam,
križev pot, krvav in strm.
Jutro, daj moči nogam!

Daj moči očem sanjavim,
da bi videle vse več,
blagoslov rokam krvavim,
ki razpenja jih trpeč

ranjen človek v nemi jezi
sredi žalostne planjave.
Glas mu pravi: Globlje sezi
in odkrij poti si prave.

Šipka jagoda rdeča
v vetru puste, mrzle zime
je kot rana, vsa skeleča,
znamenje za bolečine.

A že vre iz prsi črnih
njemu, ki po zemlji rije,
že mu iz obraza sije,
rosa je v očeh srebrnih.

Vstani in poljubi kamen,
vstani in tesno se strni,
sebi svojo zemljo vrni!
Noč bo dan in kri bo plamen.

ZAKURILI SMO TABORNI OGENJ

Zametne sence visokih smrek kočevskega Roga so se bile že davno zgostile nad barakami baze št. 21. Gost koprenast mrak je zastiral razgled po gozdu, kjer so si partizani čez dan iskali sonca, hoteč ubežati vlagi in hladnemu kamenju.

Zmerom toga Ančka — kuharica —, ki ji je spreletel nasmeh nekoliko zabuhli obraz le tedaj, če je lahko lačnemu partizanu postregla, je jela govoriti glasneje. Kobacala je od kotla do kotla na svojih revmatičnih zateklih nogah, mešala polento in golaž ter dajala pomočnikom navodila.

Dolgi Tine se je prikazal na pragu barake, kjer so bili administratorji in odseki. Naslonil se je na podboj in s povešenimi ustnicami prisluškoval življenju, ki je plalo tam globoko v dolini. Dve leti ga že ni čutil. Dve leti že ni pil njegove dražesti. Le vonj po njem je od časa do časa prineslo v te vlažne hoste, in kak partizan — novinec — je zvečer ob ognju pripovedoval o njem. Četudi življenje v dolini ni bilo takšno, kakršnega si je želel Tine, ga je vendar mikalo dol. Samo pogledal bi rad to življenje, samo s koncem srca začutil. Samo naspal bi se rad v postelji ter posedel za domačo mizo, tako so mu govorile oči.

Debelušni Majcen in Marko sta podpirala vsak svojo smreko ter se na glas pogovarjala. Bog si ga vedi, o čem sta govorila! Majcen se je od časa do časa zasmel s svojim hrupnim, kričavim smehom, ki je zadušil izgovorjene besede.

Globoko v dolini, nemara kje pri Toplicah, je zazvonilo. To ni bil kdo ve kako prijeten glas, toda v barakah so mu vendar prisluhnili.

»Zdaj mati molze,« je zamišljeno povedal kurir Miha, ki je sedel pred svojim ležiščem.

»Pri nas pa otroci ženo šele živino s paše,« mu je odgovoril s prepričevalnim poudarkom Tone iz zaščitnega bataljona.

»Mi smo nekoliko bolj proti zahodni strani, veš,« je še pojasnil. Bil je iz Loške doline, oni drugi pa nekje iz Uršnih sel.

V baraki angleškega majorja Johnesa je že brlela luč. Major je stal na pragu ter mirno gledal v tisto smer, od koder je prihajalo zvonjenje. Nemara je užival te drhteče glasove, nemara pa je razmišljal o sili ideje, ki je napolnila te hoste s puntarji in bojovníki za svobodo, ki je pregnetla ljudi do take mere, da so zapustili domove ter se odločili, da ne odlože orožja, dokler ne osvobodijo domovine. Major Johnes je rad razmišljal.

»Večerja je pripravljena!« je nekdo zaklical.

Po barakah so začeli ljudje rožljati z žlicami in porcijami. Najboljši jedci so že sedeli za mizami in pihali v kadečo se večerjo. Kdor je pojedel hitro, je lahko računal na dodatek.

Iz vseh barak, ki so bile raztresene po hosti, so prihajali h kuhinji ljudje. Taborišče je zašumelo izven barak, življenje se je preneslo pod smreče.

Se celo v baraki kulturnikov se je vrvenje umirilo. Niko je preстал s svojimi zbadanji, Kajuh

je nehal zabavljati čez štabno intendantco in ni vlačil več po zobeh skopega Povha. Nada je prilezla izpod strehe, kjer sta si z Brino napravili ležišče, da bi bili zavarovani pred smrčanjem v baraki. Bor je le še rahlo momljaj, sršel z očmi ter se obračal na enonadstropni prični, s svojim večnim jadikovanjem pa je utihnil celo Milutin.

Ko je bila večerja končana, so se prebivalci baze razgubili po hosti. Smukali so listje z redkih bukev in igličevje s smrečja. S tem so si snažili skleda, zakaj vode na bazi ni bilo. Kadar je padal dež, je bilo mogoče skledo in žlico oprati, navadno pa je zadoščalo, če jo je človek obližnil, obrisal s smrečjem ali pa jo podrgnil ob hlače.

Stemnilo se je. Zadnja ptica je utihnila in hosta se je zagnila v mir. Le tu in tam je zabrnela med smrekami kaka somračnica, ki se je prestrašeno zaganjala v mogočna debela.

V barakah je ponekod šklepetal pisalni stroj; ob poti v dolino je komandir straže zamenjaval svoje moštvo. Tedaj pa je pred kuhinjsko barako zaprasketalo. Kup isker je planil pod krone smrek, naglo rastoči plamen je pričel osvetljevati barako. Ogenj je v nekaj hipih visoko vzplapolal. Bilo je, kot da se poljublja z milijoni zvezd, ki so mežikale brlele na nebu, sklonjenim nizko nad smreče.

Zdaj je taborišče vzdrtelo. Kurirji, stražarji, kuharji, člani odsekov, vsi so zapuščali barake ter vrel k ognju.

Pri ognju so bile za vsakega partizana najlepše ure dneva. Narava je zaspala in zvonjenje po dolini se je pleglo.

Tu pri ognju je skoraj zmerom kdo govoril. Tu je bila navadno tudi politična ura, včasih pa je celo kdo pripovedoval svoje doživljaje. Po govoru se je pričel zabavni del s petjem in šalami, včasih pa se je kdo raznežil in je obujal na glas spomine na dom. Takrat so se poslušalci čudno zamislili in kmalu zapustili ogenj.

Tega večera bi moral govoriti Tomaž. Kadar je pripovedoval pri ognju on, ni nihče ostal v baraki. Njegovo pripovedovanje so poslušali celo tisti šaljševci, ki so kot mehurček trepetali med ljudmi, če je bilo treba tišine in ki so z miganjem obraza dajali izraza svoji nemirni duši, ako niso smeli čebljati.

Okrog ognja je postalo živahno. Od barake kulturnikov so zadihali v temo nežni glasovi Trentarjeve harmonike, gori od stražarskih šotorov pa so partizani k ognju grede peli.

V nekaj minutah je bila vsa baza pri ognju. Kiauta je pridigoval, Bor je igral Hitlerja, Niko je pripovedoval dekletom smešnice, Trentar pa je slonel na smreki. Njegova harmonika je zdaj vrisala, kakor da bi jo vroči plamen tabornega ognja razgrel. Regljanje težkih strojne nekje s kočevske strani se je spajalo s tem vrvenjem. Zaregljalo je vsakih deset minut. Streljali so Italijani. Čepeli so prestrašeno v svojih postojankah ter iz strahu ropotali v noč.

Prišel je Tomaž, sedel na svoj parobek, ki je bil na majhni vzpetini, in vse je utihnilo. Dokler je govoril, je bilo slišati le prasketanje ognja in škrtanje premikajočih se ogorkov.

Iz doline se je tu pa tam zaslišal osamel krik, včasih pa je globoko doli kdo koga poklical. Tu in tam je strojnica drzno zalajala. Partizanske brigade so hodile po vaseh. Tiščale so sovražnika v utrjene postojanke ter ga v njih napadale. Če so Lah iz Novega mesta brigado izvohali, so začeli nanjo žgati z artilerijo. Sredi noči so včasih zagrmeli topovi in partizani so vedeli, da sovražnik strelja iz strahu, brez vsakega cilja.

Taborni ogenj je dogoreval. Med govorjenjem Tomaža so bili kurjači nanj pozabili, zdaj pa so hiteli nakladati na tlečo žerjavico polena in dračje.

Pripovedovanje je bilo končano in Viktor je zbral svoje pevce. Viktor je rad pel take pesmi, kjer je njegov lepi glas prišel do veljave. Imel je otožne, zamišljene oči, družbe ni ljubil, pel pa je rad takole ob tabornem ognju in na mitingih. Belogardisti so mu umorili očeta in mater, dom pa zažgali. Ko so se partizani pogovarjali, kako pojdejo po končani vojni domov, je Viktor navadno molče odšel. Sedel je na kak štor v hosti in zaril glavo med dlani.

Petje je tonilo v gostem smrečju. Zgubljalo se je v kotanjah in med kamenjem, kakor da bi ga vlaga vpijala. Ob ognju so dolgo peli, nato pa se je oglasila spet Trentarjeva harmonika. Zdaj so bili njeni glasovi že nekam otožni. Pritajeno so trepetali v kronah smrek in med sivkastim dimom, ki se je dvigal z ognjišča.

»Tale je pa zmerom nekam zamišljen,« je šepnila kuharica svojemu pomočniku in pokazala z obrazom na Trentarja. »Treba bo nekaj storiti,« je čez čas pripomnila. Bila je mnenja, da je Trentarjeva otožnost posledica napak v kuhinji. Za Ančko je bila pač kuhinja središče življenja. Čeprav je imela dobro srce, ni razumela, da utegne imeti človek težave, ki ne izvirajo od prehrane.

Med smrekami se je nekaj zganilo. Za Trentarjem se je izluščila iz mraka blede senca ter se mu ustavila za hrbtom. Harmonika je zaživela krepkeje. Glasovi, ki jih je dramil v nji Trentar, so

postajali vse bolj sproščeni. Nenadoma pa je iz zraka — od tam, kjer se je blede senca ustavila — zadihalo nekaj nežnega, toplega. Partizani pri ognju so prisluhnili. Začeli so vstajati, da bi videli, od kod se širijo ti opojni glasovi.

Ogenj je vzplapolal z novo silo in osvetlil hosto. Harmonika se je rahlo smejala. Gozd se je polnil s petjem, ki je bilo za partizanska ušesa tako nenavadno, tako nevsakdanje. Mnogi takšnega petja še niso slišali, toda vplivalo je nanje kot vino. Tisti borci, ki so bili najdlje v partizanih, so se hoteli pririniti najbliže k pevcu.

Plamen je segel s svojim svitom Trentarju za hrbet ter osvetlil pevca.

»Tista iz gledališča je, ki je prišla pred nekaj dnevi,« je šepetal kurir radovednim partizanom.

Naslonjena na smreko je Nada pela ter se smehljala. Prvikrat, kar je prišla na bazo, je nocoj pela. Bala se je, da bi njena pesem toliko časa v hosti živčih borcev ne zgrabila, da bi jo odklonili, zdaj so se ji pa lica smejala, ko je videla, kako so se jim srca razgorela.

Umolknila je in partizani so jo potegnili k ognju. Vsak jo je hotel videti, vsak ji je hotel reči kaj dobrega.

Tega večera so bili partizani dolgo pri ognju in Nada jim je morala peti. Zdaj so Viktorjevi pevci zgubili pomen. Gnetli so se okrog Nade ter strmeli v njena usta, kakor da bi ne verjeli, da ima lahko človek tak glas.

»Če bi mi kdo tako prepeval, pa bi jurišal na samo Ljubljano,« je izjavil Tone svojemu sosedu ter se pretegnil.

Bakreni sij tabornega ognja je odslej obsijaval Nado večer za večerom, ko je stala na trhljem štoru in pela v šelesteče vrhove smrek, ki so se zgrnili kot zavesa in zakrili zvezde.

Zdaj so partizani hoteli zakuriti taborni ogenj zgodaj, ko še ni bilo noči. Če je kdo srečal Nado podnevi, jo je po navadi vprašal:

»Ali boš zvečer spet pela?«

Lenart Baloh:

ODJEKNILI SO STRELI...

Nekje za obronki Gorjancev se je začelo po malem svetlikati. V dolini ob Savi so se polagoma vzdigovale megle, ki so izginjale v jasnem pomladnem jutru. V bajti pod vasjo je zapel petelin, sredi vasi se je oglasil drugi, nekje prav daleč še tretji. Kmalu za tem je v vaškem zvoniku odbilo štiri. Vsa vas je še spala...

Od Brežic sem, proti Pestači vasi, se je začelo na cesti brnenje avtomobilov, ki je vse bolj in bolj naraščalo in se bližalo. Iz za ovinka sta iz megle privozila dva zaprta švabska kamiona, ki ju je spremljalo šest z brzostrelkami oboroženih motoristov.

Kamiona sta vozila skozi vas. Ljudje, ki jih je prebudilo iz jutranjega sna brnenje motorjev,

so strahoma vstajali in za zastrtimi okni oprezali na cesto, od koder so čuli ropot vozil. Saj ni bilo prvič, da so privozili kamioni že v zgodnjih urah v vas. Gorje si ga bodi, pri kateri hiši so se ustavili! Od tam so odpeljali po navadi vso družino, o kateri potem ni bilo slišati nič več. Toda danes se kamioni niso ustavili v vasi. Nadaljevali so vožnjo proti Dobravskemu gozdu in šele tik pred njim so se ustavili.

S kamionov so izskočili nemški vojaki. Bilo jih je okoli dvajset. Vsi mrkih obrazov, s šlemi na glavi, so držali puške pripravljene na strel. Obstopili so kamion, iz katerega ni še nihče izstopil. Visok Švaba je odpel plahto na zadnjem koncu kamiona. Tedaj pa se je v notranjosti avtomobila nekdo zadril po nemško:

»Marsch hinaus!«

Na kamionu se je začelo prestopanje nog. Čez čas se je iz njega opotekel človek, lovil nekaj trenutkov na robu kamiona ravnotežje, nato pa je padel preko njega na tla, z obrazom v blato. Nemci so se divje zakrohotali. Pljuvali so po gmoti, ki je ležala pred njimi na tleh in jo brcali. Mlad fant, kakih štiriindvajsetih let, je ležal še vedno na tleh in se mučil, da bi vstal. Ni mu uspelo, ker je imel roke zvezane na hrbtu. Le še bolj se je povaljal v blatu, da ga je imel celo v ustih.

Še šest jih je opotekajoče padlo s kamiona, med njimi tudi ženska. Za njimi pa sta izskočila še dva švabska vojaka.

Surovo so dvignili v blatu ležeče jetnike, ki so jim odvezali roke ter jih zvezali po dva in dva, tako da so imeli eno roko prosto. Le vse tri brate so zvezali skupaj. V proste roke so jim potisnili krampe in lopate. Tedaj so se postavili vojaki na vsako stran jetnikov in ko jim je star, surov oberlajtnant prikimal z glavo, so jih odgnali v notranjost gozda.

Stane in Marija sta šla prva. Oba sta molčala. Marija je premišljevala o svojih starših, ki so gotovo v skrbeh zaradi nje, saj je že pred štiriinajstimi dnevi odšla z doma in ni niti povedala, kam gre. Niso je spraševali, ker so vedeli, da ima zveze s partizani in da dela zanje. Od njenega dela je ne bi pregovorili. Odšla je iz Celja brez slovesa.

Takrat je bila odšla v Posavje. V Krškem je še od prej poznala fante, ko so hodili skupaj v meščansko šolo. Po končani šoli je odšla na učiteljske in ko ga je dovršila, je bila nameščena kot učiteljica v Celju. Ko pa je izgledalo, da bo izbruhnila tudi pri nas vojna, je vzela k sebi še svoje starše. Že v mladosti je čutila na svoji koži zatiranje in krivico; bila je hči revnih kmetov in kot taka je bila marsikje nezaželena. Pa tudi za službo se je morala dolgo boriti preden so jo sprejeli. Upala je vedno, da morajo priti boljši časi, ko bo tudi ona enakovredna z drugimi. Še bolj jo je zadelo, ko je okupator preplaval domovino. Iskala je rešitev iz svojega malodušja. Ko je slišala, da je začel tleti po vsej domovini ogenj upora, je poiskala zvezo s partizani in se jim pridružila. Dali so ji nalogo: pošiljala je fante v partizanske vrste.

Tudi v Krškem ji je uspelo zbrati skupino fantov, svojih nekdanih sošolcev, ki jih je pripravljala za borbo. Fantje so jo razumeli, vedeli so, da mora biti okupator potolčen, toda tudi to so vedeli, da bo potrebna še huda borba. Marija jim je vlivala pogum, zato so jo imeli radi. Pa tudi Marija je bila z njimi zadovoljna.

Toda plačani okupatorjevi hlapci so jo zasacili pri delu. Podlo so jo izdali — in z njo tudi njene »drage fante«, kakor jih je v prisrčnem tovarištvu večkrat imenovala. Prijeli in zaprli so vso skupino. V zaporih so jih pretepali in mučili na vse načine, toda izdajalec ni bilo med njimi. Nihče od njih ni povedal pri zaslišanju več, kakor so Nemci že itak vedeli.

Danes pa so jih že zgodaj naložili na kamione in odpeljali. Kam — tega jim niso povedali. Pa tudi ni bilo potrebno. Vedeli so, da je to njih zadnja pot. Od okupatorja niso pričakovali usmiljenja. Pa

tudi na to zadnjo pot so šli z dvignjenimi glavami in brez strahu.

Marija se je ozrla na Staneta.

»O čem premišljuješ?« ga je poltiho vprašala.

»Kaj naj bi premišljeval? Le predstavljam si, ko bodo nje enkrat takole vodili. In ta dan mora priti. Mora! Žrtve ne smejo biti zaman. Le škoda, da tega ne bom dočakal. Jeza me grabi, če pomislim, da bo že čez nekaj minut vse končano. Koliko bi še lahko koristil domovini! Prekleti... Toda takrat, ko...«

»Ruhig!« ga je prekinil v njegovi razvnetosti Švaba in ga udaril s puškinim kopitom v prsi. Stane je stisnil zobe in molčal.

Na jasi sredi gozda so obstali. Vojaki so obstopili jetnike v obliki kroga. Določili so jim mesto in morali so si kopati svoj lastni grob. Zamolklo so padali udarci krampov in jama pred njimi se je vse bolj in bolj večala.

»Hudiči!« je stisnil zobe Jože.

»Tudi vi boste še enkrat kopali!« je siknil skozi zobe Marjan.

Le Marija ni kopala, stala je ob strani.

»Fantje, zapojmo!« je zakričala. »Naj vedo, kako umirajo Slovenci!«

Fantje so dvignili glave, nemo so se spogledali in iz ust se jim je zdajci izlila pesem, pesem borbe, pesem svobode, pesem bodočnosti...

»Vstanite, v suženjstvu zakleti,
zatirani človeški rod...«

Nemci so ostrmeli. Kaj takega niso pričakovali, zato so obstali ko vkopani. Naenkrat pa so se besno pognali na jetnike, jih tolkli s puškami in bili s pestmi. Privezali so jih ob drevesa in jim zavezali oči. Postavili so se v vrsto, kakih dvajset metrov od jetnikov. Napolnili so puške.

»Fantje! Umiramo za svobodo domovine!« se je prva oglasila Marija.

»Naj živi svobodna Jugoslavija!« so zaklicali vsi enoglasno.

»Smrt nemškemu okupatorju!«

Nemci so dvignili puške. Oberlajtnant je zakričal rezko:

»Feuer!«

»Za svobodo! Za domovino! Za Partijo!«

Odjeknili so streli...

Njih odmev se je razlil po gozdu, razlil se je vse do Gorjancev in še preko njih v Belo krajino. Ta odmev so čuli borci v Kozjanskih hribih, čuli so ga na Notranjskem. Tudi Gorenjska in Štajerska ga je čula. Prodril je v sleherno slovensko hišo. Še prek meja Slovenije so ga čuli. Ni bil to več samo odmev iz Dobravskega gozda — to je bil odmev iz Kragujevca, Beograda, Ljubljane, Maribora, ki se je združil v en sam grmeč odmev, ki je klical po maščevanju.

Oglasila se je puška nad Kozjem in padali so Nemci. Oglasila se je v Ložu — Italijani so padali. Vse bolj in bolj so se oglašale puške in okupator je strmel. Sonce z vzhoda se je vse bolj in bolj dvigalo. In ko so počile puške vse Jugoslavije v pozdrav bratom Rusom, je stalo sonce sredi neba in zasijal je nov, srečnejši dan...

Idila

V nedeljsko popoldne oddiha
pred kaščo sedita možaka
in drenovi pipi kadita...
Oktobrsko sonce prek tilih ozar
razliva rumeni, zbledeli svoj žar;
le včasih še vrana zakraka —
a kaj jima ptiči so mar?

Predali so polni ječmena, pšenice.
Senice so zvrhane, polni stelnjaki.
Na mizi prebele rezine potice, —
a v kleti šume polovnjaki...

V rumeni dremotici dan dogoreva.
Za oknom samotno, sanjavo dekle
otožno ljubezensko pesem prepeva...
Moža pa sedita in pipi kadita,
v tančice prozorne ovita.
Kaj mar jima mrak in večerne temè,
kaj mar jima zbegane misli! —
Predali so polni, nabite so svisli
in v bečvi leseni se jabolčnik péni.

Čudotvorni rod

Nasipi sivi med gorami,
mostovi rdeči nad vodami...
Po cestah, potih, vsepovsod
tu hodi čudotvorni rod.

Ne, ni za sanjske mu gradove
v dozdevnih zarjah nad oblaki.
Po zemlji mu pojo koraki.
Skozi ozke rudokopne rove
strmi v neslutene zaklade.
Za njim čez reke, skalne sklade
drvijo prvi, rdeči vlaki.

Tu sveti zarja sinja, bajna.
Pokrajina — velika tajna:
v osrčju njenem od povsod
se zbira čudotvorni rod.

Kot s težko palico čarobno
na mah razblini noč tegobno.
V snu kamen izpreminja v cvet
in v srcu nosi sončen svet.

(Samac—Sarajevo, julija 1947.)

Astre

Ko večer na tvoja okna sence riše
in v sivino pozaspijo zidi,
grem počasi mimo duri tvoje hiše.
Prav počasi. Nihče me ne vidi.

Kot da me pozna, se roža k meni sklanja
— tista veš, ki sredi okna rase. —
Zrak mehàk je od mušic in muh kramljanja.
Nate mislim. Tam pozabim nase.

Ko večer na tvoja okna sence riše
in v sivino pozaspijo zidi,
grem počasi mimo duri tvoje hiše
z eno sàmo željo: »Pridi, pridil«

Odsvit s proge I

Molčijo polja, logi, hribi in nebo...
Jutranja zvezda migotaje ugaša.
Od daleč veter sem prinaša
toplote vonj. Vsi čutimo, da je lepo.

Stojimo in visoko dvigamo lopate,
kjer sonce prve upira žarke zlate,
da se lijó in tolčejo med sabo prepletaje.
In že gremo. In veter lase maje.

V daljavah zarja. Stopim na nasip.
In zdi se mi, ko da sem zdaj, ta hip,
razumel sebe, tebe, vse, o brat.
Zdaj delajmo! Na nebu dan je zlat.

Odsvit s proge II

V noč samevajo vrbe
in luna počiva na njih.
Hribi okrog so ko grbe
neznanih gigantov...
Večer je tih...
O, ti giganti se zde,
ko da pošastno leže
po tleh in čuvajo zase zaklad,
ko da sanjajo težke sanje.
Mi smo to noč prižgali luči
in s krampi zarezali vanje,
ko da hočemo iztrgati njihov zaklad,
zaklad, ki v globinah skrit leži...

Wanda Wasiljewska:

ZIMZELEN

Šele v trenutku, ko je mož v sivem plašču postavil na hodnik enega izmed svežnjev, ki jih je s težavo vlekel, in se vzravnaval, je Peter spoznal, zakaj se mu je zdel tako znan njegov široki hrbet in neko posebno obračanje glave, ki ga ni mogoče posnemati.

»Doktor...«

»Kaj? Kdo pa je? Kdo?«

Kratkovidne oči so brez pomoči blodile po obrazih ljudi, nagnečenih na hodniku vagona. Ščipalnik mu je zdrsel z medočja in zdravnik, ki ga je hotel ujeti, je izpustil iz rok drugi sveženj. Končno si je nataknil ščipalnik postrani na nos. In šele tedaj je opazil tistega, ki ga je bil ogovoril.

»Pjotr Pavlovič! Ni mogoče, Pjotr Pavlovič! Kar sem, kar sem, tu v temle kupeju imam prostor... Samo trenutek prosim, te-le stvari moram spraviti v kupe...« se je podvizal in pobral sveženj, pa mu je ščipalnik zopet zdrsnil z nosu.

»Tako, takoj, dovolite, da vam pomagam,« se je ponudil Pjotr in s težavo potisnil prste pod prepleteno, kosmato vrstico. — »Čemu pa nosite toliko prtljage s seboj, doktor?«

»Ne, ne, nikar se ne trudite. Saj prtljaga ni moja... Takoj bo vse v redu... Kje pa je to dekle? Pravkar je bila tu! Kaj naj zdaj storim?«

»Tu sem, tu. O, tale tovariš mi bo pomagal. Semle, na polico, prosim.« Nekdo je poprijel prtljago, zdravnik pa je nekaj časa stal in sam ni vedel, kaj naj bi storil.

»Pjotr Pavlovič... To je presenečenje! Vidite, kaj vse se pripeti človeku! Kar semle, tu je moj kupe...«

Toda zdravnik je zgrešil vrata in zbežan, v zadregi se je nerodno umaknil.

»Morda pa je tale?«

Karbitovke šumno gorijo,
okoli njih se nočni metulji podijo
in si ožigajo krila.
Fantje s samokolnicami škripajoč drviijo,
pod krampi seseda se žolta plast ila...

Hej, pogledjte v nebo!
Vsi se ozremo kot ukopani.
Tisoče zvezd nam smehlja se ljubo
in nad nami veličastno jo reže komet.
Velik, sijajen, plavkast komet.
Pogledam na uro. Polnoči.
In za njim je dolga, dolga sinja sled...

»Da, da, ta bo pravi... Samo to dekle...«

»No, doktor, kaj pa imate s tem dekletom!«

»Bežite no, Pjotr Pavlovič, kaj pa mislite! Ubožica, tako velike svežnje ima: malo je manj-kalo, da ni ostala na kolodvoru. Svežnji so težki, gneča pa taka, da se bog usmili... Toda prostor se bo že našel, nič ne de, tudi vi boste lahko sedeli... Moj tovariš,« ga je predstavil zdravnik nekim ljudem, ki jih Pjotr v oblakih sivega dima prvi hip ni mogel razločiti.

»Odmakni se malo, Frosja. Sonečka, daj no že mir! Tovariš bi rad sedel,« se je sočutno oglašil ženski glas. Pjotr je sedel kraj zdravnika in se stisnil med njegovo ramo in starko, ki si je zaman prizadevala, da bi potisnila pod klop košaro z živili.

»Oj, babica, na oni strani se pa vidi gozd! Častna pionirska beseda, gozd! Pogledat grem...«

»Ne obračaj se, Sonja, sicer te bo vrgel sprevodnik iz vlaka,« je zastokala starka in si obri-sala z robcem rdeč obraz.

»Ne bo me vrgel ne. Saj hodiijo tudi drugi, pa jih ne vrže iz vagona,« je ugovarjala deklica. Zlezla je čez noge sedečih potnikov in naslonila pri tem v marmelado pomočene roke na Pjotrova kolena.

»Oh, s tem otrokom je pa res križ!« je potolažila babica brez pomoči.

Toda zdravnik jo je brž potolažil:

»Nič ne de, nič ne de, naj malo poskače, otrok vendar ne more tako dolgo mirno sedeti.«

»Tako nepričakovano srečanje, doktor!« je rekel Pjotr hitro, videč, da je postal starkin obraz živahen in da napoveduje blesk njenih oči dolgo pripovedovanje o tem, kam in zakaj se pelje. »Vstopiš v vlak in iznenada — kdo? Aleksander Ilarionovič! Vedno se srečava nekako nepričakovano: v vlaku, na ulici... Toda dolgo se že nisva videla...«

»Da, da, mnogo časa je že minilo... Čakajte no, kako dolgo se že nisva videla? Eno leto ali pa še več. No, seveda, kaj pa govorim? Saj sva se srečala zadnjikrat v Moskvi, bilo je še med vojno...«

»Da, da... In iznenada — doktor, z njim pa dekle,« se je zasmeljal Pjotr.

Zdravnik je zamahnil z roko:

»Bežite no, bežite no, Pjotr Pavlovič, kaj pa govorite! Kar pa se tiče dekleta...«

Ščipalnik mu je zopet zdrsnil z nosa in brezuspešno ga je iskal po kolenih. Obvisel mu je na gumbu na telovniku in Pjotr ga je snel z njega.

»No, vidite, vedno je tako... Kar naprej imam take sitnosti. Hotel sem kupiti naočnike...«

»Ne, bog ne daj, naočnikov pa že ne! Po tem ščipalniku, ki se nikakor noče držati vašega nosu, bi vas spoznal ne samo čez leto dni, marveč tudi čez sto let. Samo ščipalnik, doktor, samo ščipalnik! Naočniki bi napravili iz vas drugega človeka,« se je zasmeljal Pjotr, ganjeno pogledujoč zaskrbljeni, brez ščipalnika ves nesrečni obraz svojega soseda. — »Spominjam se, kako ga je iskala v bolnici sestra Helena...«

»In vedno ga je našla! Včasih sem mislil, da se je vdrl v zemljo, pa ga je vedno takoj našla!«

»Sestra Helena... Kaj neki počne zdaj?«

»Omožila se je, kaj neki! In še vedno dela seveda v bolnici.«

Umolknila sta. Pjotr je nenadoma začutil, da se z zadovoljstvom spominja bolnice. Dnevi, ki jih je preživel v nji, so izgubili svoj strašni smisel, trpljenje je obledelo; v spominu so ostale samo ljubke, zabavne malenkosti, prijazni ljudje, krasna pomlad za širokimi okni, v katerih so bile eksplozije razbile vsa okna. Majhna bolnica za fronto se je zdela, gledana za nekaj let nazaj, belo pristanišče, zavetišče dobrih ljudi, mehkih rok, razumevajočih smehljajev. Tembolj, ker ga po nogi z zaceljeno rano ni več trgalo, celo pred dežjem ne, in ker kar verjeti ni mogel, da je moral zaradi nje nekoč dolgo ležati na bolniški postelji.

Zavetišče dobrote. Da, to je bilo tisto ozko iz opeke zgrajeno poslopje. In predvsem po zaslugi zdravnika, ki je znal kljub svoji raztresenosti vse organizirati, vse dobiti izpod zemlje in, kar je bilo glavno — znal je dajati delu neko posebno smer, tisto, ki je prehajala tudi na osebe in ranjence: globoko mirno, bratsko razpoloženje, polno vere, da bo vse dobro, da mora biti dobro in da trpljenje v življenju ni najbolj nepremagljivo, da se trpljenje umakne človeškemu znanju, človeški volji, človeški dobroti.

»Razgled je skoraj prav tak kakor tam,« je pripomnil Pjotr zroč skozi okno, za katerim so se razprostirali neskončni travniki in se združevali na obzorju z raztrgano, kosmato črto gozda.

»Saj res, prav pravite,« se je razveselil zdravnik in izbulil svoje okrogle oči za stekli ščipalnika. Seveda, zdravnik skozi motno okno ničesar ni videl, toda razumel je takoj, kaj je mislil Pjotr s svojim »tam«.

Zunaj se je počasi temnilo. Babica je privlekla iz košare steklenico in začela skrbno krmiti raz-

posajena otroka, brizgajoč sosedom mleko na noge, potem pa je dolgo spravljala otroka spat, sama zaspala mnogo bolj kakor onadva. Nagnečeni vagon je ljudi kar nekam vsesal. Vsi so dobili mesto in se zategljivo zdehajoč spravljali spat. Pogovori so utihnili; starka je začela kmalu žvižgati skozi nos; kraj nje sta legli na klop obe deklici. Drugi potniki, ki so ves dan dremali, so zlezli na gornje police in iznenada se je zazdelo, kakor da sta zdravnik in Pjotr sama v kupeju. Pjotr se je pomaknil k oknu in pritisnil lice na hladno steklo. Iz za temnega gozda je vzhajal ozek lunin krajec in njen svit je razlil v temni noči, ki je legla na zemljo, srebrnkast blesek po rečici vzdolž železniškega nasipa. Vlak je sopihal in drvel po tiri, toda tam, za oknom, je vladala taka nepopisna tišina, kakor da je ves svet otrpnil v hladni, negibni mesečini.

Da, okolica je bila podobna »tisti«, čeprav je bila »tista« daleč — po prostoru in po času. Najbolj po času. Pjotr kar verjeti ni mogel, da tisto majhno, z bombami razdejano mestece še vedno živi — v vencu zelenih, kodravih in senčnatih gozdov, v obroču travnikov, pestrih od rož, v polkrogu reke, tekoče v krasnih vijugah po ravninah, ob vznožju položnih hribov. In da je tam v tistem rdečem poslopju najbrž še vedno bolnica... Da, saj je bila okrajna bolnica, navadna bolnica za navadne bolnike, v katerih so ležali ranjenci samo začasno.

Zdravniku so očitno rojile po glavi enake misli, kajti ko je Pjotr spregovoril, se je takoj odzval v skladu z njegovimi spomini. Kako lahko in hkrati težko se je spominjati tistih ljudi — mnogih izmed njih ni bilo več med živimi — in tistih dogodkov, ki so se zdeli zdaj skoraj neverjetni, tistih časov — burnih, strašnih in velikih.

Govorila sta polglasno, da bi ne motila spečih sopolnikov. Otroka sta se v spanju premetavala, z gornjih polic se je razlegalo zmagoslavno hropenje, ki niti za trenutek ni ponehalo. Sključen v kovčegih so spali ljudje tudi na hodniku. Luči pod stropom so ugasnile in mesečina je legla ko ledene lise na roke in obraze spečih potnikov.

»Pogum... Pogum je različen.«

»Različen?« se je začudil Pjotr.

Zdravnik se je nemirno premaknil na klopi.

»Prav to mislim... Vi, Pjotr, ste se mi smejali, ko sem nesel te stvari. No, po pravici povedano, to sem storil zaradi nekega dekleta... Zaradi dekleta od tam, iz bolnice...«

Za hip je umolknil in si z robcem obrisal ščipalnik, čeprav v polmraku, zalitem z mesečino, ničesar ni videl.

»Vas takrat menda ni bilo več v bolnici... Seveda, vi ste se bili že odpeljali na fronto. Bilo je pozneje. V bolnici je ležal fant, poročnik, če se ne motim... Brezupna stvar, že v začetku je bila brezupna. Prikupljiv fant je bil. Še tak otrok, da je bilo naravnost čudno, da je bil vojak in da je bil ranjen. Načitan je bil, zelo načitan... Sestra Helena sama ni več vedela, kje bi dobivala knjige zanj. Čital je vse, prav vse. Če pa ni imel knjig, je sitnaril. No in tako je tekala za knjigami in jih iskala, dobri ljudje pa so jih prinašali kakor vedno.«

»Da, spominjam se, v bolnico je prihajala neka inženirka, ki je tudi meni nosila knjige.«

»Da, da, prinašali so jih. Mali pa je čital. Rad se je prerekal. Imel je svoje nazore. Zvečer, ko sem imel nekaj prostega časa, sem hodil k njemu in pogovarjala sva se o prečitanih knjigah.«

»Kaj pa dekle?«

»Kaj je bilo z dekletom? Nekega lepega dne je dekle prispelo. Fant me niti vprašal ni, ni se posvetoval z menoj, kar pisal ji je in prispela je. Nič posebnega ni bilo na nji. Svetlolasa, z zavihanim noskom. Navadno dekle kakor tisoč drugih. Morda strojepiska, morda blagajničarka. Sam ne vem. Dekle pač. Meni ni ničesar povedala. Grem po hodniku in iznenada mi pride nasproti dekle z zavihanim noskom. Gobček odločen, peščice stisnjene. Gre naravnost proti meni in zdi se, da me hoče s tistimi peščicami... Obrvi namrščene, na obrazku divja bojevitost, obrazek pa okrogel, otroški... Bila sta mlada, in to je slabo, da sta bila tako čudovito mlada. Kakor da trpljenje sploh ni bilo namenjeno njima... me razumete? Kakor da ga zanju ni, kakor da ne moreta imeti z njim nobenega opravlja.«

»Da...«

»No torej. Dvigne zavihani nasek in s tako srditostjo, ko da sem njen največji sovražnik, šepetaje, čeprav je bila njegova soba na drugem koncu hodnika... no, seveda, bila je tista vogalna soba, pomnite, z dvema oknom?«

»Pomnim, tam je ležal moj tovariš, ranjen v glavo.«

»Ranjen v glavo?« se je zamislil zdravnik. — »Ah, da seveda, operacija se je posrečila, operirali smo ga med letalskim napadom... Bil je dolgin, črn, kapitan ali major, če se ne motim...«

»Major. No, spomin imate pa res dober, doktor!«

»Da, vse mi ostane v spominu... Zdi se mi, da se spominjam vseh, tistih, ki se mi je posrečilo rešiti jih, in onih, ki jih nisem mogel rešiti...«

»Kaj pa je bilo z dekletom?« je presekala Pjotr molk, ki je bil nastal za trenutek.

»Z dekletom? Torej tako je bilo... Peščice stisnjene in tisti zavihani nasek... In veste, s tako glasnim, prebadajočim šepetom mi pravi: 'Doktor, kaj je z njim? Povejte mi takoj, nemudoma, nobenih laži, nobenih rahločutnosti, zahtevam, da mi nemudoma poveste, kaj je z njim!' Nemudoma ji nisem mogel povedati, saj nikoli ne veš, kako bo človek sprejel udarec. Zato sem ji rekel, naj pride k meni v kabinet. Tako zvoneče se je imenovala moja sobica pri vhodu: kabinet. Upira se. Ne, nikamor ne bo hodila. Zvedeti mora tu, takoj, nemudoma. Prišla je sestra Helena in jo nekako pregovorila. Obrvi namrščene, kar čudno je, da more biti tako svetlolaso in svetlooko bitje tako srdito. In — kaj, pa kaj? Zelo neroden položaj. Nihče me ni opozoril, kar na lepem ti pride. Ne vem, kdo jo je pustil naravnost v njegovo sobo. Začnem od daleč, po ovinkih, o njegovi roki. Ona pa me gleda srepo kakor preiskovalni sodnik zločinca. Posluša, meni pa se kar roke tresejo od njenega pogleda. Morda zato, ker je tako mlada,

ker sta oba tako mlada... No torej, govorim ji o roki. Ona pa ti zacepeta z nogo! 'Nobenih laži ni treba, roka me ne zanima! Zahtevam, vedeti hočem, kaj je z njim?' In prav od blizu mi pogleda v oči: oh, tiste surove modre oči! Nemudoma hočem vedeti, od česa umira.«

»Kaj pa on?« je vprašal Pjotr, ki ni razumel vsega. — »Kaj ima pri tem opraviti roka?«

»Veste, stvar je bila drugačna. Fantič je bil ranjen v roko. Rana se je lepo celila in je bil zelo vesel. Pri vsakem prevezovanju je s ponosom gledal na svojo roko, kakor da bi bila celitev rane njegova velika zasluga, njegov lasten izum.«

»Kaj pa se je zgodilo?«

»Veste, Pjotr Pavlovič, prav v tem grmu tiči zajec... Rana na roki se je celila, toda to ni imelo nobenega, prav nobenega pomena... Šlo ni za rano na roki...«

»Za kaj pa?«

»Saj to je tisto, da ni šlo za roko... Fant je imel zdrobljeno hrbtenico. V nji so tičali drobci granate, kosti so bile zdrobljene, hrbtenični mozeg je bil zadet. Skratka, mi kirurgi tu nismo imeli kaj delati. Noge so mu odpovedale, do pasu je bilo že truplo, razumete? On pa ni ničesar čutil. Morali smo ga položiti v posebno sobo, čeprav je primanjkovalo prostora, čeprav je bila v bolnici strašna gneča. Razumete, nihče ne bi vzdržal... On pa ni ničesar vedel. Čita knjige in veseli se, da se mu rana na roki celi, in kar naprej računa, ali bo kmalu zapustil bolnico, kdaj se bo lahko vrnil na fronto, in sanjari, kako bo živel po vojni... Bil je neverjetno mlad in tako trdno je veroval v svoje življenje, v velika dejanja, ki jih bo storil... Vsaka zveza z življenjem pa je bila že pretrgana in črtane so bile vse možnosti. In samo on edini se tega ni zavedal. In k njemu so pustili tistega dekliča, niso me opozorili, ničesar niso storili, da bi to preprečili. Govoril ji je o roki, češ kako lepo se rana celi, da bo lahko bolnico kmalu zapustil, ona pa vse vidi... Fant je bil kakor zemlja, lica so z vsakim dnem bolj upadala, oči so se vdirale, nos je bil vedno ostrejši... Pravi čudež je bil, da je sploh še živel. On pa je živel, čital in mi pravil o svojem dekletu, seveda! Da se bosta poročila, takoj po vojni, da bosta delala, iznenada pa taka nepričakovanost. Prispe ona.«

»In ste ji povedali, doktor?«

»Kaj pa sem mogel storiti drugega, dragi moj? Nič. Stala je in se mi zahvaljevala za pojasnilo. Veste, povedal sem ji vse po medicinsko, celo z latinskimi izrazi. Sam vem, da je bilo to neumno, nepotrebno, toda kaj hočemo? Nekako laže mi je šla beseda iz ust... Ona pa stoji. In tebi nič meni nič pravi s takim tenkim glasom: 'Veste, doktor, znana sva že iz otroških let. Najini roditelji so stanovali v isti hiši in celo v istem nadstropju. In ko sva bila še majhna, sva si obljubila, da se bova vzela, ko dorasteva. Iznenada pa je prišla ta vojna.' Prav tako je rekla: 'ta vojna'. Dorastla... Eh, Pjotr Pavlovič, glavna težava je bila v tem, da se nikakor nisem mogel prepričati, da sta oba odrasla. Saj tu za leta niti ne gre ne! Čeprav se je treba ozirati tudi na leta... Toda v obeh je bilo nekaj

tako čistega, kar je samo v otrocih, v rožah, no, sploh... In iznenada tak udarec!»

»Kaj pa ona?«

»Kaj neki, zahvalila se mi je za pojasnilo. Potem pa je rekla s poslovnim glasom, ki ne trpi nobenega ugovora, kakor da je to samo ob sebi razumljivo: 'Dokler ne bo umrl, ostanem tu.' Seveda, to je bil nesmisel. Moral bi ji bil odgovoriti, da je to bolnica, ne pa hotel, kjer se lahko nastani, kdor hoče. Toda verjemite mi ali ne, Pjotr Pavlovič, tolikim sem odrekel, toliko sem jih odslovil iz bolnice, morda kruto, neusmiljeno.«

»No, no...«

»Da, kruto. Zdravnik mora biti včasih krut. In končno je odvisno to od druge strani, kako to sprejme. Človek je lahko krut, ne da bi vedel za to. Mnogo je bilo takih, ki so plakali, ki so dobili napade histerije, ki so prosili — toda pravilo je pravilo! Ta pa niti prosila ni — samo obvestila me je, da bo ostala — to je vse. 'Kdaj bo umrl?' Po mnenju medicine bi bil moral že zdavnaj umreti, toda v njem je bila nekakšna nadnaravna sila, ki ga je držala pri življenju. Jezik se mi je prilepil h goltancu. In iznenada sem rekel: »Že prav.« Kakor da bi se bilo lahko vse to izpremenilo, če bi bil rekel: »Ne!« Mar mislite, da bi me bila ubogala? O tem sploh ni vredno govoriti. In tako sem ji rekel samo z namenom, da bi rešil svoj ugled, da ne dovolim nobenega izprehajanja po hodnikih, da bi nikogar ne motila, da bi ne bilo nobenih onega, saj veste... Ona pa samo kima z glavo. Tako na primer pravim, zdaj je čas zdravniškega pregleda, v tem času ne sme biti v poslopju nobenega tujega človeka. Dvignila je obrvi, svetle in ravne, kakor da bi mi hotela dati razumeti neumestnost besede 'tujega', rekla pa ni nič. Vprašala je samo, kdaj se lahko vrne, in odšla je.«

»Kam?«

»Nisem je vprašal. Naj bo še tako smešno, toda to bitje z zaviranim noskom me je spravljal v večjo zadrego kakor vsi predstojniki sveta. Obrnila se je na peti in odšla. Potem pa, med obedom, ko sem mimogrede pogledal v sobo, sem videl — sedi pri njem. Fant se je naslonil na blazinice, oči se mu iskre v črnih duplinah, na licih se mu pozna nekaj rdečici podobnega, če sploh še lahko govorimo o licih. Ona pa razklada po odeji zimzelen. Očividno je bila v gozdu, tam je bila taka poljana...«

»Onstran rečice na levo.«

»In tam je rasel zimzelen. Celo morje. Pomnite?«

Pjotr se je nasmehnil. Na poljani ni samo rasel zimzelen. To je bil priljubljeni kotiček za izprehode dveh sester — dvojčak Jurjevih, mestnih lepotic. Bilo je znano, da si jih lahko po obedu, pred sončnim zahodom, vedno srečal tam, samo če ni deževalo. In kdor izmed okrevajočih ranjencev je bil toliko pri močeh, da je lahko šel na drugo stran rečice, je lahko računal na izprehod s sestrama Jurjevima. Mimogrede rečeno, bilo je vseeno, s katero — sestri sta si bili tako podobni, da se je moral okrevajoči ranjenec že vrniti na fronto, preden ju je začel razločevati. Obe sta bili puhasti,

lase sta imeli počesane visoko nad čelom in obe kakor zimzelen zelene oči. Prav zato si je Pjotr tudi zapomnil zimzelen na poljani. Sestri sta ga zbirali, previdno ruvajoč krhke vejice iz goste trave, z enakimi kretnjami sta dvigali šopke k obrazu in vpraševali z enako pojočim glasom: »Ali imava res oči zelene kakor ta zimzelen? Neki kapitan nama je rekel to.« Ni bil potreben kapitanski čin, da je človek to opazil. Pa menda vendar ne tudi zdravnik? Toda Pjotr se je pri tej misli v temi celo nasmehnil. Ne, kdor koli, samo zdravnik ni vedel za sestri Jurjevi, o tem je bil Pjotr prepričan!

»No torej... Razklada zimzelen in mu nekaj pripoveduje. In oba se smejeta. Marsikaj sem videl v življenju, toda ta dva otroka in zimzelen na odeji... E, kaj bi tu dolgo govoril! Pridem, ustavim se na pragu, onadva pa — vedno o istem. Da zdaj ne bosta več čakala, da bosta živela skupaj, kako si bosta po vojni uredila življenje... Z vojno sta opravila kaj preprosto — zanju je bilo to jasno in sklenjeno, vojno sta potiskala v preteklost, v minuloost z vero v mladost, ki ni trpela nobenega ugovora. In kako je znal ta dekleč pripovedovati! Nekako preprosto, vsakdanje, pri tem pa vidiš vse pred seboj: dom, kjer se bosta naselila, sobo, hodnik z ozko dolgo preprogo na tleh, in police s knjigami, vse... Fant pa pazljivo posluša in doda kaj svojega... In celo prepirata se, kakšne barve bodo stene... Govorita tudi o institutu, ki ga nista utegnila dovršiti, in o delu. Pride sestra, prinese, kar je treba, in čimprej zopet odide — težko ju je bilo poslušati... Naš dekleč ti pa sedi, pripoveduje in se smeje. Med zdravniškim pregledom odide, tiho kakor miš, potem pa že zopet sedi na svojem mestu. Fant pa kar žari od sreče.«

»In tako se je nadaljevalo do konca?«

»Do konca. Prav do konca. Da vam povem po pravici, star zdravnik sem, kolikokrat sem se boril s smrtjo, saj to je moj poklic — boriti se s smrtjo... Ne vem, morda to ni prav, toda vsa ta leta se nisem mogel otresti nečesa...«

Umolknil je in se zamislil, kakor da mu je težko povedati, kar je hotel.

»Česa?« je vprašal Pjotr tiho.

»Reči sem hotel smrti... Ljudje govorijo o smrti. Jaz jo gledam vse življenje. Ljudje umirajo, umirajo često in človek bi mislil, da bi se moral že privaditi temu. Toda ne, od začetka do konca, vedno, vedno se mi zdi, da je smrt... no, kako bi povedal to? No, da je to proti naravi. Da, da, prav to je tisto: proti naravi. Vi, Pjotr Pavlovič, porečete morda, da je to napačno... Saj umirajo tudi drevesa, rože in živali, vse, kar se rodi — umre. Mar ne?«

»Ne vem... Jaz o tem še nisem razmišljal.«

»Še nikoli?« se je začudil zdravnik. »Kako to? O čem niste nikoli razmišljali?«

»O smrti,« je priznal Pjotr nerad in zdaj se je moral čuditi on. Res, toliko smrti je videl med vojno, tolikokrat je viselo tudi njegovo življenje na nitki — pa ni nikoli mislil na smrt.

»Da-a-a,« je zategnil zdravnik. — »Sicer pa razmišljajo ljudje v naših letih o drugih rečeh, smrt še ni tema za naše razmišljanje. Zdravnik —

to je nekaj drugega. Cvet rodi plod, klas da zrno, izpolni svojo vlogo, svojo nalogo do konca. In tam je smrt naravna. Toda človek?«

»No da, pa vzemimo za primer travnik, ki ga pokose, ko cvetje še cvete, ali pa sekajo gozd,« je ugovarjal Pjotr.

»Da, res je,« je pritrdil zdravnik v zadregi. — »Prav pravite... No, torej tem bolj... Kaj sem že govoril? Ah že vem... Pomnite, Pjotr Pavlovič, Gorkega 'Deklico in smrt'?«

»Da,« je zamrmral Pjotr negotovo.

»No torej... Kakor je rečeno tam: kakor z nebom, z mesečno zvezdnim telesom drugega pred smrtjo zakrivajoč... Da, smrt je tolikokrat premagala moje skrbno pridobljeno znanje, vso mojo medicinsko modrost, vse moje napore. Toda to dekletce je sklenilo zmagati. Stopila je med svojega izvoljenca in smrt in zmagala je.«

»Kaj? Ali je ozdravel?«

»Ne, kaj pa mislite, Pjotr Pavlovič! Kako naj človek ozdravi, če pa ima strto hrbtenico. Ne gre za to. Tudi ona je razumela, takoj je spoznala, za kaj gre. Samo veste, Pjotr Pavlovič, najstrašnejše ni to... Ali ste videli kdaj, kako umira otrok?«

»Ne,« je zamrmral Pjotr. Postalo mu je neprijetno.

»No, seve, kako bi mogli videti... Torej kolikokrat sem gledal — otrok ne ve, ne razume, saj vendar ne more vedeti, ne more razumeti... Nastopi pa strah — otrok čuti, da se godi z njim nekaj, kar je prav proti naravi, nekaj nenormalnega, nekaj, kar bi se ne smelo zgoditi... In verjemite mi, Pjotr Pavlovič, ta strah, ta upor vsega telesa, vseh nagonov, ni pri otrocih nič manjši kakor pri odraslih, ki pa že vedo in razumejo, kaj se z njimi godi... Ta dva sta bila še otroka, oba... Toda dekletce je vedelo, s svojim velikim razumom ljubezni je spoznalo, kaj je v smrti najstrašnejše, in spustilo se je v zadnji dvoboj s smrtjo. S tistimi svojimi ročicami, s svojim zavihanim noskom, s tisto vijoličasto modrino cvetov zimzelena je zakrila črtno smrti pred ugašajočimi očmi. Rešiti ga ni mogla — njega nihče ni mogel rešiti — toda premagala je grozo smrti. Strah, bojazen, grozo, brezplodni protest, obup onemoglosti. Z varno roko je popeljala svojega fanta čez ozek mostiček med življenjem in nebitnostjo — nad prepadom trpljenja, muk in strahu. In fant je nekako zdrsnil v nebitnost, me razumete? Kako bi vam to povedal? Fant smrti ni doživel. Bil je in prenehal je biti, brez vseh tistih priveskov smrti, strašnih za tistega, ki umira, in za onega, ki njegovo smrt gleda. Kako močno je bilo to dekletce!... Prav do konca je samozavestno in radostno govorila, kako bosta živela skupaj, kako bosta delala, prav do konca je govorila o tem z nasmehom na obrazu, ko so njegove oči že za vedno ugašale. Mislil sem, da se bo konec koncev zlomila. Pa se ni. Vzdržala je »dragega pred smrtjo zakrivajoč«, in fant je umrl mirno, kakor pravijo banalno: ko da je zaspal... Da, da...«

»Kaj pa ona?«

»Kaj bi ona?... Pokopali smo ga. In prav tisti dan smo morali bežati. Nemci so prodrli na

našem sektorju. Eh! Imeli nismo ne kamionov, ne drugih prevoznih sredstev... Naravnost izpod zemlje smo dobili konje in vozove in odpeljali smo vso bolnico. No, in posrečilo se je, nobenega ranjenca nismo pustili. Tudi ona je pomagala, in še kako je pomagala, majhno hrabro dekletce z zavihanim noskom! Da, da, kadar mi govorimo o junaštvu, ne vem: morda je bilo največje junaštvo, kar sem jih videl v svojem življenju v bolnici, prav njeno junaštvo. Cvetovi zimzelena — proti smrti, pogumen nasmeh do konca — smehljaj tistim, na smrt obsojenim očem...«

»Ali je bila brhka?« je vprašal Pjotr tiho.

»Brhka?« se je zamislil zdravnik. — »Tega pa res ne vem... Na to se nekako nikoli nisem spoznal... Brhka? Ne vem. Sicer pa za to tudi ne gre.«

Na gornji polici so zasmrčali glasneje. Zdravnik se je iznenada sklonil in začel otipavati z rokami tla pod svojimi nogami.

»Kaj se je zgodilo?«

»Že zopet. Ta vražji ščipalnik! Pravkar sem ga še imel, pa ga že ni. In v temi bi mi ga lahko strli; kaj bi počel brez njega?« je tarnal zdravnik brez pomoči in se pripravljaj poklekni, da bi ga poiskal.

»Počakajte, Aleksander Ilarionovič, tja ni mogel pasti. Sedite, bom pa jaz poskusil. E, tu je!« se je razveselil Pjotr, ko je otipal zdravnikov ščipalnik na klopi kraj sebe.

»Saj je res tu. Zelo sem vam hvaležen. Kar naprej imam sitnosti z njim. Bom pač moral kupiti naočnike, ne bo drugače...« je mrmral zmedeni zdravnik in si natikal ščipalnik. — »Da, torej o čem sem že govoril? Ah, da... In vidite, kadar se spomnim tistega dekliča... Vi ste se mi danes smejali. Jaz pa vidim, gre tako bitje, komaj leze na stopnice vagona, ne more spraviti svoje prtljage v vagon. Vidite, morda potuje enako hrabro in nenavadno tudi ona po važnih, zelo važnih opravkih. Pogledaš — nasek kakor vsak drugi, obrazek tudi, deklič. Toda kdo je v resnici to dekle?«

»Kaj o oni drugi ničesar ne veste, doktor?«

»Ne. Po evakuaciji je nekam izginila, nikoli več je nisem videl. Saj niti ne vem, kako se piše. Veste, Pjotr Pavlovič, pri naši bolnici grade zdaj novo poslopje... Tam se peha mnogo deklet. Apno, opeko in kdo ve kaj še vse nosijo... Desetine navadnih deklet. Včasih gledam skozi okno, kako delajo, v dežju, v mrazu, v vročini, pa se spomnim tistega dekliča. Morda dela tudi ona na gradilišču, morda pa v rudniku, morda vodi traktor ali opravlja kako drugo svoje majhno ali veliko delo. Enako pogumno, enako hrabro, kakor takrat... Ona in stotine in tisoči drugih, takih navadnih, z zavihanimi nosovi, junaških — o, kako junaških deklet!«

Zdravnik je umolknil. Starka je v spanju nekaj zamrmrala. Zunaj je jutranja zarja že začela izpodrivati mesečino, da so se prikazovali iz poltme obrisi grmovja in dreves. Vlak je sopihal in mimo potnih oken je hitela v brezmejni tišini vedno enaka pokrajina s potoki prepreženih gozdov in travnikov.

Dr. Anton Melik:

NAŠE PRIMORJE IN ISTRA STA SE VKLJUČILA V SVOBODNO DOMOVINO

Gospodarski položaj in perspektiva Slovenskega Primorja in Istre

Velike praznike preživljamo. Slovensko Primorje se je vključilo v svobodno slovensko domovino, osvobodjena Istra z Reko se je združila s svobodno Hrvatsko. Oborožene sile naše Jugoslovanske armade so zavzele postojanke ob novih državnih mejah Federativne ljudske republike Jugoslavije. Vsa Slovenija in Hrvatska, vsa Jugoslavija praznuje ta veliki praznik skupaj z junaškimi osvobojenimi Primorci ter jih z nepopisnim navdušenjem sprejema medse, svoje med svojimi, da jih nikdar več ne izpusti in da jih čuva pred vsemi nevarnostmi zdaj in v bodoče.

V tem prekipajočem zmagoslavju mislimo tudi na one naše rojake, ki jim po krivični sodbi ni dano, da bi se že danes združili z nami, da bi bile njihove vasi in mesta že sedaj vključene v osvobodeno ozemlje. Toda naši pogledi so uprti v bodočnost, zato ne dajemo prostora žalovanju, marveč mislimo na borbo, ki edina pomeni pot naprej, do novih uspehov. Naše današnje, od zunaj postavljene meje smatramo samo za linijo trenutnih borbenih postojank. Zakaj vsa slovenska in hrvatska zemlja pripada po naravnih pravicah Sloveniji in Hrvatski, pripada svobodni zvezni ljudski Jugoslaviji. To je naš program in to je hkrati program vseh demokratičnih sil pri nas in v svetu. Ta ugotovitev spada k velikemu uspehu odločne borbe za naše meje, spada k veliki zmagi nove demokratične Jugoslavije.

Prva bitka, ki jo je dobojevala nova demokratična Jugoslavija v borbi za pravične meje svojih narodov, je končana. Čas je, prilika in potreba, da si ob tem trenutku ogledamo tudi stvarne zaključke naše dosedanje borbe ter premotrimo dosežene uspehe.

Od vsega ozemlja, ki ga je naša delegacija na mirovni konferenci v Londonu zahtevala za Jugoslavijo, je bilo 7362 km², to je 74 %, prisojenega naši zvezni republiki. Tolikšno površino so te dni zavzele naše oborožene sile in je na njej naše ljudstvo organiziralo svojo ljudsko oblast. Velik del našega Primorja se urejuje v posebno državo Samostojnega Tržaškega ozemlja, ki zavzema 717 km², to je dobrih 7 % celokupnega ozemlja, ki smo ga zahtevali za Jugoslavijo. Preostalo ozemlje Slovenskega Primorja, obsegajoče Kanalsko dolino od Bele peči čez Trbiž tja do gorā Koritnikov, Beneško Slovenijo z Režijo, Gorico z južnimi Brdi in Soško ravnino z zahodnim robom Krasa, kjer stoji tudi vsem Slovincem dragi Doberdob, pa je ostalo še pod Italijo. To ozemlje pomeni nekako 19 % celotnega teritorija, ki ga je naša delegacija zahtevala. To so podatki po meri površine. Ako pa vzamemo za primerjavo število prebivalstva, se nam pokaže ta-le slika: Jugoslaviji je priključena 48 % skupnega prebivalstva Slovenskega Primorja in Istre, Samostojnemu Tržaškemu ozemlju 33 %, a v Italiji je ostalo 19 %. Dobro se razvidi iz teh razmerij, da je najbolj gosto obljudeno ozemlj STO, kjer biva nič manj kot ena tretjina vsega primorskega prebivalstva.

Nemara ni odveč, ako ob tej priliki podčrtamo, kako veliko zmago pomeni naša osvoboditev večine Primorja kljub temu, da so robna področja Slovenije še ostala

vključena v Italijo. Zakaj posrečilo se nam je skoraj izriniti Italijo z naše zemlje, kamor se je v prvi svetovni vojni tako široko vgnezdila. Ako pustimo v nemar Beneško Slovenijo, ki je prišla v Italijo že v letu 1866., pa Kanalsko dolino, ki so jo priključili Italiji iz stare Koroške, v odseku pri Beli peči celo iz stare Kranjske, pa vzamemo v pregled samo Primorje v ožjem smislu, se nam pokaže, da je mogla Italija obdržati v svoji oblasti samo primeroma majhen del, in sicer slabih 9 % ozemlja ter dobrih 12 % prebivalstva. Mlade demokratične sile nove Jugoslavije so že v prvem borbenem poletu izrinile italijanskega okupatorja iz velike večine onega primorskega ozemlja, ki si ga je stara rimska politika po tradicionalni imperialistični metodi prisvojila iz razvalin stare cesarske Avstrije.

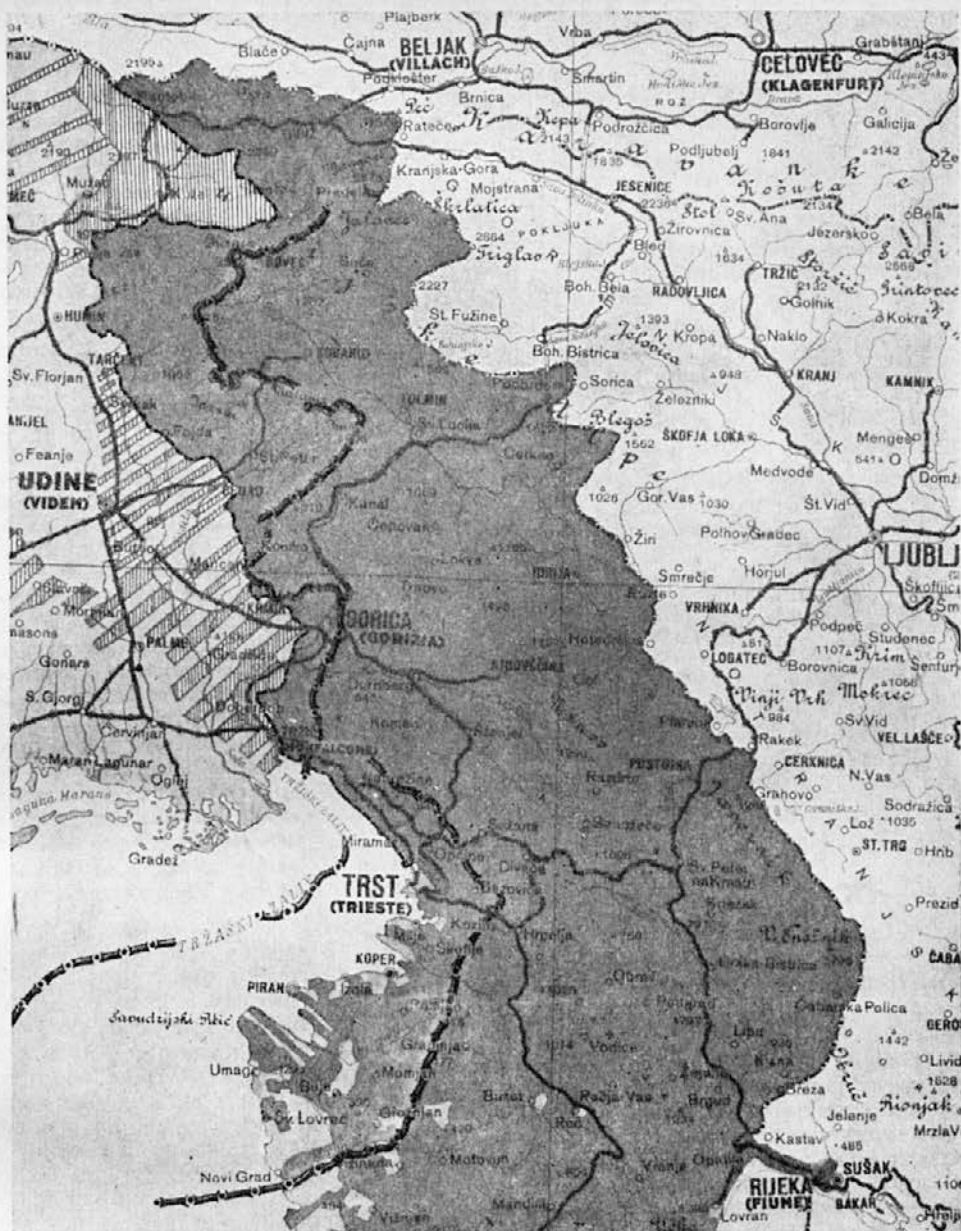
S priključkom Slovenskega Primorja in Istre se poveča ozemlje Jugoslavije za 7362 km², tako da meri odsej 256.588 km².

Slovensko in Hrvatsko Primorje, ki ga mirovna pogodba priključuje Jugoslaviji, je imelo v razdobju zadnjega avstrijskega štetja v letu 1910 545.000 prebivalcev. Toda odtlej se je zelo mnogo ljudi izselilo, saj jih je fašistični režim gnal z doma po svetu, bodisi v bližnjo Jugoslavijo ali čez morje v daljne dežele. Strašno trpljenje in nacifašistično divjanje za časa narodno osvobodilne borbe je prizadelo Primorju silne žrtve in nešteti domovi žalujejo za svojimi dragimi. Število prebivalstva se je spričo vsega tega zelo zmanjšalo in računati moremo, da znaša množina vseh ljudi na ozemlju, ki ga sedaj priključujemo, nekako okrog 500.000. Fašistični režim sistematično ni pripuščal ugodnega gospodarskega razvoja slovenskemu in hrvatskemu ozemlju, saj mu je bilo samo po godu, da se Slovani izseljujejo.

Zelo so poučni naslednji podatki: V Slovenskem in Hrvatskem Primorju, ki se sedaj vrača v skupno življenje z nami v Jugoslaviji, je s Slovenci naseljenih nekako 3963 km² ter s Hrvati nekako 3398 km². To se pravi, da je hrvatskega nekako 46 %, a slovenskega okroglo 54 % celotnega ozemlja. Toda ako vzamemo v primerjavo prebivalstvo, se nam pokaže znatno drugačna slika: Na slovenskem ozemlju Primorja prebiva le okrog 200.000 ljudi, a na hrvatskem okoli 300.000, potemtakem v razmerju 40 % napram 60 %. Osvobodeno slovensko Primorje je tedaj po arealu večje a po številu prebivalcev manjše od hrvatskega Primorja. V osvobojenem Slovenskem Primorju znaša gostota naseljenosti 50 ljudi na km², a v osvobojenem Hrvatskem Primorju 88 ljudi na km².

Na ozemlju, ki smo ga sedaj priključili Jugoslaviji, je s Slovenci naseljenega teritorija okroglo 3963 km². S priključkom Slovenskega Primorja se je areal svobodne Slovenije, ki je doslej v LR Sloveniji meril 16.229 km², povečal na 20.192 km². Medtem ko je LR Slovenija v starem obsegu predstavljala 6,5 % celotnega ozemlja FLR Jugoslavije, pomeni sedaj, povečana z osvobojenim teritorijem Slovenskega Primorja, 8,1 %. Težje je povedati, kako se je predrugačilo razmerje po številu prebivalstva. Zadnje štetje v letu 1931 je izkazalo na ozemlju stare Slovenije 1.144.298 prebivalcev. Mnogi so postali žrtve te vojne, veliko je bilo število žrtev v taboriščih in ječah, mnogo junaških borcev narodno osvobodilne vojne krije zemlja, obilo so jih pokončale bolezni, pomanjkanje in druge nadloge štirih vojnih let. Tudi prirodni prirastek prebivalstva je v teh letih močno zaostal. V celem pa še ne moremo zanesljivo reči, koliko znašajo natančno vse izgube. Zato se zdi najbolj primerno, računati z nekoliko zaokroženim starim številom prebivalstva iz leta 1931. K temu prištejemo okrog 200.000 rojakov, ki jih je priključitev Primorja združila z nami, pa računajmo, da

S temno barvo je označeno ozemlje, ki je bilo po krivični rapalski pogodbi priključeno k Italiji. Debela črta od kraja Novi Grad do Tržiča kaže meje Samostojnega tržaškega ozemlja. Druga debela črta, ki teče od Tržiča čez Gorico do bivše tromeje med Jugoslavijo, Italijo in Avstrijo, označuje sedanjo mejo med FLRJ in Italijo. Drobna črta na kraju temno barbane ploskve označuje našo narodnostno mejo.



Površina Hrvatske se je s priključkom Istre z Reko, Zadrom ter otokom Lastovo povečala od dosedanjih 52.539 km² na 55.937 km². Glede števila prebivalstva je težko reči dovolj zanesljivo, dokler ne dobimo novih rezultatov natančnega ljudskega štetja; po starih podatkih bi mogli domnevati, da je v novi Hrvatski okroglo 3 milijone 750.000 ljudi.

Vzroki tej raznolikosti so jako preprosti in že na prvi pogled vidni; ko se nam pokažejo, nam obenem razodenejo nekatere temeljno važne poteze v gospodarski strukturi in v celotnem značaju osvobojenega ozemlja.

Stvar je v kratkem ta-le: V Hrvaško Primorje so vključena domala vsa tamkajšnja mesta, ki predstavljajo dosedanja gospodarska, upravna, politična in kulturna središča. Vrača se Zadar v skupnost z ostalo Dalmacijo, od katere je bil protinaravno odtrgan pred skoraj tridesetimi leti, podobno kot je odtrgana danes slovenska Gorica. Vrača se Reka k prirodno-gospodarski enoti Kvarnerskega zaliva, katere glavni funkcijski organ je po svojem položaju in po vsej stari od narave nakazani gospodarsko-prometni vlogi. Ogromna pridobitev je v dejstvu, da je ves veliki Kvarnerski zaliv združen v upravno-politično enoto, pa da bo mogel s tem imeti in izvrševati enotno gospodarsko funkcijo, za kakršno ga usposablja izvrstna razporejenost ob velikem, ustrezno zaokroženem zatoku severnega Jadranskega morja. Za tujski promet ugodno, pred burjo močno zavarovano obrežje ob Voloskem, Opatiji ter Lovranu, ki je zelo gosto naseljeno, bo moglo zopet v polni meri vršiti svojo vlogo, saj ostane naslonjeno na reško-sušaško pristaniško mesto, svojega najbližjega in najtrdnjše opornika. Veliki premogovniki ob Raši, ki so dali osnovo za krepko zgostitev prebivalstva, so naslonjeni na morje v zahodnem Kvarneru in bodo mogli odslej oddajati svoj dragoceni premog gospodarstvu v vsem kvarnerskem področju pa



FRANCE BEVK

predsednik Pokrajinskega NO odbora za Slovensko Primorje

ga poživiti in okrepiti za nove ekonomske razmahe v skupnosti Jugoslavije. In končno se vrača Pulj v enoto našega jugoslovanskega Primorja, Pulj s svojo nekdanjo tako svojevrstno vojaško-industrijsko preteklostjo. Kakor koli se bo v bodoče razvijalo gospodarstvo Pulja, vedno bo ostal privlačno središče južne Istre, večje mesto, ki bo moglo nuditi deželi obilo gospodarsko in kulturno pomembnega. Nedvomno ga bodo že v bližnji bodočnosti s posebno novo železnico ob Učki navezali neposredno na Reko. Tudi srednja Istra je ohranila svoje staro privlačno središče v Pazinu, prav tako kakor je tudi v južnozpadni Istri tako Rovinj kakor Poreč ostal v organski enoti s svojo kmečko okolico; v teh celotah se vračajo v svobodno Jugoslavijo. Da zaključimo: v Hrvatskem Primorju so ostale upravne, gospodarske, prometne in kulturne enote neokrnjene in neškodovane, pa se kot celote vključujejo v svobodno domovino.

Ko se veselimo osvoboditve Slovenskega Primorja, ne moremo in ne smemo mimo grenke ugotovitve, ki se nam razodeva ob prvem pogledu: Slovensko Primorje se vrača okrnjeno, se vrača hudo prizadeto po absurdnih mejah. Iz naše organske celote je iztrgan Trst, pa organiziran po volji zapadnih »zaveznikov« v posebno samostojno ozemlje. Toda v Trstu so Slovenci, Hrvati in demokratični Italijani v tovariškem zavezništvu bodro na delu, da svoje politično in gospodarsko udejstvovanje uskladijo v organskem sodelovanju z nami vsemi, z vso Jugoslavijo. Ne dvomimo, da bo mogoče, dasi po tem ovinku, obnoviti tudi tu organsko gospodarsko, kulturno in politično enotnost preko nenaravnih vsiljenih mej. — Toda pri Gorici je stvar še bolj absurdna. Gorica je zares iztrgana iz okoliškega ozemlja, kateremu pripada

po naravi, iz ozemlja, ki jo je sploh ustvarilo kot svoje skupno, po narodi odkazano gospodarsko in upravno ter kulturno središče. In ker sta nam iztrgani ti dve vodilni mesti, nam je ostala pretežno kmečka okolica, kjer je obljudenost manjša, kjer se gospodarstvo ni krepkeje koncentriralo in spričo tega ni moglo postati privlačno za večjo zgoštev prebivalstva. Ostala so v Slovenskem Primorju le manjša krajevna središča, manjša mesteca ali trgi, kakor je Tolmin v Gorah, Ajdovščina v Vipavski dolini, Postojna za Krasom na Pivki. Idrija s svojim docela svojevrstnim rudarskim značajem ter še nekaj manj znatnih nevaških središč.

Kakor nas okrnjenost primorske Slovenije boli, v obup nas ne žene. Nasprotno, bodri nas in vzpodbuja v nadaljnje povečanje energije, na delo za obnovo navkljub oviram, ki nam jih je namrežil tuji imperializem. Pred nas postavlja nalogo, da zgradimo novo Gorico, da jo postavimo ob staro, s silo iztrgano Gorico, v prostoru med Solkanom in Sempetrom. Tako kot potrebujemo novo Gorico, potrebujemo središčni in razpotni kraj tam, kjer se stikata Vipavska in Soška dolina, in kamor težijo tudi Brici iz svojih sadjarskih in vinorodnih vasi. Potrebujemo jo takoj v začetku, da nudimo okolici upravno središče in politično ter kulturno oporišče, a obenem tudi jedro nove gospodarske industrijske koncentracije. Naš petletni gospodarski plan usmerja predelovanje vrtnarskega, sadjarskega in podobnega pridelka; morebiti je okolica Gorice kakor nalašč, da začnemo s temi industrijskimi uveljavljanji. Zakaj za industrializacijo bo okolica Gorice prav dobro usposobljena. Soška dolina bo z električno energijo imenitno založena. Od Bovca mimo Kobarida in Plave se vrstijo hidrocentrale, nekatere že popolnoma zgrajene, druge napol, tretje še v načrtu. Na Sočo se bo moglo nasloniti precej industrije, a Nova Gorica bo privlačna tako za Soško dolino kot za Brda in nič manj za prostrano in gosto obljudeno Vipavsko dolino.

Vipava in Brda, to sta dve pokrajini, ki spadata med najlepše kose slovenske zemlje. Njihovo izvrstno vino, zgodnje sadje, vipavske češnje in briške češplje, kdo na Slovenskem jih ne pozna! Kdo ne pozna obenem vipavske in briške zgodnje zelenjave, nešteti tamkajšnjih vrtnarskih umetnij. Z njimi bodo zalagali Brici in Vipavci osrednja slovenska področja; saj v tem ne more tekmovali z njimi nobena druga slovenska pokrajina. Toda prometne zveze jim moramo nuditi, kakor se spodobi. »Zavezniki« so nam okrnili neposredno železniško zvezo preko Opčin. Zgraditi bo treba novo progo, ki nas bo vezala neposredno. Od Ajdovščine navzgor mimo Vipave na Razdrto bo šlo težko; prestrmo je tam, prehud klanec na tako kratko razdaljo. Nemara se bo treba odločiti za novo železnico od Štanjela mimo Senožč ali tam v bližini neposredno na Postojno, če nam ne bo zadostovala za prvo silo kratka bližnjica pri Sežani. Velik del prometa bodo morale prevzeti ceste ter ga opravljati s pomočjo tovornih avtomobilov.

Saj nam bo kazalo čimprej začeti z rednimi avtobusnim prometom na cesti od Kranjske gore čez Vrščic v Trento pa dalje do Bovca in še naprej skozi Kobarid do železnice pri Tolminu—Sv. Luciji. Zgornje Posočje moramo čimprej podpreti, v gospodarskem pogledu pa mu dati možnosti, da se poveže bodisi na Tolmin kakor na Kranjsko goro. Skozi vse leto bo takšna avtobusna in kamionska zveza potrebna, bodisi za vsakdanje, za drobno gospodarstvo, kakor tudi čez poletje za tujski promet, ki mu bomo mogli z njo odpreti te prelepe gorske kraje.

Ostalo Slovensko Primorje je pretežno poljedelska in živinorejska pokrajina v običajnem smislu. Planinsko gospodarstvo imajo v Gorah, v naslonitvi na Soško dolino. Tam se zdaj vrača v normalno planinsko pastirsko življenje. Sočani in Trentarji spet pasejo svojo živino po zgornji Komni, na katero je bil že od nekdanj iz doline ob Soči lažji dostop nego iz Bohinja. Borovci bodo mogli iz Doline zopet doseči planino na prisojnih straneh



JANKO PREMRL - VOJKO
narodni heroj iz Primorske

Prisanka, ki bo s tem prišel zopet do svojega starodavnega prisojnega imena. V spodnjih Bohinjskih gorah in nad Bačo ne bo treba več paziti, da bi živina s planine ne zašla čez razvodne prevale, da bi je ne bilo treba z mukami iskati okrog karabinjerjev po Tolminu, kakor se je v hudih letih med obema vojnama le prevečkrat zgodilo. Skratka: Julijske Alpe bodo spet enota za človeka, česar se bodo razveselili nič manj od pastirjev in kmetov tudi naši izletniki ter turisti. Srednje in zgornje Posočje ima obilo drobnih poljedelskih in živinorejskih pridelkov, ki jih bodo naglo postavili na trge. Nabavne in prodajne zadruge bodo imele pri tem važno nalogo in zelo odgovorno vlogo, da čimprej uredijo gospodarski promet ter doslej ločena področja sklenejo v ustrezne gospodarske organizme skupnega obsega. Najbližji večji kraj industrijskega značaja bodo zdaj zgornjemu in srednjemu posočju Jesenice; mogle bodo konsumirati zelo mnogo tega, kar proizvajata tamkajšnje kmetijstvo. Toda Nova Gorica, mesto naše ključevalne energije, bo ostala posebno za srednje Posočje in za stranska področja vedno najbolj privlačno naselje.

Veliko bogastvo Slovenskega Primorja je v lesu. Prostrani gozdovi pokrivajo zelo široka področja, posebno na Javornikih in na planotah onkraj Snežnika, kjer so največji sklenjeni gozdovi slovenske zemlje. Zelo veliki gozdovi so nadalje na Trnovski planoti ter na Hrušici, po višavah okrog Idrije, ob Bači ter v Julijskih Alpah. Saj so ravno ti gozdovi vabili osvajače z Apeninskega polotoka; mnogo lesa so odveleli od nas v času svojega gospostva. Zdaj nam bodo ti gozdovi dobrodošla osnova za lesno industrializacijo, ki se bo mogla najbolj s pridom nasloniti na Reško in Vipavsko dolino, na Pivko ter na doline ob srednji ter zgornji Soči.

Industrije je dozdaj malo v Slovenskem Primorju. Izdelovanje cementa je ostalo po Italijanih ob srednji Soči pri Plavah, nekaj industrije je v Reški dolini, v Ajdovščini in v okolici Gorice in sploh po Vipavi, kjer so od nekdaj doma tudi spretni rokodelci in obrtniki, čevljarji, mizarji, zidarji itd. Raztegnili bomo v Primorje načrtno gospodarstvo ter ustvarili tudi tu na osnovi

elektrifikacije novo industrijo, ki je deželi nujno potrebna, da je ob strani in v pomoč prebivalstvu, ki samo od poljedelstva ter živinoreje pač ni moglo živeti, tem bolj ko kmetijstvo še ni bilo mehanizirano in modernizirano. V Gorah nam bo kazalo obnoviti zlasti ovčerejo, za katero so strme zahodne Julijske Alpe kot nalašč, medtem ko je za govedo v dolgi zimi težavno pripraviti dovolj krme.

Slovensko Primorje ni brez rud. Saj je svetovno znana Idrija s svojim rudnikom živega srebra, ki ga bomo znali ceniti in ga primerno vključiti v celotno gospodarstvo. Veliki rudnik cinka in svinca ob Rablju je ostal tik onstran naše nove državne meje, kar bo neprijetno prizadelo obmejne prebivalce v Logu in tam okrog. Dva premogovnika imamo v Primorju na slovenskih tleh; oba sta sicer majhna, prvi pri Divači ob Vremah daje boljši premog, ki so ga dosedaj največ porabljali v Trstu, drugi, ki daje lignit, je pri Ilirski Bistrici. bogastvo, ki je proslavilo našo domovino daleč po svetu.

Se neko veliko bogastvo ima Slovensko Primorje, To je Postojna s svojo jamo, to je ves bližnji Kras s svojimi podzemskimi lepotami, Skočjanske jame in doli ob Raku med Postojno, Planino ter Cerknico, Malograjske jame nad Planino, jame ob ponikvah Reke pri Divači in končno posebno tradicionalno znana Predjama. Vse to je čudoviti podzemski svet, ki se po vrednosti, in podzemskimi zvezami odpremo nova čudesa zunanjemu svetu, domačemu in inozemskemu.

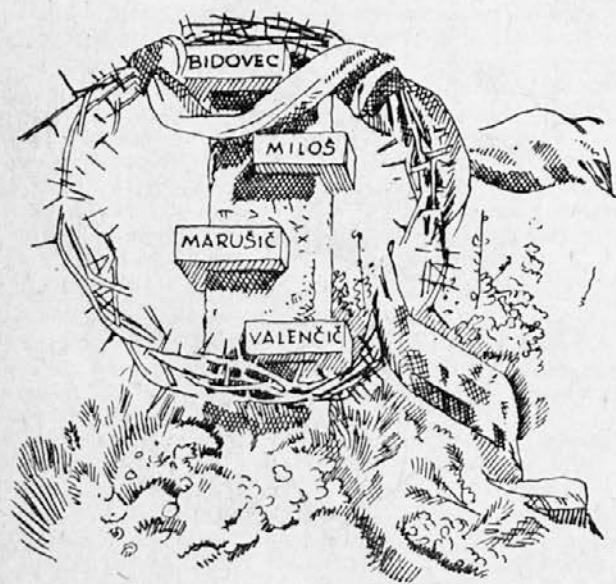
Ne pozabimo tudi, da nudi Posočje vsemu Primorju najbližjo pot do osvežujočega gorskega področja v Julijskih Alpah. Za trdno moremo računati, da bodo Tržičani začeli zahajati v naše Alpe, posebno v Bohinj, na



JOZE SREBRNIC
borec za svobodo Primorske. Umrli 1. 1944

Komno, Pokljuko ter Jelovico. Saj so vsi ti kraji zanje zlahka in hitro dostopni. V teh smereh se bodo brez dvoma razvili zelo živahni prometni stiki. Oziviti pa moramo tudi prometne stike neposredno pred Posočjem ter Posavjem. Doslej ni nobene prečne železniške zveze od črte Jesenice—Bohinj—Tolmin na severu pa do črte Postojna—Sempeter—Divaca na jugu. Prej ali slej moramo prometno razgibati ta prostor, pa bodi da zgradimo železnico od Podbrda po predoru do Sorice ter skozi Zelezniške na Skofjo Loko, kar bi pomenilo obenem za Bohinj bližnjico do Ljubljane, ali da jo speljemo mimo Idrije do Logatca ali Vrhnike, Loke ali še kako drugače.

Istra, ki se z Reko, Cresom in Lošinjem, Lastovom ter Zadrom združuje s svobodno LR Hrvatsko, je po svoji gospodarski strukturi ter po položaju v marsičem različna od Slovenskega Primorja. Tu ni visokih Snežnikov, ni Alp; najvišje gorovje, ki se v Čičih vzpenja le v zmerne višave med 1000 in 1200 m, pa doseže največ z Učko 1396 m. Pravo gozdno bogastvo Istre se omejuje na to gorovje, na te višave, kjer pa raste seveda največ bukovje in kjer je bilo od nekdaj pomembno ogledarstvo, pa pripravljane drve itd. Za bodočo lesno industrijo bo vse-kakor Čiško gorovje prav pomembno oporišče. Istri manjka tudi hribovito predgorje, kakor je tako na široko razmeščeno v Slovenskem Primorju ob Alpah na južni strani. Zato pa Istra nima tistih svežih, vedno živo zelenih travnikov in pašnikov, na katere se opira živinoreja v srednjem in severnem delu Slovenskega Primorja. Zakaj Istra je v veliki večini svojega področja že docela južnjaška pokrajina, je sredozemska zemlja, podobna Dalmaciji, kjer trava čez vroče in pretežno suho poletje gospodarsko vzeto, kosa z marsikako rudo. Daleč po svetu je že dolgo časa znan ta podzemski svet, a še bolj na široko bo šel o njem sloves, ako opravimo tu tiste naloge, ki smo si jih postavili, da še z novimi odkritji uvene ali se celo docela posuši, ter je zaradi tega travnikov malo, mnogo mnogo več pa pašnikov. Zato tu govedo ne uspeva tako dobro; imajo tudi primeroma manj konj, pač pa je tu najprimerneje za drobnico, za ovce in koze, pa za osličke, mule in mezge. Toda z melioracijami bo mogoče tudi tu marsikaj izboljšati in pridobiti dobro zemljo bodisi za travnik kakor za polje. Cepiško jezero so že osušili in njegovo nekdanje dno spremenili v kulturno zemljišče. Ob velikih kanjonskih dragah ob istrskih rekah Mirni, Fojbici, Raši in drugih je v dolnji ravnini na debelo naplavljen izvrstne rdeče in rjave prsti, toda ker ni urejen vodni tok in ni organiziran v umetno namakanje, ležijo te dokaj obsežne ploskve neizrabljene. To je kakor nalašč področje za naše načrtno gospodarstvo.



Spomenik umorjenim žrtvam fašizma na Primorskem

Eno pa moramo naglasiti: Pri nas si po navadi pod označbo Istre predstavljajo nekaj puščobnega, nerodovitnega, kamnitnega in odljudnega. To predstavo o Istri imamo največ po najbližjem delu na severu in severovzhodu, kjer je bila narava najbolj skopa z odmerjanjem prirodnega bogastva. Toda zapadna in južnizapadna stran Istre nikakor ni revna; tu pokriva površino izdatna rdeča prst, rodovitna in dobro obdelana. Ne sicer povsod, a vendar zelo, zelo na široko. V znatnih dimenzijah je obdelana v dobro polje, jako velik delež pa imajo na njej, posebno v bližini obale, a tudi po področjih osrednje in zahodne notranjosti, vrtovi, sadovnjaki in vinogradi. Tu se nam pokaže Istra kot imenitna vrtnarska, sadjarska, oljarska in vinorodna dežela zelo tipičnega mediteranskega značaja, ki nas spominja na najlepša področja Dalmacije. V načrtnem gospodarstvu bo imela osvobodjena Istra velik delež; nudila bo izvrstno mediteransko zemljo, ki more v racionalnem gospodarstvu, ojačena s sredstvi umetnega namakanja, roditi silno dragocene sadeže. Nikdar ne moremo dovolj naglasiti, kako dragocena so naša sredozemska področja v gospodarskem načrtu. Zakaj takšnih kulturnoekonomskih pokrajin je v Evropi in v svetu sploh jako malo; sadeži in proizvodi iz teh področij se bodo vedno dobro in lahko zamenjavali za produkte in surovine, ki nam jih priroda naše domovine ni naklonila. Samo načrt in progres moramo vnesti v naše gospodarjenje in Istra bo pomenila zelo velik in zelo važen delež v vsem.

Naznačena svojstva našega zemljišča in kmetijstva se zrcalijo jako dobro že iz statističnih podatkov. Če vzamemo osvobodeno Slovensko Primorje in priključeno hrvatsko Istro vsako zase, pa ju primerjamo med seboj, se nam razodenejo ta-le razmerja:

Od celotne površine Slovenskega Primorja je 9.0% njiv, 0.4% vrtov in 1.6% vinogradov; vse te tri zemljiške kategorije skupaj znesejo 11.0%. V hrvatski Istri pa je 11.5% njiv, toda poleg tega je 2.7% vrtov ter nič manj ko 10% vinogradov; skupnost vseh teh treh zemljiških kategorij predstavlja 24.2% celotne površine Istre. Ze v tem se zrcali gospodarski značaj Istre, v luči, ki gotovo ni neugodna. Ena četrtna istrske površine je v vinogradih, oljčnih gajih, sadovnjakih, vrtovih in njivah! Tudi če so marsikje danes vinogradi uničeni ali vrtovi in sadovnjaki poškodovani, — naše sistematično gospodarstvo bo moglo v kratkem obnoviti in še preseči staro stanje ter zopet urediti zemljišče v donosne kulture.

Za živinorejo odmerjena površina znaša v Slovenskem Primorju 22.8% travnikov ter 29.9% pašnikov. V hrvatski Istri pa je travnikov le 6.4%, med tem ko je pašnikov 31.1%. Določno odseva iz tega, da je za govedorejo in konjerejo Slovensko Primorje od narave bolj usposobljeno in podprto, nego v Istri, kar narekuje za načrtno gospodarstvo različno smer. Pripomniti pa je treba, da so tudi v Slovenskem Primorju, čim bolj se pomikamo proti jugu, istrskim podobni odnošaji, zakaj na Krasu, v Brkinih in slovenski severni Istri okrog Podgrada je travnikov manj, pa znatno več pašnikov, ki so čez poletje suhi in uveli.

Gozd pokriva v Slovenskem Primorju 30.1%, a v Istri celo 33.9%. Toda ti podatki ne razodevajo zadovoljivo pravilne slike, zakaj po kakovosti se more samo gozd v Čičih meriti z gozdovi Slovenije. Ali celo v tem pogledu ima Istra ugodne gospodarske poteze. Zakaj na južnizapadnem istrskem obrežju, ki je najtoplejše in najbolj južnjaško, se drži gozd s pravim zimzelenim drevjem, in ta celo dokaj na široko. Tudi to bo moglo izkoristiti naše načrtno gospodarstvo. Povsod v Primorju na Slovenskem in v Istri pa bomo na veliko obnavljali gozd ne le po pravih goljavah in kamnitih puščavah, marveč tudi na tistih ploskvah, kjer raste danes samo slaba hosta ali celo grmovje, dasi ga je stara davčna statistika uvrstila med gozdne površine. Umetno pogozdovanje, to je tu naš veliki gospodarski program, ki spada med naše najresnejše dolžnosti. Dobesedne neproduktivne površine so po starih davčnih označbah izkazali v Slovenskem Primorju 6.2%, a v Istri 3.3%. Ko bomo klasificirali zemljišče po novih gospodarskih vidikih, se nam bo pokazala vseeno nekoliko drugačna slika.

Gotovo je zanimivo primerjati, kakšno je razmerje za kmetijstvo v Samostojnem Tržaškem ozemlju. Njiv imajo 11.3%, vrtov pa naravnost ogromno, namreč nič manj ko 8.0%, a vinogradov 13.9%. Skupno je vseh teh treh zemljiških kategorij 33.2%. Saj se zares vleče kakor en sam vrt z oljkami in vinogradi, pa vmes z različnim sadnim drevjem in z njivami obdelan svet od predmestij Trsta ob obali mimo Kopra, Izole, Pirana proti Novemu gradu in Bujam. Tudi v ostalem so razmere podobne istrskim: 9.3% je travnika, 22.5% je pašnika, a 28.3% je gozdne površine ter končno 6.7% neproduktivnega zemljišča. Tudi iz teh podatkov se razvidi, da je Samostojno Tržaško ozemlje do neke mere še podobno ostalemu Slovenskemu Primorju po svoji zemljiškogospodarski strukturi, da pa je v bistvu docela tipična sredozemska zemlja, podobna naši Istri ter Dalmaciji. Pokrajina istega prirodnega značaja in iste gospodarske strukture se razprostira od ustja Soče, od Stivana Devinskega, pa do ustja Bojane na črnogorski južni meji; vse to je naša jugoslovanska jadranska obala, enakega značaja in prebivalstva.

Istra premore tudi izdatna prirodna bogastva za industrijsko gospodarstvo. Predvsem je tu premog, ki ga hrani v sebi istrska zemlja zelo mnogo. Na veliko ga kopljejo v Raši, pri Krapanu, nedaleč od Labinja. Proizvodnja v raških premogovnikih se je v zadnjih letih pred vojno močno stopnjevala, in sicer nazadnje celo preko milijona ton na leto. Raški premog je prav dober rjavi premog; njegova vrednost je tem večja, ker se nahajajo premogovniki nedaleč od morske obale in omogoča že dosedanja uredba, da ga moremo z lahkoto nakladati na ladje ter odvažati v obmorska mesta na Kvarneru. Zato smo njega uporabo uvrstili že v naš petletni gospodarski načrt, v obliki, da bomo šli premogovnike ob Raši v naša pglavitna premogokopna področja, kjer bomo proizvodnjo že v toku prve petletke izdatno stopnjevali. Na raški premog se bo mogla nasloniti sedanja in nova industrija na Reki-Sušaku, v Pulju, pa v Kraljevicu in drugod ob našem Jadranu. Priključitev istrskih premogovnikov pomeni zelo močno ojačenje naše gospodarske postojanke ob Jadranu. Pripomnimo, da se nahaja v nadaljevanju istega premogovnega pasu tudi premogovnik pri Sičolah nedaleč od Pirana v STO, ki je sicer manjši, a ipak pomemben, ko bo obnovljen; zelo je mogoče, da bomo s sistematičnim raziskovanjem odkrili še nove premogovne plasti v Istri med Piranom ter Rašo.

Velika vrednost Istre je v močnih zalogah boksita, ki so ga tamkaj kopali že dosedaj na več krajih v zapadni in južni, v srednji in vzhodni Istri, v množini do okroglo 370.000 ton letno. Istrski boksit je izvrstne kakovosti in vsebuje okrog 60% aluminija. Tudi ta za moderno gospodarstvo tako dragocena ruda je že vključena v naš petletni gospodarski načrt ter bo dajala surovino za predelavo v velikih tvornicah za aluminij, ki jih dograjujemo v Strnišču pri Ptujcu.

Istra pomeni veliko tudi s svojim morskim ribolovom. Eno njegovih močnih središč je v Rovinju, kjer je velika tovarna za predelavo in konzerviranje morskih rib, podobno, kakor jih ima STO zlasti v Izoli.

Morje ob Istri je izvrstna osnova za tujski promet, ki se bo tudi v bodoče naslanjal na ta ugodna središča, bodisi na obali okrog Opatije in Lovrana, kakor tudi na južnozpadni obali pri Rovinju, pa na otokih, Lošinjcu, na Brionih in še marsikje. Istra bo ohranila svoje prednosti, da je od severa najhitreje in najlaže dostopna.

Naši večji kraji ob morju v Istri ter na Reki in okoličnem pomenijo zelo mnogo tudi v industriji in bodo pomenili v bodoče še več. Raznovrstne so industrijske panoge, ki so se bile razvile v Pulju ter na Reki. Priključila jih je v življenje predvsem ugodnost lege ob morju, ako vzamemo v poštev pglavitne nagibe trajne vrednosti. Prav s tega vidika moremo pričakovati, da se bodo zlasti ladjedelnice na Reki in v Pulju pokazale kot posebno pozitivna gospodarska postojanka, ki se bo izvrstno vključila v naše skupno gospodarstvo. Naš petletni plan



SREČKO KOSOVEL

prezrano umrl pesnik — Primorec

pomeni naglo sistematično obnovo in bistveno povečavo trgovske mornarice; prirodno je, da bodo ladjedelnice na Reki in v Pulju prevzele pglavitne naloge napredujoče proizvodnje. Za manjše ladje in jadrnice so male ladjedelnice v istrskih obmorskih mestecih. Pripravna lega mest ob morju v Istri daje osnovo za različne industrije, bodisi dosedanje, kakor za docela nove, predvsem za takšne, za katere je treba surovine dovažati preko morja. Naš gospodarski plan bo energijo delovnih Istranov jadranskih obmorskih mestih vključil v veliko skupno proizvodnjo. Brez dvoma bo v tem pogledu Kvarner v bodoče imel take gospodarske funkcije, kakor doslej še nikdar v zgodovini.

Z osvoboditvijo Istre in Slovenskega Primorja smo izdatno ojačili svojo politično in gospodarsko pozicijo na obalah Sredozemskega morja. Mi smo edina od slovanskih držav, ki se v široki fronti naslanja na Sredozemlje, na topli jug, ki ima delež na sredozemskem kulturnem in gospodarskem svetu, na tej stari kulturni zemlji. To je važna pozicija, ki bo v bodoče, ko bo važnost sredozemskih prehodov še narasla, še pomembnejša.

V svoje načrtno gospodarstvo smo vključili obsežno ozemlje s pridnim, nadarjenim, samozavestnim in junaškim prebivalstvom. Primorci se bodo nedvomno zelo aktivno uveljavljali v našem skupnem državnem življenju, bodisi v kulturi, kakor v gospodarstvu in v vsem javnem življenju. Na lepo dediščino morejo gledati naši osvobojeni Primorci, na velika dejanja in mogočne zmage. Po pravici se lahko zavedajo, da so se tudi sami borili, da so sami v živem složnem sodelovanju z vsemi narodi nove Jugoslavije, dosegli svobodo in se nam priključili po svojem svobodnem pristanku, po svoji svobodni volji in s svojo aktivno borbo.

PETLETNI PLAN IN BORBA ZA IZVEDBO PLANA

Petletni plan, ki ga je v aprilu 1947 predložila Zvezna vlada v odobritev Ljudski skupščini, kot tudi republiški petletni plani, ki so temu planu sledili, so na eni strani uzakonjena direktiva za delo posameznih resorov in organov ljudske oblasti, na drugi strani pa imajo namen pokazati jasne cilje in perspektive ter za te cilje mobilizirati široke ljudske množice, ki bodo te plane izvajale in izvedle. Izvedba plana samega pa predstavlja borbo za doseg te ciljev. Naš petletni plan ni nikaka prognoza razvoja gospodarstva, ki bi se razvijalo spontano (samo od sebe), po stihijih (slepih) ekonomskih zakonih, temveč je zavestno uravnavanje gospodarstva v korist delovnega ljudstva samega.

Ce pa je izvedba plana borba, potem je nujno, da delovne množice, ki naj to borbo vodijo in izvajajo, spoznajo jasno cilje in perspektive, ki jih daje naš petletni plan. Ti cilji in te perspektive, ki se s planom odpirajo, morajo preiti v zavest slehernemu našemu delovnemu človeku. S tem se postavlja našemu političnemu aktivu in našim sindikalnim odborom naloga iz zakona o petletnem planu, tolmačiti cilje in perspektive. V številkah, ki so nanizane v petletnem planu, je zajeto življenje in napor v bodočih petih letih celotnega delovnega ljudstva, ki bo edino uživalo sadove teh let. Če predvideva petletni plan, da se mora narodni dohodek v LR Sloveniji povečati za 50%, pomeni to, da se bo že v petih letih gospodarstvo v Sloveniji razvilo v taki meri, kot se ni moglo razviti v vsej predvojni dobi. Zrasle bodo nove tovarne, kot Litostroji, tovarna pisalnih strojev, tovarna koles, tovarna aluminija, tovarna avtomobilov, ke-

mični kombinat, lesni kombinat, tovarne, ki po svoji obsežnosti, vsekakor pa po svoji gospodarski važnosti ne bodo zaostajale za našo danes največjo tovarno Kranjsko industrijsko družbo na Jesenicah. Kaj pa za nas pomeni tovarna kot je KID, si lahko mislimo, če si predstavljamo, kaj bi bilo n. pr. v vsem jeseniškem kotu, če ne bi bilo te tovarne. In take tovarne bodo sedaj zrasle v Ljubljani, Mariboru, Velenju, Ptujju itd.

Kakšen pomen imajo te tovarne za naše gospodarstvo, vidimo iz kratke formulacije naslednje naloge in naslednjih števil:

Spremeniti razmerje v industrijski proizvodnji med sredstvi za proizvodnjo skupina A in potrošnimi predmeti skupina B od 43:57 v letu 1939 na 57:43 v letu 1951. Kaj pomeni izpolnitev te naloge, nam postane jasno, če pogledamo stanje naše industrije in njen razvoj v pretekli dobi.

Za predaprilsko Jugoslavijo je bila značilna polkolonialna gospodarska in politična odvisnost od drugih kapitalističnih držav. Tuje finančne in kapitalistične skupine so investirale svoje kapitale pri nas prvenstveno v eksploatacijo naših rudnih bogastev. Pri tem so ob nizkih mezdah izkoriščale naše delovno ljudstvo, si na njih račun ustvarjale velike profite ter te rude izvažale v inozemstvo, jih tam predelovale v izdelke in polizdelke (kovine, izdelke teh kovin, stroje itd.) ter zopet iste uvažale za drag denar nazaj v našo državo. Če pa smo hoteli kriti naš uvoz, smo morali poleg rud izvažati še tudi naše poljedelske proizvode, ki pa so bili glede na zaostali način kmetijske proizvodnje zopet poceni. Zaradi cenene delovne sile in zaradi tega, ker so si kapitalisti lahko s carinami zagotovili visoke cene, je bilo zanje donosno postavljati pri nas tovarne za potrošne predmete (tekstil, čevlji), t. j. lahko industrijo. Te tovarne so opremljali s stroji, ki jih je kapitalistična konkurenca na svetovnih tržiščih izločala iz proizvodnje industrijsko razvitih držav. Bolj rentabilno je namreč bilo uvajati zastarele stroje prav zaradi tega, ker je bila delovna sila slabo plačana. Če sedaj plan predvideva, da je potrebno predvsem povečati proizvodnjo skupine A, pomeni to, da bomo naše rude predelovali sami, da bomo na osnovi tega lahko proizvajali stroje doma. S tem bo vsa naša industrijska proizvodnja postala v mnogo manjši meri odvisna od drugod, na drugi strani pa bomo lahko naš izvoz zmanjšali. S tem bomo lahko v mnogo večji meri tudi naše poljedelske proizvode trošili sami. Kot posledica tega bo dvig življenjskega standarda, ki je v petletnem planu izražen s potrošnjo življenjskih predmetov na osebo, kot je to žito, mast, olje, meso, sladkor, sol, tobak, milo, obleka in obutev.

Ce hočemo našo industrijo izgraditi, potem moramo zagotoviti potrebne investicije predvsem v proizvodnjo. Zgraditi moramo nove tovarne, te tovarne opremiti z modernimi stroji, zgraditi nove električne centrale, ki bodo te tovarne oskrbovale z energijo. Za zagotovitev potrebne akumulacije so bile v letošnjem letu izdane posebne uredbe o cenah in akumulaciji, ki so zajele v obliki prometnega davka višek vrednosti, ki so si ga v predvojni jugoslaviji prisvajali posamezni kapitalisti.

Poleg tovarn je potrebno oskrbeti strokovne kadre in kvalificirano delovno silo. Tako zahteva plan usposobiti do leta 1951 40.000 novih kvalificiranih delavcev, 10.000 srednjih in 2000 višjih strokovnih kadrov.

Ce hočemo zagotoviti našemu gospodarstvu tako hiter razvoj in tak tempo vzdržati preko več petletk, potem ta naloga ne bi bila rešljiva samo z normalnim prirastom delovne sile. Potrebno je ob povečanju proizvodnje dvigati istočasno tudi proizvodnost dela. Kakšne so tu možnosti in rezerve, nam najbolje kaže primerjava naše proizvodnosti s proizvodnostjo v državah z razvito industrijo in tehniko. Če označujemo proizvodnost dela v ZDA s 100, potem je ta pri nas komaj 20 do 30%. To pomeni, da en delavec v ZDA napravi 4 do 5 krat več kot en naš delavec oziroma obratno, da je pri istem številu delavstva možno proizvodnjo povečati za štiri do petkrat. Kako pa bomo mogli to doseči? Predvsem z boljšo organizacijo dela, z izboljšanjem proizvodnega procesa (racionalizacijo), z uvajanjem moderne tehnike v naš proces (rekonstrukcija) ter z dvigom delovnega elana širokih ljudskih množic. V tej zvezi je poudariti, da je



HRVATSKI ZIDAR TURČIĆ
ki je uvedel nov način zidanja



Dore Klemenčič-Maj: Prvi začetki obnove

vprašanje udarnikov in novatorjev izredne gospodarske važnosti. Izkušnje, ki si jih posamezni novatorji in udarniki pridobe v izboljšanju proizvodnega procesa, moramo nujno posplošiti. Danes se te izkušnje v vse premajhni meri preko strokovnega in dnevnega časopisja prenašajo v ostale obrate. Dočim se izboljšanje v enem obratu v kapitalističnem gospodarskem sistemu prikriva napram konkurenčnim podjetjem, moramo obratno danes vse individualne pozitivne izkušnje priobčiti in jih izkoristiti v vseh naših tovarnah. Zato bo potrebno uvesti evidenco ne samo o množini, temveč tudi o načinu proizvodnje same.

Ce smo ugotovili, da je proizvodnost v naši industrijski proizvodnji nizka, potem velja to še v mnogo večji meri za kmetijsko proizvodnjo. Z zvišanjem cen kmetijskih produktov ta problem seveda ni rešljiv. Edina rešitev tega problema je v dvigu proizvodnje in s tem proizvodnosti v kmetijstvu. Petletni plan daje tu jasno direktivo; preiti na donosnejše kulture z večjo uporabo gnojil, boljšimi metodami obdelovanja in z uvedbo mehanizacije dvigniti proizvodnjo in proizvodnost dela. Direktive plana v kmetijstvu so brez dvoma istovetne z interesom malega in srednjega kmeta samega. To dejstvo na eni strani, na drugi strani pa dejstvo, da se je naš kmet že v narodno osvobodilni borbi priključil Osvobodilni fronti, predstavlja osnovo za izvedbo petletnega plana kmetijstva. Vprašanje dviga kmetijske proizvodnje pa ni samo vprašanje naših kmetov samih. Za doseg teh ciljev je potrebno kmetijstvu dati na razpolago proizvodna sredstva kot so umetna gnojila, zaščitna sredstva za rastline, poljedelski stroji, traktorji itd. Vse to pa lahko naše kmetijstvo dobi samo od industrije. Tako torej industrializacija in elektrifikacija ni samo v interesu skupnosti kot celote, temveč mora biti na tem živo zainteresirano tudi neposredno kmetijstvo samo.

Ce pogledamo na osnovno nalogo, dvigniti našo proizvodnjo kot edini vir blagostanja, kot celoto, potem vidimo, da bomo že v prvih letih izvršili delo, ki ga pred vojno ni bilo mogoče izvršiti v vseh 20 letih. Kje je tista osnovna sila, da bo ta napor možno izvršiti? Vsa skrivnost leži v ogromni sili ljudskih množic. Tudi v tem je veličina Lenina in Stalina, da sta to silo odkrila, vanjo zaupala in skupaj s širokimi ljudskimi množicami pristopila h gigantski izgradnji socializma. Sovjetske petletke nam dajejo danes jasen odgovor, da so petletni plani izvedljivi, in izvedljiv je tudi naš prvi petletni plan.

Iz te perspektive gledano pa je jasno, da je vprašanje plana prvenstveno politično vprašanje, t. j. vprašanje mobilizacije širokih ljudskih množic. Na drugi strani pa sledi, da politično in gospodarsko delo v izgradnji socializma ne moreta biti dva različna pojma.

Ce so s planom postavljene tako velike naloge v razmeroma kratki dobi 5 let, je jasno, da bo potrebno za izvedbo teh nalog vložiti resne napore; potrebna bo borba za izvedbo plana. V čem bo obstajala ta borba in kako se taka borba vodi? V prvi vrsti, kot je predsednik vlade LRS tov. Marinko v enem svojih govorov omenil, je potrebno voditi borbo za preusmeritev naše miselnosti, našega gledanja in našega odnosa do vsega gospodarskega in javnega življenja.

V narodno-osvobodilni borbi je slovensko ljudstvo, ki je doslej vse odločilne trenutke zgodovine zamudilo, aktivno poseglo v zgodovinsko dogajanje. S tem je bila vzbujena zavest lastne moči. Doseganje uspehov v izpolnjevanju našega petletnega plana bo brez dvoma močno vplivalo na našo mentaliteto. Vendar pa bi se bilo napakno s to ugotovitvijo samo zadovoljiti. Potrebno je aktivno poseči v izpremembo naše mentalitete same. Zato je potrebno na osnovi perspektiv in rezultatov izvajanja

plana stalno krepiti zaupanje v lastno moč, moč skupnosti, ter se boriti proti skepticizmu, pasivnosti in ozkemu gledanju.

Povsem razumljivo je, da se bo z razvojem gospodarstva vse naše življenje v dobi petih let naglo razvijalo.

Kako se vodi borba za izvedbo plana?

Predvsem s postavljanjem konkretnih planskih nalog in sprejemanju zadolžitve. Pri postavljanju teh nalog in zadolžitve bomo morali premagati dvojni odpor. Prvič, odpor proti postavljanju konkretnih nalog na splošno, in drugič, težnjo postaviti plan nizko. Prvi odpor ima svoje vzroke v prakticističnem gledanju, ki je rezultat kapitalističnega individualnega načina proizvodnje. pri postavljanju planov po količini, predvsem pa planov, s katerimi naj se zagotovi tudi način proizvodnje, naletimo v vsakdanji praksi na naslednje ugovore: Da se to ali ono ne da planirati, da to ali ono ni potrebno planirati, češ da se oni, kateremu se plan postavlja, itak zaveda važnosti in da bo napravljeno kolikor bo mogoče tudi brez zadolžitve. Te vrste ugovori, ki se pojavljajo pri konkretnih planskih zadolžitvah, so morda nekateri, vendar odpor proti uvedbi planskega sistema kot takega.

Če hočemo osigurati hiter razvoj gospodarstva, moramo predvsem na kritičnih mestih proizvodnje osigurati s postavljanjem planske naloge, ki ima veljavnost zakona. Ker je karakteristika planskega gospodarstva nasproti kapitalističnemu gospodarstvu vprav v tem, da se gospodarstvo razvija brez večjih stihijskih rezerv, predvsem rezerv v delovni sili, moramo s planom določiti ne samo množino, temveč tudi način in s tem sredstva, da se plan osigura. Zato ni dovolj, da planiramo samo kvantitativno, potrebno je postaviti tudi kvalitativne pokazatelje.

Planski pokazatelj nam služi tudi kot merilo, s katerim merimo proizvodnjo in način proizvodnje. S sistematičnim registriranjem proizvodnje odkrivamo možnost povečanja proizvodnje kot tudi vse posamezne pozitivne in negativne načine. Na ta način imamo možnost, da pozitivne izsledke preko evidence sistematično ugotavljamo, jih posplošimo in s tem hitreje dvigamo proizvodnjo.

Plani in konkretne planske naloge, predvsem na kritičnih mestih, so postavljeni tako, da jih je možno izvršiti le z nekim naporom. Ker pa je plan zakon in postavlja pred onega, ki je z njim zadolžen, odgovor-

nost, se opaža, da se skušajo plani postavljati nizko, to je, obstoja tendenca oportunističnega postavljanja plana. Ta oportunistizem izvira iz pomanjkanja čuta odgovornosti do celote.

S tem, da sestavimo plan in izdelamo konkretne planske zadolžitve, izvedba plana še ni bila zagotovljena. Potrebno je izvrševanje plana evidentirati, predvsem pa na osnovi rezultatov, ki jih evidenca nudi, izvršiti operativne posege v proizvodnjo samo. Mnogokje se pri nas še gleda na evidenco kot nepotrebno birokratsko delo. Tako gledanje na evidenco izvira zopet iz prakticizma, predvsem pa iz dejstva, da se evidence še ne znajo posluževati kot orodja pri upravljanju in vodenju podjetij. Primitivni individualni obrtniški način proizvodnje seveda ne zahteva nikake posebne evidence. Vendar že moderna tehnika sama, kjer se vsa proizvodnja ne da kontrolirati iz enega samega mesta, zahteva uvedbo evidence, na osnovi katere se dnevno ali celo vsako uro lahko in mora ugotavljati potek proizvodnje. Le na osnovi evidence je možno ugotoviti, kje proizvodnja zaostaja, kateri so glavni vzroki zastoja ter na osnovi tega poseči v proizvodni proces s tem, da odstranimo ovire ali pa izvršimo začasno predispozicijo. Da se danes še ne poslužujemo rezultatov evidence v zadostni meri, je vzrok v našem konservativnem prakticističnem gledanju, ki ima korenine v primitivni predvojni proizvodnji. Danes, ko so posamezne tovarne v upravi združene v operativno enoto, je vodstvo proizvodnje nemogoče, če se ne znajo posluževati rezultatov, ki nam jih nudi evidenca. Brez dvoma je evidenca, ki je bila uvedena v letošnjem letu, še nepopolna, nepopolna predvsem zaradi tega, ker še nismo uvedli vseh kvalitativnih pokazateljev, iz katerih bi lahko ugotavljali objektivne vzroke v zaostajanju ali prekoračenju plana. Zato smo tudi v veliki meri vezani na kratka pismena poročila. V teh poročilih pa se opaža nekritičnost in premajhen čut odgovornosti. Pri ugotavljanju napak v proizvodnji dostikrat ne iščejo faktičnih vzrokov, temveč navajajo prvi izgovor, ki je pri roki ter posamezne objektivne težave posplošujejo. V tem pogledu bo potrebno več kritičnosti. Predvojne ozke razmere, ko se v našem javnem življenju ni nič ali le malo dogajalo in so javne kritike bile vodene iz osebnih interesov, so vzrok, da se danes še bojimo ugotavljati ne samo lastne napake, temveč tudi napake drugih. Navaditi se bomo morali kritizirati in kritiko razumeti kot pomoč.



Alenka Gerlovič: Vranduk

KAKŠNO JE PLANSKO GOSPODARSTVO IN KAJ NAM BO PRINESLO

Odkar smo sprejeli petletni plan, se naši ljudje čedalje bolj zanimajo za plansko gospodarstvo in za uspehe plana. Toda vajeni starega gospodarskega sistema, zgrajeni v starem gospodarskem duhu mnogokrat le s težavo ali samo na pol razumemo bistvo in velik pomen planskega gospodarstva. To sem spoznal pri raznih predavanjih, ki sem jih do sedaj imel o planskem gospodarstvu. V razgovoru, ki se je navadno razvil po predavanju, je marsikdo zastavil vprašanje tako, da se je videlo, da ni v celoti doumel vsebine predavanja. To je bila najbrž tudi moja krivda, ker nisem ljudem dovolj jasno in razumljivo razložil, kaj pomeni plansko gospodarstvo. Da se kolikor mogoče izognem takim pomanjkljivostim v tem članku, se bom opiral prav na vprašanja in pripombe, ki so jih stavljali posamezni poslušalci.

Srečavali smo brezposelne, žito so zažigali, ljudje pa so umirali od lakote.

Temeljne naloge prvega petletnega plana so: odpraviti gospodarsko in tehnično zaostalost, okrepiti ekonomsko in obrambno moč države, okrepiti in še nadalje razvijati socialistični sektor narodnega gospodarstva in nove odnose proizvodnje, ki iz njega izvirajo in dvigniti splošno blagostanje delovnega ljudstva.

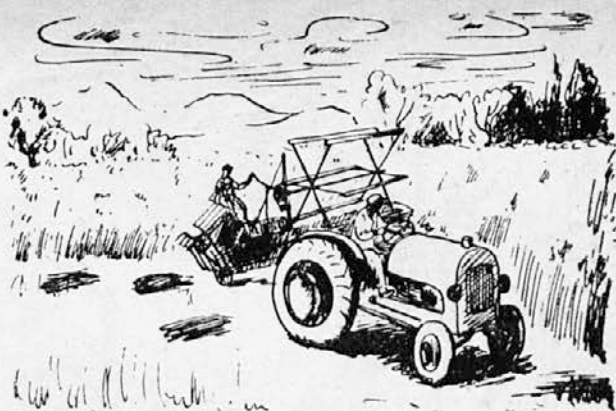
K zadnji točki mi je nekdo dejal nekako takole: »Govorite o povečanem blagostanju v planskem gospodarstvu. Toda pred vojno nismo imeli planskega gospodarstva, pa so bile izlozbe trgovin polne blaga, obleke, čevljev, jestvin in drugega. Zdaj pa imamo plansko gospodarstvo, pa moraš za vsako teh stvari imeti nakaznico, na katero zelo malo dobiš.«

Ta tovariš je pri svojem ugovoru pozabil na nekatere bistvene stvari. Pozabil je, da je bila med tem večletna vojna, v kateri je bilo porušenih sto in sto tovarn, na tisoče in tisoče hiš, opustošena so bila polja, poklana živina, pobiti ljudje. Ali more kdo po tolikšnem opustošenju pričakovati, da bo takoj vsega dovolj? Omenjeni tovariš je tudi pozabil, da šele začnemo s planskim gospodarstvom in da kmeti spomladi nikoli ne spravljajo pridelkov. Toda to ni njegova najhujša pozabljivost. Hujše je, da je pozabil, kako je bilo prav za prav pred vojno.

Večina delovnega ljudstva pa ni pozabila. Spominjam se, da sem videl v Zagrebu prav v tistih letih, ko so bile izlozbe polne čevljev, pozimi na ulici bose ljudi, videl sem napol gole, raztrgane ljudi. In to ste lahko videli po vseh mestih. Tudi na kmetih so mnogokje imeli vsi otroci in družini en sam par čevljev. Uradnik, delavec in kmet so se s strahom spraševali, kako bodo napravili sebi in otrokom obleko in obutev, čeprav so bile izlozbe polne. V Zagrebu sem mnogokrat stal lačen pred izlozbami, v katerih so visele šunke in druge dobrote. Ljudje so stikali po smetiščih za ostanki jedi. Viničarski otroci so hodili brez zajtrka v šolo. V Bosni so bile cele vasi, kjer kruha niso poznali. V Trenti sem nekoč prišel h kmečki ženi in jo poprosil za kosček kruha, pa mi je povedala, da imajo kruh samo ob velikih praznikih.

Taka je bila prejšnja država. Po eni strani smo imeli nakopičeno bogastvo, po drugi strani pa siromaštvo delovnih množic, ki si mnogokrat niso mogle nabaviti najpotrebnejših stvari. To protislovje bomo s planskim gospodarstvom odpravili.

Zelo mi je še v spominu leto 1929. Takrat se je začela svetovna gospodarska kriza. Kmalu smo tudi pri nas začeli srečavati moderne »vandrovice«. To so bili trhoveljski rudarji, jeseniški kovinarji, guštanski jeklarji in drugi delavci, ki so jih vrgli na cesto in so se morali s prosjačenjem preživljati, čeprav so bile njihove roke zdrave in vajene dela. Delavce, ki so še ostali pri delu, pa je mučila neprestana skrb, kaj bo jutri, če tudi njih ne bodo vrgli na cesto, in ko so jim odtrgovali od plač, niso upali ugovarjati.



Na naših poljih bodo želi stroji

Tako ni bilo samo pri nas, temveč po vsem svetu. Po podatkih ameriške federacije dela je bilo v USA l. 1932 11 milijonov brezposelnih, v Angliji po službenih podatkih 2,8 milijonov, v Nemčiji 5 milijonov itd. Ljudje so stanovali po kanalih, po smetiščih nisi skoraj dobil obrezka od jabolka, otroci so umirali od lakote, istočasno pa so v Ameriki zažigali žito, metali kavo v vodo.

Vprašal sem tovariša, če ve, zakaj vse to, a mi ni znal odgovoriti. Pa so mu drugi razložili. Da zato, so rekli, ker je bila večina proizvodnih sredstev, to je tovarn, rudnikov itd. v rokah posameznih kapitalistov. Ti so delali samo za profit. Zato je bilo njihovo gospodarstvo anarhično, nenačrtno. Denar so vlagali v tista podjetja, kjer so več zaslužili. Če je bila konjunktura za čevlje, so rasle tovarne za čevlje kot gobe po dežju. Zakaj v kapitalizmu ni nobenega plana, ki bi uravnaval produkcijo: toliko čevljev potrebujemo in ne več. Kapitalist si je mislil: če moj konkurent dobro zasluži pri čevljih, zakaj ne bi še jaz? Čez čas pa se je pokazalo, da je preveč tovarn za čevlje. Skladišča so bila polna, vseh čevljev trg ni mogel pokupiti. Kapitalisti so začeli zapirati tovarne in metati delavce na cesto. Kako bodo delavci živeli, se tovarnar ni vprašal. Njemu to ni bilo mar. Njemu je bilo mar samo, kako bi čim več izžul iz ljudi. Živel in bogatel je na račun tujih žuljev, ob izkoriščanju delovnega ljudstva.

Ena temeljnih nalog planskega gospodarstva je, da odpravimo izkoriščanje človeka po človeku, to se pravi, da ustvarimo socializem, zakaj samo v socializmu je odpravljeno izkoriščanje človeka po človeku.

Prednosti planskega socialističnega gospodarstva pred anarhičnim, kapitalističnim gospodarstvom smo lahko videli že pred vojno, najbolj nazorno v času gospodarske krize. Ko je bilo v kapitalističnih deželah milijone delavcev brezposelnih, ko so tam ljudje umirali od lakote, istočasno pa uničevali žito, v deželi planskega gospodarstva, v Sovjetski zvezi, ni bilo brezposelnih, ni bilo lakote, pa tudi žita niso zažigali.

Kaj nam omogoča, da začnemo s planskim gospodarstvom

V politični šoli aktivistov OF mi je nekdo zastavil tole vprašanje: »Ker so prednosti planskega gospodarstva tolikšne, zakaj tudi kapitalisti ne začno s takim gospodarstvom? Gospodarska kriza tudi njim škoduje, brez dvoma bodo toliko pametni, da bodo opustili anarhični način svojega gospodarstva.«

Ali je to mogoče? Poglejmo. Kapitalist je tam poln lastnik produkcijskih sredstev. Recimo, da bi imel izbirati, ali naj zgradi tovarno za težke stroje ali tovarno za čevlje. Po čem se bo ravnal? Ali se bo ravnal po tem, kaj ljudstvo v tisti deželi potrebuje? Ne, ravnal se bo po tem, katera tovarna mu bo vrgla več profita. Če bo pri čevljih mnogo zaslužil, pri strojih pa morda dolga leta nič, se bo odločil za tovarno čevljev in je ni sile, ki bi ga prisilila, da bi gradil tovarno strojev, posebno še, če pomislimo, da je vsa oblast dejansko v njegovih rokah, to se pravi v rokah razreda kapitalistov,



Dore Klemenčič-Maj: Pogorišče

ne pa v rokah delovnega ljudstva. Kapitalisti imajo vsak svoj plan, vsak zase napravi načrt, kaj bo gradil, natančno preračunano, koliko bo zaslužil, vnaprej napravi pogodbe za dobavo materiala in drugega. Toda tu je nešteto načrtov, vsak planira sam zase, samo z vidika čim večjega profita, zato se ti nešteti plani nikdar ne morejo zlit v en sam skladen plan, ki bi zasledoval korist delovnega ljudstva, zato kapitalistično gospodarstvo ne more biti drugačno kot anarhično, nenačrtno.

Kaj omogoča nam, da smo začeli s planskim gospodarstvom? Predvsem to, da je med narodno osvobodilno borbo dobilo ljudstvo oblast v roke. Če bi ostala oblast v rokah izkoriševalcev iz prejšnje Jugoslavije, bi ostali pri starem gospodarstvu, ki je vsem v zelo slabem spominu. Ljudstvo pa je dobilo v roke tudi najvažnejša proizvodna sredstva, velike tovarne, rudnike, prometna sredstva itd. Z zaplenbo premoženja sovražnikov in izdajalcev, z nacionalizacijo podjetij zveznega in republiškega pomena smo dobili močan splošnoljudski sektor gospodarstva. Vse to nam omogoča, da bomo naše gospodarstvo usmerjali po potrebah skupnosti, ne pa po potrebah profita posameznih kapitalistov, kakor je bilo to v prejšnji državi. Ne bomo gradili tovarn za parfume, če bolj potrebujemo tovarno za stroje. Napravili smo plan za pet let, v katerem je predvideno, kaj bomo gradili najprej, kaj potem, kaj nazadnje. Ne more se nam zgoditi, da bi zgradili kako tovarno preveč in bi jo morali pozneje zapreti. Ker je oblast v rokah ljudstva, bo tudi novo združništvo služilo ljudstvu in nam bo pomagalo pri planskem gospodarstvu. Vse to pa nam omogoča, da tudi delovni del privatnega gospodarskega sektorja vključujemo v naš petletni plan.

Odpravili bomo našo gospodarsko in tehnično zaostalost

Katerikrat kdo zastavi tudi tako vprašanje: »Ali ne bi s planskim gospodarstvom počakali še nekaj let, da bi medtem obnovili, kar nam je sovražnik porušil med vojno?«

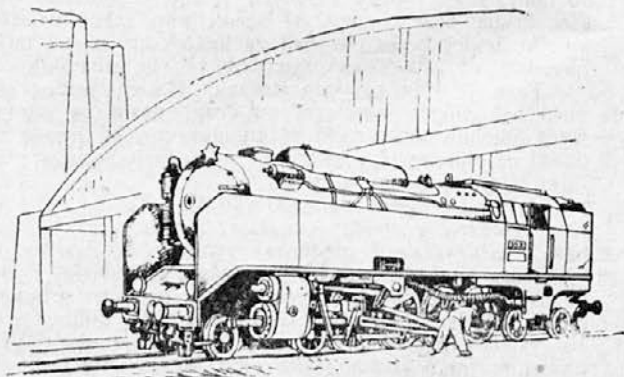
Tudi ta, ki tako sprašuje, ne razume popolnoma bistva in pomena planskega gospodarstva. Res je, da prve dni tudi zaradi opustošenja nismo mogli takoj začeti s

planskim gospodarstvom. Treba je bilo nasiti sestra-dano ljudstvo, dati tisočem in tisočem vsaj zasilno streho, obnoviti promet, pognati prve tovarne. Zaradi delovnega junaštva najširših množic pa smo v obnovi dosegli tolikšne uspehe, da nam je omogočeno začeti s planskim gospodarstvom. Pa ne samo to, prav nadaljnja obnova zahteva plansko gospodarstvo. Maršal Tito je rekel pred Ljudsko skupščino, da je naša država med vojno toliko trpela, da je naravnost nemogoča popolna obnova in izgraditev brez močne domače industrije. Nemogoča bi bila obnova in izgraditev samo z nakupovanjem in uvažanjem potrebnih strojev iz inozemstva, ker bi to terjalo nemogoča finančna sredstva in bi naša država prišla popolnoma v gospodarsko, s tem pa tudi v politično odvisnost kapitalističnih držav.

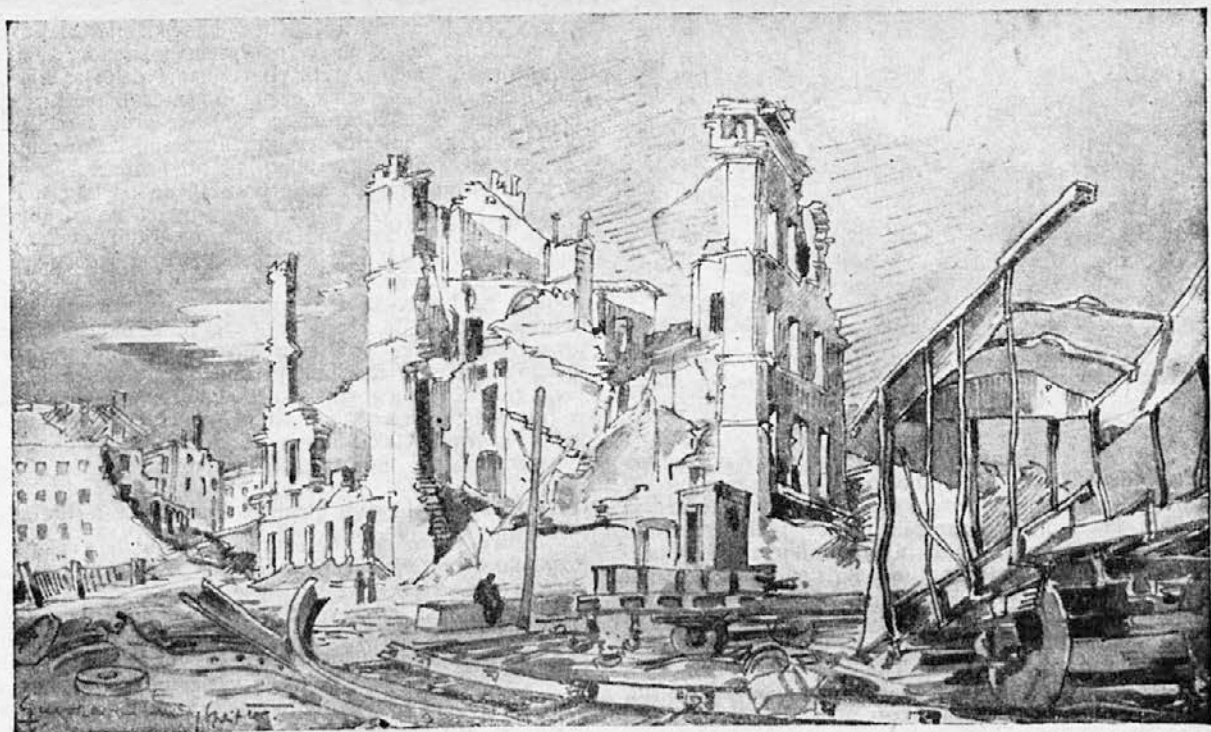
S petletnim planom se borimo za gospodarsko neodvisnost naše države. Da pa bomo to dosegli, je nujno, da odpravimo našo gospodarsko in tehnično zaostalost, ki smo jo podedovali iz stare Jugoslavije.

V čem se izraža ta gospodarska zaostalost? Poglejmo v kmetijstvo. Pri nas pridelamo na enem hektarju povprečno 11,3 q pšenice, v Nemčiji so jo pred vojno pridelali 20 q, na Danskem celo 30 q, krompirja pridelamo povprečno 61 q na hektar in smo tako zadnji v Evropi, delali pa so poskuse, kjer so pridelali celo 192 do 398 q krompirja na hektar. Povprečno dajo pri nas krave le 900 l mleka na leto. Zakaj vse to? Zaradi primitivnega obdelovanja zemlje. Modernih strojev, traktorjev, doslej skoraj nismo uporabljali, umetnih gnojil smo trošili povprečno le 0,3 kg na hektar, malo smo uporabljali zaščitna sredstva, o selekciji semen in plemenske živine skoraj ni bilo govora. Majhen donos zemlje je bil eden od vzrokov, da je naš kmet propadal, da je lezel v dolg — l. 1936 so morali jugoslovanski kmetje samo za obresti plačati 1,55 milijarde dinarjev — da so mu prodajali zemljo.

V čem se je izražala naša zaostalost v industriji? V tem, da nismo imeli nekaterih temeljnih panog industrije, predvsem nam je manjkala težka industrija, premalo smo imeli druge industrije, naprave so bile zastarele. K nam so uvažali stroje, ki so jih drugod že vrgli iz tovarne. Tam niso bili več rentabilni, pri nas pa so se zaradi slabega plačevanja delavcev še vedno splačali. Večina industrije je bila last tujih kapitalistov. Ti so ustanavljali le taka podjetja, ki so jim nesla bolj mastne profite. Zelo značilen je primer tekstilne industrije. Pri nas so kapitalisti ustanavljali le tkalnice, nikakor pa ne predilnic, da so nam mogli predivo za drag denar prodajati iz tujine, obenem pa so s tem držali našo tekstilno industrijo v popolni odvisnosti od mednarodnih kartelov in trustov. Ker so bili tesno povezani s prejšnjimi predstavniki oblasti, so se z visokimi carinami na uvožene tkanine popolnoma zavarovali proti taki morebitni konkurenci. Oblasniki so nam govorili, da s tem ščitijo rast naše mlade industrije, v resnici pa so ščitili profite kapitalističnih družb. Delavci v tekstilni industriji so bili sramotno nizko plačani, v vzhodnih predelih celo po 10 din na dan. Take plače in pa visoke zaščitne carine na uvoženo blago so jim omogočale, da so k nam uvažali stroje, ki so drugod že odslužili. Zato tolikšna zaostalost v napravah naše tekstilne industrije.



Lokomotive bomo odslej izdelovali doma



Ljubo Ravnikar: Ruševine v Splitu leta 1945

Značilno je tudi, da v naši državi skoraj nismo pridobivali nafte, čeprav se je pokazalo, da so naša ležišča nafte precej bogata. Koncesije za pridobivanje nafte v Jugoslaviji so imele ameriške družbe, ki pa nafte niso pridobivale, da so več zaslužile z uvažanjem bencina, petroleja in drugih naftnih derivatov.

Kaj je bila posledica vsega tega? To, da smo poceni izvažali razne rude, za drag denar pa smo uvažali kovinske izdelke, poceni smo izvažali les, za drag denar pa smo uvažali izdelke iz lesa. Da smo se oskrbeli z ostalimi industrijskimi proizvodi, smo morali po cenah, kakršne so nam diktirali, izvažati žito, živino in druge kmetijske produkte. Te stvari smo prodajali v inozemstvo po cenah, ki so bile daleč pod proizvodnimi stroški in so morali konzumenti doma k temu doplačevati. Nadaljnja posledica vsega tega pa je bila še ta, da naši ljudje doma niso dobili zaslužka in so se morali leto za letom izseljevati.

Da odpravimo to stanje, je nujno, da se znebimo gospodarske in tehnične zaostalosti. Samo to je pot do gospodarske osamosvojitve, pot do socializma, pot do blagostanja delovnega ljudstva. To pa je obenem pot planskega gospodarstva.

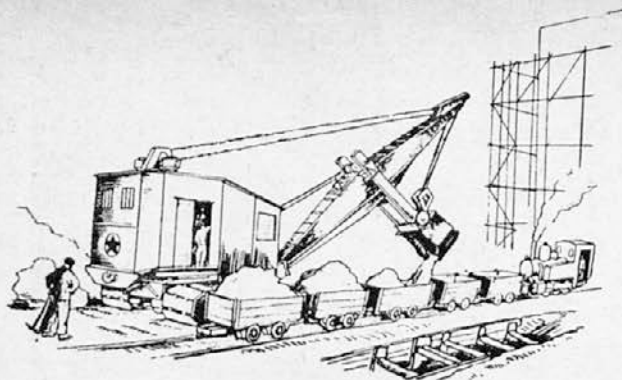
Elektrifikacija in industrializacija sta temelj našega plana

Najvažnejše vprašanje je, kje bomo začeli, kje bomo zasadili lopato, da bo naše delo uspešno. Začeli bomo z elektriko. V Sloveniji gradimo hidrocentrale v Mostah pri Zirovnici, v Medvodah in na Mariborskem otoku. Zgradili pa jih bomo še več. Tudi v ostali državi gradimo velike elektrarne. Zakaj? Zato, ker bomo potrebovali mnogo električne energije za pogon strojev v tovarnah. Zgraditi moramo mnogo tovarnov, zakaj brez močne industrije bi bilo naše plansko gospodarstvo ko hromec brez bergelj, nikakor ne bi šlo. Seveda tudi ni vseeno, na kakšno industrijo bomo polagali največ važnosti. Nekateri, ki nočejo s pravo barvo na dan, ki nočejo pokazati, da so nasprotniki gospodarskega napredka naših narodov, se zavzemajo za to, da bi gradili samo lahko industrijo, češ da bi prišlo ljudstvo tako prej do potrebnih potrošniških predmetov. Mi pa vemo, kaj se v tej lažni skrbi za potrebe ljudstva skriva. Skrivajo se interesi tujih kapitalistov, ki so toliko časa vleкли masne

profite na račun naše gospodarske zaostalosti. Če bi gradili samo lahko industrijo, bi bili še naprej odvisni od inozemstva. Danes potrebujemo predvsem težko industrijo, ki nam bo dala stroje za druge tovarne. Zato gradimo v Ljubljani »Litostroj«, kjer bomo izdelovali turbine in druge stroje, v Železnikih pri Beogradu gradimo tovarno za orodne stroje, v Zagrebu tovarno orodnih strojev razširjamo, pri Zagrebu gradimo tovarno za hidravlične stroje. Podobnih tovarnov bomo v prvi petletki zgradili še nekaj. Gradimo pa tudi tovarne lahke industrije, pa železnice, ceste in drugo.

Velika gradbena delavnost zahteva od industrije gradbenega materiala velikih naporov. V zvezi s predvidenimi novogradnjami je treba natančno planirati industrijo gradbenega materiala. Po planu je predvideno, koliko se bo morala ta industrija povečati, da bo zadostila svojim potrebam. Vsaka tovarna napravi za leto naprej svoj proizvodni plan, to se pravi, da po planu natančno določi, koliko bo na leto napravila. Tako se ne more zgoditi, da bi n. pr. zmanjkalo opeke in bi zaradi tega delo na »Litostroju« zaostalo. Ne more pa se tudi zgoditi, da bi bilo opeke preveč, da bi se kopičila po skladiščih in bi zaradi tega imeli gospodarsko škodo, ker bi finančna sredstva, ki smo jih vložili v proizvodnjo opeke, predolgo obležala kot mrtev kapital. Ne more pa se tudi zgoditi, da bi bili zaradi nakopičenja opeke prisiljeni zapreti tovarne, delavce pa vreči na cesto.

Proizvodne plane morajo vsako leto napraviti vse tovarne. Tak plan bodo imele tudi tovarne »Litostroj«, tovarne orodnih strojev v Zagrebu, Železnikih i. dr. Iz tega, koliko bodo tovarne vsako leto proizvajale, bodo tudi lahko napravile plan potrebnega materiala surovin. Temu pravimo plan materialne bilance. Iz planov materialnih bilanc vseh kovinskih podjetij pa bodo železarne na Jesenicah ali v Zenici vedele, koliko železa morajo izdelati. To bo osnova za njihov proizvodni plan in za njihov plan distribucije, to je za razdelbo blaga. V planskem gospodarstvu moramo namreč napraviti tudi plan, kako se bo blago razdeljevalo, da se ne bi kje kopičilo, drugod pa bi ga primanjkovalo, da bi »Litostroj« pravočasno ne dobil železa in podobno. Vsako podjetje izdelava v začetku poslovnega leta tudi svoj finančni plan. V tem planu navede vse dohodke in izdatke, ki so v zvezi s proizvodnjo. Če ima lastnik sredstev premalo, mora v finančnem planu predvideti, od kje bo črpal pri-



V lastnih tovarnah si bomo zgradili stroje, ki nam bodo olajšali delo

manjkaj, ali iz državnega proračuna, ali iz kreditov bank, predvideti mora, kdaj bo kredit vrnil, kam bo odvedel dobiček, koliko prometnega davka bo odvedel in podobno. Na temelju finančnih planov podjetij sestavi Narodna banka svoj finančni in kreditni plan. Prav tako kot ti plani pa je važen tudi plan delovne sile. Zaradi povečane industrije bomo iz leta v leto potrebovali več delovne sile. Treba je planirati, kje jo bomo dobili, kako jo bomo porazdelili, treba je predvideti šole za vzgojo strokovnih kadrov, zgraditev domov za učence v gospodarstvu, pa seveda tudi menze, stanovanja, bolnišnice itd.

Kakor vidimo, je v planskem gospodarstvu vse povezano med seboj. Nikakor ne moremo predvideti ene stvari, če istočasno ne predvidimo vseh ostalih, ki so v pogojni in vzročni odvisnosti z ono. Plansko gospodarstvo je kot velika strojna tovarna, kjer so vsi stroji med seboj povezani potom transmisij ali z električnimi žicami.

Kaj pa kmetijstvo?

Na mnogih sestankih boste slišali tudi take ugovore: »Res je, da danes pri nas veliko gradimo, ceste, železnice, elektrarne, tovarne, toda zakaj pa zanemarjate kmetijstvo?« Te vesti prihajajo od tistih lažidobrotnikov kmetov, ki so proti industrializaciji države, ker bo industrializacija osvobodila kmeta ne samo prekomernega garanta, temveč tudi vsake gospodarske odvisnosti, zaradi katere je bil kmet izkoriščen od raznih spekulantov in izžemalcev. Danes se delajo dobrotnike kmetov tisti, ki so živeli od obresti, ki jih je kmet plačeval za svoje dolge, ki so si grabili profite zaradi nizkih cen kmečkih proizvodov, ki so zaradi propadanja kmečkega gospodarstva nakupovali gozdove, vinograde, njive. Tem seveda ne gre v račun, da bi se kmetje izvili iz njihovih krempljev. Zato so proti industrializaciji. Maršal Tito je rekel: »Tisti elementi v naši državi, ki so proti industrializaciji naše države, so v bistvu proti blaginji ljudstva. Proti kmetom so, proti delavcu, proti ljudstvu sploh, pa naj še tako maskirajo svoj boj zoper industrializacijo.«

Poglejmo, kako je s planskim gospodarstvom v kmetijstvu? Malo prej smo rekli, da je plansko gospodarstvo kot velika tovarna, kjer so vsi stroji povezani med seboj potom transmisij. Če se eden glavnih strojev ustavi, je ogroženo delo vse tovarne. Kmetijstvo je eden glavnih strojev v našem planskem gospodarstvu. Kako, če pa smo rekli, da ima elektrifikacija in industrializacija prvenstvo v našem planu? Takoj bomo razumeli. Prvič ne smemo misliti, da je industrializacija sama sebi namen. Za koga bo delala? Za ljudstvo. Ker je kmečko ljudstvo v večini, bo šlo največ produktov za kmečko ljudstvo. Industrija se tudi ne more razvijati ločeno od ostalih gospodarskih panog. Industrija bo na primer potrebovala mnogo surovin, ki jih bo dajala naše kmetijstvo: lan, konopljo, sladkorno peso, tobak, hmelj itd. Povečati bomo morali površino industrijskih rastlin, zato bomo morali z izsuševanjem po eni strani in namakanjem na drugi strani dobiti nove površine rodovitne zemlje, donos na hektar bomo morali povečati zlasti še, ker bo za povečano število industrijskega delavstva treba več hrane in ker v novi državi ne bo tega, da bi desetisoči in

desetisoči stradali kruha. Nova delovna sila za povečano industrijo bo prihajala predvsem s kmetov. Zato pa bomo morali kmetu zaradi pomanjkanja delovne sile dati kmetijske stroje, da mu olajšamo delo. Dali pa mu bomo tudi umetna gnojila, zaščitna sredstva proti škodljivcem in rastlinskim boleznim. Kmet bo dobil selekcionirano seme, dobro plemensko živino. To bo pa imelo za posledico, da se bo donos zemlje povečal, da bo kmet na isti površini pridelal več. To pa pomeni, da bo njegov zaslužek večji. Ker se bodo istočasno zaradi povečane industrijske proizvodnje pocenili industrijski izdelki, se bo blagostanje kmečkega ljudstva večalo, njegov socialni položaj se bo zboljšal, njegovo kulturno stanje se bo dvignilo. Ključ do vsega tega pa je v industrializaciji države, zakaj brez tovarn ne moremo dati kmetu strojev, umetnih gnojil in zaščitnih predmetov, ne moremo zagotoviti stalen trg njegovim proizvodom (spomnimo se, kako je bilo v letih krize, ko kmet ni mogel prodati vina, ko je šla krava za 200 dinarjev iz hleva in podobno), ne moremo poceniti industrijskih izdelkov.

Doseženi uspehi nam utrjujejo zaupanje v lastne sile

Velike so naloge, ki smo si jih zadali s planskim gospodarstvom. Nekateri pravijo, da teh nalog ne bomo zmogli, ker so prešibke naše sile. Pravijo, da nam za to manjka kapitala, strojev, strokovnjakov in še vse polno težav navajajo, samo da bi ubili ljudstvu vero v lastne sile, da bi ubili naš delovni zagon, da bi nam ubili voljo, da se, četudi v trdem boju, za vselej otresemo tujih jerofov, ki so nas tako drago stali. Tudi ti ugovori prihajajo od sovražnikov delovnega ljudstva ali pa jih raznašajo tisti, ki jim je suženjsko delo za tuje gospodarje pod tujim jerofstvom ubilo vsako vero vase. Večina našega ljudstva pa te vere ni izgubilo. V narodno osvobodilni vojni smo spoznali, kolikšna moč je v nas, če se povežemo v nezlomljivo celoto, če vemo, kaj hočemo in če za dosego svojega cilja damo vse svoje sile. Tudi takrat so se našli krivi preroki, ki so nam prigovarjali, kako nesmiseln je naš upor, ker nimamo orožja, ne sanitete, ne skladišč hrane, ne strokovnjakov. Naše ljudstvo pa teh prerokov ni poslušalo in danes, ko imamo svobodno državo in ljudsko oblast, vemo, da je bilo prav, da jih ni poslušalo.

Oglejmo si nekatere ugovore teh krivih prerokov, ki bi najbrž hoteli, da bi najeli pri zahodnih državah posojilo pod pogoji, kakršne bi diktirali mednarodni trusti, ki bi na vse načine skušali preprečiti našo graditev in gospodarsko osamosvojitve. Kako je s kapitalom. Nikakor ne smemo pozabiti, da so postali ljudska last naši največji rudniki in največje tovarne. Milijoni, ki so šli prej v žepu privatnih kapitalistov, največkrat v inozemstvo, bodo ostali sedaj last ljudstva in bomo z njimi gradili nove tovarne. Rudnik bakra Bor v Srbiji je n. pr. leta 1938 imel 264.171.000 dinarjev dohodkov (ves vložen kapital pa je znašal le 109.314.000 din). Od gornje vsote je šlo v inozemstvo 85.398.000 dinarjev, drugo pa je šlo v razne tajne fonde ter nagrade, a samo manjši del v nove investicije. Tako pri enem podjetju. Toda že ta primer nam kaže, da ljudstvo danes razpolaga s precejšnjim bogastvom. To pa nas seveda ne sme zavajati v to, da bi opustili borbo za povečanje akumulacije, to se pravi borbo za povečanje sredstev, ki so nam potrebna za dvig našega gospodarstva. Naš plan zahteva iz leta v leto večjo akumulacijo. Potrebna bo štednja materiala, surovin, goriva, potrebno bo povečanje proizvodnje, ker to zmanjšuje proizvodne stroške na en kos proizvoda. Zato bomo naša podjetja racionalizirali. Vsak izboljševalni predlog delavstva ali nameščenstva je že kamen h graditvi našega gospodarstva. Potrebna bo tudi finančna disciplina naših podjetij, davčna disciplina širokih množic itd.

Samo kapital pa še ni vse, kar nam je potrebno za dvig našega gospodarstva. Morda je še pomembnejša pripravljenost našega delavca, kmeta in nameščenca, da s svojim poštrevnim delom čim več pripomore k predčasni izpolnitvi plana. Prav delovni polet naših delavcev, kmetov in nameščencev, ki so ga pokazali pri obnovi domovine, v zavesti, da prvič v zgodovini delajo zase, nam je največje jamstvo, da bomo vse planske naloge izpolnili. Kakšna razlika je med delovnim poletom

pri nas in v nekaterih drugih državah, nam kaže primer s premogom. Pri nas, kjer je bilo mnogo rudnikov porušenih, ko nam ni primanjkovalo samo strojev in orodja, temveč celo obleke za rudarje, nikdar ni bilo občutnega pomanjkanja premoga, železniški promet se je razvijal brez večjih omejitev, nobene tovarne nismo lani ustavili zaradi pomanjkanja premoga. V bogati Angliji, kjer ne moremo govoriti o porušeni rudnikih, kjer bi morali zaradi bogate industrije imeti i dovolj strojev i dovolj orodja, pa je pomanjkanje premoga največji problem in so lansko zimo zaradi pomanjkanja premoga zapirali tovarne, omejili so celo porabo električnega toka.

Z izvajanjem planskega gospodarstva se bo pri nas postopoma dvigalo blagostanje delovnih množic. Gradili bomo stanovanja za delavce in nameščence, obnovili porušene kmečke domove, gradili bomo šole, bolnišnice,

okrevališča, zavetišča itd. Našemu delavcu se ne bo treba več bati, kaj bo jutri, ne bomo več srečovali brezposelnih »vandrovcev«. Ne bomo se več izseljevali v tujino, narobe: naši izseljenci se že vračajo v svojo domovino. Kmečka zemlja ne bo več prehajala v roke raznih špekulantov, kmet ne bo več na milost in nemilost prepuščen trenutni konjunkturi, škarije med cenami industrijskih izdelkov in kmečkih pridelkov se bodo iz leta v leto bolj zapirale, dokler se ne bodo popolnoma zaprle. Vse to pa bomo seveda dosegli samo s trdim delom. Dela pa se ne bojimo, saj bomo plodove svojega dela sami použili. Prav zato bomo tudi pripravljeni svojo domovino braniti, če bo treba, saj bomo imeli kaj braniti. S petletnim planom pa bomo našo obrambno sposobnost tudi okrepili, da ne bo sile, ki bi nam mogla odvzeti naše pridobitve.

Venceslav Winkler:

NAŠA PROSVETA V PLANU

Z velikimi spremembami v našem družbenem življenju, s širokim delovnim poletom v gospodarstvu ustvarjamo tudi boljše pogoje za razvoj prosvetnega življenja. Če hočemo imeti več tovarn, moramo imeti več šol. Če hočemo imeti dobre tovarne, moramo imeti dobre šole. In obratno. Če hočemo imeti mnogo in dobrih šol, moramo imeti mnogo tovarn in v njih čim več in čim boljše delati. Sposobni ljudje, ki bodo prav vzgojeni in bodo mnogo znali, bodo spremenili našo zemljo v napredno industrijsko deželo, ustvarili bodo družbo, v kateri ne bo izkoriščanja človeka po človeku. Take ljudi pa moramo pripravljati, šolati, dvigati, oblikovati. Če predstavljajo plani naših gospodarskih ministrstev materialno urejevanje naše okolice, rast stavb in števila proizvodov, spreminjanje zemeljske površine, mora predstavljati plan ministrstva za prosveto veliko oblikovanje človekove notranjosti, skrb za dvig njegove izobrazbe, za pravilno oblikovanje pogledov na svet, za usmerjanje v življenje, povezujoč pri tem vse pozitivne vrednote preteklosti z odkritji in spoznanji v sedanjosti in brezskrbnejši, srečnejši bodočnosti.

Če hočemo graditi obenem s celotnim planom, moramo za marsikatero prosvetno dejavnost postaviti drugačne organizacijske oblike, spremeniti način dela, spremeniti tudi vsebino dela. Hitrejši tempo dela zahteva od nas dan za dnem novih kadrov. Dviganja kadrov smo se morali lotiti na revolucionarne načine. Prelom s starimi organizacijskimi oblikami in s starim načinom dela je postal politično vprašanje.

Osnovnega problema prosvetnega življenja, ki teži druge ljudske republike, pri nas skorajda ni, to je nepismenosti. Nespametno pa bi bilo, če bi se hvalili z visokim procentom in se zazibavali v sladko spanje v dobri veri, da je vse prav in dobro. Nepopolne statistike zadnjih let nas opozarjajo na nekatere predele slovenske zemlje, kjer so oddaljenost od centrov, okupacijska doba, slaba šolska organizacija ali pa tujčevo gospostvo zakrivili, da imamo še vedno nepismene ljudi. Taki kraji so po nekaterih planinskih predelih in v Istri. Jasno pa je, da se ne moremo zadovoljiti samo z dvigom pismenosti do skrajne višine, do sto odstotkov, temveč moramo stremeti in dosegati tako pismenost, ki ni samo formalno prebiranje črk, ampak resnično obvladovanje jezika v govoru in pisavi. Tisti posamezni mladinci in mladinke, ki redov osnovne šole, bodo morali zato najprej dopolniti manjkajoče razrede z obiskom večernih in popoldanskih tečajev. Take tečaje bodo z letošnjim šolskim letom organizirali na vseh osnovnih šolah, kjer je v okolišju količjak mladine, ki nima še dovršenih štirih razredov osnovne šole. Tako bomo poleg prevzganja te mladine dvignili splošno raven izobrazbe na tisto stopnjo, s katere jo bomo z ostalo mladino vred lahko dvigali do

višjih šolskih stopenj. Plan predvideva, da bomo to delo opravili v petih letih; če ga bomo dobro organizirali, ga lahko opravimo že v dveh.

Nadaljnja naša naloga je, urediti šolstvo tako, da bo mogel človek, ki hoče študirati in se razvijati, prehajati iz nižjih šol v višje. Odpraviti je treba vse ovire, ki zapirajo tak prehod sposobnim in delovnim ljudem. S tem v zvezi je zahteva po nadaljnjem zvišanju osnovne izobrazbe za večino naših mladih ljudi. Tri četrtine naše šolske mladine mora v tej petletki dobiti izobrazbo nižje srednje šole. To in nič drugega izraža plan, ko pravi, da morajo do konca petletke zajeti sedemletke in nižje srednje šole 75% naše šolske mladine.

Sedemletka predstavlja osrednjo šolsko spremembo v prvi petletki. Doslej smo imeli pri nas osemletno, oziroma sedemletno šolanje. Otrok je hodil sedem let v šolo. S tem pa ni rečeno, da je tudi dovršil sedem razredov. Na vsak način je razlika v tem, ali napravi nekdo sedem razredov, ali pa če hodi sedem let v šolo. Večina naših osnovnih šol je nižje organiziranih. Otroci hodijo sedem let v take osnovne šole, ki imajo po enega ali dva oddelka. V takih šolah se vrši pouk po skupinah; samo ob sebi je razumljivo, da te šole ne morejo dati potrebnega znanja v takem obsegu kot višje organizirane šole, kjer se vrši pouk za vsak razred v posebnem oddelku. Zato je ena izmed naših prvih nalog, organizirati, kjer koli je to mogoče, šole z več oddelki. Šole z več oddelki predstavljajo v primeri s šolami z enim oddelkom velik napredek: dajejo več znanja, omogočajo rednejši in boljši pouk, enotnejše delo in vzgojo in so končno tudi cenejše. Zapreka, ki onemogoča hitrejši razvoj višje organiziranih šol, je težaven teren. Raztresena hribovska naselja je težko povezati v močnejšo šolsko enoto, ker je treba upoštevati oddaljenost otrok od šole. Veliko oddaljenost in težavno pot do šole premagamo edino lahko z dijaškimi domovi, ki jih bomo morali postopoma uvajati tudi pri sedemletkah. Lažja je organizacija v ravnini in v gosto naseljenih predelih. Tam je mnogo bolj mogoče združiti manjše šole v močnejše in večje.

Poudariti pa je treba, da vzrok razcepljenosti šolskih okolišev nima vedno izvora v težavem terenu, temveč tudi v naši preteklosti, ko se je pod vplivom političnih sil, ki so vladale v naši zemlji, nenačrtno ustanavljalo šole povsod, kjer je bilo in kjer ni bilo primerno. Ako k temu dodamo še dejstvo, da so tudi tuje oblasti drobile naše osnovno šolstvo na čim manjše edinice, da bi ostala raven splošne izobrazbe čim nižja, potem nam je današnji sestav osnovnega šolstva popolnoma razumljiv. Kdor pozna našo preteklost, tudi razume, čemu je večina šol zgrajenih blizu cerkva, včasih na naravnost obupno nemočih prostorih. Že v zadnjih desetletjih, še bolj pa v tej fazi družbenega razvoja, se središča posameznih naselij spreminjajo, premikajo se k industriji in cestam. Tudi število prebivalstva samega se premika. Pri pre-



Nova delavska stanovanja na Jesenicah

gledih posameznih šolskih okolišev opazujemo padec števila otrok, medtem ko neprestano raste število v velikih centrih. Iz tega sledi, da moramo meje naših šolskih okolišev popravljati in spreminjati. Pri tem naletavamo in bomo še naletavali na lokalni patriotizem. Treba ga bo premagovati ter ustvarjati višje oblike šolske organizacije. Ne smemo pa teh sprememb izvajati administrativno in papirnat, ne da bi poprej prepričevali ljudi o nujnosti izprememb. Sedemletke same pa organiziramo lahko pravilno samo na osnovi boljše ureditve šolskih okolišev.

Sedemletka predstavlja sedem razredov osnovnega šolanja, in sicer na tak način, da obiskuje in uspešno dovrši učenec štiri razrede osnovne šole, nato pa nadaljuje šolanje v petem, šestem in sedmem razredu, ki so pa popolnoma izenačeni z nižjimi razredi srednje šole. To izenačenje se zrcali v učnem načrtu, v metodi dela, v knjigah, enotnem nadzorstvu, v predmetnem pouku in podobno. To pomeni, da z vsako sedemletko ustanovimo v bistvu novo nižjo srednjo šolo. Učenci, ki uspešno dokončajo zadnji razred sedemletke, imajo dostop v višje razrede srednje šole pod enakimi pogoji, kakor učenci, ki so dovršili nižjo srednjo šolo. Isto velja tudi za strokovne šole. Ustanavljanje sedemletk se bo vršilo postopoma leto za letom. Vsako leto odpremo na določenih šolah po en razred, ne pa vseh razredov naenkrat. Ker je predvideno, da se bodo sedemletke organizirale v prvi vrsti v krajih, kjer doslej ni bilo nižjih srednjih šol, bomo s tem zajeli v tako šolanje veliko množico mladine, ki bi drugače ne dobila izobrazbe nižje srednje šole. Posledica tega bo: večje število mladine z izobrazbo nižje srednje šole, večje število ljudi za strokovne in višje srednje šole in splošen dvig izobrazbene ravni našega ljudstva. Na ta način bodo na primer strokovne šole čedalje bolj svoje delo usmerjale predvsem na strokovni pouk, ko bodo učenci osnovno izobrazbo že prinesli s seboj.

Število absolventov nižjih srednjih šol in sedemletk se bo v bodočnosti gibalo približno takole:

1947:	3500
1948:	3500
1949:	5800
1950:	7400
1951:	8800

Število nižjih srednjih šol in sedemletk se bo dvigalo takole:

1946:	39
1947:	93
1948:	126
1949:	214
1950:	257
1951:	279

Pri tem je treba poudariti, da bo plan popolnoma izpolnjen, če bo tudi notranje delo v teh šolah zadovoljivo. Treba bo izvesti tudi na podeželju vztrajno kampanjo za boljši šolski obisk, za resnejše delo ter za siste-

matično izobraževanje učnih moči. Pri vsem tem ne bo mogla šola mimo našega političnega življenja, povezati se bo morala še trdneje z množičnimi organizacijami in s sindikati. V njenem pouku se bo moralo odražati živo gibanje naših delovnih množic.

Novih nižjih gimnazij ne bomo ustanavljali. Višje, popolne gimnazije bomo izpopolnjevali. Njih število bo moralo nujno porasti, ko bo začela prihajati znova množica mladine s sedemletk. Pričakovati moramo proti koncu petletke, posebno pa v drugi petletki, izredno povečanje števila oddelkov na višjih gimnazijah.

V splošnem se število naših šol ne bo zvišalo. Prej narobe. S tem ni rečeno, da ne bomo ustanavljali novih šol, kjer bodo potrebne. Vendar nam osnovna naloga, pravilneje organizirati šolske okoliše, narekuje, da bomo šole, ki so oddaljene druga od druge komaj po četrte ure in kjer so za združitev dani pogoji, združevali. Pri tem je treba omeniti tudi neprilodno organizacijo samostojnih deških in dekliških osnovnih in srednjih šol v nekaterih krajih, da, celo v istih šolskih poslopijih. Kar spada vzgojno, učno in gospodarsko v enoto, nima smisla drobiti na koščke.

Za pravilnejšo in boljše organizacijo je predvsem potrebna boljša ureditev šolskih zgradb.

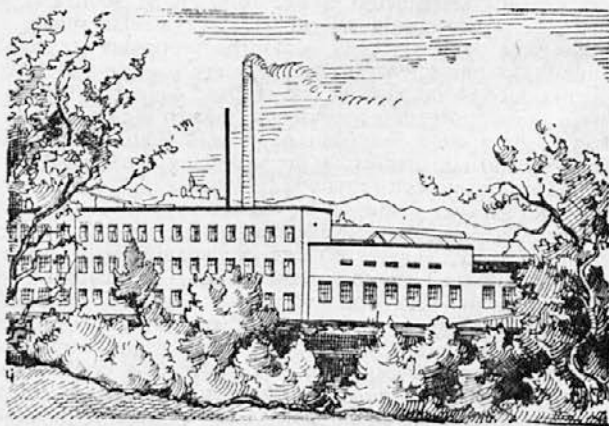
Ob osvoboditvi smo našli popolnoma uničenih 85, deloma uničenih in demoliranih 122 osnovnošolskih zgradb, skupaj 45% vseh zgradb. Če to povemo v številu učilnic, dobimo 218 popolnoma uničenih, 574 delno uničenih in 1308 demoliranih učilnic, kar znese 73% vseh učilnic. Srednje šole so imele 7 delno uničenih in 8 demoliranih zgradb z 290 učilnicami.

Z velikim naporom ljudske oblasti in množičnih organizacij je bilo mogoče opraviti toliko dela, da smo do začetka petletke zrasli od 784 popolnoma uporabnih osnovnošolskih učilnic v maju 1945 na 2629 v začetku leta 1947. Celotne investicije, ki jih je vložila ljudska oblast v obnovo šolskih poslopij, so znašale v teh letih 57.584.611 dinarjev. Prostovoljnega dela je bilo izvršene- ga za preko 15 milijonov dinarjev. Ako primerjamo investicije z vsotami, ki jih je oblast namenila za gradnjo osnovnih šol v stari Jugoslaviji, vidimo, da je stara Jugoslavija v letih 1918—1938 porabila za gradnjo in prezidavo osnovnošolskih poslopij 96 milijonov dinarjev, torej danes sedemkrat več na leto kakor pred vojno.

Na tako izvršeno delo se je lahko naslonil plan obnove in novogradenj za prvo petletko. Po planu bomo zgradili 506 in obnovili 551 osnovnošolskih učilnic in presegli število srednješolskih učilnic za 56. Za vse to bomo investirali:

za osnovno šolstvo	378 milijonov dinarjev,
za srednje šole	63 milijonov dinarjev.

Zgrajenih bo vrsta novih osnovnih šol, predvsem v krajih, kjer bodo organizirane sedemletke, oziroma v krajih, kjer posebni pogoji narekujejo nova poslopja v čim krajšem času, bodisi da so bila stara požgana ali porušena ali pa zasilna v takem stanju, da je bilo treba takoj začeti graditi. Pri srednjih šolah je treba poudariti



Tovarna usnja na Vrhniki

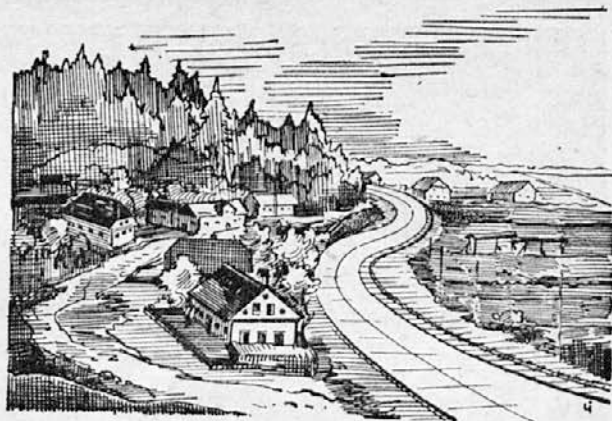
gradnjo novih gimnazij v industrijskih centrih na Ravnah in Jesenicah ter izpopolnitve nekaterih na pol porušeni.

Težak problem pri srednješolskem in visokošolskem študiju predstavlja vprašanje preskrbe dijakov s stanovanji in prehrano. Idealno bi bilo, da bi prej ko mogoče lahko spravili vse dijaštvo v urejene dijaške domove. Zaenkrat to še ni mogoče, bo se pa to postopoma izpopolnjevalo. Najtežje je vprašanje akademikov, ki jih je čedalje več in ki izhajajo iz revnejših slojev. Njih kolegiji so bili doslej premajhni. Zato bo ena izmed nalog v petletki tudi zgraditev posebnega akademskega kolegija v Ljubljani. Gradnja se bo nadaljevala še v drugi petletki. V tej petletki je zanj določenih 30 milijonov dinarjev. Ostalih 21 milijonov je določenih za ureditev nekaterih najvažnejših dijaških domov, oziroma za izpopolnitev že delujočih.

Poseben del investicij je namenjen za posebno šolstvo. Treba je boljše urediti zavode za težje vzgojljive otroke ter zavode za duševno zaostalo mladino. Razbitost posameznih oddelkov in pomanjkljivo skrb za tako mladino hočemo premagati z združitvijo otrok v enotnem zavodu. Predvideva se zgraditev posebnega poslopja za tako mladino, ki naj bi bila pod osrednjim vodstvom. Za take ustanove je predvidenih v petletki 36 milijonov.

Ni si mogoče predstavljati resnega in temeljitega učenja brez učil, ki jih našim šolam popolnoma primanjkuje. Učila bodo pripravljena za vse osnovne in srednje šole po načrtu, ki je bil izdelan v zvezi s prosvetnimi ministrstvi ostalih ljudskih republik. Nekaj prispevkov zanje bodo dali okrajni ljudski odbori, drugo pa bo investiralo ministrstvo. V prvi petletki bo skupno porabljeno za učila 36 in pol milijona dinarjev.

Težko je vprašanje števila prosvetnega kadra. Profesorski kader se šola na univerzi na filozofski fakulteti. Prva leta petletke še ne bodo dala zadovoljivega števila mladih profesorjev. Šele s povečanim dotokom na univerzo in z močnejšim številom študentov na filozofiji bomo lahko zadostili vedno večjim potrebam po profesorjih ne samo na srednjih, temveč tudi na industrijskih in strokovnih šolah. Načrtno usmerjanje v poklice, urejevanje štipendij, dobra organizacija dijaških domov in pravilna politična vzgoja bodo obenem z ureditvijo osnovnih dohodkov v posameznih poklicih zagotovili pravilno število tudi za filozofijo. Za poučevanje na nižjih srednjih šolah in na sedemletkah se bodo usposabljali študentje na višji pedagoški šoli, ki je bila letos ustanovljena v Ljubljani. Poleg rednih slušateljev bodo na tej šoli študirali tudi izredni slušatelji iz vrst osnovnošolskega učiteljstva. Plan predvideva, da se mora do l. 1951 usposobiti za poučevanje na sedemletkah najmanj 400 izrednih slušateljev iz vrst osnovnošolskega učiteljstva. Za vzgojno delo v mladinskih domovih igre in dela bo dajala še dve leti absolvente enoletne šole za vzgojitelje, nato bodo začeli prihajati z učiteljskega. Na učiteljsko se bo izvedla v zadnjih dveh letnikih delitev v vzgojitelje in učitelje, ki bodo imeli pork v nekaterih pred-



Nova betonirana cesta pri Lukovici

metih skupen, v drugih pa ločen. Naše potrebe v petih letih zahtevajo vzgojo 1350 učiteljev. Kolikor nam jih ne bodo dala učiteljska, bomo morali nadoknaditi s skrajšanim šolanjem v tečajih.

To petletko in še naslednje bomo lahko izvedli, če bomo imeli dovolj sposobnih kadrov. Izmed teh so nam najbolj dragoceni tehnični kadri, ki nam jih daje univerza. Če hočemo imeti dovolj rudarskih, kemičnih, gradbenih, elektrotehničnih inženirjev, moramo poskrbeti za njih izobraževanje, zgraditi jim moramo dovolj institutov in laboratorijev, kjer se bodo lahko temeljito pripravili za svoj poklic. Naša univerza prav za prav nima svojega poslopja. Nešteto njenih oddelkov gostuje po različnih drugih šolah, včasih v naravnost nemogočih razmerah, kakor n. pr. kemični oddelek v kletnih prostorih bivše realke. Zato je bilo potrebno storiti že v prvi petletki dober korak naprej.

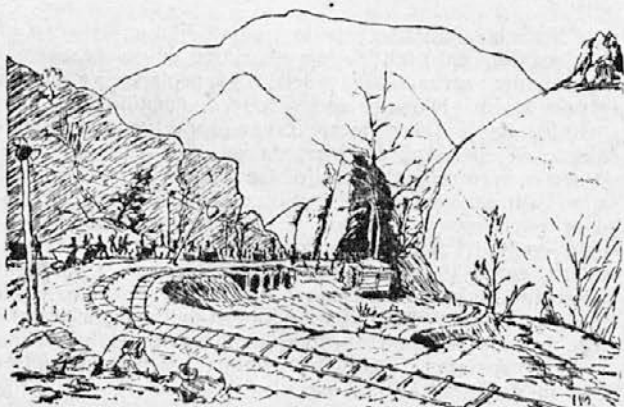
V tej petletki je predvidenih za univerzitetne ustanove 337 milijonov. V tej vsoti so vštete investicije za zgraditev hidrotehničnega laboratorija, metalurškega instituta, elektrotehničnega oddelka ter kemičnega in rudarskega instituta. Poleg tega se bo zgradil še del filozofske fakultete. Kakor vidimo, gre prvo mesto izgradnji tehnične fakultete, ki ne samo da zajema največ akademikov, temveč je v današnji dobi najvažnejša. Te investicije pa predstavljajo samo začetek načrtnega urejevanja univerzitetnih poslopij v prihodnjih petletkah v širšem obsegu.

Rudarski institut bo že letos dograjen. Delovati bo pričel že letos pozimi. Predvidoma ga bo zapuščalo vsako leto po 50 mladih inženirjev. Poslopje bo imelo vse potrebne predavalnice, risalnice, prostore za zbirke ter laboratorije, na strehi pa astronomsko opazovalnico.

Metalurški institut grade na Marmontovi cesti. Laboratoriji bodo začeli obratovati leta 1948. Celoten institut bo zgrajen v dveh, treh letih. Lahko bo oddajal vsako leto do 90 absolventov.

Hidrotehnični laboratorij na Mirju je velika stavba, katera bo v glavnem letos gotova. Preostalo bo še veliko preizkuševališče, gospodarska poslopja in oprema laboratorijev. Laboratorij bo lahko nadzoroval hidrotehnične načrte, spremljal dela na stavbiščih, vzgajal nov kader ter omogočal znanstvenikom poglobljanje v znanstvene probleme.

Kemični oddelek tehnične fakultete bo s svojim institutom delil prostore, ki bodo omogočili mladim kemikom boljše delo in razvoju naše znanosti večji polet. Iz raztresenih prostorov se bo združil v enotnem prostoru, katerega prvi trakt bo letos pod streho. Investicije za nadaljevanje del so pripravljene zanj vsa leta v petletki. Tudi druge znanstvene in kulturne ustanove niso zane-marjene. Akademija znanosti in umetnosti bo preuredila svoje prostore in institute. Dokončana bodo dela na poslopju Moderne galerije v Tivoliju. Na Ljubljanskem gradu bo urejen muzej, v katerem bodo zbrani vsi važ-



Tarman Ivo: Usek pri Savi na Mladinski progi



Janez Lajevic: Rab. Linorez

nejši predmeti iz narodno-osvobodilnega boja, tako da bo muzej lahko pokazal razvoj in polet narodno-osvobodilnega boja, vse napore in končno zmago. Poleg tega predvideva plan preureditev nekaterih muzejev, predvsem muzeja v Ptuj, v čigar okolici je bilo zadnje leto toliko znamenitih odkritij. Ena izmed nujnih potreb je zgraditev poslopja za osrednji državni arhiv, ki bo tudi realizirana že v tej petletki.

Ljudskoprosvetno delo naših organizacij je v mnogočem odvisno od poslopij. Zato predvideva plan tudi pomoč obnovi oziroma izgradnji 61 domov ljudske prosvete, za kar je predvidenih 70 milijonov. Zadnje leto petletke bomo nadalje pričeli z gradnjo nove opere v Ljubljani.

Izmed vseh umetnosti je za nas najpomembnejši film, pravi Lenin. Za razvoj slovenske kinematografije bomo v prvi petletki investirali 80 milijonov. Kinematografsko omrežje se bo zgostilo za 60%. Število kinematografov se bo tako povečalo, da bo prišel en kino leta 1951 na 10.000 prebivalcev, medtem ko pride sedaj en kino na 18.000 prebivalcev. Posebno pažnjo bo organizacija filma posvetila vprašanju potujočih kinematografov, katerih število se bo dvignilo na deset, ter vprašanju ozkega filma. Število aparatov ozkega filma se bo dvignilo od 43 v letu 1946 na 75 v letu 1951.

Filmsko podjetje »Triglavfilm« se bo tako izpopolnilo, da bo do leta 1951 izdelalo 25 različnih umetniških, kulturnih in dokumentarnih filmov na ozkem traku. Za ozki trak je predvidena vrsta šolskih in znanstvenih filmov.

Da bi se delo na filmskem polju še bolj izpopolnilo in smotno urejevalo, je bil ustanovljen poseben Komitet za kinematografijo pri vladi LRS.

Za fizikulturo bo v petletki investiranih iz republiških virov 48 milijonov dinarjev. Iz tega ter s pomočjo zveznih in drugih sredstev bo zgrajena cela vrsta fizikulturnih naprav, kakor stadiona v Ljubljani in Mariboru, drsališče v Ljubljani, fizikulturna šola v Ljubljani, plavalni bazen v Celju, skakalnica, športni in planinski domovi ter manjše športne naprave.

Vse zgoraj naštetu bo pa tvorilo samo okvir silne rasti vsega našega prosvetnega in vzgojnega dela v prvi petletki. Ako naj tvori petletka v resnici začetek drugega življenja, potem mora pomeniti tudi dobo, v kateri se bo izvršil notranji, duhovni prelom s preteklostjo. Ta notranji preobrat se bo moral zrealizirati predvsem na mladini, ki bo v tej dobi rasla v naših šolskih in vzgojnih ustanovah. Zato je potrebno, da zagotovimo mladini od najnižjih let do zrelosti enotno vzgojno smer, ki vodi do oblikovanja dobrega državljana napredne Jugoslavije.

Ob tem je treba močno poudariti važnost predšolske vzgoje ter organizacijo domov igre in dela, katerih razvoj je predviden v planu v velikem obsegu. Razvoj takih ustanov je v tesni zvezi z rastjo naše industrije in z mehanizacijo in boljšo ureditvijo našega poljedelstva. Če hočemo zaposliti matere, moramo poskrbeti za njihove otroke. Ne gre pri tem samo za kos kruha in toplotno streho, temveč za tisto pravilno vzgojno udejstvovanje, ki bo znalo otroka vključiti v skupnost, mu razjasniti pravičen odnos do te skupnosti ter mu obenem omogočilo zdrav telesni in duševni razvoj. Vse to nam narekuje potrebo množične skrbi za uresničenje teh nalog, neprestano povezanost prosvetnih in političnih delavcev, povezanost vzgojiteljev z mladinskimi in ženskimi organizacijami in sindikati ter skupno kontrolo vsega dela.

Ako hočemo uresničiti kadrovske plan in vzgojiti v petletki 8000 srednjih strokovnih kadrov v naših strokovnih šolah ter 2100 višjih kadrov na naši univerzi, moramo povečati intenzivnost dela. Študent, ki pade pri izpitu in gre zaradi tega pol leta ali leto kasneje v produkcijo, ne napravi škode samo samemu sebi ali svojim staršem, temveč škoduje skupnosti, škoduje planu. Zato bo moral pomeniti za naše dijake boj za plan boj za boljši učni uspeh slehernega izmed njih, pomeniti bo moral borbo celote za rešitev in vzgojo zaostalih posameznikov. Kakor stavlja naša znanstveni delavci svoja izkustva in spoznanja čedalje bolj na razpolago razvijajoči se industriji, kakor se čedalje bolj povezujejo s konkretnimi nalogami petletnega plana, tako bo morala mladina poleg svojih veličastnih delovnih akcij posvetiti vse sile dvigu učnih uspehov. Če govorimo o močnejšem delu, ga moramo dvigniti na vseh sektorjih. Plan je most, ki se zruši, če pade en steber. Močnejša intenzivnost dela zahteva tudi hitrejši tempo razvoja in rasti posameznih mladincev. Zlasti pri dvigu novih kadrov iz vrst delavstva v obliki raznih tečajev je to važno. Rast števila kvalificiranih delavcev mora sovpadati z njih strokovno rastjo. Vzgojiti v petih letih 45.000 kvalificiranih delavcev, kakor nam zapoveduje plan, ni lahka stvar. S spremembo dosedanjih strokovno-nadaljevalnih šol za učence v gospodarstvu v trimesečne šole s strnjanim poukom, z industrijskimi šolami ter z mrežo različnih strokovnih tečajev bomo ob zadostni intenzivnosti dela plan dosegli. Za bodočnost je prav v ta namen nameravana še širša organizacija večernih delavskih gimnazij ter tudi organizacija delavskih fakultet, da dvignemo sposobne ljudi in pomladimo inteligenčni kader z zdravimi ljudskimi silami.

Plan izvajajo in ga bodo izvajali ljudje. Napačno bi bilo misliti, da gre pri tem izvajanju le za nezavedno opravljanje mehaničnega dela. Nasprotno. Velikanski uspehi naših delovnih akcij, posebno mladinskih, nam pričajo, da je poleg mehaničnega opravljanja dela potrebno še marsikaj drugega, da je treba človeka z neizmerno vero in vztrajnostjo, človeka s silovito ustvarjalno silo in ostro borbenostjo, moža s širokim razgledom po svetu in družbi ter zdravo razvednostjo, iznajdljivega tekmovalca, ki zna ubrati v en akord srce, razum, voljo in vročo domovinsko ljubezen. Take ljudi bomo morali vzgajati. Osnove zanje smo postavili. Rasli bodo iz velikih dejanj osvobodilnega boja, iz pridobitev tega boja, rasli bodo ob stvarnosti sedanje dobe, vedno v delu, neprestano v izpopolnjevanju, veseli ljudje, udarniki in graditelji socializma.

S takimi ljudmi se bodo lahko dvignile tovarne, stekle železnice in se odpirali rudniki.

MLADINA IN PETLETNI PLAN

V letošnjem letu je 14.000 slovenskih mladincev in mladink sodelovalo pri izgradnji mladinske proge Šamac—Sarajevo. Ta številka nam najzgovorneje priča, kaj pomeni petletni plan za našo mladino. 14.000 mladincev je zapustilo svoje tovarne, vasi, šole in odšli so prostovoljno delat na mladinsko progo; čeprav mnogi nevajeni trdega dela, so vztrajali v vročini, dežju, pri napornem delu v tunelih, povsod kjer je bilo treba — ker so se zavedali, da s svojimi napori in žulji odpirajo pot uresničenju petletnega plana in naše lepše bodočnosti.

Vsa slovenska mladina je sprejela petletni plan z velikim navdušenjem. Toda ni ostalo le pri navdušenju — plan mora postati stvarnost in mladina si je takoj zastavila vprašanje: Kaj moramo storiti mi mladinci, da k temu pripomoremo?

Odgovor na to vprašanje je dal jasno in vsestransko III. kongres Ljudske mladine Slovenije.

Kateré glavne naloge je postavil III. kongres LMS?

V prvi vrsti spoznavanje petletnega plana. Tovariš Perovšek, predsednik Glavnega odbora LMS, je v svojem referatu na kongresu poudaril: »Vsak pošten državlján, zlasti vsak član LMS, mora poznati petletni plan. To sicer ne pomeni, da se bomo začeli učiti najprej številke, ki so zapisane na papirju. Gre za to, da poznamo perspektivo plana. Vedeti moramo, da so v plan vključeni delavci, kmetje in delovna inteligenca; vedeti moramo, kaj mora vsak od njih storiti za skupnost — za naš plan — in kaj bo vsak od te skupnosti dobil.«

A kaj mora kmečka, delavska, šolska mladina k planu, k skupnosti prispevati — o tem jasno govorijo sklepi kongresa.

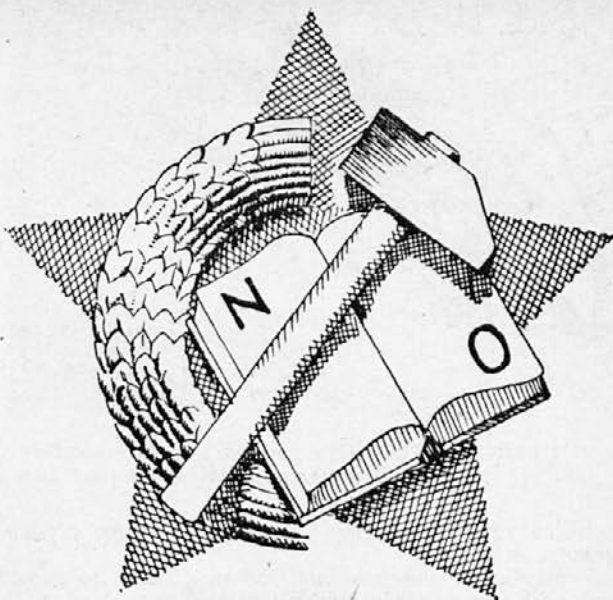
V tovarnah in na gradiliščih je glavna naloga mladincev, da se borijo za dnevno izpolnjevanje plana. Zato bodo skrbeli, da se čimprej uvedejo norme, dajati vzpodbudo mladim udarnikom in novatorjem, predvsem pa iz dneva v dan povečavati svoje strokovno znanje. Naloge na gradiliščih in v podjetjih bo mladina izvajala skupno s sindikalno organizacijo, kateri bo nudila največjo pomoč.

Tudi vaša mladina mora imeti stalno pred očmi izvrševanje plana — na vasi imamo setveni plan, plan odkupa — od katerega je odvisna prehrana našega delavca. Mladina bo dvigala svojo izobrazbo, posvetila bo vso pozornost novim metodam obdelovanja zemlje, še posebno pa bo podprla obdelovalne zadrúge in strojno-traktorske postaje, ki so temelj naprednega gospodarstva na vasi. A vsi tisti, ki se borijo proti napredku na vasi, bodo naleteli na odločen odpor mladine.

Šolska mladina — mladina, ki se uči po raznih šolah, tečajih, strokovnih šolah, ima v planu ravno tako velike in odgovorne obveze — kajti brez znanja ni petletke. Razvijati iz vrst naše mladine dobre strokovne kadre, zbuditi pri mladincih željo za znanjem, usmeriti jih v pravi poklic — to so stvari, za katere se bo mladinska organizacija morala brigati mnogo več kot dolej. Istočasno bo mladinska organizacija skrbela tudi za to, da se mladini zagotove čim boljše materialne možnosti za šolanje.

To so glavne naloge pri uresničevanju petletnega plana. — Kako pa je z izvajanjem teh nalog?

Do sedaj smo napravili šele prve korake v plansko gospodarstvo in cela množica nalog, ki smo si jih zastavili, ki smo si jih zapisali v plan, se nam sedaj kaže s svoje praktične strani. To nam pomaga, da lahko gledamo na plan in njegovo izvajanje že z mnogo večjo jasnostjo, da si lahko tudi bolj stvarno predstavimo pot, ki jo moramo prehoditi in vse težave in nevarnosti, ki nas na njej še čakajo. Prvo polletje prvega leta petletke je pokazalo pozitivne rezultate — v glavnem smo izvedli vse, kar je bilo za ta čas v planu predvideno. Pri tem ima zasluge tudi naša mladina, ki je takoj v začetku vnesla v svoje delo mladostni polet, tekmovanje in vztrajnost. Mladinci in mladinke v tovarnah, rudnikih, gradiliščih, v uradih, šolah, na vaseh — so se vključili takoj



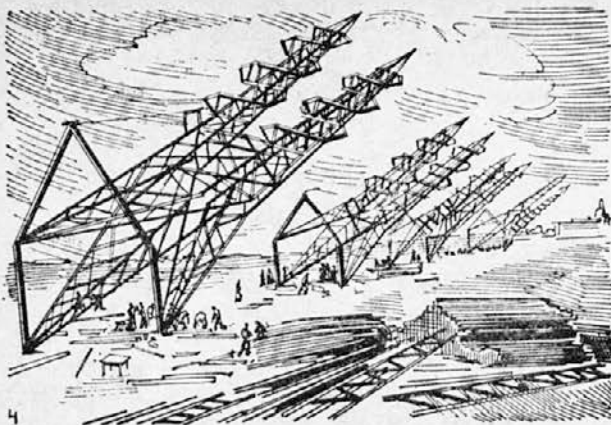
GRB MLADINSKE ORGANIZACIJE

v borbo za izvršitev plana na vsej njeni fronti. To je pokazalo že predkongresno tekmovanje.

Iz rezultatov in načina tekmovanja se tudi jasno vidi, da je mladina dobro razumela svojo glavno nalogo v petletnem planu: učiti se, nenehno se izpopolnjevati v poznavanju svoje stroke, dajati iz svojih vrst strokovne kadre, mladince, ki bodo ne le hoteli, ampak tudi znali dobro in odlično vršiti težke naloge, ki so v planu zastavljene.

Plan predvideva, da bomo morali vzgojiti na deset-tisoče dobrih kvalificiranih delavcev v vseh panogah. Ti kadri se bodo izučili predvsem v strokovno-nadaljevalnih in srednjih strokovnih šolah. Vendar nam te nikakor ne bodo mogle dati takega števila kvalificiranih kadrov, kot jih za izvedbo plana potrebujemo. Zato se tudi posveča velika skrb strokovnim tečajem po podjetjih, kjer dobijo neizučeni delavci osnovno, pozneje pa tudi višje strokovno znanje. Naša ljudska oblast daje danes vse možnosti vsakemu mladincu in mladinki, da se izobrazi, da se usposobi za mojstra svojega poklica.

Mladina pa napenja vse svoje sile, da bi izpolnila to svojo dolžnost. Nešteto primerom imamo, da mladinci tekmujejo v tem, kdo se bo prej usposobil v svoji stroki. Mladina tovarne »Iskra« v Kranju je na svoji konferenci razpravljala o strokovnih tečajih ter se je na samem sestanku izjavilo večje število mladincev za tečaj. V tovarni »Indus« so mladinci sprejeli obvezo, do katerega roka se bodo izučili delati na raznih strojih. V ljubljanski kurilnici pa so se obvezali vajenci, da bodo pred rokom, t. j. v dveh in pol letih namesto v treh položili izpite. Obenem z njimi pa so sprejeli obveze mojstri, da jim bodo pri tem pomagali. Zelo veliko skrb posvečajo strokovnim tečajem tudi na mladinski progi. Mladinska organizacija je poskrbela, da se je osnovalo na progi veliko število tečajev za razne stroke in se mnogi mladinci vračajo z dela na progi kot izučeni šoferji, mehaniki, buldožeristi, mineri itd. Poleg tega pa se vzgajajo na mladinski progi in na drugih delovnih akcijah še stotine drugih mladincev za sposobne organizatorje našega gospodarstva. Mladi komandanti brigad, komandirji čet, intendanti, bolničarji in drugi se v brigadi pripravljajo za svoje bodoče naloge. Mladinska organizacija si je zastavila nalogo, da morajo biti vse mladinske delovne akcije ne le primer požitnovalnosti in poleta mladega rodu, ampak tudi zgled po svoji popolni organizaciji dela, izkoriščanju tehnike, smotrni razporeditvi ljudi in visoki produktivnosti. To nalogo mladinske akcije iz dneva v dan bolj izpopolnjujejo. Ne le na mladinski progi Šamac—Sarajevo, ampak tudi na raznih akcijah v Sloveniji: pri izgradnji gozdnih poti, pri regulaciji goriškega Lijaka, na cesti Celje—St. Peter, daje



Po naši zemlji vstajajo pod oblake daljnovidni jambori, po katerih bomo napeljali električno žico

mladina zgled dobro organiziranega in visoko produktivnega dela.

Mladina se posebno trudi, da nudi čim večjo pomoč pri rešitvi osrednjih problemov našega gospodarstva, tistih problemov, od katerih je v največji meri odvisna izvedba plana. Dva taka problema, katerih reševanja se je mladinska organizacija še posebno lotila v letošnjem letu, sta: vprašanje našega gozdnega gospodarstva in vprašanje naših gradenj. Petletni plan postavlja pred republiko Slovenijo med ostalimi posebno važne naloge, da zagotovi za našo industrijo, pa tudi za izvoz čim večjo količino dobrega lesa, ki ga imamo pri nas v izobilju. Toda najboljše zaloge lesa imamo marsikje na težko dostopnih krajih, od koder ga ne moremo odvažati. Zato je mladina prevzela nase izgradnje nekaterih najvažnejših gozdnih poti, kot so: v Kočevskem Rogu, na Ravnah pri Kočevju, pri Škofji Loki in nad Mozirjem. Na teh poteh je delalo okrog 2000 mladine, ki je v polni meri izpolnila svojo nalogo.

Drug tak problem pa je vprašanje naših gradilišč. Posebno sedaj v prvih letih petletke je to vprašanje za nas važno, ker moramo čim prej izgraditi osnovo za nadaljnji razvoj našega gospodarstva, t. j. težke industrije, industrije za izdelavo opreme za hidrocentrale, avtomobilsko industrijo itd. Za vse te gradnje nam manjka veliko število strokovnih delavcev in zato moramo čim prej vzgojiti nove iz vrst mladine. Mladina se je tej »Titan« pri Kamniku. To je gradilišče, ki je istočasno nalogi odzvala s tem, da je prevzela izgradnjo tovarne strokovna šola za razne gradbene poklice: zidarskega, tesarskega itd.

Okrog 140 mladincev je bilo v letošnji gradbeni sezoni na tej gradnji in to so vsi bodoči strovnjaki gradbene stroke. Pozimi za nekaj časa delo na gradilišču preneha; tedaj mladinci nadaljujejo svoje učenje v gradbeni šoli in tu pridobivajo teoretično znanje, ki jim je potrebno, da bodo v naslednjem letu še boljše nadaljevali svoje delo. Učiti se, izpopolnjevati svoje znanje, čim boljše obvladati svoje delo — to danes predvsem vodi našo mladino pri izvajanju petletnega plana. Tisoče mladincev in mladink, ki se učijo po strokovno-nadaljevalnih, srednjih in višjih strokovnih in drugih šolah ter po raznih tečajih — to so vse bodoči mojstri, strokovnjaki, voditelji našega gospodarstva. Danes ima naša mladina priliko, da se res vsestransko izobrazi — odpirajo se vedno nove šole, pa tudi v sosednje dežele odhajajo mladinci v uk. Imamo vajence na Češkem, naše mladinske brigade so bile na delu v Poljski, Albaniji in drugod, študentje študirajo na univerzah raznih dežel. Mladinska organizacija se dobro zaveda, kaj bodo pomenili ti vajenci, dijaki, študentje — in zato skrbno izbira najboljše mladince, ki bodo dobili to visoko strokovno izobrazbo. Za petletko rabimo ne le strokovno izobraženih, ampak tudi izkušenih, predanih ljudi, ki bodo svojemu delu posvetili vse sile svojega življenja — in za vzgojo takih kadrov skrbi mladinska organizacija.

Mladina danes dobro razume, da je hrbenica našega plana industrija, da je od razvoja industrije odvisno

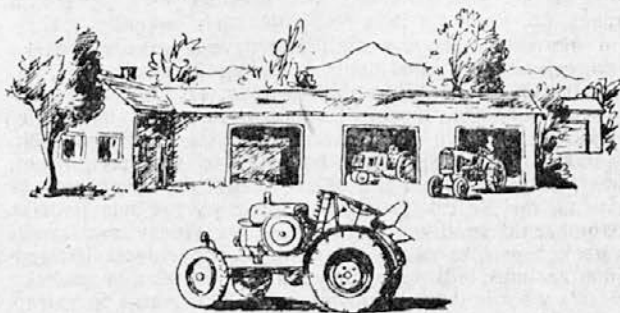
vse naše gospodarstvo. Zato pa tudi največ skrbi, da se usposobi za delo v raznih panogah naše industrije. Toda kakor v našem planu ni zapostavljeno kmečko gospodarstvo, tako tudi mladina ni pozabila na važne naloge, ki jih ima na vasi.

Dočim v industriji vsakodnevno uvajamo nove stroje in metode dela, dočim nastajajo — lahko bi rekli — kar čez noč — velike najmodernejše tovarne, pa gre gospodarski razvoj na vasi zaenkrat še počasneje. Tu je treba utirati pot napredku predvsem z vzgojo, s širjenjem izobrazbe in znanja. Mladinci na vasi smatrajo zato za eno svojih prvih dolžnosti, da delajo na kulturnem polju, da pomagajo šolam in učiteljem. Tako se je med ostalim zavezala mladina na III. kongresu LMS, da bo že letos čez zimo obiskovalo kmečke nadaljevalne šole 30.000 mladincev in mladink, ki so končali osnovno šolo, a organizaciji teh šol oziroma tečajev se bo posvetila predvsem sama mladina. To je ena največjih obvez III. kongresa LMS, ki se pridružuje oni o izgradnji gozdnih poti, o gradnji tovarne »Titan«, regulaciji goriškega Lijaka in drugim.

Te obveze in njihovo izvajanje so pa šele prvi koraki mladine v petletko. Nekatera vprašanja smo začeli reševati, a mnoga so še nerešena in pojavila se bodo še nova. Eno od najvažnejših med njimi je vprašanje izbire poklica. V našo tekstilno, živilsko in druge industrije moramo vključiti žensko delavno silo, da bo zamenjala moške, ki bodo potrebni pri težkih delih v industriji. Medtem pa še stotine mladink sanja, da bi rade postale šivilje, čeprav jih tako število ne bo imelo niti blaga za šivanje, če ne bomo izpopolnili vrzeli v tekstilni industriji. Imamo tudi stotine in stotine mladincev, ki bi radi postali mehaniki in šoferji; tovarne, ki bodo te stroje gradile, pa še zgrajene niso; a manjka nam zidarjev in tesarjev, manjka nam playzarjev in livarjev, ki bodo izdelovali kovino za te stroje. A koliko je samo naših mladincev v vaseh, ki skupno s svojimi očeti sejejo pšenico tam, kjer bi mnogo boljše uspeval lan ali katera druga rastlina, ki je toliko potrebna našemu gospodarstvu.

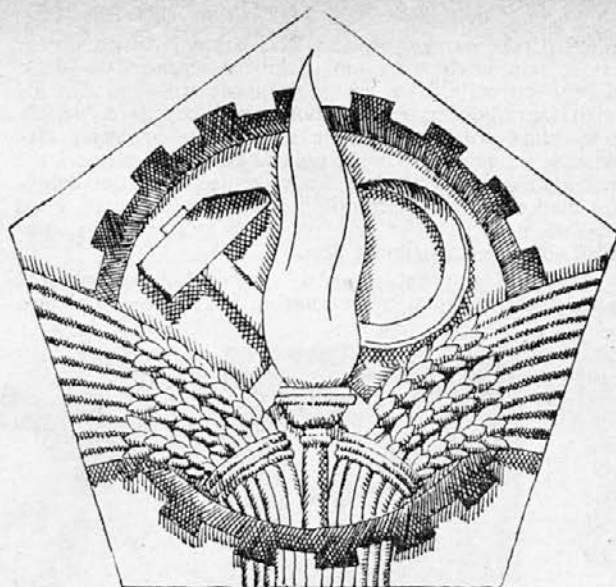
Vse to so ljudje, do katerih še ni prodrl plan, pravi, resnični plan, ki mu daje življenje edino naše delo, pravilno usmerjeno in urejeno. A mladina hoče napeti vse svoje sile, da bo plan prodrl tudi do njih, da se bodo tudi oni zavestno vključili v veliko preobrazbo našega gospodarstva, ki se danes vrši. Zato si mladinska organizacija zastavlja kot svojo glavno nalogo vzgojo — vzgojo slehernega mladince, da bo spoznal, kje je njegovo mesto v planu, da bo spoznal, kaj je njegova naloga in se je oklenil. Plan ni le borba za preobrazbo gospodarstva, ampak tudi za preobrazbo nas samih. Uspehi, ki jih je mladina dosegla pri svojem dosedanjem delu pri izvedbi plana, so dokaz, da to nalogo razume pravilno. Mladinci, ki se vračajo z mladinske proge, postajajo udarniki tudi v svojih podjetjih, kamor se vrnejo. Ni edini primer trboveljskega rudnika, kjer se marsikateri delavec čudi, koliko napravijo mladinci-povratniki s proge Brčko-Banovići ali Samac-Sarajevo. Prav tako imamo še dosti podobnih primerov kot pri gradnji »Lito-stroja« v Ljubljani, kjer so mladinci s proge do dvakrat prekoračili normo pri izkopih.

Prvi koraki mladine v petletko nam kažejo, da mlada generacija med prvimi in odločno stopa po poti borbe za izvedbo plana, ki pomeni ne le napredek gospodarstva, ampak tudi kulture in zavednosti našega ljudstva.



Strojne postaje

O VLOGI UDARNIKOV V BORBI ZA PETLETNI PLAN



SINDIKALNI GRB

Obnoviti in dvigniti z lastnimi močmi našo domovino iz gospodarske zaostalosti, napraviti jo neodvisno od tujega kapitala ter dvigniti njeno obrambno moč, vzporedno s tem pa dvigniti življenjsko in kulturno raven našega ljudstva, to so velike in zgodovinske naloge, ki jih je postavila pred osvobojeno delovno ljudstvo Jugoslavije Komunistična partija.

Vse te naloge so izvedljive samo v državi, kjer je oblast in vsa temeljna proizvodna sredstva v rokah ljudstva, kajti šele s tem so ustvarjeni pogoji za prehod v načrtno gospodarstvo. Te naloge pa zahtevajo nov lik človeka, zavestnega borca za socializem, delavca, ki je sproščen kapitalističnih okov in ima vse pogoje za neoviran razmah svojih ustvarjalnih sposobnosti.

Nizko proizvodnost naše industrije, s katero smo obremenjeni zaradi težkih družbenih pogojev v predaprilski Jugoslaviji — ki so jo domači in tuji kapitalisti spravili v polkolonialni položaj — premagujejo naši delavci, tehniki, inženirji s silnim delovnim zagonom ter ustvarjalnim in iznajditelskim duhom, iz katerega se rodi nov lik socialističnega človeka, heroja dela in borca. To so naši udarniki in novatorji.

Imamo nešteto primerov, ko so naši novatorji in izumitelji s svojo ustvarjalno iznajdljivostjo rešili vprašanje proizvodnje ne samo v svojem obratu, temveč v celotni proizvodnji posameznih panog industrije. S tem so prištedili milijonske vsote, ki bi jih morali izdati na inozemskem tržišču za potrebne surovine, za gospodarsko neodvisnost naše mlade republike.

Naši udarniki dajejo s svojim delovnim elanom svetel zgled ostalim delavcem in dokazujejo, da lahko postane

koriščan; kadar ve, da z ustvarjanjem pogojev za višje tehnične norme in višjo proizvodnost dela ustvarja tudi pogoje za prehod v socializem. V tem spoznanju in delu je zajeta razredna borba proti včerajšnjim izkoriščevalcem, borba za učvrstitev ljudske oblasti, zato je udarniški pokret globoko revolucionaren.

»Kapitalizem je razbil nadvlado fevdalizma zato, ker je ustvaril višje norme produktivnosti dela, kar je omogočilo družbi neprimerno več proizvodov kot jih je bilo v fevdalnem sistemu,« je rekel tov. Stalin na kongresu Stahanovcev leta 1935. Jasno je, da tudi socializem lahko premaga kapitalistični sistem le na podlagi višje produktivnosti dela, na podlagi izobilja proizvodov in vsako-



Novator
RUDOLF KRALJ
iz Ptuja

Zaposlen v železniških delavnicah v Mariboru. — Sam je montiral kompresor



Udarnica
PAVLA AUDA
iz Maribora

V Združenih tovarnah svile v Mariboru že več mesecev presegla normo za približno 30%



Udarnik
ALOJZ BLAGOTINSEK
iz Hrastnika

S svojo pridnostjo in vestnostjo je vzor discipliniranega delavca

in mora postati v ljudski državi vsak delavec mojster svojega stroja in orodja ter da se dajo z marljivim in sistematičnim delom pravilno postavljene norme pri zadostni strokovni usposobljenosti tudi sistematično visoko presegati.

Prav v tem je ogromen pomen udarnišstva in novatorstva, ki ima za cilj prekoračiti vse do sedaj veljavne norme in dvigniti proizvodnost dela na tako visoko stopnjo, kot jo kapitalizem kljub razviti tehniki ni mogel doseči zaradi protislovij, ki vladajo v njegovem družbenem sistemu. Udarniški pokret dokazuje, kaj zmore zaveden delavec, bорец za plan, kadar si sam ustvarja boljše življenjske pogoje, kadar dela zase in ni več iz-

vrstnih predmetov potrošnje, z dosego blagostanja in visoko razvitega kulturnega življenja vsakega poedince v socialistični družbi.

Udarniški pokret se je pojavil v dobi tekmovanja za obnovo naše porušene domovine. V dobi, ko je bilo treba ustvariti proizvodnjo kljub razrušenim tovarnam, pomanjkljivim tehničnim sredstvom in pomanjkanju surovin. Prav posebno mesto pa zavzema udarniški pokret v dobi, ko smo izvršili prvo fazo industrijske izgradnje in obnove, ko smo prešli v novo fazo izgradnje v načrtno gospodarstvo. V tej fazi se borba za gospodarsko osamosvojitve zaostrojuje. Socialistično tekmovanje zavzema vse večji razmah. Naši sovražniki poskušajo pre-

prečiti uspešno izvedbo plana. Naš delovni človek, prežet z novo miselnostjo pa kljub poskusom reakcije, da bi ga od tega odvrnila, daje vse svoje sposobnosti za čim hitrejšo izgradnjo našega gospodarstva, zavedajoč se, da je to edina pot, ki nas pelje v boljše in srečnejše življenje. V tej zaostreni borbi polaga delovno ljudstvo izpit pred samim seboj in pred bodočnostjo. S svojim delovnim elanom, s svojo iznajdljivostjo mora ustvariti višje tehnične norme, višjo produktivnost dela, skratka, povečati družbeno storilnost dela.

Oglejmo si nekaj primerov ustvarjalnih sposobnosti naših delavcev, ki z novimi načini dela, z novimi izumi

sama delovna moč. Zraven tega pa se je z novim postopkom ublažilo prašenje v delavnici. Izvedba tega mešalnika prihrani na času in denarju 150.000 din letno.

Tovariša Pavlin Franc in Zupan Cvetko, strojna ključavničarja iz iste tovarne, sta uspela izdelati nadomestek za tako imenovani »bremsit«, to je material, ki služi za zavore na primer pri žerjavih itd., ki se je doslej uvažal iz tujine. Njun nadomestek je po dosedanjih izkustvih ne samo enakovreden, ampak celo boljši od dragega uvoženega in sta tako prihranila državi devize ter dosegla uspeh trajne vrednosti. Letni prihranek znaša nad 100.000 din.



Udarnik
IVAN SIVEC
iz Hrastnika

Kljub svoji starosti (roj. l. 1887) je bil za svojo marljivost in discipliniranost že drugič proglašen za udarnika



Udarnik
FRANC GLACNIK
iz Javernika

S svojo pridnostjo in sposobnostjo je v oddelku za debelo pločevino dvignil produkcijo za 25%



Udarnik
STANISLAV GABRIJELEČIČ
iz Maribora

Vajenec v Mariborski tekstilni tovarni. Pri delu je marljiv in iznajdljiv ter prekoračuje normo za 30-40%

in izboljšavami na strojih prekašajo vse do sedaj veljavne norme. V zadnjem času je najbolj znan primer, o katerem naše časopisje mnogo piše, podvig zidarja Turšiča, ki je z uvedbo novega, v Sovjetski zvezi preizkušenega načina zidanja prekoračil normo za preko 1000%. Danes že tekmujejo zidarji širom naše domovine po tem načinu zidanja. Vsi presegajo staro normo za več sto odstotkov. Mnogo jih pa je, ki jo prekoračijo preko 1000%. To je živ primer, kako z boljšo organizacijo dela zvišamo proizvodnost brez kakih posebnih tehničnih sredstev. Nobenemu zidarju v kapitalistični državi ne bi prišlo na misel, da dela na tak način, ki bi ogrožal existenco njega in njegovih stanovskih tovarišev zaradi grozeče brezposelnosti.

Tovariš Šenica Matko, delavec v signalni delavnici državnih železnic v Mariboru, je našel po vrnitvi iz koncentracijskega taborišča Dachau svoje delovno mesto izropano, brez orodja in brez strojev. Prva njegova skrb in skrb njegovih tovarišev je bila, opremiti in usposobiti delavnico za obratovanje in pojačanje sigurnosti železniškega prometa. Poleg drugih stvari je izumil tudi napravo za brušenje premičnikov za varnostne naprave, ki smo jih prej uvažali iz inozemstva. S to napravo se je povečala proizvodnost dela za 1000%, poleg tega pa smo prihranili še precejšnje vsote, ki bi drugače šle v inozemstvo.

Tov. Sajna Jože, delavec v tovarni emajlirane posode v Celju, je izdelal orodje za obrezovanje bokalov za vodo. Proizvodnost dela je povečal za 300%, pri vrčih za zalivanje z drugo napravo za 350%.

Tov. Kalan Franc, delovodja v Šamotni opekarni Železarne na Jesenicah, je izdelal poseben mešalnik za mešanje šamotnega materiala. Pri tem poslu so morali biti prej zaposleni štirje delavci, zdaj pa zadostuje ena

Velika vrednost takšnih izumov pa je v tem, da se lahko uporabljajo tudi v ostalih tovarnah širom naše države, kajti cilj novatorstva in izumiteljstva niso samo patenti, s katerimi so se prej okoriščali kapitalisti, temveč pride vsak izsledek v uporabo skupnosti, s čimer se poveča družbena proizvodnost dela, kar je glavni pogoj za predčasno izvedbo petletnega plana. V skladu s socialističnimi principi stimulacije prejmejo vsi udarniki in novatorji primerno nagrado, ki zavisi od višine doprinosne skupnosti.

Navedli smo nekaj primerov izmed 9109 udarnikov, ki so bili proglašeni v teku enega leta. Iz te številke se tudi vidi, da postaja udarništvo in novatorstvo vseljudski pokret. Naši delavci, ki so uvideli, kakšne koristi jim prinaša večja storilnost ter da jim je z uvedbo delovnih norm zajamčena za njihove napore, za večji doprinos v delu za skupnost tudi večje plačilo, ter da je prenehal izkoriščevalski sistem, kjer so kapitalisti izrabljali njihovo večjo proizvodnjo za ustvarjanje višjih dobičkov, so pojačali svoj herojski delovni polet.

V tem tiči velika skrivnost, ki jo niti domača niti tuja reakcija ne more ali noče priznati. S svojimi klevetniškimi manirami skušajo ta pojav tolmačiti z nekakšno diktaturo in priganjastvom, torej z metodami, ki so v veljavi pri njih samih. Najboljši odgovor na to jim daje naše delavstvo, ki je v predaprilski Jugoslaviji odgovarjalo na žandarske kundake in priganjastvo protiljudskih režimov ne z udarniškim delom, ampak s stavkami in sabotажami. Odgovor jim dajejo tudi delavci v njihovih lastnih deželah, ki kljub protidelavskim zakonom množično vstajajo v obrambo svojih pravic. Odgovor jim daje proletariat vsega sveta, tako iz tako imenovanih demokratičnih zapadnih držav, kakor tudi zasluženi kolonialni narodi, ki s puško v roki branijo svoje najosnovnejše človečanske pravice.

SLOVENSKA ŽENA IN PETLETNI PLAN

Odkar so pri nas milijonske množice žena spoznale, da je borba za žensko enakopravnost samo del mogočne borbe ljudskih množic za ostvareitev ljudske demokracije, je bilo jasno, da bo vprašanje ženske enakopravnosti pri temelju in s tem tudi dejansko rešeno.

Narodno osvobodilna borba je postala v boju za narodno neodvisnost in za boljše življenje prav pod vodstvom Komunistične partije — edine stranke, ki je dosledno stala na braniku borbe za žensko enakopravnost — velika zgodovinska preokretnica. S tem se je dokončno rešilo vprašanje napredne borbe jugoslovanskih žena.

Pridobitne borbe ljudstva proti okupatorjem in domačim izdajalcem so izražene v ustavi FLRJ, ki je zagotovila jugoslovanski in s tem tudi slovenski ženi popolno enakopravnost, enakopravnost, ki je zagaranirana z zakonom, z obstojem in razvojem ljudske oblasti. Če govorimo o tem, kaj daje petletni plan danes delovni ženi, ne smemo gledati na pridobitve ozko, to se pravi, samo na one pridobitve, ki se nanašajo posebej na žene. Kakor je narodno osvobodilna borba sprostila ženske borbene sile, tako uresničuje petletni plan v hitrem koraku ženinino enakopravnost, dviga ženo iz včerajšnjega neenakopravnega položaja v gospodarsko, socialno, politično in kulturno enakopravnega človeka. Prav industrializacija in elektrifikacija dežele bo mnogo pripomogla k dvigu splošne gospodarske in kulturne ravni množic in s tem tudi žen. Jasno je, da bo mehanizacija poljedelstva in dvig kulturnega donosa zemlje prav tako prispevala k izboljšanju življenjskega standarda delovnih množic, torej tudi žena. Prav tako bo vsaka postavka petletnega plana v celoti v korist osnovnim množicam in s tem tudi v korist žena.

Samo če gledamo iz te široke perspektive, lahko v vsej veličini vidimo, kakemu resničnemu osvobojenju nasproti gre delovna žena Črne gore, Makedonije, Bosne in tudi Slovenije v prvi Titovi petletki. Šele v tej luči lahko jasno vidimo ogromen skok, ki ga doživlja še do včeraj kulturno zaostala, politično nezavedna kmetica in delavka nove Jugoslavije. Če je bila stara Jugoslavija vzor gospodarsko in kulturno zaostalih držav sveta, če je bila stara Jugoslavija kot polkolonialna država vzor države, kjer je prihajala ženina neenakopravnost najbolj vidno do izraza, postaja nova Titova Jugoslavija tudi v pogledu graditve ženinine enakopravnosti vzor neštetim kolonialnim, polkolonialnim in matičnim kapitalističnim državam sveta. Kakor je občudovalo borbo naših žena, ki so se borile z ramo ob rami z moškim med okupacijo v zaledju in na fronti, vse napredno človeštvo, tako je danes primer rešitve ženske enakopravnosti v okviru ljudske demokracije in oblasti svetel vzor, ki kaže poleg Sovjetske zveze praktični primer rešitve resnične ženske enakopravnosti. Edino tako nam je jasno občudovanje, ki ga imajo do nas Mednarodne demokratične federacije žena, ki ga imajo do nas milijonske demokratične ženske množice sveta.

Borba proti ekonomski zaostalosti vse države in borba proti neenakomernosti v razvoju nacionalnih republik bo doprinesla že v prvi petletki nesluteno mnogo k borbi za enakopravnost slovenskih žena. Z vsako ženo, ki se v Bosni ali v Makedoniji nauči pisati in čitati, z vsako muslimanko, ki strže z obraza feredžo in vrže raz pleč zar, simbola stoletne zaostalosti, neenakopravnosti in verskega fanatizma, z vsako ženo, ki bo zamenjala na plodnih bosanskih tleh lesen plug s traktorjem, z vsako ženo, ki se danes vključuje v mlado, bujno rastočo industrijo na jugu, se krepi tudi borba slovenskih žena, se krepi udarnost AFŽ, udarnost napredne demokratične ženske organizacije Jugoslavije, ki je in ki bo brez dvoma odigrala poleg Sovjetske zveze odločilno vlogo v sklopu naprednih demokratičnih ženskih množic sveta, v Mednarodni demokratični federaciji žena.

Vendar moramo pibiti, da je borba za uresničenje socializma težka. V tej težki borbi za gospodarski, kulturni in politični dvig dežele je podana tudi borba za našo resnično enakopravnost.

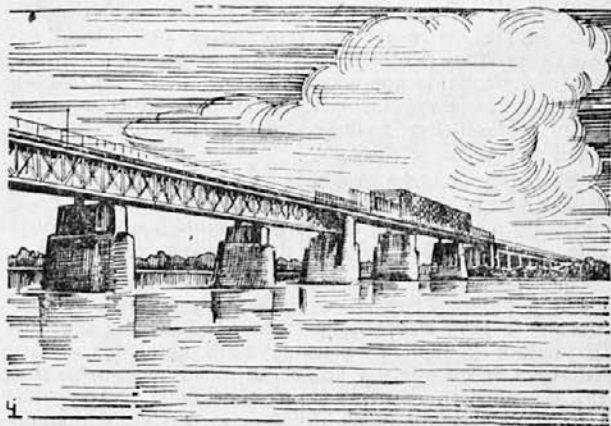
Razlika med borbo, ki jo bijejo žene za uresničenje enakopravnosti v FLRJ in med ženami na zapadu v kapitalističnem svetu, je ogromna, bistvena in odločilna.

Dočim bijejo ženske množice Francije, Anglije, Amerike in kolonij uporno in težavno borbo za svojo enakopravnost proti protiljudski oblasti, proti finančnim mogotcem, ki imajo v zakupu parlament in vlado, zakone in tisk, bijejo žene Jugoslavije boj za uresničenje enakopravnosti proti naši zaostalosti pod vodstvom naše oblasti, pod vodstvom Ljudske fronte, pod vodstvom tov. Tita, tesno naslonjene na revolucionarno silo vsega delovnega ljudstva Jugoslavije. Zato nam je razumljivo, kako neznanstni so uspehi ženskih množic v borbi za enakopravnost v kapitalističnih deželah in kako ogromni, na oko mnogokrat neverjetni so uspehi naše borbe.

Uresničenje ženske enakopravnosti zavisi v prvi vrsti od gospodarske neodvisnosti. Brez te ni in ne more biti govora o resnični ženski enakopravnosti. Kadar se bodo ženske množice vključile v produkcijo, bodo postale gospodarsko neodvisne. S tem se istočasno in postopoma uveljavljajo pogoji tudi politične in kulturne enakopravnosti.

Zato nudi prav industrializacija naše dežele bogato osnovo in garancijo za doseg naše resnične enakopravnosti. Naša stvarnost, naše plansko gospodarstvo, naša borba za izgradnjo socializma zahteva milijonske delovne sile, sprošča ustvarjalno iniciativo predvsem tudi mladine in žena, ki so bile in so v kapitalističnem svetu še zmeraj pritisnjene ob zid, zatirane in dušene. Prav petletni plan pa je svetla garancija, da ne bo v naši državi nikoli več brezposelnosti, da ne bo več zaskrbljenosti delovnega ljudstva za jutrišnji dan. Dočim je v letih težkih gospodarskih kriz v stari Jugoslaviji l. 1929—1934 brezposelnost Slovenijo najbolj prizadela, ker je bila pri nas industrija najbolj razvita, ima v tem pogledu danes tudi naša republika samo svetlo bodočnost. Na zapadu se še vedno izkorišča ženska delovna sila kot cenejša delovna sila, ki mora delati v najslabših delovnih pogojih brez pogojev zaščite matere in otroka. Pri nas je položaj bistveno izpremenjen. Zato z veseljem zapuša naša žena svoj zapeček in se v tovarni in v obratu pridružuje ustvarjalni vrsti delavcev. Zaveda se, da je v tem osnova njenega boljšega življenja kakor tudi boljšega življena družine in otrok.

Če gledamo na petletni plan kot na pot, ki iz dneva v dan ustvarja in krepi žensko enakopravnost, bo prav število žena, ki so se kot dosedanje bajtarke in gospodinje vključile v produkcijo, pokazalo, koliko smo že uresničili pogoje naše enakopravnosti, ki nam je zagotovljena. Skrb, da bi ženske množice v vsej širini videle to svetlo pot svojega razvoja, je naša glavna naloga. Ob vstopu v produkcijo se lomi ženina zaostalost, se krepi njena



Obnovožen železniški most čez Savo pri Brčkem



Ljubo Ravnikar: Ruševine v Splitu leta 1945

politična zavest. Se le v produkciji bo žena jasno spoznala, da aktivno soustvarja veličastno zgradbo nove ljudske demokracije in oblasti.

S tem, ko stopajo ženske v najrazličnejše panoge industrije, obrti, prometa itd., se bo sprostila njihova ustvarjalna sila, ki je bila vse do zdaj usmerjena mnogokrat enostransko in drobnjarsko. S tem bodo delavke razbremenile moško delovno silo pri delih, ki jih lahko brez telesne in duševne škode opravlja žena, kar bo v veliki meri pripomoglo k povečanju naše produkcije in s tem k povečanju naše skupne blaginje. V Sloveniji kakor tudi v vsej Jugoslaviji imamo jasne dokaze, da je naša delovna žena že stopila na to svetlo pot. Dočim je bilo v letih krize 1929—1934 mnogo brezposelnih žena, dokazuje razvoj v FLRJ obratno pot. Samo v treh mesecih leta 1947 so vse panoge naše industrije, obrti, prometa itd. zaposlile 8730 žensk. Tako smo uspeli, da smo že v prvem letu petletke vrata v produkcijo ženi na široko odprli. Število zaposlenih žena stalno raste. Od decembra 1946 do avgusta 1947 se je odstotek zaposlenih žena v Sloveniji dvignil od 29,7% na 32%. Te možnosti so v teku prve petletke neizčrpne in bodo zahtevale od nas vseh velikih naporov.

Pri nas v Sloveniji, kjer se je gradila industrija stihajsko in kjer se je vse do osvoboditve zaposlovala delavka nenačrtno, proti zdravstvenim in higienskim principom, pristopajo posredovalnice za delo pri KSS-u FLRJ načrtno, z velikim razumevanjem za potrebe plana, ki jih vključujemo z duševnimi in telesnimi sposobnostmi žena.

Slovenska delavka soodloča preko organizacij Enotnih sindikatov, ki so šola delavskega razreda Jugoslavije, o normah, o produkciji, o delovni disciplini, o izboljšanju njenega položaja kot položaja delavske matere.

Danes prevzema žena delavka v sindikalnem gibanju odločilno vlogo. Zene so v sindikalnih odborih (v vsej Sloveniji je 1899 članic podoborov podružnic), v obratnih tarifnih komisijah, v tekmovalnih komisijah, v komisijah za zaščito dela, v komisijah za kulturno-prosvetno delo, v komisijah za preskrbo in stanovanja, v komisijah za vzgojo delavskih otrok itd. Število žen v vseh komisijah v podružnicah je v vsej Sloveniji 3277. Delavka pomaga preko sindikata upravam podjetij pri dvigu pro-

dukcije, pri izboljšanju položaja delavcu. V Hrvatski, Srbiji, Bosni in drugod imajo že tudi ravnatelje podjetij. Vse to je sprožilo ogromen delovni elan med ženami delavkami. Njihov odnos do dela je postal danes v nasprotju iz časov stare Jugoslavije povsem drugačen. Delo jim je postalo čast, domovinska dolžnost. To nazorno izpričuje veliko število naših enkratnih, dvakratnih in celo trikratnih udarnic. V Sloveniji smo imeli v letu 1946 176 udarnic, do junija 1947. leta pa že 291. Zal nimamo med ženami še novotork. Toda veliki delovni elan in nagei razvoj industrije bo rodil tudi novotorce.

Prav na tem področju pa nas čakajo še velike naloge. Pri delavkah je treba še dvigniti sindikalno zavest in s tem tudi dvigniti njihovo zavest, da so najnaprednejši odred AFŽ Jugoslavije in da so s tem najbolj požrtvovalne in borbene članice Mednarodne demokratske federacije žena. Kot druga najvažnejša naloga je pred nami skrb za kvalifikacijo, za strokovno usposobljenost naših žena.

Dočim je prav za staro Jugoslavijo kakor za ves tako imenovani zapadni svet značilno, da ne podvzemajo nikakih mer za strokovno usposobljenost žena, temveč obratno, da jih dosledno puščajo v kulturni in tudi v produkcijski zaostalosti, da so torej izročene vladajočim kapitalističnim krogom v dvojno zatiranje (prvič: za enako delo — neenako plačilo, in drugič: večna nekvalifikacija), je v FLRJ preskrbljeno, da se omogoči ženi čimprejšnja kvalifikacija. Pri nas je v ustavi zapisano: za enako delo enako plačilo — toda mi vsi, tako AFŽ kot Ljudska fronta in ljudska oblast, se jasno zavedamo, da moramo prav zato, da bo imela žena tudi enako plačilo, dvigniti njeno kvalifikacijo.

Kako porazno je bilo v tem pogledu stanje v stari Jugoslaviji, nam priča statistika.

Danes rešujemo to vprašanje z nevidnim poletom, s posebnim ozirom na mladino in žene. Strast za spoznavanje, za tehniko, kulturo in znanost, ki je imela svoje začetke v narodno-osvobodilni borbi, ima sedaj bogata tla razvoja.

Zene se danes množično izobražujejo v industrijskih in gospodarskih šolah, v zidarski stroki, pri železnici, tramvaju itd.

Kmetica izpopolnjuje svoje znanje v kmetijskih šolah, v strojno-traktorski šoli na Verdu, v zadrufniških tečajih in tako dalje.

Delavka, kmetica, ki se odloči danes za pot kvalifikacije, si mora biti na jasnem, da je dvoje, kar jo obvezuje do kvalifikacije: 1. potrebe plana, ki so za vsakogar izmed nas najvišji zakon, in 2. potrebe strokovnega in s tem kulturnega dviga vsake posameznice, kar bo doprineslo zelo mnogo k osebnosti in zadovoljstvu nje same in s tem tudi družini in otrokom.

Tudi v tem pogledu nas čakajo še velike naloge. Našim ženam mora priti v zavest široka in najgloblja kulturna revolucija, kar jih je doživel do zdaj naš narod. S tem bo tudi prebito staro konservativno gledanje naših množic na kvalifikacijo. Tu smo prav gotovo šele na začetku poti. Kakor mora temu vprašanju posvetiti največjo pažnjo sindikat, tako jo mora na drugi strani posvetiti tudi AFZ kot organizacija, ki ji je na skrbi stalen, splošen dvig žena. Pri tem je zelo važen postopen dvig delavke ali kmetice od nekvalificirane do polkvalificirane, in polkvalificirane do kvalificirane.

Z vsem tem je v zvezi vprašanje pogojev, ki dejansko omogočajo delavki materi brezskrben vstop v produkcijo in njeno nenehno in vedno večjo zainteresiranost za proizvodnjo.

Tu je vprašanje domov igre in dela in jasli kot centralno vprašanje zaščite materinstva in otrok. Brez rešitve tega vprašanja si le težko zamislimo gospodarsko enakopravnost žene. Zato se je naša oblast pod direktnim vplivom uprav, podjetij ali pod vplivom sindikalnih podružnic in organizacije AFZ lotila reševanja tega vprašanja že kmalu po osvoboditvi. Razvojna pot reševanja socialno-skrbstvenih nalog v kratkem času po osvoboditvi do zdaj je velika. Reševanje socialno-skrbstvenih nalog izgublja zmeraj bolj svoj samaritanski značaj. S petletnim gospodarstvom postaja reševanje teh vprašanj eno izmed važnih gospodarskih vprašanj. Snovanje domov igre in dela in jasli je v osnovi rešeno z direktorskim fondom. To je konkreten način reševanja teh vprašanj, je najboljši in najsolidnejši.

Čeprav smo šele v prvem letu petletke in čeprav stoji naša industrija pred težkimi gospodarskimi nalogami, je vendar že začela načrtno reševati tudi ta vprašanja.

Da se je že v tako kratkem času položaj do temeljev izpremenil, priča dejstvo, da imamo v Sloveniji do zdaj 28 domov igre in dela in da bo po planu v drugi polovici tega leta osnovano še 29 domov igre in dela. Poleg tega bo po industrijskih centrih za naše najmlajše otvorenih 9 jasli.

Vprašanje zaščite matere in otroka bi bilo preozko postavljeno, ko bi skrb za domove igre in dela in jasli prepustili samo upravam podjetij in sindikalnim podružnicam. Prav to mora biti ena največjih nalog AFZ, ker bomo s tem omogočili in dosegli od koraka do koraka večjo ženino samostojnost.

Prav v zvezi s pogoji, ki omogočajo ženino enakopravnost ter jo razbremenjujejo kot mater in gospodinj, je snovanje otroških igrišč, za katera morajo pričeti drugo leto na pomlad široko kampanjo tako po mestih kot po deželi. V isto vrsto spada tudi ustanavljanje in razvoj že obstoječih menz, ki morajo postati množične.

Kakor kaže petletni plan svetlo perspektivo vsaki delovni ženi, tako jo kaže tudi naši kmetici.

Kmetica je bila v predaprilski Jugoslaviji izročena še večjemu zatiranju kakor kmetje. Na kmečko ljudstvo so pritiskala leta gospodarske krize, cena kmečkim produktom je bila sramotno nizka, škarje med cenami industrijskih in kmetijskih produktov so bile široko odprte. V Sloveniji je bila mehanizacija poljedelstva minimalna. Donos na hektar je bil mnogo nižji kakor po agrarno razvitih deželah. Kmetica je često trpela še kot žena in mati. Rodila je mnogokrat na njivi, otroke je med poljskim delom zapirala v hišo ali pa jih je vodila s seboj na polje.

V FLRJ se je položaj za kmeta in za kmetico v temeljih izpremenil. Potom organov ljudske oblasti in



Lojze Lavrič: Talci. Linorez

Osvobodilne fronte soodločata tako kmet in kmetica o napredku vasi, o napredku kmečkega gospodarstva. Kmetica, ki je bila vedno gospodarsko in politično brezpravna, je voljena v vse organe naše oblasti. Kmetica sodeluje danes aktivno v setvenih, odkupnih, davčnih komisijah itd., kjer skrbi, da se na podlagi gospodarskih ukrepov utrjuje demokratičnost ljudskih odborov.

Načrtna setev zagotavlja kmetu trg za njegove proizvode. Škarje se zmeraj bolj zapirajo. Zagotovljena je stalna mehanizacija poljedelstva; s tem se povečuje hektarni donos, s tem se manjša trud kmeta in kmetice.

Kmečkim delavkam je na državnih posestvih zagotovljeno enako plačilo za enako delo. Prav tako v kmečko-obdelovalnih zadrugah, kar zagotavlja delo po normalah. Zadrufnica kot poljedelska delavka uživa porodniški dopust, je bolezensko in starostno zavarovana. Zadrufe in državna posestva si postavljajo sezonske domove igre in dela. Že preko letošnjega poletja so osnovali štiri sezonske domove igre in dela.

Kmetica zadrufnica je revolucionarno prelomila z brezpravno tradicijo svojih pokolenj in se ustvarjalno vključila v delo zadrug.

Zato so jo zadrugarji v večini zadrug izvolili tudi v odbore. V dveh kmečko-obdelovalnih zadrugah sta ženi predsednici.

Ker so se žene že uveljavile tako na gospodarskem kakor na političnem poprišču, jih je ljudstvo izvolilo v krajevne ljudske odbore. 1998 žena je voljenih v krajevne ljudske odbore, v okrajne ljudske odbore 220, v okrajne izvršne odbore pa 28. Poleg tega je v Sloveniji že tudi 350 žena sodnikov prisodnikov.

Vsa ta dejstva nam pričajo, da je tudi slovenska žena delavka in kmetica naredila v kratkem času od osvoboditve revolucionarni skok v uveljavljanju svoje enakopravnosti.

To dokazujejo že rezultati vključevanja žena tako v našo ljudsko oblast, v Osvobodilno fronto, v zadrugo, v agrarno komisijo, ki jim je pri srcih vse pravičnejše in vse boljše življenje delovnih množic in s tem tudi življenje žena, ki so bile vse do snovanja nove Jugoslavije v politični, gospodarski in kulturni temi.

GRADIMO IN OBNAVLJAMO

Fr. Slokan:

PREROJENA JUGOSLAVIJA JE VSTALA IZ PEPELA

Pravljica o ptici feniksu bi zdaj lahko dobila mnogo lepšo vsebino — resnično, čeprav nič manj čudovito. Lepoto in mogočnost tega vstajenja prerojene Jugoslavije iz najstrašnejšega razdejanja — bi lahko zajela le veličastna pesnitev. Ko govorim o obnovi in nadaljnjem razvoju naše države, navadno naštevamo številke in suha dejstva ter se ne poglobimo v bistvo; ne pomislimo, da je vsa naša obnova veličastna manifestacija ustvarjalnih ljudskih sil, kakršne zgodovina, razen v Sovjetski zvezi, zares še ne pozna. Sicer so številke dovolj zgovorne že same, vendar se ob njih ne zavemo živo, kaj na primer pomeni že tisoč ur prostovoljnega dela. Pri nas pa ne govorimo le o tisočih ur prostovoljnega dela, ne le o tisočih obnovljenih poslopij, temveč še o nečem, česar številke ne morejo izmeriti. Ali je mogoče meriti ustvarjalno vnetje zgolj s številkami? Ali je povedano že vse s številko naših udarnikov, prostovoljnih delavcev, iznajditeljev, z odstotkom povečane storilnosti, s številom novih tovarn? Ljudska volja, ljudske sile in prizadevanja se ne dajo vključiti v številke.

Zato je opis naše obnove le blede slika, zlasti še, ker ni mogoče zbrati vseh podatkov: vsega dela nikakor ni mogoče okleniti s številkami in z naštevanjem doseženih uspehov dobimo le statično podobo, medtem ko je obnova — odnosno graditev sploh — nenehno ustvarjalno kipenje. To, kar opisuješ danes, bo jutri samo še mogočna preteklost.

Prav v zadregi sem, kje bi naj začel, ko je vsa država eno samo delovno torišče in ko ni mogoče reči, katera naša delovna zrna je največja; težko je govoriti o obnovi z nekaj stavki, ker bo o vsem tem moral še nekdo napisati prav debelo knjigo. Ali ni naša bitka na delovni fronti prav tako slavna, kakor je bila narodno-osvobodilna borba? Zdaj pa, ko smo sredi dela, ko uredimo petletko — gledamo samo naprej in ne delamo obračunov. Zato tudi ne najdeš skoraj nikjer zaključnih podatkov o opravljenem delu. Najraje govorimo le o tem, kaj bo še treba narediti. Pišemo vedno o novih obveznostih delovnih kolektivov. Vse, za kar se obvezujemo, je pa kakor že uresničeno. Ni tudi mogoče govoriti o obnovi sami v ožjem smislu, saj se obnova in nadaljnji razvoj preveč tesno prepletata.

Za pravilno ocenitev naših obnovitvenih del bi bilo treba predvsem povedati, kako silno je bila opustošena naša dežela. Kdor med vojno ali po osvoboditvi ni zapustil Slovenije in ni videl drugih pokrajin, si sploh ne more ustvariti prave slike o strašnem razdejanju. Vedeti moramo, da niso bili opustošeni le posamezni kraji, temveč cele pokrajine. To velja zlasti za Crno goro in Kordun, pa tudi za velik del Bosne. Sploh je težko reči, kateri kraj med številnimi, ki so bili skoraj povsem razdejani, je najbolj trpel. V Sloveniji je bil med večjimi kraji najbolj prizadet Maribor. V Crni gori in najbrž v vsej državi je bila najbolj razdejana Podgorica, kjer zdaj rase prav za prav povsem novo mesto — Titograd. Na Hrvaškem je bil zravnan z zemljo Slavonški Brod. V Dalmaciji je bilo silno prizadetih več krajev, najbolj pa najbrž Zader. Ali naj še govorim o beograjskih razvalinah?

Ali veste, čemu se najbolj čudijo potopisci, ki nas obiskujejo? Skoraj vsi obiščejo tudi naše glavno mesto Beograd, in predvsem jih zanima, do kakšne mere so se zacelile njegove rane. Iščejo razvaline — zaman. Tisti, ki prihajajo prvič v Beograd, sploh ne opazijo nobene

spremembe. Ali torej Beograd ni bil na pol podrta? Nemški letalski pirati so sesuli nanj že prvi dni vojne, aprila 1941, na vagone bomb. Pozneje je pa bil Beograd še mnogokrat bombardiran. V vsem mestu ni ostala cela šipa in najbrž tudi ne niti en sam strešnik. Zdaj pa ne opaziš nikjer nobenega sledu vojne. Kdor je poznal Beograd prej, opazi samo vrzeli, kjer so stale včasih hiše. Tam so zdaj začasni parki. Toda tudi takšnih vrzeli ni več mnogo.

Seveda pa naletiš v Jugoslaviji še na velike pokrajine, kjer so sledovi vojne ostali zelo globoki. V Bosni, Crni gori, Liki in še marsikje je bilo požganih nešteto vasi, ki so jih obnavljali letos. Obnovitvenih del bo dovolj še do konca petletke. Kdor je videl vsaj nekaj najhujše opustošenih pokrajin, bi ne mogel verjeti, da bi bilo mogoče obnoviti toliko krajev v nekaj letih; zdelo se je, da nas čaka dela za več desetletij.

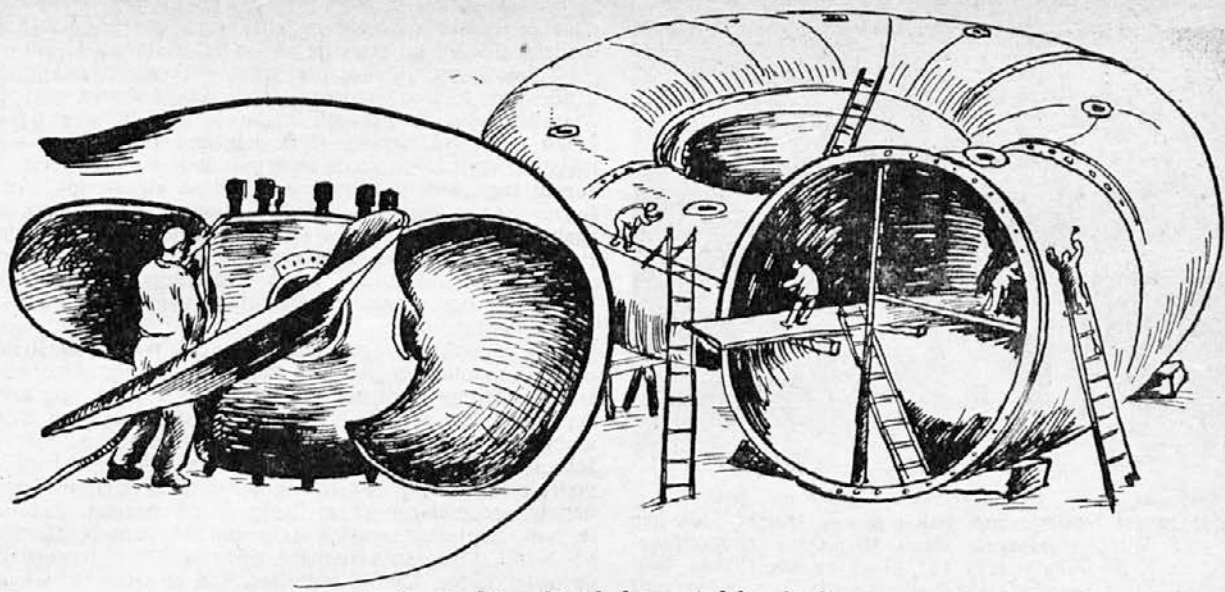
Skode, ki smo jo utrpeli med vojno, sploh ni mogoče pravilno oceniti, ker je sama denarna vrednost ne more izraziti. Marsičesa tudi sploh ni mogoče obnoviti, na primer kulturnih spomenikov, ki jih je bilo mnogo uničenih zlasti v Dalmaciji. Če pa gradimo poslopja za nove kulturne in socialne ustanove, prav za prav ne moremo govoriti o obnovi, zakaj nove stavbe so navadno večje, pa tudi lepše. Jasno je nadalje, da ni celotna obnova le zidanje raznih poslopij, graditev mostov, cest in železnic. Dobro se zavedamo, da je na primer treba obnoviti tudi kmetijstvo, to pa pomeni: obnoviti moramo živinorejo, pogozditi goljave, kjer so bili med vojno uničeni gozdovi, priskrbeti kmetom stroje in orodje itd.

Kot primer obnovitvenih nalog vzemimo Crno goro. Leta 1946. je znašal proračun LR Crne gore: 653,5 milijona din izdatkov, dohodkov pa samo 144,64 milijona. To se pravi, da so izdatki presegali dohodke za 508,85 milijona din. To nam postane razumljivo spričo tega, da je bilo v Crni gori težko najti nepoškodovano hišo po končani vojni. Ne le, da je bila Podgorica, ki je gospodarsko središče dežele, povsem razdejana, so bili tudi drugi večji kraji porušeni najmanj do polovice; skupaj je bilo v njih podrtilih 3500 poslopij. V vsej pokrajini ni ostal skoraj noben most. Uničeno je bilo 70 % živine. Pred vojno je imela Crna gora 169.470 ovac, lani (1946) pa samo 72.000. Predvsem je bilo treba omogočiti promet, saj bi moralo prebivalstvo sicer pomreti od lakote. To pa pomeni, da je bilo treba zgraditi tudi številne mostove na zelo težavnem terenu, na primer čez kanjonsko sotesko Tare, kjer so jih že leta 1946. zgradili 40. Seveda so pa morali začeti takoj obnavljati številna naselja, kjer je bila večina prebivalstva brez strehe.

Nič boljši ni bil položaj v Bosni in Hercegovini. Vedeti moramo, da je bilo med vojno uničenih 172.000 stanovanjskih hiš in okrog 210.000 gospodarskih poslopij. K temu je treba prišteti še 1183 razdejanih šol in 498 javnih poslopij. Ze v začetku leta 1946 je bilo popravljenih odnosno zgrajenih 52.400 hiš, 43.000 gospodarskih poslopij, 395 šol in 188 javnih poslopij, kar kaže najbolj zgovorno, da se je ljudstvo lotilo obnove takoj po osvoboditvi. Če bi namreč omenjali najnovejše podatke, bi ne bilo tako razvidno, kako hitro je napredovala obnova prav v najtežavnejših razmerah takoj po osvoboditvi.

Seveda je bilo treba izpolniti velike obnovitvene naloge tudi v drugih ljudskih republikah — že v prvih letih po osvoboditvi. Številke same nam pogosto ne morejo nuditi dovolj nazorne slike. Tako je bilo lani določenih n. pr. za obnovo v LR Srbiji 250 milijonov din. Pri tem pa moramo upoštevati, da vrednost prostovoljnega dela pogosto ne zaostaja za višino kreditov, ali jo pa celo znatno presega. To velja tudi za Srbijo.

Oglejmo si tudi nekoliko, kako je bilo z našim prometom po osvoboditvi, da bomo boljše razumeli, kaj je prav za prav obnova. Uničenih ali poškodovanih je bilo 1082 železniških mostov, podrtilih ter zasutih 60 predo-



Vodne turbine, ki jih bomo izdelovali doma

rov, razdejanih 5302 poslopij, 45% železniških delavnic, poškodovanih ali uničenih 80% lokomotiv in 70% vagonov. Nič bolje ni bilo z vodnim prometom: uničenih je bilo 95% potniških ladij, 70% tovornih itd. Pred vojno smo imeli 185 parnikov za morsko plovbo s 393.000 bruto registrskimi tonami. Fašisti so nam uničili 58% parnikov za dolgo in obalno plovbo in 85% parnikov za kratko plovbo. Razen tega so bile uničene pristaniške varnostne naprave do 90%, razdejanih je bilo 145 pristanišč, uničenih 3158 ribiških in drugih čolnov ter mnogo ribiških potrebščin. Nobenega pristanišča ni bilo mogoče uporabljati, dokler niso bila končana najnujnejša popravila. V vseh večjih pristaniščih so ležali potopljeni plovni objekti, ki so povsem zavrli promet. Sicer nam je pa tudi zelo primanjkovalo ladij, tako za morsko kakor rečno plovbo. Tudi rečna pristanišča je bilo treba obnoviti in dvigati potopljene ladje, vlačilce in čolne. Obnoviti je bilo treba ladjedelnice, pospešiti in racionalizirati delo v železniških delavnicah in tovarnih vagonov. Zelo velika naloga je bila že obnova marihorske železniške delavnice in tovarne vagonov v Slavonskem Brodu.

Obnovitev prometa je podlaga za druga obnovitvena dela. Zato smo napeli vse sile, da smo obnovili v zelo kratkem času železniški promet. Seveda vsa obnovitvena dela na naših železnicah še niso povsem končana. Tako bo n. pr. treba zgraditi še drugi tir na progi Beograd—Zagreb. Nadalje bomo postopno zamenjavalι časne lesene mostove s trajnejšimi konstrukcijami. Med obnovo železniškega prometa spada seveda tudi izpopolnitev vozovnega parka — vagonov in lokomotiv. Potreba po novih vagonih in lokomotivah pa tudi narašča zelo naglo z razširjenjem našega železniškega omrežja.

Pomorskega prometa ni mogoče povsem obnoviti tako hitro kakor železniškega kljub vsem naporom in čudežem ustvarjalne delavnosti. Obnovitev tega prometa namreč pomeni tudi obnovo naše mornarice. Rekli smo, da so bila uničena skoraj vsa naša pristanišča, in sicer tako da promet ni bil mogoč. Ni bilo pristanišč in ne ladij, pa tudi niti samih morskih prog ne, ker je v morju mrgolelo min. Doslej je bilo popravljenih mnogo ladij; številne med njimi smo dvignili z morskega dna. Velik uspeh je bil že, da so kmalu začele delati ladjedelnice, zlasti splitska. Številna pristanišča so spet usposobljena za promet. Požrtvovalni delavci ne dvigajo le potopljenih ladij, temveč tudi doko in druge pristaniške naprave. Očistili so min številne morske proge. Pristaniške naprave spet obratujejo. Začeli so svetiti obnovljeni svetilniki. Pospešeno obnavljamo reško in šibeniško luko ter številna druga manjša pristanišča. Nekatera pristanišča razširjamo ter preurejamo, da bo njihova zmogljivost mnogo večja.

Ne moremo pa govoriti le o obnovi našega pomorskega prometa in ureditvi pristanišč, zakaj naša mornarica bo ob koncu petletke skoraj dvakrat močnejša kakor leta 1939, tako da bo znašala njena bruto tonaža 600.000 ton brez jadrnic in manjših enot.

Obnova prometa je seveda zelo tesno zvezana z obnovo industrije, pa tudi z nadaljnjim industrijskim razvojem. Brez železarn si pač ne moremo misliti obnove in razširjenja našega železniškega omrežja. Jasno je, da morajo delati z vso paro tudi tovarne vagonov. V zvezi s tem potrebujemo orodne stroje in pogonska sredstva. Obratovati morajo premogovniki, rudniki, elektrarne. Premogovniki in rudniki so pa bili ob koncu vojne bodisi zaliti z vodo ali izropani in opustošeni. Tako je bil n. pr. pri nas zalit kočevski premogovnik. Razdejani so pa bili tudi rudarski kraji, n. pr. pri nas Kočevje, tako da so bili rudarji v začetku nastanjeni v zasilnih stanovanjih.

Ce govorimo o obnovi industrije in rudarstva, je treba predvsem naglasiti, da je bila naša predvojna industrijska zmogljivost majhna. S tem pa ni rečeno, da nismo utrpeli ogromne škode tudi na industrijskih objektih. Med vojno je bilo razdejanih ali oropanih 973 industrijskih obratov ali 80% vseh. Kakšne napore je stala obnova tovarn in rudnikov naše delovno ljudstvo, sprevidimo že iz tega, da je bilo 1947 do januarja obnovljenih 880 obratov. Takoj po osvoboditvi se je delavstvo marsikje lotilo obnovitvenih del samo ter je delalo tudi po več mesecev brezplačno. Nihče ni vpraševal po mezdi in kako dolg je delovni čas. Ljudje so delali podnevi in ponoči ter niso poznali več praznikov. Ni jih bilo treba še izpodbujati k delu in ne opozarjati na naloge. Ljudstvo je vedelo, da dela zase; zavedalo se je ogromnih nalog, ni se jih pa tudi ustrašilo. Marsikaj se je v začetku zdelo nemogoče strokovnjakom, kar je potem uresničilo ljudstvo. Primanjkovalo je vsega — gradiva in orodja. Rudarji so v začetku delali v na pol porušeni rovi v neprestani življenjski nevarnosti — na pol goli. Zdaj ne moremo več niti sami razumeti, kako je bilo mogoče izpolniti tako težavne naloge, čeprav smo sami sodelovali pri njih.

Vrednosti prostovoljnega dela našega ljudstva ni mogoče pravilno oceniti. Zdaj sicer zbiramo precej natančne podatke, tako da je mogoče zračunati točno do ure, koliko ur so ljudje delali in kaj so vse naredili. V začetku pa sploh nismo šteli prostovoljnih delovnih ur. Do februarja 1947 je bilo zračunano, da je znašala vrednost prostovoljnega dela v vsej državi 2.773.369.387 din. Medtem je seveda še zelo narasla; narašča od dne do dne. Pri tem bi morali tudi računati, da se to delo tudi obrestuje, da daje vedno več sadov ter omogoča tako nadaljnji razvoj. Od dne do dne smo bogatejši — toda



Titovi zavodi »Litostroj« med gradnjo

ne le zaradi izpolnjevanja nalog samih, temveč tudi, ker se med delom neprestano učimo, strokovno izpopolnjujemo, pa tudi prekaljujemo kot borci za socializem. Storitnost stalno narašča, z njo pa seveda vzporedno tudi proizvodnja. Število izumov ter izboljšav delovnih načinov se stalno množi. Udarnikov je že cela armada. Udarniki so pa borci v prvih vrstah, ki utirajo pot vsem naprej.

Samo tekmovalstvo leta 1946, ki se ga je udeleževalo v tovarnah, drugih industrijskih obratih, na stavbiščih itd. okrog 600.000 tekmovalcev, je dalo 15.000 udarnikov. Pri tem je treba upoštevati, da precej posameznikov tudi ni bilo proglašanih za udarnike, čeprav so to zaslužili. Sprevidimo torej, da gre v resnici za pravo armado udarnikov ter da postaja udarnišvo pri nas stalna delovna oblika in gibanje, ki ima globoke idejne temelje. Udarništvo pa zajema tudi izumitelje in racionalizatorje, saj je pravi udarnik prav za prav racionalizator delovnega načina, izumitelj, ki mora razmišljati ne le, kako se naj čim bolj izuri, temveč tudi, kako naj delo olajša in poenostavi — tudi za druge, ne le zase.

Seveda je delovna vnaema zelo pomembna lastnost udarnika ter vir ustvarjalnosti, ki so omogočile, da je naše delovno ljudstvo doseglo toliko delovnih zmag že v pičlih dveh letih po osvoboditvi. Kako bi bilo mogoče drugače obnoviti, odnosno znova sezidati 250.000 raznih poslopij, popraviti 5938 km cest, 1742 cestnih mostov, 6756 km železniških prog, zgraditi povsem novih prog (do januarja 1947) 169 km, obnoviti 57 železniških predorov, 3597 kretnic, 2378 prometnih poslopij, 2035 železniških mostov itd.?

Zakon o petletki določa 72 milijard 600 milijonov dinarjev za popolno obnovo med vojno porušanih prometnih objektov in za graditev novih. Ta vsota pove sama dovolj, kakšne ogromne naloge izpolnjujemo. Jasno je, da je pri tem odločilna ustvarjalna volja in da bo morala biti tudi nadalje vnaema vzgon našega dela. Od obnove in organizacije prometa je v največji meri odvisna uspešna izpolnitev petletke. Če prometne žile ne bodo mogle utripati dovolj živahno, bo slabokrvno vse gospodarstvo.

Zavedamo se, da se bo samo prevoz premoga med petletko povečal od 6 milijonov ton na 16,5 milijona ton na leto. Blagovni promet se bo tudi več kakor podvojil. To pa pomeni, da bo treba naglo izpopolnjevati vozovni park. Leta 1951 moramo izdelati že 200 lokomotiv, 280 potniških in prtljažnih vagonov ter 5500 tovornih vagonov; med petletko pa bo izdelanih 1030 novih potniških in prtljažnih vagonov, popravljenih 2264, izdelanih bo 14.560 novih tovornih vagonov in popravljenih 14.500. Leta 1951 moramo imeti skupno 37.200 zaprtih tovornih vagonov, medtem ko smo jih leta 1939 imeli 32.189, dalje 2400 cistern (leta 1939 — 688) itd.

Zgraditi bo pa treba tudi 1500 km železnic ter dogotoviti proge, ki smo jih začeli graditi že prej (400 km). To pomeni, da bomo med petletko zgradili več železnic kakor stara Jugoslavija v dveh desetletjih; zgradila je namreč le 1200 km prog. Do konca leta 1951 se bo torej

naše železniško omrežje podaljšalo za 1900 km; eksploatacijsko železniško omrežje se bo razširilo na 11.700 km.

Obnova prometa se torej tesno prepleta z nadaljnjimi graditvami in je ne moremo ločiti od splošnega razvoja. Marsikje smo že presegli raven leta 1939, tako da bi lahko rekli, češ obnova je že končana. Toda prav prometa ni mogoče obnoviti in izpopolniti v nekaj letih, že zaradi tega, ker ni mogoče narediti na stotine lokomotiv in na tisoče vagonov v nekaj mesecih. Obnova je na vseh področjih zvezana z nadaljnjimi novimi graditvami. Pri tem je treba tudi upoštevati, da tega ali onega sploh ne bomo več obnavljali, n. pr. zastarelih ozkotirnih železnic, kar bomo pač nadomestili z novimi, bolj ustreznimi napravami.

Za izpopolnitev prometa ima velik pomen razširitev omrežja avtobusnih prog in sploh motorizacija. O obnovi avtomobilskega prometa pa skoraj ni mogoče govoriti, ker predvojna Jugoslavija še ni poznala razvitega avtomobilizma. V naši državi so številne pokrajine, kjer je železniško omrežje zelo redko ali ga sploh ni. Tudi te pokrajine so zdaj zaživele gospodarsko, atribut živahnega gospodarskega življenja je pa promet. Zato se je tudi zelo naglo razvil avtomobilski promet zlasti v LR Srbiji. Letos so avtobusna podjetja v Srbiji prevozila na mesec okrog 450.000 potnikov, kar že samo kaže, kako velikega pomena je avtobusni promet. Leta 1945 je bilo v Srbiji 27 avtobusnih prog v dolžini 1629 km, leta 1946 že 80 prog (4336 km) in leta 1947 87 prog v dolžini 4655 km. To se pravi, da so avtobusne proge samo v Srbiji dolge že nad tretjino dolžine eksploatacijskega železniškega omrežja, ki jo bomo dosegli leta 1951. Če pa prištejemo še avtobusne proge v Vojvodini, znaša dolžina avtobusnega omrežja nad 6000 km.

Ko že govorimo o obnovi prometa kot temelju vse obnove, si oglejmo nekoliko obnovitvena dela v Slavonskem Brodu, kjer je naša največja tovarna vagonov.

Slavonski Brod je bil kot industrijski kraj in prometno križišče med vojno pogosto tarča bombardiranj. Leta 1945 Slavonskega Broda prav za prav ni bilo; ostal je le kup razvalin. Porušeni so bili vsi mostovi na Savi in njenem pritoku Glogovici, dalje vse železniške naprave, mestna plinarina, tovarna špirita, pivovarna, tovarna vagonov itd. Stanovanjskih hiš je bilo porušanih ali huje poškodovanih 85 %. Prebivalstvo se je tudi tu takoj po osvoboditvi lotilo dela z največjo vnaemo. Ze leta 1945 je bilo obnovljenih 30 javnih in zasebnih poslopij — s prostovoljnim delom. Mestni gradbeni odsek je pa popravil 171 stanovanjskih hiš. Mestni ljudski odbor je podpiral zasebnike pri obnovi ter je bilo tako popravljenih še nadaljnjih 755 zasebnih poslopij. Obnavljati so pa začeli takoj tudi železniško postajo, mostove in tovarne. Leta 1946 so bila končana že vsa najnujnejša obnovitvena dela in začeli so zidati dve stanovanjski naselji: eno je zidal mestni ljudski odbor, drugo pa tovarna vagonov za svoje delavstvo. Obnovljene so bile tovarne: tovarna vagonov, rižarna in lesna industrija.

Tudi leta 1947 je prebivalstvo zelo požrtvovalno sodelovalo s prostovoljnim delom pri obnovi. Stavbena delavnost je bila zelo živahna: gradili so javna poslopja, stanovanjske hiše in tovarne. Začeli so zidati še eno delavsko naselje za delavstvo tovarne vagonov.

Zelo razveseljivo so se razvila obnovitvena dela na prostovoljni podlagi v Mariboru. Prebivalstvo, ki sodeluje na prostovoljnih delih, je razdeljeno na delovne brigade. Obvezalo se je, da bo opravilo 400.000 prostovoljnih delovnih ur. Ob koncu julija so dosegli že okrog 100.000 ur. Posamezni rajoni tekmujejo med seboj, kateri bo dosegel več prostovoljnih delovnih ur.

Ni skoraj večjega kraja v naši državi, ki bi ne zaslužil, da bi ga omenili med zglednimi primeri prizadevanj za obnovo. V Dalmaciji bi bilo treba vsaj mimogrede omeniti Senj, kjer je bilo porušeno polovico mesta s pristaniščem vred. Še bolj je pa trpel Zader, vendar je prebivalstvo tudi tam mnogo pripomoglo, da so kmalu začela obratovati industrijska podjetja. V najbolj prizadetem večjem črnogorskem kraju, bivši Podgorici, sedanjem Titogradu, tudi zelo dobro napreduje obnova. Novo mesto se bo kot prestolnica LR Črne gore kmalu razširilo, kar bo omogočila nova železnica Nikšić—Titograd (nad 50 km).

Posebno razpravo bi zaslužila sama obnova Beograda; v zvezi s tem bi pa bilo treba spregovoriti predvsem o bodočem razvoju mesta. Novi Beograd med Savo in Donavo bo imel v resnici vele mestno lice; gradijo že monumentalna poslopja, ki bodo največja in najlepša v državi. Toda spregovoriti bi bilo treba tudi o drugih naših glavnih mestih. Tako bo n. pr. Sarajevo znatno spremenilo svoje lice že med petletko. Nova četrt bo v resnici moderna. Regulacijski načrt je pa seveda ohranil stare mestne zgodovinske posebnosti in znamenitosti. Prav tako je izdelan dober regulacijski načrt za modernizacijo in nadaljnji razvoj Skoplja. Začeli so že graditi velika javna poslopja, in sicer za vladno predsedstvo in vseučiliško četrt.

Kakor rečeno, je pa obnova tako obširen pojem, da je nikakor ni mogoče zajeti in izčrpati le s kratkim naštevanjem podatkov in opisovanjem stavbenih del. Po opisu obnovitvenih del v prometu bi bilo treba preiti na splošno gospodarsko obnovo, zlasti na industrijo in rudarstvo. Tako se pa lahko omejimo le na nekaj splošnih podatkov. Kakšne naloge so nas čakale v premogovni industriji, sprevidimo nekoliko že iz tega, da so okupatorji povzročili med vojno z roparskim gospodarstvom v premogovnikih za 2 milijardi 497 milijonov škode, gmotna škoda na napravah pa je znašala 3 milijarde 109 milijonov dinarjev. Zato so premogovniki v začetku lahko obratovali le do 60 % svoje predvojne zmogljivosti. Leta 1946 se je pa zmogljivost premogovnikov povečala že za 20 % v primeri z letom 1939.

Izmed 15 rudnikov železne rude jih je bilo ob osvoboditvi uničenih 13. Že v začetku leta 1946 so doslegli rudniki železne rude 50 % predvojne zmogljivosti. Leta 1939 je bilo v Jugoslaviji 89 rudnikov za pridobivanje kovinskih rud. Ob osvoboditvi je bilo uničenih 53 rudnikov. Že v prvem letu je bilo obnovljenih nad 80 % rudnikov.

Že iz teh podatkov je razvidno, da je bila obnova glavnih proizvodnih panog zelo uspešna kljub strašnemu razdejanju. Prav zaradi tega je pa bila mogoča hitra obnova tudi na vseh drugih področjih, ker smo omogočili oživitve gospodarstva.

Oglejmo si še nekoliko obnovo naselij na področju ene največjih ljudskih republik — na Hrvaškem — ki obsega nekaj med vojno silno opustošenih pokrajin.

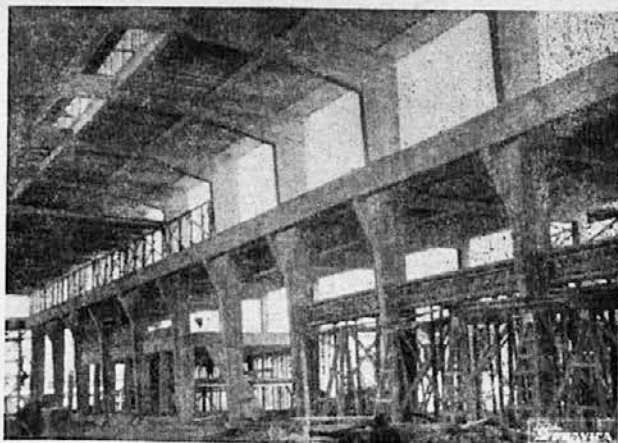
Zakon o petletki za LR Hrvatsko določa obnovo stanovanjskih poslopij na podeželju za 1.200.000 kvadratnih metrov zazidane ploskve. Za leto 1947 je bila določena zgraditev 7763 kmečkih hiš in popravilo 13.338 pogorelih ali huje poškodovanih poslopij. To se pravi, da bi moralo biti obnovljenih okrog 20.000 kmečkih domov. Od tega odpade na Liko nad 8000 hiš, na Kordun nad 2000, na Banijo 1075, na področje bivšega daruvarskega okrožja 1100 in na Dalmacijo 5865. Država je dala samo za leto 1947 milijardo dinarjev za obnovo hrvaških naselij.

Najlepši uspehi pri obnovi so bili v prvem polletju 1947 doseženi v Liki, kjer so obnovili že 700 hiš, 1600 so jih pa še zidali. Najslabše je pa napredovala obnova v okrajih Virginmost in Ogulin ter v Baniji.

Med petletko bo treba na Hrvaškem obnoviti skupno okrog 100.000 stanovanjskih in gospodarskih poslopij.

Nič lažjih obnovitvenih nalog nima LR Bosna in Hercegovina. V tej ljudski republici je bilo med vojno požganih, odnosno razdejanih 109.991 hiš samo v vaseh. Značilno je, da so že med samo vojno obnovili 20.705 kmečkih hiš. Do januarja 1947 je bilo obnovljenih skupno že 60.162 hiš v požganih vaseh. Leta 1947 je bila obnova kmečkih domov na splošno že končana, leta 1948 pa bo treba obnoviti še 160.000 gospodarskih poslopij.

Oglejmo si še, kako prihaja obnova do izraza v zveznem proračunu za leto 1947! Proračun znaša 85 milijard din. Na izdatke za gospodarstvo odpade 55,24 %. Za samo obnovo je bilo določeno 3 milijarde 300 milijonov din. LR Slovenija je vključena v zvezni proračun za vsoto 3.280.000.000 din, torej s približno prav tako visokim zneskom kakor znašajo izdatki za obnovo v vsej državi. Glavni vir sredstev za obnovo krajev, za javna dela, ceste itd., mora biti tudi letos prostovoljno delo. Da je prostovoljno delo res odločilnega pomena za hitro in uspešno obnovo, sprevidimo že iz tega: LR Slovenija je leta 1946 prejela iz sklada za obnovo naselij 139 mili-



Notranjščina tovarne Titovih zavodov »Litostroja«

jonov dinarjev, vrednost obnovitvenih del je pa znašala 493 milijonov dinarjev! To se pravi, da je vrednost prostovoljnega dela znašala 354 milijonov dinarjev.

Skušal sem dokazati z nekaterimi najznačilnejšimi primeri, da je treba pripisovati največjo zaslugo za uspešno obnovo naše države ustvarjalni vnemi in požrtvovalnosti našega ljudstva. Obnova bi ne bila mogoča v takšnem ogromnem obsegu in tako kratkem času tudi z največjimi posojili — ki bi jih morali najemati v tujini ne brez nevarnosti za svojo neodvisnost — mogoča je pa bila, ker so se končno zbudile speče, v resnici mogočne ljudske sile, zakaj svoboda je čas njihovega razcveta. Zato je mogla vstati iz pepela in razvalin nova Jugoslavija, ki je pred njo najlepša prihodnost.

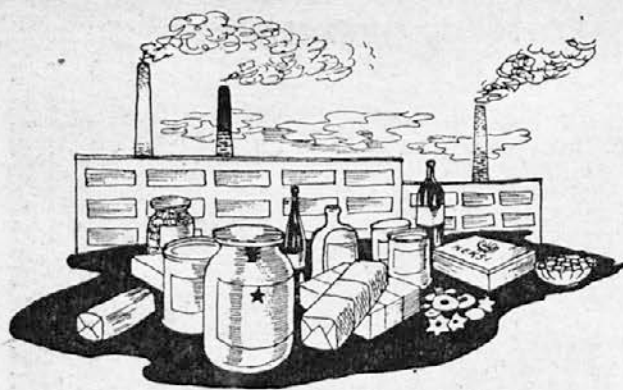
Obnova in gospodarski prerod Slovenije

Tudi za Slovenijo se je ob osvoboditvi leta 1945 začela nova doba. Obnova pri nas ni pomenila le, da smo začeli celiti hude rane, ki nam jih je zasekala vojna, temveč da smo tudi polagali temelje za novo gospodarsko življenje. Šele zdaj smo začeli ustvarjati vse tiste pogoje, ki so potrebni za pravilni gospodarski razvoj naše ožje domovine in s tem za splošni napredek. Čeprav Slovenija ni bila tako hudo prizadeta med vojno v primeri z nekaterimi drugimi pokrajinami v državi, vendar obnova ni bila nikakor lahka naloga. Da je bila doslej izpolnjena do tolikšne mere, je treba pripisovati le novim družbenim pogojem; obnovo vodijo ljudske oblasti, ljudstvo pa dela z vnemo kakor človek, ki se zaveda, da gradi svoj dom.

Železniški promet. — V Sloveniji je bil železniški promet obnovljen v rekordnem času. Že nekaj mesecev po osvoboditvi so vozili vlaki skoraj na vseh progah. Najpozneje je bil obnovljen promet na belokranjski progi, kar je razumljivo, saj te železnice tik po osvoboditvi prav za prav sploh ni bilo. Niti železniški nasip ni ostal povsem ohranjen. Ni bilo mostov, viaduktov in niti ne pragov. To velja v veliki meri tudi za dolensko železnico. Vendar je že julija 1945 vozil prvi vlak do Stične.

Okupatorji so razdejali v Sloveniji 781 železniških poslopij, 175 mostov in nešteto prometnih naprav. Slovensko železniško omrežje je 1129 km dolgo, tik po osvoboditvi je pa bilo uporabljivo samo 160 km prog (14%). Ni pa še minil mesec dni, ko smo že lahko potovali — sicer je bilo treba prestopati — iz Maribora do Trsta, Zagreba, iz Ljubljane na Gorenjsko itd. Že v dveh mesecih po osvoboditvi je bilo obnovljeno 86 % železniškega omrežja v Sloveniji. Največjo skrb so seveda posvečali obnovi glavnih prog in v ta namen so uredili nekaj začasnih naprav (provizorijev), n. pr. v Zidanem mostu za neposreden promet med Ljubljano in Zagrebom, in položili so dvojni tir.

Za obnovo železniškega prometa ni bilo dovolj le obnovljati prometne naprave in proge same na sebi. Zelo je primanjkovalo tudi vagonov in lokomotiv. Zato je bilo nujno tudi čimprej obnoviti železniške delavnice. Mariborske železniške delavnice so največjega pomena za ob-



Zgradili bomo tovarne živilske industrije

novo našega železniškega prometa. Med vojno so mariborske železniške delavnice pretrpele sedem bombardiranj. Škoda je znašala okrog 25 milijonov predvojnih dinarjev. Razdejani so bili bolj ali manj vsi oddelki. Delavci, ki so bili zaposleni v delavnicah, so sami največ pripomogli k hitri obnovi obrata. Ze med obnovo delavnic so pa tudi popravljali lokomotive in vagoni.

Sredi januarja 1946 je bila popravljena tudi belokranjska proga do Otovca. Promet se je že začel, čeprav še nista bila končana velika viadukta pri Žalni in na Otovcu. Belokranjsko progo so obnovili v dveh mesecih dela. Končno so obnovili še del proge od Sel pri Otovcu do Bubnarcev. Pri obnovi mogočnega viadukta pri Otovcu je sodelovala naša mladina in je izvojevala eno svojih lepih delovnih zmag, na katero bo lahko vedno ponosna. Graditev proge Otovec—Bubnarci je bila ena največjih mladinskih delovnih akcij pri nas. To je bila prav za prav mladinska proga (19.600 m dolga). Januarja 1947 se je začel promet med Otovcem in Bubnarci. S tem je bila obnovljena zadnja železniška proga v Sloveniji. Sodelovalo je 650 mladine v mladinskih delovnih brigadah. Viadukt je gradilo podjetje »Gradis«.

Med večjimi železniškimi obnovitvenimi deli zasluži posebno pozornost tudi graditev 150 m dolgega viadukta pri Žalni. To je betonska zgradba, ena največjih pri nas. Viadukt je 20 m visok. Betonirali so ga začeli decembra 1945. Gradili so ga štiri mesece. Porabili so 300 vagonov gramoza, 800 ton cementa, 20 ton železa itd. Stroški so znašali okrog 5,5 milijona dinarjev.

Največje preureditveno železniško delo pri nas je pa preložitve železniške proge pri Borovnici. Stara proga je držala čez ogromen opečni viadukt, največjo zgradbo te vrste pri nas. Stari viadukt je bil že pred vojno slabo ohranjen in nevarnost je bila, da bi se sesedel, ker je slonel na načetih pilotih. Talna voda je namreč upadla in piloti so začeli trohneti. V stari Jugoslaviji so delali načrt za načrtom, nobenega pa seveda niso uresničili. Leta 1941 je jugoslovanska vojska ob svojem umiku viadukt razstrelila. Med okupacijo so ga okupatorji zasilno popravili z železnimi konstrukcijami. Leta 1944 so ga Angleži bombardirali. Nemci so potem zgradili zasilno zelo strmo progo. Naše ljudske oblasti so se takoj po osvoboditvi lotile reševanja tega precej težavnega tehničnega vprašanja. Začeli so prelagati progo, ki je približno 3,5 km daljša od stare, nima pa velikih vzponov in ne potrebuje viaduktov. Vse druge rešitve bi bile dražje in manj ugodne. Ob koncu junija 1947 je bil že gotov 3400 m dolg del proge, s katerim je odpravljen vzpon provizorija. Opravljeno je bilo ogromno delo, saj je treba upoštevati, da je proga usekana v živo skalo, ter so morali izkopati in razvoziti 240.000 m³ kamena in zemlje. Skozi živo skalo so morali izvrtati tudi 80 m dolg predor, ki je najvišji v državi, ker so pri graditvi računali z bodočo elektrifikacijo železnice. Pri zemeljskih delih v Borovnici je sodelovala tudi mladina, ki se je odlikovala tu prav tako kakor povsod, kjer pomaga graditi.

Mostovi in ceste. — Po osvoboditvi je bilo v Sloveniji le malo večjih mostov, ki bi ne bili bolj ali manj poškodovani. Zaradi porušenih mostov je bil najbolj okrnjen železniški promet. Največji most, ki ga je bilo treba ob-

noviti v Sloveniji, so zgradili v Ptuj čez Dravo. Dokler ni bilo tega mostu, ni bil mogoč železniški promet na progi Pragersko—Kotoriba. Zgraditev začasnega železniškega mostu v Ptuj je eno velikih delovnih dejanj našega ljudstva po osvoboditvi. Most je 157 m dolg. Med začasnimi, nad 100 m dolgimi mostovi, ki so bili zgrajeni po osvoboditvi, je treba omeniti še naslednje mostove: 130 m dolg most čez Muro pri Veržetu, čez Muro (136 m) v Murskem Središču, čez Savinjo v Zabukovici (110 m) itd. Leta 1946 so zgradili železobetonski 68 m dolg most čez Soro pri Medvodah. V Kranju so zgradili najširši most v Sloveniji, 14,2 m; dolg je 115 m. Čez Kolpo na cesti Karlovac—Metlika so obnovili železni, 90 m dolg most. Velik je tudi most čez Muro v Petanjcih, in sicer 96 m dolg. Med večjimi mostovi je še treba omeniti naslednje obnovljene: mariborski čez Dravo, litijski čez Savo, pri Krški vasi (120 m) čez Krko, v Celju čez Savinjo, v Letušu čez Savinjo, v Nazarjih (56 m) v Savinjski dolini in pri Selnici čez Dravo. Med železniškimi mostovi ne smemo pazabiti mostu čez Savinjo v Zidanem mostu. Ta betonski most je nadomestil začasnega lesenega.

Kako veliko obnovitveno delo nas je čakalo pri cestah, izprevidimo nekoliko že iz tega, da je znašala škoda zaradi razdejanj med vojno okrog 317 milijonov dinarjev. Od tega zneska je odpadlo okrog 112 milijonov dinarjev na mostove, oporne zidove in druge cestne naprave pa 46 milijonov din. Izmed 766 mostov jih je bilo skupno porušenih 311 z razpino nad 5 m, torej 40%. Jasno je, da je bilo treba za obnovo cestnega prometa najprej obnoviti mostove. Že do jeseni 1945 je bilo zgrajenih 118 lesenih mostov, hkrati so začeli graditi tudi že stalne mostove.

Vendar bi tudi s samo obnovo mostov ne bilo mogoče primerno obnoviti cestnega prometa. Ker je okupator med vojno zanemarjal vzdrževanje cest, je nastala škoda, ki je znašala okrog 142 milijonov din. Za obnovo cestišč bi bilo treba 500.000 m³ gramoza. Popraviti je bilo treba tudi okrog 300 km asfaltiranih cestišč, za kar bi potrebovali 1000 ton asfalta.

Ne gre pa tudi za samo obnovo starih cest. Sodobni promet terja sodobne ceste. Dokazano je, da je vzdrževanje makadamskih, z gramozom nasutih cest najdražje. V Sloveniji je bilo po osvoboditvi 4880 km glavnih (prejšnjih državnih in banovinskih) cest, ki so imele po večini, in sicer 95%, gramozni gornji ustroj (cestišče). Razen tega imajo te ceste tudi ostre ovinke in precej hudih vzponov. Skupno cestno omrežje — s krajevnimi cestami vred — je zelo gosto, saj imamo 24.898 km cest. To je razumljivo, saj je skoraj vsa Slovenija eno samo veliko prometno križišče — med Srednjo Evropo, Jadranom in Podunavjem. Zato je pa tem bolj žalostno, da smo v stari Jugoslaviji tako zaostali: naše ceste so bile še vedno prilagodene le za vozila z vprežno živino.

Najnужnejša obnovitvena dela na naših cestah so bila na splošno končana leta 1946, predvsem s prostovoljnimi množičnim delom. V tednu za obnovo cest je bilo opravljenega toliko dela, kakor v stari Jugoslaviji celo desetletje. Delalo je 111.037 ljudi in opravilo 686.234 delovnih ur. Med drugim so pripravili okrog 29.000 m³ gramoza, nad 38.000 m³ so ga pa navozili. Skupna vrednost prostovoljnega dela je znašala nad 11 milijonov dinarjev.

Najpomembnejše cestno delo v Sloveniji je graditev ceste Vrhnika—Ljubljana—Maribor. Tega se dobro zaveda tudi naše ljudstvo, ki je zlasti mnogo pripomoglo, da je bil leta 1946 pospešeno zgrajen odsek ceste Ljubljana—Ježica, leta 1947 pa Ljubljana—Podsmreka. Modernizirana cesta Maribor—Ljubljana—Slovensko Primorje bo hrbtenica motornega prometa v Sloveniji, imela pa bo tudi največji pomen za promet vse države, zlasti še, ker bo povezana z avtostrado Beograd—Zagreb. Graditev ceste med Ljubljano in Vrhniko čez Barje na mehkeem terenu je zahtevala ogromne napore in tehniki so morali rešiti nekatera težavna vprašanja. Toda naše delovno ljudstvo se ne ustavi pred nobenimi težavami, zato je zmagovito izpolnilo tudi to nalogo. Septembra 1947 je bila cesta izročena svojemu namenu. Tako je bil izpolnjen del velike naloge, ki jo je naše ljudstvo prevzelo s sklepom vlade LR Slovenije 11. aprila 1946, da bomo zgradili moderno cesto od Maribora proti Trstu.

Za cestna dela v Sloveniji leta 1947 je bil odobren kredit 347 milijonov din. Predvsem so ga porabili za graditev ceste Vrhnika—Ljubljana—Domžale—Celje. Delo na odseku med Ljubljano in Trojanami se je tudi že lepo razmahnilo. Med večjimi cestnimi deli je treba omeniti tudi modernizacijo ceste Celje—Zalec in popravilo ceste Celje—Maribor. Na Bledu so modernizirali cesto od hotela »Toplice« do hotela »Petran«. Bilo je pa še mnogo manjših cestnih del v raznih krajih.

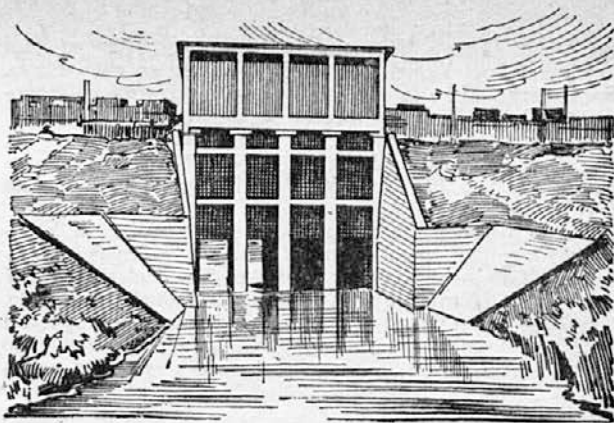
Vsaj mimogrede je treba omeniti sodelovanje mladine pri cestnih delih. Ljudska mladina Slovenije šteje letos 24 mladinskih delovnih brigad, ki sodelujejo tudi pri graditvi cest. Tako je udeleženo pri modernizaciji ceste Celje—St. Peter pet brigad, ki štejejo 755 mladincev in mladink. Mladinske delovne brigade pa gradijo tudi gozdne ceste. Gozdno cesto čez Jelovico (v Rudnem) gradi 289 mladih graditeljev. Cesto na Pohorju od Podvelke do Rdečega brega gradi brigada »Matija Gubec«. Pri Novem mestu je leta 1947 gradilo gozdno cesto na Kraguljev vrh 265 mladincev in mladink brigade »Vera Slander«. V Dupljah pri Mozirju gradi brigada »Franc Zmavc« gozdno pot. Nadalje gradi mladina gozdne ceste še v Ravnah pri Kočevju, cesto Podpreska—Draga in cesto Razpotje—Travniki pri Prevaljah na Koroškem.

Rudniki in premogovniki. — Brez obnove premogovnikov in rudnikov bi ne bilo mogoče obnoviti industrije. Večina rudnikov in premogovnikov je bilo po osvoboditvi bolj ali manj opustošenih. Nekateri so bili zaliti, tako da je bilo treba več mesecev črpati vodo, preden so sploh lahko začeli obnavljati same obrate. Tako sta bila zalita rudnik svinca v Mežici in premogovnik v Kočevju. V mežiškem rudniku jim dela podtalna voda stalno velike težave. Rudnik je 114 m pod reko Mežo. Zato so začeli kopati od Prevalij (znatno nižje od rudnika) rov za odtok vode.

Kljub vsem začetnim težavam so bili slovenski rudniki in premogovniki hitro obnovljeni. Tudi posledice medvojnega okupatorjevega roparskega gospodarstva so bile kmalu premagane; proizvodnja premogovnikov je naglo naraščala in je bila že januarja leta 1946 večja kakor pred vojno. Nekateri obrati so bili doslej tudi znatno izboljšani in razširjeni. Ob novem letu 1946 so zagorski rudarji odprli nov premogovnik v Podstrani. Že v začetku je novi obrat dajal po 150 do 200 ton premoga na dan.

Na splošno se kaže lep in stalen napredek pri večini naših premogovnikov in rudnikov. Med petletko se bodo obrati še bolj modernizirali ter izpopolnili. Tako bo na primer premogovnik lignita v Velenju postal med petletko največji v državi ter bo za 400% presegal predvojno proizvodnjo. Do konca leta 1947 se bo proizvodnja povečala za 167%. Kako napredujejo naši premogovniki, sprevidimo zlasti iz tega, da v večjih premogovnikih stalno povečujejo mesečne proizvodne načrte. Delovni kolektivi posameznih premogovnikov so se pa obvezali, da bodo letno proizvodno nalogo končali že do 29. novembra. Naši rudarji napovedujejo tekmovanja tovarišem drugih rudnikov in premogovnikov v državi. Tako je na primer vabilo zagorskih rudarjev na tekmovanje zbudilo mogočno gibanje po vsej državi.

Industrija. — Mnogi naši industrijski obrati so bili med vojno bodisi razdejani, izropani ali zanemarjeni. Pred delavstvom so stale prazne, na pol porušene tovarne. Tudi naša težka industrija je bila zelo okrnjena. Plavž v jeseniški železarni ni gorel. Martinarna v Storah ni dajala železa. Jeseniški plavž, ki je bil zgrajen leta 1937, je pred koncem vojne ugasnil. Delavstvo se je pogumno lotilo težavnih nalog. Naši strokovnjaki so pokazali, kaj znajo. Jeseniški plavž je bil prvi obnovljen v državi. V začetku julija 1946 je zagorel. Ob koncu junija istega leta pa je začelo teči prvo železo iz martinarne v Storah. Naša težka industrija je začela delati. Začela je dajati polizdelke drugim našim tovarnam. Kolesa v tovarnah lahke industrije so se spet lahko zavrtela. V prvem letu po osvoboditvi je znašala proizvodnja naše lahke industrije le okrog 50% predvojne zmogljivosti. Primanjkovalo je surovin. Brž ko so bili obnovljeni rudniki, premogovniki, železarne in livarne, je pa začela naraščati tudi proizvodnja v panogah lahke industrije.



Nov regulacijski jez v Bosni

Poleti leta 1946 je kovinska industrija že skoraj normalno obratovala. Junija istega leta je dala prvo jeklo guštanska jeklarna, sledile so Store in Jesenice. Kovinska industrija je mnogo pripomogla k obnovi, zlasti mostov in železnic. Ko smo še bili sredi najtežjega obnovitvenega dela, so se že začeli vrstiti veliki proizvodni uspehi. Tako je na primer guštanska železarna že marca 1946 presegla predvojno proizvodnjo. Železarna v Storah je bila povsem obnovljena ob istem času. Tedaj je začela obratovati tudi mariborska livarna. Delavstvo je začelo takoj tekmovati. Storitnost se je zelo povečala in pocenili so se izdelki.

Celo knjigo bi bilo mogoče napisati o obnovi naših industrijskih podjetij, o čudežih ustvarjalnega dela našega delavstva in iznajdljivosti naših ljudi. Toda pri nas ne obnavljamo samo starih obratov. Nastajajo tudi nove velike tovarne, kakršna je na primer tovarna glinice in aluminija v Strnišču pri Ptuj. To bo ena največjih tovarn te vrste v Evropi. V začetku bo proizvajala po 60.000 ton glinice na leto, pozneje pa tudi po 30.000 ton aluminija.

Ponos vse države pa je tovarna »Litostroj« v Ljubljani. Ob začetku obratovanja livarne septembra 1947 je to veliko podjetje, ki se razrašča v mogočnega industrijskega kombinata, dobila ime »Titovi zavodi, Litostroj«. Zgrajena so že številna sodobna tovarniška poslopja, toda zidarji so še na delu. Litostroj se razrašča v pravi industrijski kraj. Tu bodo ulivali vodne turbine za hidrocentrale in izdelovali številne druge pomembne strojne dele. Iz te tovarne bodo vozili tudi traktorji in avtomobili. To v resnici ni tovarna, temveč tovarne — zavod, skupek tovarn. Te tovarne pa bodo urejene najbolj sodobno. Zdi se ti, kakor da stopiš v svetišče dela, ko se ti odprejo vrata v to tovarno. Vse je tako veliko, mogočno, svetlo. Povsod se kaže smotnost načrtnega dela. Nudi se ti slika prihodnosti. Takšne bodo naše tovarne v prihodnosti. V njih bomo kovali našo lepšo prihodnost. Litostroj je sad naših zmag — zmage narodnoosvobodilne vojne in sad obnovitvenega in graditvenega dela v svobodi. Litostroj je najboljši dokaz, da smo na pravilni poti. Litostroj je pa tudi zagotovilo, da bomo izpolnili petletko.

Elektrifikacija, elektrarne. — Elektrarne so prav tako temelj industrije kakor na primer premogovna industrija. Elektrifikacija je pogoj napredka ter razvoja vseh gospodarskih panog. Tudi kmetijstva. V stari Jugoslaviji je bila Slovenija sorazmerno najbolj elektrificirana. Vendar je zaostajala za številnimi evropskimi državami. Imela je mnogo neizkoriščenih vodnih sil. Ni dovolj izkoriščala slabega premoga, ki je najprimernejši za pogon kaloričnih elektrarn. V Sloveniji je bilo osem javnih elektrarn z učinkom nad 1000 kW, sedem elektrarn z učinkom od 100 do 1000 kW in okrog 700 manjših, po večini zasebnih elektrarn.

Po osvoboditvi je bila prva naloga obnovitev poškodovanega električnega omrežja in izpopolnitev ter ureditev starih elektrarn. Nemci so oropali na Gorenjskem tudi 32 ton bakrenih elektroodvodov in jih zamenjali z železnimi žico. Iz skladišč so odpeljali okrog 250 ton bakra

in 30 ton železa. Primanjkovalo je materiala, pa tudi strokovnjakov. Vendar smo premagali vse začetne težave. Sorazmerno hitro je bila obnovljena elektrarna v Dravogradu. Popravili so naprave v velenjski, falski in tržiški elektrarni. Začeli so graditi in obnavljati daljnovode. Začela se je elektrifikacija vasi. Nad 600 krajev je zaprosilo že leta 1945 za elektrifikacijo. Ljudstvo je začelo takoj sodelovati.

Začeli smo pa tudi graditi nove elektrarne. Na Mariborskem otoku smo dogradili največjo hidrocentralo v državi. Gradbena dela so bila končana poleti 1947. V Mostah pri Zirovnici gradimo visoko dolinsko pregrado. Zajezili bomo Savo. V bazenu se bo nabiralo po pet milijonov kubičnih metrov vode. Ogromna vodna sila bo vrtela vodne turbine v mogočni hidrocentrali. Elektrarna

bo dajala tok železarni na Jesenicah in prebivalstvu. Zgradili pa bomo še eno močno hidrocentralo pri Medvodah. Pripravljalna dela so se začela. Pozneje bomo gradili hidrocentrale še drugje na primernih krajih, kjer se ni izkoriščena vodna sila, n. pr. ob Dravi med Dravogradom in Mariborom. Vsa Slovenija bo gosto preprežena z električnim omrežjem. Vsa industrija bo primerno elektrificirana. Toda elektrificirane bodo tudi naše vasi, naše kmetije. Elektrificirane bodo železnice. Električni tok bo poceni. Pripomogel bo, da se bo silno dvignila naša proizvodnja v vseh gospodarskih panogah in da bomo vsestransko napredovali. Električna pomeni začetek nove dobe — dobe blaginje, dobe načrtnega gospodarstva.

Pred nami je lepa prihodnost. Blizamo se ji z velikimi koraki. Naglo izpolnjujemo velike naloge petletke.

Lenart Baloh:

MLADINSKA PROGA ŠAMAC — SARAJEVO!

»Lojze, na Mladinsko progo greva letos!« je povedal še med vrati sosedov Franco, ko je vstopil pri Barletovih tisti večer v hišo.

»Kam?« sta oba hkrati vprašala Lojze in njegov oče, ki sta pravkar pospravljala zadnje ostanke iz sklade. Ko na povelje sta oba naenkrat odložila žlici in vprašujoče pogledala sosedovega Franceta.

»Kam, da bosta šla?«

»Na Mladinsko progo! Le poglejta, kaj piše v časopisu!« Razgrnil jima je na mizo številko »Mladine«, ki mu jo je brat malo prej prinesel s pošte. Pokazal jima je na naslov:

»Največja delovna naloga mladine Jugoslavije
v 1947. letu:

Mladinska proga Šamac—Sarajevo!«

»Kakšna proga? Kaj pa nas briga ta proga?« se je namrdnil Lojzetov oče in odrinil časopis izpred sebe.

»Pa še kako nas briga! Kar poglejta, zakaj se gradi Mladinska proga Šamac—Sarajevo!« se je razvnel Franco in jima začel čitati:

»Dolina reke Bosne je polna rudnega bogastva, v katerem je najvažnejša železna ruda. V teh krajih so tudi veliki sloji premoga. Tako sta se združila dva glavna pogoja za razvoj teške industrije. Od tempa, s katerim se bo gradila teška industrija v dolini reke Bosne, je v mnogem pač odvisna tudi brzina industrializacije vse naše države in uresničenje našega prvega petletnega plana.

Ob perspektivi razvoja našega gospodarstva sploh se pričakuje porast prevozov po železnici Sarajevo—Brod, ki že sedaj ne more zadovoljiti prevoznih potreb. Zato je treba čimprej izgraditi progo normalnega tira, da bi prevoz ob priliki večjih del ne oviral industrializacije.

Izgradnja črne metalurgije v dolini reke Bosne je osnovni, toda ne edini razlog, ki zahteva naglo zgraditev proge Šamac—Sarajevo. V dolini reke Bosne so že sedaj velika podjetja lesne industrije, so pa tudi veliki sloji laporja, iz katerega se izdeluje cement in obstoje možnosti za razvoj drugih industrijskih panog.

Nič manj važno ni tudi to, da pomeni proga Šamac—Sarajevo del bodoče proge, ki bo vodila do luke Ploče ob Jadranskem morju, ki bo pospešila razvoj naše pomorske plovbe, za katero je mnogo ugodnih pogojev.

Ne da bi omenjali mnoge druge gospodarske zelo važne razloge, ne da bi poudarjali, kaj pomeni vsaka železnica za razvoj kulture in povečanje življenjskega standarda ljudstva, zadostuje to, kar smo navedli, da je zgraditev te železnice med najvažnejšimi nalogami v državi, ki se morajo uresničiti v najkrajšem času.

»Nu, sedaj vidita, zakaj gre!« ju je vprašujoče pogledal Franco.

Tisti večer so še dolgo govorili o progi in o mladini, ki jo bo gradila. Lojzetov oče ni bil tako trd v



svojih besedah in tudi pri Francetovih je šlo doma vse po sreči in tako sta se Lojze in Franco vozila že s prvo skupino prve izmene brigad na Mladinsko progo v Bosno.

Novomeška brigada, v kateri sta bila tudi Lojze in Franco, se je nastanila v Begovem Hanu, nedaleč od Zenice. Ze prvi dan so si začeli urejevati barake in taborišče, v katerem bodo prebili polna dva meseca. Sredi taborišča so postavili drog, na katerega bodo vsak dan dvigali brigadno zastavo. Ob barakah in okoli droga so napravili gredice, na katere so s kamenjem sestavili parole in peterokrako zvezdo, tako da je taborišče dobilo tudi lep zunanji videz.

Prvega aprila, ko se je vršila v Šamcu slovesna otvoritev del na gradnji Mladinske proge, je stala z vsemi 123 brigadami tudi novomeška, pripravljena na juriš.

Ko je prometni minister zvezne vlade, tovariš Todor Vujasinović, zakopal prvi kramp v traso bodoče proge v Samcu, tedaj se je zagnala tudi novomeška brigada na traso pri Begovem Hanu — in juriš za izgradnjo Mladinske proge Samac—Sarajevo se je začel.

Lojze ni še nikoli tako kopal ko ta dan. Nekaj zato, da ne bi zaostajal za drugimi; saj je kmečki fant in vajen dela; drugo pa zaradi splošne navdušenosti, ki je zajela vso brigado v zavesti, da ostvarjajo nekaj velikega, da ostvarjajo petletni plan.

Franč je vozil samokolnice. On je trgovčev sin in doma ni dosti delal. To se mu je kaj kmalu poznalo, ko se je zasvetil sredi dlani najprej majhen žulj, potem pa je vse bolj rastle in rastle. Stisnil je zobe in trpel.

Na mnogih rokah so bili danes na Mladinski progi žulji, zato pa je zrastle majhen del proge. Žulji bodo iz dneva v dan izginjali, ker se bodo sčasoma utrdili, proga pa bo z vsakim dnem rastla. Še dež, ki je začel na lepem škropiti, jih ni pregnal z nasipa.

»Saj smo komaj začeli, pa bi že odnehali?« je vzkliknil Lojze in še bolj zamahnil s krampom.

Proti večeru, ko so se vračali domov v taborišče, je dež ponehal. Bili so utrujeni, vendar ne toliko, da ne bi priredili tudi oni slavnostni večer ob tabornem ognju — svojem prvem tabornem ognju na Mladinski progi.

Lojze in Franč sta sedela skupaj. Ozirala sta se po tovariših iz druge brigade, ki je prisostvovala njihovem programu ob tabornem ognju. Sele nekaj dni so skupaj, pa so se že pomešali med seboj, kot da bi bili že dolgo najboljši tovariši.

Komandant jim je govoril o velikem delu, ki jih čaka, o težkih nalogah. Ravno danes je dejal predsednik Centralnega sveta LMJ, tovariš Rato Dugonjić v Samcu, ob priliki slovesne otvoritve del na Mladinski progi:

»Graditelji Mladinske proge ne smejo nikdar pozabiti, da se ravno oni nahajajo na posebno važnem mestu. Na vas gleda vsa Jugoslavija, in ne samo Jugoslavija, ampak tudi drugi. Vaše uspehe, pa tudi neuspehe bodo ljudje tolmačili tako ali drugače. Pozabiti ne smete, da se mora vaš polet in vaše navdušenje preliti tudi na ostala področja dela v Jugoslaviji. Na drugi strani pa bodo sovražniki naše domovine skušali na vse mogoče načine zmanjšati značaj tega, kar gradimo!«

In še dalje je dejal:

»Tovariši, na tej progi, kakor tudi na lanskeoletni, a letos še veliko bolj kot lani, vidimo, da potrebuje naša domovina za izpolnitev petletnega plana dvakrat ali trikrat večje število kadrov, kakor jih imamo danes. Izkoristimo, tovariši, to veliko šolo, kjer se nahajamo, izkoristimo to šolo, kjer dobimo istočasno teorijo in prakso, da se čim več naučimo, da se bomo v bodočih letih razvili in izvedli vse velike zamisli maršala Tita.

Tovariši, ne pozabite, da tega velikega izpita ne poglagate le pred svojim narodom, temveč pred sto in tisoč



Brigadirji z Mladinske proge v kovaškem tečaju

mladinci iz drugih držav, ki bodo prišli na progo; tu bodo videli, kako dela mladina Jugoslavije!»

Po govoru se je oglasila pesem. Skraja plaho in utripajoče, pozneje pa se je vse bolj in bolj razživila in se kmalu razlila mogočno nad vso dolino Bosne.

Nekje se je oglasila harmonika. Vstopili so v kolo. V bratskem objemu z Ličani so se vrteli okrog ognja vse dotlej, dokler jih ni železna disciplina brigadnega življenja razgnala v postelje.

Jutri je nov dan in novo delo čaka.

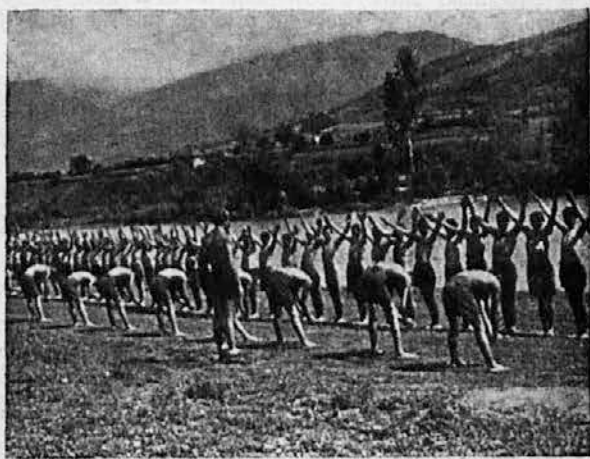
Lojze in Franč sta imela ležišči skupaj. Ko sta se vlegla na pogrado, je Lojze podvil roke pod vzglavje in se zamislil.

»Saj ne rečem, tudi doma sem delal, trdo delal od zore do mraka. In vendar mi ni bilo nikoli tako lepo pri srcu, nikdar nisem čutil tega, kar čutim danes, nekaj... nekaj... tako...«

»Ne morem povedati!« je vzkliknil na glas.



Na Mladinski progi uče nepismene pisanja



Graditelji Mladinske proge pri fizikalnih vajah



Članice LF so prišle na pomoč graditeljem mladinske proge

»Kaj ne moreš povedati?« ga je vprašal začuden Franco.

»Da se v meni nekaj — spreminja!« je dahnil Lojze in se obrnil na stran ter z nasmeškom na ustih zaspal. Za njim je zahrkal tudi utrujeni Franco.

Zunaj po taborišču pa je enakomerno hodila straža.

»Tovariš, poglej, pa sem ga le!« je vzkliknil Jovo in vtaknil palce svojih rok pod pazduho in ves navdušen pogledal starega Stipeta, ki je bil za mojstra v mehanični delavnici v Zenici.

»Saj sem ti rekel, da se boš naučil, le paziti je treba in dobro gledati!« ga je pohvalil mojster.

Prvič ta dan se je Jovu posrečilo sestaviti del motorja, ki mu je delal preglavice, odkar je prišel na Mladinsko progo in se učil za mehanika v tej delavnici.

Takrat, ko so njega in še dvajset tovarišev iz različnih brigad sprejeli v mehanično delavnico za vajence, je pisal materi v Zagorje:

»Draga mama! Sporočam ti veselo novico. Brigada me je poslala v mehanično delavnico, da se izučim tega poklica. Samo najboljši brigadirji so bili sprejeti in ne veš, kako sem vesel, da mi je dala brigada tako veliko priznanje. Oddolžil se ji bom s tem, da se bom marljivo učil in postal mehanik. Ali si moreš misliti in verjeti: ko se bom vrnil s proge, bom imel svoj poklic. Šel bom v tovarno ali pa kam drugam...«

Vselej, kadar je Jovo delal v delavnici, se je spomnil tega pisma svoji materi. Zato se je tako pridno učil. Ne sme razočarati svoje matere, pa tudi ne svoje brigade, ki mu je omogočila, da se lahko uči O, proga tudi daje!

Mladinski aktiv v Prijepolju v Črni gori je dobil pismo. Z Mladinske proge je prispelo in črke na ovitku

so razodevale, da je pismo pisala okorna roka. Na sestanku so ga odprli in prečitali.

»Dragi tovariši! Menda se boste čudili, da vam pišem. Tudi jaz se čudim sebi. Komaj dva meseca sem na progi in že sem se naučil pisati in čitati. Res, da pišem še nerodno in počasi, mislim pa, da se bom tudi pisavi hitro privadil. Tako sem bil vesel takrat, ko sem z odličnim uspehom položil analfabetski tečaj. Sklenil sem, da pišem svoje prvo pismo vam, ki ste mi omogočili, da sem šel na Mladinsko progo in se naučil tu vso abecedo. Hvala vam za to!

Pozdravljam vas vse in sem vam hvaležen, vaš tovariš

Blagojević Mile.«

Včasih jo je vedno glava bolela in vsaka najmanjša sapica ji je škodovala — ko pa je bila tako nežno bitje, prav pravi »mamin srček«. Namreč našo Zdenko mislim, Zdenko iz Ljubljane — pa ne povem katero, bi jo bilo mogoče sram in bi zardela. Pa je le bilo tako, dokler ni prišla v brigado na Mladinsko progo.

V brigadi se kaj dosti ne menijo za taka rahločutna bitja. Brigadni red je za vse enak.

»Oh, kaj bi mamica rekla, ko bi me videla, da moram tako zgodaj k jutranji fizikulturi!« je mislila prve dni, ko je prišla na progo. »Gotovo bom zbolela!«

Pa ni zbolela, kaj še! Kar dobro ji je dela ta fizikultura. Tako se je utrdila, da ji niti ploha ne škoduje, ki jih včasih ujame pri delu poleg mostu. Pa tudi tek je dobila. Tako ji gre vse v slast, da gre katerikoli dvakrat po kosilo, kadar imajo kaj več.

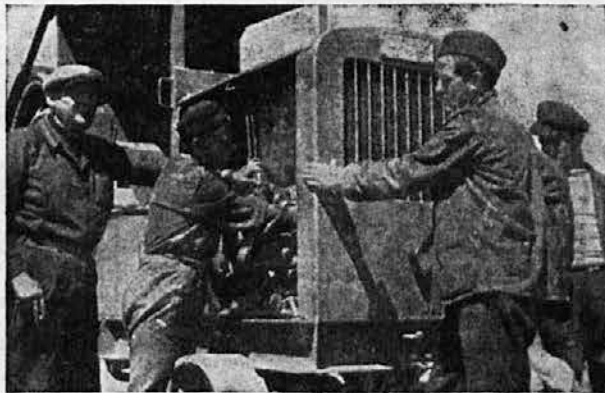
Nič več ni to slabotna Zdenkica, ki jo glava boli in ji vsak vetrič škoduje. Zdaj je Zdenka, ki pride zjutraj prva k »zarjati«, se razgiblje, telovadi in osveži, potem pa na nasipu, poleg mosta, prevrača zemljo, da jo je veselje pogledati. Če ne verjamete, pa ji pogledajte na prsi — udarniška značka se ji sveti in to, Zdenka že ve, to je predvsem zasluga fizikulture. Zato je v vsaki brigadi na Mladinski progi slednje jutro prva — fizikultura.

Vendar pa je na progi tudi trdo življenje. Pa ne tako trdo življenje, kot si mislite tisti, ki niste bili na progi. Povsem drugačno. Da se ustvari nekaj tako velikega, kot je Mladinska proga, je potrebno tudi požrtvovalnosti in napora.

V predoru na Vranduku je temno in težak zrak, pomešan s prahom skal, ki ga delajo kompresorji, tišči k tlom. Tu na koncu predora, kjer je samo skala pred teboj, tu je najhujši boj. Skozi te skale mora voziti vlak! Mile Borčić, Mato Bogović in drugi mineri to vedo. Zato pojejo tu na koncu predora dan in noč kompresorji in pokajo mine. Tu je vročina in pot lije s polgolih teles, in prah se lepi na žejne ustnice ter leze v oči. Tam, kjer je borba najhujša — je zmaga najbolj zaslužena in napravi največ veselja in navdušenja. Zato se brigadirji, ki jih včasih prinese iz predora nezvestne od težkega



Graditelji Mladinske proge pri čitanju časnikov



Brigadirji z Mladinske proge v tečaju za mehanike

zraka, ko se prebude, vrnejo naravnost v predor in jim je žal časa, ki so ga izgubili, ko jih je zdelal napor. Saj ga ne boš prepračil, da naj gre počivat.

»Znaš, brate, tunel je dugačak 1528 metara — i 29. novembra će doći prvi voz iz Šamca za Sarajevo. Nesmije, da čeka na nas!« in že zgine v rov.

Tu so junaki dela, tu so — heroji!

Mile Borčić, Mato Bogović, Krević Aldo, Tokić Blažo, Rižnjak Anton, Bajot Radomir, Drašković Bogić in preko 200 drugih udarnikov je vriskalo in metalo kape v zrak od navdušenja, ko je bila izvojevana zadnja zmaga v predoru, ko je bil predor Vranduk 28. junija ob 11.45 prebit 30 dni pred predvidenim rokom in 17 dni pred sprejeto obvezo. Takrat so pozabili na ves napor, na vse težkoče, s katerimi so se borili. Vranduk je bil krona vsega tega težkega življenja, te borbe, in nov, velik doprinos, da bo proga res stekla do postavljenega roka — 29. novembra 1947.

To ni vse, kar se da napisati z Mladinske proge. Še mnogo, mnogo bi se lahko napisalo. Napisalo bi se lahko, da ne bo samo Jovo prišel na progi do poklica, temveč tisoči in tisoči drugih Jovotov, Francetov, Nazifov itd. Pa ne samo do mehaničarskega poklica, — tudi do zidarskega, tesarskega, kovaškega, železničarskega, administratorskega, vrtnarskega, šoferskega in celo vrsto drugih.

»Mladinska proga je šola.« In brigadirji polagajo v tej šoli izpite pred svojim narodom in pred vsem svetom.

Ivo Tomc, udarnik IX. LMDB:

O DELU, TEKMOVANJU IN UDARNIKIH NA MLADINSKI PROGI ŠAMAC — SARAJEVO

Bosna je doživljala svoj najbolj vroči letni čas, ko je naša IX. ljubljanska omladinska brigada »Franceta Prešerna« prispela na svoje delovno mesto v II. sekcijo, ki se je nahajala v okolici Doboja.

Imeli smo dva dni časa, da smo se odpočili od dolge poti in si nekoliko ogledali okolico, ki je nas vse zelo zanimala. Po dveh dneh pa smo se odpočiti in v najboljšem razpoloženju odpravili prvič na naše novo delo.

Ker je bila proga na tej sekciji že položena, je naša brigada izkopavala le jarke ob njej ter planirala. Prve dni smo imeli precej težav, nismo bili vajeni podnebja in sonce je žgalo ves dan po naših občutljivih hrbtih. Delo je bilo razdeljeno po fizični moči brigadirjev. Norme še niso bile uvedene, ker je bila brigada razkosana. Vendar smo imeli dobre rezultate pri delu. Čete niso tekmovalle samo s fizičnim delom, ampak tudi v dvigu discipline, na kulturno-prosvetnem polju itd. Čez teden dni je bila že uvedena prehodna zastavica čet in sedaj se je šele pričelo pravo tekmovanje med četami in tudi med posamezniki. Tekmovanje je postalo še živahnejše, ko je brigada dobila desetdnevni delovni nalog, in sicer izkopati novo strugo na mali rečici v dolžini sto metrov. Struga je morala biti štiri do pet metrov globoka in osem metrov široka. 18. julija smo pričeli s tem delom. Četne trojke so se borile za najboljši rezultat v brigadi. Posamezniki so dosegali normo, najboljši so jo prekorčili za 10 do 15 % in več.

Zvečer je bila pri čitanju dnevne zapovedi pohvaljena najboljša trojka, najboljši brigadir pa je dvigal in spuščal brigadno zastavo. Vsak od nas si je hotel priboriti to priznanje za delo. Tako je nastala ostra borba



Prebit je predor Vranduk na progi Šamac—Sarajevo

Je pa še mnogo tega, kar se ne da popisati, kar čuti vsak brigadir v sebi, ko gradi svojo domovino — ko gradi in vidi, da ni sam, da so z njim črnogorski mladinci, Makedonci, Srbi, Hrvatje, Bosanci — vsi kot ena sama velika družina v taki hiši, kot je Jugoslavija, nova Jugoslavija.

Naši sovražniki nam ne bodo mogli zmanjšati značaja tega, kar gradimo mi — ker vemo, da gradimo petletni plan, gradimo novo Jugoslavijo — gradimo svojo bodočnost!

za preseganje norm; posamezne trojke so stalno prekorčile normo za 52, 90, 159, 193, 277 in celo za 313 %.

Posamezniki, ki v začetku niso prav vedeli, kako bi se dela najuspešneje lotili, so se učili pri teh najboljših trojkah in tako tudi sami dosegli lepe rezultate. Desetdnevni nalog je bil izpolnjen. Mi pa smo hoteli postati udarna brigada. Na brigadni konferenci smo se obvezali, da bomo posvetili ves naš prosti čas kulturno-prosvetnemu in fizikalnemu delu, da bo naša disciplina postala vsem zgled in da bo vsak posameznik dal od sebe kar največ more, da bomo vsi dosegli naslov udarne brigade. V kratkem času smo zadane naloge izpolnili in brigada je bila pohvaljena. To nas je še bolj podžgalo, delali smo, kar smo največ mogli in pritegnili v to obsežno delo slehernega posameznika. Naš trud ni bil zaman.

13. avgusta je bilo proglašanih prvih šest udarnikov, med njimi tudi dve tovarišici, in deset dni nato je postala naša brigada udarna. Pozneje je bilo proglašanih še 15 udarnikov in večje število pohvaljenih. Naš pevski zbor je bil med najboljšimi na drugi sekciji, imeli smo lep stencas, ki se je menjaval vsak tretji dan in bili smo pohvaljeni za najboljši nastop na fizikalno-prosvetnem festivalu.

Vse te uspehe smo si pa priborili le z izredno požrtvovalnostjo in vztrajnostjo. Vezalo nas je veliko tovarštvo in zavest, da smo udeleženi pri izredno važnem delu, to je pri izgradnji naše omladinske proge Šamac—Sarajevo. Tekmovanje je bilo glavni povzročitelj naših doseženih uspehov, najboljši in najzavednejši brigadirji pa glavna sila pri izvedbi naših obvez.

Opirajoč se na dane pogoje je naša in vse ostale brigade izpolnila prvo veliko nalogo v našem petletnem planu. Vsi smo se zavedali dolžnosti do naše mlade domovine, ki bo z našim trudom in delom preurejena nudila vsem svojim narodom lepše in lažje življenje.

PREKMURSKO POLJE BOMO IZBOLJŠALI

V Prekmurje so prišli pedologi s svojimi lopaticami in solno kislino. Prišli so geodeti s svojimi aparati za snemanje terena. Pedologi so izkopali mnoge jame po njivah, pašnikih in gozdovih. Jame so do dva metra globoke. V nekaterih je talna voda.

Geodeti gredo s svojimi aparati po vsem Prekmurškem polju med Soboto in Lendavo.

Prišli so inženirji. Ustavljajo se ob Muri, od Ledavi in njenih pritokih, ob pedoloških jamah. Razgrnili so zemljevide.

Zakaj vse to?

Prekmurje nosi na svojem telesu stare, nikoli zaceljene rane: tej rani se pravi regulacija Mure in Ledave. Te rane niso nikdar resno zdravili.

Prvič kopljejo pedologi na Prekmurškem polju jame za raziskavanje tal. Kopljejo jih, da naposled s svojimi očmi in aparati pogledajo, izmerijo in pretehtajo vrednost teh večno poplavljenih, zamočvirjenih ali od suše sežganih tal. Prvič geodeti in inženirji s svojimi instrumenti in merili preiskujejo zemeljske, vodne, podnebne in vse ostale razmere v tej pokrajini, ki velja za enega glavnih žitorodnih predelov Slovenije.

Zakaj vse to?

Naša zemlja, ne samo v Prekmurju, marveč vsa, od severa do juga, priča o malomarnosti in brezbriznosti oblasti preteklih časov. Nikomur ni bilo dosti mar, da nam vode izpodjedajo plodno zemljo, da nam močvirja požirajo travnike in pašnike, da nam suša jemlje pridelke, ki bi jih z namakanjem lahko rešili, da raste bodoče grmičevje tam, kjer bi z nekaj truda lahko pridelovali dobro pšenico ali krompir.

Mi pa iščemo zemljo. Iščemo več plodne zemlje, več njiv, več pašnikov in travnikov. Iščemo vsako ped zemlje, na kateri bi mogli pridelati več pšenice, več detelje. Mi zlasti potrebujemo več in boljše zemlje za industrijske rastline.

To so važne postavke v našem kmetijskem planu. Mi industrijskih rastlin ne bomo pridelovali na račun ostalih kmetijskih kultur. Pridelovali jih bomo na račun zemlje — tiste zemlje, ki doslej ni še rodila ali pa je premalo rodila.

Tako se je porodil načrt o regulaciji Mure in Ledave z njenimi pritoki, o melioraciji vsega Prekmurskega polja.

Pridobiti in izboljšati moramo okrog 50.000 hektarjev plodne zemlje. To zemljo predvsem potrebujemo za pridelovanje sladkorne pese, pa tudi oljne repice in drugih industrijskih rastlin. Z melioracijo Prekmurskega polja smo rešili važno postavko petletnega kmetijskega plana — pridobili bomo 20.000 hektarjev plodne zemlje.

*

Stiri in trideset pedoloških jam so izkopali v našem Prekmurju. V zemeljskih plasteh je zapisana vsa milijonletna zgodovina zemlje. Pedologi so prvič pogledali, kaj so tisočletja zapisala v zemeljske plasti Prekmurskega polja. Za izboljšanje te zemlje je naša oblast pripravljena žrtvovati mnogo človeškega dela in mnogo denarja. Zato pedologi kopljejo po njivah in travnikih, po gozdovih in pašnikih jame, da doženejo, ali je vredno žrtvovati za to polje toliko človeškega truda in toliko denarja.

Prekmursko polje je naplavina reke Mure in njenih pritokov. Nastalo je v davnih tisočletjih, ko se je ledena doba na zemlji umikala toplejšemu podnebj. Takrat se je tudi Mura, ki se je dotlej kot morje razlivala po vsej nižini, vračala v svoje skromnejše korito.

Med zelenimi, nekoliko zamočvirjenimi travniki ob njenem toku še vedno razločimo ostanke nekdanje Murine

struge. V tisočletjih se je njeno korito neprestano pomikalo sem in tja.

Regulacijo Mure izvajamo že od preteklega leta. Na vrsti je regulacija Ledave in njenih pritokov.

Pedološke jame nam povedo, da je prekmursko tlo v velikem delu podzolasto, to se pravi, da je brez apna. Voda je že zdavnaj iz vrhnjih plasti zemlje izprala vse apno. Videli smo travnike, na katerih v tem poletju ni zrasla trava razen nekaj plevelov. Letošnja suša je izpila vso vlago celo na zamočvirjenih travnikih, da niti kislava trava ni mogla zrasti. Kljub temu lendavski kmetje kosijo te travnike.

*

Nastaja vprašanje osušitve in namakanja stotin in stotin hektarjev zemlje — ki bi bila tako rekoč na novo pridobljena za naše kmetijstvo.

Inženirji razgrinjajo zemljevide in tuhtajo. Nekje ob avstrijski meji bi zajezili Muro. Od tam bi šel po vznožju goriških gričev tja proti Dolnji Lendavi in mimo nje namakalni jarek. Teren je primerno nagnjen, za namakanje izredno prikladen. Jarek bi se vil nad cesto Murska Sobota—Bogojina—Dobrovnik—Dolnja Lendava. Iz njega bi namakali gorjovo polovico Prekmurskega polja. Vse prekmursko polje bi prepregli z namakalnimi jarki. Ob sušnih poletjih bi po njih dovajali kulturam na poljih in travnikih potrebno vlago.

V sistemu namakalnih se bodo morali nahajati osuševalni jarki.

Inženirji preudarjajo nad zemljevidi: Kobilski potok, Ledava, Črnski potok in Radmožanski kanal — tri vzporedne struge, oddaljene druga od druge komaj nekaj sto metrov. Naravno je treba popravljati. Človek lahko odkaže rekam in potokom nova pota, ako s starimi ni zadovoljen.

Zakaj tri vzporedne ozke struge, ko bi mogla biti samo ena? Napeljali bodo Kobilski potok v strugo Ledave prej, kakor ga je vanjo privedla narava. V strugo Ledave bodo napeljali tudi Črnski potok in morda še Radmožanski kanal. Novo strugo bodo primerno razširili, z ustrežajočimi profili dali dovolj prostora trem potokom v eni sami strugi.

*

Mura ne bo več prestopala bregov. Tudi Ledava in Kobilski potok ne bosta več poplavljala polja in travnikov, vasi in pašnikov. Načrt za melioracijo vsega Prekmurskega polja se izdeluje. Ta načrt je ena izmed postavk v petletnem planu kmetijstva. Za inženirji, za pedologi in geodeti bo prišlo na Prekmursko polje sto in sto delavcev. Prišla bo mladina in zasadila v zemljo lopate. Izsušeno zemljo bodo kmetovalci posuli z drobnim apnenim kamenjem. Dali ji bodo apna, t. j. življenja. Tedaj bo stotine in stotine hektarjev zemlje razbrazil plug. Puste, nerodovitne pašnike bodo preorali in jih izpremenili v plodno zemljo. V vročih poletnih mesecih bo po mnogih jarkih tekla voda do njiv in travnikov in ajda bo lahko rasla visoko, ne bo ostajala pri tleh, kakor danes. V razsežnih nasadih bo rasla sladkorna pesa, ki bo dajala dober sladkor.

Kmetje po vaseh že obljublajo svojo pomoč. Ko bo prišel čas, bo šlo vse, kar lahko dela, pomagat. Ze štejejo, koliko prostovoljnih ur dela bodo dali.

*

Lagodno teče Mura mimo treh Bistrice po novi, regulirani strugi. Z vodnim mahom pokrita voda v napol izsušenem koritu Ledave stoji — nikamor se ji ne mudi. Po travnikih že cvete podlesek. Skozi porumenelo listje dozorevajoče koruze šušti zgodnji jesenski veter. S to zemljo, ki je težka in trda, kakor je težak in trd ječmenov kruh, bije prekmurski kmet stoleten boj za obstanek. Danes mu prihaja na pomoč naša nova, ljudska oblast, da z vsemi razpoložljivimi sredstvi izvede takojšnjo regulacijo Ledave in njenih pritokov ter izboljšanje vsega Prekmurskega polja.

KRAJI IN LJUDJE VZDOLŽ TRASE ŠAMAC—SARAJEVO

Odlomek popotnih zapiskov iz junija 1947.

Obračam se k tebi, mladina...
TITO

O brigadah, brigadirjih, krampih in kubikih so že mnogo pisali. Pisali so zgodbe in jih bodo še. Tega nisem napravil. Le nekaj beležk sem si zapisal v zvezek, ki sem ga nosil vso pot s seboj, da bi imel spomin na srečavanja s kraji in ljudmi, spomin na vtise, ki so s tako neugnanilo silo name pritiskali, spomin na misli, ki so se mi križale ob pogledu na to veliko delo. Ko spet prebiram te liste, komaj še razločim črke — pisane so bile s svinčnikom, da je pisava že zabrisana, in nečitljivo, v naglici: največkrat na kolenih, ko sem sedel v vlaku, na prevrnjeni samokolnici, pod kakim drevesom. Spomin na vse pa je še živ in ne bo nikdar zbledel.

Ljubljana—Beograd

Gremol!

Pred nami je trinajst ur vožnje. Treba se je udomačiti v vlaku. Mesto imamo kar ugodno — poleg naju še dva vojaka in troje mladih ljudi — dva fanta in dekle — ki jih na prvi pogled lahko presodiš: tujci! Nekam čudno se obračajo, in čim pade prva beseda iz njihovih ust, vidiš, da se nisi zmotil: kar govorijo med seboj, ti je nerazumljivo. No — če potujejo samo do Zagreba, bo še vedno čas, da se tudi z njimi pomenimo in izvemo, kdo so. Fanta se precej med seboj menita. To mora biti kak severnjaški jezik — tudi po obrazih in vsem zunanjem videzu jih hočeš nočes uvrščati tja nekam med Holandijo, Island in Norveško.

Z vojakoma se brž zapleteva v razgovor. Ne mine pet minut, smo z našim pomenkom že pri stvari, o kateri se danes mladi ljudje pri nas največ menijo: pri Mladinski progi. »Pozdravite nama vse brigadirje!« naročata tovariša v uniformi.

Ko čujeta tujca v našem razgovoru večkrat besedo »Mladinska prog«, postaneta pozorna. Opazim to in se obrnem do njiju. Pa se je le posrečilo, da se za silo sporazumemo z različnimi tujimi jeziki, ki jih eni in drugi po malem lomimo. In brž vidimo, da smo si pravi tovariši: tudi oni trije potujejo na prog — Danci so, zaočali so za svojo brigado, ker so bili nekaj bolni, pa so se zdravili v Ljubljani.

Potlej pa pripovedovanje o njihovi dolgi poti — Američani so jih gnali dvakrat v Pariz — o vseh drugih ovirah, ki so jim jih zapadnjaki stavljali na pot, pa o progi, o našem delu, o njihovi deželi...

Peljem se skozi Savsko sotesko. Za naše pojme je tu Sava še kar skromna voda — Petr in Ib pa vesta povedati, da je največja reka pri njih doma precej manjša od nje. In najvišja gora — saj ni da bi pravil! Koliko večje so šele razlike v sami ureditvi življenja. Petr pravi: »Rad imam svojo domovino — vašo pa poznam šele tri dni. Vendar čutim, kako je vaše življenje vse kaj drugega kot pri nas! Vi ste mladi, vi dihaite in delate — mi pa...« Kar nekam žalosten je postal.

S še večjim ponosom sva pričela razkazovati našo zemljo, kolikor smo jo mogli videti iz bežečega vlaka.

Zidani most... Krško polje... Bizeljski griči... Zagreb...

In še naprej, naprej. Pot skozi slavonsko ravan... Požeški griči na levi... Širina...

Vzporedno z našim tirom teko sledovi drugega tira, ki so ga Nemci pri pobegu razbili. Pripravljajo se obno-



Ljubo Ravnikar: Motiv s proge Brčko—Banovići

vitvena dela — magistralna železniška prog Jugoslavije — Zagreb—Beograd — mora biti dvotirna!

Slavonski Brod. Petr, Ib in Grede izstopijo. »Na svidenje v Danski brigadi!«

Mi pa že spet gremo naprej. »Evo!« pokaže Dušan na oni breg Save. »Vidiš ga — prvi minaret, ki ga srečava.« Kajpak — na desnem bregu je že Bosna. — Prvo bežno srečanje z njo, ki sem jo prvič kot otrok spoznal iz »Gospodina Franja«, pa se mi je takrat zdela nekaj posebnega, čudnega — skoraj kakor dežele iz indijane-ric. Potem lani — pisma z Mladinske proge — takrat mi je zaživela pred očmi vsa drugačna. Pred nekaj meseci so me zgrabile Andričeve knjige. A vse to ni bilo pravo — zdaj šele me bo vsa zajela. Bosna, ki nam je vsem v mislih, ki si jo predstavljamo vsak po svoje, dokler je nismo videli. Ko ji pa pogledamo iz oči v oči, tedaj... a to je bilo šele nekaj dni kasneje.

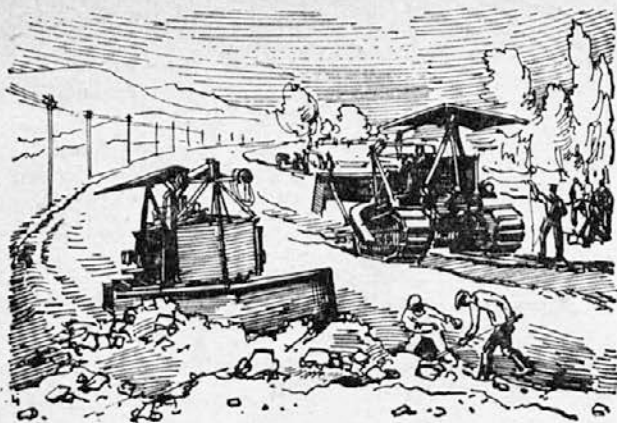
Strizivojna-Vrpolje. Tu je odcep na Šamac. Majhna postaja — v nekaj mesecih bo eno najvažnejših železniških križišč Jugoslavije.

Vinkovci! »Poglej, tod gredo tirnice proti Brčkemu. Saj tam vozi vlak, vlak z Mladinske proge! Tu smo se lani peljali na delo, potem pa 7. novembra na otvoritev...« Spet ve toliko pripovedovati. — Pokrajina naju že utruja. Dosti imava še do Beograda — mrak že pada, dežela naokrog je vseskoz enaka. Ne gledava je več. Dosti se imava meniti o dveh velikih stvareh, ki sta pred nama: prvo srečanje z Beogradom — in Proga, Proga!

Štirje dnevi v Beogradu

Ze prvi vtis ponoči: niti ene ravne ulice. »Mesto na gričih,« pravi Dušan. Je hotel s tem spomniti na stari Rim? Jaz pa mislim na nekaj, kar nam je neskončno bolj blizu: na Moskvo. Kolikokrat smo že čuli in brali, kaj vsakemu Rusu, ne: vsakemu državljanu Sovjetske zveze pomeni že sama beseda »Moskva«: srce vse Zveze, ki z mogočnim utripom odmeva vsem tresljajem širne domovine. — Ze preden sva prišla sem, sem mislil na to primerjavo: ali bomo tudi mi občutili v prestolnici nepaj podobnega?

In nisem bil razočaran. Ko hodiš po valovitih beograjskih ulicah, ko vidiš tu Donavo in Savo, tam palače, drugod spet preproste domače hišice, tu najbolj vele-mesne prizore, tam v tišjih ulicah prizore najiskrenejše domčnosti, ko srečuješ ljudi iz vseh krajev Jugoslavije, ko čutiš ta potencirani delovni vrvež napetega skupnega dela za enojni cilj, pa hkrati prisrčnost in toplino vseh ljudi: domačinov in drugih, ki se jih ne manjka — takrat dihaš nekaj tistega občutja, kakršno navdaja sovjetskega človeka, kadar poje: Široka strana moja rod-naja..., takrat začuješ v sebi tihi, a prepričljivi, str-njeni odmev vseh tistih misli in čustev, ki nas navdajajo ob besedi: Jugoslavija, nova Jugoslavija.



Buldožerji pri gradnji ceste Ljubljana—Trst

Iz zvezne prestolnice v mladinsko prestolnico

Od Beograda do Broda se vozimo ponoči. Vlak je nabito poln — vse gre na Zagrebški velesejem. Tam se menda kar tare ljudi. Pa to je zdaj daleč od nas.

Pri Vinkovcih se prične daniti. A še vedno drem-ljemo. Pokrajino tu že poznamo. Kdaj bomo le v Brodu, da prestopimo mejo Hrvatske in Bosne?

Vendar — evo nas! Brž prestopimo! Pa je že prekasno — tudi ta vlak je nabito poln — še bolj kot oni iz Beograda v Zagreb. Tam sva vsaj še našla mesto, da sva sedela. Tu pa o sedenju ni govora.

Vlak na progi Brod—Sarajevo je zdaj vedno do zadnjega koticčka poln. Razumljivo — promet je podesetorjen. Velikanski aparat, ki je potreben za organizacijo in uspešno delovanje tako gigantskega podjetja kot je gradnja Mladinske proge seveda močno obremenjuje promet. Sicer pa ravno ob teh ozkotirnih vlakih — »Svabina mašina« so jih imenovali domačini, ko so Avstrijci po okupaciji in aneksiji zidali ozkotirno progo — prav očitno vidiš, kako neobhodno potrebna je nova železniška proga že za sam potniški promet. Kaj šele za še toliko važnejši tovorni tranzit, ki mu ta stara ozkotirnika že zdaj ne more biti kos — tem manj ob velikanskem razmahu, ki ga bo Bosna kot osrednja industrijska in rudarska pokrajina Jugoslavije doživela že v prvi petletki.

Cez most. Nekaj minut vožnje, pa smo na postaji Bosanski Brod. Avstrijci so tu sezidali velikansko bahiško postajno poslopje, da bi s tem na pragu Bosne dokumentirali svoje »prinašanje kulture« — ki nikdar ni poseglo v globino dežele. Danes je postaja skoraj docela uničena — oba Broda, Bosanski in Slavonski, sta v vojni hudo trpela. Vendar tovarne že spet s polno paro delajo, zidajo se stanovanjske kolonije...

Na peronu Bosanskega Broda prvič vidim muslimanke z zagnjenim obrazom. Bral sem že o njih, pripovedovali so mi, slike sem videl — a ko sem prvič živo videl pred seboj človeško bitje, ki hodi po svetu kot mrlič, ki nikdar ne more jasno pogledati v sonce, v to naše sonce — mi je bilo, kot bi me kdo na moč udaril. Prvi hip me mučna slika kar omami — in še dneve in dneve bo trajalo, da se bom tega mučnega vtisa znebil, ker se bom feredže pač privadil. Vendar mi bo še po tednih križarjenja po Bosni, še zadnji dan pred odhodom pogled na te ostanke tako grde preteklosti mučen — in vedno znova zaključje v meni: »Dajmo, proč, proč s tem!«

Pa se zapeljemo v bosensko pokrajino. Dolgo ne vozimo po ravnini — že so okrog nas griči, ki se v valovih vrsté na obeh straneh te vijugaste proge — naši inženirji se upravičeno smejejo avstrijskim graditeljem in pravijo: »Če je mačka sedela na travniku, pa je trasa napravila ovinek, da se ji je izognila. Bilo jim je še bolj prav, ker so bili plačani po kilometraži.« Zato je na vsej progi en sam kratak predor — kjer pač res že ni šlo drugače — skoraj nobenega useka: kar povrh hribov,

pa naokoli — ni važno, če je proga koristna deželi: da je le poceni in da bo dunajskim mogotcem čim hitreje prinesla masten dobiček iz bosenskega bogastva.

Griči. Majhna polja. »Šlvinjaki«. Vasice nekje v ozadju razgleda. Po vrtovih in poljih kmetje z najpreprostejšim orodjem. Muslimane brž ločiš — katoličanov in pravoslavnikov pa ne tako hitro; da jih spoznaš po noši, moraš že nekaj časa biti tu. Menda je bilo v takem okolju, kjer je nastala tista ljudska pesem, iz katere nam je tri tedne kasneje Božo v Zenici citiral dva verza — tista o »jabukih ranih« — ki sta nam bila tako všeč.

Griči se dvigajo, mi z njimi. Na misel mi pride, kako so doma vsi pripovedovali in pisali, da jih bosenska pokrajina silno spominja na slovensko, da se zato tem bolj domače počutijo tu: in res, isti vtis imam. Zanimivo pa je: zdaj se mi zdi, kot da sem sredi pristne gorenjske pokrajine. Privozimo okrog ovinka, pa vidim pred seboj Savinjsko dolino. Griči se malo razširijo, dolina je bolj prostrana: mislil bi: da si nekje na Dolenjskem ali na Stajerskem. Le gorci še manjka. In popoldne bom videl v Zenici kraj, ki bi ga prav lahko fotografiral in prodajal kot razglednico iz Ajdovščine.

Le ljudje, ves živeli — v tem je seveda razlika. Prav ob tej enakosti na eni strani, ob razliki na drugi začutiš vso težo dolga, ki ga ima Slovenija do Bosne in drugih zaostalih pokrajin: naša dolžnost, da jim pomagamo, je velika — a prijetna in lepa.

Na vse zadnje vendar! Pri Dobouju — prvo srečanje s samo Progo. Ozkotirnica tu zavoji v dolino Bosne. Dolina je tu široka morda kak poldrug kilometer. Tu nekje se izliva v Bosno Spreča, stara znanka lanskkih brigadirjev: slana reka, ki se v tuzlanskih hribih naužije soli. Dobouja samega ne vidimo dosti. V naglici pregledamo z bežnim pogledom široko razzidano mestoce po obronkih doline, odcep železnice proti Tuzli, lepi novi cestni most čez Bosno — vrh vsega pa mogočna stara kula — trdnjava, ki se po velikosti lahko kosa skoraj z Ljubljanskim gradom. Pa ni kaj dosti ohranjena — trpela je še v NAB, ker so Nemci in ustaši imeli v njej postojanko.

Na peronu pa — to je glavno doživetje, ko se prvič zapelješ v Dobouj: vrvež, ki je bil doslej že precejšen na tej železniški progi, postaja tu še vse živahnejši, še vse bolj poln. To, kar bomo še tolikokrat imeli priliko opazovati, vidimo že tu — v prvem kraju, ki neposredno skozenj vodi trasa Mladinske proge: vse življenje krajev v tej deželi je pod neposrednim, izredno močnim vplivom gradnje. Dočim je pretežni del teh mestec in vasi poprej bil tih, izgubljen v svojem miru in v svoji muslimanski brezbriznosti, je zdaj tu vse živo, polno dogajanja, stalnega gibanja in večnih novosti. Proga je osrednje dogajanje in doživljanje teh krajev z njihovimi ljudmi.

Nekaj časa smo bili že opazovali, da vozi tik za našim vlakom drezina. Tu nas je dohitela: tovariši z gradbenega vodstva. Morda z uprave sekcije (v Dobouju je sedež tretje), morda celo iz »Uprave gradilišča« v Zenici — najvišjega foruma vse Mladinske proge. Na peronu je vse polno brigadirjev — eni gredo na tečaje iz svoje brigade — teh je največ — drugi so prekomandovani, nekaj jih pojde morda na zdravniški pregled ali prihaja z njega, brigadni funkcionarji so bili na kakem sestanku ali konferenci na štabu sekcije — vmes pa domačini, in tudi njih potegne to življenje za seboj, da se gibljuje vse hitreje in živahneje, kot so bili vajeni doslej.

In zdaj je tu trasa. Ves čas odslej do Sarajeva pojdejo štiri linije vstric: struga Bosne, cesta, nasip ozkotirne proge in trasa Mladinske proge. Včasih se med seboj križajo. Mladinska proga zlasti večkrat prečka reko, staro železnico in cesto (stara železnica teče do Zenice na desnem, od Zenice do Sarajeva pa skoz na levem bregu, cesta pa ves čas na levem) — a skupaj so vedno vse štiri. In tako lahko večji del Mladinske proge vidiš že iz samega vlaka.

Evo! Gradilišče! Taborišče! Brigada na delu! Barake! Fizikurno igrišče! Buldožer! Zastave! Pesem!

Kamioni! Slovenci, Hrvati, Makedonci, Srbi, Bosanci! Vse, vse, vse v enem: v delu, na Mladinski progi.

Ta prvi vtis je morebiti najsilnejši. Vedel si že, kakšna je bila lani Mladinska proga, pripovedovali so ti o njej, bral si nešteto opisov, tudi o letošnji si že marsikaj čul — a kar tu vidiš, mimo česar tu z vlakom hitiš in samo gledaš, gledaš, občuduješ — to vse ti je vendar popolnoma novo. Mnogo boš še v prihodnjih tednih videl podrobnosti, spoznal boš življenje v tej, v oni brigadi, spoznal organizacijo dela, marsikaj te bo še in še prevzelo — a to doživetje je najmočnejše. Proga, Proga, Proga.

To je tisto, kar so neštetokrat imenovali »pesem dela«.

Potem pa spet zanimivi kraji, ki jih pa ne moreš več opazovati z vsem zanimanjem, kot ga zasluži, ker te dojem same Proge premočno zagrabi. Tu so Zavidovići — ena največjih lesnih industrij v Jugoslaviji — menda celo sploh največja. Tam Maglaj — starinsko mestoce precej stran od železnice, lepo položeno v dolino, s kulo, džamijo in cerkvijo, ki vse tri gledajo iznad streh in ti dajo vtis tiste stare romantične Bosne, ki je danes — na kar smo ponosni — ni več in ki bo celo v svojih ostankih kmalu izginila.

Dolina se oži. Čim bliže prihajamo Zenici in Sarajevu, tem bolj se nam z obeh strani bližajo pobočja, ki pa tu niso več tako nedolžni položni griči, ampak strme rebri gozdnatih gora. Koliko je v teh hribih lesa, koliko je v tej zemlji rud!

Večkrat vidimo, kako preide trasa s tega brega na oni breg, kako se spet vrača: vsepovsod tod bodo mostovi. Tod so tekači Titove štafete brodili ali plavalji preko reke, nama pripoveduje brigadir, s katerim sva se zapletla v pogovor. Vsa pot štafete je tekla točno vzdolž trase, in kjer bodo nekoč mostovi, so fizikulturniki šli kar preko vode.

In naprej, naprej! Nemila. — Kmalu bomo videli Vranduk.

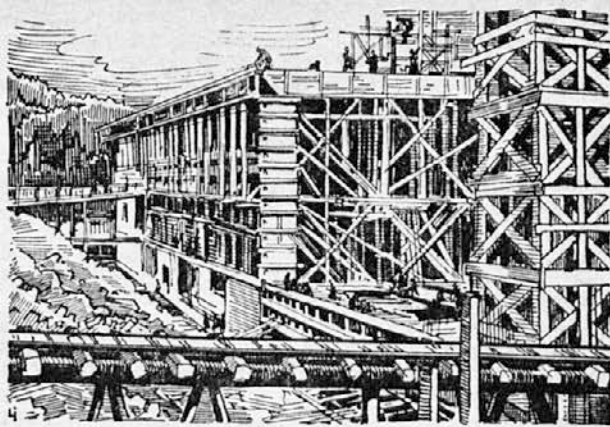
Evo — izhodna stran tunela. Potem pa se vozimo še dobre četrt ure, dokler ne zagledamo čudovitega mesteca Vranduka vrh skale in pod njim vhod v tunel. Pot, ki jo bo vozil vlak po novi progi, je nekolikokrat krajša od našega velikega ovinka, ki smo ga napravili okrog kolena Bosne.

Potem pa še in še. Še dobre pol ure, nama povedo, pa smo v Zenici.

Kmalu se dolina razširi. Na robu kotanje neke vidimo oblake dima, kmalu zagledamo še dimnike — še nekaj minut — in zavozili smo v Zenico, v mesto, kjer je središče vse Mladinske proge.

Zenica — pomlajeno mesto

Ob prvem srečanju s tem zanimivim mestom ti je skoraj nemogoče, da bi v njem videl le »Zenico, neko mesto v Bosni«. Z vsem svojim značilnim življenjem te sicer bode v oči, da kar gledaš in gledaš — a še vse močnejši vtis, ki ga dobiš prvi dan, je pojem: mladinska prestolnica. To, kar si zapazil že od Dobojja sem, še prej, vse od Broda navzgor — to vidiš zdaj tu v samem središču gradnje najjasnejše. Vsi ti kraji so še nedavno bili »stari« — danes se značilnosti njihovega vzhodnjaškega življa prepletajo s premočnim vplivom življenja Mladinske proge. Ni stvar le v tem, da vidiš na vsakem koraku brigadirja iz delovnih brigad, ne le v tem, da je promet toliko močnejši, da po nekdanjih mirnih ulicah teh mestec in vasi danes stalno drve kamioni, ni le v tem, da je na vlakih toliko več ljudi kot poprej, da lahko dobiš pri uličnem kolporterju v Zenici časopise iz vseh krajev FLRJ — od slovenskih do makedonskih. Mladinska proga s svojo novostjo je globlje prodrla v življenje Bosne: še sedijo stari muslimani po ure in ure nepremično pri svoji »kahvi«, še so tu »bule« — muslimanke v značilnih nošah zatirank — a celo v razgovoru teh ljudi se vedno znova pojavlja beseda »Pruga«, tudi oni hočeš nočeš morajo s svojimi mislimi in besedami spremljati to veliko delo. Najprej so mnogi morebiti postrani gledali vso reč. Tudi zdaj se marsikateri



Elektrarna v Bogatičih v Bosni

najbrž še ni sprijaznil z vsemi »novotarijami« (med katere sodi vse od gigantskih delovnih naporov pa tja do golih kolen mladih brigadirjev) — a počasi dobiva vse to korenine v tej deželi, in tudi poslednji hodža, ki mu ni prav, mora priznati, da stvar ni kar tako, mora priznati, da se prav zaradi teh »novotarij« njegova dežela spreminja, spreminja v srečnejšo domovino.

Razgovarjaš se s starcem, ki sedi tu pred »kavano« že najmanj tri ure, vidiš, da je mož neverjetno bolj razgledan po svetu, kot si sprva misliš — in se najdeš ob misli: kako dragocen je ta človeški material, koliko bo to ljudstvo še koristnega in dobrega napravilo, ko se bo naučilo delati, kakor se je v zadnjih letih naučilo boriti se za svoje pravice. Sicer pa si moraš, če si učen v mislih, kaj hitro sam ugovarjati: v zelo veliki meri so se že naučili delati — dve leti nove Jugoslavije sta prinesli v spodkopavanju zlih posledic islamskega nazadnjaštva toliko, da je komaj pojmiti mogoče. Kar oglej si delovne brigade bosenske mladine — dosti jih boš še srečaval, ko boš šel vzdolž trase — vsakih nekaj kilometrov boš zagledal nad kakim taboriščem rdečo zastavo z jugoslovansko trobojnico v zgornjem kotu. In te brigade so med najboljše.

Da: Bosna se prebujala, njena mladina se je že prebudila.

Za Zenico velja še v posebni meri, kar smo vajeni slišati zlasti od tujcev v večini naših mest: to je mesto nasprotij. Hodiš po ulici: značilna slika vzhodnjaštva. Stare, vegaste hiše, večinoma zidane v eno nadstropje, okna z lesenimi rešetkami, pred hišami v uličnem prahu otroci, otroci. Kdo ve, kaj se igrajo. Otroci so pač otroci, kajne? Dušan pravi, da se mu zde hiše, kot bi bile papirnate kulise. Ne vem, če je primerjava točna. Menda se je tega spomnil predvsem le zato, ker pri nas doma v resnici nismo nikdar videli take slike, ampak smo jo poznali kvečjemu iz kakega filma. Pa zaviješ okrog oga: cesta je široka, asfaltirana, svetla, ob njej vrtiči, prijazne hiše — zdeti se ti hoče skvala, da si v gosposki četrti kakega srednje- ali zapadnoevropskega mesteca.

Večeri se že. Ulice so še vedno živahne — prepleta se živahnost dveh vrst: na eni strani južnaško-vzhodnjaški živčav, ki pa proti večeru občutno plahni, na drugi strani smotno hitenje, delovna napetost graditeljev. Inženirji, brigadirji, štabni funkcionarji, kamioni, vozovi s hrano, tujci-gostje: kar hočeš, lahko najdeš v tem vrvenju, ki se ti ob prvem vtisu zdi neprodorno, nerazumljivo in neprehodno. V kratkem pa le začutiš, da to ni nered, ni anarhija, ampak visoko razvita organiziranost. Nekje so možgani, nekje je srce vsega tega.

To je »Uprava gradilišta«, to je »Štab omladinskih radnih brigad«. Z vsem, kar zraven spada. Od redakcije in tiskarne »Borbe na Omladinskoj pruzi« pa do prehodne menze, kjer dobe na osnovi bonov ekonomata Glavnega štaba hrano brigadirji, ki so le za dan ali dva v Zenici.

Tema je že skoraj popolna. Marko nam je pokazal menzo, da smo se navečerjali, potem nas pelje proti

Glavnemu štabu. Med potjo pripoveduje zanimivosti, ki bi jih radi že prvi dan izvedeli. Življenja in dela na Progi je polno. Ni, da bi o vsem mogel še znova praviti. V spominu ti navsezadnje ostanejo le široke barvne ploskve celotne slike — podrobnosti se zabrišejo in prepletejo v veliko enoto.

Nenadoma začujemo prodiren krik. Zdrznemo se — Marko pa se nam smeje. »Nič hudega — samo muezin kliče k večerni molitvi!« Štirikrat zapored ista zategla melodija — z vrha bližnjega minareta zveni daleč naokrog. Razločno vidimo njegovo silhueto, kako se odraža na jasnem nočnem nebu. Cisto majčken je videti od spodaj.

Le nekaj korakov — in smo blizu zvočnika na dvorišču glavnega štaba. Docela nekaj drugega se tu čuje: štirikrat svetlo zazveni signal trobe — prvi takti znane pesmi »Zaboravit nečemo Omladinsku prugu...«; potem pa: »Smrt fašizmu — sloboda narodu! Izgraditi Omladinsku prugu do 29. novembra — stvar je časti Narodne omladine Jugoslavije! Cvde radiostanica Omladinske pruge. Slušajte našo večerno emisijo...«

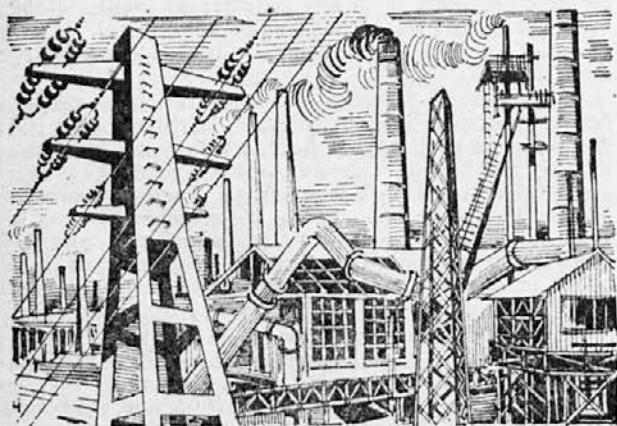
Dvakrat Zenica. Tretja (ki pa je že na moč podobna drugi) je tam na onem koncu mesta. Zapazili smo jo bili najprej — že iz vlaka. Bosenske Jesenice...

Blizu Vranduka

Pet in dvajset kilometrov nazaj po poti (na sever), po kateri smo bili včeraj prišli iz Broda v Zenico — smo v Nemili. Sedež VI. sekcije (na njenem območju je Vranduk), danska, švedska, tržaška brigada, palestinska grupa.

Do brigad je od postaje precejšen ovinek. Točno nasproti so na levem bregu Bosne, a most je dobrega pol kilometra niže. Za mali viseči most, ki tod blizu pelje preko, še ne vemo. V širino ima le eno desko, ki se ti sumljivo ziblje nad šumečimi valovi, da imaš kar čudne občutke, ko hodiš po njem. Ravno na velikem mostu je bilo, kjer smo srečali tisto gručo pionirjev s šolskimi torbami pod pazduho, pa nam je prišlo do zavesti: pri nas doma to ni nič posebnega, če srečaš šolarčke — prvi dan v šolskem letu jih boš morebiti malo bolj pozorno gledal in jim pomenljivo pokimal, drugače pa pojdeš mimo njih. Tu pa je tako srečanje pravo doživetje. Pred leti v taki bosenski vasi ni bilo šolarjev...

Tu je spet tista »gorenjska« pokrajina. Sicer pa — ne, to ni točno. Prav na tem delu doline je morda slika dežele še najbolj taka, kot smo si jo včasih predstavljali ob romantičnem zvoku besede »Bosna«. Na obeh straneh strma gozdnata pobočja — četrť ure hoda v breg, pa si tako visoko, da vidiš daleč naokrog: a tudi do dobra upuhan si. Z vseh stranskih dolin prihajajo potčki, hudourniki, ki ob nalivih tako narastejo, da so prava nevarnost za cesto, za hiše. Kaj vse krijejo ti hribi v svojem naročju — rude, les... bogastvo, ki se ga šele



Zgradili bomo nove panoge industrije na moderni tehnični osnovi

pričenjamo zavedati. Mnogo dela bo, da bomo vse to dvignili — prve korake delamo prav z gradnjo Mladinske proge.

Onkraj mostu je križišče. Na levo in desno teče cesta ob bregu Bosne. Na levo ob reki navzgor proti Zenici, Sarajevu, na desno — navzdol proti Zepčam, Doboju, Šamcu, Brodu. Blizu križišča tabla z napisom: »Stajalište kamiona — Topčie polje, Zepče«. Topčie polje je najbližja vas — »samo« sedem kilometrov proti severu. V Zepčah je V. sekcija, sedež okrajnega LO. Tu blizu neke je meja — tabla ob cesti nosi napis »Srez Zenički — Srez Zepački«.

Na križišču (v smeri samega mostu vodi tudi cesta pravokotno na glavno, nekam v reber ali v kako stransko dolino menda) stoji tovariš — prometnik iz Mladinske milice. Iz VII. Karlovačke brigade se je javil v to službo, na levem rokavu ima še znak svoje brigade. Ponosno daje s svojo prometniško tablico znake mimo vozečim kamionom: skoraj bi se spominjali Marijinega trga v Ljubljani.

Komandant I. Danske brigade Arne Nielsen je po poklicu ključavničar. Iz Københagna je doma — večina njegove brigade pa ni iz glavnega mesta, ampak iz province. Največ je delavcev — zlasti grafičarji so močno zastopani. Intelektualcev je manj, pa jih tudi ne manjka: študentje, novinarji, uradniki. Gert Petersen je študent političnih ved — pripovedoval je: »Jugoslovani ste nas sprejeli z gostoljubnostjo, ki je nismo pričakovali. Verjamete nam lahko, da bomo vedeli doma mnogo lepega pripovedovati o vas in o vašem delu. Saj naši ljudje še ne vedo dosti o vaši novi državi — reakcionarni tisk, ki je pri nas dovolj močan, ima mnogo na vesti v tem pogledu. Pa je Jugoslavija (in z njo vse nove ljudske demokracije) pri poštenih in pametnih ljudeh v naši deželi vseeno zelo priljubljena.

Tu v brigadi smo spet srečali znanca iz vlaka Ljubljana—Brod. Ib nam je prvi pokazal viseči most in se nam smejal, ko smo z negotovimi koraki stopali čezenj. On se mu je v tem tednu že doobra privadil in hodil po njem z gotovostjo kakor po cesti.

Tod blizu je tudi taborišče Grške brigade, taborišče dveh minerskih — vsi ti delajo na izhodni strani tunela Vranduk.

V sam predor ne moremo. Vidimo dela le od zunaj. Vidimo, kar smo opazili že zadnjič iz vlaka, kako velik ovinek prihrani predor. Vidimo zvečer čudovito podobo, polno prave poezije dela, tema se je že zgostila, po cesti mimo taborišča prihaja skupina minerjev z dela. Utrujeni so od velikanskih naporov v predoru, pa vendar enakomerno stopajo v korak, in pojo, pojo... Vsak ima v roki prižgano karbidovko. Svetle točke se zibljejo v ritmu korakov, brlijo v vetru, minerji pa pojo: »Sa rada se vračamo, vedra čela, smeli, omladinci Titovi, mladi proleterii...«

To in ono v Topčie polju

Savinjska brigada Franca Rozmana-Staneta in I. Maglajska brigada Pere Dokića imata težavno mesto. Ne le, da je teren močvirnat, da se gradi nasip ob hoku starega nasipa ozkotirnice (prostora med reko in pobočjem je kaj malo, da sta obe trasi stisnjeni druga ob drugo) — povrh vsega še to, da je njihovo »radilišče« in njihovo taborišče na desnem bregu — cesta pa teče vseskoz na levem. Mostu tu še ni — zgraditi ga bo šele treba — to je eno izmed mest, kjer trasa prečka strugo Bosne. Vse potrebščine — od pitne vode in kruha pa tja do krampov, samokolnic in cementnih vreč — je treba prepeljati preko vode s »skelo«, majhnim brodom, privezanim na vrvi, ki je napeta od drevesa do drevesa, z brega na breg. Prav te dni so brod zamenjali — stari je bil že izrabljen in ni več varno služil.

Alenka Gerlovič:
Dvorišče v Suhi krajini



Ko se je utrgal oblak in je bilo treba delo prekiniti, je Peter rekel: »Delo na Mladinski progi — to je tako kakor košnja na kmetih. Delati je treba, kadar je prilika in možnost — ne glede na čas in praznik. Kar smo zamudili z dežjem, bomo opravili kasneje.« — Ali je pretiraval? Menda ne. Čeprav tudi čas med dežjem ni bil izgubljen.

To neurje je prav tako značilno za Bosno kakor večrajšnje strastno žgoče sonce. Divja je narava v tej deželi, divja, neugnana, strastna. Menda vendarle ni v vsem tako zelo podobna Sloveniji.

Popoldne so Maglajci pod veliko staro češnjo imeli dva analfabetska tečaja — pisanje in računanje. Ko so končali, so se v dvoredih vračali v taborišče — njihova mlada učiteljica je korakala pri strani in poveljevala. In peli so.

Peli so... Pesem spremlja brigadirja prav tako kakor kramp. Kako je rekel Veles Perić?

Eh, divno je proći
Omladinskom prugom
krampom i pjesmom
kao brigadir...

Dva v Begovem hanu

Vinko Kos je prišel z II. novomeško brigado. Najstarejši je v brigadi — 34 let ima, iz Stične je doma, kovinar je po poklicu, dobro igra na harmoniko in bi rad šel na kak tečaj. Prilika bo kmalu, saj se tečajev na progi ne manjka. Zvečer večkrat nategne meh, da se tovariši in tovarišice zavrtijo: okrog ognja, med barakami. Večkrat pa ima tudi kaj časa in se loti razmišljanja. Pa je kar mimogrede postal novator. Zakaj bi se trudili s tako težkimi samokolnicami? (Voženje samokolnice je skoraj najtežje delo od vsega, kar navaden brigadir dobi v roke. Dosti bolj te utruja kot kramp ali lopata.) Z veseljem razkazuje vsakomur svojo samokolnico, ki jo je predelal skoraj brez kakega pripravnega orodja. Največ si je pomagal s krampom. Kolo je spredaj snel in ga s pomočjo dveh kosov železa namestil tako, da pride točno pod samo težišče tovara. S tem je res samokolnica malo višja in je treba bolj paziti, da ohraniš ravnotežje, a zato je toliko lažja, ker ni na rokah skoraj nič več teže, vsa teža sloni na kolesu. Se enkrat več lahko naložiš nanjo in se z njo manj utrujaš kot z drugimi.

Stefan je cigan. Sestnajst let je star, Novomeški se je pridružil v zadnjem hipu, ko so bili že na kolodvoru. Fant je nepismen — redkost v slovenskih brigadah. Pa velja v Novomeški isto geslo kakor v brigadah, ki imajo velik odstotek nepismenosti: »S Proge ne sme nihče oditi analfabet!« Sprva gre pri Stefanu težko. Ni tako lahko, vse to si zapomniti. Včasih se sporečeta z učiteljico, ona trdi, da bo Stefan do jutri znal dve črki več, on, da ne. Pa ji v ihti pove še to, da je pri delu boljši od nje — kar je res; a treba je vedeti, da si lahko precej slabši od Stefana, pa si še vedno odličan delavec.

Dober mesec po prihodu na Progo je Stefan napisal prvo pismo:

Osemnajst ur — med Sarajevom in Ljubljano

Kako bi mogel izčrpno pripovedovati o vsem neizmernem bogastvu podob in doživljajev, s katerim so se naše življenjske izkušnje obogatile v teh tednih. Minili bodo še meseci, ko bomo že doma, pri svojih vsakdanjih poslih, pa se bodo še vedno znova v naših pomnkih javljali novi spomini. Pripovedovali bomo cele ure, cele dneve — vsega le ne bomo izčrpali. Naučili smo se mnogo več, kot se prvi hip zdi. Govorili smo že prej dosti o »novem stilu dela« — zdaj smo spoznali najlepši primer tega. Govorili smo o sili organizacije, o delovnem poletu množic, o zavestnem ustvarjanju boljše bodočnosti — tudi prej nam to niso bile fraze, gotovo ne: a v najpopolnejši obliki smo se z vsem tem seznanili na Mladinski progi. Vedeli smo, da je nekje v srcu Jugoslavije Ljudska republika Bosna in Hercegovina, vedeli, da je to bogata, nova dežela, polna borbene sile, dežela, ki še mnogo potrebuje. Vedeli, da Bosni mnogo dolgujemo. Vse to in še marsikaj smo vedeli že prej — a zdaj smo to videli, smo to spoznali z vsemi svojimi čuti, mislimi in čustvi.

Ko se bomo zdaj vrnili, bomo znali le drobec vsega povedati, izraziti v besedah. Se kar sem si sproti zapisoval, kar sem »sam sebi pripovedoval« — je ostalo v skromnih odlomkih. Povedati pa bomo znali vsem, ki so bili tačas doma:

»Verjemite — vse kar govorimo in pišemo o Mladinski progi, je še premalo. Našli se bodo ljudje, ki bodo o njej še pripovedovali in peli — a eno si zapomnite že zdaj: gesla o Mladinski progi niso prazne fraze. V resnici je Mladinska proga šola, velika šola za nas in za bodoča pokolenja!«

Franc Berce:

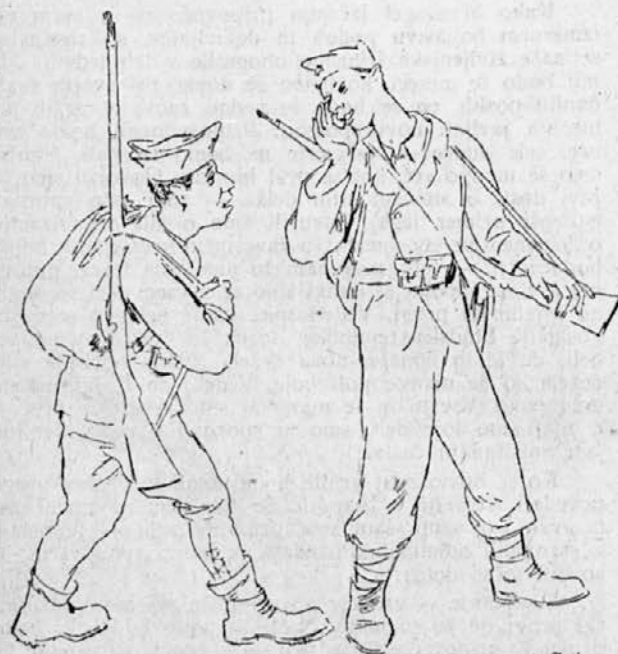
PARTIZANSKE BOLNIŠNICE V ZAVETJU KRIMA IN IŠKE LETA 1942—1945

Oboroženi odpor slovenskega naroda proti okupatorju je v pomladi leta 1942 narastel v vsej silovitosti. S prebujenjem pomladi so se začele vedno močnejše in številnejše akcije slovenskih partizanskih odredov: napadi na vlake, napadi na italijanske patrulje, komunikacije, dalje spopadi med partizanskimi enotami in belogardističnimi vaškimi stražami ter končno še spopadi s plavo gardo. Seveda je bilo pri teh akcijah ubitih in ranjenih mnogo borcev-partizanov.

V Ljubljano smo dobivali vedno več zahtev po zdravilih, obvezilih in zdravniškem materialu. Razen tega so dobivali zdravniki pozive, naj se priključijo narodno osvobodilnemu gibanju ter v svoji stroki pomagajo. Posebno pereče je postalo vprašanje bolnišnic, ki so bile spričo vedno silovitejše partizanske delavnosti nujno potrebne čim bližje akcij. Vedno večje število ranjenih borcev je zadajalo skrb vodstvu osvobodilnega gibanja, in to vprašanje je bilo treba rešiti čim hitreje in čim temeljiteje.

Na podlagi obvestil, ki sem jih dobival, sem prišel do spoznanja, da je organizacija partizanskih bolnišnic nujno potrebna in da bom na zdravniškem polju lahko mnogo koristil osvobodilnemu gibanju, za svoje delo v zaledju, ki sem ga opravljal, pa bom že našel naslednika. Uvidel sem, da je nujno potrebna hitra pomoč partizanskim junakom, ki so takrat začeli z večjimi napadi na okupatorja, in da bo zelo dvignilo moralo in udarno moč borcev, če bodo imeli dobro organizirane bolnišnice.

Dne 17. aprila 1942 sem se podal na teren ter imel naslednji načrt: zgraditev prve partizanske bolnišnice v neposredni bližini Ljubljane — v Iškem Vintgarju.



Dore Klemenčič-Maj: »Stroga tišina!«

Izbral sem si Iški Vintgar, ker sem bil mnenja, da bom tukaj našel najprikladnejše mesto, ki ga bo lahko zakamuflirati in kamor ne bo zlepa stopila noga italijanskega vojaka. To moje stališče se je izkazalo za pravilno. Res bi nikoli ne prišli v stik z Italijani, če bi ne bilo domačih izdajalcev. Toda o tem podrobneje nekoliko kasneje. — Iški Vintgar pa je bil tudi zbirališče in sestajališče prvih partizanov v jeseni 1941. leta, in vedel sem, da bomo tam najbolj na varnem. Razen tega pa je bilo to v neposrednem zaledju takratnih vojaških operacij, ki so se vršile na tem področju ob železniški progi Ljubljana—Rakek ob vznožju Krima in Mokrica ter na Barju.

Prvo moje delo je bilo, da stopim v stik z domačini, ki so bili že pristaši narodno osvobodilnega gibanja. Med njimi sem naletel na mnogo zavednih domoljubov, ki so bili iz vsega srca predani narodno osvobodilnemu gibanju in ki so mi pomagali, kolikor jim je bilo mogoče. Izmed najbolj zaupnih in požrtvovalnih mladeničev Zgornjega Iga sem si izbral svoje prvo moštvo, ki je pozneje sestavljalo posadko nove bolnišnice. Bilo je tu deset krepkih fantov, ki so bili pripravljeni pohiteti svojemu soborcu na pomoč ob vsakem času, ob slehernem vremenu, kadar pač pokliče dolžnost.

Nato sem se podal iskat najprikladnejše mesto za postavitve bolnišnice. Obhodil sem ves Iški Vintgar. Za končno izbiro je prišlo v poštev šest mest, in sedaj se je bilo treba odločiti za najboljšo. Izbira zaradi raznih prednosti enega ali drugega mesta ni bila lahka. Končno sem se odločil za lepo mesto ob hričku, približno pol kilometra izven Iškega Vintgarja. Položaj je bil lep: ob potočku, ki je vezal mesto z Iškim Vintgarjem. Potrebno je bilo le nekoliko splanirati zemljišče ob potočku. S planiranjem pa smo dosegli tudi to, da je bil položaj izredno dobro prikrit očem neprijatelja. Na splaniranem zemljišču smo postavili šotore, ki so jih preskrbeli vaščani terena Iška vas. Ti šotori so bili napravljeni iz ponjav, plaht železniških vagonov. To je bila prva partizanska bolnišnica na slovenskem ozemlju in je lahko sprejela 15 ranjencev.

Ranjence so nam dovažali s skrbno konspiracijo. Dovož je bil večkrat zelo težaven. Saj je bilo ranjence potrebno vlačiti včasih tudi po narasli Iški. Do vratu smo gazili po vodi in nosili ranjence, kadar so bili Italijani v bližini in je bilo potrebno bolnike čimprej prenesti v bolnišnico. Večkrat so nam ranjenci popadali v vodo, večkrat smo jih prenašali na konjih, s konj so zdrknili v globoko deročo Iško in jih je bilo treba še reševati iz vode.

Stah odreda nam je nabavil potrebne deske za šotore, kakor tudi slamnate škope, ki so nam bile potrebne za podlago pri ležiščih. Ko je bilo že vse urejeno, smo napravili lep ostrešek iz lesa. Izpod tega ostreška je bil prav lep razgled po Barju in mogli smo kontrolirati gibanje neprijateljskih edinic.

Spričo vedno silovitejše delavnosti Cankarjeve brigade, ki je delovala na tem področju posebno živahno okoli Zelimelj in Turjaka in spričo vedno večjega dotoka ranjencev pa je bilo treba pomisliti na razširitev bolnišnice.

Ker sem smatral, da zaradi vedno živahnejšega delovanja domačih izdajalcev položaj bolnišnice ni dovolj varen, sem se odločil, da namesto razširitve bolnišnice poiščemo novo mesto, kjer bomo postavili popolnoma novo, potrebam ustrezajočo bolnišnico, ki bo mnogo večja od dosedanje in ki bo na še bolj skritem in varnem kraju.

Spet smo se podali na pregled položajev in našli smo okrog pol kilometra od dosedanje bolnišnice prikladno mesto, sredi večje grape, ki je bila v popolni samoti, sredi Iškega Vintgarja ob Iški, na gozdnem posestvu Franceta Krogarja. Semkaj je komaj kdaj stopila

noga domačina, nikdar pa lovca ali gozdarja, še manj italijanskega okupatorja. Sredi stoletnih smrek smo našli pod veliko pečino nad iškim rezervarjem pripravno torišče, kjer smo skušali zgraditi bolnišnico, ki bi bila čim udobnejša in čim bolj oskrbovana, skrbno urejena ter sposobna za sprejem večjega števila ranjencev. Odločeno pri izbiri tega mesta je bilo to, da je bil kraj okupatorju nepoznan in da je bil položaj tako skrbno zakrit in neviden. Poleg tega pa je v primeru nenadnega napada bilo mogoče ranjence umakniti po potoku Iške dalje v gozd v grapo sredi temnih gozdov Krima. Stena, pod katero smo nameravali zgraditi bolnišnico, je bila že po naravi tako obsežna, da bi lahko takoj sprejela v svoje varstvo pet do osem ranjencev, ki bi bili tudi v največjem naliču in viharju na varnem in bi jih tudi pljusk dežja ter voda, deročih po skalovju, ne zmočil. Tvorila je popolnoma naravno zavetišče, ki smo ga hoteli še povečati s tem, da bi odkopali zemljo izpod skale ter razširili votlino.

Ker smo hoteli postaviti za takratne razmere zelo veliko bolnišnico — i zaradi nevarnosti pred okupatorjem, smo se morali takoj podati na iskanje potrebnega gradiva. Omejiti smo se morali na čim manjše nabavne stroške, kajti denarnih sredstev ni bilo preveč. Toda nesreča slovenskega ljudstva nam je pomagala: iz požganih hiš Zgornjega Iga, ki so ga Italijani napadli ter požgali v njem mnogo poslopij, smo z našimi stražarji na ramenih prinesli do novega položaja deske, nekatere sicer precej ožgane od ognja, toda še uporabne. Tudi smo iz požganih tramov izvlekli žebelje ter odnesli s pogorišč vse, kar je bilo le količikaj uporabno: žico, tramove, železo in druge take stvari. Vse ta material smo v nahrbtnikih in na ramenih prinesli do mesta bodoče bolnišnice ter takoj prinesli pod skalo vse ranjence. Najprej smo jim napravili zasilna ležišča v šotorih pod skalo. Položili pa smo jih na stelo, da so ležali kar se da udobno in na čistem. Teren Iška vas je poskrbel, da smo dobili dovolj orodja, ki nam je bilo potrebno za gradnjo bolnišnice in za izkop zemlje izpod skale, kjer smo hoteli postaviti barako, šotore in ostale zgradbe. To je bil pričetek gradnje prve večje bolnišnice na slovenskem ozemlju.

Naslednje opravilo je bila organizacija javke: bolniške sprejemnice, ki jo je bilo treba zaradi vedno bolj divjega delovanja domačih izdajalcev organizirati čim bolj zakonspirirano. Izbral sem sredi gozdov, uro hoda od dosedanjega mesta bolnišnice, lepo torišče. Bilo je dobro skrito in ga tudi ves čas obstoja bolnišnice ni nihče odkril. Prenos čez javko se je vršil strogo konspirativno. Iz določenega odreda so prinesli ranjence do javke, kjer so naši fantje ranjence prevzeli. Nato so borci odreda odšli in dokler niso našim fantom izginili izpred oči, toliko časa niso krenili proti bolnišnici. Taka stroga tajnost je bila potrebna, ker bi bil med borci odreda lahko izdajalec, ki bi izdal položaj ali pa vsaj smer, v kateri je ležala bolnišnica. Naši fantje pa so razen tega zabrisali za seboj še vse sledove, tako da jim tudi ni bilo mogoče slediti. Od tod ni grozila bolnišnici nikaka nevarnost.

Nato smo začeli graditi kuhinjo. Ker je za kuhinjo potrebna sveža in dobra voda, smo postavili kuhinjo nad Iško tako, da je dobivala vodo direktno iz potoka. Ta voda je bila zdrava in dobra. Ureditev kuhinje je bila za takratne razmere razkošna. Zgradili smo jo iz desk, sezidali lep štedilnik, vrata so bila velika in steklena, okno zelo veliko ter tudi stekleno — vse to smo prinesli iz požganih hiš Zgornjega Iga — pokrili smo kuhinjo z govejimi kožami. Treba je bilo krepko pljuniti v roke, da smo uredili vse najbolj koristno in udobno.

Istčasno smo izkopali zemljo izpod skale ter povečali votlino, kamor smo hoteli postaviti še nekaj šotorov, kajti dotok ranjencev je bil iz dneva v dan večji. Uspelo nam je, da smo izkopali pod skalo votlino približno 7 m v globino. S tem je bila kotlina poglobljena in postavili smo vanjo lepe šotore, v katerih sta lahko udobno bivala po dva ranjenca. Poleg tega smo postavili šotore tudi okrog skale. Grmičevje, ki je obraščalo skalo, je nudilo naravni zaklon in je zakrivalo šotore, ki jih iz zraka ni bilo mogoče videti, čeprav so bili na prostem. Razen tega smo zgradili leseno barako v veli-



Janez Vidic: Pismo. Linorez

kosti 6 × 5 m, ki je lahko sprejela petnajst ranjencev. Ker je bilo prostora in gradbenega materiala dovolj, smo zgradili še majhno ambulantno, veliko 3 × 2 m. V njej sem si uredil operacijsko sobico, opremljeno z vsem: potrebnim kirurškim in obvezilnim materialom. Operacijska sobica je bila tolikšna, da sem vanjo postavil operacijsko mizo in omarico z instrumenti, ostalo pa je še toliko prostora, da sem se v njej mogel gibati le sam s svojo asistentko. S poglobitvijo votline pod skalo in postavitvijo novih šotorov okoli skale je bolnišnica zdaj lahko sprejela do osemdeset ranjencev. Šotori okoli skale so bili lični in udobni. Za ležišča so ranjencem služili škopi slame ali pa strelja, ki smo jo v presledkih obnavljali, da so bila ležišča vedno sveža in zdrava. Nadalje smo zgradili stranišče, ki je bilo pokrito, in pa kopališče.

Važno pa je bilo vprašanje prehrane. Potrebno je bilo misliti ne le na živila, ki smo jih uporabljali sproti, ampak tudi na ustvaritev zaloge, ki bi bila nujna za primer evakuacije bolnišnice ali za primer daljšega obleganja s strani okupatorja ali domačih izdajalcev. S svojimi fanti domačini sem obhodil vse okoliške vasi ter pri kmetih organiziral oddajo živil. Mnogi kmetje so si od ust pritržili živila za bolnišnico. Pri onih pa, za katere smo vedeli, da so nasprotniki narodno osvobodilnega gibanja in ki so imeli sinove v belogardističnih vrstah, smo napravili prisilne rekvizicije. S tem smo nabrali precej živil. Kmetje so nam sami radi dajali potrebna živila. Vsekakor pa je bila ta oddaja urejena tako, da smo del živil dobivali brezplačno, plačali pa smo jih le del. Kmetje so nekatera lahko pokvarljiva živila sami prinašali na določena mesta, od koder so jih nato naši fantje prenašali v bolnišnico. Dobro preskrbljeni smo bili tudi z mesom, kajti večkrat smo od kmetov kupili celega vola ali kravo, ki smo jo privedli kar v taborišče in jo ubili poleg kuhinje. Da se meso ne bi pokvarilo, smo ga navezali na vrvi in nato spustili v Iški vodovodni rezervar, kjer je tudi ostalo sveže v največji vročini.

V glavnem smo dobivali hrano iz Iške vasi, Skrilj in Golega. Seveda je bila pri tem potrebna trdna povezanost kmetov. Naši fantje so imeli pri tem srečno roko, kajti bolniki niso nikoli trpeli pomanjkanja in so dobivali ves čas zdravljenja tečno in izdatno hrano. Sam sem večkrat cele noči prenašal polne nahrbtnike živil, da smo si lahko uredili potrebne zaloge za težje case.

Naslednja važna stvar je bila organizacija dobave medikamentov, obvezilnega materiala in kirurških instrumentov. To nam je šlo dobro, saj so organizacije OF nabrale v Ljubljani mnogo sanitetnega materiala ter nam ga pošiljale. Ta material so spravili najprej do Krima, od koder so ga nato naši fantje prinesli v bolnišnico. Večinoma pa je material šel od javke do javke



France Slana: Kurir. Lesorez

in je skozi nešteto rok končno le prišel na svoje mesto, v naše bolnišnice. Zdravniškega materiala nam ni nikoli zmanjkalo. Da, imeli smo ga celo preveč in smo ga lahko odstopili drugim sanitetnim referentom v partizanskih edinicah, pa tudi bolnišnicam, ki so bile pod Snežnikom.

V vseh delovnih prizadevanjih sem imel močno podporo pri svojih predpostavljanih. Prva moja komandanta, pokojni Vandek in Tone Suhadolc-Luka ter komisar Janez Japelj so mi pomagali v vsakem pogledu ter me podpirali. Brez njihove velike požrtvovalnosti in večkrat izredne pomoči bi ostala marsikatera dobra zamisel le načrt. Veliko podporo mi je dajal nadalje takratni sanitetni referent pri Glavnem štabu dr. Marijan Breclj, kakor tudi njegova naslednika na tem položaju, dr. Obratunč-Cedrih in podpolkovnik Franc Novak-Luka. Potrebno pa je bilo mnogo sanitetnega materiala kakor tudi živil in opreme, ki je včasih ni bilo mogoče nabaviti. Spričo vedno večjega dotoka ranjencev so bile namreč tudi potrebe zmerom večje. Razvoj partizanskega gibanja je bil iz dneva v dan silovitejši in naraščanje akcij in spopadov s sovražnikom je pomenilo tudi naraščanje dotoka bolnikov in ranjencev.

Ambulanta je bila skrbno urejena. Imela je toliko vsega, da nismo bili nikdar v stiski. Ustrezala je vsem zahtevam ter je zadostila potrebam in boleznim raznovrstnih ranjencev.

Važna je bila tudi organizacija sprejema ranjencev. Kakor sem že omenil prej, smo imeli javko. Od te javke so naši fantje prinesli ranjence v bolnišnico. To prenašanje se je vršilo ponoči, kajti podnevi si tega nismo upali. Tajnost je bila stroga. Opozoril sem vse osebe na izredno paznjo. Ko so prinesli ranjenca v bolnišnico, jih je sprejel dežurni, ki je takoj poklical mene in sanitetko, nakar sem pregledal ranjenca ter odredil njegovo lečenje. Ranjenca smo takoj vpisali v bolniško knjigo. Zaradi skrbne konspiracije nismo v knjigo zabeležili vseh njegovih podatkov, marveč le njegovo partizansko ime, starost, diagnozo bolezni in način zdravljenja. Takoj po pregledu je vsak bolnik moral oddati v desinfekcijski oddelek svojo opremo, kjer so mu jo v kotlih dobro razkužili, da je bil po kopeli tudi popolnoma čist. Za desinfekcijske kotle sta nam služila dva bencinska soda, ki smo ju dobro preuredili z lesenimi pregradami ter ju napolnili do določene točke z vodo. Bila sta jako dobra za razkuževanje. Omeniti moram, da se ves čas obstoja bolnišnice v njej niso pojavile nalezljive bolezni, garje, ali uši, kar priča o njenem visokem higienskem stanju.

Za varnost bolnišnice so skrbeli stražarji. Imeli smo dve stražarski mesti: prvo pri vходу v bolnišnico, drugo pri izhodu iz bolnišnice. Prvi stražar je stal pri vходу v bolnišnico ter je imel dobro zakrito stražarsko mesto, da ga ni mogel nihče videti, in to niti s tal, še manj iz zraka. Stražar pa je imel izredno lep razgled po vsej

Iški do Iške vasi, tako da je lahko opazoval gibanje italijanske vojske ter nas je o premiku sovražnika lahko takoj obvestil. Drugi stražar je bil na vrhu hriba za ambulanto, kjer je imel lep razgled v nasprotno smer. Nadzoroval je področje za primer italijanskega napada od Rakitne in Ustja.

Prva bolnika, ki smo ju sprejeli v bolniško oskrbo, sta bila brata Boris in Tone, doma z Iga. Pri napadu na Italijane na Barju sta dobila pri pokritem mostu oba strel skozi trebuh.

Komandant cone, tovariš Nande Kovač, je bil z delovanjem in ureditvijo bolnišnice nadvse zadovoljen. Tudi tovariša Franc Leskošek-Luka in Edvard Kocbek, ki sta kot pacienta preživela 16 dni v bolnišnici, sta bila polna hvale in zadovoljstva nad oskrbo, ki sta jo tu uživala.

Življenje v bolnišnici je potekalo po strogem dnevnem redu. Vstajanje je bilo ob šesti uri, nato umivanje in pospravljanje sob ter šotorov. Zajtrk je bil ob sedmi uri. Za zajtrk so dobivali ranjenci kavo ali mleko ter dobro zabeljene žgance. Ob deveti uri je bil zdravniški pregled z merjenjem temperature bolnikom, ob deseti uri je bila južina, ki so jo imeli le bolniki. Po večini so dobivali kruh, maslo in sadje; včasih tudi med ali marmelado. Ob dvanajsti uri je bilo kosilo, ki je bilo prav izdatno. Večkrat na teden je bilo meso, tu in tam divjačina. Popoldne ob petnajsti uri je bil spet zdravniški pregled, ob šestnajsti uri pa južina, slična dopoldanski. Večerja je bila ob osemnajsti uri; bile so po večini močnate jedi. Ob devetnajsti uri je bila politična ura ali pa je bilo na sporedu kako poučno predavanje iz raznih strok. Ob enaindvajseti uri je v bolnišnici že zavladala tišina. Slišati je bilo le dežurnega, ki je skrbel za varnost taborišča in ki je prvi sprejel ranjenca. Bolniki so imeli na razpolago precej knjig in dnevno časopisje ter brosure. Podnevi se niso niti malo dolgočasil. Imeli so na razpolago šah in druge igre, s katerimi so si krajšali čas, da so lažje prenašali trpljenje.

Hitremu lečenju je pripomogla tudi krasna lega bolnišnice in izvrstna klima. Bolniki so se mnogo sončili in bili — kolikor so to dopuščale razne bolezni in značaj zdravljenja — mnogo na zraku. Dober zrak in tečna hrana sta pa najboljša zdravnik. Miru in tihega življenja ni motilo prav nič, kajti bili smo zavarovani pred zunanjim svetom ter živeli svoje življenje.

Morala v bolnišnici je bila zelo visoka. Niti enkrat ni bilo čuti malodušja, in to niti ob najbolj neprijetnem dogodku: napadu na bolnišnico, ko je bilo treba vse bolnike, opremo, osebe in zdravila evakuirati pred napadajočimi Italijani in domačimi izdajalci. Belogardisti so namreč izsledili pot k naši bolnišnici — kako jim je to uspelo, mi je še danes uganka — ugotovili njeno lego in jo izdali Italijanom. Ko sem se neke noči ob tri in dvajseti uri vračal v bolnišnico s polnim nahrbtnikom iz okoliške vasi, me je prestregla patrolja, ki mi je javila, da so Italijani napadli bolnišnico in da jo je bilo treba z bolniki ter vsem inventarjem izprazniti. Evakuacija je bila izvedena pod neko drugo, zelo skrbno skrito steno, oddaljeno komaj en kilometer od dosedanjega položaja. Italijani so napadli bolnišnico ob enajsti uri dopoldne in bilo je treba mnogo požrtvovalnega dela, da je bilo mogoče popolnoma se umakniti. Ker so Italijani obkolili naš položaj okrog in okrog, se tri dni nismo smeli nikamor ganiti. Ležali smo pod nizkim grmičjem, skrbno prikriti, in se nismo smeli pokazati iz skrivališč, ker je sovražnik ves čas iz letal opazoval naš položaj. Zaradi nevarnosti, da nas ne bi opazili, si nismo upali niti kuhati. V vseh treh dneh smo kuhali le enkrat, in to fižol, ki smo ga nato vse tri dni jedli. Posebno je grozila nevarnost od Rakitne in Ustja, kjer je bilo zbranih največ italijanskih vojakov. Po treh dneh težkega čakanja so se Italijani le umaknili, mi pa smo se takoj vrgli na izgradišče nove bolnišnice, kajti v staro nismo smeli več.

Po odhodu Italijanov sem šel v staro bolnišnico, da bi videl, kako je z njo ravnal okupator. Italijani so zažgali vse objekte. V roke pa jim ni prišel nikak plen, kajti naši hrabri fantje so vse odnesli. Zal pa smo imeli izgube. Eden tovarišev je pri reševanju inventarja padel, tovarišica pa je bila ranjena.

Spet je bilo treba graditi, izkopavati zemljo izpod skalovja in zgradili smo bolnišnico, popolnoma podobno

tisti, ki so jo bili Italijani uničili. To je bila zdaj tretja bolnišnica, ki sem jo organiziral. Toda tukaj nismo imeli sreče. Na tem mestu smo ostali le dva meseca, ko so nas izsledili plavogardisti. Zdaj smo bili spet prisiljeni, umakniti se. Sklenil sem, da se umaknemo na tisto mesto, kjer smo zgradili drugo bolnišnico. Ob preselitvi je bilo v bolnišnici le majhno število bolnikov. Samo sedem ranjencev je bilo treba prenesti, to pa za nas, ki smo bili že zelo izkušeni v prenašanju bolnikov, ni bila nikaka težava.

Življenje v bolnišnici se po preselitvi ni prav nič izpremenilo. Bolnišnica je bila organizirana tako, kakor prvič, le da je bila nekoliko večja in da je imela več bolniških mest na razpolago. Dobavitelji živil so ostali isti, zaščita in strežno osebje isto. Sicer je imela posadka spricho težavnega dela ob preselitvi mnogo dela in bilo je treba žrtvovati marsikatero noč ter spet prenašati gradivo z Zgornjega lga. Toda vse to nas ni prav nič oviralo, da ne bi že v kratkem, rekel bi v rekordnem času zgradili bolnišnice. Dela smo se lotili z vso vneto in ljubeznijo. Potrebno je bilo sezidati nova bivališča, kuhinjo, stranišča, kopališče, desinfekcijski oddelek, na drugi strani pa je bil dotok ranjencev iz dneva v dan večji. Na zdravniškem področju je bilo včasih toliko dela, da nisem vedel, kje naj primem, toda to nam ni jemalo poguma. Včasih smo morali delati dan in noč. Postavili smo bolnišnico — to je bila sedaj že četrta bolnišnica —, ki je lahko sprejela nad 70 ranjencev in ki ni prav v ničemer zaostajala za prejšnjimi. Da, trdim lahko, da je bila v marsičem celo boljše. Seveda je bilo spricho velikega števila bolnikov dela za enega človeka mnogo preveč.

Zaradi italijanskega napada na bolnišnico in spricho zelo živahnega delovanja domačih izdajalcev smo morali znova urediti vse zveze z dobavitelji in podporniki bolnišnice. V napadu na bolnišnico so bile namreč pretrgane vse zveze z dobavitelji ter jih je bilo potrebno obnoviti. Zdaj je bilo treba dobaviti živila po novih, strogo tajnih poteh. Če ne bi imeli zaloga, bi nam kajpada trda predla. Tako pa smo imeli zaloge, ki smo jih sicer načeli, toda z novo organizirano nabavo živil smo zaloge kmalu spet napolnili ter spravili v red.

Nekaj časa smo imeli zdaj mir. Razeen nekaj manjših italijanskih patrulj, ki so patruljirale v bližini večjih naselij, ni bilo nikoli videti sovražnika. Prišla pa je roška ofenziva, ki je trajala od 16. julija do 30. septembra 1942. Ta je prinesla izpremembo tudi v naše življenje. Obstajala je velika nevarnost, da nas sovražnik skupaj z domačimi izdajalci izsledil. Po nalogu predpostavljenih smo morali preseliti vse ranjence v bolnišnice po kočevskih gozdovih, ki so bile pred kratkim ustanovljene in kjer ni bilo tolikšne nevarnosti za izsleditev. Če bi namreč Italijani odkrili našo bolnišnico, ne bi bilo uničeno le naše delo, ves trud in napor neštetihi noči, temveč bi se tudi zverinsko maščevali nad ranjenimi borci, ki bi jih brez usmiljenja ubili. S štabom odreda smo se preselili na kočevske hribe, kamor smo prenesli na varnejša mesta vse ranjence.

Po končani roški ofenzivi sem se vrnil s prvo četo in vsem osebjem nazaj v lško, kjer sem znova prevzel mesto upravnika bolnišnice.

Bolnike in ranjence smo zdaj dobivali iz raznih odredov in edinic, ki so bile pač trenutno ali za dalje časa na področju bolnišnice ter so potrebovale pomoči. Bilo je izvršeno nešteto manjših in večjih operacij, prevozanj, notranjih lečenj. Omeniti moram, da so se bolniki izredno dobro držali, pogumno, in s svojim zadržanjem tudi pri najbolj bolečih posegih mnogo pripomogli do ugodnega izida operacij in ozdravljenja. Nikakor pa ne smemo prezreti, da so levji delež pri lečenju opravili bolničarji, ki so dan in noč bedeli ob posteljah težko ranjenih ter jim lajšali trpljenje. Ti so največ doprinesli k hitremu in temeljitemu ozdravljenju.

Končno smo le dočakali dan kapitulacije Italije. Ljubljano je zasedla nemška vojska in dobil sem ukaz, da izpraznim bolnišnico ter oddam ranjence v različne bolnišnice na kočevskih hribih. To evakuacijo sem opravil s pomočjo Gorenjske brigade. Za prenos je bilo določenih 16 ranjencev in te so borci Gorenjske brigade prenesli na popolnoma novih nosilih. Po nalogu Glavnega štaba je brigada poskrbela za našo varno pot, a tudi med potjo nas je oskrbovala s hrano. Za bolnike se je



Vlado Jordan: Pokolj, 1945

hrana kuhala popolnoma ločeno od ostale ter so bolniki dobivali skoraj popolnoma isto hrano kakor v bolnišnici. Prenos ranjencev se je izvršil popolnoma v redu in brez nezgod. Nova nosila so bila zelo praktična in so bili bolniki s prenosom kar zadovoljni. Potrebovali smo za pot tri noči. Potovali smo ponoči, in to le skozi gozdove, kajti bila je nevarnost, da bi nas sovražnik ne izsledil. Bolnike smo v redu oddali na določenih mestih ter se vrnili nazaj na lško, kjer sem po navodilih Glavnega štaba organiziral le sprejemališče za težje ranjence. Te smo pošiljali takoj naprej, kjer so bile potem izvršene kirurške in notranje intervencije.

Po napadu na Begunje pri Cerknici na Notranjskem pa smo dobili precej ranjencev.

Kmalu sem spet dobil ukaz, da razformiram sprejemališče, sam s svojim osebjem pa sem bil dodeljen Ljubljanski brigadi, kjer sem prevzel dolžnost brigadnega zdravstvenega referenta. V tej brigadi sem imel isto dolžnost oskrbovanja ranjencev. Delo v brigadi je bilo zelo težavno. Ker se je brigada gibala večinoma ponoči, in to po težavnih terenih, in ker smo imeli ranjence s seboj, jih je bilo težko zdraviti. Naporna pot je ranjenec povzročala mnogo bolečin. Seveda smo stremeli za tem, da oddamo težje ranjene čimprej v bolnišnico, a včasih to ni bilo takoj mogoče in smo jih pač morali nositi s seboj. Držal sem se tega načela, da sem težje ranjene takoj odposlal v bolnišnico, lažje ranjene pa smo vodili v brigadi s seboj. Če smo doživeli kak nepričakovan napad in je bilo število bolničarjev premajhno, so morali zgrabiti za nosila tudi ostali tovariši. Tako smo preživeli najtežje borbe z Nemci pri Križu pri Stični, kjer smo imeli okrog 60 ranjencev. Te so potem prenašali na nosilnih kulturniki, člani Agitpropa, štaba brigade in štaba XVIII. divizije, ki je bila z nami. To je bilo včasih izredno naporno in bolničarji so prelili mnogo znoja, ko so prenašali ranjene bore.

Iz Ljubljanske brigade sem bil po štirih mesecih po nalogu sanitetnega referenta XVIII. divizije pozvan, naj organiziram bolnišnico na Mokrcu. S sedanjim ministrom Marjanom Ahčinom in dr. Petrom Držajem smo odšli na teren, da si ogledamo zemljišče in izberemo najprikladnejši prostor za gradnjo bolnišnice. Izbrali smo lep položaj na skritem, dobro zavarovanem mestu in pričeli smo z gradnjo. Rajon Barje nam je pri gradnji mnogo pomagal in zgradili smo krasno leseno barako, ki je mogla sprejeti 30 ranjencev. Na tem mestu je bila bol-

nišnica nujno potrebna, zakaj v spopadu z Nemci in domobranskimi izdajalci je bilo čedalje več ranjencev. Od tod jih je bilo predaleč prenašati v kočevske hoste ali pod Snežnik, kjer so bile najbližje bolnišnice. Kot upravnik te bolnišnice, ki je bila sredi stalnih operacij, sem imel nekaj starega osebja: Brigito, Jožeta in Hitija, nekaj pa novega osebja. Zemljišče je bilo lepo, ravno, sto metrov od barake je bil studenec, ki je imel dobro vodo.

Ob otvoritvi bolnišnice sem imel devet ranjencev, večinoma iz Cankarjeve brigade, ki je delovala okrog Pijave gorice. Dotok ranjencev je bil vsak dan večji. Zdravstveno službo sem imel organizirano tako, da smo teže ranjene pošiljali naprej v druge bolnišnice. Na ta način smo imeli vedno dovolj prostora za lažje primere. Toda tudi tukaj se nismo mogli dolgo držati. Bolnišnica je obstajala le šest tednov, ko so jo izsledili domači izdajalci, ki so jo skupaj z Nemci napadli ob pol sedmi uri zjutraj. Morali smo se umakniti. Umaknili smo se prav v zadnjem trenutku, vendar pa nam je uspelo rešiti vse ranjence. Nemci so skoraj popolnoma novo bolnišnico zažgali.

Zdaj smo razformirali stražarje, ki so se priključili komandi mesta Velike Lašče, sam pa sem bil imenovan za pomočnika sanitetnega referenta XVIII. divizije, ki se je takrat bojevala v Gorskem Kotaru. Bolničarje smo poslali v sanitetno šolo, ki je bila takrat v Zumberku. V XVIII. diviziji sem bil le tri mesece. Bil sem stalno zaposlen zaradi neprestanih borb, ki so se bile vsak dan. Področje delovanja XVIII. divizije je bilo ogromno.

Iz XVIII. divizije sem bil premeščen v prvo brigado KNOJ-a, kjer sem bil štiri mesece sanitetni referent. Iz KNOJ-a sem bil premeščen v Bogdanov dom, kjer sem vršil posle upravnika okoli sedem mesecev.

Bogdanov dom je bila lepa baraka, ki je lahko sprejela do 60 ranjencev. Ležala je v bližini Inlofa na Kočev-

skem. Od Inlofa je bila oddaljena le kaki dve uri. Baraka je bila skrbno skrita in je tudi iz zraka ni bilo mogoče videti, ker je bila postavljena med gostimi smrekami, ki so bile tako debele, da jih več ljudi ni moglo obseči. Lega tega doma je bila idilična z lepim mirom, kamor sovražnik ni prišel niti enkrat. Rekonvalescenti so imeli lepo priložnost za krajše izlete globoko v gozdove. Posadke s strežnim osebjem je bilo 14. Bolnišnica je bila lepo urejena. Imel sem lepo operacijsko sobo, v kateri sem imel vse potrebno. Za morebitni večji dotok ranjencev smo postavili velik kozolec, ki je mogel sprejeti še 35 ranjencev. Deske in tramove za ta kozolec so naši fantje na ramenih prinesli v bolnišnico, prav tako pa so oskrbeli tudi vse ostalo, kar je bilo potrebno za opremo. Ranjence so nam pošiljali zdaj tudi izpod Snežnika, iz borb na Kočevskem, pa tudi iz Gorskega Kotara nam je XVIII. divizija pošiljala svoje bolnike, ki so potrebovali daljšega zdravljenja. V oskrbi je bilo stalno okrog 50 pacientov.

Kaki dve uri od te bolnišnice je bil postavljen Stanetov dom (dom pokojnega komandanta Glavnega štaba Slovenije), ki ga je vodil kirurg dr. Ivan Pintarič. Na ekonomatu je bila organizirana javka, kjer so odrejali bolnike po njihovih boleznih v razne bolnišnice. Tisti, ki so potrebovali kirurške intervencije, so bili poslani v Stanetov dom, kjer jih je operiral dr. Pintarič. Bolnišnice so bile narazen zaradi tega, da bi bile zaščitene, če bi sovražniku uspelo katero odkriti. Razen tega so bili urejeni dobro prikriti bunkarji sredi gozdov eno uro od bolnišnice, kamor smo bili v primeru nevarnosti skrili vse ranjence in kamor smo odnesli ves zdravniški material in zdravila. V te bunkarje, ki so bili pod skalami, je šlo do dvajset ranjencev.

Hrano za bolnišnico smo prinašali v nahrbtnikih. Za hrano sta skrbela intendanta Rudi Cvar in Rudi Pirc.

Marjan Kozina:

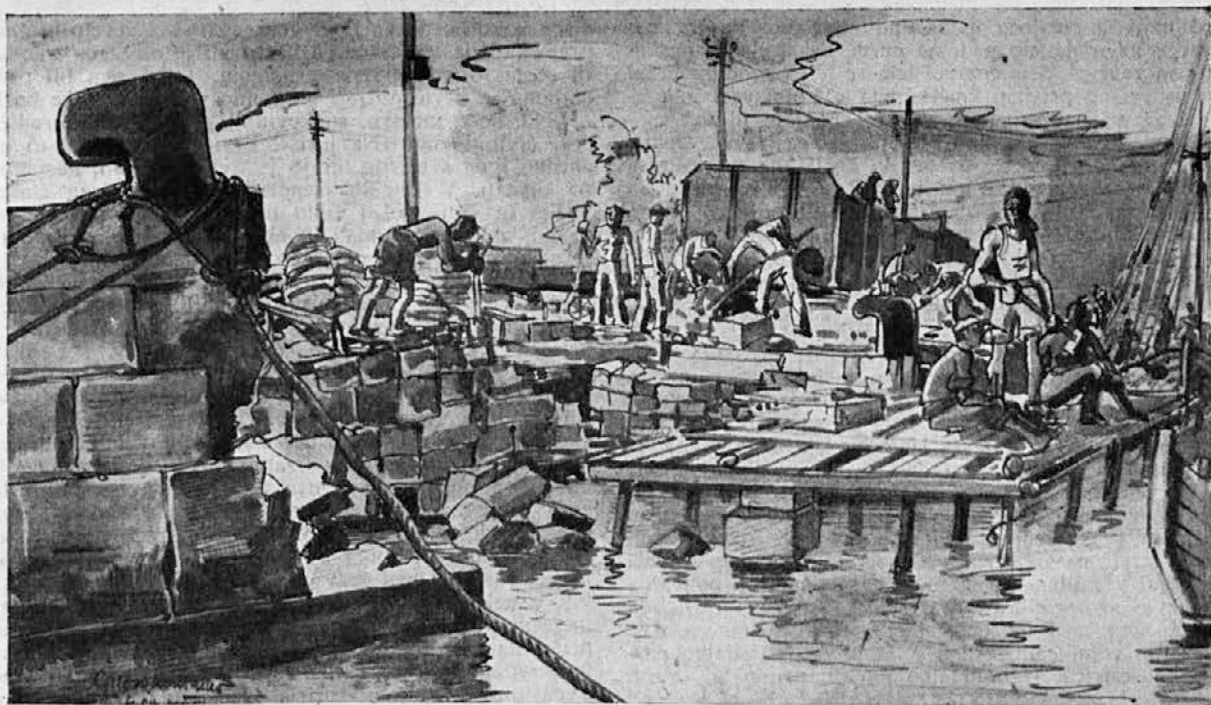
NEKAJ O MOJIM PARTIZANSKIH PESMIH

Pred nekaj dnevi sem mimogrede na cesti poslušal pevsko vajo osnovne šole. Otroci so na vsa grla prepevali mojo pesmico: »Mi smo slovenski pionirji«. Intonacija ni bila ravno idealna, tudi bi strog kritik gotovo ne trdil, da odgovarja interpretacija umetniškimi zahtevam, pa v tem primeru vse to ni bilo važno. Užival sem sveže, navdušeno prepevanje mladih pevcev, njih jasne, tenke glaske in misli so mi nehote pobegnile nekaj let nazaj, v čase, ko so nastajale te naše drobne partizanske pesmice. Morda bi marsikoga zanimalo, kdaj in kako so se rojevale. Kolega Pahor in drugi bi gotovo vedeli dosti zanimivega povedati o postanku svojih. Evo nekaj spominov na par bolj znanih mojih partizanskih pesmi.

Bilo je kak teden pred veliko nemško ofenzivo oktobra 1943. Naša divizija je bila v Slivnici blizu Grosuplja. Pripravljali sem za tisk partizansko pesmarico in imel že pripravljene vse tedaj znane partizanske in nekaj narodnih pesmi. Tudi opalograf sem imel, samo ne barve. To pa ni smelo preprečiti dela. Saj partizan zmore vse. Ni vrag, da se iz olja, kolomaza, bencina, vazelina in dinamita in ne vem česa vsega, ne bi posrečilo spraviti skupaj te preklicane barve. Pri teh alkimističnih razpravah so me motile vaje kvarteta, ki je za bližnji miting vadil mojo prvo partizansko pesem »Hejaho«. Še bolj pa me je zmotila mlada tovarišica, ki je »imela čez« pionirke in me prišla klicati na pomoč. Zakaj njeni varovanci hočejo na mitingu tudi nastopiti. »Nabrusimo kose!« pa da nočejo peti, in »Za vasjo« tudi ne. — Na pomoč. — Oprtal sem si harmoniko in hajd z njo v šolo, kjer je že čakala mladina iz vse vasi. Bili so nemirni kot škrteljni, počasi sva jih le pomirila in

začela so se pogajanja. Da te nočejo in one tudi ne, so govorili. Tista pa, da ni lepa in »Sijaj sončece« je preveč navadna. Mali Franci je predlagal kako pionirsko. Lenčka mu je takoj zabrusila, da take sploh ni. Šinila mi je v glavo rešilna misel. Kaj ko bi jim jaz eno napisal, sem malo boječe predlagal. Zakaj otroci so hudi kritiki, ni jim lahko ustreči. Pionirski so me pogledali malo nejeverno. Ali si niso mogli predstavljati, da se pesem sploh da narediti, ali sem se jim pa dozdeval premalo obetajoč. Franci je predlagal, naj »se začne z« »Mi smo slovenski pionirji«. Drugi so bili mnenja, naj bo pesem »za korakati«. In da jih moram naučiti tudi to. Seveda sem jim obljubil. Ko smo se vse tako lepo domenili, sem brž poiskal »literaturo«. XVIII. divizije, očeta Seliškarija, na dapravi tekst. »Literatura« je odgovorila, da danes nikakor ne utegne. (V tem so si merila vse »literature« podobne. Pač pa bi utegnil čez kak teden, morda, zdaj da ima dela čez glavo. Nisem mogel »literature« pregovoriti. Ker je bil pa miting napovedan čez nekaj dni, sem jo poprosil, naj mi posodi vsaj papir in svinčnik, da imam vsaj potrebno pesniško orodje. Prošnja je bila uslišana in mrk sem se podal na skedenj, da tam v miru pesnikujem. (Sploh smo imeli komponisti s teksti velike težave in parkrat sem se moral povzpeti sam na nevajeno pegazovsko žival.) Po daljšem preklinjanju sem spravil skupaj dvanajst vrstic potrebnega besedila. Zelo slabo, ali rimalo se je in bilo je uporabno. (Ta tekst je bil kasneje predelan, danes je uporabljen in ni slab.) Popoldne so slivniški pionirski že zvržgoleli pesmico, prihodnji dan je je bila polna vsa vas.

Miting čez dva dni je bila moja partizanska premiera. Kvartet je pel »Hejaho«. Na vajah je šlo sicer prav dobro, ob nastopu se je pa zgodila katastrofa. Nekako v sredi pesmi so ga začeli »lomiti« in končali so namesto v zmagovitem duru v porazni disonanci. Kriv sem bil seveda jaz, ker pač ne znam prav postavljati not. Ta pesem je potem dolgo časa veljala kot »zanič«.



Ljubo Raonikar: Ljudstvo Splita je pričelo obnavljati porušene objekte

dokler je ni rehabilitiral tov. Pahor s svojim invalidskim pevskim zborom.

Na koncu mitinga so nastopili pionirčki. Ob zvokih moje harmonike so čvrsto prikorakali na oder. Vsi z levo naprej, kakor sem jih učil. Samo o tem, katera noga je leva, so bila mnenja deljena. Najmanjšim je šla tudi muzika prepočasi in stopicali so kar po svoje za večjimi korenjaki. Pa to nič ne de. Glavno je, da so jim zadovoljno sijale oči ob njih prvem nastopu. Mamice so bile ponosne z uspehom svojih potomcev, morali smo ponavljati. Ko smo spet strumno odkorakali, je bilo vse zadovoljno, najbolj pa pionirji, ki sem jim moral takoj obljubiti novo pesem. Obljube pa nisem izpolnil; čez dan ali dva se je divizija premaknila, prav kmalu je bila pa v besnih bojih.

Z Jožetom Breskvarjem, ki je padel v nemški ofenzivi na Mokrcu, sva obiskala Ljubljansko brigado, da se pogovorimo o kulturnem delu brigade. Poleg mene je sedela Majda, dekle majhne, močne postave, z dobrodušnim obrazom in prijaznih oči, tihega in mirnega značaja. Človek ji na prvi pogled ne bi prisodil, da zna streljati s puško, ki kar ni prav sodila k njenemu obrazu. Ob koncu naših pogovorov mi je malo obotavljajoče se zapudala, da morda le ne bo tako težko s teksti za pesmi, kakor tožim jaz. Ona na primer tudi včasih zagreši kako pesem, in takih pesnikov bi se nemara našlo še kaj. Prečitela mi je nekaj svojih stvari. Preproste, neizdelane in tehnično pomanjkljive, zato pa polne iskrenega navdušenja in resnično občutene. Prav kmalu sva se zedinila za »Budnico«. Preprosti, iskreni poziv slovenski mladini, naj brani svojo zemljo, me je takoj navdušil. Pesem je bila kmalu napisana in pogosto izvajana.

Pokojno Majdo sem videl bežno le še enkrat, ko smo napadali ustaško gnezdo Vrbovsko. Kasneje je nisem več videl, čez leto dni me je pretresla vest, da je padla v borbi z belimi do blaznosti pogumna partizanka Majda Silc.

Nekaj časa je v partizanih razsajala bolezen posebne sorte: vsaka divizija, brigada, celo bataljon in četa, vsaka edinica je hotela imeti svojo lastno himno. Celotni intendant Glavnega štaba. Prav za prav sem intendantu še danes dolžan nekaj tedaj dragocenih škatlic cigaret, ki sem jih dobil kot predljudem na intendantsko himno. Pozabil sem že, zakaj se ta ni rodila, menda ni bilo teksta. Tako naj bi tudi Osemnajsta divizija dobila svojo himno.

Prvotno naj bi ta čast doletela moja »Hejaho, čujte, fantje iz osemnajste pojo«, kakor se je glasil prvotni tekst. Toda ta pesem je, kot sem že omenil, na premieri propadla. Tone Seliškar je napisal novo besedilo »Na juriš«. Komponirala sva jo tovariš Pahor in jaz. Pahorjeva je postala popularna, moja je bila znana in veliko prepevana le na Primorskem. Z njo sem doživel posebno srečo: bila je po dolгих letih fašističnega zatiranja prva slovenska pesem, ki je zazvenela v tržaškem radiu.

Bilo je v začetku nemške ofenzive leta 1943. Sprehajal sem se pod Turjakom in poslušal butanje topov, ki je prihajalo iz bližine Ljubljane. Nemci so napadali položaje Levstikovcev. Ne vem, ali je bila resnica, ali me je varal sluh, dozdevalo se mi je, da slišim po večkrat tri zaporedne udarce, točno v ritmu. Kar zavzel sem se: nemški topovi so mi dali nov motiv: tri toni na isti višini! Še predtakt, kakor to zahteva marš in »Hej tovariši« so bili tu! Zaenkrat še brez teksta, le za prvih pet zlogov sem imel muziko. Šele nekaj mesecev kasneje sva se s prijateljem Kosmačem sporazumela za tekst in nedolgo za tem so bili »Hej tovariši« popularni.

Zanimivo je dejstvo, da je v partizanskih časih nastalo zelo malo pravih epskih pesmi. Pesniki so znali dobro prijeti za puško, v svojih pesmih so pa rajši govorili o potočkih, pomladanskih rožicah in ptičkih. Marija Dernovškova je bila v Cankarjevi brigadi, ki je bila slavna po svojih sijajnih borbenih sposobnostih. Ona se pa vendar ni mogla prav sprijazniti z vojaškim rokodelstvom in poseben pogum je ni odlikoval. Bila je pa požrtvovalna bolničarka, pridna kot čebelica, dobrotna sestra vsem »Cankarjem«. Sama je rada povedala, da je prav nič ne veseli muzika mitraljezov in minometov. Vendar imamo od nje eno redkih epskih pesmi, »Obroč«. V tej pesmi je sijajno obdelan doživljaj petnajstih »Cankarjev«, ki so se brez izgub pretolkli iz obroča, obkoljeni od tri sto Lahov.

Marija mi je krasnega pomladanskega jutra pripovedovala o tem doživljaju in pregovoril sem jo, naj to napiše v pesmi. Čez par dni sem že imel pesem v rokah. Navdušen sem bil nad njeno dovršeno obliko in stilom. Brez vsakega cenenege patosa, preprosto in slikovito, obenem toplo in s humorjem je mojstrsko prikazala dogodek. »Obroč« sem od tedaj stalno nosil pri sebi in prežal na trenutek, ko mi pade v glavo primerna ideja,

kako najti ustrezajočo muzikalno obdelavo. Pa nič pametnega mi ni hotelo, priti na misel, nekaj slabih poskusov sem zavrgel. Sele čez pol leta se je to zgodilo. Ležal sem na peči v prijazni kmečki hiši v Vojni vasi in premišljeval, ali naj vstanem, ali ne. Zunaj je lil dež, pomešan s snegom, v mojih čevljih je pa zevala velika luknja. Odločil sem se, da se do kosila ne premaknem s tople peči. Nenadoma mi je šinila v glavo ideja, da leži prav za prav jedro problema »Obroč« v prvem vzkliku »Fantje!« Ce imam to, je zbor skoraj napisan. Samo kateri interval naj izberem? Kvinto, seksto? Ne, oktavo! V hipu je bila premagana mati vseh pregreh, lenoba, in v dobri uri je bil »Obroč« napisan. Kosilo sem pošteno zaslužil.

Nastal je zdaj nov problem. Kdo naj jo izvaja? Za naše skromne partizanske razmere je bila pesem mnogo pretežka. Pa sva le našla z Bojanom Adamičem rešitev, na prvi pogled paradokso: če je ne zmorejo pevci, naj jo pojejo nepevci! Vojaška muzika Glavnega štaba se je z veseljem oprijela tega dela. Sami muzikalni fantje, ki jim intonacija ni bila problem, čeprav je bilo med njimi samo nekaj dobrih pevcev, so odložili svoje bučno orožje in v kratkem prav dobro uvežbali zbor. Zapeli smo jo prvič na koncertu v Crnomlju. Potem pa še večkrat, tudi v radiu. Marija jo je slišala in celo pohvalila je muziko svojega bratranca. Hudo mi je pri misli, da ne bom več imel možnosti komponirati njenih verzov. Kmalu po vojni nam je umrla. Izgubili smo sijajno partizansko sestrico, izgubili smo močan, originalni talent.

*

Tako ima vsaka teh pesmi svojo zgodovino. Čas hiti, kakor menda še nikoli ni. Zakaj vsak dan prinaša nove probleme in naloge, partizanska leta tonejo v zgodovino. Mnogo teh drobnih zgodbic bo pozabljenih. Zato je morda dobro, če jih osvežimo in zberemo, zakaj prilike, v katerih so nastajale, so bile edinstvene.

Še eno svoje delo bi rad omenil, četudi je nastalo dosti kasneje, ko so že davno umolknilli topovi.

Po nemški ofenzivi, v kateri je naša divizija pre-

stala težko borbo na Ilovi gori, sem se z deveto brigado premaknil na Hrvaško. Ta borba mi je obležala v kosteh in se mi ostro zarisala v spomin. Tedaj sem bil prvič v ognju in prvič doživel strahotno veličastje težke borbe z oglušujočo muziko, sunkovitimi premiki, kriki ranjenec, divjimi kliki »Na juriš«. Prvič sem doživel to hazardno igro s smrtno, ki jo je treba doživeti, nemogoče pa opisati. V kratkih trenutkih postaneš drug človek, misliš in čutiš nekaj čisto novega, važno postane nevažno, obhajajo te misli in občutki, kakor nikdar poprej in ne moreš si priti na jasno, od kod in zakaj.

Mislil, da se ta dan niti enkrat nisem zavedel, da je na svetu neka muzika. Ko sem v kasnejših mesecih vedno znova v mislih preživljal Ilovo goro, sem imel nejasen občutek, da bom, če ostanem živ, spravil to Ilovo goro le v kako zvezo z muziko. Minili so meseci, leto, še eno leto, Ilova gora je bila skoraj pozabljena. Bil sem že v Beogradu na svojem starem službenem mestu in premišljeval, kako naj v muzikalni obliki obdelam to, kar sem doživel v partizanih. Mislil sem na kantato, opero, na obdelavo nad dva tisoč let starega pretresljivega prerokovanja judovskega preroka: nastala bo gora človeških lobanj in kosti, in ko bo nesreča človeštva na višku, bo gora zatulila po odrešenju. Pa za nobeno teh idej se nisem mogel prav ogreti. Slučajno sem imel opraviti v nekem uradu in kakor je bilo v prvih povojnih mesecih pogosto, sem moral čakati več ur, preden sem prišel na vrsto. Prečital sem »Borbo« do zadnje vrstice in nervozno računal, koliko časa bo treba še stati v vrsti. Tedaj mi je slučajno prišla ideja, da napišem »Ilovo goro« in še nekaj partizanskih spominov v simfonični obliki. Ideja in teme so mi kar same doletavale, začel sem skicirati in ko sem prišel na vrsto, sem imel na robu »Borbe« (ki jo imam seveda shranjeno za spomin) zabeležene vse glavne momente. Naravno, bili so potrebni še meseci naporega dela, preden sem »Ilovo goro« zaslišal v živem zvoku ljubljanskega radijskega orkestra in potem pol leta, preden sem jo zaslišal, kot menda prvo povojno jugoslovansko skladbo, iz inozemske radio postaje.

Anton Polenec:

DARWIN IN RAZVOJNI NAUK

Vse do konca 18. stoletja je prevladovalo v naravoslovju prepričanje, da so živele že od nekdaj iste živali in da je bila zemlja že od vsega začetka pokrita z istimi rastlinami kot rastejo še dandanes. »Toliko je živalskih in rastlinskih vrst, kolikor jih je od začetka ustvarilo neskončno bitje,« tako piše veliki švedski naravoslovec K. Linné še leta 1751.

Da pa je vladalo celo v naravoslovju to mišljenje, je bilo krivo predvsem nepoznavanje žive narave. Saj do tedaj niso vedeli nič ali skoro nič o notranji zgradbi živali in rastlin. Mikroskop je bil v okorni obliki sicer že od srede 17. stoletja v rokah naravoslovcev, vendar so ga šele v 19. stoletju toliko izpopolnili, da je šele od tedaj dalje igral pomembno vlogo. Okamenin sploh niso priznavali za okamenela živa bitja, temveč so jih imeli za igro narave, oziroma, da je hudič tudi hotel imeti svoj živi svet, pa se mu je ponesrečil in mu je sproti vse okamenelo. Zemlja sama pa je bila po tedanjem mišljenju stara nekaj tisoč let. Iz takega znanja oziroma neznanja ni moglo zrasti drugega kot teorija o neizpremenljivosti živega sveta, teorija, ki pa je uživala vso močno oporo cerkvenih krogov.

Proti koncu 18. in v začetku 19. stoletja pa nastopajo že posamezni naravoslovci, ki se ne strinjajo več, da bi bil živi svet stalen, neizpremenljiv! S francoskimi naravoslovci, Buffon-om (1707—1783), predvsem pa z Jeanom Lamarck-om (1744—1829) in St. Hilaire-om (1772—1844), je stopila znanost zavestno na drugo pot, na pot razvojnega nauka. »Zemlja se je razvijala in živa

bitja na njej so se spreminjala. Iz enostavnih bitij so se razvila bolj sestavljena. Človek se je tudi razvil in je v tesni rodinski zvezi z opicami. Duševno delovanje človekovo je izraz delavnosti osrednjega živčnega sistema,« tako piše največji biolog 18. stoletja Jean Lamarck leta 1809 v znameniti »Zoološki filozofiji«.

Jasno je bilo že takoj od začetka, da bo naletel novi razvojni ali evolucijski nauk na odpor predvsem v cerkvenih krogih, katerim je bil novi nauk »krivoverska zabloga«. Mladi razvojni nauk se je moral boriti z večtisočletno tradicijo; saj je pomenil pravo revolucijo v tedanjem mišljenju — ne neizpremenljivost, temveč razvoj. Vsi naravoslovci se niso mogli takoj sprijazniti z novim naukom. Leta 1830 je prišlo celo do javnega znanstvenega spora med staro teorijo o neizpremenljivosti in evolucijskim naukom. Zmagala je po šestmesečni diskusiji še stara teorija. Razvojni nauk je bil še premlad. Preveč je bilo teoretičnega razglabljanja nekaterih naprednih učenjakov in premalo je bil podkrepjen s prečiščenimi dokazi iz resničnega življenja.

Po letu 1830 pa je naravoslovje izredno hitro napredovalo; znanje o živi naravi je rastlo iz dneva v dan. Angleški geolog Lyell (1797—1875) je ugotovil, da je zemlja stara vsaj 240 milijonov let in da se je počasi spreminjala pod istimi vplivi, ki še dandanes spreminjajo njeno lice: reke, morja, led, veter in dež. Veliki francoski naravoslovec Cuvier (1769—1832) je prvič primerjal notranjo in zunanjo zgradbo vretenčarjev (ribe, dvoživke, plazilce, ptice, sesalce) in je odkril, da so vsi podobno zgrajeni. Isti znanstvenik je položil temelje vedi, ki se ukvarja z bitji, ki so nekdaj živele — paleontologiji. Karl E. Baer, profesor v tedanjem Petrogradu, je dognal,



Alenka Gerlooič: Tolmin

da so zarodki vseh vretenčarjev med seboj enaki. L. 1837 je odkril Jan Purkyně z izboljšanim mikroskopom, da je celica osnovni gradbeni element vseh živih bitij.

Pogoji za nastop in za zmago evolucijskega nauka so bili torej dani. Materiala, dejstev je bilo obilo, toda raztresena so bila po različnih panogah naravoslovja in so čakala na človeka, ki jih bo spoznal in našel ter jih znal povezati v celoto. Tej veliki nalogi pa je bil dorasel eden največjih naravoslovcev vseh časov do danes, Charles Darwin. S svojim velikim znanjem, s svojim vztrajnim in temeljitim delom, s svojim silnim razumom, s svojo genialnostjo je tako jasno in določno, obenem pa tako preprosto povedal, da je razvoj v naravi in da današnjega živega sveta ne moremo razumeti brez razvojnega nauka. Svoje trditve pa je podprl s tolikimi in takimi dokazi, da jim ni nihče mogel ugovarjati. Kot človek in kot učenjak je pripadal Darwin oni vrsti ljudi, za katere pravi Stalin, da znajo »podirati staro in graditi novo, ne glede na kakršne koli zapreke, kljub vsemu«.

Oglejmo si na kratko življenje in delo tega velikega naravoslovca. Charles Darwin je bil rojen 12. februarja 1809 v Shrewsbury v zapadni Angliji kot sin zdravnika Roberta Darwina. Kot mladenič je že kazal smisel za naravo. Zbiral je vse, kar mu je prišlo pod roko; zanimal ga je lov, ribolov, jahanje. S 16. letom se je vpisal na univerzo v Edinburgu, in sicer na medicino; tam je ostal samo dve leti. Krvi namreč ni mogel videti. Januarja 1828

se je vpisal na teološko fakulteto v Cambridgeu. Vendar ga tudi ta študij ni zadovoljil. Preveč mu je bil pust, prazen in dolgočasen. Zaradi očeta pa je vztrajal toliko časa, da je naredil izpite. V Cambridgeu se je spoznal z botanikom Henslewom, s katerim sta hodila na ekskurzije.

Leto 1831 pa je bilo za nadaljnji razvoj Darwina zelo pomembno. Tedaj je namreč angleška admiraliteta pripravljala veliko pomorsko ekspedicijo z nalogo, da preišče in kartografira južno obalo Južne Amerike. Vodja Fitz Roy je hotel imeti s seboj tudi mladega nadarjenega naravoslovca, ki bi ekspedicijo izkoristil za znanstveni študij. Za to pot so določili mladega Darwina.

Ekspedicija se je mudila dolgo časa na vzhodni in južni obali Južne Amerike, obiskala Falklandska otočja in Ognjeno zemljo; nato zavila na zapadno obalo, krenila proti severu, obiskala Čile, Peru in bližnje otoke. Darwin je šel povsod na kopno in zbiral vse, kar je mogel doseči, minerale, rastline, živali, fosilije. Zabojev je pošiljal prof. Henslewu. Potem so krenili proti ozemlju otokov Galapagos in od tu dalje na zapad po brezmejnem Tihem oceanu. Obiskali so Tahiti, Novo Zelandijo, Avstralijo, Tasmanijo, Maledivo, otok Mauritius, Južno Afriko, Sv. Heleno, Ascension ter se obrnili zopet proti Južni Ameriki in zaključili pot okrog sveta 1836. leta. V avtobiografiji piše Darwin o tem po-

tovanju, da je bil to najvažnejši dogodek njegovega življenja, ki je dal smer njegovemu nadaljnjemu študiju.

Ob stiku s tako raznoliko naravo mu je vznikla razvojna misel. Toda ni si še upal na dan z njo. Še 20 let je delal, študiral in nabiral dokaze. 24. novembra 1859 pa se je pojavilo pred svetovno javnostjo njegovo zgodovinsko delo »Nastanek vrst po naravnem izboru«. Redkokatera knjiga je v zgodovini človeštva dosegla tak uspeh. Še isti dan, ko je izšla, je bila tudi že razprodana. Tudi mladina jo je z navdušenjem sprejela. V njej je bilo za tisti čas res nekaj izrednega, revolucionarnega. Iz nje je dihala življenje, svežina. — Poleg drugih njegovih del sta bolj znani še »Variacije živali in rastlin pri udomačitvi« (1868) in »Postanek človeka« (1871), ki ju lahko smatramo za bistveni dopolnitvi prve. — Umrli je 19. aprila 1882 v vasi Dawen v Južni Angliji, kjer je živel 40 let ves predan znanstvenemu študiju. Bil je proglašen za častnega doktorja vseh fakultet in kot tak je bil prepeljan v Westminsterko opatijo, kjer počivajo najslavnejši Angleži.

Niso zmagali ne Buffon, ne St. Hilaire in ne Lamarck; Darwin šele je priboril razvojni misli zmago. Sam Darwin pravi: čas je bil za to misel že dozorel. Zmagal pa je predvsem tudi zato, ker je dodal dokazom v prid evoluciji še svojo temeljito razlago o nastanku vrst, razlago »zakaj so se neštete vrste, ki žive danes na zemlji, spremenile prav tako, da so dosegle tako dovršeno zgradbo, in zakaj so se tako usposobile za okolje, da nemalokrat kar strmimo«. (Darwin: Nastanek vrst.)

Ustavimo se najprej za hip pri dokazih, ki nam pričajo o razvoju.

Razvoja ne moremo dokazati tako, kot dokaže fizik, da je blisk električni pojav. Živa bitja so se razvijala v davnini. Preteklost je zgrnila svoja bitja v gosto taničico; šele človeški duh je mogel prodreti skozi njo. Darwin je prvi zbral bogat dokazilni material, ki je bil do tedaj raztresen po najrazličnejših panogah naravoslovja. Do danes pa so znanstveniki naravoslovci našli v naravi brez števila dejstev, ki jih moremo razumeti le tedaj, če se opremo na razvojni nauk; brez njega ostanejo nerazumljiva. Tudi ni danes na svetu resnega naravoslovca, ki bi dvomil o razvoju.

Oglejmo si, kakšne dokaze nam nudi v tem pogledu paleontologija — znanost, ki proučuje življenje, ki je nekoč oživljalo naš planet in ga skrivajo zemeljske plasti.

Paleontologija nam pove predvsem, da je življenje na naši zemlji silno staro, vsaj milijardo in pol let. Dalje nam pričajo okamenela živali in rastline, da vsa sedanja živa bitja izvirajo iz starejših, večinoma preprosteje zgrajenih vrst in te zopet iz manj številnih skupnih korenov, vse do najenostavnejše organiziranih enoceličnih bitij. Vzemimo še najbolj znane in hkrati največje živali vretenčarje. Najpreprosteje so zgrajene ribe, potem dvoživke in plazilci; ptici in sesalci pa so najpopolneje zgrajeni izmed vseh bitij, ki žive danes na zemlji. In res! Najprej najdemo v kakih 450 milijonov let starih plasteh prve vretenčarje — ribe. Kakih 100 milijonov let kasneje pa so se iz neklih močvirskih rib, ki so za dihanje rabile tudi vzdušni mehur, razvile dvoživke. Iz dvoživk so se pred kakimi 310 milijoni let razvili prvi plazilci. Plazilci pa so bili osnova, iz katere so se razvili po eni strani ptiči pred kakimi 180 milijoni let ter polagoma osvajali ozračje, po drugi strani pa sesalci, ki v začetku niso bili večji od podgan. Njih potomci so zagospodovali na zemlji pred neko 60 milijoni let. Človek sam je njihov potomec. Pred 3 do 5 milijoni let se je odločil iz živalskih prednikov ter šel svojo pot.

Danes poznamo že preko 250.000 okamenelih živih bitij, ki nam vsa enoglasno pričajo, da se je življenje na zemlji stalno spreminjalo in razvijalo.

Evolucijski nauk pa ni navezan samo na mrtve priče. Tudi živa bitja s svojo zgradbo, s svojim osebnim razvojem, s svojo razširjenostjo nam jasno govorijo, da jih moramo razumeti le, če vidimo v njih bitja, ki imajo za seboj zelo zelo dolgo razvojno pot.

Drugo, veliko težje vprašanje, ki se ga je Darwin tudi lotil, pa je vprašanje, kako se je življenje razvijalo in katere so bile tiste gonilne sile, ki so povzročile razvoj od preproste celice do današnje pisanosti. Velicina Darwinova je prav v tem, da je že pred skoraj 100 leti pra-

vilno pokazal v naravi sami na tiste činitelje, zaradi katerih so se vrste spreminjale in se tako »smotno« prilagodile okolici.

Darwin je prvi opozoril na osnovno in splošno lastnost vseh bitij — na spremenljivost in variabilnost. Ob pazljivem opazovanju žive narave res ne najdemo niti dveh popolnoma enakih organizmov. Potomci istih staršev, čeprav žive ob popolnoma enakih pogojih, niso med seboj enaki. S polno jasnostjo pa je Darwin povedal, da so za evolucijo prvenstvenega pomena samo spremembe, ki se dedujejo; danes jih imenujemo mutacije, ki so lahko živemu bitju v korist ali v škodo ali so pa zanj brez vrednosti. Darwin je poudaril, da dajejo te spremembe le gradivo za evolucijo, gradivo, s katerim gradi najvažnejši činitelj pri razvoju naravni izbor ali selekcija.

S tem, da je Darwin prav mutacije izbral za osnovo evolucije, je tudi pretrgal zvezo z idealizmom svojih prednikov in je iz evolucijskega nauka končno odstranil vsako teološko predstavo, po kateri naj bi bili organizmi »smotno« zgrajeni in bi težili za popolnostjo.

Ključ za razumevanje pomena, ki ga imajo dedne spremembe in naravni izbor pri nastanku novih vrst v naravi, je bil Darwinu študij domačih živali in kulturnih rastlin. Človek je v okoli 5000 letih — posebno pa v zadnjih 100 letih in desetletjih vzgojil izredno raznovrstne vrste ali rase domačih živali in kulturnih rastlin. Vse pa kažejo izredne prilagoditve ne naravnih okoličin, temveč potrebam in željam človeka. Le pogledjmo naše domače živali, konja, govedo, ovco, kozo, prašiča, psa, kunca, golobe, kure. Koliko ras jih je in kako različnih in kako so vse, ene tako, druge drugače prilagojene človekovim željam in potrebam. Vemo pa dalje, da izvirajo domače živali kot rastline navadno iz ene same divje vrste. Vseh 500 ras domačega goloba izvira iz divjega skalnega goloba; vse mogoče rase naših kokoši so potomke divje bankivske kokoši. Domači kuncu z vsemi rasami so potomci divjega kunca.

Vse te čudovite uspehe je človek dosegel z umetnim izborom (selekcijo). Če je hotel n. pr. izboljšati volno pri ovcah, je odbiral za pleme le tiste ovce, ki so imele najboljšo volno. Vse druge, ki je niso imele, je izločil od nadaljnjega razmnoževanja. Med potomci je odbiral zopet tiste, ki so imele zaželeno lastnost v največji meri. S tako od rodu do rodu potekajočo selekcijo je človek kopolil določene lastnosti. »Selekcija je vsemogočna,« pravi veliki sovjetski selekcionista Mičurin.

Darwinova nadaljnja misel pa je bila: kar je človek dosegel z zavestnim izbiranjem v nekaj stoletjih, je mogoča doseči tudi narava v sto in sto milijonih let. Kako? Za rastline in živali lahko trdimo, da se jih rodi neprimerno več, kot bi se jih moglo preživeti. Večina mora poginiti, še preden je začela živeti, kot seme ali jajčece ali pa mora propasti, ko je kot ličinka ali mladič napravila komaj prvi korak v življenje. Le prav redke doleti sreča, da imajo tudi potomce. Saj če bi bilo drugače, bi postala zemlja zaradi ogromne plodnosti mnogih živali v najkrajšem času pretesna. Vemo pa, da so potomci enega in istega para med seboj različni; nekaj teh razlik pa sloni na malenkostnih dednih spremembah, mutacijah. Darwin pravi dalje: smrt ne izbira svojih žrtev kar na slepo, temveč odbere tiste, ki so iz kakršnega koli razloga za življenje manj usposobljeni. V boju za obstanek izbira narava živa bitja. Ker so ostali živi predvsem tisti, ki so bili najboljše usposobljeni, so se živa bitja polagoma izpopolnjevala in prilagojevala življenjskemu okolju.

»Mutacije in naravni izbor sta dva vogelna kamna Darwinovega nauka, obenem pa sta neomajni temelj strogo znanstvenemu razlaganju evolucije organizmov. Objasnjujeta nam nastanek in ohranitev »smotnih« lastnosti, ki jim pravimo prilagoditev življenjskim pogojem« (L. J. Bljajer). »Darwin«, tako pravi Engels, »je zadal najmočnejši udarec metafizičnemu pojmovanju narave in dokazal, da so vse rastline, živali in človek proizvod razvoja, ki je trajal milijone let.«

Po zaslugi osvobodilne borbe se je Darwinov nauk tudi pri nas oprostil vseh spon in zaprek in bo postal tudi med nami ne samo last ozkega kroga prirodoslovcev, temveč lastnina vsega naroda.

ŽIVLJENJE IN DELOVANJE

I. V. MIČURINA

Boj med starim in novim, med odmiranjem in porajanjem je bistvena osebnina razvoja — življenja.

J. STALIN

Malo število učenjakov-biologov je prodrlo v osnovno resnico sodobnega pojmovanja življenjskih pojavov tako globoko kakor veliki opazovalec in učenec narave, samouk Ivan Vladimirovič Mičurin. Njegovo ime je danes znano vsakemu, ki se bavi s sadjarstvom, vendar je potrebno, da vsi spoznamo njegovo življenje in delovanje, ki je tako ogromnega pomena za sodobne gospodarske panoge.

Ivan Vladimirovič Mičurin se je rodil dne 27. (14.) oktobra 1855 v Jumaševki v Rjazanski guberniji. Ze okoli je dovedlo mladega Ivana Vladimiroviča do sadjarstva, saj sta že njegov ded in oče delala na tem, da izboljšata sadna drevesa svojih vrtov. Tu je prvič prodril v tajnosti cepljenja in obrezovanja dreves in z veseljem je že tedaj nabiral plodove ter iz semen skušal vzgajati mlada drevesca.

Po osnovni šoli je obiskoval rjazansko gubernijsko gimnazijo, vendar je bil po šestih letih obiskovanja po nesrečnem naključju izključen. Sam se je nato doma pripravljal za izpite in za vstop na univerzo, vendar so starši medtem tako obubožali, da ni mogel več nadaljevati študija. Dobil je v začetku še dosti ugodno službo kot namestnik načelnika postaje na rjazansko-kozlovski progi. V tem času se je poročil z Aleksandro Vasiljevno Petrušino proti volji svojih staršev, zaradi česar je prekinil z njimi vse stike. Ko pa je postal kmalu za tem le nižji nastavljenec v blagovnem oddelku, se mu je gmotni položaj znatno poslabšal. Za malenkostno plačo je garal po 16 ur na dan, našel pa je kljub temu še toliko časa, da se je v prostih urah učil in izpopolnjeval iz strokovnih knjig o sadjarstvu. Njegov sen je bil kos zemljišča, kjer bi poizkušal vse ono, kar mu je rojilo po glavi: Ruski sadovnjaki so tako slabi. V njih uspevajo povsod le revne antonovke, borovinke, brezsemenke in hruške. Le včasih dobimo po vrtovih bogatinov priseljence s plemenitimi plodovi, vendar ti hirajo in gnijejo, čim jih presadijo na prosto. Kako bi izboljšal sadje naše ruske domovine?

Da uresniči svojo željo po zemljišču, je začel popravljati in prodajati stare ure, barometre in druge aparate. Ves denar, katerega si je tako prislužil, je hranil in končno je zanj napočil veliki dan. Pristradal si je že toliko, da je vzel v najem v bližini mesta Kozlova pusto, neplodno zemljišče. Tu je začel z veliko vneto gojiti sadna drevesa. V kratkem času je stal na onem pustem mestu urejen sadovnjak, vendar je bil kmalu tako poln, da ni bilo mogoče v njem več delati, kot Mičurin sam izjavlja v svojih spisih. Za uspešno nadaljnje delo je bil primoran, da najame večje zemljišče, katerega je dobil v Turmanosovu, nekaj vrst od prejšnjega vrta. Vsa drevesa je na lastnih plečih prenesel v novi sadovnjak, za katerega je žrtvoval vsako prosto uro. Njegovo materialno stanje se je ponovno poslabšalo, ker je moral poleg najemnine plačevati še drevesca in semena, katera je naročal in dobival že iz raznih krajev sveta. Za nov vir dohodkov je sprejel poleg svoje službe še delo nadzornika postajnih ur na odseku železniške proge Rjazan—Rtiščev. Njegovo življenje je bilo tedaj zelo trdo. Slabo hranjen je opravljal dve naporni službi, hodil je dnevno že ob prvem svitu dobro uro do svojega sadovnjaka, da se je pravočasno spet vračal in ni zamujal službe. V poznih nočnih urah pa je še sedel h knjigam in študiral ustroj in življenje rastlin.

V tem času, bilo je okrog leta 1880, je imel Mičurin že jasen cilj svojega dela. Hotel je izboljšati sadne vrste Srednje Rusije z boljšimi vrstami, ki bi bogateje obrodile in bile okusnejše.



Motiv iz Primorske

Več kot deset let se je trudil, da bi po tedanjih metodah tako imenovane aklimatizacije prišel do zaželenih uspehov. Po mnenju takratnih tujih sadjarskih specialistov, ki so gojili sadna drevesa po vrtovih bogatinov in samostanov, naj bi se namreč izboljšala kvaliteta sadja s cepljenjem tujih, občutljivih in žlahtnih sort zapadne Evrope na domače podlage, ki so odporne proti mrazu. Tako je skušal tudi Mičurin dolga leta »aklimatizirati« nežne tujerodne cepiče z vplivom domače podlage, uspehi pa so bili skrajno pičli. Polagoma se je priboril do spoznanja, da je vzrok neuspehom globlji, kot so doslej mislili, vsi so ga bili prezrli: talne in podnebne razmere kakor tudi metode gojitve sadnih dreves v deželah, od koder so prihajali tuji specialisti, so tako različne od tal in ostre klime Rusije, da je vpliv podlage na tujerodni cepič premajhen, da bi premostil vso veliko spremembo.

Bogatejši za to spoznanje je Mičurin zavrgel metodo aklimatizacije in iskal nova pota za uresničitev svojih ciljev. Polastila se ga je drzna misel: kakšen bo uspeh, če križja tuja sadna drevesa, žlahtne renete, bellefleurje, calvilla in kraljevo maslenko z domačimi, zanikrnimi antonovkami, borovinkami in tenkovejkami, ki so odporne proti mrazu?

Nova ideja ga je vsega prevzela. Zapustil je službi na železnici in se naselil v skromni hišici sredi sadovnjaka. Odslej je vse svoje dneve posvetil križanju sadnih dreves, pa tudi jagodičevja in drugih rastlin. V njegovem vrtu so nastajala nova, doslej neznana sadna drevesa. Tako je križal ananasno reneto z navadno antonovko. Seme križanca je vzkalilo in zrastle v drevo nove sorte — slavljanke. Slavljanke je bogato rodila in v sadu združevala lastnosti renete, ki je dala svoje sočno in okusno meso, ter antonovke z njeno odpornostjo proti mrazu. Z istim uspehom je križal plemenito kraljevo maslenko z divjo usurijsko hruško vzhodne Azije. Iz petih semen so poglala drevesca, od katerih so bila štiri slabša, peto pa je rodilo najboljši plodove. Tej hruški je dal lastno ime — Mičurinova zimsko maslenka. V enajstem letu, ko je prvič plodila, je dala zimsko maslenko 25 velikih, okusnih plodov. Naslednje leto pa je tako bogato obrodila, da jih je bilo na enem drevesu več kot sto petdeset. Zimska maslenka pa ni podedovala le finega okusa kraljeve maslenke, pa tudi ne le odpornosti proti mrazu usurijske hruške, marveč tudi odpornost proti praskam in udarcem; te hruške hranimo lahko v shrambi kakor krompir.

V Mičurinovem sadovnjaku so rasli in rodili najrazličnejši križanci, katerim je nedosegljivi mojster z večjim pogledom in preudarkom določal skupne lastnosti staršev. Tako je poleg mnogih drugih križancev prav tako bogato plodil potomec križanja med navadno češnjo in plemenito pensilvansko češnjo kot križanec navadne jablane in belega zimskega calvilla.

Vse ogromno delo je dovedlo Mičurina do spoznanja, da uspevajo v Srednji Rusiji najboljše oni križanci, ki jih je pridobil iz vzhodnoazijskih divjih dreves in kulturnih dreves jugovzhodne Evrope.



Motin iz Suhe krajine

Sredi tega poleta pa je Mičurin spoznal še en nedostatek pri gojitvi križancev, ki je kljub skrbni negi povzročal velik vsakoletni izpad mladih poganjkov: črnogzjem njegovega sadovnjaka je bil vzrok, da so bili njegovi križanci v tako veliki meri neodporni proti mrazu. Iz njegovih lastnih zapiskov vidimo, da so predobra tla neugodna za rast sejancev, ki prva leta prehitro rasejo in s tem pospešujejo lastnosti neodpornih, tujih vrst.

Tako je še enkrat prevzel nase vse težkoče preselitive svojega sadovnjaka. Primerno zemljišče je kupil blizu Kozlova, bilo je veliko 12 desatin in imelo slabo, prodnato zemljo. Semkaj je prenesel vsa svoja drevesa in moral junaško pretrpeti veliko izgubo vseh dreves, starejših od desetih let, ki so naslednje leto poginila zaradi slabših tal.

Minevala so leta in desetletja. Mičurin je bil znan kot edinstveni sadjar že tudi izven Rusije, objavljali so različne članke o svojih izkušnjah v sadjarstvu, živel pa je še vedno v veliki bedi. Lahko bi bil sicer za drag denar prodal v Ameriko velik del svojih križancev, vendar je blestečo ponudbo odbil. Cilj mu je bil dviganje sadjarstva v domovini. Carska Rusija ni hotela rešiti tega velikega genija materialnih skrbi, da bi se z vso silo posvetil svojemu delu. Letno podporo, za katero je zaprosil, je gubernij odklonil. Te žalostne gmotne razmere so dovedle Mičurina l. 1914, ko je osamljen slavil svojo šestdesetletnico, od tega, da je zapisal naslednje: «Leta so minila in moč je izčrpana. Zelo žalostno je, ko sem delal vse življenje na splošno korist, pa bom na stara leta ostal brez kakršne koli podpore.»

V njegovi drevesnici so nastajale vedno nove, doslej nepoznane rastline. Nekaj korakov od nje pa je življenje teklo po stari navadi, povsod so še stali zanemarjeni sadovnjaki z zanikrnimi antonovkami in andrejevskami. Kako je bilo mogoče, da je Mičurin živel tako bedno in osamljeno, ko je njegovo delo vendar kazalo že tako velike uspehe?

Zdelo se je, da je tedaj živel Mičurin prezgodaj za čas in okolje, ki ga je obdajalo; hodil je daleč pred vsemi. Njegove ideje so ga vodile po novih, revolucionarnih potih, številni uspehi so mu potrjevali njegovo pravilno pot. Povzpeli se je do spoznanja, da rastline niso nespremenljive, kot so to še trdno verovali in učili njegovi vrstniki, poklicni učenci carske Rusije, temveč da človek lahko samovoljno posega v prirodna dogajanja. Videl je na tisočih in tisočih sejancih-križancih, kako ustvarja narava nove oblike, in to s spremenljivostjo

in izborom v boju za obstanek. Mičurin je s svojimi uspehi najsijajneje podkrepil darwinizem, ki si je prav tedaj utiral pot — in to so mu sodobniki zamerili. Zato tudi niso želeli, da bi Mičurin napisal že zasnovano delo o svojih uspehih v sadovnjaku in vrtu, ga omalovaževali in s tem, da mu niso dali denarne pomoči za izdajanje knjig, namerno izolirali od velike množice kmetov in sadjarjev.

Sredi tega obupnega položaja je Mičurina zatekla Velika oktobrska revolucija. Kmalu po zmagi delovnega ljudstva je prejel iz Moskve poziv, naj pošlje poročilo o svojem delu in uspehih pri ustvarjanju novih rastlin predsedniku sveta ljudskih komisarjev — Leninu. Ljudska oblast je takoj spoznala ogromni in daljnosežni pomen Mičurinovih izsledkov ter ga izdatno podprla. Predvsem mu je bila odvzeta skrb za gmotna sredstva. Tako je imel prvič v svojem življenju možnost, da je začel v knjigah obsežno objavljati uspehe svojega dela in s tem naposled dobil stik s širokimi ljudskimi množicami.

Z novim poletom je vzgajal v svojem vedno prostranejšem sadovnjaku svoje prve učence Goršikova in Jakovljeva, skupno so nadaljevali pot velikih zamisli Mičurina.

Ljudska oblast je nudila Mičurinu vse, kar mu je bilo potrebno za njegovo delo. V ponovno razširjenem sadovnjaku, sedaj velikem že nekaj tisoč hektarjev, so zrastle tudi prvi laboratoriji, predvsem citološki in kemični. Dokončno priznanje svojih uspehov pa je Mičurin dosegel leta 1929, ko sta bila v mestu Kozlovu ustanovljena dva znanstvena zavoda, ki nosita Mičurinovo ime: Institut za znanstveno raziskovanje sadjarstva in Visoka šola za sadjarstvo. Odslej dalje je bil Kozlov, malo kasneje preimenovan v Mičurinsk, učno središče sadjarstva vse prostrane Sovjetske zveze.

Za svoje neminljive zasluge je bil Mičurin leta 1931 odlikovan z redom Lenina, postal je član Akademije znanosti SSSR. Ko je dne 7. junija 1935 umrl, je deloval v njegovih zavodih že mogočen kader novih strokovnjakov, katere je vzgojil in ki smelo korakajo v Mičurinovem duhu k novim nalogam in zmagam.

Tako živi Mičurinovo delo dalje.

Spoznanja dolgih šestdesetih let naporega dela si je Mičurin pridobil z železno voljo in marljivostjo. Učil se je neposredno od narave s tem, da je ostro opazoval vse njene pojave, predvsem vso spremenljivost rastlin. Veliko resnico Darwinovega nauka — boj za obstanek — je dnevno neposredno opazoval na nešteti križancih v svojem sadovnjaku in spoznaval, kako narava sama s prirodnim izborom uničuje slabiče. Dokazal je s premnogimi križanci, da je dednost ono gibalno, ki nam dopušča ustvarjanje novih rastlin z onimi lastnostmi staršev, ki se nam zdijo potrebne.

Poleg tega, da je križal navadno le sorte istih vrst, je isto poizkušal tudi med različnimi vrstami, ki se navadno nerade križajo. Nastale težave je premostil s tako imenovano »metodo zbliževanja«, kakor jo je sam imenoval. Cepil je mlade poganjke mešancev, ki še niso rodili, na drevesca druge vrste. Nekaj let jih je pustil rasti, da je podlaga vplivala na cepiče, ki so polagoma spreminjali svoje lastnosti. Ko so cepiči cveteli, jih je uspešno križal z vrsto, ki jim je bila podlaga.

Višek uspehov pa je dosegel Mičurin s tako imenovano metodo mentorjev, ko je z neverjetno drznostjo izkoristil medsebojni vpliv cepiča in podlage tam, kjer križanje normalno ni uspelo. Ko je križal n. pr. japonsko češnjo in uralsko višnjo, je sicer mešanec obilno cvetel, ni pa rodil nobenih plodov. Mičurin si je pomagal s tem, da je oko jalovega križanca okuliral na češnjevo podlago, kateri je pustil nekaj listov. Računal je na vpliv podlage na cepič in ni se varal; naslednje leto je okulant cvetel in tudi obilno rodil.

Tako je prodiral Mičurin vse globlje v tajnosti narave in jih razkrival z neverjetno logiko in srečno roko umetnika.

Ko danes premostrivamo vse ogromne Mičurinove uspehe in smernice, ki nam jih je dal za bodočnost, se moramo nehote vprašati, koliko dolgih desetletij bi še taval v sadjarstvu v temi, če bi Mičurin utonil v bedi carske Rusije?

Spoznanje je odgovor: Mičurina je rešila človeštvu Velika socialistična revolucija!

ZANIMIVOSTI IZ ŽIVALSKEGA SVETA

Najboljši godci med živalmi

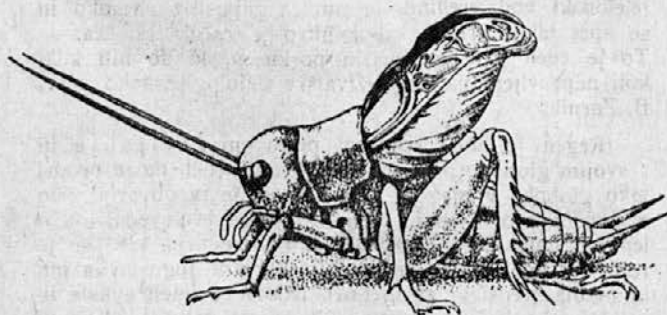
»Kdo še ni šel skozi naše gorice „ko čriček prepeva, ne da mi več spat“, kakor pravi Vodnik? Kdo še ni občutil čara poletne noči, ko se med vonj, ki dehti iz plodnih trat in poljan, in med šelest zorečih trav oglasi živahna pesem poljskega murna in ubrano muziciranje kobilic-goslačev?« Tako piše naš prerano umrli biolog P. Grošelj, ko govori o Ivanu Regnu, našem velikem prirodoslovcu in o svetovno znamenitem raziskovalcu petja murnov in kobilic in njih godalnih instrumentov.

Poglejmo še mi malo te liliputanske muzikante, saj če jih bomo malo bolje poznali, nam bo njih črikanje še lepše in še bolj polnilo poletne večere.

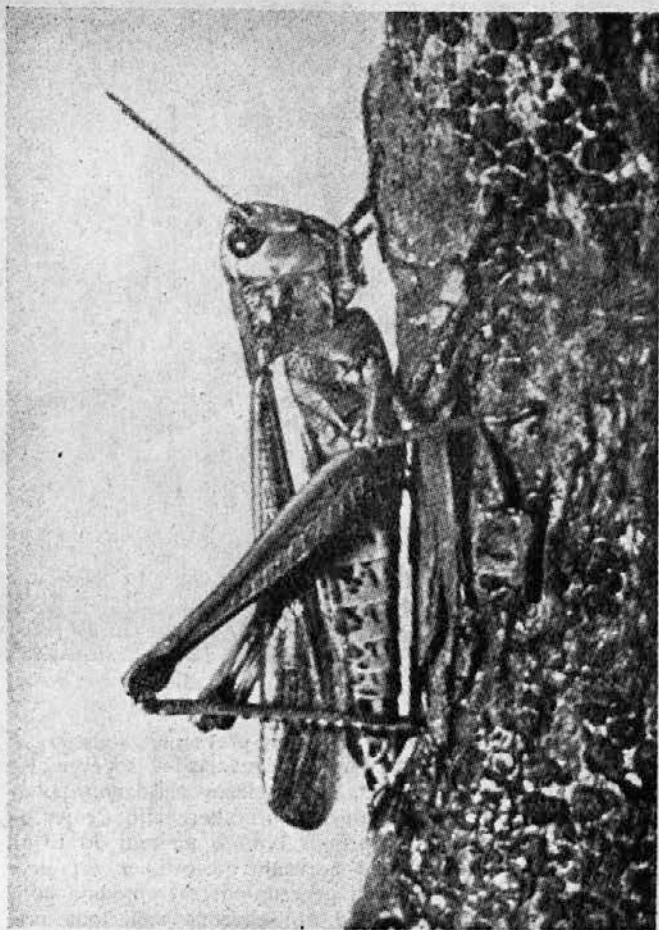
Kot sicer v živalstvu tako pojo ali vsaj dobro pojo samci tudi pri šesteronogih krilatih žuželkah, kamor spadajo naši godci. Odkod jim pa prihaja glas? Ali iz grla kot nam? Ne! Kako pa potem, boš vprašal? Poglejmo najprej našega prikupnega črnega murna ali krikavca. Preden prične murn s svojim vabilnim spevom, pride iz svoje podzemne jamice, se obrne z glavico proti domačiji ter dvigne prednji pergamentni krili (sl. 1). S tem je godec položil lok na struno in je pripravljen na spev. Na spodnji strani desnega krila, ki počiva pri godbi vedno na levem, se nahaja z ostrimi zobci napiljena škripalka, ki sloni na ostrem robu levega krila, na tako imenovanem čirilnem robu. Ko sedaj dviga in niža muren obe krili, drsi škripalka po čirilnem robu in pod vplivi tresljajev zabrnita obe krili in začuje se kratek in rezek čirik.

Nam se zdi murnovo petje vedno enako. Ivan Regen pa je murnovo pesem temeljito raziskal in nam povedal, da je njegov glas drugačen, kadar se prestraši nepričakovane pojave, da drugače zveni murnovo svatovsko vabilno cvrčanje, da se drugače oglašajo ljubavni zmagi, in da na svojevrsten način muzicira tedaj, kadar je »židane volje«.

Tako kot muren, poje še cela vrsta tako imenovanih listnih kobilic (najbolj znana je zelena kobilica z dolgimi nitastimi tipalkami), toda ne vse. Najbrž ste že videli na polju kobilice z lepimi modrimi ali rdečimi krili (vidna seveda le, če vzletijo). Te poljske kobilice pa pojo drugače (sl. 2). Samčki imajo na stegencih zadnjih nog škripalko, ki jo hitro drgnejo ob čirilni rob na krilu. Če bi nas zanimalo, od kod jemljejo škržati, prebivalci sončnega Primorja in njegovih oljčnih gajev svoj glas, bi našli, da so njihova čvrčala zgrajena



Sl. 1. Poljski muren, samček pri petju (na sprednjih nožicah se vidi temna špranja — vhod v »uho«)



Sl. 2. Samčki poljskih kobilic pojo tako, da drgnejo stegence zadnjih nog ob krili; »uho« imajo pa v začetku zadka

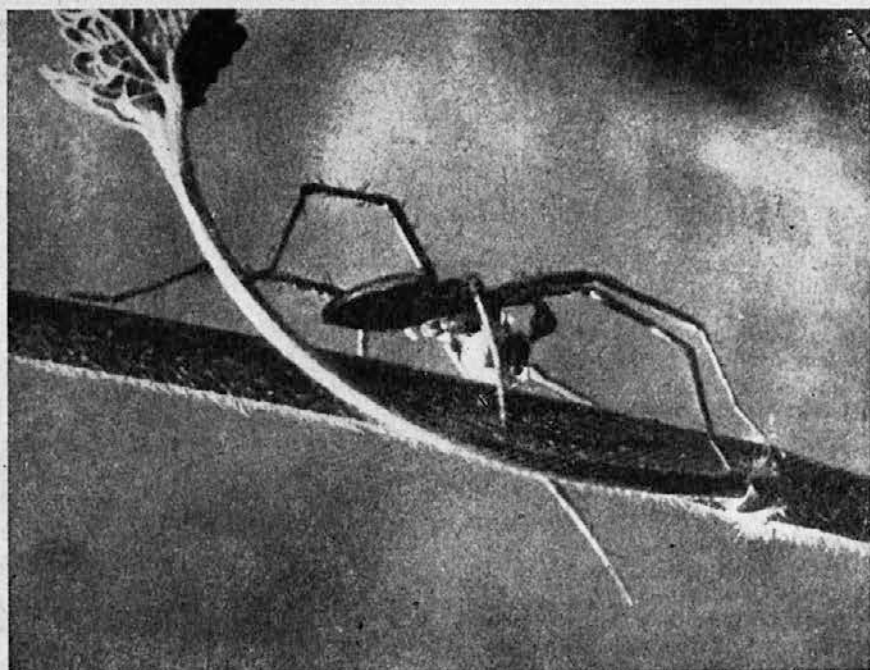
na povsem drug način. (V začetku zadka sta dve tanki hitinasti ploščici, ki jih s posebnimi mišicami hitro tresajo). Tudi pri škržatih pojo samo samci, kar je že vedel hudomušni Grk Ksenarhos: srečno škržati živé, ker imajo neme žené.

Godce, godala in godbo že poznamo, a kje so »ušesa« in poslušalci?

Tudi tu je bil naš Regen prvi, ki je s tolikimi, preprostimi a genialnimi poskusi dognal, da imajo murni samci in samice slušala na nogah, in sicer na golenih prednjih nog. Tudi listne kobilice imajo »ušesa« na nogah. Čudno mesto imajo ta žuželčja »ušesa«, hoste rekli. Da, a niso niti povsod na istem mestu: poljske kobilice, ki drgnejo stegence ob krilo, imajo »ušesa« v začetku zadka. Na tako neverjetnih mestih so ta »ušesa«, da bi kar dvomili, ali so res?

Toda saj samčki zato pojo, da privabijo samice! Nekateré kobilice pa pojo in muzicirajo celo v zborih in gluhega pevca, ki bi mogel zapeti pesem ritmično skladno, si ne moremo predstavljati, torej morajo pevci slišati tudi samega sebe.

Regen je vzel za svoje poskuse prav te kobilice z »dobrim posluhom«. Ta kobilica poje na ta način, da v kratkih enakih presledkih proizvaja kratke, rezke čirke cr-cr-cr, nato utihne in po daljši ali krajši pavzi prične znova. Če pa pojata dva, se prav pogosto zgodi, da pričneta peti v dvospevu. Stirinajst raznih načinov dvospevov je opazil Regen.



Sl. 4. Pajek samček nese svoji izvoljenki poročno darilo

Eden od samcev navadno prevzame vodstvo — pevec vodič — drugi mu pa odgovarja — sopevec. Ko pričneta čirikati, zapojeta nekaj glasov neskladno, potem pa začneta složno čvrčati v dobri alternaciji. Če pa jih je več v soseščini (v razdalji 1 do 2, pa tudi do 10 m), tedaj si vsi medsebojno uravnajo glasove ter zapoje v zboru. Če je Regen tem pevcem odrezal sprednje noge v kolenu s slušalom vred, so še vedno peli, toda prepevali so križem kražem, kot da drug ne ve za drugega.

Da bi res dognal pristnost slušala, je prišel Regen na misel, da bi sam napravil instrument, s katerim bi alterniral s kobilico. Z vsemi mogočimi instrumenti je

samca peti in je postajalo njih petje vedno živahnije, tedaj,« tako piše sam Regen, »se oglasim sam s svojim instrumentom. Sopevec umolkne — in koliko iznenadenje — vodič alternira z menoj naprej...« Čudovita akustična igra med človekom in žužkom!

Prav tako je Regen odlično dokazal, da je pesem samcev tista, ki vabi samice in jim kaže pot med gosto travo, da najdejo ženina. Najprej je delal poskuse v sobi, kjer je napravil kos pravega travnika, da ne bi motilo zaljublencev, kot pravi Grošelj. V sredino travnika je postavil dve valjasti stekleni posodi; v eno, ovito s črnim papirjem, je dal živahnega pevca, v drugo, neovito pa samčka, ki mu je prej odrezal škripalko, da ni mogel peti. Ko je začel murnček v zastrti posodi glasno čirikati, je spustil Regen na travnik samico, ki jo je sam vzredil in ki še ni videla in ne slišala nobenega samčka. Čim je začela vabeče glasove, jo je ubrala mimo nezakrite posode, v kateri je ždel in molčal samec, k pevajočemu ženinu. Ko je bila na cilju, je obkrožala vsa razburjena njegovo zastrto skrivališče. Tridesetkrat je že obkrožila ljubavno ječo, a še ni odnehala.

Če je samicam izžgal slušne organe, so postale gluhe za ljubavno pesem samcev. In da bi bil rezultat še jasnejši, je Regen pripravil telefon, tako da je iz oddaljene sobe prenašal glas murnčka-muzikanta; v sobo, kjer je bila samica, je dal na tla telefonsko slušalko. Takoj jo je ubrala k telefonu, ga obšla od vseh strani in se obnašala tako, kot bi bil v slušalki samček. Če je Regen telefonski vod prekinil, je samica zapustila slušalko in se spet takoj vrnila, kakor hitro je začela samčka. — To je eden najelegantnejših poskusov, ki so bili kdaj koli napravljeni na polju živalske fiziologije, tako pravi B. Zarnik.

Regen je hotel spoznati predvsem življenje in s svojim globoko premišljenim delom uspel, da je prodr tako globoko v njegove tajne, da se je razgovarjal celo z živo naravo. Nam in vsemu svetu pa je povedal toliko lepega! Letos je izpolnil 80 let (8. januarja 1868 se je rodil v Lajšah v Poljanski dolini). Stara Jugoslavija mu ni nudila sredstev; za njegovo delo niso imeli smisla in ostal je v tujini na Dunaju. Škoda, da ga ni med nami, da bi videl in okusil, kako dobro razume in kako bogato podpira Titova Jugoslavija znanost!



Sl. 3. Samček mušicplesalk s poročnim darilom

godel samcem, da bi se spustili z njim v alternacijo in mu s tem sporočili, da so ga slišali. Dneve in noči jim je godel, a brez odziva.

Zvečer 31. avgusta 1925. leta pa se mu je posrečilo, kar se ni dotlej še nikomur. »Ko sta začela dva mlada

Poročna darila pri pajkih, mušicah in pticah

Kdor je kdaj videl pava samca, kako se šopiri s svojim perjem pred samico, kdor je občudoval spomladi melodične pesmi ptičev pevcev in čirikanje murnov, se ne more ubraniti misli, da samci zato razkazujejo svoje lepote v obleki in petju, da bi si laže osvojili samice.

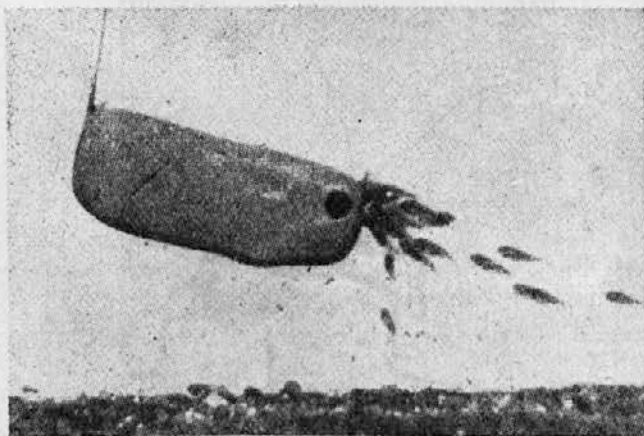
Višek dvorjenja pa je, če prinese zaljubljen samček s seboj še poročno darilo, da bi se prikupil svoji izvoljenki.

*

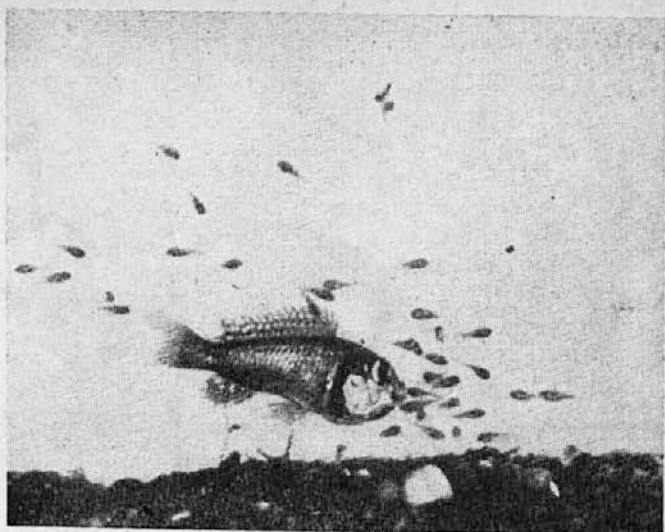
Za pajke samce je najnevarnejši čas ljubezni. Samice pajkov so namreč veliko večje od samcev ter silno požrešne in tudi v samčkih običajno ne vidijo drugega kot dober plen. Marsikateri zaljubljenec se je približal preveč samici in je moral dati življenje zato.

Zanimivi pa so zato običaji nekaterih pajkov-skakalcev (ti namreč ne predejo mrež, temveč kar v skoku — kot volk — planejo na žrtev), ki si skušajo z zvijačo pridobiti svojo izvoljenko. Samček si vjame kak plen ter ga zavije v pajčevino in gre z njim k izvoljenki (sl. 4). Če je samica darilo sprejela in ga pričela že jesti, tedaj skoči samček na njo in tako krčevito objame njenih osem nog, da se še ganiti ne more. Čudno je, da se samička kar nič ne brani, bodisi da se ne more ali pa da je toliko zaposlena z darilom. Samček pa jo medtem gladi in boža tudi pol ure, dokler se mu ne posreči opraviti svoje, potem pa jo z urnim, velikim skokom ubere proč, da ga ne bi navsezadnje še zgrabila in požrla.

Podobne svadbene običaje najdemo pri svojstvenih mušicah-plesalkah. Samec si ujame majhno mušico ali hroščka, preden se približa samici. Šele potem, ko ne pride praznih rok, sme nastopiti kot snubač (sl. 3). Pri nekaterih vrstah teh mušic samčki celo zapredejo to darilo, druge vrste pa napravljajo iz pajčevine, ki jo izloča posebna žleza na stopalcu sprednjih nog — prazen zavitek! Cedno poročno darilo — prazna vreča! Sicer pa tudi z mesnatim darilom samica pri večini teh mušic ne ve kaj početi, ker se hrani z medom, torej z rastlinsko hrano. Potemtakem je darilo samo simbol, ki morda pomeni za zblizanje potreben dražljaj. Po oplodbi pa ostane darilo pri samici ali ga pa samček vzame in gre z njim drugi nevesti naproti. Pobljže spoznavanje vsega sorodstva teh mušic bi nas morda dovedlo do razlage, kako je prišlo do teh čudnih običajev. Prvotno so bile te mušice roparske živali, nekatere so še danes. Druge pa so se začele polagoma hraniti z medom. Mogoče je roparski običaj pred oploditvijo, ko prinese sam-



Sl. 5. V Nilu živi svojevrstna mala ribica, pri kateri se zarod razvija kar v ustih; še potem ko so ribice nekoliko dorasle, se v nevarnosti še vedno zatekajo v materina usta



Sl. 6. Mlade ribice ne ločijo med modelom iz mavca in originalom; z modelom moramo le gibati sem in tja, kot da bi plaval, pa se že zbira mladi zarod pri ustih

ček mesnato darilo, zadnji ostanek prvotnega načina življenja.

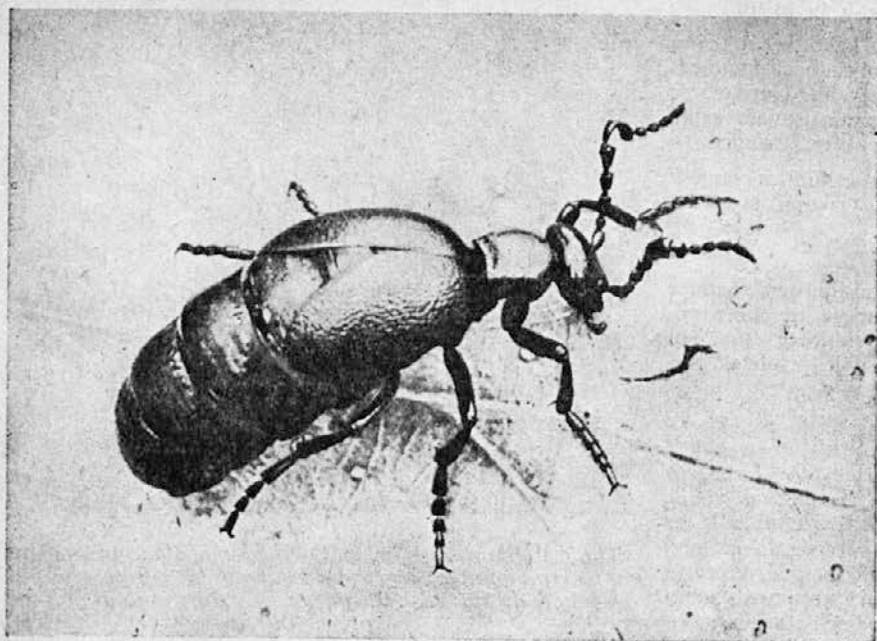
In še nekje najdemo take svadbene običaje — med pticami. Pri nekkih čigrah vjame samec majhno jeguljo ali raka in leta s tem darom za samico. Ko se le-ta spusti na zemljo, ji dar izroči. V nemalo zadrego pa pride samček, če ga samica odkloni: kot brez glave teka okoli. Če pa samica dar sprejme, ga drži dolgo v kljunu, tako da ji ga po spolni združitvi samec celo iz kljuna poje.

Ustna votlina — varno zavetje zarodu

Poglejmo malo k ribam, kako te skrbe za zarod. Za večino rib ravno ne moremo trditi, da bi se posebno brigale za potomstvo. Samica odloži jajčeca ali ikre v takih množinah — tudi po 5 milijonov — da je prav za prav vsaka skrb odveč: ena ali dve ribici bosta brez nege že ostali in dorasli, več pa treba ni. Vendar imamo prav med ribami nekaj izjem. Pa še to moramo poudariti, da je velikokrat moški spol pri negi jajčec in mladičev prav častno zastopan.

V naših bistrskih rekah in potokih živi pod kamenjem širokoglavi glavač ali kapelj. Samček te ribe prav hlabro čuva gnezdo, ki si ga je izbral v luknjici med kamenjem. Zelo znan je zet, komaj 6 cm velika, silno živahna in požrešna ribica; tu dela samček pravcata gnezda iz zlepljenih bilk. Bojeviti samček potem tudi budno pazi na jajčeca, dokler se ne izvale. Ko so pa prišli na svet mladi zetki — kakih 80 jih je — mora skrbni oče paziti, da mu mladiči prerano ne uidejo iz gnezda; če si pa kateri le poišče prerano prostost, ga samček previdno vzame v usta in ga »pljune« nazaj v gnezdo.

Seveda ne plete samo zet gnezda; v morju bi našli še prav lepo število rib, ki tudi spletajo gnezda in kjer samčki prenašajo v ustih mladiče, ki so se preveč oddaljili, nazaj v »domačo hišo«. Svojstvena je navada precejšnjega števila rib, kjer samica — običajno pa samček — takoj po oploditvi vzame jajčeca v usta in jih čuva vse dotlej, dokler se ne razvije mladi rod ali pa še dalje. Zanimivo je, da starši jajčec ne pojedjo, saj morajo cele tedne stradati — s polnimi usti. In še potem, ko so mlade ribice že splavale v svobodo, se nekaj časa sučejo samo okrog skrbnih staršev in se v nevarnosti ter na večer podajo še nazaj v očetova ali materina usta (sl. 5).



Sl. 7. Traonica, kratkokrili zapaljen hrošč, ki se brani z lastno rdečerjavo krojo, katero izceja iz nožnih sklepov

Ko so gojili take ribe v akvarijih, so mogli dognati, da se mladiči zatekajo pod okrilje staršev popolnoma nagonsko. Če so n. pr. mrtvo samičko pritrdili na žico, jo je bilo treba samo sem in tja premikati, pa so se že gnetli mladiči okrog njenih ust. Potem so pa zamenjali prave starše z modeli iz mavca. Kaj bodo sedaj napravili mladiči? Tudi k modelom so prišli, samo da so jih premikali pred ribicami sem in tja. Čim bolj je bil model podoben ribi — važne so bile predvsem oči — tem bolj so se gnetli okrog ust. Tudi če so umetno vzgojili ribice, da niso nikdar videle staršev, so priplavale k premikajočemu se modelu skoraj tako, kot k živi ribi (sl. 6).

V ustih se razvijajo mladiči tudi pri komaj 2 in pol centimetra veliki čilski nosati žabici. Zopet je samček tisti, ki prevzame to breme nase. Takoj po oploditvi vzame samček 10 do 14 velikih jajčec v usta, odkoder jih potisne v obsežno goitno vrečo, ki se raztegne prav do konca trupa. Ko se iz jajčec razvijejo mali paglavci, ostanejo še nadalje v vrečki ter se tesno pritisnejo ob bogato ožiljeno steno goitne vreče in jim tako daje skrbni oče še lastno kri. Ker traja ves razvoj več tednov, je na koncu samčka že samo kost in koža. Komaj se privleče do prve mlake, kjer izbljuje mladiča za mladičem na prosto. Sam si pa znova opomore.

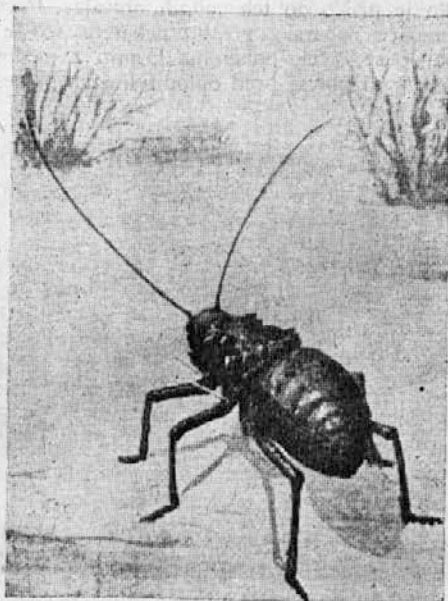
Kri kot obrambno sredstvo

Da, z lastno krvjo se branijo nekatere živali in jo celo brizgajo na sovražnika! Seveda te živali niso ne sesalci, ne ptiči, ne kuščarji ali kače, ne žabe in ne ribe, skratka niso vretenčarji, kamor štejemo te živali. Vsem tem živalim je kri življenjsko važna tekočina; saj bi s takim načinom obrambe svoje lastno življenje spravili v nevarnost. Toda, saj ni kri pri vseh živalih tako važna, da bi bilo škoda vsake kapljice. Pri velikanski skupini žuželk kri ne raznaša po telesu kisika kot ga raznaša vretenčarjem in prav zato niso tako občutljivi, če jim je malo odteče. In še nekaj — kri je pri teh žuželkah strupena.

Žuželk, ki se branijo z lastno krvjo, ni malo. Znana je n. pr. travnica (sl. 7), krasen moder hrošč s kratkimi krili in velikim zadkom. Ta žuželka iztisne iz sklepov na nogah rumeno-rdeče kapljice krvi. Primerilo se je, da je martinček hlastno zagrabil za tega »debeluha«, toda takoj jo je spustil, skočil nazaj, otresal z glavo ter si ob listih brisal čeljusti. Pikapolonica in njena ličinka prav zaradi tega nimata veliko sovražnikov.

Tudi med kobilicami najdemo dosti takih »krvavcev«. Kakor so sicer kobilice urni skakalci in še letalci obenem, so te, ki se s krvjo branijo, počasne, lene živali. Kri jim izteka ali iz špranj na oprsju ali pa iz nožnih sklepov. V Sahari in Severni Afriki pa živi posebna črna kobilica (sl. 8), ki ima prave brizgalne naprave tako, da je dobila ime »potujoča krvna brizgalna«. Odprtine za iztok krvi se nahajajo na začetku prvega in drugega parnog. Ko kobilica opazi napadalca, se vzdigne, odprtine se odpro in v dveh pravih curkih brizga rumeno-zelena kri na sovražnika. 40 do 50 cm daleč nese in še z nogami lahko uravnava tok, da dobro zadene.

In da ne delamo krivice vretenčarjem, naj omenim nekaj izjem. V puščavskih predelih Teksasa živi kuščar ki brizga iz očes kri na napadalca. O nekem avstralskem kuščarju pa poročajo, da iztiska v obrambi sokrvo iz repa.



Sl. 8. »Potujoča brizgalka«, tako pravijo neki kobilici, ki brizga rumenozelena kri na sovražnika; na sliki se vidita na levi dva taka curka

NAROD, KI SI JE Z LASTNO KRVJO PRIBORIL SVOJO NEODVISNOST, NE BO NIKDAR DOPUSTIL, DA BI PODLA ŠPIJONSKA DEJANJA RODILA KAKRŠEN KOLI USPEH

V preteklem letu sta v Ljubljani bila dva velika procesa, ki sta zaradi svoje pomembnosti vzbudila široko zanimanje vsega našega ljudstva. To sta bila proces proti nacističnim vojnim zločincem, s krvnikom slovenskega naroda Rainerjem na čelu, ki se je pred armadnim vojaškim sodiščem vršil od 11. do 19. julija 1947, in razprava proti špijonom Nagodetove agenture imperialističnih vojnih hujšakačev, ki je bila od 29. julija do 9. avgusta pred senatom Vrhovnega sodišča Ljudske republike Slovenije.

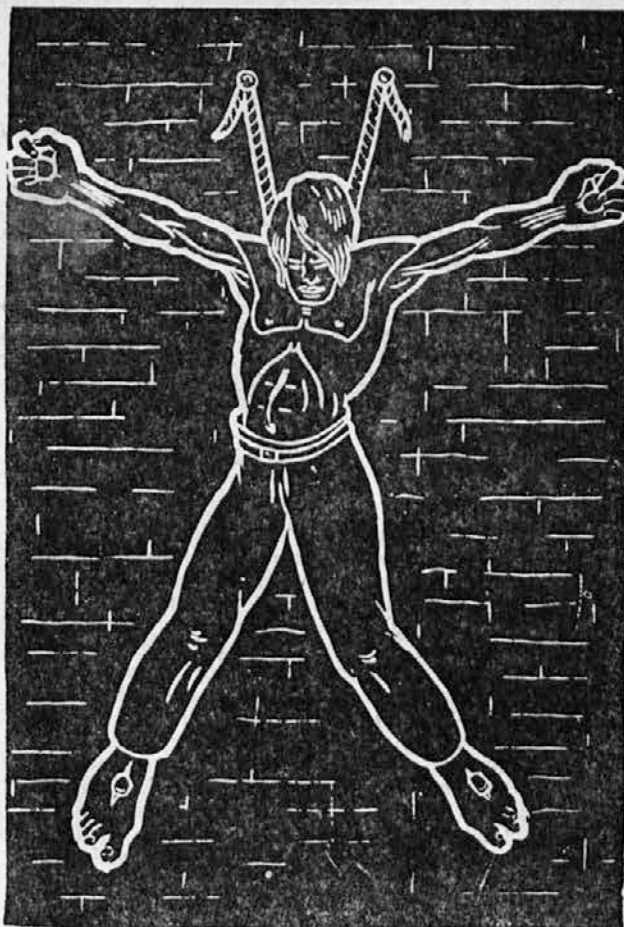
Oba procesa sta naravnost zgodovinskega pomena za jugoslovanske narode. Po svoji vsebini sta namreč postala mnogo več kot samo juridično ugotavljanje krivde za zločine in izrek pravične sodbe za vojne zločince in špijone. S svojimi važnimi razkritji sta prerasila v pravo politično šolo našega ljudstva, ker sta ga obogatila z dragocenimi ugotovitvami in spoznanji.

Proces proti vojnemu zločincu Rainerju je pred očmi vsega našega naroda v celoti razgrnil nacistična grozodejstva, ki so jih nad slovenskim narodom izvajali zločinski fašistični osvajači, in našemu ljudstvu razkril tudi peklenske nacistične načrte o popolnem uničenju slovenskega naroda, kar pa je slovensko ljudstvo preprečilo s svojo brezkompromisno osvobodilno borbo. Iz ust nacističnih zločincev je naše ljudstvo zvedelo, kje je bil izvor in narejen načrt za uničenje našega naroda. Ponovno pa se je tudi prepričalo, kdo je izdal lastno ljudstvo, postal ogaben nacistični hlapec in kdo je hitlerjevske krvnike podpiral v njihovem krvavem divjanju.

Sodna razprava proti Nagodetovi špijonski družini je na drugi strani nam vsem pokazala, da ostanki domače reakcije, sovražniki naše neodvisnosti in srečnejšega življenja vseh delovnih ljudi sedaj ne mirujejo, ampak so se le bolj ali manj potuhnil. Kot zamaskirani dvoličniki zakrknjeno vse globlje bredejo po blatu narodnega izdajstva, v katerega so zalezli že med osvobodilno borbo. Ti reakcionarni ostanki, ki se dobro zavedajo, da na notranje sile, na naše požrtvovalno in domoljubno ljudstvo ne bodo mogli nikdar več računati, so se sedaj dejansko spremenili v špijonsko agenturo tujih imperialističnih klik. Včerajšnji okupatorski hlapci danes kot špijoni po naročilu in za koristi svojih novih imperialističnih gospodarjev, katere stalno moledujejo in hujšajo na zunanjo intervencijo proti naši državi, skušajo povsod rovariti proti ljudski oblasti in na razne najpogodnejše načine ovirati izvedbo našega petletnega plana.

Proces proti nacističnim vojnim zločincem

Nikdar ne bo nikomur mogoče, da bi naredil popolno statistiko vseh nacističnih zverstev in brezštevilnih vojnih zločinov, ki jih je zagrizeni avstrijski nacist in krvnik slovenskega naroda Friedrich Rainer kot osebni Hitlerjev zastopnik, gauleiter za Gorenjsko in Koroško ter vrhovni komisar za Jadransko Primorje storil nad našim narodom s pomočjo svojih zločinskih nacističnih sodelavcev: organizatorja množičnega preseljevanja Slovencev Glaserja Helmuta, zločinskih nacističnih generalov in oficirjev Küblerja Ludvika, Hansa von Hösslina, Christla Heinricha, Flecknerja Hansa in Neuberta Güntherja, gestapovskega krvoloka Vogta Josefa, avstrijskih nacistov Doujaka Hermana, Hradetzkyja Franca, Hochsteinerja Walterja in Kussa Leona ter gestapovskih morilcev Gerlacha Reinholda in Müllerja Franca.



Lojze Ladič: Obešenec

Ceprav ne bomo nikdar mogli ugotoviti vseh nacističnih zločinov, ker so bile njihove najzgovornejše priče v veliki večini tudi same poklane, obešene, postreljene ali pa zažgane v nacističnih krematorijih, si je vsakdo, ki je zasledoval ta proces, po priznanju obtožencev, številnih dokumentih in pretresljivih izpovedbah mnogih prič lahko ustvaril verno sliko vseh nacističnih strahot. Pred vsem svetom so se razgrnila brezštevilna zverstva nad našim narodom, ki so jih nacisti sistematično izvajali z vsemi svojimi silami, da bi kot ostale male narode uničili in iztrebili tudi slovenski narod ter popolnoma uresničili zločinsko Hitlerjevo napoved: »Napravite mi deželo zopet nemško!«

Rainer je takoj po svojem prihodu na Gorenjsko povečal nacistični teror in s pomočjo ostalih vojnih zločincev proti vsem mednarodnim zakonom pripravljaj nasilno priključitev dela slovenskega ozemlja k nemški državi. Na osnovi neomejenih pooblastil, ki mu jih je dal Hitler, se je posluževal vseh, še tako zločinskih sredstev, da bi uničil vsak znak slovenstva. Ker ni z vsemi uničevalnimi ukrepi mogel streti slovenskega prebivalstva in zadušiti njegovega osvobodilnega gibanja, se je povezal z izdajalskim škofom Rožmanom, ki je nacističnemu vojnemu zločincu brez pomisleka obljubil vso svojo osebno pomoč in zagotovil podporo protiljudske duhovščine. Rainer je nato Rösenerju dal nalog za ustanovitev kvizlinškega slovenskega in gorenjskega domobranstva in te edinice pod vodstvom gestapa ter s pomočjo izdajalske slovenske reakcije vključil v sestav SS policijskih formacij.

Množične aretacije, prisilna izseljevanja in odgoni slovenskega prebivalstva v koncentracijska taborišča ter na prisilno delo, požiganje vasi, plenjenje in uničevanje javne in zasebne imovine, umori, streljanje talcev, izrekanje kolektivnih kazni in nečloveško ravnanje s priporniki in vojnimi ujetniki — to so bila zločinska sredstva, s katerimi je Rainer kot pobudnik, organizator in



Nemški vojni zločinci s krvnikom Rainerjem na čelu pred sodiščem

naredbodajalec izvajal svoj najstrašotnejši teror nad okupiranim slovenskim prebivalstvom. Pod smrtno kaznijo je prepovedal celo slovensko pisanje vseh imen in gorenjskemu prebivalstvu samovoljno vsilil nemško državljanstvo. Na zaplenjene domove pregnanih Slovencev je naseljeval Nemce, ki so mu pomagali pri njegovih vojnih zločinih. Z vojnim zločincem Graziolijem se je 1942. leta dogovoril za skupne teroristične akcije nemških in italijanskih fašistov proti osvobodilnemu gibanju, pripravil in odredil več vojaških razbojniških pohodov na Štajerskem, Gorenjskem, Dolenjskem in v Slovenskem Primorju. Na teh zločinskih pohodih so nemški vojaki, policisti, gestapovci in njihovi kvizlingi vseh vrst ropali in požigali, ubijali ujetе borce NOV, streljali in obešali civilno prebivalstvo, starčke in otroke pa metali v goreče hiše...

Strahotni so rezultati zločinskega Rainerjevega početja za popolno kulturno, fizično in gospodarsko uničenje slovenskega naroda. Nacistične zveri v človeški podobi so požgale na desetine slovenskih vasi, pobile na tisoče talcev in izvršile na tisoče drugih umorov, zakrile na desetisoče aretacij in internacij, deportacij in odgonov na prisilno delo. Kako množično je bilo nacistično divjanje, nam nazorno pove ugotovitev, da je v času Rainerjevega delovanja na Gorenjskem bilo samo v Begunjah zaprtih okrog 10.500 Slovencev, od katerih so bili mnogi pobiti, ostali pa odpeljani v uničevalna taborišča!

Ti zločini pa bi bili še mnogo večji, če ne bi bilo odločne osvobodilne borbe našega ljudstva proti fašističnim okupatorjem in njegovim zločinskim pomagačem. To je z vso jasnostjo pred sodiščem potrdil sam Rainer s svojo izjavo, »da je kasneje odstopal od najostrejših terorističnih načrtov za ponemčenje slovenskega prebivalstva«, za kar je bil pri njem »odločen faktor odpor prebivalstva«. In ko ga je vojaški tožilec nato vprašal, ali mu je torej narodno-osvobodilno gibanje preprečilo izvedbo vseh njegovih peklenskih načrtov, je Rainer znova pritrdil: »Da. Delovanje Osvobodilne fronte je bilo odpor proti nemški okupaciji in proti nemškim nameram.«

To je na procesu poleg drugih vojnih zločincev potrdil tudi Glaser Helmut, šef nacističnega štaba za preseljevanje na Gorenjskem. Pred sodiščem je razložil, da je bil načrt za prisilno preselitev Slovencev z Gorenjske narejen v Gradcu in Celovcu že pred zahrbtnim napadom na Jugoslavijo. Svoj preseljitveni program so nacistični vojni zločinci hoteli izvesti v treh valovih, ki bi zajeli okrog 100.000 Slovencev. V prvi val je spadala vsa inteligenca, v drugem so bili vsi tisti, ki so se po letu 1919 priselili na Gorenjsko, za tretji val pa so bili določeni vsi Slovenci v 20 km širokem pasu med St. Vidom in Savo pri Litiji ter vsi, ki so bili v severnem pasu in Mežiški dolini »spoznani za nezanemljive«. Glaser je po fašističnih rasnih in političnih vidikih registriral že 20.000 Slovencev, ki jih je označil »kot raso in politično neprimerne za germanizacijo«. Odločna osvobodilna borba pa je prekrizala celotno realizacijo tega zločinskega na-

črta, da je obtičal že v prvem valu, v katerem je bilo z Gorenjske izseljenih 2100 Slovencev.

Razprava je z vso nazornostjo pokazala, kje je bil izvor in leglo tega zločinskega uničevanja Slovencev. Ponovno je ugotovila znano resnico, da je Avstrija vedno bila predstraža nemškega imperializma, ki je svoj »Drang nach Osten« zmeraj usmerjal preko jugoslovanskih dežel. Avstrijski imperialisti, ki so si neprestano in vztrajno prizadevali, da bi v globino jugoslovanskega etničnega ozemlja razširili nemško območje, so bili vedno najzagriženejši pristaši tako imenovane velikonemške ideje in najhujši germanizatorji našega ljudstva, posebno v Slovenski Koroški.

Tudi »demokratska« Avstrija pred Anschlussom se je v tem odlikovala. V njenih šolah so učili, da je Stajerska nedeljiv sestavni del Nemčije in tako avstrijske otroke vzgajali v poznejše ubijalce našega ljudstva. Gradec je postal središče obveščevalne službe za Jugoslavijo. Nemški »Volksdeutscherji« in ostali kulturbundovci pa so po navodilih z Dunaja in iz Gradca skrbno zbirali in pripravljali vse potrebne podatke za napad na Jugoslavijo in iztrebljanje našega naroda.

Ni torej čudno, če so nacisti pri vpadu v Jugoslavijo prinesli s seboj do podrobnosti izdelane načrte za uničenje našega ljudstva. Prav tako ni čudno, če je Hitler določil Avstrijcem posebno poslanstvo v Jugoslaviji in da je v njih kot v starih in preizkušanih zatiralcih Slovencev našel najprimernejše in najboljše izvrševalce svojih zločinskih imperialističnih načrtov za podjarmljenje in uničenje jugoslovanskih narodov. Ugotovljeno je, da so Avstrijci sestavljali tretjino nemške vojske v Jugoslaviji in zavzemali številne komandne položaje. Po izjavi gestapovskega krvoloka Vogta so se gestapovci in ostali nacistični zločinci za okupacijski aparat rekrutirali iz Avstrijcev. In tudi najvišji nacistični predstavniki na okupiranem slovenskem ozemlju, kot Ueberreiter, Rainer, Steindl itd., so bili sami avstrijski nacisti, ki so na najokrutnejši način z vso verno služili nemškim nacistom pri njihovem barbarskem prizadevanju za uničenje malih, posebno pa slovanskih narodov.

Razprava pa je tudi razkrila in nazorno pokazala, kdo in kako je z vsem svojim navdušenjem za fašizem podpiral nacistične okupatorje pri njihovih grozodejstvih nad svobodoljubnimi narodi. Ugotovila je, da je njihov najzvestejši pomagač povsod bila klerofašistična reakcija. O tem je Rainer izjavil: »Tudi v drugih deželah smo se naslonili na konservativne katoliške kroge... Goriški škof Margotti je zelo tesno sodeloval s fašističnim federalom v Gorici... Škof Santin je pomagal spravljati skupaj ljudi za tako imenovano Pöll akcijo. S prižnice je govoril ljudstvu, naj sodeluje pri gradnji utrd... Z ostalimi smo na področju okupacijske cone bili v pismenih stikih...« Po Santinovem zgledu in njegovih navodilih so »to propagando vršili tudi drugi župniki po Italiji.« Tudi avstrijska cerkev je podpirala Hitlerja, saj »so katoliški škofje v Avstriji s kardinalom Innitzerjem na čelu izdali po Anschlussu oklic na vernike, s katerim so se izjavili za Hitlerja in jih pozivali, naj glasujejo zanj.«

Tudi pri nas v Sloveniji se je Rainer po neuspeli borbi proti svobodoljubnemu slovenskemu narodu poslužil teh reakcijskih krogov. Spremenil je celo svoje načelno stališče do cerkve in se povezal z reakcionarno kliko v Ljubljani s protiljudsko duhovščino in izdajalskim škofom Rožmanom na čelu. S ponudeno pomočjo protiljudske duhovščine je v »Ljubljanski pokrajini« organiziral tako imenovane slovenske domobrance, na Gorenjskem pa »Selbstschutz« ter obe edinici pod vodstvom Gestapa vključil v sestav nacistične policijske formacije, v katerih so domači izdajalci pri izvrševanju vojnih zločinov naravnost tekmovali z nacističnimi krvoloki.

Prav zanimive in za vse naše ljudstvo poučne so Rainerjeve izjave o izdajalskem škofu Rožmanu, ki je nacističnemu vojnemu zločincu ponudil vso podporo pri njegovem iztrebljanju slovenskega naroda. O njem je Rainer izpovedal: »Pri vsakem škofu bi človek pričakoval, da bo napravil vtis globoko religioznega in svetega človeka. Vendar sem pri dr. Rožmanu takoj po prvih besedah, ko sem v septembru 1943 z njim govoril, opazil, da pre-

haja na pogovor o bojih s partizani in da o teh bojih tudi precej ve. Zelo živahno mi je, ne da bi vprašal, poročal o borbah s partizani na Dolenjskem... Zaradi tega sem sam sebi dejal, da imam v resnici pred seboj vojujočega se škofa. Vojni zločinec dr. Doujak pa je o njem rekel: »Smešno se mi je zdelo, ko sem videl generala SS Rösenerja in škofa Rožmana skupaj prihajati in skupaj delati. Vsekakor sem spoznal, da je bila cerkev pripravljena proti Osvobodilni fronti sodelovati s svojimi najhujšimi zatiralci.«

Narodni izdajalec in vojni zločinec škof Rožman, ki je imel pred očmi le to skrb, kako bi mogel čim bolj podpreti zločinsko borbo nacističnih okupatorjev proti slovenskemu ljudstvu, se ni v svoji »krščanski ljubezni do bližnjega« in zatiranega slovenskega naroda niti enkrat »spomnil«, da bi Rainerja prosil za dovoljenje, da bi se pregnani slovenski duhovniki lahko vrnili na Gorenjsko. Nasprotno. Potem, ko so bili nacistični okupatorji prešibki, da bi mogli sami uresničiti svoje zločinske naklepe na Gorenjskem, pa se je v svoji vnemi za nacistične okupatorje »spomnil«, da je na Gorenjsko začel pošiljati protiljudske duhovnike, ki so jih bili prav isti nacisti takoj v začetku okupacije pregnali in izselili z Gorenjske. Tja jih ni pošiljal, da bi slovenskim vernikom dajali duhovno tolažbo, ampak zato, da so tudi tam začeli zaslepljevati slovensko ljudstvo in agitirati za gestapovski »Selbstschutz«.

Enako zanimivo in poučno za nas je bilo tudi Rainerjevo pripovedovanje o Vatikanu, ki je bolj kot samo s simpatijami spremljal in bolj ali manj prikrito pomagal nacističnim osvajačcem in zatiralcem svobodoljubnih narodov. Podčrtati je treba, da Vatikan ni na eni strani niti še po 30 letih uredil vprašanja priključitve Prekmurja v cerkvenem oziru k lavantinski škofiji v Mariboru, na drugi strani pa je po Rainerjevi izjavi takoj po nacistični okupaciji Gorenjske jurisdikcijo ljubljanskega škofa prenesel na celovškega in s tem Gorenjsko v cerkvenem oziru dejansko priključil celovski škofiji. Povedal je tudi, da Vatikan ni interveniral ali delal kakih ovir zaradi preseljevanja slovenske duhovščine z Gorenjske. In ker je nadalje Vatikan izdajalskemu škofu Rožmanu in vsej njegovi protiljudski duhovščini preko kardinala Maglione Vincenza dajal potuho in navodila za prijateljsko sodelovanje s fašističnim okupatorjem, ker je bil Vatikan preko tržaškega škofa Santina in goriškega škofa Margottija povezan tudi s samim Rainerjem, je čisto razumljiva tudi naslednja Rainerjeva izjava: »Vatikan ni vodil Nemcem neprijazne politike in papeža samega se mora označiti kot najbolj prijaznega nasproti rajhu.«

Po vsem tem nam je sedaj lahko razumljivo, da je Vatikan, ki je po porazu fašizma svoje blagoslove podeljeval vojnolujkskashim imperialističnim klikam na zapadu, ker so mu v njegovi gonji proti demokratičnim silam v svetu na vso moč simpatične, še naprej ostal steber sumljivega »usmiljenja« do nacističnih vojnihi zločincev in hkrati postal gnezdo najogabnejšega obrekovanja nove Jugoslavije. Popolnoma nam je danes jasno, zakaj je po pravični smrtni sodbi nad nacističnim vojnim zločincem Rainerjem, o kateri je celo reakcionarno inozemsko časopisje pisalo, da je »pravična in moralno upravičena«, Vatikan brez vsake sramežljivosti prevzel res nevaležno nalogo — Rainerjevega zaščitnika.

»Državno tajništvo Njegove Svetosti« papeža je s svojo noto z dne 8. avgusta 1947 namreč »dalo na znanje« našemu zastopniku, da je »sodišče v Ljubljani obsodilo na smrt bivšega Gauleiterja neke pokrajine v Avstriji Friedricha Rainerja... Sveta stolica si dovoljuje v tem žalostnem primeru in upoštevajoč žalostno okoliščino osmerih otrok, ki bi lahko ostali sirote, prositi... naj se prošnja pošlje pristojnim oblastem s priporočilom Svete stolice v dobro prosilce.« Ta prošnja Vatikana za pomilostitev Rainerja je nov dokaz za »usmiljenje« in simpatije Vatikana do vojnihi zločincev in do Rainerja, ki je dal pobiti na tisoče Slovencev in med njimi tudi na stotine starčkov, žena in celo otrok. Tokrat je torej sam Vatikan z vsem cinizmom in perfidnostjo odkril svoje pravo »usmiljenje«, svoj resnično satanski naklep reševanja fašizma.



Predsednik sodišča izprašuje špijone iz Nagodetove skupine

Razprava proti Nagodetovi špijonski agenturi tujih sil

V času, ko naše ljudstvo v izrednem delovnem poletu vse svoje napore požrtvovalno vplaga za obnovo domovine in izvedbo petletnega plana, s katerim si utrjujemo našo samostojnost in ustvarjamo temelje jutrišnjega srečnejšega življenja našega delovnega človeka, je skupina špijonov med nami začela razpredati svojo vohunsko mrežo in si z vsemi sredstvi ter s pomočjo vseh naših sovražnikov doma in v tujini prizadevala, da bi zavirala in uničila, kar je ljudstvo zgradilo in kar gradi. Špijonska družina je s pomočjo tuje intervencije hotela odpraviti demokratične pridobitve narodno-osvobodilne borbe in pri nas skušala vzpostaviti razmere, kakršne je grškemu ljudstvu pripravila njihova monarhofašistična reakcija s pomočjo anglo-ameriških imperialistov.

Naše svobodno in suvereno ljudstvo je zaradi takega zločinskega rovarjenja zaloteno špijonsko bratovščino posadilo na zatožno klop, kamor so prišli naslednji špijoni: Nagode Crtomir, gradbeni inženir, Sirc Ljubo, pravnik, Kavčnik Leon, univerzitetni profesor, Furlan Boris, univerzitetni profesor, Hribar Zoran, profesor, Vode Angela, strokovna učiteljica, Kumelj Metod, strokovni učitelj, Hočevar Pavla, učiteljica v pokoju, Zupan Svatopluk, pravnik, Stare Bogdan, geodet, Pirc Metod, kapetan vojnega broda v pokoju, Lajovic Vid, pravnik, Sirc Franjo, absolvent trgoveške akademije, Hribar Elizabeta, kiparka, in Snoj Franc, ravnatelj DAPPS-a.

Na javni devetdnevni razpravi je bilo jasno ugotovljeno, da ima izdajalsko delovanje večine špijonov svoje korenine že med okupacijo. Nagode je že takoj v začetku osvobodilnega gibanja z vso zagrizenostjo hotel od znotraj razbiti Osvobodilno fronto, kar pa mu zaradi modrega vodstva in odločnih ukrepov Osvobodilne fronte ni uspelo. Špijon Nagode se je tedaj s svojo družino v »Stari pravdi« povezal z zločinskimi mihaiilovičevskim pokretom. Ko so blatili in zavirali narodno-osvobodilno borbo ter do neba povzdigovali Mihailovičeva grozodejstva, je špijon Sirc rekel: »Spričo tega je za nas prestal vsak predsodek glede sodelovanja z okupatorjem, ker smo ga smatrali samo kot kamuflažo.«

Nagodetova izdajalska skupina je bila med osvobodilno borbo vezana z Vauhnikom, ki je bil na Rainerjevem procesu razkrinkan kot agent Gestapa, in ga celo predlagala za vodjo mihaiilovičevcev v Sloveniji. Sodelovala je s štabom mihaiilovičevskih četnikov v Sloveniji, kjer je bil Nagode politični svetovalec, ter bila preko svojih kurirjev tudi neposredno povezana s samim Mihailovičem. Preko špijona Sirc Ljuba pa se je »Stara pravda« povezala s špijoni tujih vohunskih služb Lenščakom, Mislejem, Vadino, dr. Englom in Senekovičem v Svici.

»Stara pravda«, ki je že med okupacijo imela izrazit vohunski značaj v korist tujih imperialistov ter v škodo slovenskega ljudstva in njegove osvobodilne borbe, se je po osvoboditvi potuhnila in še stopnjevala svoje zločinsko delovanje. Nagodetova špijonska družina se je

po osvoboditvi povezala z vojnimi zločinci v inozemstvu, ki tam organizirajo špijanske centre, z vsemi sredstvi vodijo najograbnejšo propagando proti novi Jugoslaviji, imperialistične klike pa ščuvajo na politično, gospodarsko in celo na vojaško intervencijo proti naši državi.

Kakor so razkrili nekateri procesi v lanskem letu, so vojni zločinci Glušič, Drčar in drugi pod vodstvom obsojenega vojnega zločinca dr. Mihe Kreka in ostale izdajalske in zločinske emigracije ustanovili v Salzburgu tako imenovani »Nacionalni komitet kraljevine Jugoslavije«, »štab slovenske armije« in špijanski center »101«. Ti vojni zločinci z vednostjo vojnouhujskaških anglo-ameriških oficirjev in avstrijskih oblasti, v kateri še mrgoli fašističnih elementov, organizirajo in vežbajo diverzantske skupinice, ki jih, sestavljene iz gestapovcev, vojnih zločincev, kriminalcev in delomrznežev, vtihotaplja v našo državo. Njihove razbojniške tolpe naj bi tukaj z umori in ropanjem skušale ovirati naš gospodarski razvoj ter izzivati incidente, ki naj bi po njihovih zločinskih željah služili za povod zunanji intervenciji. Hkrati pa navezujejo stike z izdajalskimi elementi v domovini in tem posameznikom po svojih kurirjih pošiljajo svoja vohunska navodila za sabotažo in špijonažo proti FLRJ.

Nagodetova špijanska družina, ki se je kot organizirana vohunska družba od maja 1945 pa vse do svoje aretacije redno sestajala, rovarila in vohunila, je bila tipična špijanska organizacija, ki je skušala z nasiljem zrušiti našo sedanjo državno ureditev in odpraviti vse demokratične pridobitve osvobodilne borbe. Nagode je takole poučeval špijanski center »101«: »Organizirajte redno zvezo z nami kot prvi korak k tehnični izvedbi odpora.« Hribar je na razpravi jasno povedal, da so špijoni z vsemi sredstvi, tudi z vojaško intervencijo, hoteli zrušiti obstoječo družbeno-politično ureditev ter ustvariti razmere, kakršne so v Grčiji. Snov je o tem dejal: »V dveh letih bomo morda pod pritiskom zapada vrgli komunistični režim.« Špijon Drčar pa je iz inozemstva vztrajno naročal in ukazoval: »...Vrhovno vodstvo insi-stra, da se z organizacijo odpora, pa naj bo v najmanjši obliki ali meri, vztrajno nadaljuje... Čas je, da zgrabimo za orožje, pa naj stane, kar hoče...« Špijoni pa so takoj prišli tudi do spoznanja, da teh zločinskih načrtov ne bi mogli uresničiti sami. Zato je Vodetova zapisala: »Ostane samo dvoje poti: ali pot propada ali pa zasedba po Angloamerikancih.«

Zaradi tega je Nagodetova špijanska bratovščina organizirala zvezo z vohunskim centrom »101« v Avstriji, vohunskimi centri v Švici in posameznimi agenti tujih vohunskih služb. Z njimi so se povezali z ilegalnimi kurirji in po direktivah iz inozemstva začeli organizirati radijsko postajo, za katero so od vohunskega centra »101« že prejeli šifre in pozivne znake. V številnih vohunskih navodilih so iz inozemstva med drugim dobili tudi naslednja navodila: »...Potrebno je v Ljubljani organizirati obveščevalno službo, kakor je bila na primer DOS..., razpresti mrežo zaupnikov po vseh krajih Slovenije, po vseh partizanskih uradih, komandah in vsem njihovem aparatu, da ta center DOS stopi z nami v zvezo in nam dostavlja stalne informacije. Priložena so vam točna navodila, kako se to naredi in kaj nas interesira...«

Špijanska navodila »Kaj zanima nas in zaveznike«, najdena pri špijonu Nagodetu, nato navajajo: »A) Razporeditev armij, divizij, brigad, njihovih komandantov in načelnikov štabov, formacije in jačina partizanskih enot, prehrana, oborožitev in oprema, politično udeleževanje vojske v Jugoslaviji, zrakoplovne enote, aerodromi, bencinski rezervoirji, fortifikacijska dela, stalni pokreti...« itd. itd., na koncu pa še: »H) Podatki in poročila o aktualnih političnih vprašanjih: propaganda, teror, odpor naroda proti OF, stvarni rezultati kake sabotaže itd., atentati itd.; I) in še ostala interesantna poročila o političnem, vojaškem in gospodarskem stanju v Jugoslaviji.«

Po teh jasnih vohunskih navodilih so se posamezni špijoni vrivali v organe ljudske oblasti in množične organizacije, navezovali stike s posamezniki po podjetjih in ustanovah ter organizirali vohunsko mrežo po Sloveniji. Pri tem vohunskem poslu so se kot pravi špijoni posluževali tudi ilegalnih imen, šifer in kurirjev. Da pa bi bilo njihovo rovarjenje še širše in uspešnejše, so se preko špijona Sirca povezali tudi z Dragoljubom Jova-

novičem v Srbiji in Tomom Janžekovičem v Hrvatski. Po nasvetu nekega člana tujega predstavništva v Ljubljani so si špijoni pri svojem zločinskem delovanju hoteli nadeti krinko »opozicije«, čeprav jim je isti tujec hkrati tudi svetoval: »Če sami ne boste zgrabili za orožje, ni pričakovati tuje pomoči.«

Razprava je potrdila, da so se špijoni z vso vestnostjo in zagrizenim sovraštvom do nove Jugoslavije ravnali po citiranih navodilih vohunskega centra »101«. Prečitana je bila izjava Antona Turšiča, ki je povedal, da je špijon Hribar zahteval od njega podatke strogo vojaškega značaja, mu govoril o prihodu diverzantov iz inozemstva in pripravah za sprejem te »vojske« ter potrdil, da je špijonu Hribarju tudi že dal neke podatke vojaškega značaja. Špijon Kavčnik je v železarni na Jesenicah ukradel strogo zaupne podatke in jih izročil Nagodetu. Po lastnem priznanju je Kavčnik razen tega zbiral važne podatke o raznih industrijskih in javnih napravah v Sloveniji in Hrvatski. O tem je kakor vsi ostali špijoni poročal na vohunskih sestankih, da so vsi špijoni podatke predebatirali in sestavili vohunsko poročilo za inozemstvo. Podobno je špijon Ljubo Sirc s pomočjo svojega očeta Franja prišel do zaupnih podatkov o stanju naše tekstilne industrije in jih izročil predstavniku neke tuje države. Med razpravo je bilo prebrano veliko število podobnih vohunskih poročil o političnem, gospodarskem in vojaškem stanju v naši državi, ki so jih špijoni pošiljali v inozemstvo ali pa izročali članom predstavništva tuje države.

Po vsem tem je razumljivo, da so špijoni — ki niso v svojih vohunskih poročilih nikdar omenjali besedice »opozicija«, niti je Nagode ni nikdar in nikjer zapisal v svoj dnevnik, kamor je vestno beležil celotno zločinsko delovanje svoje vohunske skupine — tudi na razpravi prav hitro opustili poskus svojega zagovora z nekako »opozicijo«, niti je Nagode ni nikdar in nikjer zapisal bilo njihovo zločinsko delovanje navadno špijonsko početje. Še celo Furlan je kljub svoji špijonski zagrizenosti in trdovratnosti bil pred sodiščem prisiljen priznati, da ta poročila kvalificira za izrazito špijonska poročila, kakor jih je kvalificirala tudi obtožnica.

Po svojih vohunskih zvezah z inozemstvom so špijoni spravljal čez mejo osebe, ki so jih naše oblasti zasledovale zaradi kaznivih dejanj, in ljudi, ki so pobegnili v inozemstvo, da bi se tam priključili veleizdajalskemu delovanju narodnih izdajalcev in vojnih zločincev. Preko teh ilegalnih kanalov pa so hoteli pobegniti tudi sami špijoni Nagode, Sirc in Furlan, kar jim pa zaradi budnosti in spretnosti organov državne varnosti seveda ni uspelo.

Iz obširnega dokaznega gradiva je bilo nadalje ugotovljeno, da so špijoni, ki so se zavedali, da v domovini nimajo prav nobene zaslonbe za svoje zločinsko delovanje razen pri posameznih protiljudskih elementih in zakrknjenih sovražnikih ljudske oblasti v vrstah protiljudske duhovščine, računali predvsem na tujo intervencijo, kar je jasno zapisala špijanka Vodetova. V okviru svojega vohunskega delovanja so neprestano ščuvali na politično vmešavanje tujih sil v naše notranje zadeve, gospodarsko vojno proti domovini in celo na oboroženo intervencijo tujih držav proti FLRJ. Špijon Kavčnik je v pismu, ki ga je preko predstavnika tuje države v Beogradu poslal uredništvu »Times«-a, naravnost zahteval: »Ako se ima izvršiti kak plebiscit, potem se ima izvršiti plebiscit v Jugoslaviji...« Špijon Hribar je s članom predstavništva tuje države govoril o potrebi zunanjega pritiska na našo državo in predlagal ukinitve UNRRA-inih dobav, češ da bo to povzročilo precejšnje gospodarske težave. S tem predlogom so se strinjali tudi špijon Furlan in ostali, dočim so bili Nagode, Kavčnik in Hočevarjeva celo mnenja, »da samo tak gospodarski pritisk ne bo zadoščal, temveč da bi bilo potrebno še izdatnejšega diplomatskega pritiska«. Snov je mislil, da bodo v dveh letih mogli s pomočjo pritiska zapada spremeniti sedanjo državno ureditev, špijon Furlan pa je ob incidentu s sestrelitvijo ameriškega letala navdušeno govoril, da »to lahko povzroči intervencijo« in da »je v interesu, če se take stvari dogajajo«. Tudi iz mnogih drugih primerov je razvidno, da so obtoženci prav vztrajno po-

šiljali v inozemstvo lažna poročila o stanju v naši državi in v njih neprestano ščuvali na intervencijo tujih imperialistov.

Špijoni, ki so z vso zagrizenostjo sovražili ljudsko oblast, so z najogabnejšimi sredstvi blatili tudi njene najvišje predstavnike, razširjali pamflet o maršalu Titu in celo sklepali o njihovih umorih. Tako je špijonka Hočevarjeva predlagala umor tovariša Borisa Kidriča in dr. Aleša Beblerja, kar so vsi tedaj navzoči špijoni odobraval, kakor je Nagode nedvoumno zapisal v svoj dnevnik. Značilen za njihovo zločinsko mentaliteto je tudi naslednji Nagodetov stavek: »Tito ali pa Rainer — to je vseeno.« Z razprave je bilo nadalje tudi razvidno, da so špijoni hodili na množične sestanke in ljudske odbore, kjer so z zlonamerno kritiko hoteli destruktivno vplivati na ljudstvo in razbijati množične organizacije.

Razprava pa je tudi ugotovila, da je poleg Sirca tudi špijon Furlan kot star in zvest agent tujih sil ostalo skupino povezal z nekim predstavnikom tuje države v Ljubljani. Od tega predstavnika so špijoni dobivali volunhunska navodila, ki so jih tudi izvrševali, kolikor so jih le mogli zaradi svoje popolne izoliranosti od ljudstva, ali so jih pa vsaj skušali izvrševati, da bi v čim večji meri mogli s tem škodovati našemu ljudstvu, naši svobodi in neodvisnosti.

*

Proces proti Nagodetovi špijonski skupini je naše ljudstvo opozoril, da sovražniki naše svobode in neodvisnosti, sovražniki ljudske oblasti, bivši izkoriščevalci in njihovi hlapci nadaljujejo svoje izdajalsko delovanje in da so se spremenili v navadno volunhunsko agenturo vojnouhujaskih imperialističnih klik. Proces je našemu ljudstvu razkril, da ostanki domače reakcije rovarijo po naročilu in za korist zunanjih imperialistov. V svoji klavrnosti pa upajo na zunanjo intervencijo, na katero z vsemi sredstvi stalno hujkajo. Ta Nagodetova špijonska družina je oni izmeček slovenskega naroda, del slovenske hlapčevske inteligence, ki se je vselej in vsakomur prodajala, kot jo je označil tovariš E. Kardelj: »Vsi imperializmi, ki so se doslej polakomnili naše zemlje, so se opirali na ta del prodane inteligence, ki je vsem lizala pete. Ona se je prodajala vselej in vsakomur, poceni, za majhne denarje in celo zastonj, pa tudi za kľofute, ki jih je dobivala. Tako je ta del inteligence služil tudi svoji lastni buržoaziji. In prav ta del prodane, korumpirane in brezidejne inteligence na čelu z Nagodetom, Furlanom, Vodetovo in drugimi, ta je sedel na zatožni klopi. Tam je torej sedelo golo, prodano izdajstvo v tuji službi.«

Zaradi svojega odkritega ali pa prikrita sodelovanja z okupatorjem so se protiljudski elementi v Sloveniji docela razkrinkali, da se sami sploh niso mogli znova politično uveljaviti. Ker so vsi upi teh ostankov stare gospode na intervencijo in Grola, Subašiča, Dragoljuba Jovanovića ter njemu podobne politične spekulante v preveč prozorni megli »opozicije« drug za drugim usihali, so se v zavesti svoje popolne slabosti in izoliranosti prodali novim imperialističnim gospodarjem. Ti prodanci, vselej in vsakomur hlapci, nimajo razen strupenega sovraštva do vseh pridobitev osvobodilne borbe nikakega političnega programa, nikakih svojih idej, ker jih kot špijoni tudi ne morejo imeti. Špijon lahko samo hlapčuje svojem gospodarju, ki mu s svoje mize tu pa tam milostno vrže kako drobtino za njegovo hlapčevsko uslužnost.

Ti špijoni v službi tujih imperialistov so se v svojem rovarjenju mogli v domovini opreti edinole na prikrita in odkrite ostanke podobnih okupatorskih sodelavcev in na agente raznih špijonskih služb, kar so bili tudi oni sami, ter na protiljudski del duhovščine. Že razprave proti razbojnikom, poslanim v našo državo na Štajerskem, so pokazale, kako so se izdajalski duhovniki Jerič, Havko, Györköš, Vojnovič in drugi povezovali z izdajalsko emigracijo in špijonskimi centri v tujini, doma pa organizirali razbojniške tolpe in jih z vsemi sredstvi podpirali.

Kako pretkano je protiljudska duhovščina po osvoboditvi nadaljevala svojo borbo proti ljudski oblasti in svetohlinsko podpirala vse njene sovražnike, je jasno prikazal svetohlinski duhovnik Havko, ki je v svojih razgovorih z dekanom Jeričem, organizatorjem razboj-



Nagodetovi špijoni pred sodiščem

niških tolpe v Prekmurju, pred sodiščem izjavil: »Govorila sva, kako bi v tej stvari duhovščina pomagala, da se ne bo odprto vključevala v organizacijo in se s tem izpostavljala nevarnosti. Najini zaključki so bili, da bo treba na 'duhovni obnovi' čim več govoriti ljudem o 'veri v nevarnosti'. S tem sva mislila doseči, da bodo ljudje rajši stopali v organizacijo in v njej sodelovali, ker jim bo cilj, s tem doseči zaščito cerkve in vere.«

Razprava proti Nagodetovi špijonski družini pa je nadalje razkrila, da ni samo reakcionarna duhovščina aktivno sodelovala s tujo špijonažo in razbojniškimi tolpami, ampak da so bili nekateri člani škofijskega ordinariata direktno povezani s to špijonsko skupino in diverzanti. To je bilo jasno dokazano z izjavo špijona Hribarja ter iz zasliševanja Venceslava Snoja, člana ljubljanskega škofijskega ordinariata.

Vidimo torej, da se je med špijone naklatila in z njimi povezala vsa pisana izdajalska družina, kot jo je našel tovariš Edvard Kardelj: »... belogardisti in plavogardisti, četniki in ustaši, brezbožni kapitalistični pokvarjenci in mračnjaki iz vrhov cerkvene hierarhije. — Brezbožni in brezverski reakcionarji so pričeli hoditi v cerkev, a škojfe so začeli blagoslovljati brezbožne pokvarjence iz kapitalističnih vrst. Vsa ta podla, brezprincipna, brezidejna bratovščina ima samo eno platformo, samo eno osnovo, samo en cilj — rušiti, kar je ljudstvo zgradilo.«

Nikdar in nikoli še ni špijon o sebi govoril, kaj v resnici je in kaj počenja, ampak je bil vedno potuhnen, zviti in hinavski. Tudi Nagodetova špijonska bratovščina je bila taka. Svoj pravi obraz je ljubosumno skrivala pred ljudstvom, hlinila lojalnost, zvestobo, navdušenje do ljudske oblasti in ji celo nudila nekatere svoje 'usluge'. Podlo dvoličništvu je bila značilna maska, pod katero so kot vsi tudi ti špijoni in največji škodljivci jugoslovanskih narodov rovarili proti naši svobodi in sreči.

Furlan kot agent v tuji službi se je dal še v inozemstvu izvoliti za predsednika organizacije, ki naj bi pomagala novi Jugoslaviji. Špijon Kavčnik je istočasno, ko je uredništvu »Times« a poslal pismo, v katerem je zahteval inozemsko intervencijo proti FLRJ, naslovil na podpredsednika zvezne vlade tovariša E. Kardaļa pismo, v katerem mu je svetohlinsko zagotavljal svojo lojalnost do ljudske oblasti. Po navodilu, »naj hodijo na kvarte zabavljati in diskutirati« in jih tako razbijati, se je špijonka Hočevarjeva vrnila celo v četrti OF in AFZ odbor, kjer je špijonirala in sejala nergaštvo. Špijon Stare je po ustanovitvi organiziral volunhunsko mrežo z le po enim zaupnikom, v ustanovi, kjer je bil sam zaposlen, je pretkano vršil sabotažo z brezvestnim razmeščanjem delovnih sil, istočasno pa spretno hlinil požrtvovalnost, da je bil celo denarno nagrajen. Še višje in globlje pa se je hotel vrniti Snoj, ki se je na listi OF dal izvoliti za ljudskega poslanca ter se je poskušal vgnezditi tudi v naši republiški vladi.

Vše te ugotovitve, ki jih je razkrila in z vso jasnostjo pribila sodna razprava proti špijonom, nas opo-

zarjajo, da moramo visoko dvigniti budnost in čuječnost slehernega Slovenca, vsakega Jugoslovana proti tem peklenkim intrigam vseh špijonov in vojnouhujskaških zarotnikov do ljudske demokracije. Proti tem ljudskim sovražnikom je potrebno močno okrepiti budnost, ki je doslej pri nas bilo premalo. »Vsakomur mora biti danes jasno, da so prav to zakonite in logične oblike razvoja in delovanja vsega, kar je danes sovražnega pridobitvam naše narodno osvobodilne fronte. Zato se bodo še pojavljali ljudje, ki bodo na eni strani hlinili lojalnost, na drugi strani pa vohunili za tuje imperialiste, na vse strani širili lažne vesti, poskušali izpodkopavati vero v elan, v uspeh dela, rušiti enotnost ljudstva, enotnost Osvobodilne fronte, materialno škodovati, kjer koli bodo mogli. Skratka, sklep, ki ga moramo iz tega napraviti, je ta: pojačati in poostrižiti budnost, ne nasedati nikakšnim lažem in pripovedkam sovražnikov delovnega ljudstva in

krepko udariti po vsaki akciji, s katero hočejo sovražniki zavreti naš napredek.« (E. Kardelj.)

Nagodetova špijonska družina sicer ni uspela v svojih zločinskih naklepih. Njene nakane se jim niso posrečile, ker se jim nihče razen nekaj ljudskih sovražnikov ni hotel pridružiti. S povečano budnostjo pa bomo z lahkoto onemogočili rovarjenje tudi ostalim posameznim zakrknjencem, ki se zaradi svoje izdajalske preteklosti in sedanjosti ter zaradi svoje moralne pokvarjenosti nočejo priključiti delovnemu poletu in globoki domovinski ljubezni jugoslovanskih narodov do svoje neodvisne in resnično demokratične države. Njihovo špijonsko delovanje bomo sproti preprečevali, ker, kot je v svojem zaključnem govoru naglasil javni tožilec LRS tovariš V. Avbelj, »nikdar ne bo narod, ki si je z lastno krvjo priboril svojo neodvisnost in srečnejše življenje, dopustil, da bi taka podla dejanja rodila kakršen koli uspeh.

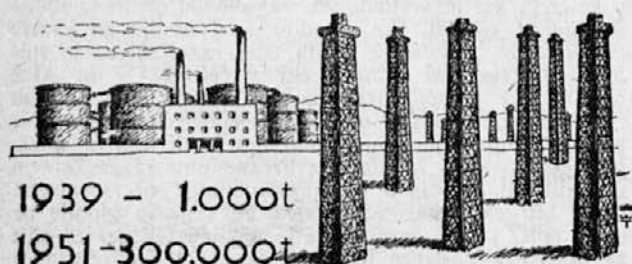
J. Ziberna:

NARODNA BANKA IN HRANILNE VLOGE

V gospodarski plan obnove in izgradnje srečne in močne domovine je vključeno tudi varčevanje na vseh področjih gospodarstva: varčevanje, oziroma razumno izkoriščanje sil, varčevanje materiala in varčevanje denarja. Vsaka razumna štednja nam prinaša koristi, nam prihranja sile za nove napore, nam ustvarja povečane zaloge materiala za nova dela, nove gradnje. Z varčevanjem denarja pa se zbirajo in večajo denarna sredstva, ki jih država lahko po planu vlagava v nova velika dela v korist skupnosti in posameznika. Vlagatelju pa prinaša tako varčevanje koristi v obliki obresti in denar je zavarovan pred kakršno koli nevarnostjo, ker zanj jamči država. Varčevanje denarja je tako dobilo v planskem gospodarstvu nov pomen.

Ko govorimo o varčevanju denarja, seveda ne mislimo na vsako varčevanje. Varčevanje denarja s skrivanjem istega doma »v nogavici« tu ni mišljeno. Tako varčevanje je ne le nevarno, ampak celo škodljivo posamezniku, zlasti pa skupnosti. Tako hranjen denar ni zavarovan pred različnimi nevarnostmi: uničenjem, tatvinami, požari in podobnim in ne donša nikakih koristi. Zlasti pa je škodljivo tako varčevanje danes glede na skupnost. Denar se s takim hranjenjem odvzema prometu, kateremu je namenjen. Država je prisiljena, če je preveč na ta način iz prometa odvzetega denarja, tiskati in izdajati novega, s čimer je v nujni zvezi padec vrednosti denarja. Denar se torej razvrednotuje. Kdor danes tako hrani denar, postane namerno ali nenamerno saboter naše obnove in izgradnje, spodkopava vrednost našega denarja in se tako pridružuje sovražnikom naše domovine. Zlasti je tako »varčevanje« denarja obsodbe vredno danes, ko se povsod v obnovi in izgradnji iz dneva v dan večajo napori delovnih ljudi in ko milijoni vlagajo v ta namen prostovoljno svoje sile.

Edini pravilni način varčevanja denarja je varčevanje denarja z vlaganjem na hranilno knjižico banke — Narodne banke FLRJ.



Proizvodnja nafte bomo dvignili od 1000 ton l. 1939 na 300.000 ton l. 1951

V zvezi s spremembami v našem gospodarskem sistemu so nastale velike spremembe tudi v naši bančni organizaciji. Banke starega kapitalističnega sistema so zginele. Od preko pet sto bank, ki nam jih je zapustila stara Jugoslavija, jih je že nad štiri sto zaključilo svoje poslovanje. Namesto starih bank pa se dviga in stalno izpopolnjuje nova bančna organizacija, ki temelji na novih osnovah in zahtevah našega planskega gospodarstva. Na ruševinah starih bank vstaja danes resnično ljudska bančna organizacija.

Kratka primerjava s starim nam jasno pokaže velike spremembe, ki smo jih tudi v bančni organizaciji doživeli. Namen starih bank je bil, črpati denar iz vseh mogočih virov in ga nato po svoje in brez nadzorstva nalagati v razne trgovske posle, špekulacije in izkoriščanje. Včasih so radi govorili v takih primerih o denarnih, finančnih »transakcijah«, ki so se navadno končale s polomi. Dobri bančniki pa so bili tisti, ki so znali s takimi posli banki in sebi pridobivati čim večje dobičke, ki so se stekali v žepe bančnih mogotcev. Na rame malih ljudi, ki so jim zaupali svoje težko prislužene prihranke, pa so prevrgli bremena polomov takih »transakcij«. Nam vsem so v spominu polomi in konkurzi raznih bank, ki so se vrstili po nekem pravilu v gotovih razdobjih, kot se vrstijo v kapitalističnem svetu v nekem redu gospodarske krize.

Prav nič ni čudnega, če je imel delovni človek — varčevalec in vlagatelj — v takih bankah stalen občutek negotovosti in je tako v njem še do danes ostalo precej nezaupanja do bank. To je tudi razumljivo, saj od trenutka, ko je zaupal banki svoj denar v hrambo, ni imel nad svojim denarjem nobene besede več. Bil ni nikoli varen, da se mu ne bodo vrata banke pred nosom zaprla in da bo tako prišel ob svoje prihranke.

Vsa državna organizacija, ki si jo je ustvaril po težki borbi, služi danes delovnemu ljudstvu. Njegova, to je ljudska, je danes tudi banka. Zato ni naloga banke danes več špekulacija, niso njena naloga več kake finančne »transakcije«, njeno delo ni več igranje z milijoni denarja skrbnih varčevalcev v korist izbrancev. Banka je danes vključena kot ljudska ustanova v gospodarski plan in izvršuje v tem okviru velikanske naloge v korist skupnosti in posameznika.

Stari bančni sistem je bil zato likvidiran in namesto njega sta bili ustanovljeni le dve vsedrjavni banki: Narodna banka FLRJ in Investicijska banka FLRJ, obe s široko mrežo podružnic. Prva oskrbuje gospodarstvo s kratkoročnimi krediti in je državno kreditno podjetje za akumulacijo denarnih sredstev. Druga skrbi zlasti za dolgoročne naložbe denarja. Vse svoje delo pa vršita obe, kot že rečeno, strogo po planu. Banka se pri tem zadovoljuje le z dohodki, ki so potrebni za kritje njenih izdatkov in ne stremi za kakimi posebnimi dobički — bančnimi profiti. Financiranje gospodarstva po planu, izvrševanje celokupnega plačilnega prometa in kontrola

celokupne gospodarske delavnosti so torej naloge naših novih bank.

Ko govorimo o varčevanju, mislimo na Narodno banko FLRJ, katere važna naloga je, poleg gornjih, pospeševanje in širjenje smisla za varčevanje, zbiranje prihrankov vlagateljev in jim nuditi pri tem vse možne ugodnosti. Narodna banka tudi stremi, da ta cilj doseže.

Organizacijsko je Narodna banka od svoje glavne centrale v Beogradu, preko svojih central na sedežih ljudskih republik, do podružnic in ekspozitur po sedežih okrajev in večjih gospodarskih središčih, zajela vso državo in se približala slehernemu kraju. Najvažnejše pa je, da so v njeni službi tudi vse pošte, kar omogoča varčevalcem, da brez prevelike zgube časa in stroškov vlagajo in dvigajo svoj denar pri vsaki pošti v državi.

V LR Sloveniji obstajajo in delujejo poleg centrale v Ljubljani podružnice v sledečih krajih: v Celju, Crnomlju, na Jesenicah, v Kamniku, Kranju, Krškem, Kočevju, Mariboru, M. Soboti, Novem mestu, Ptuj, Slovenjem Gradcu, Škofji Loki in ekspozitura na Bledu. Do konca leta 1947. pa bodo ustanovljene še sledeče podružnice: Dravograd, Konjice, Ljutomer, D. Lendava, Rakek, G. Radgona, Slov. Bistrica, Trebnje, Sočanj. Skupno bo torej v l. 1947. delovalo poleg centrale v Ljubljani že 23 podružnic in ekspozitur Narodne banke FLRJ. Ustanovljene pa bodo še nove in to na vseh sedežih okrajev in po vseh večjih gospodarskih središčih. Z vključitvijo vseh pošt v delokrog Narodne banke tvori ta najpopolnejši bančni aparat v državi, ki se postavlja v celoti v službo ljudstva.

To je le organizacijska stran nove bančne organizacije. Potrebno pa je spoznati tudi njeno vlogo v zvezi z varčevanjem denarja, to je v zvezi z njenim poslovanjem, kjer pride v stik z najširšimi ljudskimi množicami.

Varčevalec, ki hoče vložiti denar v banko na hranilno knjižico, se torej lahko obrne ali neposredno na Narodno banko ali pa na katero koli pošto, ki mu tudi izda lahko vložno knjižico Narodne banke. Pri tem ločimo:

a) splošne vložne knjižice, ki jih izdajajo vse pošte v državi ter se denar nanje vloga in dviga pri vsaki pošti. Splošna vložna knjižica se mora glasiti na ime.

b) krajevne (lokalne) vložne knjižice, ki jih izdajajo ali centrala, ali pa podružnice in ekspoziture Narodne banke in se po želji vlagatelja lahko glase na ime ali na prinosilca, ne smejo se pa glasiti na izmišljeno ime. S tako vložno knjižico vlagatelj lahko dviga denar le pri sedežu Narodne banke, ki je knjižico izdal. Vlagatelj na tako vložno knjižico lahko odredi, da se vloga izplačuje le njemu osebnostno, ali pa določenim osebam, kar mora banka zabeležiti v knjižici in v hranilnem računu (vinkulacija). Take vloge se zato izplačujejo le določenim osebam, ki se morajo ob dviganju denarja izkazati z legitimacijo.

Vloge na splošne vložne knjižice dvigajo lahko le vlagatelji ali njihovi pooblaščenici. Brezplačne obrazce pooblastil izdajajo pošte in morajo biti podpisani na njih poverjeni bodisi od sodišča, ljudskega odbora, ali pa katerega drugega oblastva, ki sme uporabljati uradni pečat. Iz knjižic mladoletnikov in oseb pod varštvom dvigajo lahko le njihovi zakoniti zastopniki in to do polnoletnosti ali preklica. Iz vložnih knjižic pravnih oseb dvigajo lahko le pooblaščenici, katerih podpisi so bili prijavljeni in ki imajo »stalno pooblastilo«.

Glede vlog na splošne vložne knjižice je važno še, da lahko dvigne vlagatelj nanjo vsak dan pri vsaki pošti znesek do 500 din. Upoštevati je treba, da zlasti manjše pošte nimajo dovolj gotovine v svojih blagajnah. Znesek nad 500 din pa dvigne vlagatelj tako, da izpolni pri pošti obrazec »dvigam« in centrala Narodne banke mu nato po prejemu nalogu znesek nakaže takoj ali pa v določenem roku po pošti.

Vloge na hranilne knjižice se pri Narodni banki obrestujejo:

2% vloge na pokaz,

3% redne hranilne vloge,

4% vloge z enoletnim odpovednim rokom.

Ako hoče vlagatelj s hranilno vlogo takoj, ko predloži hranilno knjižico, dvigniti denar (vloga na pokaz), mora to ob vložitvi denarja povedati, ker se

sicer smatra vloga kot redna. S tako vložno knjižico torej vlagatelj lahko dvigne pri vsaki pošti vsak dan do 500 din, na sedežu banke, ki vodi hranilni račun, pa neomejene zneske do višine celotne vloge.

Na redne hranilne vloge lahko dviga vlagatelj dnevno do 500 din pri vsaki pošti s splošno hranilno knjižico. Pri sedežu Narodne banke, ki vodi hranilni račun, pa do 10.000 din mesečno. Zneske od 10.000 do 20.000 din mora odpovedati en mesec pred dvigom, zneske od 20.000 do 50.000 dva meseca, zneske nad 50.000 din pa tri mesece. V času odpovednega roka lahko dviga vlagatelj mesečne kvote, ne sme pa, ko teče odpovedni rok enega ali dveh mesecev, ponovno odpovedati na isti rok.

Vloge z enoletnim odpovednim rokom mora vlagatelj odpovedati le pri sedežu, ki vodi hranilni račun. Odpoved lahko javi tudi pismeno.

Narodna banka v utemeljenih primerih lahko odobri izplačilo vloge tudi pred potekom odpovednega roka, pri čemer se odbijejo obresti v višini 1% letno na odpovedani znesek in za čas, kolikor bi še moral trajati odpovedni rok.

Vsaka oseba ima lahko le eno redno hranilno knjižico, poleg te pa ima seveda lahko hranilno knjižico z vlogo na pokaz in z enoletnim odpovednim rokom. Edino pravne osebe imajo lahko po več rednih hranilnih knjižic, če denar služi različnim namenom, kar mora biti v knjižicah zabeleženo.

Vse hranilne vloge in dohodki nanje so proste davkov.

*

Organizacijsko se je tako Narodna banka FLRJ približala delovnemu človeku in mu daje vse ugodnosti za zaupanje denar, ki je tako ob jamstvu države zavarovan pred vsemi nevarnostmi. Toda država jamči ne le za varnost denarja, za obrestovanje, za točno vrnitev, ampak jamči tudi, da se denar v času, ko je zaupan banki in torej dejansko posojen državi, ne bo zlorabil v korist varčevalca, kot je bilo nekoč običajno. Tak denar bo država vložila za čas, ko ji je zaupan, le v korist skupnosti in to po planu, ki si ga je delovno ljudstvo ustvarilo. Poudariti je namreč potrebno, da bi denar, ki so ga vlagatelji zaupali banki, če bi ležal v njej brezplodno, bil podoben onemu, ki ga kdo hrani doma v »nogavici«. Varčevanje ima zato poleg koristi, ki jih prinaša posamezniku, velike koristi za skupnost. Zato pomeni varčevanje danes visoko zavednost varčevalcev v izpolnjevanju dolžnosti do skupnosti. V njem se odraža veliko zaupanje do svoje ljudske države in do njenih ustanov, v varčevanju se kaže veliki patriotizem naših ljudi, ki se mora iz dneva v dan stopnjevati. Zavedati se moramo, da nas položaj sili, da se naslonimo predvsem in le na sebe, na svoje sile. Za vsako ceno moramo ohraniti priporjeno neodvisnost proti imperializmu, ki bi si zopet rad osvojil pri nas zgubljene politične in gospodarske položaje.

Varčevanje denarja v banki je za državo dopolnilni vir dohodkov in s takim varčevanjem doprinasamo svoj delež k obnovi, izgradnji in varovanju neodvisnosti naše domovine. Predsodki do bank, ki so nam ostali iz starih časov, morajo zginiti. Naša nova ljudska banka — Narodna banka — je nova ljudska ustanova, katere namen je, služiti le ljudstvu in zaupanje do nje pomeni zaupanje do naše ljudske države.



Produkcijo tekstilnega blaga bomo doignili od 8.7 m na prebivalca leta 1939 na 19.4 m v letu 1951

FIZKULTURA JE DEL SPLOŠNE VZGOJE

Naše fizikulturno gibanje ne stremi za tem, da napravi iz naše mladine samo dobre športnike, temveč, da izgradi človeka visokih moralnih kvalitete, naprednega političnega mišljenja, ki bo obenem sposoben graditelj naše države in njen budni čuvár.

Fizikulturna vzgoja mora biti našemu ljudstvu vreden zdravja in sredstvo za vsestranski razvoj. Z načrtno in sistematično fizikulturno vzgojo morajo naše fizikulturne in druge organizacije vzgojiti ljudi močne volje, vztrajne in hrabre — sposobne za ustvarjanje boljše bodočnosti.

To so in take so naloge, ki so že določene v fizikulturnem gibanju. Zato se moramo v letošnjem letu popolnoma znebiti starih metod in stare vsebine dela.

Na osnovi množičnosti, sistematičnosti in metodičnega treninga bomo še bolj dvignili naš šport

Brez dvoma so naši uspehi po osvoboditvi plod množičnih tekmovanj, s katerim se je fizikulturno gibanje pomembno razširilo. Kvalitativni uspehi, ki se izražajo v rekordih in rezultatih pa izvirajo ravno iz dotoka teh novih moči, prirodno nadarjenih ljudi, ki so se pojavili na množičnih tekmovanjih. Za visoko zgradbo je treba tudi širokih temeljev.

Uspehi jugoslovanskega športa bodo še večji s pomočjo znanstvenega proučevanja na fizikulturnem področju ter boljše metodike in pedagoške vzgoje. Za to delo moramo aktivizirati čim večje število specialistov in si zagotoviti široko znanje naših znanstveno-pedagoških delavcev. Naša ljudska oblast in vlada pripisujeta pripravljanju fizikulturnih kadrov izreden pomen. To dokazujejo novo ustanovljene fizikulturne šole v Zagrebu, Beogradu in Ljubljani ter Državni inštitut za fizikulturo v Beogradu.

Samo na osnovi množičnosti, sistematičnosti in metodičnega dela bomo dvignili športno tehnične rezultate. Kot je zelo škodljivo gojiti šport in tekmovati brez treninga, tako so popolnoma nasprotni principom našega gibanja treningi samo zato, da bi se tolkli nasprotniki, čeprav bi šlo to na škodo zdravja in delovne sposobnosti. Na pravih treningih pridobljeno in razvito okretost, hitrost, vzdržljivost ne bomo uporabljali samo v športu, temveč na vseh poljih ljudske aktivnosti.

Kaj in koliko predvideva petletni plan za fizikulturo?

Ne moremo si misliti napredka v fizikulturi brez gradnje potrebnih fizikulturnih objektov: stadionov, igrišč, bazenov, telovadnic, smučarskih skakalnic ter umetnih drsališč in vsakovrstnih domov. Zvezna vlada je odobrila 900.000.000 din za gradnjo fizikulturnih objektov v petletki. Tako se bosta n. pr. v Beogradu gradila dva stadiona. Prvi bo na Banjici izključno za privedite zveznega in mednarodnega značaja, ki bo sprejel 80.000 gledalcev, drugi pa na zemljišču pri tehnični fakulteti. Z gradbenimi deli so že začeli.

Ne ponavljajmo napak in odpravimo pomanjkljivosti preteklega leta!

Preden našejmo športne in druge uspehe fizikulturnega gibanja, se dotaknimo napak in pomanjkljivosti, katere naj se letos ne ponove.

Brez dvoma so bili nastopi novih množic v pomladanskem in jesenskem crossu poleg Titove štafete, v kateri se je izražala neizmerna ljubezen do maršala Tita in volja do uresničenja petletnega plana, največji uspehi našega gibanja. Pri tem pa moramo opozoriti, da so mnoga društva in celo organizacije preveč dirkale za čim večjim številom udeležencev, pri tem pa niso posvetile dovolj pažnje sami organizaciji tekmovanja, a kar je še važnejše, na tekmovanje niso pripravile desetstisočev fizikulturnikov. Velik del novincev niso po teh množičnih tekmovanjih zadržale v fizikulturi.

Organizacijska šibkost fizikulturnih aktivov in društva je izredno slabo vplivala na razvoj tekmovanja za

za fizikulturni znak. Večjo pažnjo morajo odbori posvetiti propagandi in ji dati več sredstev.

V kolikor smo v Planici pokazali izreden napredek naših skakalcev in potrdili sloves Bloudkove skakalnice, v toliko nismo uspeli v organizaciji, saj zadnji dan tekmovanja 20.000 ljudi ni videlo niti enega skoka. Naši nogometaši so ob koncu starega in v začetku novega leta želi visoke zmage proti profesionalnim nogometašem Francije. Poraz državne reprezentance v Pragi s 3:1 ter Beograda v Budimpešti s 3:2 in poraz državne reprezentance od Madžarske s 3:2 v Beogradu za balkanski šampionat, so bile posledica šabloniziranja WM sistema, ki se izraža v neprodornosti, slabih demarkacijah igralcev in neefektivnosti napada pred golom.

Kljub temu, da smo kot finalisti evropske cone Daviskega pokala dosegli sorazmerno največji mednarodni uspeh po osvoboditvi, ne moremo prezreti, da se je vodilo premalo pozornosti slabi formi naših igralcev in izboljšanju treninga v tehničnem smislu. V mnogih društvih v LR Sloveniji je aktivnost zelo padla, ker so se premalo naslonila na sindikate svojega terena.

Več pažnje bodo morali odbori posvetiti disciplinam in panogam: skokom in vodo, težki atletiki, kolesarstvu in ob zboljšanju materialnih pogojev tudi drsanju. Društva naj dajejo večjo pomoč manjšim sindikalnim in vaškim aktivom pri njihovih medsebojnih tekmovanjih; tako n. pr. s posojanjem športnih rekvizitov in pri organizaciji tekmovanj in tečajev.

PREGLED NAŠIH USPEHOV

Nestalna forma naših nogometašev

Po visokih zmagah jugoslovanske sindikalne reprezentance nad francosko s 15:0 in reprezentance Beograda nad reprezentanco Pariza s 4:2 v Parizu, ter beograjske reprezentance proti reprezentanci severne Francije v Lilleu z 2:1 je svet ostrmel nad izredno igro in formo naših igralcev. Tem zmagam pa so v poletni sezoni sledili porazi: v Beogradu — Madžarska: Jugoslavija 3:2, v Budimpešti — Budimpešta: Beograd 3:2, a v Pragi se je češkoslovaška reprezentanca revanžirala za poraz v letu 1946 z rezultatom 4:2, z zmago 3:1. Kljub temu, da so bili proti temu velikima nasprotnikom naši igralci boljši v polju, niso znali tega, kar so nasprotniki izkoristili ob najmanjši priliki — to je dati gol. Seveda so naši nogometaši beležili tudi zmage.

V Bukarešti je jugoslovanska reprezentanca premagala romunsko s 3:1. »Dinamo« je na turneji premagal najboljša francoska moštva. Subotički »Spartak« se je izkazal v tekmah z madžarskimi in romunskimi prvorazrednimi enajstoricami. Največji uspeh pa je dosegla reprezentanca jugoslovanskih železničarjev na turnirju evropskih železničarskih reprezentanc v Pragi. Premagala je vse svoje nasprotnike in tudi Madžare z 2:1.

Nastopi naših smučarjev v Franciji in Švici so bili uspešni

Leto 1947 je bilo bogato srečanj med našimi in inozemskimi športniki. V vseh tekmovanjih od smučarskih v Sant Moritzu in Chamonixu pa do evropskega prvenstva v plavanju v Monte Carlu, so naši, večinoma še mladi in manj izkušeni športniki naleteli na rutinirane tekmovalce. Povsod so se naši tekmovalci borili kot fizikulturni mlade Jugoslavije ter s svojimi uspehi in dobrim ponašanjem še bolj popularizirali naše fizikulturno gibanje.

Jože Knific, drugi Evropejec v teku na 50 km

V Sant Moritzu so med 360 smučarji iz 16 držav tekmovali tudi Jugoslovani. Največji uspeh je sedmo mesto Knifica, in osmo, ki ga je zasedel Zemva v teku na 50 km. V slalomu so se odrezali naši tekmovalci kljub temu, da do tega velikega tekmovanja niso imeli večjih izkušenj. V Chamonixu so nastopali smučarji desetih držav. Tu so se dobro plasirali Razinger na 18 km (13. mesto). Razinger se je v klasični kombinaciji (tek plus skoki) plasiral na osmo mesto pred odličnim Poljakom Maruszarsom in drugimi. V alpski kombinaciji (slalom in spust) so bili naši tekmovalci Molnar, Lukanc in Praček ter drugi med najboljšimi Srednjeevropejci.

Velik napredek v lahki atletiki

Med našimi športniki beležijo poleg plavalcev največji napredek lahkoatletiki. Prvi dve leti po osvoboditvi vadba v lahki atletiki še ni bila tako sistematsko urejena kot je to potrebno za pripravljane atletov na teža mednarodna srečanja. Naši najboljši tekmovalci niso imeli podlage in potrebnih izkušenj še izpred vojne, ker so bili takrat v pogledu svojega izpopolnjevanja prepuščeni popolnoma samim sebi. Tako se je zgodilo, da naši reprezentanti v mednarodnih srečanjih n. pr. na evropskem prvenstvu niso dosegli niti tistih rezultatov, katere smo bili od njih navajeni doma.

Tabela najboljših jugoslovanskih rezultatov
v lahki atletiki po osvoboditvi

Moški:		
100 m	Turkalj	10,8 sek.
200 m	Sabolič	22,3 sek.
400 m	Sabolič	49,5 sek.
800 m	Djurić	1:55,9 min.
1500 m	Ceraj	4:02,6 min.
5000 m	Stefanović	15:12,2 min.
10000 m	Mihalić	32:21,0 min.
110 m čez ovire	Srp	15,4 sek.
400 m čez ovire	Bulić	57,3 sek.
4 × 100	Reprez. FLRJ	43,6 sek.
4 × 400	»Partizani«	3:25,3 min.
Balkanska štafeta		3:25,2 min.
Skok v višino	Vuković	189 cm
Skok v daljino	Urbic	732 cm
Skok s palico	Lenart	390 cm
Troskok	Serčić	13,61 m
Krogla	Sušić	14,39 m
Disk	Žerjal	50,10 m
Kopje	Vujačić	66,70 m
Kladivo	Gubijan	53,10 m
Bomba	Dangubić	78,00 m
Deseterboj	Marčelja	6459 točk
Ženske:		
100 m	Butja	13,0 sek.
200 m	Butja	27,7 sek.
800 m	Čanadi	2:27,3 min.
80 m čez ovire	Madžar	12,7 sek.
Bomba	FD Spartak	53,4 sek.
4 v 100 št.	Antel	146 cm
Skok v višino	Koledin	548 cm
Skok v daljino	Radosavljević	12,38 m
Krogla	Neferović	35,09 m
Disk	Radosavljević	36,49 m
Kopje	Földi	42,50 m

Kakšno korist in kakšne posledice ima sistematični trening pod strokovnim vodstvom, je pokazal letos tečaj za lahkoatletike vadiatelje in instruktorje v Celju, kjer so naši najboljši atleti pod strokovnim vodstvom domačih in priznanih inozemskih trenerjev pridobili toliko v tehnični metov, skokov in tekov, da se jim je to poznalo skozi celo leto. Tako so bili n. pr. že na državnem prvenstvu, ki je bilo v Celju ob koncu tečaja, a še bolj na balkanijadi v lahki atletiki v Bukarešti postavljeni izredno dobri rezultati in rekordi, a na balkanijadi so padali balkanski rekordi.

Naši tekmovalci edino niso napredovali v tekih na 100 in 200 m. Tu so dosegli čase 11 sekund in slabše. Tudi slovenski tekači niso pokazali v tej disciplini napredka. Na 200 m je sicer Šlanac dosegel čas 22,8 sek., toda tega ni ponovil na balkanijadi. Od vseh tekov smo zabeležili največji napredek v teku na 400 m, kjer je Sabolič, član »Partizana«, postavil nov rekord na državnem prvenstvu z 49,7 sek., a ga je že na balkanijadi v Bukarešti izboljšal na 49,5 sek. Tudi s teki na 800, 1500 m smo lahko zadovoljni, a rezultat na 5000 m je še vedno enak rezultatu, ki ga je dosegel leta 1936 bivši državni rekorder Ivo Krevs. Mnogo na slabšem pa smo s tekom na 10.000 m. Teki čez ovire, zelo lepa in zani-

miva disciplina, so pri nas nekako zapostavljeni s strani lahkoatletov samih. Dosegli smo v tej disciplini letos lep napredek, bodisi na 110 m ali 400 m. Balkanijada je potrdila dobro formo naših lahkoatletov, a posebno lahkoatletinj. Tako je n. pr. Vujačić Mirko porušil stari državni rekord v metu kopja in postavil novega z metom 66,22 m.

Prav tako je med ženskami popravila rekord v metu krogla Radosavljevićeva iz Valjeva z metom 12,38 m. Spomenka Koledin pa je skočila v daljavo 5,47 m. Obe sta se s tem uvrstili v mednarodni razred. Na balkanijadi je postavil nov državni balkanski rekord tudi Lenert, ki je skočil s palico 3,80 m. Najboljše svoje rezultate sta letos dosegla tudi Žerjal, ki je vrgel disk 49,70 m; dobre mete je imel tudi Gubijan, ki je metal kladivo preko 50 m. Naše lahkoatletinje so bile še bolj uspešne od naših atletov. Poleg omenjenih so bile najboljše na Balkanu v teku na 100 m Butja iz Celja, balkanska in državna prvakinja Radosavljevićeva bi bila s svojim metom krogla 12,38 m druga na prvenstvu Evrope leta 1946. Mnogo ne zaostaja za njo Marinčkova. Radosavljevićeva je tudi dobra metalka kopja, saj je letos vrgla najdalje, in sicer 36,49 m. V novem letu bodo naši lahkoatletiki pod še boljšimi pogoji gotovo potrdili dejstvo, da njihovi rezultati niso bili slučajni.

Sovjetski šport na svetovni areni

Sovjetska zveza, kjer se s športom bavi na milijone ljudi, daje športnikom demokratičnih držav lepe primere o športnikih, predanih sovjetski oblasti ter primere njihovega herojstva in ljubezni do svoje domovine. Povsod vlada ogromno zanimanje za športno življenje v Sovjetski zvezi in želja za zблиžanje s sovjetskimi športniki.

Sovjetski šport je na visoki svetovni ravni. To ne pomeni, da morajo biti sovjetski športniki boljši od vseh v vseh disciplinah, kajti kratka je doba razvoja njihovega športa. Za mnoge »logično misleče« ljudi na zapadu so nerazumljivi uspehi sovjetskih nogometašev, košarkašev, težkoatletov, drsalcev, lahkoatletov in plavalcev na prvih evropskih tekmovanjih, brez predhodnih težkih izpitov na mednarodnih tekmovanjih.

Sovjetski nogometaši so bili prvi, ki so odšli ne-premagani z britanskega otoka. Prav tako so pomembni njihovi uspehi v Jugoslaviji, Bolgariji, Poljski, Albaniji, Romuniji in Švedski. Razmerje golov zabitih v tekmovanjih z omenjenimi državami znaša 111 : 43 v njihovo korist.

Na evropskem prvenstvu v Oslu so sovjetski športniki osvojili 6 prvih, 14 drugih in 2 tretji mesti. Nina Dumbadze je svetovna prvakinja v metu diska — 50,50 m. Heino Lip je evropski rekorder v metu krogla s 16,72 m. Ozolin je evropski rekorder v skoku s palico s 4,30 m. Na krosu lista »Humanité« v Parizu so zmagali sovjetski lahkoatletiki. Pugačevski je bil prvi.

Težkoatletiki so na svetovnem prvenstvu v Parizu osvojili drugo mesto med trinajstimi moštvimi tujih držav.

Najboljši letošnji lahkoatletski rezultati v Evropi

100 m	Billey (Jamaška-V. Br.)	10,3 sek.
200 m	Billey (Jamaška-V. Br.)	21,3 sek.
400 m	Wint (Jamaška-V. Br.)	48,2 sek.
800 m	Hansenne (Francija)	1:49,8 min.
1500 m	Strand (Švedska)	3:43 min.
3000 m	Slijkhuis (Holandija)	8:10 min.
5000 m	Zatopek (Češkoslovaška)	14:08,2 min.
10000 m	Heino (Finska)	30:07,4 min.
110 m čez ovire	Lidman (Švedska)	14,4 sek.
400 m čez ovire	Larsson (Švedska)	52,7 sek.
Skok v višino	Campagner (Italija)	196 cm
Skok v daljino	Luther (Nemčija)	738 cm
Troskok	Halgren (Švedska)	14,94 m
Skok s palico	Lindberg (Švedska)	4,21 m
Krogla	Lipp (SSSR)	16,72 m
Disk	Consolini (Italija)	52,98 m
Kopje	Petersson (Švedska)	72,77 m
Kladivo	Stroh (Nemčija)	58,65 m

Grigorij Novak je sam postavil pet svetovnih rekordov v dviganju uteži. Na prvenstvu Evrope, julija 1947 je sovjetska ekipa osvojila prvo mesto s 26 točkami. Sovjetski športniki so dobili pet zlatih, štiri srebrne in tri bronaste medalje.

Leta 1947 na evropskem prvenstvu v grško-rimski rokoborbi so sovjetski rokoborci Belov, Koberidze in Kotkas postali evropski prvaki.

Da je njihov boks na visoki višini, je pokazalo vseh-slovansko prvenstvo v Pragi leta 1946, kjer so beležili 41 zmag, a od teh 18 z nokautom. V tem tekmovanju je absolutni prvak SZ Koroljev podrl šest svojih nasprotnikov v 12 minutah.

Sovjetski plavalci so postavili pet rekordov boljših od svetovnih, in sicer v štafeti 4 × 100, ter na 100, 200, 400 in 500 m prsno.

Malokatera igra je poleg nogometa tako razvita in priljubljena kot košarka ali kot oni pravijo basketbol. Na prvenstvu Evrope v maju 1947. leta v Pragi, kjer je sodelovalo 14 držav, je sovjetska ekipa osvojila prvo mesto. Sovjetska sodnika Semaško in Beljajev sta postala ob tej priložnosti sodnika internacionalne kategorije.

V 14 mednarodnih srečanjih so sovjetski drsalci odnesli 11 zmag. Njihovi nasprotniki so bili najboljši drsalci na svetu, Norvežani, Finci in Švedi. V 54 tekih so osvojili 39 prvih mest. Tatjana Karelina je postavila dva nova svetovna rekorda, in sicer v prostem drsanju na 1500 m (2:36,8 min.) in na 5000 m (9:16,4 min.).

Slika sovjetskega športa ne bi bila popolna, če ne bi omenili tudi sovjetskih strelcev, ki se sicer niso udeležili svetovnega prvenstva v Stockholmu, so pa njihovi mojstri na domačih tekmovanjih dosegli več svetovnih rekordov.

Imamo bogat kader mladih plavalcev

Državno mladinsko in seniorsko prvenstvo v plavanju, prvo v Splitu, drugo v Zagrebu, je pokazalo, da ima naš plavalni šport lepo bodočnost. Na prvenstvu seniorjev so se med finalisti pojavili mladinci in mladinke ter ogrožali pozicije najboljših. Kaj zmorejo najboljši, o tem pa pričajo njihove zmage na srečanju z najboljšimi češkoslovaškimi plavalci spomladi leta 1947, evropsko prvenstvo v Monaku ter rezultati naših plavalcev na balkanijadi v Budimpešti. Tem uspehom je mnogo pripomogel specialni trening naših plavalcev v zimskem bazenu Državnega inštituta za fizikulturo v Beogradu.

V dvoboju z madžarskimi plavalci na balkanijadi smo spoznali, da je večje ali pa vsaj enake važnosti od samega stila kondicija plavalcev, katero je treba stalno kopičiti, ne pa komaj pridobljeno izgubljati na tekmovanjih, ki so povezana z napori dolgega potovanja. Naši tekmovalci so imeli od balkanijade do evropskega prvenstva le kratek odmor, toda kljub temu so dosegli zavidne uspehe in pokazali vsemu svetu, da morajo nanje resno računati v borbi za prva mesta na olimpijadi v Londonu avgusta meseca. Največji uspeh v Monte Carlu je dosegla naša waterpoolo reprezentanca, ki je igrala neodločeno 3:3 z madžarsko ekipo — bivšim olimpijskim prvacom. Tudi Cerer se je plasiral v finale na 200 m prsno s časom 2:45,5. Miloslavić pa je bil v finalu na 100 m prosto šesti s časom 0:59,6.

Francoski rekorder Aleks Jany ter njegovi nasprotniki v plavanju na olimpijadi 1948

V Monte Carlu je 19 letni francoski plavalec Aleks Jany izboljšal že tretjič evropski rekord na 100 m prosto s časom 56,2 (poprej 56,7, 56,6) in na 400 m svetovni rekord s časom 4:35,2. Evropsko prvenstvo je bilo zanimivo že zaradi tega, ker je vsakdo pričakoval Jany-ve revanše za svoje poraze, ki jih je pretrpel na turneji v Egiptu in Ameriki. Tako se je tudi zgodilo. V Ameriki je imel namreč poleg ameriških plavalcev za nasprotnika vsestranskega švedskega plavalca Olsona, ki ima najboljše rezultate: na 100 m prosto 57,1; 200 m prosto 2:09,8; 100 m hrbtno 1:09,8 (Jany 1:09,9) in 100 m prsno 1:10,7. Poleg Olsona sta premagala Janya tudi Američana Walter Ris in Mack Faden. Walter Ris se je s časom 51,8 na 100 jardov približal svetovnemu rekordu, ki ga drži

Allan Ford s časom 49,7 sek. (na 100 m prosto — 55,7). Na 220 jardov je bil Jany drugi z 2:11,7 za Američanom Smithom, ki je preplaval razdaljo v 2:10,6.

Drugič sta se srečala Jany in Olson v New Yorku in tudi tokrat je bil Jany poražen. Kljub svojim neuspehom pa se Jany ni odrekel misli, da osvoji evropsko prvenstvo na 100 in 400 m prosto. To se mu je tudi posrečilo. S tem pa ni rečeno, da Jany kot sprinter nima enako močnih nasprotnikov v Evropi. Njegovi veliki konkurenti so v prvi vrsti sovjetski plavalci. Ušakov ima namreč zelo dober čas na 400 m prosto, in sicer 4:44,9. Poleg tega je bil Janyjev telik tekmelec Jean Walery, prav tako Francoz, s časom 4:52,8, Anglež Uenrite (4:56,6), nato Madžara Tatos in Kadaš (4:52,6 in 4:52,8) ter Šved Born Bork s časom 4:50,0. Prav tako plavajo tudi naši tekmovalci pod 5 min. Razdalja 1500 m, ki je prav tako v olimpijskem programu, je nekoliko manj popularna. Največji favoriti so poleg Američanov za olimpijado Madžara Mitro (19:28,0) in Vörös, Jugoslovian Stipetić (20:03,5) ter Tatos (19:48,5) in Borg (19:50,6).

Največji favoriti za olimpijado v štafeti 200 m so Švedi, Francozi in Madžari. V Monte Carlu so zmagali Švedi (9:00,5) in Borg (19:50,6).

Drugi francoski »as« George Walery se je približal svetovnemu rekordu Američana Kieferja na 100 m hrbtno s časom 1:05,2 in na olimpijadi najbrž ne bo intel resnih konkurentov. Na 200 m prsno pa ima veliko izgleda tudi naš Cerer, saj po času ne zaostaja za Francozom Nakachejem (2:44,0) ter Madžarom Nemethom (2:46,8).

O boksu

Boks vzbuja zelo veliko zanimanje med našo mladino, kljub temu, da je zelo slabo razvit. Mnogi fizikalni funkcionarji imajo do njega in do težke atletike sploh zelo slab odnos ter se ne brigajo za vzpostavitev sekcij ali njih. razvoj. Kljub temu, da so imeli naši boksači precej velike uspehe na vseh-slovanskem prvenstvu v Pragi, da so osvojili balkanski šampionat ter dosegli lepe zmage nad boksarji ČSR, Madžarske in Romunije, ni imel boks večjega napredka in se je omejil samo na gotove športne centre. Z rokoborbo poleg tega, da je v nekih naših krajih narodni šport, je še težje, a dviganje uteži je disciplina, s katero se bavijo samo nekateri atleti v Sloveniji. Na sestanku Sveta za boks, rokoborbo in dviganje uteži se je rešilo vprašanje napredovanja težke atletike. Trenerji bodo primerno razpodeljeni in prav tako rekviziti za težko atletiko.

Ta borbeni šport zahteva od športnika celega moža, a trening boksa vsestransko razvija telo. Največ boksarjev je brez dvoma v naši armadi, saj ima vsaka večja edinica svojo ekipo.

V zapadnih državah, a posebno v Ameriki so boksačiči največje športne atrakcije. Za to skrbijo tako imenovani menageri in njihovi koncerni, ki s prirejanjem matchev služijo velike vsote. Oni določujejo boksarjem svoje nasprotnike. Zadnja leta vodijo na lastno pest izborno tekmovanje, iz katerega naj bi izšel nasprotnik absolutnega prvaka vseh kategorij črnca Joe Louisa. Velike nade so polagali v ameriškega Čeha Bakšišja, ki ga je premagal v 15. rundi Šved Olle Tandberg. Absolutni prvak britanskega imperija Bruce Woodcock se je tudi nameraval boriti z Joeom. Njega je izmlatil Američan Mauriello, ki je sam izdržal proti Joeu komaj dve minuti.

Ves trud menagerja Salamonsa, da najde Louisa, preden se umakne iz ringa, nasprotnika, in sicer bele polti, je zaman. Objektivni opazovalci namreč trde, da bi bil Joeu resen nasprotnik črnc Volcott. Le ta pa menagerjem in drugim v Ameriki, ki eksperimentirajo s fašističnimi metodami, v tem primeru rasno mržnjo — ni všeč.

Moderni (olimpijski) petboji

Tekmovanje za fizikalni znak je mnogim športnikom vzbudilo željo, da se vsestransko izpopolnijo v nekaterih panogah do viška. Z vsem tem jih lahko zadovolje gimnastični ali lahkoatletski mnogoboji. V zvezi s tem pa hočemo spoznati naše vsestranske fizikalne

z mnogobojem, ki je pri nas malo poznan, čeprav se njegove posamezne discipline goje pri nas množično in so zelo priljubljene.

To je moderni (olimpijski) petoboj, ki je že od 1912. leta v programu olimpijskih iger. Po statutu olimpijade se k modernemu petoboju pripuste tudi oficirji. V petoboj spada in se tekmuje:

Prvi dan — jahanje čez ovire, drugi dan — sabljanje, tretji dan — streljanje s pištolo, četrti dan — plavanje in peti dan — kros.

Jahanje. Proga po raznovrstnem terenu je dolga 5 km z 20 zaprekami, visokimi 1,10 m. Namesto čez prepreke se skače lahko tudi čez jarke, ki pa morajo biti široki 3,5 m.

Perušek Rajko:

JADRALNO LETALSTVO V NOVI JUGOSLAVIJI

Jadrarno letalstvo ni v Jugoslaviji nov šport. Že pred vojno smo lahko mnogo brali o jadralskih, ki so ure in ure preletavali Bloško planoto, jadrili na pobočjih Pohorja in si tako ustvarjali prve pogoje za poznejšo motorno pilotažo. Toda takrat je malo naših mladincev iz širokih slojev uživalo lepoto sinjega športa.

Jadrarno letalstvo je po svojem pomenu zelo važno. V prvi vrsti daje bodočemu motornemu pilotu osnovno znanje o krmarenju letala, ki je popolnoma isto pri jadrarnem kot pri motornem letalu. Poleg tega ga seznani z vsemi problemi gradnje letala, ki ga mora dobro obvladati, kajti često se zgodi, da mora jadratec posamezne dele sam popraviti ali pa izdelati nove. Važno pa je tudi, da bodoči motorni pilot teoretično obvlada vse probleme, s katerimi ima opraviti v praksi. Ni glavno, da zna uporabljati krmilno palico, ampak mora tudi vedeti, kakšno spremembo je s pomikom krmila povzročil, da se je letalo n. pr. nagnilo v levo, ali pa da se je začelo strmo spuščati proti zemlji. V našem ozračju se vrše neprestane vremenske spremembe, ki vplivajo na let letala ugodno ali pa tudi ne. Uspešen let jadrarnega letala je v glavnem odvisen od teh sprememb in jih mora pilot dobro poznati, ako hoče, da bo ostal z letalom dolgo v zraku. Ker se često zgodi, da jadratec poleti v oblake, kjer ne vidi ničesar, mora znati razbrati pravičen položaj letala iz instrumentov, ki jih je pred njim vse polno. Kadar preletava velike razdalje, mu tudi čitanje zemljevidov ne sme biti tuje. Poleg tega pa mora obvladati predvsem tista poglavja iz fizike, na osnovi katerih lebdi letalo v zraku. To je predvsem aerodinamika. Jadratec, ki se je obogatil z vsem potrebnim praktičnim in teoretičnim znanjem, bo v najkrajšem času obvladal motorno letalo, in to tem uspešneje kakor tisti, ki ni nikoli prej sedel v letalu. Urjenje motornih pilotov je zelo drago, zlasti če dolgo traja, kar je predvsem odvisno od predhodnega znanja učenca. Lahko si mislimo, koliko denarja si prihrani država, če sprejme v pilotsko šolo jadrarnega pilota. Poleg vsega tega pa je jadrarno letalstvo tudi vzgojno. Mladinci že od vsega početka navaja k samostojnosti, saj je že od prvih poizkusov skokov pa do zadnjega izpita prepuščen med poletom sam sebi. Vendar pa je gojenje tega športa popolnoma odvisno od kolektivne pomoči vseh tovarišev, ki se skupno šolajo. Posameznik ne more zveličati letala na visok hrib, pa tudi startati ga ne more, če mu ne pomagajo tovariši na startni vrvi. Med poletom misliš sam, na zemlji pa tvoriš trdno skupnost, v kateri velja geslo: vsi za enega, eden za vse!

Iz navedenega lahko vidimo, da nudi jadrarno letalstvo nešteto važnih momentov, ki so praktičnega in teoretičnega ter vzgojnega značaja in katerih ravno v novi Jugoslaviji ne smemo zametavati, ampak jih razvijati do popolnosti, da bo na ta način tudi jadrarno letalstvo dalo pozitivne ljudi za izgradnjo naše nove države.

Sabljanje. Orožje — floret. Vsak se bori z vsakim v enem kolu. Zmaga šteje eno točko.

Streljanje s pištolo. Razdalja 25 m; tarča — človeška figura z jabolkom, ki ima 10 cm polmera, okoli katerega je še deset koncentričnih krogov, oddaljenih 1 cm drug od drugega. Zadetec v črno — 10 točk; v naslednje kroge 9, 8, 7 točk itd. Vsega skupaj je 20 strelav, in sicer štiri serije po pet strelav; streljanje je hitrostno. Interval med serijami znaša 10 sekund.

Plavanje. Plavati je treba 300 m v prostem slogu (crawl). Zmaga se ocenjuje po najboljšem rezultatu.

Kros. Razdalja 4 km po raznovrstnem redu. Zmagati v dveh ali treh disciplinah petoboja je zelo težko. Tako je bil n. pr. Šved Lindman, zmagovalac na pariški olimpijadi, prvi samo v plavanju in krosu.

Naša ljudska oblast se v polni meri zaveda vseh prednosti, ki jih daje jadrarno letalstvo v vzgoji naše mladine. Ko so še pokale v letu 1945 partizanske puške, se je osnoval v Vršču (Srbija) jadrarni center. Tu so se šolali naši novi jadranci, poznejši učitelji, ki so vsi izšli iz vrst narodno-osvobodilne vojske.

Takoj po osvoboditvi vse Jugoslavije so bili storjeni prvi koraki za zopetni dvig jadrarnega letalstva na novih osnovah, ki jih je narekovala narodno-osvobodilna borba. Sedaj ne sme biti ta koristni in lepi šport dosegljiv samo nekaterim, ampak mora množično zajeti našo mladino, postati dostopen vsakomur. S tem so se odprle jadrarno letalstvo v novi državi perspektive, na osnovi katerih so bili kmalu doseženi odlični uspehi. Z največjo podporo ljudskih oblasti so se začele v mnogih mestih ustanavljati jadrarne šole. Tako je bil že jeseni 1945 obnoven v Novi vasi na Blokah hangar, hkrati pa tudi stanovanjski prostori. V tem času se je začela jadrarna šola, ki je dala prve jadrance po osvoboditvi. Pa tudi v Mariboru in Gornji Radgoni so že začeli s prvimi poleti.

Leto 1946 je bilo leto prvih velikih zmag mlade športno-letalske organizacije. Spomladi je začela obratovati v Dravljah pri Ljubljani prva letalska tovarna za športna letala, ki je do začetka jadrarne sezone izdelala toliko začetniških jadrarnih letal, kot jih pri nas nismo izgotovili v vsem času stare Jugoslavije. Največji uspeh pri izdelavi teh letal pa je v tem, da so bila izdelana iz doma napravljenega in nabavljenega materiala, katerega smo morali pred vojno za drag denar uvažati iz tujine. To so bila resnično naša letala.

Vzporedno z utrditvijo športno-letalske organizacije na terenu in z vedno večjim številom za jadrarno letalstvo navdušene mladine je postala stara, tradicionalna jadrarna šola na Blokah mnogo premajhna. Zopet je prišlo na pomoč naša ljudska oblast, s katere pomočjo sta bili zgrajeni v Ribnici in Kompoljah (Dobro polje) novi šoli za jadrarne pilote. Prostorna hangarja in udobni stanovanjski prostori so že v tej sezoni sprejeli večje število učencev in učenek. V Kompoljah so šolali s pomočjo avto-vitlja in startne gume. V Ribnici prav tako z avto-vitljem, poleg tega pa se je na novo urejenem športnem letališču vršilo startanje naprednejših jadrarnih letal z aero-vlekom. Tudi šola na Blokah je bila preurejena in modernizirana. Na visoke griče niso več vlekli letala s konjem ali pa jadranci sami, ampak motorna vzpenjača, ki je omogočila še hitrejši tempo vežbanja. V vseh treh šolah so bili učenci iz Bosne in Hercegovine, iz Hrvaške in Slovenije. V tej sezoni smo dobili nov kader A, B in C pilotov, ki po številu zopet presegajo stare statistične podatke iz vsega časa obstoja bivšega aero-kluba. In vse to je bilo doseženo komaj v enem letu.

Poleg šolanja novih jadrancev pa se je utrijevala na terenu tudi organizacija, in to najbolj v industrijskih predelih, kjer je tvorila jedro delavska in kmečka mladina. Športno letalstvo se je vključilo v novo organizacijo komisije »Tehnika in šport«, kjer je dobila določeno organizacijsko obliko, ki mu jamči za še večji napredek.

Prvi veliki uspehi pa so narekovali tudi nove potrebe ne samo po učiteljskem kadru, ampak tudi novih boljših letalih. Pred vojno smo uporabljali za šolanje v glavnem tuje konstrukcije. Našim mladim konstruktorjem niso nudili tedaj nobene pomoči, niti jim nudili potrebnega zaupanja v njihovo delo. Po osvoboditvi pa smo zgradili samo domače konstrukcije. Začetniško jadralno letalo »Vrabc«, katerega je konstruiral ing. Ivo Šostarič, se v naših jadralnih šolah uspešno uporablja. Danes posvečamo vzgajanju mladega konstruktorskega kadra največjo pažnjo. Prireajo se tečaji za mlade konstruktorje, poleg tega pa razni nagradni natečaji za najboljše zamisli jadralnih letal. Že v letošnjem letu se je pokazal uspeh teh prizadevanj. Poleg že znanega domačega prehodnega jadralnega letala »Cavka« smo dobili od istega konstruktorja ing. Šostariča še dve novi izvrstni konstrukciji za visoko jadranje, po vseh principih moderne gradnje. To sta »Jastreba« in »Sokol«, na katerih naši jadranci že z uspehom letajo. Poleg tega je konstruiral ing. Boris Cijan trenajzno letalo »Galeb«. To je brez dvoma odličen začetek, poleg tega pa vzpodbuda našim mladim konstruktorjem, ki bodo že v prihodnjem letu pokazali, kaj so se naučili od svojih starejših učiteljev. S pomočjo novih aerodinamičnih laboratorijev bo vrednost in sposobnost novih letal še porasla.

Letošnje leto se šola veliko število mladincev in mladink. Širom Slovenije se ustanavljajo nove šole. Tako je bila letos ustanovljena jadralna šola v Ajdovščini, kjer se šola naša primorska mladina, ki ji je bilo šele v svobodni državi omogočeno, da se seznani z jadralnim letalstvom. Tudi na Gorenjskem, v Poljčah, se šola v prostem času predvsem delavska mladina z Jesenic, v Lescah pa so raziskovali nove terene za visokosposobno jadranje v območju našega planinskega sveta, tako da se bo v tem delu prihodnje leto dvignil nov jadralni center.

Franca Kosmač:

O NEKATERIH PROBLEMIH DOMAČEGA FILMA

1.

Filmskemu področju je v naši novi državi posvečena največja skrb ne samo zaradi tega, ker predstavlja filmska umetnost najvažnejše sredstvo za idejno vzgojo ljudi, temveč tudi zaradi tega, ker je filmsko področje pri nas popolnoma novo in brez tradicije in zato izjemno področje.



Motiv iz filmskega »Obzornika«

V letu 1947 je bil brez dvoma največji dogodek II. zvezni zlet jadralnih letalcev na letališču v Cerkljah pri Brezicah. Namen zleta je bil pregled dosedanjih uspehov v športnem letalstvu, medsebojna izmenjava izkušenj naših najboljših pilotov in končno praktičen poizkus novih jadralnih letal naših konstruktorjev. I. zvezni zlet jadralnih pilotov je bila do sedaj največja manifestacija naših jadrancev, saj je na njej sodelovalo več kot 150 pilotov iz vseh republik z več kot 30 letali. Kot gostje so na zletu sodelovali tudi tovariši iz bratske Bolgarije in Albanije. Zlet, ki je trajal 14 dni, je popolnoma dosegel svoj namen. Res da niso bile meteorološke prilike najboljše, a izkušnje v organizaciji tako velikega tekmovanja bodo služile našim organizatorjem za drugo leto podobne prireditve. Jadranci so spoznali naše najboljše konstrukcije jadralnih letal, kritično izmenjavali svoje misli in pripombe s konstruktorji, ki bodo na osnovi praktičnih izkušenj dale drugo leto še popolnejše zamisli.

Poleg tega pa je I. zvezni jadralni zlet med drugim pokazal, da je pot nove športno-letalske organizacije pravilna, da se razvija pozitivno in daje rezultate, katere od nje zahteva naša država. Tako tudi jadralno letalstvo prispeva svoj delež k izvršitvi petletnega plana. Kader novih pilotov, graditeljev in konstruktorjev bo kmalu stopil v naše tvornice, da bo tako čimprej izpolnil svojo nalogo in dolžnost. Naš petletni plan predvideva temeljito povečanje letalskega prometa v prihodnjih letih. Za izvršitev te naloge pa so potrebni strokovni kadri, ki bodo v največji meri prišli ravno iz vrst jadralnega letalstva, kjer si bodo pridobili dragocenih izkušenj. S tem se bo okrepila naša ustvarjalna sila, ki bo na eni strani pripomogla k dvigu našega gospodarstva v smislu petletnega plana, poleg tega pa okrepila obrambno moč naše slavne armade, ki je porok za varno in srečno bodočnost jugoslovanskih narodov.

Ce katero delo, potem pri nas prav delo okrog filma zahteva od sodelavcev največjo, rekel bi partizansko iznajdljivost, vnemo in potrpežljivost, kajti situacija, v kateri so se znašli tako tehniki različnih vrst, organizatorji in umetniki z vseh področij, je za veliko večino popolnoma nova. Še pred nekaj leti je bil film za nas prav tako oddaljen pojav kot sam ameriški kontinent s svojim Hollywoodom, tvornico sanj, ki jo poznamo iz Ehrenburga.

Dobri dve leti dela pri filmu pa sta v Jugoslaviji že prinesli sadove: »Slavica«, »Živeče ovaj narod«, »Tragovi IV. i V. ofanzive«, »Mladina gradi« in še vrsta dokumentarnih in kulturnih filmov in filmskih obzornikov ter 100 številč Jugoslovanskega žurnala so prepričljiv dokaz, da je film na jugoslovanskih tleh pognal svoje korenine globoko, pa čeprav z osvoboditvijo ni ostalo razen kinematografov nič prida sredstev za filmsko produkcijo.

Zraslo je pet podjetij za filmsko proizvodnjo: »Zvezda-film«, podjetje vsedržavnega značaja v Beogradu, »Avala film«, republikansko podjetje Srbije, »Jadran film«, Zagreb, »Triglav film«, Ljubljana, in »Bosna film«, Sarajevo. V kratkem času enega leta so prva od teh podjetij pokazala že tolikšne uspehe, da so enkrat za vselej razbila osnove mišljenju, da kot manjša država ne moremo imeti lastne filmske proizvodnje, ki da terja ogromen kapital in podobno. V Titov petletni plan je bila vključena tudi filmska proizvodnja. Plan za izgradnjo kinematografije vsebuje:

1. izgradnjo materialne osnove za kinofikacijo države,
2. izgradnjo materialne osnove za proizvodnjo filmov,
3. izgradnjo materialne osnove za proizvodnjo in projekcijsko tehniko,
4. izgradnjo materialne osnove za potrošni material in
5. ustvarjanje pogojev za izgradnjo filmskih kadrov.

Po načrtu bo jugoslovanska filmska proizvodnja ustvarila 40 umetniških in 100 dokumentarnih filmov ter 125 tedenskih in mesečnih žurnalov letno. Ta plan zahteva od vodstva širokopoteznost in pogum, od vseh filmskih delavcev pa kar največjih naporov, požrtvovalnosti in izpopolnjevanja. Ta plan tudi dokazuje, kolikšno skrb posveča naša država filmskemu področju. Po besedah poslanca v Vrhovnem sovjetu, slavnega gruzinskega režiserja Mihajla Ciavrelia, ni film le najvažnejša umetnost kot sredstvo idejne vzgoje ljudstva, temveč mora zavzeti važen položaj tudi na ekonomskem področju kot močna veja industrije.

Prav zaradi velike vloge, ki jo film igra v napredni državi in pa zaradi izrednega položaja nastanka in prve faze razvoja v naši državi, so problemi okrog filma važni problemi, tako tisti, ki segajo v področje umetnosti, kot oni, ki segajo na področje našega gospodarstva.

2.

Glavni trije problemi, ki so drug z drugim tesno povezani in s katerimi se srečujejo filmski delavci vsak dan, so problem tehničnih sredstev, problem kadrov in problem umetniške vrednosti filmskih proizvodov.

Ce na kratko pregledamo rast slovenske filmske produkcije »Triglav filma« na njenih proizvodih, vidimo, v koliko in zakaj predstavljajo filmski produkti uspeh ali neuspeh za delovni kolektiv podjetja in za vso našo kulturno sredino.

Za osnovni, železni program veljajo »Obzorniki«. Če pogledamo katerega koli od zadnjih »Obzornikov« v letu 1947, bomo opazili, primerjaje s prvimi proizvodi podjetja te vrste na prvi pogled veliko razliko že v zamisli. Prvi proizvodi »Filmske novice«, pa tudi nekatere od začetnih števil »Obzornikov« so po svojem prijemu podobni časopisu: politične in kulturne novice so na kratko, reportažno prikazane — kot so v časopisu na kratko obdelani razni dogodki dneva. Novice pa so imele še to slabo stran, da so mnogo, mnogo prepozno izšle. Toda čeprav niso opravljale svoje vloge tako, da bi publiko pravočasno obveščale o »novicah«, predstavljajo vendar živ dokument tistega časa.

»Obzornik« je kratkim novicam dal mesta na koncu. Težišče pa je preloženo na prvi del, kjer po navadi vidimo dve, tri ali štiri točke, v katerih se obravnava posamezna tema pazljiveje in skrbneje. Tema prerašča aktualnost dneva in tudi aktualnost tedna in meseca. Na ta način je pridobil »Obzornik« na tehtnosti, obenem pa se je otesel sklepa dnevne aktualnosti vsaj v toliko, v kolikor jih prinaša šele na koncu. Takšno rešitev ni prinesla le zamisel redaktorja in režiserjev, temveč jo je terjati tudi način dela: tehnična obdelava ni mogla slediti tempu dogodkov kot so se vrstili, in izpopolniti metražo vsega »Obzornika«. Zdaj so pa glavni dogodki v toku meseca posneti že lahko kot dodatek na kraju. Če je narekoval to formo umetniški okus na eni in na drugi strani sredstva, pa je ta način obdelave posameznih tem odigral in še odigra veliko vlogo v vzgoji kadrov. Režiser, ki šele pričinja z delom pri filmu, se bo s filmsko tehniko mnogo laže in hitreje spoznal, če bo ustvaril nekaj točk za »Obzornik«, kot pa če bo šel direktno k velikemu umetniškemu filmu. Isto velja za delavce z ostalih področij: glasbenike, monterje, sceneriste in končno tehnike.

Zdi se, da je ta oblika, ki jo lahko primerjamo v tisku z obliko kulturne revije, dobra in da bo obstala; usvojile so jo vse produkcije v državi. Bosna je že posnela svoje prve filme prav v tej obliki.

Primer »Obzornika« kaže, kako so problemi kadrov, sredstev in umetniški problemi neločljivo povezani, kako segajo drug v drugega.

3.

Iz faze prvih poskusov v fazo prvih izdelkov v obliki obzornikov je bila pot zanimiva. Pri »Obzorniku« se je izoblikoval stil dela sodelavcev; v njem pa so nakazani in načeti že tudi problemi, ki se pojavljajo v ostrejši obliki pri vsakem od samostojnih proizvodov,

pri kratkometražnih in dolgometražnih filmih, h katerim so naši filmski delavci že medtem pristopili.

Ce odštejemo organizacijske probleme, ki so po svojem značaju podobni problemom na ostalih področjih, čeprav zahtevajo od filmskih delavcev precejšnje kulturne razgledanosti, potem se ostali problemi kopičijo okrog pojma, ki mu pravimo filmski izraz v dokumentarnem, kulturnem in umetniškem filmu.

Ze skoro vsaka tehtnejša točka »Obzornika« razodeva poteze prvega, drugega ali tretjega. Kot primer za dokumentarni film lahko vzamemo »Zasedanje ustavodajne skupščine«. Pri tej kratki točki je opaziti stremljenje za tem, da ima vsak posnetek svojo kritično vrednost, to pomeni, da ne vodi filmske delavce in režiserje tok dogajanja sam na sebi, temveč je dolžina slike funkcionalno izkoriščena (to pomeni, tako dolga, kolikor je za razumevanje celote potrebno).

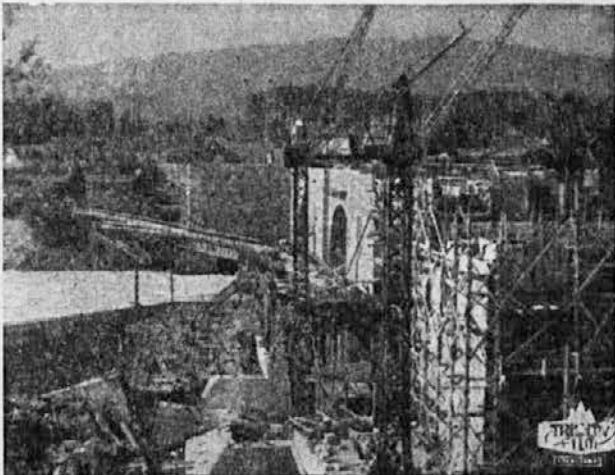
»Državni zavod za slepo mladino« je točka »Obzornika«, ki razodeva prvine kulturnega filma. Režiser in operator sta morala na umetniški način, to je z iskanjem srečnih zornih kotov, paralelnim razporedom scen, svetlobnih in zvočnih efektov pričarati nekaj več kot nam zmore podati reportažni način.

»Obisk v opernem gledališču« in »Miklova Zala« v Mariborskem gledališču sta točki, ki sta zahtevali od ekipe znanje ravnanja z igralci, z masko, s svetlobnim parkom in večje ravnanje s kamero. Ti točki vsebujeta na rahlo že nekatere prvine umetniškega filma.

Zmotno bi bilo misliti, da terja delo pri samostojnih filmih teh treh vrst večje sposobnosti in večjega napora le od režiserja: operator se pri kulturnem filmu ne sme zadovoljiti s kakršno koli svetlobo, kot se pri reportaži mora. Razsvetljavači morajo pri umetniškem filmu znati s svetlobo pričarati to, česar ne pove film niti v besedi, niti v muziki, niti s sliko samo na sebi.

Prvi dokumentarni filmi »Triglav filma« kažejo, da so se morali filmski delavci boriti na mah s problemom svetlobe, muzikalne spremljave, čistoče slike, točnejšim in skrbnejšim izlivanjem scen: »Maščujmo in kaznujmo«, »Mladina gradi«, »Najboljši so zmagali«, »Vse za otroka«, »S Titovimi brigadirji«, »Partizanske bolnice« — so filmi, pri katerih je, če jih vzamemo skupaj, napravljenih mnogo napak: od nepravilnih osvetljenj, nejasnih posnetkov, zdaj predolgi, zdaj prekratki, pa do nečistoče stila, ko se mešajo v filmu dokumentarni posnetki z nameščeno in dokumentarično nepomembno vsebino.

Zdaj so bila kriva napak pomanjkljiva tehnična sredstva, zdaj neizkušenost sodelavcev. Vendar se izraz posameznih filmskih vrst že različno pokaže pri marsikate-



Motiv iz filmskega »Obzornika«

rem filmu čist in izdelan. Z delom se dokopava naša mlada produkcija do vedno novih izkustev, s študijem do potrebnega znanja.

Najobčutnejše je opaziti — kajpada pri celotnem delu, pa tudi v detaljih — nevede in nepopolno izkoriščanje sredstev. Kolikor so tudi včasih skromna, bi se dalo vendarle več izraziti z njimi. Tega znanja si bodo pridobili s časom naši filmski delavci v inozemstvu, kamor odhajajo na krajši in daljši študij. Napake te vrste so najtežje, toda obenem so tudi najbolj razumljive.

4.

Bolj kot pri kateri koli drugi umetnosti prihaja pri filmu do izraza dejstvo, da brez sodelovanja umetnikov vseh vrst ne more priti do polnokrvne in resnično močne stvaritve. Vprašanje sodelovanja književnika-scenerista, dramaturga, režiserja, operaterja, komponista, igralcev, šminkerjev, osvetljevalcev, arhitektov in slikarjev je po eni strani tehničnega značaja: k sodelovanju jih sili že sam način dela. Važnejša in zahtevnejša je druga plat tega vprašanja: Umetnina mora izraziti na vsakem od teh področij, še posebej pa mora kot celota izžarevati nekaj tipično našega, slovenskega. Z drugimi besedami povedano: v kolikor bo naš film predmet pozornosti vse naše kulturne sredine, rezultat živega sodelovanja najvrednejših delavcev naše kulture in umetnosti, v toliko bo v njem izražena umetniška resnica naše stvarnosti, kar je tudi končni smoter in namen vse naše in vsake umetnosti.

V tej smeri je delo pravilno zastavljeno. Pri natečajih za umetniški film so pokazali naši književniki velik interes. Komponisti so sodelovali doslej pri skoro vsaki številki »Obzornika«. Seveda specifično filmsko ustvarjanje zahteva od avtorja poznavanje tehničnih sredstev in številnih posebnosti, ki jih filmsko delo v sebi skriva. Temeljiti študij teh vprašanj, razpravljanje o teh stvareh je seveda pogoj za uspeh. V naših časopisih je od časa do časa sestavek, ki je plod izkušenj tega ali onega filmskega delavca. To je seveda malo. Ob delu samem rastejo prve izkušnje za slehernega, ki se vključuje v film. Toda vključiti se je treba. Izgovori, češ da nič o filmu ne vemo in da zato ni mogoče komu pri filmu delati — so take vrste, kakor izgovor otroka, ki se brani iti v šolo, češ da ne zna pisati in čitati.

Ekipi, ki se je v septembru odpravila na Tolmino snemat prvi slovenski umetniški film »V srcu Evrope« po scenariju Cirila Kosmača, ne manjka poguma in dobre volje.

Gledališki igralci Sever, Potokar in Potokarjeva iz Ljubljane, Dežman in Rakarjeva iz Trsta, Kopač iz Sarajeva, Drolčeva iz Maribora, Vizjak in Bučarjeva iz Sentjakevskega gledališča, niso nikakšni izkušeni filmski

ljudje, toda v skupnem delu z režiserjem Ferdom Delakom, pomočnikoma Francetom Štiglicem in Jožetom Galetom in svetovalcem, filmskim strokovnjakom J. Ž. Lištom, jim bo nedvomno uspelo prikazati našo slovensko stvarnost in s tem položiti prvi kamen v temelje slovenskega filmskega izročila.

Naloge, ki stoje pred filmskimi delavci v bodočnosti, so velike. Izobraževanje in dviganje kadrov samo v delu samem nedvomno dolgo ne bo več ustrezalo. Akademija za igralsko umetnost v Ljubljani je uvedla predavanja iz filmske umetnosti; gojenci Akademije se bodo morali seznaniti s posebnostmi filma prav tako dobro kakor z gledališčem. Akademija bo oskrbela za film potrebno literaturo, s pomočjo katere se bodo gojenci pripravljali tudi za delo pri filmu.

Prav tako bodo šli izpopolnjevati svoja izkustva filmski delavci v Prago, Moskvo, Pariz in v druge filmske centre. Prav ti bodo nudili naši mladi produkciji lahko že kmalu največjo pomoč. Tako bo najmlajše področje umetnosti — film vključen v našo kulturo in kot tak bo lahko odigral pomembno vlogo, ki jo ima v borbi za boljše življenje v vseh naprednih državah.

5.

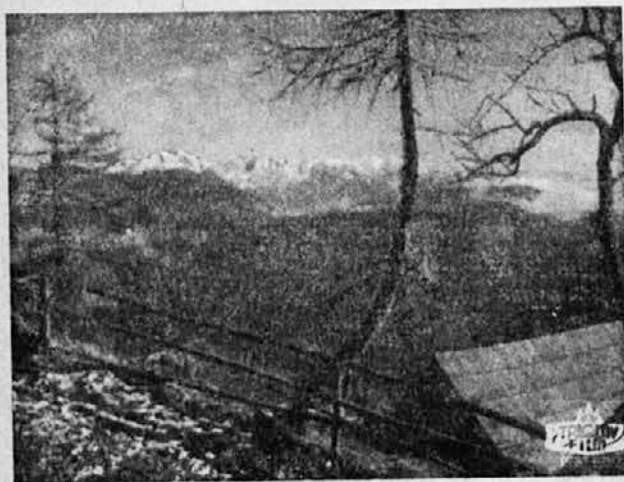
Se besedo dve o dokumentarnem filmu. V naši javnosti je pogosto čuti debato, v kateri se smatra dokumentarni film kot nižja vrsta v filmskih stvaritvah, kot manj zanimiv in vreden način filmskega dela. Prav gotovo vzroki za to mišljenje izvirajo iz okolnosti, da izražanja ...

Dejstvo, da je za umetniški film potrebno mnogo, mnogo več časa, priprav in sredstev kakor za dokumentarnega, drugič pa dejstvo, da je dokumentarni film tako velikega političnega pomena v borbi za lepšo podobo sveta, obvezujeta filmske delavce, da bodo z vso dokumentarni film ne prikazuje zgodbe, da v njem ljudje ne govorijo. Istočasno pa je tudi za filmske delavce dokumentarni film trd oreh. Neizkušeni kot so često, ostajajo pri prvotni in suhi obdelavi teme. Vendar dokumentarni film sam na sebi ne stavlja pred režiserja manjših zahtev kakor filmska povest ali roman. Dokumentarni film pa zasleduje tudi čisto svoj smoter in ima svoje prednosti: skozi resnične dogodke, prikazane na platnu na tak način, da se skozi njih odražajo notranji procesi, ki razgibavajo ljudi, ohranja dokumentarni film dragocene izreze iz življenja, ki ga posameznik kot neznanec celote morda niti ne čuti niti ne opazi v vsej njegovi veličini.

Znani holandski režiser je v pismu jugoslovanskim filmskim delavcem med drugim dejal: »Za mene kot inozemca je jasno, da je dokumentarni film najprimernejši, da izven mej Jugoslavije prepričljivo prikaže resnico o njej in da izpodbije laži, ki se širijo o njej. (Ne glede na to, da je stvarnost pri vas tako hitra, tako revolucionarna, da je skoro nemogoče sočasno objeti vse teme te stvarnosti v velikih umetniških filmih.) In tudi sam problem dokumentarnega filma je pri vas drugačen kakor v drugih državah: vi imate obilje tem, vi imate svobodo temeljitosti in vnemo delali na ustvaritvi dobrega, umetniško vrednega jugoslovanskega dokumentarnega filma.

*

Prav v današnjem času, ko se je borba med naprednim in reakcionarnim taborom v svetu komplicirala in zaostila morda bolj kakor kdaj koli prej, se mi zdi primerno podčrtati misel, ki jo je zapisal filmski režiser Teodor Balk v svojem eseju »Panorama filmskega festivala v Bruslju«: »Naša filmska umetnost ima svoje poslanstvo. Ne mislim zdaj na poslanstvo, da postane del naše nacionalne kulture kot književnost, glasba, slikarstvo. Mislim na univerzalno poslanstvo: na svetovni areni bo naša filmska umetnost okrepila fronto realističnega filma, katerega domovina je Sovjetska zveza.«



Motiv iz filmskega »Obzornika«

Inž. Butinar:

KMETIJSKO STROKOVNO ŠOLSTVO

Problem delovne sile in vzgoja strokovnih kadrov sta vprašanji, katerim se danes posveča vedno večja pozornost. Od teh vprašanj, ki sta odločilne važnosti, zavisi izvedba našega petletnega plana.

Kakor v drugih panogah tako je tudi v kmetijstvu veliko pomanjkanje kvalificiranih kadrov.

Vzgoja kadrov v kmetijstvu se je v glavnem še do nedavnega vršila brez našega organiziranega vplivanja, spontano.

Pred vojno in ob zaključku zadnje vojne je imela Slovenija 4 moške nižje kmetijske in 3 kmetijske gospodinske šole, kjer se je vzgajala kmečka mladina, katera se je vračala na svoja gospodarstva. Tudi prvo leto po osvoboditvi so bile še naše šole prilagojene istemu cilju. Leta 1946 smo pričeli z reorganizacijo in ustanavljanjem šol bolj specialnega tipa. Letos pa je petletni plan postavil pred nas še nove naloge — vzgojiti do konca leta 1951 razen 170 visoko kvalificiranih kadrov-agronomov, še 400 srednjih kmetijskih tehnikov in 3000 kvalificiranih kmečkih delavcev.

Prvo nalogo — vzgojiti 170 agronomov — bomo dosegli z do sedaj vpisanimi študenti v Zagrebu in z otvoritvijo agronomске fakultete, najvišje kmetiškošolske ustanove v Sloveniji, ki bo zagotovila izobrazbo našega vodilnega kmetijskega strokovnega kadra.

Za vzgojo srednjega kadra je bila lani ustanovljena v Mariboru Srednja kmetijska šola, kjer delujejo sedaj trije odelki: poljedeljsko-živinorejski, sadjarsko-vinarski in vrtnarski. Ta šola bo dajala našemu gospodarstvu poljedeljske, živinorejske, vinarske in vrtnarske tehnike, ki bodo že leta 1949 začeli množiti naš razmeroma zelo šibek kmetijski strokovni kader.

Nov in najmanj poznan je poklic vrtnarskega tehnika. Vrtnarski tehniki bodo dvigali vrtnarsko proizvodnjo, predvsem zelenjadstvo, požlahtnjevali naše vrtné kulture, dvigali naše semenogojstvo, semenarstvo in cvetličarstvo, razvijali vrtno umetnost, oblikovali našo krajino, urejevali naše nasade, vrtove, parke, opleševali mesta, kraje, ceste, igrišča itd.

Srednja kmetijska šola združuje teoretični pouk z vajami v laboratorijih, kabinetih, s praktičnim delom na šolskem posestvu, povezana je z znanstvenimi poskusi na institutih in s prakso v proizvodnji ter tako nudi učencem možnost, da spojijo teorijo s prakso, da lahko takoj po končanem pouku stopijo na svoje mesto v proizvodnjo, kmetijske ustanove in zavode.

Za izvrševanje petletnega plana nam je nujno potreben dober osnovni izvrševalec, to je kader dobrih strokovnih delavcev. Vzgojo tega kadra — 3000 kvalificiranih delavcev — nam bodo zagotovile naše eno- in dvoletne kmetijske šole. Vse naše nižje kmetijske šole, predvsem pa kmetijsko-gospodarske šole so doslej vzgajale kader za drobna individualna gospodarstva. S pravihim sprejemom v te šole lansko jesen smo letos zagotovili od skoraj 700 vpisanih učencev 140 absolventov za državni sektor.

Vse te šole so letos reorganizirane. Ukinili smo kmetijsko-gospodinski tip šol in uvedli namesto njih kmetijske šole. S tem, da nudimo tudi ženi pravo strokovno izobrazbo, smo jo vključili v kmetijsko proizvodnjo in ji dajemo kvalifikacijo strokovnega delavca. S tem bo žena, ki je bila doslej priklenjena in pritisnjena v ozek okvir drobnega individualnega gospodinjstva, dobila možnost širšega družbenega delovanja.

Nižje kmetijske šole morajo torej izvežbati, vzgojiti in izučiti strokovnega delavca, ki bo več svojega dela,

ki bo znal spoznavati prirodo, kar mu bo odpiralo pravi pogled na svet.

Kmetijska šola predvsem kliče kmečko mladino, mladino kmečkega delavca, malega in srednjega kmeta, na stečaj pa je odprta tudi ostali mladini, ki ima veselje in ljubezen do kmečkega dela. Z brezplačno oskrbo v šolskih internatih je vsakomur dostopna.

Vse naše kmetijske šole so priključene državnim posestvom, na katerih se učenci in učenke usposabljaajo v delu. Seveda se to delo ne sme izvrševati na račun učenja in vzgoje. Kmetijska šola mora mladini privzgojiti pravo veselje do kmečkega dela. Napake v tem pogledu lahko mladino delu odtujijo. Na drugi strani pa mora vzgojiti delu predano, borbeno in vztrajno mladino, ki bo sposobna opravljati svoje dolžnosti povsod, kjer to skupnost od nje zahteva.

Mladina se mora spoznati z novo organizacijo kmetijske proizvodnje, z delom za ljudstvo, z združnim načinom proizvodnje in prodajo kmečkih pridelkov, z novo tehniko v kmetijstvu, z novimi organizacijskimi oblikami dela in z mehanizacijo dela. Nova tehnika, mehanizacija in napredna znanost bo razvijala kmečkega človeka in povečala produktivnost dela.

Naše kmetijske šole bomo specializirali, vendar moramo pri specializaciji najti pravo sredino. Prezgodnja specializacija je škodljiva. Cilj naše vzgoje je široka tehnična izobrazba.

Seveda pri nas ni mogoče še dolgo čakati na specialiste; vzgojiti jih moramo čimprej. Za skrajšan, a vseeno kvaliteten študij je edina pot specializacija. To je sedaj nujnost.

Nadalje moramo v naših kmetijskih šolah posvečati vse več pozornosti pravilni vzgoji naše kmečke mladine. Dati mladini pravi pogled na svet, vzgojiti jo v svobodne ljudi, kar bo izkoreninilo iz našega človeka občutek hlapčevstva. Šola mora idejno, vzgojno in organizacijsko vplivati na učence, da vzgoji pokolenje, ki bo sposobno vzpostaviti novo družbo, učvrstiti našo državo in jo voditi v socializem.

Šola, ki je odprta vsakomur, kdor z dobro voljo vstopa vanjo, bo lahko tudi našla iznajdljive talente in takim iznajdljivim, dobrim delavcem bo odprta pot za nadaljnji študij.

Pravilno izšolan in vzgojen kmetijsko strokovni delavec ne bo samo več ali manj dober kmetijski posel in tudi ne samo bolje kot do sedaj plačan delojemalec, marveč bo aktivni bорец za ljudsko oblast in izgradnjo novega družbenega reda.

Pred našo kmečko mladino so tako velike možnosti razvoja, kakor jih ni bilo mogoče niti sanjati v stari državi, kakor tudi ne v nobeni tehnično najnaprednejši kapitalistični deželi.

Odprta je pot napredku zdrave kmečke mladine.



Kmetijska šola Poljce

O ZATIRANJU BOLEZNI IN ŠKODLJIVCEV

Če govorimo o petletnem planu v kmetijstvu, vidimo, da je glavna naloga preiti od ekstenzivne proizvodnje k intenzivni. To pomeni predvsem stremeti za čim večjimi pridelki na določeni površini zemlje. Poleg rajonizacije kultur, uporabe sodobnih agrotehničnih mer, uporabe najboljšega semena in drugih činiteljev je vsekakor izredne važnosti zatiranje bolezni, škodljivcev in plevelov, ki prizadevajo skoraj vsem kulturnim rastlinam večjo ali manjšo škodo.

Kastline, ki jih gojimo v poljedelstvu, napadajo mnoge bolezni in škodljivci. Izgube se kažejo v slabših in manjših pridelkih ter znaša škoda po ugotovitvah strokovnjakov v vsej državi 3 do 5 milijard dinarjev letno. Samo pri žitih je zaradi bolezni zmanjšan pridelek povprečno za 15%. Tudi pleveli povzročajo ogromno škodo našemu gospodarstvu! Za primer navajamo žito, ki ga pridelamo povprečno 7,5 milijard kg. Če je v tem žitu samo 2% semen plevelov, tedaj znaša skupna količina semen plevelov 150 milijonov kg. Po današnjih cenah znaša to 450 milijonov dinarjev izgube.

Že v prvem letu petletke smo opazili zelo veliko zanimanje pri naših kmetovalcih za zatiranje bolezni in škodljivcev, celo za take, ki povzročajo mestoma manjšo škodo.

Ponekod smo slišali na deželi, da je povojni čas kot običajno prinesel med drugim tudi to, da so se razni rastlinski škodljivci in bolezni posebno močno razvili. Ljudstvu sovražni elementi so to spravljali celo v zvezo s prerokbami, za časa odkupne kampanje in kontrahiranja presežkov pa so tudi razni špekulanti na vasi izkoriščali to okolnost v svoje namene in s tem skušali ovirati potek odkupa. Vsem kmetovalcem so mnogi škodljivci in bolezni bili poznani že davno prej ter so se tudi prepričali o tem, kakšno gospodarsko škodo povzročajo. Mnogi so tudi pristopili posamezno k zatiranju, kar pa ni bilo tako učinkovito. Že pri izdelavi petletnega plana v kmetijstvu, ko smo proučevali posamezne činitelje, ki vplivajo na proizvodnjo, zlasti, ko smo si skušali predočiti na podlagi statističnih podatkov celotno zmanjšanje pridelka na hektar zaradi nastopa škodljivcev na raznih kulturah, smo videli, da imamo opravka z izredno velikimi številkami. Spoznali smo, da bomo morali prav resno začeti s sistematičnimi zatiralnimi ukrepi proti škodljivcem, ki najbolj ogrožajo kmetijske pridelke.

Kmetijska znanost je pri zatiranju bolezni in škodljivcev dosegla že znatne uspehe in omogočila, da ubramo naše kulture pred nezaželenimi gosti. Z uporabo odpornih sort, ki nam jih bo dajala selekcija in semenška služba ter z uporabo učinkovitih kemičnih sredstev

in modernih aparatov, škropilnic, prašilnikov in slično, ki nam jih stavlja na razpolago industrija, bo določila kmetijska služba primerne organizacijske mere za uspešne in učinkovite izvedbe zatiranja bolezni in škodljivcev.

Glede na to, ker nastopajo najnevarnejši škodljivci in bolezni v taki množini in obliki, da se jih kmetovalec sam ne more ubraniti, zlasti pa, ker zahteva borba proti njim temeljite tehnične in organizatorične priprave ter uporabo najmodernejših pridobitev znanosti in sistematično izvajanje zatiralnih mer. Neobhodno je potrebno, da začnemo to borbo z organiziranimi akcijami, pri katerih je nujno sodelovanje vseh ljudskih organizacij. Pri množičnem pojavu škodljivcev je uspešna borba samo z organizirano, obvezno in skupno akcijo.

Organizirano zatiralno delo je potrebno tudi zato, ker mnogim kmetovalcem ni znana izvedba zatiralnih mer, ter jim bo pri tem pomagala ljudska oblast preko službe za zaščito rastlin.

Že v prvem letu petletke smo imeli dve takšni akciji in sicer proti koloradskemu hrošču in ameriškemu kaparju. Pri borbi proti koloradskemu hrošču je pri štirih množičnih iskalnih akcijah sodelovalo po sto tisoč ljudi, v nekaterih okrajih je sodelovalo pri eni množični akciji do osem tisoč oseb. Posledica tega je bila, da smo odkrili škodljivca na področju 8 OLO. Ko so bile odkrite te nove okužbe, so naši strokovnjaki prav hitro in temeljito uničili škodljivca ob sodelovanju prebivalstva. Popolnoma jasno je, da brez sodelovanja vsega ljudstva ne bi mogli odkriti škodljivca.

V okviru petletnega plana imamo postavljene naloge, in sicer načrtno borbo proti boleznim in škodljivcem rastlin, dajanje strokovnih navodil kmetovalcem, organiziranje množičnih in skupnih akcij, mere, ki so potrebne, da se onemogoči prenašanje raznih bolezni in škodljivcev v našo državo pri uvozu raznih rastlin, kakor tudi, da onemogočimo njihovo razširjenje iz kraja v kraj.

V letu 1948 je predvidenih več organiziranih množičnih zatiralnih akcij proti raznim škodljivcem in boleznim, kakor proti koloradskemu hrošču, proti ameriškemu kaparju, ogrcem in majskeemu hrošču, poljskim mišim, strunam, proti cvetožeru, žitnemu hrošču, koblicam in krompirjevi plesni. Poleg omenjenih organiziranih akcij bodo po potrebi posamezni kmetovalci zatirali druge manjše škodljivce tudi posamezno.

Za vsako množično zatiralno akcijo je izdelan podroben načrt, ki predvideva točne strokovne mere, finančna sredstva, kemična sredstva, primerne stroje in aparaturo. Umljivo je, da je za izvedbo predvidena primerna organizacijska oblika, ki bo zagotovila brezhibno izvajanje predpisanih mer. Vodstvo posamezne zatiralne akcije prevzame kot svojo nalogo prizadeti okrajni ljudski odbor, kateremu dodeli uprava za zaščito rastlin pri ministrstvu za kmetijstvo in gozdarstvo osebo za strokovno in tehnično pomoč. OLO izvaja akcijo s pomočjo ljudskih organizacij, predvsem LMS v obliki brigadnega sistema. Nadzor nad izvajanjem vseh ukrepov vrši uprava za zaščito rastlin preko OLO. Zaradi pregleda nad potekom akcije in za pravočasno odklanjanje morebitnih nedostatkov in nepravilnosti skrbi OLO za dnevno evidenco opravljenega dela.

Uspeh zatiralnih akcij zavisi od pomoči, ki jo nudijo ljudska oblast, ljudske organizacije ter kmetijski znanstveni zavod.

Organi ljudske oblasti (okrajni in krajevni LO) morajo smatrati izvedbo akcije kot svojo nalogo, ki jo vršijo v korist prebivalstva svojega področja ter dajati vso pomoč pri organiziranju akcij, sestavljanju delovnih skupin in skrbeti, da se predpisane mere in navodila pri izvajanju akcije pravočasno in točno izvedejo.

Množične organizacije naj na vseh sestankih pojasnjujejo in tolmačijo ljudstvu pomen in namen akcije, da s tem zajamejo čim širši krog ljudstva za sodelovanje pri izvajanju določene akcije.

V stari Jugoslaviji ni bilo take organizirane službe za zaščito rastlin. Dejstvo, da je oblast v rokah delovnega ljudstva, nam jamči, da bodo vse mere, predpisane za zatiranje bolezni in škodljivcev izvedene uspešno za čimprejšnjo doseglo blagostanja našega delovnega ljudstva.



Srednja kmetijska šola v Mariboru

TRAVNIŠTVO

Od količine krme je odvisna zmogljivost naše delavne živine, produkcija mlečne živine in z njo seveda vsa proizvodnja mlečnih izdelkov; od zadostne, okusne in hranljive krme je odvisno tudi zdravje naše živine in razvoj njenega prirastka.

Ogromne važnosti, ki jo ima zadostna in dobra krma za našo živinorejo, se zavedajo vsi: kmetovalci in kmetijske obdelovalne zadrage, nič manj pa to vprašanje ne skrbi naše ljudske oblasti.

Vsako leto se ponavljajoče pomanjkanje krme, ki je močno odvisno od vremenskih prilik, moramo odpraviti za vselej. Če že ne moremo krotiti narave, če si že ne moremo uravnati padavin po želji, si moramo pomagati na drug način, da nam tudi najslabši vremenski pogoji ne bodo postavljali v nevarnost naše živinoreje in z njo našega blagostanja.

Take možnosti, zavarovati se pred čestim pomanjkanjem krme so, in reševanju teh se moramo posvetiti z vso resnostjo in z vsemi silami.

Eden najvažnejših načinov zavarovanja pred pomanjkanjem krme je dvig doprinosov naših travnikov na tako višino, da si bomo z viški kopičili rezerve, s katerimi bomo reševali našo živinorejo ob slabih letinah. Z dvigom doprinosov naših travnikov pa bodo njihovi doprinosi tudi ob najneugodnejših vremenskih prilikah vseeno boljši kot pa sedanji doprinosi ob enakih vremenskih pogojih. Tudi medsebojna pomoč posameznih pokrajin naše republike in posameznih republik naše domovine bo zaradi tega mnogo lažja.

Do 80% celokupne krme za našo živinorejo poteka s travnikov in pašnikov. Naša živina je v glavnem seno, pašniki pa hranijo del naše živine poleti. Eno šestino celokupne površine LRS zavzemajo travniki, dočim pokrivalo pašniki eno osmino. Pašniki in travniki zavzemajo pri nas torej ogromne površine. V dvigu doprinosov teh površin leži vprašanje dviga naše živinoreje na dvali trikratno dosežano višino. Od izkoriščanja teh površin je odvisna tudi naša prehrana, industrija vseh mlečnih proizvodov, industrija kože in predelovanje roženine ter velik del naše zunanje trgovine, to se pravi, da leži v teh površinah velik del vprašanja blagostanja naših ljudskih množic.

K reševanju dviga doprinosov travnikov smo poklicani vsi, prav vsi: kmetovalci, naše kmetijske obdelovalne zadrage, kmetijski strokovnjaki, naše politične organizacije in naša ljudska oblast. Naša oblast in kmetijski strokovnjaki, ki se že dolgo zavedajo važnosti tega vprašanja, so tudi ves ta čas na delu. Dajejo tozadevna navodila in odredbe ter nudijo pomoč z melioracijo večjih površin, za katere so potrebna velika denarna sredstva, velike tehnične priprave in masovni nastopi. Tako se vrši pri nas na republiške stroške uravnavanje tokov velikega števila rek in večjih potokov, da bi pridobili več kmetijske obdelovalne površine in da bi izboljšali zemljišča. Ta dela se vrše zelo uspešno in naše kmetijstvo

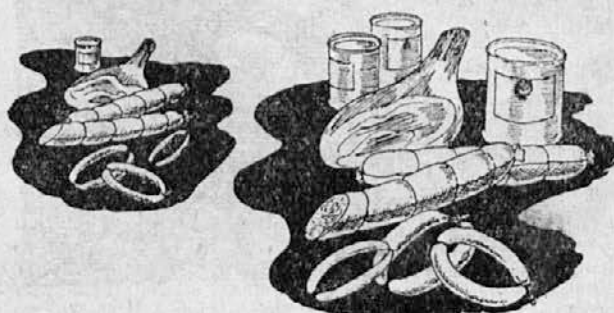


1939: 72.770 ton — 1951: 350.000 ton

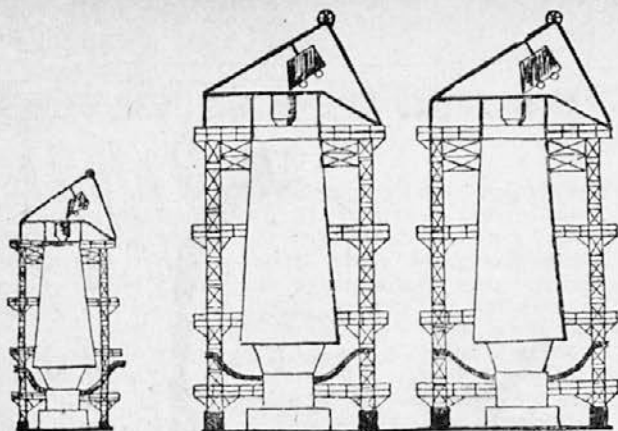
pridobiva velike nove površine. Te pa je treba s pravnim negovanjem pripraviti do večje plodnosti. Dviganje plodnosti s pomočjo gnojenja, negovanja in pravnega izrabljanja pa je delo kmetovalcev in naših kmetijskih obdelovalnih zadrug.

Prav kmetijske obdelovalne zadrage so dolžne prednjačiti s svojim zgledom pri vseh izboljševalnih delih. Kmetijske obdelovalne zadrage imajo po svojem značaju večje možnosti smotrnega izrabljanja prirodnih dobrin in velike možnosti mehanizacije poljskih del. Na velikih zaokroženih površinah, s katerimi razpolagajo kmetijske obdelovalne zadrage, bo mogoče izvesti pravilno razdelitev vseh travnikov v štiri enake dele, kot to zahteva sodoben gnojilni in obnovitveni kolobar, katerega izvajanje je predpogoj uspešnega dviga doprinosov naših travnikov in z njim seveda celokupne naše živinoreje. Zavedati se moramo, da je glavni vzrok izredno nizke plodnosti naših travnišč v njihovi izčrpanosti. Predolgo smo jim samo jemali hranljive snovi s košnjami in s pašo. Preveč smo jih izropali. Nujno je, da pristopimo tudi k vračanju dela tega, kar jemljemo s košnjo in pašo. Brezpogojno jih moramo začeti izdatno gnojiti s hlevskim gnojem, kompostom in gnojili. Vračati moramo izdatno. Vsaka štiri leta naj prejme vsak hektar travnikov do 400 mtc komposta, vsako četrto leto pa mora vsak hektar travnika dobiti tudi ustrezajočo količino odvzetih hranljivih snovi v obliki superfosfata (300 kg na hektar), kalijeve soli (150 kg na hektar) in apnenega dušika (150 do 300 kg na hektar). Moremo gnojiti tudi s sestavljenim gnojilom nitrofoskalom (do 600 kg). To vračanje uredimo v štiriletni gnojilni kolobar s tem, da gnojimo vsako prvo leto travnišče s kompostom ali hlevskim gnojem, drugo leto nič, tretje leto z umetnimi gnojili, četrto leto zopet nič. Za pravilno in izdatno gnojenje travnikov bomo rabili mnogo hlevskega gnoja, katerega produkcija pa je mogoča pri smotrnem gospodarjenju, ki dovoli na 1 ha vsaj srednje dobre obdelovalne zemlje (njive, sadojniki, travniki) po eno glavo velike živine (500 kg žive teže). Pri sedanjem pomanjkanju hlevskega gnoja si moremo pomagati v precejšnji meri s podorom, to je s podoranjem še zelenih rastlin, ki smo jih zasejali na preorane dele travnikov. Ta način gnojenja travnikov pride predvsem v poštev na onih površinah, ki jih uporabljamo naizmenično kot njive in travnike. Menjajoči travnik preorjemo po prvi košnji in ga prihodnjo pomlad s primernim gnojenjem zasadimo z okopavinami. Tako travnik razplevelimo. Okopavinam glede leguminoze (inkarnatka, grašica, volčji bob, njivski grah i. dr.), katero ob koncu rasti povaljamo in zaorjemo ter zasejemo s travami.

Zaradi dviga plodnosti naših travnišč pa moramo pristopiti še k drugim ukrepom. Tako moramo sporedno z raztresanjem organskih gnojil (komposta, hlevskega



1939: 14.336 ton — 1951: 125.000 ton



Proizvodnjo surovega železa bomo dvignili od 101.000 ton v letu 1939 na 550.000 ton v letu 1951; proizvodnjo jekla pa od 235.000 ton v letu 1939 na 760.000 ton v letu 1951

gnoja) pomagati travniški ruši k pomladitvi z zasejavanjem semen okusnih in donosnih trav. Skozi desetletja nesmotrnega izkoriščanja travnikov so namreč zaradi pomanjkanja hranil izginile mnoge dobre trave, dočim se je na njihovem prostoru razvil plevel in proti pomanjkanju odpornejše trave, ki pa so slabše kakovosti. Z zasejavanjem dobrih trav, z izdatnim in pravilnim gnoje-

njem, s pravilnim izkoriščanjem travnikov se bo kaj hitro izboljšala ruša, ki bo dajala dovolj okusnega in hranljivega sena. Za izboljševanje travnišč bomo rabili mnogo travnega semena, katerega bomo morali producirati doma, če ne v čistih usevih, pa vsaj v mešanica. Tudi za produkcijo tega so zlasti poklicane naše kmetijske obdelovalne zadruge.

Peskanje velikih površin naših kislih travnikov, katerim primanjkuje prepotrebne apna, je treba izvajati kar v največji meri. O blagodejnem vplivu tega načina izboljševanja travnikov je bilo že mnogo pisanega. Treba ga je le izvajati v pospešeni meri. Apno, humus iz komposta odnosno hlevskega gnoja in dobro seme bodo naredili naše travnike v kratkem času tako plodne, da bo izginil velik del vsako leto se ponavljajočih skrbi zaradi krme.

K večji plodnosti naših travnikov bo izdatno pripomoglo tudi ravnanje (planiranje) njihove površine. Zasiati vdolbine, znižati hrbte po travnikih je važno. Nereditko so nižji deli travnikov popolnoma pod gladino talne vode sicer uravnane vodnega stanja, rastline na hrbtih pa nimajo potrebne vlage. Tudi stare obrasle krnine, drevje in grmovje so pri košnji s stroji zelo velika ovira. Pristopiti je treba energično k odstranjevanju teh zaprek. Enako je treba bolj kot doslej paziti na travnike v jeseni. Pobirati je treba z njih kamenje, jih branati in čistiti vseh ostankov gnojenja in izkoriščanja.

Učinek najmanjšega dviga plodnosti naših travnikov in pašnikov bo zaradi njihove velike površine za našo živinorejo zelo izdaten. S tem bo izginil sramotno nizki doprinos velikega dela naših travnih površin, ki so skoraj edini in glavni vir krme za našo živinorejo.

Vet. Ante Stefančič:

PEREČA VPRAŠANJA VETERINARSKÉ SLUŽBE V LRS

Ze sam obstoj živinoreje je nemogoč brez zdravih živali. Se težje si je zamisliti razumen razvoj živinoreje brez zdravih plemenskih živali. Skrbeti za zdravje živali je dolžnost veterinarske službe, ki mora pri izbiri plemenskih živali paziti posebno na dedne bolezni in napake. Goli formalizem pri odbiranju plemenskih živali bi mogel usodno vplivati na razvoj živinoreje.

V zvezi z razvojem živinoreje so postavljene veterinarski službi velike naloge, ki se jih ta v polni meri zaveda. Tudi veterinarska služba mora korakati s časom naprej, mora biti progresivna tako v odnosu do ljudstva kot tudi v strokovnem pogledu. Le tako bo mogla pravilno zagrabiti vsa vprašanja, jih načrtno usmeriti in jih tako organizacijsko kot tudi strokovno uspešno rešiti.

Od vprašanj, ki so ob začetku petletke prav posebno pereča, in ki jih bo morala veterinarska služba v zgoraj označenem smislu rešiti, jih bomo očrtali nekaj v tem članku.

Eno od najbolj perečih vprašanj je pomanjkanje strokovnega veterinarskega osebja. Ena od posledic družbenega reda v bivši Jugoslaviji je tudi pomanjkanje strokovnih kadrov sploh, veterinarskega kadra še posebej. Prav posebno občutimo pomanjkanje veterinarskega osebja s srednjo strokovno šolo, ki bi moglo vršiti tehnična dela veterinarske službe. To tehnično osebje bi bilo veterinarski službi posebno potrebno pri reševanju vprašanja jalovosti. Pomanjkanje tega kadra bosta rešili srednja in nižja veterinarska šola, ki bosta še letos odprti v Ljubljani.

Jalovost, predvsem pri govedu, je drugo pereče vprašanje veterinarske službe. V dveh letih po osvobojenju je veterinarski službi uspelo odkriti glavne vzroke jalovosti pri govedu. Ekipa Centralne veterinarske bolnišnice Vez-

navoda v Ljubljani ter veterinarske bolnišnice v Celju so s svojimi množičnimi preiskavami v raznih krajih naše republike ugotovile ne samo glavne vzroke, temveč tudi odstotke jalovosti. S temi preiskavami je to vprašanje pravilno načeto. V nadaljnjem reševanju vprašanja, ki je ogromnega pomena za načrtni razvoj govedoreje, bo morala veterinarska služba tako organizacijsko kot tudi strokovno vprašanje jalovosti speljati do kraja. V ta namen bo predvsem potrebno izključiti iz plemenskega materiala z brucelozo in trihoniato okužene bike, kakor tudi krave, ki so neozdravljivo okužene. Organizacijsko bo to delo potrebno izvesti tako, da bomo jalovost začeli zatirati predvsem na državnih posestvih in v združenem sektorju. V zvezi z zatiranjem jalovosti bo veterinarska služba istočasno morala izločiti tudi tuberkulozne živali na zgoraj omenjenih posestvih in v okuženem sektorju.



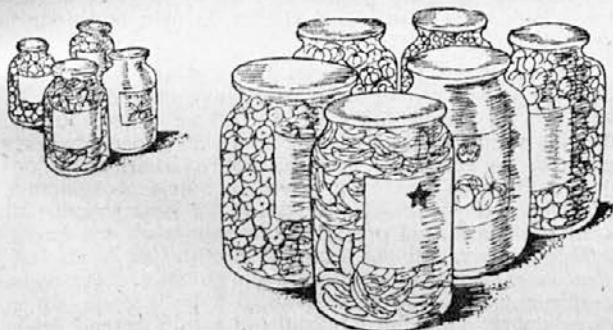
Mladinske organizacije sodelujejo pri odkrovanju krompirjevega hrošča

Z zatiranjem tuberkuloze prehajamo na tretje pereče vprašanje veterinarske službe pri nas, t. j. na zatiranje živalskih kužnih in nalezljivih bolezni. Nepotrebno je dokazovati, kako nevarnost predstavljajo kužne bolezni za živinorejo.

Od živalskih kužnih bolezni ogrožajo v večji meri predvsem svinjske kužne bolezni našo svinjerejo. Zatiranje bo potrebno rešiti še organizacijsko tako, da ne bo rdečica povzročala svinjereji toliko škode, kot se je to zgodilo v zadnjih dveh letih. Predvsem bo potrebno zaščitno cepljenje organizirati tako, da bodo vsi svinjereji dali cepiti svoje svinje ter da bo zaščitno cepljenje v vsej republiki končano že v maju ali najkasneje v prvi polovici junija. Prodore imunosti bo veterinarska služba morala preprečiti z docepljenjem. Zaščitno cepljenje z docepljenjem bo mogoče izvesti samo s pomočjo ekip, ki bodo podprle v tem delu terenske veterinarje.

Tudi zatiranje nalezljive ohromelosti lahko smatramo strokovno za rešeno vprašanje. Na podlagi poskusnega zaščitnega cepljenja s pasajnim virusom, izvršenega na poskusnih svinjah v laboratoriju v Murski Soboti kakor tudi na svinjah na terenu, je ugotovljeno, da zaščitno cepljenje obvaruje cepljene svinje 6 do 8 mesecev pred obolenjem za nalezljivo ohromelostjo. S tem cepivom bo mogoče že drugo leto spomladi zaščitno cepiti proti nalezljivi ohromelosti v vseh onih krajih, ki so stalno okuženi z ohromelostjo.

Zatiranje kokošje kuge, ki se iz stalnih žarišč bodisi v naši republiki, bodisi v sosednji Hrvatski že dve leti od časa do časa razširi na večja področja, bo mogla veterinarska služba uspešneje izvrševati na podlagi uredbe vlade LRS o preprečevanju te kuge. Z množičnim zaščitnim cepljenjem kokoši v vseh ogroženih krajih, ki bo obvezno in brezplačno, bomo kugo ob vsakem izbruhu omejili.

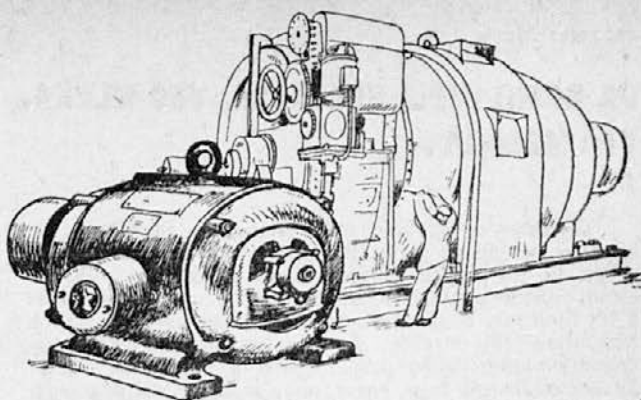


Produkcijo sadnih in sočivnih konzerv bomo dvignili od 5541 ton v letu 1939 na 87.000 ton, kar pomeni povečanje za 1570 odstotkov

Od ostalih živalskih kužnih bolezni je potrebno omeniti še steklino, ki ne ogroža samo zdravja živali temveč tudi ljudi. Veterinarska služba bo na podlagi izkušenj z letos izvedenim obveznim cepljenjem vseh psov v okuženih krajih v bodoče na ta način uspešno vodila borbo proti tej kužni bolezni.

Veliko škodo povzročajo živinoreji tudi razne bolezni, ki jih povzročajo zajedalci. Vprašanje parazitarnih bolezni je še danes tako strokovno kot organizacijsko na mrtvi točki. Tudi to vprašanje bo morala veterinarska služba načeti v najkrajšem času. Predvsem bo potrebno na podlagi statističnih podatkov, ki so se takoj po osvobojenju začeli zbirati, ugotoviti razširjenje posameznih zajedalcev. Po tej ugotovitvi bo šele mogoče pristopiti k načrtni borbi proti tem škodljivcem.

Obilica problemov, med katere spada tudi vprašanje odnosov nalezljive malokrvnosti in »pijane bolezni« v okolici Ljubljane, čaka še znanstvenega raziskovanja. Ta vprašanja, ki so mnogokrat čisto lokalnega značaja, bodo raziskovati razni oddelki Veterinarskega znanstvenega zavoda v Ljubljani. Bakteriološki oddelek tega zavoda bo imel še dve postaji, da bo bakteriološka služba čim tesneje povezana s terenom.



Elektromotorji, ki jih bomo odslej izdelovali v svojih tovarnah

Veterinarska služba mora čuvati še zdravje ljudi od onih živalskih kužnih bolezni, ki so prenosljive na človeka. To nalogo izvaja veterinarska služba s preprečevanjem kužnih bolezni s profilaktičnimi veterinarskimi ukrepi ter še posebno z nadzorom živil živalskega izvora.

Pravkar smo omenili plemenilne postaje in plemenjake. Tudi ti so velikega pomena. Če bodo na terenu pravilno razmešeni dobri plemenjaki, n. pr. biki, o katerih vemo, da prenašajo na potomce dobro molznost, merjasci, ki prenašajo rastnost in pitovnost, žrebci, ki prenašajo sposobnost za delo, vsi pa zdravje in odpornost, potem bomo šli z našo živinorejo navzgor. Potem bo več mesa in mleka. Če pa bodo plemenile slabe živali, nam tudi ne bo pomagala krma in ne bomo dosegli cilja. Podobno je za ovne pri čredah in za peteline na kmečkih dvoriščih. Skrb za plemenjake je važna planska naloga, ki se je morajo zavedati ne samo kmetje, ampak v največji meri naši ljudski odbori.

Mora pa tudi nekdo biti, ki redno prevzame in plačuje živalske proizvode. Danes morda to še ni največji problem, a v bodoče bo to vprašanje postalo čedalje bolj važno. Če naj po načrtu proizvajamo, moramo tudi po načrtu kupovati. Že danes imamo državna in zadržna podjetja, ki sklepajo s kmeti pogodbe. V rastlinski proizvodnji je n. pr. za sladkorno peso to že kar dobro vpeljavano. Isto bo potrebno tudi za vse živalske proizvode. Šele ko bo kmet lahko sklenil pogodbo, bo lahko in brez skrbi proizvajal. Prvi koraki v tej smeri so že storjeni, sledili bodo še drugi, ki bodo kmetu čedalje bolj služili ter uravnavali proizvodnjo.

Nimamo veliko prijemov, po katerih bomo v živinoreji dosegli stavljenе nam naloge, toda ti prijemi so zelo močni. Najvažnejše smo našli, vseh pa še daleč ne.

Če bomo vsi z združenimi močmi pritiskali vsaj na te najvažnejše vzvode, če se bomo zavedali, kaj je treba storiti in če bomo storili, potem uspeh ne more in ne bo izostal. Potrebno pa bo za to marsikje nekaj več lastne iniciative, nekaj več poguma in podjetnosti. Ne čakajmo samo na ne vem kakšne »naloge od zgoraj«, zakaj samo po teh nikdar ne bomo rešili življenjskih vprašanj. Najmanj pa bomo z birokratizmom kaj opravili v panogi, ki je že po svoji naravi nad vse »živa« — v živinoreji.

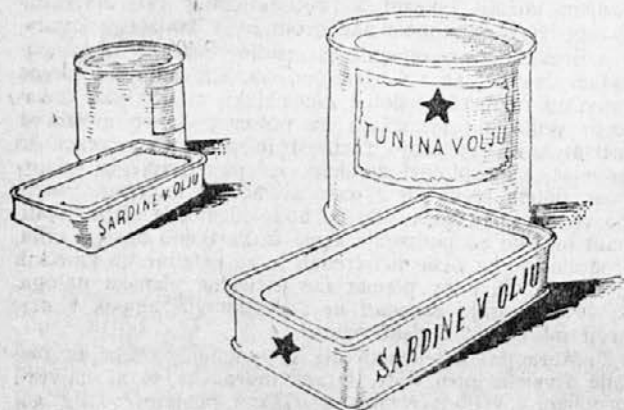


1939: 3970 ton — 1951: 68.280 ton

DA BOMO IMELI VEČ MESA, VEČ MLEKA, VEČ MAŠČOB...

Velike naloge čakajo našo živinorejo. Številke v zakonu o petletnem planu na prvi videz niti ne povedo vsega, ko jih pa preiščiš, kmalu uvidiš, da je za eno samo končno številko v zakonu ogromno drugih, ki tu niso zapisane, a jih moramo doseči, če hočemo, da bo postavljeni cilj dosežen; da je za to številko veliko podrobnih nalog, veliko dela, napora in borbe, brez česar ne bomo dosegli tega, kar nam je v živinoreji postavljeno kot cilj.

A mi ta cilj nočemo samo doseči, ampak ga hočemo prekoračiti. Zakaj naša naloga, ki je morda še ni vsakdo iz zakona pravilno razbral, je vendarle čisto jasna in se glasi takole: skrbeti moramo, da se bo našemu delovnemu človeku boljše godilo; da bo dovolj mesa v njegovi



Proizvodnja ribjih konsev se bo dosegla od 814 ton v letu 1939 na 4500 ton leta 1951

vsakdanji prehrani, da bo več mleka za otroke, bolnike in starčke, več slanine in surovega masla, več jajc, več volne za toplo obleko. Pa ne gre le za to, da bi vsakdo imel, kar najbolj nujno potrebuje, čeprav je to v resnici prva zahteva. Ne, vsega mora biti kar dovolj in v dobri kakovosti! Prehrana se mora v vsakem pogledu izboljšati in prav proizvodi živinoreje so tisti, ki bodo k temu v največji meri pripomogli.

Pa nikar ne mislite, da je to le borba za to, da bi imel boljšo hrano delavec ali pa meščan. Kako se je pa kmetu godilo v časih pred vojno, posebno v časih krize? Ali si ni pristradal, kar je prodal? Ali niso dostikrat njegovi otroci bili brez mleka, ki ga je prodal v mesto?

Zato pa pravi zakon: več mleka, več mesa, več jajc! Kdor zakon tako razume — in drugače ga nihče ne more — ta tudi ve, kaj je njegova naloga. Ni tu prizadet samo kmet, ampak vsakdo, ki na kakršen koli način lahko vpliva na proizvodnjo. In teh je mnogo!

Gotovo je kmet prvi, ki mora napeti vse sile, da bi dosegel, kar od njega plan zahteva. In to ni nič takega, da ne bi zmoget, ali da bi bilo njemu v škodo. Prav nasprotno. Zakon le želi, da bi se mu bolje godilo, njemu, in vsemu ljudstvu. Pa boste vprašali: kako pa naj naredimo, da bo več mleka, več mesa, več volne, več jajc? No, marsikaj sam veš, marsikaj tudi tvoj sosed. Potrebno je le, da vse to, kar veš, tudi storiš. Še več! Potrebno je razmišljati, posvetovati, učiti se in videl boš, da bi se dalo še marsikaj doseči, česar doslej nisi vedel. Poskusi!

Gotovo je najmočnejše sredstvo, da dosežemo cilj v živinoreji, pridelati več in boljšo krmo. Zato bomo o tem vprašanju v prihodnjih letih še marsikaj slišali, pa tudi marsikaj storili.

Ko se bodo po načrtu izboljšali travniki, ki jih bomo osušili ali namakali, bo to končno le zato, da bo naša

živina bolje preskrbljena. Pa ne samo velika skupna osuševalna ali podobna dela nam bodo dala več krme. Skoraj ga ni travnika, kjer ne bi mogli nakositi več. Tu le za mrvico, tam morda za cel voz. Dobiti moramo še ta voz, pa tudi tisto mrvico. Tu se bo posrečilo travnik boljše gnojiti, z gnojnicami ali gnojem, kompostom, apnom ali umetnimi gnojili. Tam ga bomo na preprost način namakali iz bližnjega potoka. Tu bomo posekali grmovje, pobirali kamenje, odstranjevali skale, tam očistili jarke in jih poglobili, povsod se bo našlo dovolj dela, dela, ki ga ne bo zmagal vedno kmet sam, ali ki se ga niti ne bi spomnil. Kaj pa, če bi mu mi pomagali, naša skupnost? Naši ljudski odbori in naše množične organizacije bodo lahko storile ogromno delo, če se bodo zavzele za naše travnike. Nobeno drugo delo ne bo toliko zaleglo, da dosežemo kmetijski plan, zakaj več in boljše krma pomeni več proizvodov iz živinoreje, pa tudi več gnoja in s tem boljše pridelke na polju.

Podobno je s krmnimi rastlinami na njivah. Vse vrste detelje, menjalni travniki in druge krmne rastline, bodisi kot glavni ali pa strnišni sadeži, so važen pripomoček, da dvigamo živalsko proizvodnjo. Zato skoraj ne moremo dovolj poudariti, kako važno je, da so v naših setvenih planih dobro zastopani in da pridelamo dovolj potrebnih semen.

S tem pa še nismo izčrpali vprašanja, kako bomo živali v bodoče boljše krmili. Mnogo smo že slišali o silosih, kjer se krma okisa, podobno kakor okisamo zelje za zimo. Taka krma se bolje ohlani in več zaleže, a vendar pri nas še nimamo mnogo silosov. Se bomo slišali o teh stvarih in tudi o drugih, kakor o novih načinih sušenja in pripravljanja krme. Naš kmetijski znanstveni zavod pripravlja vrsto poskusov, ki nam bodo pokazali, na kakšen način naj pripravljamo in pokladamo razne vrste krme, da bo več zalegla.

Posebno vprašanje so močna krmila. Tudi teh smo se do sedaj le malo posluževali, in še to prav nesmotno. Tudi tu je eden izmed ključev, ki nam bodo odprli vrata k večjim uspehom.

Sedaj se pa obrnimo na drugo stran. Oglejmo si tiste, za katere vso to krmo pridelamo, naše domače živali. Ali so vredne tolike skrbi? Za! ne vedno! Res je, da daje več in boljša krma več živalskih proizvodov, res pa tudi, da ena žival to krmo dobro izkorišča in poplača, druga pa ne. Pri prvi več in ceneje proizvajamo, pri drugi manj in dražje. Ni vseeno, za koliko se ob isti krmi zredi ta ali oni prašič, koliko nese ta ali ona kokoš, koliko molze ta ali ona krava. Vemo pa, da je to lastnost, ki je dedna, ki se prenaša na potomce. Zato bomo za plemo odbirali le tiste živali, o katerih vemo, da so zares dobre. To odbiro imenujemo s tujo besedo selekcija. V prvi vrsti so poklicana državna posestva, da s pravilno selekcijo vzgajajo dobre živali, zlasti plemenjake vseh vrst živine, ki se bodo uporabljali na plemenitih postajah. Pa tudi kmet mora selekcionirati. Sam tega ne zmora, ker stvar ni tako preprosta, pač pa bo z uspehom in po načrtu odbiral živali za plemo kot član obdelovalne ali pa živinorejske zadrage. To je ena izmed velikih nalog naših zadrug, ki jih nikakor ne smemo podcenjevati.



Proizvodnja masti se bo dosegla od 8140 stotov v letu 1939 na 12.440 stotov leta 1951

Franc Slokan:

Konec šlahte

ŽIVLJENJE NA POLJSKEM, ČEŠKOSLOVAŠKEM IN V BOLGARIJI

Kdor hoče dandanes govoriti o slovanskih deželah, mora poseči naravnost v novo, kipeče življenje, ki je tako značilno za države ljudske demokracije. Nove slovanske države v pravem pomenu besede živijo, zanje je značilna ustvarjalna dejavnost na vseh področjih. V njih ne zaslediš povojne zmedenosti in neuravnovešenosti; pred njimi so jasni smotri: takojšnja vsestranska obnova, gospodarski in kulturni dvig, blagostanje — pot v socializem. Medtem ko v nekaterih drugih državah še vedno omahujejo, se izgubljajo v »problemih«, tavajo v krizah in mnogo govorijo, v slovanskih deželah odpravljajo posledice vojne in si na novo urejujejo življenje na trdnih temeljih.

Prerojenje Poljske

Poljska je dosegla vrsto sprememb: korenito so se spremenile tudi njene meje, njena površina in gospodarska struktura, ne le njena notranja državna konstrukcija. Predvojna Poljska je merila 390.000 km², sedanja pa obsega 312.000 km² ali 20 % manj. Pred vojno je imela Poljska 35,1 milijona prebivalcev, nova Poljska jih pa šteje 23,5 milijona ali 33 % manj. Spričo teh števil bi se nam zdelo, da se je položaj Poljske v novih mejah poslabšal. Zato moramo vedeti še, da so imeli Poljaki med vojno 6 milijonov žrtev (20 % prebivalstva!). Dalje v novih mejah ni skoraj več nobenih narodnostnih manjšin, ki jih je bilo v predvojni Poljski skoraj tretjino prebivalstva (31 %). Nova Poljska je pridobila svoje prastare dežele na zahodu ob morju (Pomorjansko) in ob Odri ter Nisi; dobila je Slezijo, ki je zelo bogata po zemeljskih zakladih; predvojna Poljska je imela silno dolgo in neugodno mejo z Nemčijo (1900 km), sedanja meja je pa za štiri petine krajša; prejšnja Poljska je imela samo 70 km obale, čeprav zemljepisno povsem teži k morju in je odpadlo na pomorski promet 80 % njenega izvoza. Zdaj ima 450 km obale. Sedanje poljske meje so naravne: Baltik, Odra in Nisa, sudetsko in karpatsko gorovje. V smeri jug—sever meri sedanje poljsko ozemlje 903 km, v smeri vzhod—zahod pa 864 km, kar tudi kaže, da je nova Poljska zemljepisno zaokrožena celota.

Zgodovinske naloge

Naloge, ki jih opravlja nova Poljska in ki jih mora opraviti, so zares zgodovinske. Na tretjini poljskega ozemlja, v priključenih deželah, je treba ustvariti vse znova; priključene pokrajine so bile skoraj povsem prazne — neobljude (Nemci so po večini zbežali), naselja pa razdejana. To puščavo je bilo treba oživeti in to čimprej. Naseliti jo je bilo treba s poljskim prebivalstvom, obnoviti naselja in sploh vse življenje, predvsem pa gospodarstvo. Poljskega prebivalstva je bilo v priključenih deželah le okrog milijon, in to tam, kjer je bilo leta 1939 (17. maja) 8.200.000 prebivalcev. Zavezniški kontrolni svet je dovolil izselitev 3,5 milijona Nemcev (2 milijona v sovjetsko in 1,5 milijona v angleško cono). Ob koncu leta 1946 je bilo v priključenih deželah naseljenih nad 4 milijone Poljakov. Leta 1947 nameravajo naseliti še 1.150.000 Poljakov.

Med pomembnimi družbenimi preosnovami je treba omeniti agrarno reformo. Poljski kmet je še pred vojno živel v srednjeveškem mraku in silni bedi; bil je pravi tlačan. Večina zemlje je bila v rokah poljskega plemstva — »šlahte«. Okrog 20.000 veleposestnikov je samo uživalo sadove dela in budno varovalo svoje privilegije. Iz zaostalosti kmečkega prebivalstva, ki ima veliko večino na Poljskem, so si reakcionarni politiki skušali še vedno kovati kapital. Kmečke množice si je prizadeval pritegniti v svojo stranko služabnik »zahodne demokracije« Mikolajczyk, toda ljudstvo mu je obrnilo hrbet. Agrarna reforma je bila uspešno uresničena, kar pomeni konec stoletnega jarma šlahte; agrarna reforma je zajela 4.242.943 hektarov zemlje, od tega 1.844.771 ha gozdov, ki jih je prevzela država. Kmetje so prejeli 2.408.178 ha zemlje, in sicer 382.000 družin ali 1.850.000 prebivalcev. Razen tega je prejelo zemljo še 71.965 družin kmetijskih delavcev (38,3 % razdeljene zemlje), 50.754 vaščanov, ki so bili povsem brez zemlje (17,6 %) itd. Okrog 450.000 ha zemlje ni bilo parcelirane: uporabljajo jo v korist obnove Varšave in v druge koristne namene (kmetijske raziskovalne postaje itd.). Hkrati so ustanovili tudi številne kmetijske šole in znanstvene zavode.

Tudi industrija v rokah ljudstva

Predvojna poljska industrija je bila po večini v rokah tujega kapitala. Glavne industrijske panoge z vsemi večjimi podjetji so bile podržavljene z zakonom, ki ga je začasní parlament sprejel 3. januarja 1946. Tudi na tem področju so čakale poljsko ljudstvo ogromne naloge, saj se je s podržavljenjem industrije delo šele začelo. Predvsem: obnova. Vso industrijsko delavnost v starih in novih pokrajinah je tudi treba prilagoditi novemu gospodarskemu življenju. Jasno je, da to ne gre brez povsem določenega načrta. V ta namen so izdelali triletni gospodarski načrt, ki mora biti uresničen do konca leta 1949. Zakon o triletni je bil sprejet 4. julija 1947. Letošnji (1947) investicijski načrt določa 109 milijard zlotov za dvig gospodarstva. Investirali bodo 85 milijard lastnih sredstev, na posojila pa odpade 21 milijard investicij. V priključenih pokrajinah so Poljaki pridobili številna industrijska podjetja, ki jih je pa bilo treba obnoviti. V Spodnji Sleziji so n. pr. prevzeli 5815 industrijskih objektov. Industrija v zahodnih deželah, ki so zdaj priključene k Poljski, je zaposlovala pred vojno 600.000 delavcev. Obrati težke industrije so bili med vojno po večini razdejani. Zmogljivost poljskih koksarn je znašala pred vojno 1.400.000 ton na leto, leta 1945 900.000 ton in leta 1947 1.100.000; letna zmogljivost plavžarstva (topilništva) je znašala pred vojno 1.450.000, leta 1945 400.000 in leta 1947 850.000 ton. Zmogljivost livarn je bila leta 1947 za 20 % manjša kakor pred vojno. Na splošno se kaže v vseh industrijskih panogah naglo naraščanje zmogljivosti in proizvodnje. To velja zlasti za premogovno industrijo, ki je glavna poljska industrijska panoga. Zaloge rjavega premoga na Poljskem so ocenjene na 18 milijard ton, razen tega je pa zelo razvita industrija črnega premoga. Leta 1929, ko je bila največja proizvodnja pred vojno, so dali poljski premogovniki 74,3 milijona ton premoga. Med gospodarsko krizo leta 1933, ko je bila najmanjša proizvodnja, so nakopali 47,3 milijona ton premoga. Leta 1946, ko so drugod po svetu počivali še mnogi premogovniki, so poljski rudarji nakopali že 47,1 milijona ton premoga. Triletni načrt določa, da se bo proizvodnja pre-

moga do konca leta 1949 povečala na 77,5 milijona ton. To pomeni z drugimi besedami, da bo Poljska lahko zalagala s premogom tudi druge dežele. Sedanja zmogljivost koksarn znaša 1.100.000 ton, med triletko se bo pa povečala na 1.600.000 ton; proizvodnja železa znaša 850.000 ton, med triletko se bo pa povečala na 1.300.000 ton; zmogljivost jeklarn znaša 1.500.000 ton, ob koncu triletke pa bo narasla na 2.000.000 ton.

Močan utrip gospodarskega življenja

Močan utrip gospodarskega življenja se kaže povsod: ne le v obnovi in zgraditvi novih industrijskih obratov, vasi in mest, ureditvi prometa in pristanišč (zlasti Szczecina, ki so ga Nemci imenovali Stettin), temveč tudi v živahnih gospodarskih odnosih nove Poljske z drugimi, predvsem slovanskimi državami. Medtem ko je znašal trgovinski promet med predvojno Poljsko in Sovjetsko zvezo leta 1938 2.132.000 dolarjev ali 0,45 % vsega poljskega izvoza, je dosegel že v prvem trimesečju leta 1946 37 milijonov dolarjev ali 78 % celotnega gospodarskega prometa s tujino. Poljska izvaž v Sovjetsko zvezo predvsem premog. Posebno pomemben je tudi gospodarski sporazum med Poljsko in Češkoslovaško, sklenjen julija 1947. Pogodbe o izmenjavi blaga in storitev veljajo za pet let. Obe državi bosta sodelovali pri gospodarski načrtnosti ter bosta skupno gradili tudi velike gospodarske objekte. Blagovna izmenjava bo približno štirikrat večja kakor predvojna ter bo znašala 30 milijonov dolarjev (enostransko). Največjega pomena za obe državi je, da se bo češkoslovaški tranzitni promet usmerjal čez poljsko ozemlje in poljska pristanišča (predvsem Szczecin). Za vse države pa ima tudi največji pomen, da je sklenjen sporazum o bodoči zgraditvi velikega prekopa, ki bo čez češkoslovaško ozemlje povezal donavski vodni sistem z Odrom ter Baltikom. Tako bodo imele slovanske države novo omrežje za rečno plovbo, kar bo bistveno pospešilo blagovni promet med njimi in jih vsestransko še tesneje zblizalo. Szczecin že postaja eno prvih evropskih pristanišč, ki bo verjetno kmalu prekosil Hamburg. Naglasiti je treba, da je poljsko ozemlje most med Baltikom in Jadranom in med Črnim morjem in Baltikom. Szczecin kot glavno poljsko pristanišče je pa tudi okno v svet drugih slovanskih dežel, ki gospodarsko sodelujejo s Poljsko. Po triletnem načrtu je določeno, da bo to pristanišče leta 1947 prevzelo 1.700.000 ton tovora. Promet naglo narašča v zvezi z urejanjem pristaniških naprav.

Prerajena Poljska je vstala iz razvalin. Da je sposobna in vredna življenja, je dokazala dovolj očitno v tem kratkem razdobju samostojnega ustvarjanja ter presenetljivo nagle rasti. Upoštevati moramo, da ni nobena slovanska država (razen Sovjetske zveze) tako zelo trpela med vojno kakor Poljska.

Na Češkoslovaškem so vojne rane zaceljene

Na Češkoslovaškem ni že skoraj več nobenih očitnejših vojnih posledic. Upoštevati pa moramo predvsem, da je bila Češkoslovaška med vsemi slovanskimi deželami zaradi hitrega pohoda sovjetske armade najmanj porušena, dasi je bila najdalje pod nemško sužnostjo (od 15. marca 1939) ter je tako pač tudi najdalje plačevala krvni in gmotni davek nemškemu molohu. V primeri s Poljsko je bila Češkoslovaška tako rekoč neprizadeta. Okupacija je zahtevala na Češkoslovaškem 93.000 žrtev med najboljšimi sinovi in hčerami češkega naroda, usoda 45.000 prebivalcev je pa še neznana. To je sicer nepozabna izguba, ki je pa ni mogoče primerjati s 6 milijoni pobitih Poljakov in 1.700.000 Jugoslovancev. Tudi v gospodarskem pogledu ČSR nima tako težavnih nalog kakor n. pr. Poljska, ker so ostali njeni industrijski obrati na splošno nepoškodovani. Češkoslovaška industrija je že zgrajena, medtem ko se v nekaterih drugih slovanskih deželah šele razvija. Zmogljivost češkoslovaške industrije je kar mogočna.

Notranjepolitične težave

Toda ljudska demokracija na Češkoslovaškem mora premagovati nekatere notranje težave, če hoče, da država gospodarsko in vsestransko napreduje — težave, kakršnih druge slovanske države nimajo več v isti meri. Gott-

waldova vlada mora pri sprejemanju ukrepov za socialni prerod države premagovati odpor meščanskih strank, za katerimi se pogosto skrivajo največji reakcionarji in zavratni sovražniki ljudstva. Boj s špekulanti ni lahek. Delovno ljudstvo izpolnjuje vneto dveletko 1947—1948, reakcija pa sabotira ljudska prizadevanja, kjer koli more. Poglavitna težava je v tem, da so se na Slovaškem na vodilnih položajih vgnezdili očitni ljudski sovražniki, tako imenovani ludovci (klerikalci), pristaši nekdanje Hlinkine stranke, in sicer pod okriljem slovaške Demokratske stranke. Uresničevanje dveletke v takšnih razmerah ni lahko. Sovražniki napredka in ljudstva podpihujejo separatistične tendence med Slovaki, sejejo sovraštvo proti Čehom ter sploh ovirajo vsa prizadevanja po enotnosti med Čehi in Slovaki, po izboljšanju in uresničenju zamisli za popolno gospodarsko ter socialno osvoboditev delovnega ljudstva. Spomladi 1947 so se sestali zastopniki vseh čeških in slovaških strank Narodne fronte ter so sklenili, da bodo stranke še nadalje tesno sodelovale, pobijale fašistične tendence ter onemogočale rovarjenje sovražnikov proti enotnosti in novi državi. Čiščenje reakcionarnih elementov, ki se zlasti skrivajo pod zaščito Demokratske stranke, pa kljub temu ni zadovoljivo napredovalo.

Ljudstvo na svoji zmagoviti poti

Vendar je povsem jasno, da je ljudstvo tudi na Češkoslovaškem na svoji zmagoviti poti. Vpliv Komunistične partije je čedalje močnejši; KP se krepi ne le številčno, temveč tudi po svoji borbenosti in z uspehi svoje politike. Ljudstvo je sprevidelo, kdo je njegov resnični zastopnik. Pri javnih nastopih strank, n. pr. 1. maja, se je povsem jasno pokazalo, da ima KP živo, a ne papirnato večino. Tudi pristaši drugih strank so lahko sprevidel, da so ukrepi in predlogi komunistov za gospodarski razvoj in dvig življenjskega standarda pravilni. Vedno več je ljudi, ki uvidevajo, da je načrt za dveletko (ki je izšel iz vrst komunistov) velika stvar in da je prav njegovemu uresničevanju pripisovati dvig življenjskega standarda ter razveseljiv gospodarski napredek. Prva četrtina dveletke je bila uspešno uresničena, kar je ponovno potrdilo, da je ljudstvo tudi na Češkoslovaškem na pravi poti.

Glavna naloga dveletke — industrializacija Slovaške

Gospodarska struktura Češke je na splošno precej enotna; Češka je močno industrijska dežela. Na Češkem se preživlja v industriji od 50 do 60 % prebivalstva. Zato je pa tem večja razlika med Slovaško in Češko. Na Slovaškem se je pred vojno preživljalo v industriji le okrog 3,5 % prebivalstva. Dežela je bila pasivna, ker se ni mogla preživljati s samim kmetijstvom. Velika naloga dveletke je, da odpravi to nesorazmerje med Slovaško in Češko. Razumljivo je, da Slovaki ne morejo sami industrializirati svoje dežele. Potrebni bodo skupni napor slovaških in čeških delovnih množic, da bo dosežen ta smoter. Pogoji za enotnost delovnega ljudstva so ustvarjeni tudi v organizacijskem pogledu: slovaški in češko delavstvo je združeno v enotnih sindikatih. Delavstvo se je zavedno lotilo uresničevanja dveletke in uspehi niso izostali. Dveletni načrt določa, da bo predvojna industrijska proizvodnja (v vsej državi) do konca leta 1948 presežena za 10 %, kmetijstvo pa bo doseglo predvojno raven. Da so pa lahko začeli uresničevati dveletko, je bilo treba izpolniti nujne pogoje: pomembne socialno-ekonomske in politične ukrepe, to se pravi poddržaviti je bilo treba industrijo in denarne zavode; vendar je še precej industrije in zlasti trgovine in kmetijstva v privatnem sektorju, zato je reakcija gospodarsko močna.

Nad 77 milijard za obnovo in zgraditev

Načrtna komisija je prvotno določila za obnovo in zgraditev 70 milijard Kčs, pozneje so pa ta znesek zvišali še za 7.450.000.000; od tega je določenih za glavne industrijske panoge 4288 milijonov Kčs, za kmetijstvo 340 milijonov, za promet 686 milijonov in za javna dela 147 milijonov. V prvih petih mesecih dveletke je bil na-

črt izpolnjen za 99 %. Pri tem je treba upoštevati, da je bilo v drugem četrtletju zajetih v načrt 53 vrst izdelkov, ki jih prvotno zakon ni vseboval. Uspehi izpolnjevanja dveh let v njeni prvi četrtini so se pokazali najboljše v tem, da se je življenjski standard prebivalstva dvignil povprečno za 11 %. Proizvodnja najpomembnejših izdelkov je bila presežena. Izdelki, ki so uvrščeni v skupino »A« in ki je prekoračenje njihove proizvodnje treba vsekakor želiti, so dosegli po načrtu višino proizvodnje za 102,5 %. Proizvodnja izdelkov skupine »B«, ki ne sme preseči 100 %, ker bi sicer nastala neskladnost med proizvodnimi panogami, je dosegla višino 96,9 %. Proizvodnja izdelkov skupine »C« sme preseči 100 %, kolikor je seveda za to surovin in delovnih moči; dosegla je višino 97,2 %.

Življenjske razmere se naglo izboljšujejo

Dosedanji uspehi vladne gospodarske politike in napore delovnega ljudstva so omogočili, da so se začele življenjske razmere naglo izboljševati. Češkoslovaška zdaj ne pozna nezaposlenih, ki jih je imela leta 1938 451.000. Tedaj so mezde upadale, ko so hkrati naraščali dobički kapitalistov in se je silno množil kapital (pri 74 delniških družbah je narasel za 3800 milijonov Kč). V prvih letih po prvi svetovni vojni so kapitalisti na Češkoslovaškem plačevali le 38 % davkov, delovno ljudstvo pa 62 %. Do leta 1936 se je to razmerje še poslabšalo za delovno ljudstvo: kapitalisti so plačevali 21,8 % davkov, ljudstvo pa 78,2 %. Zdaj je uveden nov finančni sistem in 1. julija 1947 je bil znatno znižan uslužbenski davek, tako da delavci in nameščenci z nižjimi plačami prejmejo na mesec za 150 do 300 Kčs višja izplačila. Povsem oproščenih je plačevanja davka 37 % zaposlenecv. Med izpolnjevanjem dveh letke so bile znižane cene življenjskih potrebščin in zvišane družinske doklade. To se pravi, da prejme zdaj delovno ljudstvo na leto okrog 20 milijard Kčs več ter da se je za toliko zvišal življenjski standard. K temu je treba še prišteti izpopolnitev socialnega zavarovanja. Rudarsko pokojninsko zavarovanje je bilo uresničeno v rekordnem času. Izboljšane so pa bile tudi vse druge zavarovalne panoge. Med drugim zdaj zavarovanec prejema hranarino že za prvi dan bolezn, medtem ko jo je prejšnje čase začel prejemati šele četrty dan. Tako so zavarovanci prej izgubili na leto 72.000.000 Kčs. Tudi prehrana se stalno izboljšuje. Najhujše posledice vojne so že minile. Vedno več živil je v prosti prodaji. Po količini obrokov je CSR med prvimi evropskimi državami. Povprečna potrošnja nekaterih živil je celo večja kakor pred vojno. Povprečna letna poraba govedine je znašala 12,8 kg, leta 1946 pa 24,9 kg. Poraba sladkorja je znašala na prebivalca in leto 27 kg pred vojno, zdaj pa znaša 32,4 kg ter je najvišja v Evropi. Povprečna poraba sira je znašala prej 0,8 kg, zdaj pa znaša 1,9 kg. Pred vojno je znašala celotna poraba mesa vseh vrst 30,4 kg, zdaj pa 27 kg. To se pravi, da so dosegli že 91 % predvojne porabe. Predvojna poraba pšenične moke je znašala 77,6 kg, zdaj pa 68 kg ter je torej samo za 12 % nižja. Značilno je tudi, da živinoreja med vojno ni tako trpela kakor v mnogih drugih državah. Tako je odpadlo pred vojno na tisoč prebivalcev 320 govedi in 250 prašičev, zdaj pa 349 govedi in 263 prašičev. Upoštevati je pa treba, da so pred vojno uvažali pitane prašiče, medtem ko so zdaj odvisni od lastne prireje.

Nekaj podatkov o gospodarstvu in prosveti

Prvotno je bil češkoslovaški proračun za leto 1947 določen na 76 milijard 304.933.000 Kčs, pozneje so ga pa znižali na 73.304.993.000 Kčs. Izdatki so presegali dohodeke za 24.904.293.000 Kčs. Primanjkljaj bo treba kriti s posojilom. Primanjkljaj upravičuje visoka vsota investicij, in sicer nad 19 milijard. Leta 1946 je znašal proračun 64.000.719.800 Kčs. Leta 1947 se je proračun zvišal predvsem zaradi večjih socialnih dajatev, zvišanih plač in potreb narodne obrambe. Narodni dohodek na Češkoslovaškem je ocenjen na 160 milijard Kčs. Na neproduktivne prebivalce, ki so samo potrošniki, odpade 1.399.302 ljudi, na producente, ki ustvarjajo »narodni produkt« (izdelki vse proizvodnje v državi) pa 3.714.881

(kolikor je to bilo sploh mogoče ugotoviti). Te številke nam do neke mere prikažejo, da je Češkoslovaška gospodarsko zelo razvita dežela. Na visoki tehnični stopnji je zlasti Češka. Ko govorimo o povečanju proizvodnje med dveh let, moramo pripomniti, da je zmogljivost češke industrije zelo visoka ter da ne gre zgolj za bistveno povečanje, ampak za čimbolj smotno gospodarstvo ter skladnost med posameznimi gospodarskimi panogami. Razumljivo je, da je tudi kulturna raven prebivalstva na Češkoslovaškem sorazmerno visoka. Med dveh let ne zamenjajo dela za nadaljnji prosvetni razvoj. Iz dveh letnega načrta za obnovo in razvoj ljudske in sploh narodne prosvete je razvidno, da je program precej obsežen. Na Češkoslovaškem ni treba več zidati mnogo šol za obvezno, osnovno ljudsko izobrazbo; tudi srednje šolstvo je dobro razvito. Vsekakor pa čutijo potrebo po izpopolnitvi prosvetne organizacije in po poglobitvi splošne ljudske izobrazbe. V ta namen bodo med dveh let zgradili 300 nižjih prosvetnih šol, 130 višjih in 8 najvišjih. To bodo ljudska učilišča, v katerih se bo ljudstvo šolalo po kulturnih in eksistenčnih potrebah posameznikov; v teh šolah se pa bodo tudi vzgajali javni delavci. Ustanovljen bo državni raziskovalni in tehnični zavod za ljudsko vzgojo. Njegov temelj bo dosedanji Masarykov ljudsko-vzgojni zavod v Pragi. Postopno bodo gradili prosvetne domove kot središča prosvetnega življenja v posameznih krajih in okrajih. Tehnično bodo opremili prosvetne ekipe (okrajne prosvetne svete) s potujočimi gledališči, radiom, z vsem prevoznim parkom. Vso pozornost bodo posvetili izpopolnitvi knjižnic. Skupno bo obnovljenih 4822 obmejnih javnih knjižnic in nadaljevali bodo obnovo državnih dopolnilnih knjižnic. V okviru dveh letke bodo storili tudi nekatere pomembne ukrepe za izboljšanje ter racionalizacijo kulturno-prosvetne delavnosti, n. pr. da bodo vsi strokovni ljudsko-vzgojni časopisi delovali po enotnem smotnem načrtu.

Bolgari hitro napredujejo

Za Bolgarijo se je začela zares nova doba 9. septembra 1944, ko je bil strmoglavljen stari germanofilski in fašistični režim. Oblast je prevzelo ljudstvo. Znašlo se je pred ogromnimi nalogami — ne le da odpravi hude posledice vojne, temveč tudi, da položi povsem nove družbeno-gospodarske temelje državi in da dohitijo, kar so zamudili v desetletjih, ko je bila Bolgarija prav tako polkolonija kakor n. pr. Jugoslavija. Predvsem so morali upoštevati, da je Bolgarija kmetijska dežela in da je po deželje glede na površino obdelovalne zemlje preoblikovano. Eden prvih ukrepov je bil agrarna reforma. Po podatkih izpred vojne je bilo v Bolgariji 340.896 kmečkih gospodarstev. Vsa ta posestva bi morala imeti 12.396.000 dekarjev zemlje, da bi posamezna posestva obsegala po 30 do 40 dekarjev, kolikor je potrebno za preživljanje kmečkih družin. V resnici so pa kmečka posestva imela le 6.379.533 dekarjev zemlje. Kako pridobiti še 6 milijonov dekarjev zemlje? Treba je bilo uresničiti učinkovito agrarno reformo. Zemljo so odvzeli posestnikom, ki niso bili kmetje ter niso zemlje sami obdelovali. Tako so pridobili za zemljiški fond 500.000 dekarjev. Razdelitev veleposestniške zemlje je dala 1.200.000 dekarjev, cerkvena in občinska posestva 1.500.000 in samostanska posestva 100.000. Nadalje so pridobili, odnosno bodo pridobili z melioracijami 500.000 dekarjev obdelovalne zemlje in 1.500.000 dekarjev gozdov.

Velik razvoj zadružništva

Bolgari so imeli že pred vojno velik smisel za zadružništvo. V domovinsko-frontni Bolgariji se je pa zelo razmahnilo še kmetijsko zadružništvo — kmetijsko-obdelovalne zadruge. Bolgarija šteje 7.025.000 prebivalcev, ki se jih 72 % preživlja s kmetijstvom. Pred agrarno reformo je imelo 63 % kmečkih posestnikov majhna posestva, ki so obsegala skupaj le 30 % obdelovalne zemlje. Okrog 14.000 veleposestnikov je imelo po več kakor 200 dekarjev zemlje. Sama agrarna reforma ni bila dovolj, zlasti še, če upoštevamo, da znaša gostota prebivalstva 116 na kvadratni kilometer obdelovalne zemlje. Zato je treba tudi zvišati donos na enoto obdelane zemlje in

izboljšati delovne metode. V tem pogledu imajo kmetijske obdelovalne zadruge velik pomen. Pred 9. septembrom 1944 je bilo samo 32 zadrug, čez leto dni je pa njihovo število naraslo že na 453; združevale so 45.000 gospodarstev z 1.800.000 dekarji zemlje. Dosedanji uspehi kmetijskih zadrug so zelo izpodbudni. Zadruga uvajajo sodobne obdelovalne metode ter delajo s kmetijskimi stroji, ki bi jih mali posestniki sicer ne mogli uporabljati, če bi delal vsak sam zase.

Tudi industrija se razvija

Ceprav se večina prebivalstva preživlja s kmetijstvom, vendar so dani tudi pogoji za razvoj industrije. Posamezne panoge so že precej dobro razvite (premogovna industrija). Industrijskega delavstva je precej. Splošna zveza bolgarskih delovnih sindikatov šteje okrog 250.000 članov. Sindikati imajo velik pomen in vpliv v vsem bolgarskem gospodarskem in socialnem življenju. Socialne razmere ob osvoboditvi so bile zelo slabe. Tako so bile mezde za 351 % višje kakor leta 1939, cene pa celo za 1000 %. Sindikati so organizirali kontrolo nad cenami. Z organizacijo tekmovanj za dvig proizvodnje, z ureditvijo cen in z izboljšanjem prehrane (vsak delodajalec, ki je zaposloval nad 15 delavcev, je moral ustanoviti menzo za delavstvo) so se razmere kmalu izboljšale. Z dveletnim gospodarskim načrtom je ljudstvo dobilo perspektivo gospodarskega razvoja. Kakor pri nas, je tudi v Bolgariji industrializacija tesno zvezana z elektrifikacijo. Bolgarija ima mogočne še neizkoriščene vodne sile, lahko pa gradi tudi močne kalorične elektrarne. V okviru dveletke bodo zgradili elektrarne z zmogljivostjo 228.000 kW. Od tega odpade na kalorične centrale 165.000 kilowatov in 63.000 kW na hidrocentrale. Kalorično centralo bodo zgradili ob velikem premogovniku v Perniku, hidrocentrale pa na reki Marici. Leta 1947 bo elektrificiranih 210 vasi, za kar je določenih 8.300.000.000 levov. Junija 1947 so začeli v Sofiji tudi graditi poseben obrat, kakršnega še ni na Balkanu: kalorično elektrarno in ogrevalno centralo hkrati. Ta ogrevalna postaja in elektrarna bo dajala Sofiji električno in toplotno energijo. Iz centrale bodo napeljene cevi, pa katerih bo krožila vrela voda, odnosno para (140° C) za gospodinske potrebe mestnih družin. Zmogljivost centrale bo tako velika, da bo centrala tudi pozimi ob -20° C lahko ogrevala 12.000 do 13.000 družinskih stanovanj. Zmogljivost elektrarne pa bo znašala 12.000 kW.

Nekaj podatkov o bolgarski industriji

Prva bolgarska dveletka bo položila temelje za nadaljnjo industrializacijo. Težka industrija se bo začela šele zdaj prav razvijati. Energetična industrija omogoča ta razvoj. Zdaj ima Bolgarija 44 hidrocentral in 16 kaloričnih elektrarn. K temu je treba še prišteti 55 elektrarn na pogon z Dieslovimi motorji. Vse te elektrarne so dale leta 1946 440.500.000 kWh električne energije. Med dveletko in v prihodnjih letih bodo zgradili še 19 hidrocentral in 14 kaloričnih elektrarn. Do leta 1950 se bo povečala proizvodnja elektrarn na 1.360.000.000, leta 1960 pa na 3 milijarde kWh. V rudarstvu je najbolj razvita premogovna industrija, ki je leta 1946 dala 3.509.000 ton premoga. Letos (1947) bo znašala proizvodnja 4 milijone 500.000 ton, leta 1948 pa 4.900.000 ton. Z mehanizacijo in razširjenjem premogovnikov se bo proizvodnja do leta 1955 povečala na 6.000.000 ton. — Pridobivanje rud je še na nizki stopnji; proizvodnja železne rude, pirita, mangana, bakra, svinca, kroma itd. znaša na leto samo 200.000 ton. Po dveletki se bo proizvodnja povečala za 55 %. Zelezarstvo se bo začelo razvijati šele zdaj. Med dveletko bo narasla proizvodnja surovega železa za šest tisoč ton, jeklarn in valjarn prav tako za 6000 ton; proizvodnja leta 1947 pa bo znašala: 2400 ton litega, 2800 ton kovnega in 88 ton valjanega železa. Med dveletko se bo

zelo razvila gradbena industrija. Sedanje cementarne dajejo po 290.000 ton cementa na leto. Zgradili bodo še veliko cementarno z zmogljivostjo 150.000 ton. Sorazmerno dobro je razvita konzervna industrija, ki šteje 127, po večini manjših tovarn. Manjši podeželski obrtni obrati (ki jih je nad 1500) tu niso vštet. Zmogljivost vseh tovarn znaša na leto 48.830.000 kg konserv (sočivnih, sadnih in mesnih). Polna zmogljivost zaradi poveljnih težav še ni bila dosežena.

Elan bolgarskega delavstva

Ko govorimo o bolgarski industriji, je treba pri-
pomniti, da industrijski obrati v Bolgariji nikakor niso tako primitivni, kakor bi se morda komu zdelo. Precej dobro je razvita tekstilna industrija in eno največjih podjetij je tovarna »Prvi maj« v Varni. V nji je zaposlenega 1800 delavstva, med njimi 1100 delavk. Predilnica ima 20.888 vreten, tkalnica 652 statev. Delo je organizirano po delovnih brigadah. Značilno je, da ima vsaka brigada svoj kulturno-prosvetni krožek. Nepismenosti med bolgarskim delavstvom skoraj ni. V tovarni »Prvi maj« je bilo le 28 nepismenih, ki so se pa naučili pisati in brati na tovarniškem tečaju. V tej tovarni imajo tudi »tedenski otroški dom«, kjer delavke puščajo med tednom svoje od 2—7 let stare otroke — pod nadzorstvom zdravnikov in vzgojiteljic — povsem brezplačno. Podjetju je priključen še »delavski dom«, kjer stanujejo po večini samski delavci. Razen tega imajo v tovarni otroške jasli. — Kot primer, kako vneto izpolnjuje bolgarsko delovno ljudstvo dveletko, so nam lahko nešteta tekmovanja med delovnimi kolektivi, med odraslimi in mladino skoraj na vseh področjih. Na rojstni dan priljubljenega bolgarskega voditelja, predsednika vlade Georgija Dimitrova, so priredili perniški rudarji enodneвно tekmovanje ter dosegli nesluten uspeh. Dnevna proizvodnja v perniških premogovnikih znaša 9870 ton. Rudarji so se obvezali, da bodo nakopali 12.000 ton premoga, v resnici so pa dosegli proizvodnjo 16.727 ton.

Mladina v prvih vrstah

Tudi v Bolgariji je mladina v prvih vrstah graditeljev nove države in lepše prihodnosti. Sodeluje pri velikih delovnih akcijah, ki se skoraj lahko primerjajo z našo mladinsko progo. Skupaj gradi v Bolgariji okrog 900.000 ljudi. Pri mobilizaciji delovnih moči imajo velik pomen množične organizacije, prav tako kakor pri nas. Takoj po osvoboditvi je začela mobilizirati svoje sile tudi mladina ter ustanavljati delovne brigade. Leta 1947 1. maja je nameraval »Odbor demokratične mladine« zbrati 50.000 mladincev in mladink, zbral jih je pa 80.000. Mladina je organizirana v mogočni delovni brigadi »Georgi Dimitrov«, brigada se pa deli na bataljone. Spomladi 1947 je bilo pet bataljonov, pozneje so pa ustanavljali še nadaljnje. Bataljoni so si razdelili med seboj velike delovne akcije. Tako gradi prvi bataljon »Hristo Botev« mladinsko progo Volujak—Pernik (52 km); drugi bataljon »Hainboaz« gradi cesto »Prehod republike za zvezo med severno in južno republiko« (32 km); tretji bataljon »Vasil Kolarov« gradi največji jež v Bolgariji, in sicer na reki Rosici (303 m dolg in 52 m visok); za tem ježom se bo nabiralo 220 milijonov kubičnih metrov vode, ki jo bodo uporabljali za namakanje ogromne površine zemlje in za pogon močne hidrocentrale (5.000.000 kWh); četrti bataljon (»Tundžanski«) gradi jež »Koprinka« pri mestu Kazanluk (800 m dolg, 52 m visok); ta jež bo zadrževal 140.000.000 m³ vode (hidrocentrale bo dajala 63 milijonov kWh na leto). Posebej je treba opozoriti na akcijo bolgarske mladine, ki gradi povsem novo mesto; imenovalo se bo po Dimitrovu, Dimitrograd. Novo mesto z velikimi industrijskimi obrati, predvsem s tovarno umetnih gnojil, cementarno in močno elektrarno, bo zgra-

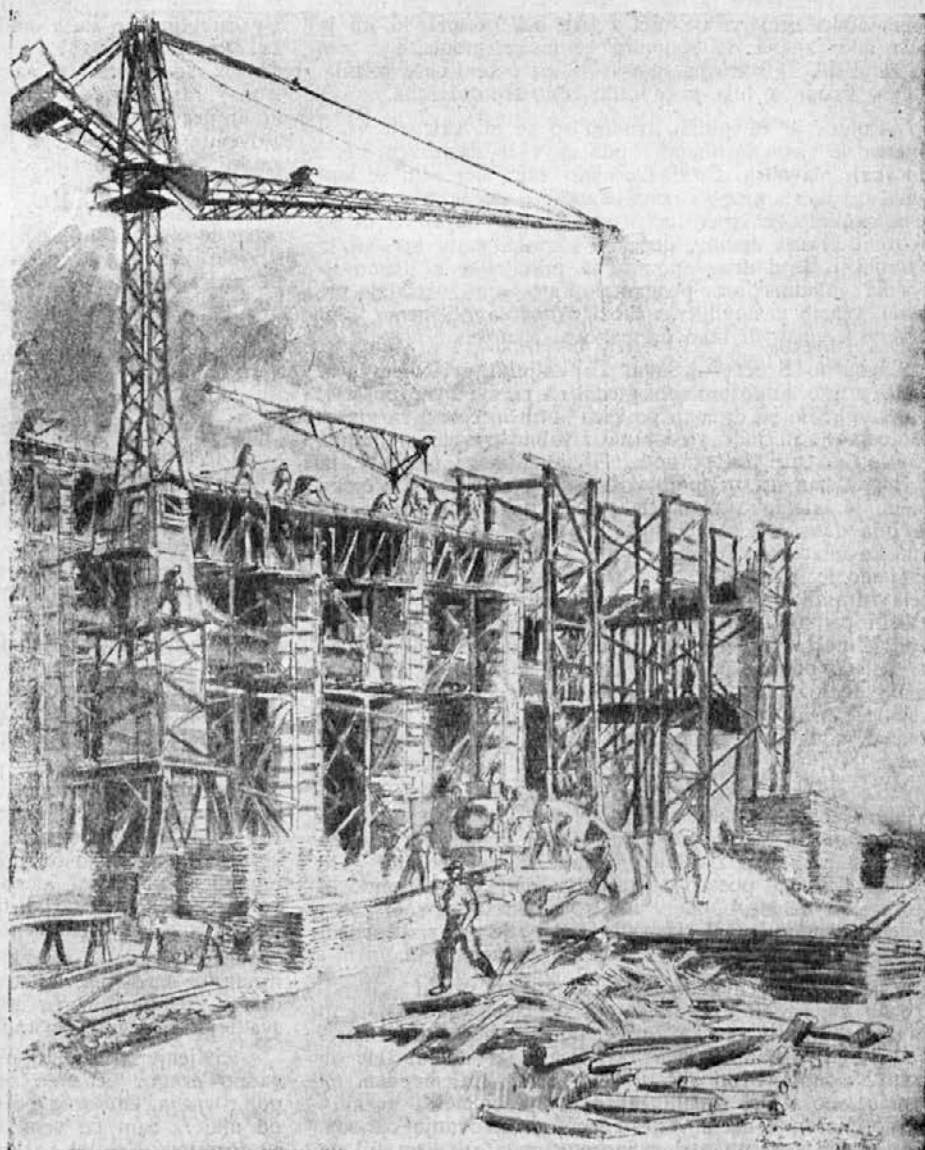
jeno na pomembnem prometnem križišču ob Marici (železniška postaja Rakovski). Bolgarska mladina je za sovjetsko druga na svetu, ki se je lotila graditve mesta. — Med večjimi javnimi deli v Bolgariji naj še omenimo zaježitev reke Beli Isker. Nastalo bo jezero s površino 26 km², približno 3 km dolgo. Iz tega jezera bodo napeljali vodo v Sofijo. V 24 urah bo Solija lahko prejela 108.000.000 litrov vode, če je bo kdaj toliko potrebovala.

Najlepši kulturni razvoj

Merilo napredka ni le gospodarski, temveč tudi kulturni razvoj. Razmah kulturne delavnosti, živahno prosvetno življenje med bolgarskim ljudstvom, številne nove kulturne ustanove — vse to prepričevalno dokazuje, da so Bolgari zares zadihali s polnimi pljuči šele po osvoboditvi. Značilne so številke, ki kažejo porast bolgarskega šolstva po osvoboditvi. Vzgojiteljev otrok v predšolski dobi je bilo v šolskem letu 1944/45 222, v šolskem letu 1945/46 pa 345. Prvo šolsko leto so vzgajali 9800 predšolskih otrok, drugo pa 16.000. Osnovnošolskih učnih moči je bilo prvo leto 5012, drugo 5160; učencev je bilo prvo leto 500.000, drugo 530.000. Progimnazije je obisko-

valo prvo leto 280.000 učencev, drugo leto 300.000. Gimnazije so štele prvo šolsko leto 113.000 dijakov, drugo 190.000. Število visokošolcev se je dvignilo od 12.000 na 40.000. Razen tega je bilo ustanovljenih 33 večernih gimnazij za odrasle. Število muzejev se je po osvoboditvi povečalo od 2 na 7, državnih gledališč od 4 na 10, simfoničnih orkestrov od 2 na 6. Narasle so naklade knjig in časopisja, kar najbolj priča, kako naglo je postala kultura s svojimi dobrinami last delovnega ljudstva. Znanstvena in umetniška delavnost je v razcvetu. Bolgarski znanstveniki delujejo združeni v svojem novem znanstvenem društvu, ki šteje okrog 300 članov.

V tem prispevku ni bilo mogoče navesti in izčrpati vsega gradiva, ki bi nam lahko nudilo popolnejšo sliko o življenju po osvoboditvi na Poljskem, Češkoslovaškem in v Bolgariji. Kolikor je zbranih podatkov, niso podrobno in sistematično obdelani; naštevam jih zgolj v okviru informativnega članka, ki naj bo pomožni prispevek h gradivu za temeljitejšo obravnavo življenja v bratskih slovanskih državah.



Alenka Gerlovič:
Gradnja Tilovih zavodov
»Lilostroj«

POPOTNI ZAPISKI IZ PRAGE

Odlomki iz dnevnika

Na poti proti Beogradu, 7. avgusta. Mnogokrat sem se že vozil po tej progi in splošno mnenje je, da je vožnja proti Beogradu, čim smo v ravninskih krajih, pusta in dolgočasna. Morda bi tudi zame bila ta vožnja dolgočasna, pa ni, ker me nanjo veže toliko lepih spominov, ker me končno kraji ob progi spominjajo na lepa doživetja. Potoval sem torej skozi Beograd v Prago na Svetovni mladinski festival. Človek pred odhodom na tako dolgo pot navadno dodobra preštudira vožni red, odhode in prihode vlakov si končno zapomni na pamet. Preračuna kilometre, naračunal jih nisem nič manj kot okoli 1500, in ure, ki mu jih je prebiti na vlakih. Zato si ob odhodu trdno dé: vzlet bom nekaj knjig s seboj in med vožnjo lepo bral. Saj ni malo v eno smer tri noči in en dan! Pa sem kljub temu knjige prinesel nazaj neprebrane in na istem mestu v kovčku, kamor sem jih položil ob odhodu.

Zagreb je ostal za nami. Tonili smo v ravan, ki nas bo spremljala vseskozi do kolena Donave visoko gori nad Budimpešto. Ko sem tako zrl v hitečo noč, ki so jo prebliskavale iskre iz naše lokomotive, sem med bobnenjem vlaka sem pa tja ujel zvoke neke pesmi, ki mi je bila tako znana, le spomniti se nisem mogel, kje sem jo že slišal. Zatrdno pa sem vedel, da pesem naša ni bila. Se le v Brodu je bila moja radovednost potolažena.

Polnoč je že minila, trudno so se mi sklepale veke. Spanec je počasi prihajal. Toda na vsak način sem hotel dočakati Slavonski Brod. Dočakati zato, ker sem se lani vozil od tam s proge Brčko—Banovići, dočakati zato, ker sem skozenj šel spet na progo Samac—Sarajevo in se skozenj vračal domov, dočakati skratka zato, ker mi je Slavonski Brod drag spomin na prve stike z Bosno in obema mladinskima progama. Zato sem vztrajal pri oknu, včasih nastavljal čelo skozi okno blagodejnemu pihu drvečega vlaka in tako premagoval spanec.

Končno Brod. — Sava. Za daljnim gričevjem sem slutil progo. Radostno sem gledal na razsvetljeno postajo, na potnike, ki so dremali po vseh kotih in čakali na vlake. Radostno sem tudi gledal na živahno vrvenje mladine. Povsod si čutil, od povsod je dihalo: proga ni daleč. In v Brodu sem si hotel potolažiti svojo radovednost. Pesem, ki mi je bila tako znana, tako ljuba in obenem neznana, je bila danska. Za nami se je namreč na progo vozila danska mladinska brigada. Videl sem brigadirje, kako so zaspano ležili iz vlaka, pa jih je predjutranji hlad že docela zdrnil. Na mah so pozabili na utrujenost, hitro so zložili prtljago, posedli kar na tračnicah v krog, od nekod je nekdo privlekel harmoniko, zateglo potegnil meh — vsi so povzeli potihno in zateglo za njim — in zopet sem začul zvoke tiste narodne danske pesmi, ki me je vso pot tako zanimala. Vlak je že potegnil, zvoki so zamrli v daljavi, mi pa smo bobnati hiteli naprej proti zarji.

Ze skoraj razkošno jutro je bilo, ko smo dospeli v Vinkovce. In spet spomini — človek pa je le čutil, da se je lani tu gradila prva mladinska proga. Na postaji sicer ni bilo tako živahno, mladine skoraj ni bilo. Zato pa so bili na postaji tovarni vagoni, polni premoga. Komaj so nehale bobneti pod kolesi kretnice, sem zopet ugledal progo proti Brckem. Po njej pa je prihajal tovarni vlak, poln premoga; prihajal je od Brčkega sem.

Beograd, 8. avgusta. Dopoldne sem uredil vse potrebno za nadaljnjo pot. Ostali del dneva sem porabil za ogled Jugoslovanske knjige, poljske čitalnice in sprehode po Beogradu. Vlak proti Pragi je odhajal šele ob pol 12 ponoči. Proti večeru sem šel na Kalemegdan, pa sem se moral kaj kmalu zaradi dežja umakniti nazaj v mesto. Večer je minil v nestrpnem pričakovanju odhoda, kajti prvič sem potoval v inozemstvo. Zato sem bil na

eni strani nestrpen in željan videti nove dežele, nove ljudi in nove kraje, na drugi strani pa mi je bila kar malo huda ločitev od domovine.

Vedel sem, da so brzovlaki precej polni; zato sem bil na beograjskem kolodvoru že ob enajstih zvečer. Skozi gosto množico ljudi sem končno le našel pravi vlak, še poprej pogledal na vagon, do kod gre, in se povzpел vanj. Komaj sem se dobro namestil, že je vstopil v kupe Dušan, ki je pretaknil že ves vlak, da bi me našel. Z Dušanom, članom redakcije »Omladine«, sva se namreč že dopoldne zmenila, da bova skupaj potovala, ker je bil on prav tako kot jaz namenjen na Festival v Prago.

Točno ob pol dvanajstih je vlak potegnil, izvili smo se lučem Beograda, pustili za seboj Zemun in utočili v toplo avgustovsko ravninsko noč.

Na poti v Prago preko Madžarske, 9. avgusta. Nikdar poprej si ne bi mislil, da bi bil v enem dnevu lahko hkrati v treh državah. Pa je le bilo tako. Zjutraj smo bili še v Jugoslaviji, dopoldne, opoldne in tja do večera na Madžarskem, ob osmih zvečer že v Bratislavi, to je na Češkoslovaškem, in okoli polnoči v Brnu. Vožnja je bila dolga, vozili smo se skoraj 18 ur brez prestanka, le štiri ure smo stali v Budimpešti in nekaj ur na mejah. Drugače pa so neprestano ropotala kolesa, vlak je ves čas bobnel naprej proti Pragi, naprej proti Pragi. —

Do Subotice sem v glavnem dremal. Spomnim se samo še Novega Sada, ker smo pri njem prečkali Donavo, ki jo bomo potem imeli vseskozi na levi strani in je sploh več ne bomo prešli.

Subotica je naša zadnja postaja proti Madžarski. Le 7 km nas je ločilo od prve madžarske postaje Kelebia. Človek se je nekam navadil novih ravninskih krajev: lepo zorana polja, v daljavah gozdovi, ki so včasih prihiteli prav do tira, vinogradi v ravnini, za človeka iz Slovenije kaj nenavaden pojav. Vendar pa sem se precej zmotil, ko sem mislil, da bo pokrajina na naši in madžarski strani enaka. Saj je končno vse skupaj ena in ista panonska ravan. Ze po prvih metrih na Madžarskem mi je padla v oči silna razlika med našo in madžarsko zemljo. Tu pri nas vse posejano, negovano, tam pa pušča, sama pušča, sem pa tja njive, zemlja pa ista kot pri nas — sivkasto bela, mivki podobna.

Ura je tekla za uro, vlak je drvel naravnost naprej proti severu. Srečevali smo redke vasi, po večini med drevjem, in — mline na veter. Vode je v ravninskih krajih malo, pa si pomagajo z močjo vetra. In zdelo se mi je, da mora biti taka Gogoljeva Ukrajina.

Bil sem že prepričan, da zlepa ne bo Budimpešte. Mikalo me je predvsem, da vidim prvič milijonsko mesto, njegove navade in njegovo življenje. Okoli enajstih smo zavozili že v predmestje Budimpešte. Povsod si lahko opazil sledove hudih borb. Ob progi razbitine vagonov, vsak mostiček porušen, strelski jarki, razbite tovarne, porušeni stanovanjski bloki, čez vse pa počasi rastoča trava...

Pol ure smo že vozili skozi predmestje, Dušan in jaz sva bila že pošteno nestrpna. Nekaj minut pred dvanajsto je končno zadnjič zasopla naša lokomotiva pod velikanskimi železobetonskimi oboki (steklo je še sedaj razbito) budimpeštanskega glavnega kolodvora.

Komaj sva spravila prtljago v shrambo in stopila na trg pred kolodvorom, že naju je obšla Budimpešta, ki se je v tistih dneh pripravljala na bodoče volitve. Na volitve so naju opozarjali lepaki, s katerimi je bil prepleten sleherni košček zidu. Na volitve so naju opominjali agit-kamioni, ki so križarili po ulicah. Na volitve so nas končno opozarjali ljudje sami, ki so bili vsi nekam bolj živahni in prizadevni.

Hudo je, če se človek na lepem znajde sredi velikega mesta, še huje pa, če ne zna jezika. Midva sva se trudila v vseh jezikih, pa nobeden ni bil pravi. Končno pa sva le z nemščino še kolikor toliko dobro prešla.

Življenje v Budimpešti je za naše razmere nenavadno drago. Cene so zelo visoke, trgovine sicer prepolne vsega, kar srce poželi, toda prazne, ker ni kupcev od nikjer. Sam ne vem, kako hitro sva potrošila tistih 50 forintov. Kosilo, razglednice — skratka, ni jih bilo.

Po Rakoczyjevi ulici sva se namenila proti Donavi. Na vsak način sva hotela videti Budim in Donavo. Rakoczyjeva cesta je ena glavnih v Budimpešti. Dolga je, saj hodiš po njej od kolodvora pa do Donave skoraj uro. In čim bliže si Donavi, tem bolj čutiš posledice vojne. Tik ob Donavi so hiše še ožgane, brez oken, podrt, razbite. Od tod je Rdeča armada, ki je prišla od romunske strani, streljala na Budim in parlament onkraj Donave, ki je danes le razvalina. Tu so mesece in mesece divjali ogorčeni boji. Vsi mostovi preko Donave leže v vodi. Eden najlepših mostov Elizabet Hid (Elizabetni most) žalostno leži s svojo orjaško konstrukcijo na dnu Donave. Če pa se ozreš na drugi breg — vse podrt, vse uničeno.

Le malo časa sva stala ob Donavi, mudilo se nama je nazaj na vlak in skoraj bi ga zamudila.

Pokrajina je postajala vse bolj domača, prihajali so hribi, obronki Karpatov in z njimi Donava. Pri Vaczu, stari prestolnici madžarskih kraljev, smo že ob njej. Vse do češkoslovaške meje gre Donava z nami. Pozno popoldne je, ko zapustimo zadnjo madžarsko obmejno postajo Szob.

Zopet začujemo slovansko, razumljivo govorico. Češkoslovaška! Večer je bil, ko smo dospeli v Bratislavo. Pol ure postanka in naprej. Zjutraj moramo biti v Pragi!

Praga, 10. avgusta. Šest ura zjutraj je, ko smo že v obljubi Prage. Potniki vstajajo in komaj čakajo, da se vlak ustavi. Sopotnik, Pražan, starejši že, nama navdušeno govori o Pragi. Z njim smo se seznanili ponoči, invalid iz majske revolucije je. Tudi Slovak, ki nama je še v Bratislavi natočil za bratstvo slovanskih narodov šilce slovaške rakije, je nestrpen. Prav tako mlad fant, oficir češkoslovaškega korpusa, ki se je od Kijeva pa do Prage tolkel za Češkoslovaško. Tudi midva sva nestrpna, nekam živahna, kljub slabo prespanim nočem in utrujenosti.

Na praškem glavnem kolodvoru, na Wilsonovih nadražjih, naju je pričakal Lozo. Pražan pa nas je vse tri povabil k sebi na zajtrk, ura je bila komaj šest, in tako smo dobili prvi stik s Prago — z mestom, ki se je uprlo Nemcem. In o tem uporu nam je pripovedoval invalid tega boja. Solze radosti in žalosti so mu polzele po licih, ko je govoril o težkih dneh okupacije in velikih dneh upora. Ob slovesu pa je dal vsakemu za spomin srebrni kovance za 10 kron. In pozneje smo se še videli, videli pa se gotovo še bomo.

Prva najina skrb z Dušanom je bila dobiti sobo in nekam spraviti prtljago. Upravičeno sva je bila že sita, kajti na treh mejah »kufre gor, kufre dol!« nama je že resnično presedalo.

Ker v hotelu »Michail«, kjer so stanovali sami Jugoslovani, ni bilo prostora, sva se preselila streljaj višje v hotel »Graf«.

Poiskal sem Izioka in Petra. V avtomatu »Krona« na Vaclavskih namjestih smo srečali Borisa iz Ljubljane. Malo nezaupno nas je gledal, zvezda na naši jugoslovanski zastavi je bila namreč bolj majhna. Pa se je le ojunčil in vprašal, če smo Jugoslovani. »Nisem takoj videl zvezde,« je pozneje dejal, »pa sem mislil, da ste morda kakšni »kraljevski« Jugoslovani.« Vsi smo se pri srčno smejali in jaz sem ga takoj vprašal, kje je gostilna pri Flecku. Boris se je začel glasno smejati. Iztok in Peter sta radovedno gledala in poslušala moje vprašanje in Borisov smeh kot odgovor. Pa je bilo kmalu pojasnjeno.

Že v Ljubljani, ko sem odhajal v Prago, so mi vsi Slovenci, ki so bili v Pragi, naročali, naj ne pozabim obiskati gostilne in pivovarne pri »Flecku«. »Potem sploh v Pragi nisi bil tam.« In res, ko sem se vrnil v Ljubljano, me je vsakdo najprej vprašal, če sem bil pri Flecku. In tako sem očuval staro slovensko tradicijo.

Boris nas je varno in hitro pripeljal tja. Gostilna pri Flecku je ena najstarejših v Pragi. Skoraj pet stoletij je stara.

Pošteno sem bil utrujen, popoldne sem se nameraval malo naspiti, pa vseeno nisem zdržal. Gnalo me je ven. Praga me je vabila. Človek je že pač tak, ob velikih doživetjih pozabi celo na utrujenost, na spanje, na kosilo. Tako je bilo tudi z menoj.

*

Smichov, znana praška četrt, če že po drugem ne, pa po znamenitem smichovskem pivu, leži pod Petřinom. In mi smo se tisto popoldne namerili na Petřin, ki pomeni Pražanom isto kar nam Ljubljancem Rožnik. Z žičnico smo se iz Smichova povzpeli na Petřin, potem pa preko dve sto stopnic na visoki, 60metrski razgledni stolp, ki je bil postavljen o priliki svetovne razstave v Pragi že pred desetletji. Razgledni stolp je kot miniaturna Eiffelovega v Parizu. Malo naporna je bila pot na stolp, dvigalo je bilo namreč pokvarjeno, zato pa je bil trud kaj dobro poplačan s čudovitim razgledom. Praga je ležala pred teboj kot na dlani. Višino si že pošteno čutil, kajti stolp se je v vetru kar pošteno majal. Praga je ležala pod nami vsa v soncu, ki je že oddaljenejšo pokrajino barvalo z zlatožolto barvo. Videli sem, da ni prazna beseda — zlata Praga — tu, desno, skoraj čisto pod nami Hradčany, srebrni pas Vltave, in daleč tja, do koder sega pogled, mesto s tisoči stolpov, saj pravijo Pragi tudi mesto stolpov. Obzorje je žarelo v lahni vijoličasti barvi in šele tam nekje si ugledal prve pasove gozdov.

»Vidiš,« me je opozoril Boris, in pokazal na daljni pas gozdov, »do tam ni nič manj kot dvajset kilometrov.« Velika je, široka je Praga.

Ves Petřin je porasel s kostanji. Kako lepo mora biti šele tu, ko so vsi kostanji v cvetju. In gotovo sta ta pogled in karakterističnost Prage dali povod sovjetskemu pisatelju Konstantinu Simonovu, da je dal svoji igri o Češkoslovaški naslov »Pod praškimi kostanji«.

Kdor je bil končno na Petřinu, si mora poleg stolpa ogledati tudi zrcalno dvorano. O njej sem čul že v Ljubljani. Še prej smo se v restavraciji malo okrepčali. Paviljon z zrcalno dvorano leži skoraj pod razglednim stolpom. Plačali smo in vstopili.

Sama zrcala vsepovsod. — Res je bila nevarnost, da se zgubiš v tem labirintu. Veselo smo se smejali, če je kdo hotel naprej, pa se je zaletel v zrcalo. Ko smo se izmuzli iz labirinta, nas je v sosednji sobi že čakalo drugo presenečenje. — Predstavljajte si temno, s črno tkanino prevlečeno sobo, tla malo nagnjena navzdol, na steni pa mogočna slika bitke Čehov s Švedi na Karlovem mostu leta 1684. Slika sta narisala brata Libscher, toda tako plastično, da človek ostrmi in je prepričan, da vidi pred seboj resnični prizor bitke.

*

Pozno popoldne je že bilo, ko smo se še pričakali, kam pojdemo zdaj. Ene je vleklo na Hradčane, druge na Vyšehrad, jaz pa sem srečal Miro in sem ostal na Petřinu. Kako so se naši pozneje zmenili, ne vem, jaz pa sem se z Miro in še z dvema njenima prijateljicama rajši malo sprehajal po Petřinu in menili smo se o vsem mogočem: o češki poeziji, o Pragi, o festivalu. Mira je predlagala, naj gremo na Vystavište, kjer je bil tisti dan zaključek tretjega tedna festivala, in obenem pričetek četrtega, zadnjega tedna.

S tramvajem smo se odpeljali na Vystavište (tu se je vršila pred nekaj desetletji svetovna razstava, v onih dneh pa so tam odprli razstavo demokratične mladine sveta). Živahno je bilo na Vystavištu, na tisoče Pražanov je prihitelo, da skupaj z mladino vsega sveta proslave zaključek tretjega tedna festivala. Kar utonil sem v tej pisani množici mladih ljudi. Končno pa sem našel naš pevski zbor Ivo Lola Ribar in se mu kar priključil. Veselo je bilo svidenje z Nusretom, ki je vodil zbor.

Mrak je že padal, ko so zbranim mladinskim kulturnim ekipam pričeli podeljevati nagrade. Nepopisno navdušenje je prevzelo vse, ko je jugoslovanski pevski zbor Iva Lole-Ribarja prejel prvo nagrado med zbori, ki

so nastopili na festivalu, dasi je imel resnega tekmeca v bolgarskem mladinskem zboru. S tem je bil tretji teden festivala zaključen, pričel se je četrti, zadnji teden.

*

Pravkar sem zavil iz Sokolske ulice v Žitno — evo Iztoka. Prav njega sem nameraval poiskati v hotelu „Michail“. »Ali greš z nami v Plzen. Tja gremo z našimi solisti in kulturno brigado,« me je vprašal Iztok. Seveda sem bil koj za to. Počakati smo morali še našo operno pevko Vilmo Bukovčevno, potem pa smo jo skupaj ubrali v bližnjo gostilno na kosilo. Bila nas je kaj pisana družba, seveda sami Jugoslovani. Iz naše opere sta bila tu Ladko Korošec, ki je prejel za svoje uspehe in nastope diplomu, in Vilma Bukovčeva. Bil je tu violinist Petar Toškov, pianist Zdenko Marasovič, pevec zagrebške opere Jeronim Zunec, pianistka Stanka Vrinjanin.

*

Kulturna brigada Samac—Sarajevo se je nastanila v Masarykovem koleju. Ko smo prispeli pred kolej, Iztok je bil namreč vodja potovanja, nas je brigada že pričakovala. Tudi štirje kamioni so bili narejeni, okrašeni z našimi in češkoslovaškimi zastavami. Ura je bila okoli pol dveh, ko smo krenili. Preden pa se je brigada povzpela na kamione, je bil še zbor brigade, komandirji so prešteli svoje ljudi, raportirali komandantu, padala so povelja — kot na progi. Mimoidoči Pražani so se rado vedno ustavljali in gledali te mlade ljudi, disciplinirano postrojene, vse enako oblečene v modre kombinezone, z veliko značko graditeljev Samac—Sarajevo na levem rokavu in s titovkami na glavah. Tudi zame je bilo to majhno doživetje, ko sem gledal te mlade fante in dekleta, polne zdravja, mladosti in moči, ožgane od sonca — bil je košček naše mlade domovine.

Z Iztokom sva se povzpela na zadnji kamion. Na prednjem kamionu so razvili našo zastavo, povelje je padlo »da se čuje pesem« in po praških ulicah je zagrmela pesem graditeljev proge »Zaboravit nečemo«.

Po polurni vožnji smo pustili za seboj Prago in krenili skoraj točno proti jugu. Radoveden sem opazoval pokrajino okoli sebe. Cesta, po kateri smo vozili, je bila ko z ravnilom potegnjena, gladka, asfaltirana. Vsa srednja Češka je podobna naši Dolenjski, le da so hribočki bolj položni, prav za prav hribočkov ni, le sila položne vzpetine. Ob cesti pa, kot ob vseh cestah na Češkoslovaškem, sadno drevje. Presenečala me je tudi izredna civiliziranost pokrajine same. Vsa je bila preprežena z ravnimi, asfaltiranimi cestami, železniškimi progami, po katerih je zdaj zdrvel brzovlak, zdaj motorni vlak, zdaj električni. Električni daljnovodi so križali polja, ki so bila vsa zasajena v glavnem s sladkorno peso. Od časa do časa smo drveli skozi vasi, ki so zelo našim podobne, videli pa smo tudi veliko majhnih in večjih tovarnih. Rek je bolj malo, prav tako tudi gozdov. Čim bolj pa smo se bližali Plznu, tem bolj so nam prihajali naproti višji hribovi in cesta je tudi bolj peljala skozi gozdove.

Plzen leži v globeli. Ko smo z vzpetine nad Plznom zagledali mesto samo, smo šele začutili, kakšno industrijsko mesto je Plzen. Morje tovarniških dimnikov in tovarniških zgradb, večer črnkast dim nad njimi — to je Plzen, kjer je največja češkoslovaška industrija, kjer

so velikanski Škodovi zavodi in svetovno znane pivovarne. Občutek sem imel, ko da je mesto Plzen prav za prav ena sama tovarna.

Še četrte ure vožnje in že smo se dotaknili predmestij Plzna. Potem pa smo po cestah, ob katerih so nas na obeh straneh spremljale tovarne, zavozili nekako ob pol štirih popoldne v središče mesta in se ustavili pred glasbenim domom, kjer je imela brigada zvečer svoj kulturni nastop.

Takoj ob prihodu smo še bolj začutili, da je Plzen izrazito delavsko mesto. Že sprejem sam je bil tako tople, prijateljski in bratski. V imenu mesta Plzna nas je pozdravil književnik Josef Bouzek. Brigada se je takoj po prihodu spet vojaško formirala in prebivalcem Plzna, ki so nas prišli sprejeti, zapela pesem »Zaboravit nečemo«, ki je, lahko rečem, postala borbeno pesem vse demokratične mladine sveta, saj sem jo na festivalu čul, ko so jo peli Angleži, Danci, Romuni, Tržčani, Švedi...

*

Zvečer je bil nastop. Z nekaj Slovenci, ki so bili tudi v brigadi, smo še malo pogledali po mestu, občudovali glavni trg z mogočeno katedralo na sredi, kjer so se križali vsi stili od gotskega do baroka. Hiše okoli trga, na trg je gledalo samo ozko pročelje, so bile stare, v vseh stilih in vsaka zase je imela svojo zgodovinsko vrednost.

Prebivalci Plzna so do zadnjega kotička napolnili največje dvorano v Plznu — Glasbeni dom. Pevski zbor brigade, kiga je vodil dirigent Nikola Zanetič, je ob pričetku zapel Devčičevo »Dižimo brigade« in Dikličevo »Uz Tita i Staljina«. Sam sem sedel v parterju, z menoj pa skupina naših mladih vajencev, ki se uče v Škodovih tovarnah. In ves čas sem jih moral miriti, posebno svojega levega soseda, petnajstletnega Nišljijo, ki je bil tako prevzet, da je ves čas glasno pel skupaj z našimi na odru.

Naši solisti so izvajali: Chopena, Gotovca, Čajkovskega, Lhotko, Vilma Bukovčeva pa je zapela tudi dve naši slovenski: »Škrjanček poje« in »Pridi Gorenjc«.

Največ uspeha pa je pri poslušalcih žela brigadirka Nola Rodanovičeva, ki je s svojim strastnim južnaškim glasom pretresljivo odpela nekaj srbskih narodnih pesmi. Ob njih je celo moj levi sosedi utihnil, in ko sem ga pogledal v oči, sem videl, da ga je popolnoma prevzela pesem domačih krajev.

Tudi Mile Marjanovič, ki je na harmoniki zaigral venček narodnih pesmi, je moral ob burnem ploskanju publike venček večkrat ponoviti.

Prireditve je zaključila folklorna grupa brigade z narodnimi plesi. Ko je zastor padel, je publika burno ploskala, zavesa se je zopet dvignila in brigada je na odru še enkrat zapela pesem s proge »Zaboravit nečemo«. To je bil vrhunec tega večera, ki se je razvil v veličastno manifestacijo bratstva češkega in jugoslovanskih narodov. Mi smo vzklikali Benešu in Gottwaldu, Čehi pa Titu in novi Jugoslaviji.

*

Nekaj čez polnoč je že bilo, ko smo krenili nazaj v Prago. Tiho smo brzeli proti Pragi, z Iztokom sva se ves čas pogovarjala in menila o vtisih tega dne. Svitalo se je že, ko smo dospeli v Prago.

MEDNARODNI POLITIČNI PREGLED

Ko prebira preprost zemljan pestre in tolikrat razburljive novice iz mednarodnega življenja, išče pred vsem drugim odgovora na eno vprašanje: Kaj je s po-vojnimi mirom?

Bo vzdržal v tem razburkanem svetu? Bo preprič s sveta pregnan, kot poje in upa naš pesnik?

Tako izpraševanje svetovnega položaja je na vitez sila preprosto, pa vendar edino pravilno. Povsem razumljivo je. Spomini na prestano vojno gorje so še mladi in živi, skeleči. Prebolevamo jih v želji in z voljo, da ne dopustimo nobene druge vojne več.

Zato je dandanes zunanja politika miroljubnemu in naprednemu človeštvu isto kot borba za mir in odpor proti temnim silam, ki znova razpihujejo vojni požar.

Dobri dve leti miru sta za nami. Dvoje let nevidnega obnavljanja domovine in velikih nalog petletnega plana. Tako nehoti pozabljamo, da drugod po svetu miru prav za prav še vedno ni. Ne moremo se prav živeti v to, da pomenijo tiste vsakdanje novice o državljanskih vojnah, borbah v kolonijah, o nemirih in množičnih pokolih — kri, ogenj in smrt.

Vstrie s temi novicami gredo tesnoba poročila o težkih sporih in nesoglasjih na mednarodnih konferencah. Po kapitalističnem tisku in radiu se prehitujejo zopet pretnje, ki nas na moč spominjajo nekdanjih iz Berlina in Rima. Atomskim grožnjam in odkritim pozivom se pridružujejo čedalje ostrejši napadi na temelje mednarodnega sodelovanja. V »mrzli vojni« padajo neodvisne, nekdanj mogočne države — tiho in brez strela — pod nov, dolarski jarem.

Z eno besedo: novice, da bi zapadel človek v najbolj temen pesimizem, ko ga ne bi bodrile na drugi strani rast moči notranjih in zunanjih sil, napredek in ofenziva miroljubnih sil s Sovjetsko zvezo na čelu, na kateri se z letošnjim letom že trideset let brezuspešno razbijajo viharji miru in napredka sovražnih sil.

Zato se danes oči vsega naprednega sveta obračajo na Moskvo, kjer je pred skoraj dvajsetimi leti na japonsko grožnjo padla mogočna in ponosna beseda:

»V Evropi je mnogo prestolnic, kjer bi vaš preteči govor uspel, vendar Moskva ne spada med take prestolnice.«

V državah ljudskih demokratič se krepijo ljudska oblast, obnova in načrtno gospodarstvo, ki jih bo obvarovalo pred težavami in krizami, ki že razsajajo po kapitalističnem svetu.

Rastejo tudi odporne sile znotraj kapitalističnega sveta, borbenost in samozavest kolonialnih narodov. Tudi notranja nasprotja in nepremostljive težave v imperialističnem taboru samem nas krepijo v upanju, da bo mir močnejši, da bo pravica slej ko prej zavladala po vsem svetu.

Za to pa ni dovolj samo miroljubna volja. Proti nasprotniku, ki priznava edino volčji zakon močnejšega, je treba zbrati vse sile in jih organizirati v borbene vrste. »Imperializem gre tja, kjer ne naleti na velik odpor« — tako nas uči maršal Tito.

Vzdigniti v čim večji meri ta odpor, voditi neizprosno borbo za mir — to je prva in glavna naloga naše zunanje politike.

In njej je posvečen tudi ta pregled mednarodnega položaja.

I.

Preden se spustimo v podrobnejše pregledovanje mednarodnih dogodkov preteklega leta, moramo poiskati nekaj zvez in odgovorov na temeljna vprašanja mednarodnega življenja.

Pojasniti moramo predvsem vprašanje, kje tiči vzrok mednarodnih nasprotij, ki ne dajo svetu, da bi se mirno posvetil obnovi.

Tu moramo najprej ugotoviti, da se ta nasprotja niso pojavila šele v povojnih letih, temveč da so že stara reza izvora.

Kadar govorimo o vojni zaveznikov proti fašizmu, ne smemo pozabiti, da je prišel fašizem do oblasti s pomočjo mednarodne reakcije. Vse do izbruha druge svetovne vojne je bilo s fašizmom »vse v redu«. Zapadni imperialisti so mu dajali koncesijo za koncesijo in komaj nekaj mesecev pred napadom na Francijo so pisali francoski imperialisti še veselo: »Bodimo veseli, gospod Hitler misli na Ukrajino!«

Da se je fašistični pes utrgal z verige in popadel najprej svoje gospodarje, tega še v sanjah niso pričakovali.

Bili so dobesedno primorani v vojno proti njemu. Da jih ta nepričakovani obrat ni niti malo spremenil, — o tem beremo lepo v deklaraciji, ki je bila sprejeta na posvetovanju predstavnikov nekaterih evropskih komunističnih partij meseca septembra 1947 na Poljskem, ki pravi med drugim:

»Med vojno so šle zaveznice skupaj v vojno proti Nemčiji in Japonski in bile so en tabor. Toda v taboru zaveznikov je bila že med vojno razlika tako pri določanju ciljev vojne, kakor tudi nalog povojne ureditve sveta. Sovjetska zveza in demokratične države so smatrale za osnovne cilje v Evropi likvidacijo fašizma in preprečenje možnosti nove agresije Nemčije, ustvaritev vsestranskega, trajnega sodelovanja evropskih narodov. Združene države Amerike in sporazumno z njimi Anglija so si postavljale v vojni drug cilj — osvoboditev od konkurentov na tržiščih (Nemčija, Japonska) in okrepitev svojega dominantnega položaja. Ta razlika pri določanju ciljev vojne in nalog povojne ureditve se je začela v povojnem obdobju poglobljati. Formirali sta se dve nasprotujoči si politični liniji. Na enem tečaju politika ZSSR in demokratičnih dežel, usmerjena na izpodkopavanje imperializma in okrepitev demokracije, na drugem tečaju pa politika ZDA in Anglije, usmerjena na krepitev imperializma in zadušitev demokracije.«

K tem besedam je težko kaj dostaviti.

Današnja nasprotja imajo torej že prav stare korenine. Stare so, kot je star imperializem. V povojnih letih je odvrnil samo krinko. Danes oznanja svoj apetit brez prikrivanja in na ves glas. Seveda še vedno s poplavo lepih besed o »štirih svobodah«, svetovnem miru in sodelovanju, pri katerih pa vsak razgledan človek, tudi brez slovarja, hitro sprevidi, da gre pri svobodah samo za eno, — njihovo, neomejeno, — pri svetovnem miru za »ameriški mir«, pri sodelovanju pa za poslušno vzdigovanje rok v glasovalnem stroju.

Da jim tudi ne zmanjkajo parole borbe proti komunizmu, je jasno. Toda vse to je umetna megla, ki jo je popolnoma kompromitiral že Hitler.

Generalisim Stalin je v razgovoru s Stassenom odločno naglasil, da nasprotni gospodarski sistemi ne izključujejo sodelovanja. »Možnost sodelovanja je vedno, želje po sodelovanju pa ni vedno.«

Sovjetska zveza je v teku svojega 30letnega obstoja preživela že celo kopico antikomunističnih in antisovjetskih doktrin, blokov, paktov na osi in brez osi, — pa so vse prešle, Sovjetska zveza pa je ostala.

II.

Ker je dandanes nesporni kolovodja mednarodne reakcije in borbe proti miru ameriški imperializem, se moramo v prvi vrsti pomuditi pri njem in si pojasniti vzroke, ki ga ženejo na to nevarno in krvavo pot.

Združene države Amerike (ZDA) so izšle iz te vojne z ogromnimi dobički. Njeni kapitalistični vladarji so zaslužili v petih vojnih letih okroglo 52 milijard dolarjev. Vojne potrebe so silno povečale proizvodnjo, ki vrhu vsega ni utrpela niti najmanjše vojne škode.

ZDA so se okrepile tudi vojaško ter zasedle — predvsem na račun britanskega imperija — kopico vojaških baz po vsem svetu, zgradile močno zračno in morskoto floto ter na koncu koncev izdelale prvo atomsko bombo. Znebile so se nevarnih konkurentov — Nemčije in Japonske — britanskega tekmeca pa pahnile v položaj drugorazredne sile. V zakladnici Fort Knox so nakopile dve tretjini svetovnih zaloz zlata.

Skratka: dokazale so, da je vojna dejansko najbolj donosen posel za imperialiste.

Tako so ostale v povojnem, razdejanem in onemoglem svetu edina kapitalistična država, ki je lahko dobavljala ogromne količine živil, strojev, industrijskih proizvodov in — denarna posojila.

Na to povojno konjunkturo so se ameriški monopolisti že med vojno temeljito pripravili. Investirali so samo v tisto industrijo, ki se je dala spremeniti hitro v mirnodobsko, medtem ko je morala vojne tovarne graditi vlada, kar pomeni — ameriški davkoplačevalci.

Dejansko — v prvem povojnem času je res kazalo, da se jim pripravlja »business«, kot ga še niso doživeli. Ogromno povpraševanje doma, še večje potrebe v inozemstvu — vse kot po naročilu.

V letu 1947 pa jim je že močno uplahnila samozavest. Visoke cene so hitro izčrpale domače, medvojne prihranke. Samo v maju 1947 so morali najeti ameriški potrošniki nad 10 milijard dolarjev posojila, da so zmogli nakup »nebotično« dragih živil in drugega potrošnega blaga.

Zadnje statistike že kažejo, da se domače zaloge nevarno kopičijo, še posebej v trgovini na drobno. Z eno besedo: notranja kupna moč stalno pada.

Tudi v mednarodni trgovini so nastopili že težki časi. Po kapitalističnem svetu se plazi huda pošast — »dolarska lakota«. Države, katere napade, zbolijo na nevarni bolezni — »dolarski krizi«.

V čem so vzroki in simptomi te nove bolezni?

Ogromna ameriška industrija mora izvažati. V letu 1946 je tvoril ameriški izvoz že nad 40 % svetovne trgovine.

Tudi potreba po ameriškem blagu je ogromna. Vendar tu se začena krizi in težave. Ameriško blago je treba plačati. S čim?

Amerika veliko prodaja, malo pa kupuje. Industrij-skega blaga producira sama dovolj, potrebuje torej kvečjemu surovine.

Tu se začena nesreče industrijskih držav, kot sta na primer Anglija in Francija. Čim sta stopile v »dolarski začarani krog«, je šlo nezdružljivo navzdol.

Kupujeta v Ameriki, v katero pa ne moreta izvažati svojih industrijskih izdelkov, ker jih ima Amerika sama preveč. Ameriške nakupe morata torej plačati z dolarji. Dolarji so pa danes velika redkost in lepega dne dolarjev ni več. Potem je treba v Ameriko po dolarsko posojilo.

To pot je šla Anglija. Leta 1946 je dobila skoraj 4 milijarde posojila, s katerim je upala premostiti povojne težave do nekako leta 1951. Septembra leta 1947 pa so Angleži ugotovili, da so posojilo že izčrpali. Šlo je ogromno posojilo, Anglija pa ni popravila niti malo svojega gospodarskega položaja. Iz povojnih težav je padla v »dolarsko krizo«. Iz te je ne more rešiti niti novo posojilo, — za katero se, kakor vse kaže, že pogaja, niti Marshallov načrt, — kajti bistvo te krize je v tem, da sta ZDA in Anglija gospodarska tekmeča, ki se ne dopolnjujeta.

Do istega zaključka nas pripelje tudi »dolarska kriza« v Franciji. V prvem polletju leta 1947 je Francija uvozila iz ZDA 14krat več blaga, kot ga je v nje izvozila. Tako je tudi njenih dolarjev konec.

Obema državam danes ne kaže drugo kot omejevanje uvoza iz ZDA. To so storile tudi južnoameriške države, Mehika in celo bogata Kanada.

Vidimo torej, da so ameriški monopolisti trčili na težke zapreke. Pred njimi stojijo skoraj nerešljiva vprašanja: kako se ogniti krizi, kako vzdržati ogromni industrijski aparat pri življenju, kako spraviti v promet produkcijo letne vrednosti 200 milijard dolarjev, kako jih prodati, komu, kako izvoziti?

Izvajanje na kredit je ameriškim monopolistom pretevegano. Evropa gre na levo, po kolonijah vre, hudo-urnik zgodovine bo slej ko prej podrli dolarske jezove, — skratka v take investicije ameriški bankirji ne gredo.

Izbrali so si manj kočljivo pot: Marshallov načrt. Smisel tega načrta je v tem, da bi izvoz ameriške industrije kreditirala ameriška država z državnimi posojili. Tako posojilo ubije dve muhi na mah: ukloni s pota »neodvisnost« posojilojemalca, naredi iz njega neko vrsto »Filipinov«, odpre široko njegovo tržišče in omogoča hkrati diktiranje cen, pobiranje debelih profitov — vse

na riziko države, — kar pomeni spet — ameriških davkoplačevalcev.

Seveda tudi Marshallov načrt ne bo pregnal oblakov, ki se zbirajo nad ameriškimi monopoli. Dal bo ameriški industriji kakih 5 do 6 milijard letnih naročil, kar pa je malo, če pomislimo, da znaša celotna ameriška proizvodnja letno okrog 200 milijard dolarjev.

Ta načrt bi torej kvečjemu — in v najboljšem primeru — odložil nastop krize, — kot meni Henry Wallace.

Po sodbi drugih ameriških strokovnjakov niti tega cilja ne more doseči, zato priporočajo hkrati zelo povečano oboroževanje.

To ameriški imperialisti že dejansko izvajajo. V budžetskem letu 1946/47 je povečala ameriška vlada — predvsem zaradi oborožitvenega programa — državne izdatke na 41 in pol milijarde dolarjev. Kako velika vsota je to, spoznamo, če pomislimo, da je v petih predvojnih letih izdala samo 39 milijard 800 milijonov. Torej v petih predvojnih letih okrog 2 milijardi dolarjev manj, kot zdaj v enem povojnem.

To veliko oboroževanje je torej v tesni zvezi z gospodarskimi zadregami ameriških imperialistov, seveda pa tudi izraz tistih tendenc imperializma, ki skušajo omajati z vojnimi pretnjami tiste ljudi in države »slabih živcev«, ki se sicer še obotavljajo pred njihovimi »doktrinami« in načrti.

Te tendence pridejo do izraza tudi v očitni militarizaciji ameriške politike. Glavna zunanje-politična in notranje-politična mesta si delijo v ZDA generali in bankirji.

Znani kip Svobode je že zdavnaj zamenjal baklo z mečem!

Za meč pa je potrebna tudi roka, ki ga bo vihtela. Tu so pa novi krizi in težave ameriških imperialistov.

Delovni ljudje nočejo vojne in prav nič ne kaže, da bi bilo v ZDA drugače. Odpor znotraj Amerike, ki se zbira okrog bivšega podpredsednika ZDA Henryja Wallaceja, to jasno dokazuje. Od tod tudi vse večji pritisk imperialistov v notranji ameriški politiki.

Ostra protidelavska zakonodaja, podvigi proslulega odbora za pobijanje protiameriške dejavnosti, preiskovanje lojalnosti ameriških državnih uradnikov, netenje rasne mržnje in kopica drugih ukrepov — nazorno pripovedujejo, kako stoji stvar s »štirimi svobodami« znotraj Amerike.

To so prvi koraki ameriškega fašizma. Ta trditev nikakor ni pretirana. Spomnimo se na besede tov. Kardelja, namreč da je še vedno »živ sistem, ki v določenih pogojih neizbežno poraja fašizem«. Kadar zmanjka monopolističnim kapitalistom parlamentarnih argumentov, odvežejo Hitlerje, Mussolinije ali kakor se že pišejo in jih spustijo nad ljudstvo, da mu zaprejo usta in zvežejo roke.

Ameriško delovno ljudstvo čakajo resni časi in velike borbe.

Mi pa zaključimo ta razmišljanja z besedami tovariša Višinskega:

»Iz vsega tega je razvidno, da so glavni pobudniki propagande in hujskanja na novo vojno ameriški reakcionarni krogi, ki računajo samo s svojimi koristoljubnimi interesi in ki so pripravljeni za te interese pahiti človeštvo v novo vojno.«

Pogledali smo si jih od blizu. Precenili smo na kratko njihove »šanse« in slabosti.

Zdaj bomo pa zasledovali, kako je potekala v preteklem letu borba z njimi, s kakimi uspehi in s kakimi perspektivami za novo leto.

III.

Najpreglednejši potek o mednarodnem dogajanju nam dajejo gotovo mednarodna zborovanja in posveti, ki so živ barometer mednarodne situacije.

Katera glavna vprašanja so se obravnavala na njih?

Med najvažnejša, naravnost usodna, bomo uvrstili vsekakor tista o reviziji, spreminjanju temeljnih načel Organizacije Združenih Narodov (OZN). Tovrstne predloge so prinašali na dan ZDA, Velika Britanija in drugi dolarski sateliti.

Cilj, ki ga zasledujejo ti poskusi revizije, je popolnoma jasen. Naperjena je predvsem proti pravici »veta«, to je tisti pravici, ki daje vsaki od petih stalnih članic

Varnostnega sveta moč, da odkloni sklep, s katerim se ne strinja. Za pravico »veta« je velika misel, da samo soglasje petih velikih sil jamči miren in ploden razvoj mednarodnih odnosov.

Zato je borba proti »vetu« borba proti mednarodnemu sodelovanju in sporazumevanju. Vodijo jo pa tiste sile, ki bi hotele narediti iz OZN orožje svoje politike, iz Varnostnega sveta pa tak glasovalni stroj, kot je postala na žalost že Generalna skupščina.

Nasprotniki »veta« te svoje želje skrivajo za trditvijo, češ da Sovjetska zveza izrablja to pravico. Zato si pogledimo tudi nekaj primerov, v katerih se je je poslužila.

V »grškem vprašanju« je Sovjetska zveza z »vetom« preprečila sprejem ameriške resolucije, ki bi hotela naprtniti krivdo za državljansko vojno severnim sosedam, hkrati pa ustanoviti stalno obmejno komisijo, ki bi dala ZDA pravico, da bi se vmešavale v naše razmere, kot so to vajene kje v Panami ali Nikaragui. Z »vetom« je podprla Sovjetska zveza pravično zahtevo odstranitve angleških čet iz Egipta. Z »vetom« se je protivila sprejemu fašistične Portugalske v OZN, prav tako pa krivici, da bi bile sprejete v OZN samo Italija in Finska, ne pa tudi Bolgarija, Romunija in Madžarska.

Vprašanje »veta« je vnovič postavljeno na dnevni red letošnjega zasedanja, dasi ga je zavrnila že Generalna skupščina v letu 1946.

Naslednje pomembno vprašanje, pri katerem so nesoglasja prav tako velika, je vprašanje razorožitve in prepovedi izdelave in uporabe atomskega orožja. V teh za vse človeštvo tako usodepolnih vprašanjih ni še prišlo do sporazuma kljub priporočilom Generalne skupščine OZN, sprejetih na predlog Sovjetske zveze, po izključni krivdi Amerike in Velike Britanije. Videli smo že, kako so pričele ZDA z orjaškim vojnim budžetom tekmo v oboroževanju.

Vojni budžet ZDA za leto 1947/48 je osemkrat večji od njenega predvojnega.

Sovjetska zveza je predlagala učinkovite sklepe za prepoved atomskega orožja: 1. absolutno prepoved njegove uporabe; 2. uničenje vseh zalog in prepoved nadaljnjega izdelovanja in 3. ustanovitve organa mednarodne kontrole nad proizvodnjo atomske energije, v katerem bi imeli vsi člani enake pravice in ki ne bi kršila suverenosti držav.

Uresničenje teh sklepov, za katere so izjavili tudi angleški učenjaki za atomsko energijo, da edini lahko preprečijo zločinsko zlorabo atomske energije za množično uničevanje, — je neizpolnjeno, ker se jim je uprla Amerika. Amerika noče uničiti svojih zalog atomske bombe, niti se odpovedati monopolu, ki ga še ima v proizvodnji.

Na predlog sovjetske delegacije bo tudi o tem vprašanju sklepala Generalna skupščina OZN oktobra 1947. S kakim uspehom, boste verjetno že vedeli, ko vam bodo prišle pred oči te vrstice.

Med najpomembnejšimi vprašanji, ki se tiče še prav posebno nas, je tudi grško vprašanje.

Bistvo tega vprašanja je točno označil šef ukrajinske delegacije Manuilevski: Iz Grčije hočejo narediti vojni hujskači ognjišče nemira in spopadov na Balkanu. Iz nje ven se hočejo učvrstiti na Sredozemskem morju (— za katero, kot je rekel duhovito nek zapadni novinar, naj Rusi verujejo, da je ustvarjeno od ljubega boga samo za to, da bi se po njem prepeljavale ameriške in angleške ladje! —) s ciljem, prodreti naprej na Bližnji in Srednji vzhod ter zavzeti tak vojaški položaj, ki bi ogrožal Sovjetsko zvezo.

Resnico te trditve je potrdil tudi že navedeni W. Lipmann, ki je cinično zapisal: »Nismo si izbrali Grčije in Turčije zategadelj, ker bi jim bila mogoče prav posebno potrebna pomoč, temveč zato, ker predstavljajo vojaška vrata v Crno morje in srce Sovjetske zveze.«

Te odkrite besede znanega ameriškega novinarja povedo vse, kar je treba vedeti o »Trumanovi doktrini«.

V »grško vprašanje« se vpletajo številne imperialistične silnice in je v malem prava podoba velikega sveta. Sem sega zgodba o likvidaciji političnih in vojaških postojank britanskega imperija, ki so jih prevzele sedaj ZDA. Angleži so v Grčiji ostali le še žandarji v ameriški službi in na svoje stroške. — Sem sega tudi zgodba

o petroleju v Iranu, Iraku in Saudski Arabiji, okoli katerih kopičijo ZDA stražarnice, med njimi tudi grško in turško. Kot znano, je pogodba o nafti med ZDA in Vel. Britanijo napravila konec monopolu Angležev nad iranskim petrolejem. Distribucija tega petroleja je prešla v ameriške roke.

To je pravo ozadje »grškega vprašanja«, vse drugo je samo ilustracija, ki si jo lahko hitro razložimo.

Vpričo tako umazane imperialistične igre, postane junaška in uspešna broba grške demokratične armade še večjega občudovanja in spoštovanja vredna. Vsemu intenziviranju navkljub, vsem »doktrinam«, pošiljkam orožja in domarjev, kopici ameriških in angleških svetovalcev, angleškim okupacijskim četam in ameriškim vojaškim strokovnjakom, — grško osvobodilno gibanje pod vodstvom generala Markosa postaja z dneva v dan mogočnejše. Na vse odkritejše ameriško vmešavanje je prišel odgovor, ki je spravil mednarodno reakcijo v največji bes: proglasitev Grčije za neodvisno republiko!

Ti klavni neuspehi so pripravili prezidenta ZDA Trumana, da je za monarhofašistom Tsaldarisom obtožil po oguljenem receptu: Primate tatu!, Jugoslavijo, Bolgarijo in Albanijo, češ da one podpirajo grške partizane, da so one vzrok državljanske vojne v Grčiji. S tem brezmejnem cinizmom je mislil ameriški prezident, da je zakril pred svetovno javnostjo prevzem »grškega businessa« od Angležev, obenem pa je hotel vplivati na sklepe anketne komisije, ki jo je poslal Varnostni svet, da raziže zadeve v Grčiji.

Ni čuda, da je večina članov anketne komisije nato dejansko z vsemi močmi preprečevala objektivno preiskavo. O teh rečeh je bilo v našem tisku že toliko pisanja, da sinjene žalostne kot smešne zgodbe lahko mirno prihranimo. Govori Višinskega, dr. Simića, dr. Bemberja, dr. Vilfana, Djerde in drugih so raztrgali majavo zgradbo poročila večine članov anketne komisije, da ni ostal kamen na kamnu.

Kako je z grško neodvisnostjo, ki naj bi jo ogražali severni sosedje, nazorno kaže sestavljanje vlade Sofulisa v ameriškem veleposlaništvu v Atenah. Ta politikan, ki je še dan prej divje napadal pokvarjeno, iz izdajalcev sestavljeno vlado in brezobzirno vmešavanje Amerikancev in Angležev, — se je čez noč spremenil in postal Tsaldaris št. 2.

Ko pišem te vrste, še tečejo razprave v New Yorku. Sovjetska in naša delegacija sta iznesli obširen in dokumentiran material, ki je ovrgel ameriške »obtožbe« — za njima pa tudi delegacije Poljske in drugih demokratičnih držav — pokazal kot vzrok državljanske vojne v Grčiji monarhofašistični teror in vedno večje vmešavanje ZDA in Vel. Britanije.

Ta material je bil tako prepričevalen, da je delegat ZDA spremenil svojo taktiko, odstopil od obtožb in vztrajal le na ustanovitvi stalne obmejne komisije. Tozadevno je bil v političnem komiteju ameriški predlog sprejet. Sovjetska zveza pa je takoj izjavila, da sklep odklanja in da v taki komisiji ne bo sodelovala.

Na moskovski konferenci 1. 1947 se je načelo vprašanje mirovne pogodbe z Nemčijo.

Bistvo nemškega vprašanja, — vsaj kot ga pojmuje demokratični svet, — je prav gotovo najprej v tem, da se enkrat za vselej prepreči, da bi postala Nemčija še kdaj napadalna sila. Ustvariti je treba iz Nemčije miroljubno in demokratično državo, ki ji je pa treba vsekako dati možnost, da sama odloči o svoji bodoči državni ureditvi.

Samo po sebi umevna je slednjič še zahteva po pravičnih reparacijah.

V tem pogledu pa je doseženo še bore malo.

Le o sovjetski coni lahko trdimo, da je izvedla predpogoje za vrnitev Nemčije na pot miroljubne in demokratične države. Tu je izpeljana strogo in dosledno denifikacija, demilitarizacija in demokratizacija. Vsega tega o ostalih treh conah ne moremo trditi.

Politično in gospodarsko življenje v teh conah je pod težkim pritiskom reakcionarnih zasedbenih oblasti, ki še zlasti po objavi Marshallovega načrta odkrito sabotirajo sklepe, sprejete v Potsdamu in Moskvi.

Po Marshallovem načrtu bi morale postati Porurje glavna baza ameriške ekspanzije v Evropi in srce »za-

padnega bloka. Zato so Američani in Angleži že ustavili demontažo težke industrije v reparacijske svrhe, oznanjajo pa že celo namero, da jo bodo vrnili v roke nemških lastnikov.

Kake perspektive obetajo te napovedi za prihodnost, ni treba dolgo ugibati. Porurski železni in premogovni baroni so bili v vsej novi nemški zgodovini hrbtenica militarizma, napadalnosti in slednjič fašizma.

Te ameriške namere s Porurjem se niso rodile šele v harvardskem govoru generala Marshalla. Spomnimo se le na to, kako skrbno so se ogibale leteče trdnjave porurskih tovarn, da so razdrle sicer do temelja delavske naselbine, ohranile pa skoraj nedotaknjeno železno srce nacistične Nemčije! (Kdo ne bi ob tem pomislil na tisti sloviti napad ameriških letal na Škodove tovarne v Plzinu, ki so jih zbombardirali nekaj ur pred kapitulacijo Nemčije!)

Porurska politika je zbudila največjo zaskrbljenost vseh sosed Nemčije. Le s pomočjo dolarskih groženj in še bolj s premogom je uspelo Ameriki pripraviti Ramadierovo francosko vlado, da se je uklonila. Kaj bo reklo francosko ljudstvo, je seveda drugo vprašanje!

Po potsdamskem sporazumu bi morala dobiti Francija premožja s Porurja. Na tej postavki sloni celo ves Monnetov načrt obnove in bodočega razvoja francoskega gospodarstva. Rurskega premožja pa ni. Skoraj ves gre v nemško težko industrijo. Po Marshallovem »diktatu« pa ga bo še manj. Zato mora Francija kupovati premožja za dvakrat višjo ceno v ZDA, povrh vsega pa še pristati da se ji — tik ob meji — zopet vzdiguje nemški militaristični kolos na noge.

V Porurje namerava Amerika vložiti velike kapitalne. Ponovila bi to, kar je storila že po prvi svetovni vojni v Dawiesovim planom...

Tudi v vprašanju bodoče ureditve Nemčije so velike razlike.

ZDA in Vel. Britanija stojita na stališče razcepitve Nemčije, ker računata, da bosta manjše grizljaje hitreje in lažje prebavila. Temu nasproti je Molotov zagovarjal načelo, da je treba to vprašanje prepustiti nemškemu narodu v odločitev, ker bi bila vsaka druga rešitev iluzorna. Onemogočenje združitve Nemčije bo rodilo le nov šovinizem.

Pobornik politike enotne Nemčije in plebiscita v tem vprašanju proti raznim Schumacherjem in strankam v ameriški službi je Enotna socialistična stranka.

Tudi v reparacijah ni pokazalo preteklo leto nobenega uspeha. Sovjetska zveza zahteva zase in za Poljsko 10 milijard dolarjev, kar je precej manj od zneska, ki sta ga ZDA in Vel. Britanija na račun reparacij že pobasali. In kje se da primerjati vojna škoda teh dveh držav z vojno škodo Sovjetske zveze, Poljske, Jugoslavije...

Zakaj to zavlačevanje reparacij? En vzrok smo že obravnavali, drugi pa je nedvomno v tem, da hoče mednarodna reakcija otežkočiti obnovo Sovjetske zveze in ostalih držav ljudske demokracije.

Vštric s temi nerešenimi zadevami »nemškega vprašanja« gredo še nezadovoljivo izročevanje vojnih zločincev, repatriacija razseljenih oseb, samovoljno fuzioniranje angleške in ameriške cone, — pozabiti ne smemo v tej zvezi tudi načenjanje vprašanja poljskih zapadnih mej. V tej grožnji, ki je poljski narod še bolj združila, pa je našla Poljska podporo Sovjetske zveze, Jugoslavije, kot je na izrecno naglasil maršal Tito, vseh ostalih slovanskih držav kakor tudi vsega miroljubnega sveta.

Moskovska konferenca pa je prinesla tudi pozitivne rezultate, zlasti pomembni sklep o likvidaciji Prusije, tega gnezda nemškega militarizma, — sklep o vrnitvi nemških vojnih ujetnikov do konca leta 1948 ter soglasna navodila Zavezniškemu kontrolnemu svetu za demilitarizacijo, denacifikacijo in demokratizacijo Nemčije. Znatno so tudi napredovale priprave za postopek bodoče mirovne konference o Nemčiji, predvsem mirovne pogodbe z Avstrijo.

S tem pa smo prišli do poglavja, ki je za nas prav posebne važnosti: do mirovne pogodbe z Avstrijo in s tem povezane usode koroških Slovencev.

IV.

Napram Avstriji je stališče Jugoslavije od vsega početka jasno, nedvoumno in pravično.

Avstrija je bila ves čas svoje zgodovine predstraža nemške ekspanzije, z njenega ozemlja je zdrvel v zadnji vojni napad na Jugoslavijo. Največ vojnih zločincev nad jugoslovanskimi narodi je dala Avstrija, — ognjišče in šola najbolj besnega sovraštva proti vsemu slovanskemu, še posebno slovenskemu. Taka je bila habsburška Avstrija, taka predvojna in prav nič boljša današnja. To obtožbo lahko vzdignemo mirne vesti po vsem, kar opazujemo dobri dve leti onstran Karavank. Nasilja, ki jih mora prenašati Slovenska Koroška, gospodarski in politični pritisk, znova razdivjano raznarodovanje je vse točno izpolnjevanje evangelija, ki ga je zapisal za nemške šoviniste — nacist Maier-Kaibitsch.

Zato je postavil šef naše delegacije tov. Edvard Kardelj pred moskovsko konferenco odločne in pravične zahteve.

V prvi vrsti zahtevo po resnični demokratizaciji Avstrije, prepoved priključitve k Nemčiji in velenemsko propagando, — priključitev Slovenske Koroške in slovenskih obmejnih predelov Stajerske, — vsega skupaj ozemlja z okrog 2600 km² in 100.000 Slovencev. Poleg tega zajamčenje narodnostnih pravic Gradiščanskih Hrvatov, vrnitev po Avstriji povzročene škode v minimalnem znesku 150 milijonov dolarjev, demilitarizacijo obmejnih predelov in izročitev vojnih zločincev ter izdajalcev, ki so se zatekli v Avstrijo.

Te naše zahteve so našle polno podporo Sovjetske zveze, uprle so se jim pa zapadne velesile. Te so prišle na zasedanje z že vnaprej določenim stališčem. Zato se niso niti poglobile v obširno dokumentacijo naših zahtev. Šle so preko vseh števil, preko dokumentov zgodovine, preko izpričane volje koroških Slovencev ter vztrajale enostavno na — koroškem plebiscitu.

Iz Avstrije hočejo ZDA in Vel. Britanija zgraditi važno politično in gospodarsko bazo, naperjeno proti državam ljudske demokracije. O tem razpravljajo danes že popolnoma odkrito.

Odtod tudi vnaša zagovornikov nove-stare Avstrije, ki jo prikazujejo celo za prvo in povsem nedolžno žrtev nacizma, veliko revo, kateri je treba vrniti stare meje ter jo oprati vsake krivde.

Pod takimi pogoji nas resda ne more začuditi, če je v Avstriji še vse po starem, da se vodeči nacisti oprasčajo obtožbe in puščajo na prostost, da je postala dežela prava džungla črne borze in spekulantov, ki uživajo vso zaščito, kot je pokazala sodba ameriškega vojnega sodišča v Linzu, ki je obsodila skupino demonstrantov proti črni borzi na težke zaporne kazni!

Da je taka Avstrija pravi paradiz za tisto, od vseh vetrov se natepolo drhal izdajalcev in vojnih zločincev, — ni težko razumeti. Proces proti Sernečevi bandi je pokazal, kako se je ta izvržek pod komando zavezniških oficirjev in s pomočjo avstrijske žandarmerije pripravljaj na banditske vpade v Jugoslavijo, — kjer jih pa čaka sila kisle grozdje.

V kakšnih razmerah morajo živeti koroški Slovenci, je po napisanem nepotrebno posebej razpravljati.

Jugoslavija je pokazala s svoje strani veliko potrpežljivost in vso voljo, da vzpostavi dobre sosedske odnose. Pristala je na diplomatske odnose, skratka storila vse, kar je bilo možno z njene strani.

O mirovni pogodbi z Avstrijo razpravljajo zdaj namestniki zunanjih ministrov. Odprta sta v glavnem vprašanje usode nemške imovine in spor o avstrijskih mejah. Koroški Slovenci so poslali namestnikom zajetno spomenico, naša vlada pa je zahtevala ponovno zaslišanje. Na to zahtevo so zapadni namestniki odgovorili, da nimajo časa, ki so ga sicer na debelo trtili z dokazovanjem svojih dednih pravic na nemško imovino.

V.

Ko smo že pri mirovnih pogodbah, nadaljujemo z drugo mirovno pogodbo, ki zadeva v življenjske interese naše države, — mirovno pogodbo z Italijo. Tu gre za vprašanje Trsta in Slovenskega Primorja ter Istre.

Na jesenskem zasedanju v New Yorku 1. 1946 je poskušala naša delegacija vse, da bi spravila vprašanje z dnevnega reda s pravično in zadovoljivo rešitvijo. Pristala je na znatne koncesije v vprašanju Trsta. Sovjetski zunanji minister Molotov pa je v temeljiti razpravi dosegel, da je bil za svobodno tržaško ozemlje le sprejet tak statut, ki daje tržaskemu ljudstvu osnovne politične pravice.

Sprejet je bil nadalje sklep, da bosta po uveljavljanju mirovne pogodbe imela Jugoslavija, Velika Britanija in ZDA, vsaka po 5000 vojakov, po treh mesecih pa da bo guverner odločil o njihovi nadaljnji prisotnosti. Tudi začasno vlado imenuje guverner po predhodnem posvetovanju z jugoslovansko in italijansko vlado ter krajevnimi demokratičnimi organizacijami.

Tako je padla za sedaj odločitev o usodi tržaskega pristanišča, kot nova državna meja med Jugoslavijo in Italijo pa žal določena »francoska črta«.

Dne 10. februarja 1947 je tudi Jugoslavija podpisala mirovno pogodbo, ki pomeni zanjo veliko žrtev. Prepričala je s tem tiste temne načrte imperialistov, ki bi pri nepodpisani mirovni pogodbi ustvarjali novo ognjišče mednarodne napetosti, našo državo pa prikazovali kot oviro za mir v Evropi.

To je naša delegacija ob podpisu mirovne pogodbe tudi povedala z izjavo, da naši narodi »jemljejo nase to težko žrtev samo zato, ker v sedanjem času nikakor ne bi hoteli prevzeti nase odgovornosti, da ne bi dali svojega deleža za vzpostavitev miru med narodi.« V isti izjavi pa je naša delegacija izrazila, da je »v globokih skrbih za usodo našega naroda, ki ostaja izven meja Jugoslavije« in da se naši narodi ne odrekajo svojim narodnostnim ozemljem, ki ostanejo izven naših meja, ne glede na morebitne narodnostne spremembe, ki bi nastale v prihodnosti pod tujim gospodstvom.

Kako upravičena je bila ta zaskrbljenost naše vlade, so kaj kmalu pokazali dogodki ob priključitvi Slovenskega Primorja in Istre k Jugoslaviji.

Okoli 15. septembra 1947, ko so stopile mirovne pogodbe v veljavo, so uprizorili fašisti s podporo italijanskih in ameriških oblasti pravi pogrom in lov na Slovence ter nekatere med njimi primorale k izselitvi. Nešteto Slovencev pa tudi demokratičnih Italijanov je bilo ranjenih, pretepenih, njihovo imetje uničeno, stanovanja razbita, slovenski tisk požgan. Nove italijanske oblasti pa so že pričele preganjanje slovenske kulturne ustanove, razbijati slovenske občine, skratka pokazale, da jim je mirovna pogodba kup papirja, ki se nanj ne ozirajo.

Vsa ta »junaštva« postanejo razumljiva, ko čujemo istočasno predloge Argentini, naj se pogodba, ki da je za Italijo prestroga, spremeni in pa razna prijateljska »podžiganja« z one strani oceana.

Novo ustvarjeno Svobodno tržaško ozemlje čakajo pomembne naloge.

Po zamisli zapadnih očetov te »umetnine« bi naj postalo jabolko spora med Jugoslavijo in Italijo, hkrati pa važna baza ameriške ekspanzije proti vzhodu.

Prav zato je bilo na Ustanovnem kongresu Komunistične partije STO-ja poudarjena naloga narediti iz tega ozemlja obramben zid Titove Jugoslavije in italijanskih demokratičnih sil.

Imenovanje tržaskega guvernerja še vedno ni rešeno. Dolge razprave v Varnostnem svetu doslej niso pripeljale do sklepa.

Za tem zavlačevanjem je očitna namera pridobiti na času, ki bi ga izkoristile zavezniške okupacijske oblasti za to, da bi postavile bodočega guvernerja in tržaško ljudstvo pred celo vrsto dovršenih dejstev.

VI.

Med mednarodnimi konferencami preteklega leta je ostala še ena, ki si jo moramo v pregledu ogledati: konferenca 16 držav v Parizu.

Sestala se je na tiste meglene obljube o ameriški pomoči, ki jih imenujejo zdaj — Marshallov načrt. Pred to konferenco so se sestali, na pobudo Vel. Britanije in Francije, na informativnem sestanku zunanji ministri ZSSR, Velike Britanije in Francije. Sovjetski zunanji minister Molotov je obrazložil stališče sovjetske vlade, razkrinjal pravi smisel »pomoči« in predloge Bevina in Bi-

daulta, ki so vrhu vsega tudi težke kršitve suverenosti držav, ki bi k takemu »načrtu« pristopile.

Že na več mestih smo obravnavali pravo ozadje Marshallovega načrta ter ugotovili, da gre pri njem pod krinko »pomoči Evropi« za dokaj manj idealne posle. Pokazali smo, da gre v prvi vrsti za pomoč Ameriki, ki bi hotela organizirati evropsko gospodarstvo v privesek ZDA, da gre za obnovev nemške industrije in slednjič za težnjo po ustvarjanju zapadnega bloka, ki bi naj za razliko od Churchillove zamisli ustvaril iz Evrope filipinsko provinco ZDA.

Videli smo že, kam je pripeljalo nekatere evropske države navezovanje na ameriški imperializem.

Ko pišemo te vrstice, ni prešla zapadna Evropa niti centa od Marshallovega načrta. V njenih vodah pa že mrgoli ameriške vojne ladje, po njenih deželah pa trope ameriških opazovalcev, mešetarjev in zastopnikov, ki se ponašajo hrupno in oblastno, kot bi bili v hiši, ki je padla pod dražbo in bo zapadla vsak čas ugnikom.

Popolnoma razumljivo je, da je Sovjetska zveza odklonila sodelovanje pri taki »filipinizaciji« Evrope, da je odklonila sodelovanje tudi Jugoslavija, ki je po maršalu Titu podrobno pojasnila svoje stališče, zraven pa še vse svoje izkušnje z dosedanjim ameriško pomočjo. Sodelovanje so odklonile tudi Poljska, Češkoslovaška in ostale demokratične države.

Tako so se na konferenco 16 držav zbrale, v nasprotju s pariško konferenco 1. 1946, tudi tiste države, ki so fašistično zver med vojno posredno ali neposredno podpirale (Portugalska, Italija, Švica, Turčija, Švedska, monarhifašistična Grčija, Avstrija — še Francovo Španijo je v naglici skušal pritegniti Bevin) in po dolgih prekanjih in razpravah sestavile »polo z naročili«, kot pravijo zaničljivo Amerikanci. To naročilo polo jim je ameriški delegat Clayton dvakrat zavrnil, dokler je niso slednjič zreducirali na 17 milijard dolarjev.

Zdaj pričakujejo krotko, kdaj se bo zljubilo ameriški Kongresu, da vzame polo v milostno razpravljanje.

VII.

Medtem prodaja Anglija, ki je porabila dolarje, zadnje ostanke svoje zlate rezerve, znižuje ljudstvu življenjske potrebe, omejuje uvoz, izgublja politične in gospodarske postojanke in mora pri vsej tej mizeriji vzdrževati milijonsko armado izven doma za varovanje, danes že po večini ameriških interesov.

Samo vzdrževanje armade tvori 75 % deficita, ki ga ima Vel. Britanija v svoji plačilni bilanci.

Teh milijon vojakov po vsem svetu, pomeni milijon delavcev manj doma.

Zaustavila se je tudi nacionalizacija. Gospodarji z Wall Streeta so že večkrat opozorili, da ne bodo dajali dolarjev za »socialistične« poskuse. Tudi nas ne more čuditi, če izvemo, da so v laburistični Angliji narasli dobički iz nepremičnin in industrije v l. 1946 na 3 milijarde 226 milijonov funtov, kar je skoraj dvakrat več kot pod konzervativci l. 1938, ko so znesli »samo« 1 milijardo 544 funtsterlingov.

Ne smemo seveda spregledati, da raste proti taki laburistični politiki vse večji odpor. Laburistična levica v parlamentu, sindikati, napredne združne organizacije postajajo vladi z dneva v dan neprijetnejši. Zato kaže vlada od časa do časa navidezno pripravljenost, da bi šla na pot, ki jo terjajo angleške delovne množice. Lep primer za to so trgovska pogajanja s Sovjetsko zvezo za nakup žita.

Ta pogajanja, pri katerih bi bila Anglija dobila žito brez dolarjev, v zamenjavo za svoje industrijsko blago, je vlada razbila in skušala to prikazati kot posledico pretežkih zahtev s strani SSSR.

To se je takoj odkrilo kot očita neresnica. Vlada je šla v Moskvo samo na videz zato, da bi kompromitirala pred svojim ljudstvom SSSR in zaradi tega, — kot so pokazali poznejši dogodki, — da izvrši pritisk na ameriške imperialiste, ki bi jim uspela pogodba bila grd križ čez račune.

Če si ogledamo še notranji položaj Francije, nale-timo takoj na poučno zanimivost, namreč da v vladi ni

udeležena Komunistična stranka, ki je postala pri zadnjih volitvah najmočnejša stranka. Ta zanimivost je sicer v parlamentarnih demokracijah (toliko opevanih!) najtežja kršitev temeljnih načel.

To vlado brez najmočnejše stranke je s pomočjo »socialista« Bluma sestavila prav za prav — Amerika. Komunisti v francoski in italijanski vladi so ji bili že dolgo trn v peti.

S komunisti pa je zapustil Francijo ves entuziazem in elan delovnih množic, ki so obnovile že 90 % francoske industrije.

Od tega trenutka se je obrnilo v Franciji vse na slabše. Videli smo že dolarske križe, preglavice s premogom, — kot dve posledici tesne povezanosti francoske vlade z ameriškimi imperialisti. Poostrišla se je inflacija, razbohotila črna borza. Vlada mora omejevati uvoz, znižati živilske obroke. Skakanje cen je sprožilo številna mezna gibanja in štrajke. Prava podoba dolarskega paradiža!

Vlada je izgubila vse zaupanje delovnih množic, tudi v parlamentu se drži komaj s podporo skrajne desnice, kot je pokazalo zadnje glasovanje o zaupnici.

Skrajna desnica se zbira zdaj okoli de Gaullea, o katerem je rekel nekoč veliki predsednik ZDA F. Roosevelt: »Ne poznam človeka, ki bi vzbudil v meni večje nezaupanje. Vsa njegova »Svobodna Francija« mrgoli špijonov, ki vohunijo eden za drugim.«

Današnji ameriški vladarji imajo seveda drugo mišljenje. Tudi de Gaulle računa resno nanje. Svoj politični pohod je pričel z globokim poklonom gospodarjem Wall Streeta.

Okoli njegove organizacije (PRF) se zbira vse od višjskih izdajalcev do skrajnih desničarjev iz vrst reakcionarne MRP in socialistov.

Iz te pisane družbe kuje antikomunistično fronto za oktrobrske občinske volitve.

Velika, borbena morala francoskih množic, ki jih vodi prekaljeni kader mogočne Komunistične partije, pa ne obeta lahkih uspehov de Gaulleu in njegovi suiti. Ljudstvo bo močnejše!

Podoben položaj kot v Franciji kažejo tudi razmere v Italiji. Tudi tu se je izvršila sprememba vlade na izrecno zahtevo ZDA. Že januarja 1947 takoj po obisku v ZDA je vodja demokristjanov De Gasperi podal ostavko še preden so se ohladili motorji letala, s katerim se je pripeljal nazaj. Vendar takrat še ni uspel.

Sele v maju, ko je Truman oznanil svojo »doktrino« in je socialist Ramadier po rekonstrukciji francoske vlade že priznal, da se dobijo dandanes dolarji »samo za politične koncesije«, je tudi »mož Združenih držav Amerike«, kot imenujejo de Gasperija, dosegel svoj namen in izpolnil naročilo.

Takrat sta bili izključeni iz vlade komunistična in socialistična stranka, ostali so pa demokristjani in »strokovnjaki«.

Vendar ne smemo v primerjavi s Francijo prezreti važno razliko. Medtem ko je Ramadier socialiste popolnoma vpregel v ameriški voz in z vsemi močmi poskušal razbijati enotnost delavskega razreda — v Italiji ni šlo tako enostavno. Levo krilo socialistov z Nennijem na čelu sodeluje čvrsto s komunisti, na ameriško stran se je podal, samo desničarski razkolnik Sarragati.

Kolikšna je sila demokratičnih italijanskih množic, je nazorno pokazala splošna stavka delavstva v protest proti fašističnemu napadu na delavce v Siciliji. To kažejo neprestane stavke zaradi draginje, črne borze in neznosnih življenjskih pogojev, neprestane demonstracije proti »črni vladi«, glasovanje o zaupnici De Gasperiju, ki se je kot njegov pobratim Ramadier obdržal samo z glasovi desnice — to je qualunquistov.

Vse večja odvisnost od ameriškega imperializma, ki jo lahko označimo naravnost kot kolonizacijo, z vsemi s tem povezanimi posledicami, kot padec lire, inflacija, porast cen, ogromni proračunski primanjkljaji (samo v proračunskem letu 1946/47 znaša uradno priznani primanjkljaj Argentino, Francijo in druge države — to so mejniki na celih 70 milijard lir!), vse večje emigriranje delavcev v poti, po kateri pelje De Gasperi z vatikanskim in Trumanovim blagoslovom deželo.

Na zadnjih občinskih volitvah v Rimu, središču neofašistov, pa je kljub vsej gonji zmagal ljudski blok, sestavljen iz komunistov in socialistov.

Ker smo že v Italiji, stopimo še za trenutek v Vatikan. V preteklem letu je bila naša vlada primorana ostro protestirati proti zaščiti, ki jo uživajo jugoslovanski vojni zločinci v Vatikanu. Z vatikanskimi potnimi listi in denarjem jim pomagajo bežati v Argentino.

To je seveda le drobec iz vatičanske politike, ki jo čutimo živo tudi v naši notranji politiki. Registriramo samo še vatičansko prošnjo za pomilostitev Rainerja in izmenjavo izjav in poslanic med papežem in Trumanom o sodelovanju proti »rdeči nevarnosti«. (Koliko let je molila Njegova Svetost Pij XII za križarsko vojno proti Sovjetski zvezi, pa ni bila — uslišana!)

Enako »milosrdno« skrb za skrivajoče se vojne zločince so pokazale tudi okupacijske oblasti v Italiji, ki so pred uveljavljanjem mirovne pogodbe z vso naglico preselile to drhal iz Italije v anglo-ameriško cono Nemčije.

Ostane nam slednjič še Franco.

Kljub nasprotnemu sklepu Generalne skupščine OZN smo v preteklem letu opazali še vedno trgovinske in druge stike med tem diktatorjem in angleškimi »socialisti« ter ameriškimi imperialisti. Privoščil si je celo burko za referendumom o monarhiji ter se oklical za dosmrtnega regenta, ki si sam določa naslednika.

Da se mu kljub tem načrtom majejo tla pod nogami, dokazuje stavka baskijskih delavcev, predvsem pa močna odporniška gibanja.

Pet držav Latinske Amerike je izneslo hvale vreden predlog, naj Združeni narodi vnovič proučijo vprašanje Francove Španije.

Angleški zunanji minister Bevin pa v ozadju na vso moč plete novo špansko begunsko vlado, iz katere bi bili izključeni komunisti, da bi tako imel rezervo za primer padca Francovega režima.

S tem se pa poslovimo od zapadne Evrope in njenih žalostnih zgodb.

Obrnimo se na vzhod in jugovzhod, kamor se bodo morale obrniti tudi zapadne dežele, če bodo hotele priti iz »začaranega kroga«, v katerega jih je prignala ameriški imperializem.

VIII.

Mračna je slika, ki jo kažejo države, katerih vlade so šle v dolarske komate. Nenasitni ameriški imperializem bi morda komu z neprestano propagando laži in obrekovanj, vojnim hujskanjem, z rožljanjem atomske bombe in pritiskom »dolarske demokracije« zastrl jasen pogled in vzbudil videz vedno bolj naraščajoče moči, ki se ji mora prej ali slej vse ukloniti.

Toda mi smo že prej videli, pred kakimi nepremostljivimi zagatami stoji danes ta imperializem in kako mu povsod stopajo na prste ter se zoperstavljajo njegovim peklenskim naklepom demokratične in miroljubne sile človeštva s Sovjetsko zvezo na čelu.

»Nujno potrebno je imeti pred očmi, da je med željo imperialistov, da bi zanetili novo vojno in možnostjo, da bi to vojno organizirali, velikanska razdalja. Narodi sveta nočejo vojne. Sile, ki branijo mir, so tako pomembne in velike, da bodo načrti osvajalcev, če bodo te sile neomajne in čvrste v obrambi miru... doživeli popoln popolom.« Te pomembne besede so zapisane v izjavi že omenjenega posvetovanja nekaterih evropskih komunističnih partij.

Zato je prav, da si ogledamo, kako so lani rasle in se krepile sile znotraj tistih držav, v katerih si vlada ljudstvo in kamor ne segajo koščene roke tujih imperialistov.

In tu je v prvi vrsti velika in mogočna Sovjetska zveza. O njenih naporih za zavarovanje miru smo prav za prav že ves čas pisali.

»Zasluga Moskve je tudi v tem, ker je ona glasnik borbe za trajen mir in prijateljstvo med narodi, glasnik borbe proti podpihovalcem nove vojne. Zasluga Moskve je v tem, ker neumorno razkrinkuje podpihovalce nove vojne in pod zastavo miru zbira vse miroljubne narode. Znano je, da miroljubni narodi z zaupanjem obračajo svoje poglede na Moskvo kot na prestolnico velike miro-

ljubne sile in mogočen branik miru,« je zapisal generalisim Stalin v svoji poslanici Moskvi ob njeni 800. letnici.

Tehtne besede generalisima Stalina so vselej odpirale človeštvu jasne poglede v bodočnost in osvetlile z izredno točnostjo najbolj zamotane probleme. Prav zato so narodi sveta s tako pozornostjo prisluhnili njegovim besedam v razgovoru z Elliotom Rooseveltom in ameriškim državnikom Stassenom.

Dočim bi vsaka druga kapitalistična država, ki bi pretrpela v vojni tako opustošenje kakor Sovjetska zveza, padla v vrsto drugorazrednih držav, je nasprotno Sovjetska zveza po tej vojni postala še pomembnejši činitelj v mednarodnem življenju. Sovjetsko ljudstvo z velikimi uspehi izvaja naloge povojne stalinske petletke in je na februarjskih volitvah v Vrhovni sovjet RSFSR in v vrhovne sovjetke drugih šestih zveznih republik pokazalo vso svojo strnjeno okoli sovjetske vlade in Vsezvezne komunistične partije (boljševikov).

Dočim se kapitalistične države na zapadu davijo v ekonomskih krizah in v težavah povojne obnove, s političnimi in drugimi koncesijami najemajo dolarska posojila, je sovjetsko ljudstvo v dveh dneh podpisalo in še presešlo drugo povojno notranje posojilo v višini 20 milijard rubljev. Svojo notranjo silo, enotnost sovjetskega ljudstva in globoko človečnost je Sovjetska zveza dokazala z odpravo smrtnih kazni v mirnem času.

Trgovinski sporazumi in posojila, ki jih daje Sovjetska zveza drugim državam, ne nosijo pečata ekonomskega zaslužjevanja. Na vseh mednarodnih konferencah, predvsem pa v Organizaciji združenih narodov in Varnostnem svetu, je Sovjetska zveza dosledno branila in izvajala načela Ustanovne listine OZN, ščitila pravice malih narodov in kolonialnih ljudstev.

Lani je Sovjetska zveza sklenila vrsto trgovinskih sporazumov z Jugoslavijo, Poljsko, Češkoslovaško, Madžarsko, Albanijo, Romunijo, Finsko, s skandinavskimi in drugimi državami.

Sovjetsko zunanjo politiko je lepo, jasno in zgoščeno označil A. Ždanov v svojem referatu na posvetovanju nekaterih evropskih komunističnih partij, ko je med drugim dejal: »Kot nosilec novega višjega družbenega sistema izraža Sovjetska zveza v svoji zunanji politiki stremiljenje vsega naprednega človeštva, ki stremi po dolgotrajnem miru in si ne more želeči nove vojne, ki je plod kapitalizma.

Zunanja politika Sovjetske zveze in demokratičnih dežel v zadnjih dveh letih je politika borbe za dosledno uresničenje demokratičnih načel povojnega sveta. Zato je bila glavna naloga zunanje politike demokratičnih držav po vojni borba za demokratični mir, za likvidacijo ostankov fašizma in proti obnovi fašistične imperialistične napadalnosti, za uveljavljanje načela enakopravnosti narodov in spoštovanje njihove suverenosti, za splošno zmanjšanje oborožitve sploh in prepoved najbolj rušilnih, vrst orožja, ki so namenjene za množično uničevanje mirnega prebivalstva.

Aktivnost delegatov ZSSR in demokratičnih dežel v organih Organizacije združenih narodov ima značaj sistematične vsakodnevne vztrajne borbe za demokratične osnovne mednarodnega sodelovanja, za razkrinkavanje spletke imperialističnih zarot proti miru in varnosti narodov.

Sovjetska zunanja politika izhaja iz dejstva, da bosta obstajala v dolgem razdobju dva sistema — kapitalizem in socializem. Iz tega izhaja možnost sodelovanja ZSSR in dežel drugih sistemov pod pogojem, da spoštujejo načelo vzajemnosti in izpolnjujejo prevzete obveznosti.

Sovjetska politika se drži smeri vzdrževanja lojalnih dobrih sosedskih odnosov z vsemi državami, ki kažejo željo po sodelovanju. Sovjetska zveza je bila, in bo zvest prijatelj in zaveznik državam, ki so njeni pravi prijatelji in zavezniki. Namen sovjetske zunanje politike je, da Sovjetska zveza nadalje razširja prijateljsko pomoč vsem deželam. Ko sovjetska zunanja politika brani mir, zavrača načelo maščevanja, kar se tiče premaganih narodov.

Kaj vse je Sovjetska zveza dosegla v 30 letih svojega obstoja, boste našli na drugih mestih tega koledarja. Kakšno pa je bilo njeno stališče v raznih drugih vpraša-

njih mednarodnega življenja, bomo videli ša kasneje na drugih primerih.

Na Poljskem so veliki uspehi bloka demokratičnih strank, poizkusi oživeti nemški imperializem, kakor tudi Marshallove in Bevinove mahinacije s poljskimi zapadnimi mejami še bolj strnili ljudstvo. Na volitvah januarja 1947 je odnesel blok demokratičnih strank sijajno zmago s 383 mandati, dočim je trojanski konj Mikolajczyk, na katerega je mednarodna reakcija stavila toliko upov, popolnoma pogorel in dobil bornih 27 mandатов. Zlasti močno pa je vplivala na razkroj Mikolajczykove kmečke stranke razprava proti vohunski in izdajalski skupini »Izba kontrole«. Glavni vodja teh vohunov František Niepokolczycki, namestnik glavnega sekretarja izvršnega odbora Mikolajczykove kmečke stranke je bil tesno povezan s podzemnimi fašističnimi organizacijami in delal tudi v stiku z ameriškim veleposlanikom v Varšavi.

Amnestija, ki jo je razpisala poljska vlada pod predsedstvom Cyrankiewiczza, je tisočem zapeljancem, ki so jih proti Poljski izkoriščali mednarodni reakcionarji, omogočila povratek v normalno življenje ter doprinesla h konsolidaciji povojnih razmer. Vse to je spodneslo tla Mikolajczykju, ki je potem, ko so ga zapustili njegovi pristaši, še sam skrivaj zapustil Poljsko, da se pridruži zboru notoričnih izdajalcev, ki iz Amerike kot pes na luno lajajo v ljudsko demokracijo.

Ne smemo prezreti pomembnosti triletnega plana, ki ga je sprejel poljski Sejem, niti ne uspehov, ki jih zanje poljsko ljudstvo pri naseljevanju in obnavljanju zgodovinskih poljskih predelov na zapadni meji ob Odri in Neissi.

Poleg raznih trgovinskih pogodb, med katerimi omenjamo predvsem pogodbo med Poljsko in Sovjetsko zvezo in pa pogodbo med Poljsko in Jugoslavijo; ki bo znatno doprinesla k uresničenju gospodarskih planov obeh dežel, je poljska vlada lani sklenila izredno važno pogodbo o prijateljstvu, zaveznitvi in medsebojni pomoči s Češkoslovaško. Ta pogodba, ki predvideva skupno akcijo obeh držav v primeru ponovnega nemškega napada ali pa države, ki bi se z Nemčijo pri takem napadu zvezala, jamči v petem členu sporazumno rešitev vseh teritorialnih vprašanj med obema državama v dobi dveh let. Ta sklep je razblinil nade vsem tistim, ki so skušali med poljsko in češkoslovaško ljudstvo sejati seme nesloge na vprašanje Tešina.

Naslednja važna gospodarska pogodba med Poljsko in CSR, sklenjena lani, pa predvideva pogajanja za združitve vodnih sistemov Odra in Donave, kar bo znatno olajšalo trgovino med državami srednje in vzhodne Evrope.

Tudi bratska Češkoslovaška je v preteklem letu dosegla pod vodstvom vlade ljudske fronte in njenega predsednika sekretarja KP CSR Klementa Gottwalda lepe uspehe pri obnovi in izvajanju dveletnega načrta. Izseljevanje sudetskih Nemcev in kolonizacija obmejnih predelov je bila uspešno zaključena. Čeprav je bila letina 1947 za 35 do 45 % slabša od prejšnje, to ne bo poslabšalo gospodarskega in prehranbenega položaja dežele, ker je Sovjetska zveza priskočila na pomoč. Češkoslovaška in Sovjetska zveza sta namreč sklenili za pet let trgovinsko pogodbo, v kateri se je Sovjetska zveza obvezala že letos poslati Češkoslovaški 200.000 ton žita, 200.000 ton živinske krme, 20.000 ton za češkoslovaško tekstilno industrijo tako potrebnega bombaža in razno drugo blago. Češkoslovaška pa bo v zameno pošiljala v Sovjetsko zvezo predvsem industrijsko opremo.

Lahko rečemo, da bo dveletni plan, ki predvideva obnovo proizvodnje in njen preseg za 10 % v primeru z letom 1938, popolnoma uspel, saj je bil že doslej plan izpolnjen 100—102 odstotno. Vsi ti uspehi omogočajo Češkoslovaški, da bo po izpolnitvi dveletki pristopila k izvajanju prvega petletnega plana, ki bo za 60 % dvignil življenjsko raven in za 50 % dvignil moč češkoslovaške industrije.

Za notranje politično življenje CSR je prav gotovo važen sporazum med socialdemokratsko stranko in Komunistično partijo, ki sta se obvezali, z vsemi silami skupno truditi se, da bi se politični razvoj v republiki razvijal naprej po mirni poti in ob skupni soglasnosti ljudske fronte, tako da bi v taki atmosferi mogla potekati

tudi razprava o ustavi in da bi se splošne parlamentarne volitve mogle izvršiti leta 1948 v zakonitem roku.

Ne smemo pa prezreti, da so znotraj češkoslovaške ljudske fronte na delu tudi nekatere reakcionarne sile, ki so preko svojih listov »Novy narod« in »Svobodny smer« objavljale obrekovne članke in napade na Jugoslavijo. Z zadovoljstvom smo zato pozdravili obvestilo češkoslovaškega informacijskega ministrstva, da takih stvari v bodoče ne bo dopustilo in da so tiskarski delavci sklenili odklanjati tisk takih člankov. Reakcionarne voditelje narodnosocialistične stranke pa je glasilo KP »Rude pravo« nedavno opozorilo, naj ne nadaljujejo več svoje razbijaške in destruktivne strankarske politike v ljudski fronti, ker se bo sicer postavilo vprašanje: ali — ali.

Tudi na Slovaškem so bili doseženi uspehi v borbi proti tistim temnim silam Tisove Slovaške, ki delajo za tuj račun v namenu, razbiti državo. Smrtna obsodba in justifikacija slovaškega izdajalca monsignorja Tisa je pokazala odločnost češkoslovaškega ljudstva. Vendar ne smemo prezreti, da je bila na Slovaškem odkrita nova zarota, v katero je bilo vmešanih nad 300 oseb — med njimi visoki državni uradniki na Slovaškem. Češkoslovaški organi javne varnosti so razbili zarotniško organizacijo, ki se je povezovala s pobeglim zločincem Durčanskim v Vatikanu ter sodelovala z banderovskimi bandami.

V prestolnici CSR Pragi so bila preteklo leto pomembna mednarodna zborovanja, med katerimi moramo zlasti omeniti zasedanje generalnega sveta Svetovne sindikalne federacije, mednarodni novinarski kongres, predvsem pa zasedanje sveta svetovne federacije demokratične mladine in svetovni mladinski festival. Prav gotovo so te konference in kongresi odigrali veliko vlogo v borbi proti vojnim hujskačem za združitev vseh miroljubnih in demokratičnih sil.

Lani smo bili priča raznim trenjem med Češkoslovaško in Madžarsko na vprašanju izmenjave prebivalstva. Po večkratnih pogajanjih pa je bilo vendarle to vprašanje zadovoljivo rešeno in je bilo po doseženem sporazumu izmenjanih 33.777 Slovakov in Čehov ter 20.855 Madžarov.

Tudi v sosedni Madžarski so bile velike pozitivne spremembe. Odkrita je bila zarota proti madžarski republiki in ob zaščitenju aretiranega generalnega sekretarja stranke malih posestnikov Bele Kovacza se je izkazalo, da je bil v to zaroto vmešan tudi tedanji predsednik vlade Ferencz Nagy. Ta izdajalec je ostal na »dopustu« v Švici, kjer je podal ostavko in nato odletel v ZDA. Tu je našel svoje stare znanke in izdajalce, kakor so dr. Vladko Maček, dr. Dimitrov Gemeto in drugi. Z njimi skupno služi kruh tako, da za račun ameriških imperialistov objavlja vrsto »spomenic« in napadov na ljudsko demokracijo držav vzhodne Evrope.

Poskus vmešavanja ZDA in Velike Britanije v madžarske notranje zadeve, ki se niso mogle sprijazniti z mislijo, da so izgubile tamkaj svoje agente, je propadel zaradi odločnega nastopa Sovjetske zveze.

Na novih volitvah 31. avgusta 1947 je volivna zveza koalicijskih strank dobila nad 60% glasov in nova vlada pod predsedstvom Dinnyesa čvrsto vodi državo po poti normalizacije in obnove ter z uspehom izvaja triletni plan.

V oktobru 1947 je Beograd obiskala madžarska vladna delegacija in plod tega obiska je bila pogodba o kulturnem sodelovanju med obema državama. Ob tej priložnosti je bilo sklenjeno, da bosta Jugoslavija in Madžarska v najkrajšem času pričeli s pogajanjimi za sklenitev pogodbe o medsebojni pomoči in prijateljstvu, kar bo še bolj utrdilo mir v tem delu sveta.

Tudi odnosi med Madžarsko in Bolgarijo so se utrdili s podpisom kulturne konvencije. Podobni pogodbi namerava Madžarska skleniti še s Poljsko in s Francijo.

V ljudski republiki Bolgariji smo bili priča velikim uspehom Domovinske fronte in njenega voditelja ter predsednika bolgarske vlade Georgija Dimitrova. Na sodnem procesu proti opozicionalnemu voditelju kmečke stranke Nikoli Petkovu se je pokazalo, da je bil ta politikant navaden izdajalec, vohun in zarotnik, ki je kot orodje tujih imperialistov pripravljaval državni prevrat ter organiziral tajne vojaške zarotniške organizacije. Smrtno obsodbo in justifikacijo Petkova ter razpust njegove stranke je zato pozdravilo vse bolgarsko ljudstvo.

Tudi ob razpravi proti Petkovu smo lahko videli najrazličnejše poskuse britanskih in ameriških diplomatskih predstavnikov, da bi z vmešavanjem v notranje bolgarske zadeve rešili glavo svojemu agentu. Vendar zaman. Imperialisti, ki z lahkim srcem prelivajo kri kolonialnih narodov, niso z govoričenjem o človekoljubnosti in »skrbem za demokracijo« ničesar opravili.

Za razvoj bratskih odnosov med narodi Jugoslavije in Bolgarije za učvrstitev miru na Balkanu in v svetu pa je prav gotovo izredne važnosti blejski sporazum, ki sta ga ob obisku bolgarske vladne delegacije podpisala na Bledu maršal Tito in Georgij Dimitrov. Posebno važni sklepi tega sporazuma so, da bosta jugoslovanska in bolgarska vlada sklenili pogodbo o prijateljstvu, sodelovanju in vzajemni pomoči; razvili do skrajnih možnosti izmenjavo blaga in gospodarsko sodelovanje; pripravili vzpostavitev carinske unije; vedno bolj vskladili svoje gospodarske plane in razvili do največjih možnosti kulturno sodelovanje. Zlasti pomemben pa je člen 5. protokola blejskega sporazuma, da bosta obe vladi sodelovali zaradi pogostih obmejnih izzivov grških monarhofašistov in v vseh važnejših mednarodnih vprašanjih, ki posegajo v njune interese. V posebni izjavi pa se je vlada FLRJ odrekla 25 milijonom dolarjev reparacij, določenih z mirovno pogodbo.

Blejske sporazume niso pozdravili samo naši narodi, ki vidijo v tem poglobljanje že ustvarjenih bratskih odnosov, ampak tudi vse miroljubne sile v svetu.

Važen činitelj miru na Balkanu pa je prav gotovo tudi Ljudska republika Albanija, ki pod vodstvom predsednika vlade generalnega polkovnika Enverja Hodže v tesnem sodelovanju z demokratičnimi državami, predvsem pa z Jugoslavijo in s Sovjetsko zvezo, dosega vedno večje uspehe pri obnovi in izgradnji. Tudi to državo so prav tako kakor našo domovino in Bolgarijo čestokrat izzivali grški monarhofašisti, ki so neštetočrat vpadali na njeno ozemlje ter s strojnimi letal obstreljevali mirno prebivalstvo.

Nasprotniki junaškega albananskega ljudstva niso zamudili nobene prilike, da bi mu ne škodovali, najsi gre za vprašanje sprejema Albanije v Organizacijo Združenih narodov, na kar ima zaradi svojih žrtv in udeležbe v borbi proti fašizmu na strani Združenih narodov polno pravico, bodisi za vprašanje njenega sodelovanja na važnih mednarodnih konferencah. Vendar se ti isti nasprotniki, ki lažnivo trde, da je albansko ljudstvo sodelovalo z italijanskimi fašisti, ne pomišljajo sodelovati z albanskimi vojnimi zločinci in izdajalci v tujini ter podpirati zarotnike v domovini. To je lepo pokazala razprava proti nekaterim izdajalskim ljudskim poslancem, ki so, povezani z albanskimi kvizlingi v tujini, dobivali navodila in podporo od angleških in ameriških predstavnikov.

Poizkus, da bi Albaniji naprtili odgovornost za poptopev dveh britanskih rušilcev, ki sta, kršeč albanske teritorialne vode, naletela na mine v krškem prelivu, je v Varnostnem svetu spričo odločnega in pravičnega nastopa Sovjetske zveze doživel polom. Zavezništvo med tema državama je našlo svoj izraz tudi ob obisku Enverja Hodže v Moskvi in sporazumu, po katerem bo Sovjetska zveza dobavila Albaniji vrsto industrijskih naprav za njeno obnovo in izgradnjo.

Posebne važnosti je pa brez dvoma sporazum o carinski uniji in vskladenju gospodarskih načrtov med FLR Jugoslavijo in LR Albanijo, ki mu sledita še sporazuma o ukinitvi viz na potnih listih in tesnem kulturnem sodelovanju.

Iz težkih prehranbenih stisk je Romunija lani izplavala z dobro letino. Vlada pod predsedstvom dr. Petru Groze je z zamenjavo romunskih lejev zajezila inflacijo, romunski parlament pa je po aretaciji izdajalca dr. Maniuja z ogromno večino sklenil razpustiti njegovo opozicionalno nacionalcaranistično stranko, v kateri so našli zatočišče najrazličnejši zarotniki, vohuni in diverzanti. V dosedanjih preiskavi je bilo ugotovljeno, da so voditelji te stranke pripravljali zaroto proti demokratičnemu režimu in nameravali izzvati tujo intervencijo v notranje zadeve Romunije. Budnost ljudstva pa je preprečila tudi ta poizkus.

Sodelovanje Romunije s Sovjetsko zvezo in ostalimi državami ljudske demokracije se je pokazalo na vrsti

mednarodnih pogodb, trgovinskih sporazumov in obiskov. Tu moramo predvsem omeniti pomoč Sovjetske zveze v žitu, obisk dr. Petru Groze v Pragi, Sofiji in Beogradu ter sklenitev kulturne konvencije med Romunijo in Jugoslavijo ter med Romunijo in Češkoslovaško.

IX.

Mi smo že videli, kakšna so prizadevanja naše vlade, da se učvrsti mir v svetu, spoštujejo temeljna načela Organizacije Združenih narodov in da se krepki tesno sodelovanje med vsemi miroljubnimi in demokratičnimi silami na svetu. Videli smo, s kakšno doslednostjo in odločnostjo je vodila naša vlada boj za pravične meje, kako si je prizadevala v Varnostnem svetu, njegovi Anketni komisiji za Grčijo in drugih ustanovah OZN, da bi se sprejeli pravični sklepi za rešitev grškega vprašanja in videli tudi druge njene uspehe v zunanji politiki.

Govori maršala Tita v Ljudski skupščini ob obisku tujih državnikov in na raznih zborovanjih ter njegovi razgovori s novinarji so pokazali na osnovne smernice naše zunanje politike. »Vlada FLRJ zastopa v svoji zunanji politiki neomajno načelo doslednega boja za ohranitev miru na svetu ter ekonomskega in kulturnega sodelovanja,« je uvodoma izjavil maršal Tito marca 1947 na zasedanju Ljudske skupščine v svojem ekspozitu o zunanji politiki. To načelo je bilo v naši zunanji politiki v preteklem letu dosledno uveljavljeno.

Da bi utrdila sodelovanje med državami ljudske demokracije, je naša vlada podvzela vrsto korakov. Tu moramo omeniti poglobitev trgovinskih odnosov med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo, ki se kaže v pogodbi o medsebojni petletni izmenjavi blaga, nato obiske predsednika poljskega nacionalnega sveta Bolesława Bieruta in maršala Poljske Role Zymierskega, predsednika romunske vlade dr. Petru Groze, predsednika bolgarske vlade Georgija Dimitrova, predsednika madžarske vlade Dinnyesa, raznih vojaških delegacij, predvsem bolgarske in češkoslovaške. Prezreti ne smemo tudi pogajanj za poglobitev trgovinskih odnosov s Poljsko, Češkoslovaško, Madžarsko, Bolgarijo, Albanijo, Francijo ter vzpostavljanja tih odnosov s Turčijo, deželami Srednjega vzhoda, Veliko Britanijo in drugimi državami.

Naša vlada je v preteklem letu imenovala političnega predstavnika v Rimu, dr. Mladena Ivekovića, ter tako obnovila diplomatske stike z Italijo. V vrsti not je bila prisiljena protestirati pri Varnostnem svetu zaradi izzi- vanj grških monarhofašistov, nadalje pri zavezniškem kontrolnem svetu za Avstrijo zaradi zaviranja dela repatriacijske komisije v Avstriji, pri vladah ZDA in Velike Britanije zaradi ropanja in odvažanja industrijskih naprav iz Pulja, nastopanja proti jugoslovanskim državljanom v bivši coni A itd.

Lahko rečemo, da je borba za mir in mednarodno sodelovanje v preteklem letu še bolj dvignila ugled nove Jugoslavije, ob katerem se razbijajo vsa natolcevanja imperialistov.

Ko govorimo o notranjih uspehih demokratičnih držav in njihovih naporih za utrditev miru, ne smemo pozabiti slovanskega kongresa v Beogradu, na katerem je maršal Tito dejal: »Tu smo se sestali zato, da bi se trdno odločili, da ne bomo služili Slovani nikoli več kakršnim koli tujim interesom, ampak samo svojim. Sestali smo se tu zato, da bi trdno sklenili, da se ne sme nikoli več ponoviti ona strašna tragedija, ki je zadela predvsem Slovane v zadnjem težkem boju, v tem zadnjem velikem navalu Germanov, nemških in drugih fašističnih tolp.« Vloga slovanskih narodov v borbi za mir dobro kažejo naslednje besede proglasa slovanskega kongresa: »Vsak, kdor želi mir, kdor želi procvit narodov, je dolžan vsestransko podpirati bratstvo slovanskih narodov. Borba za mir, vsakodnevna vztrajna borba — to je tisto, k čemur poziva slovanski kongres vse Slovane in vse svobodoljubne narode sveta.«

X.

V borbi proti imperialističnim vojnim hujskačem niso dosegle velikih uspehov samo organizirane miroljubne in napredne sile v državah ljudske demokracije. Vojnim hujskačem nasproti stoje tudi zatirani kolonialni narodi, nenasitni imperializem razjedajo tudi njegova šte-

vilna notranja nasprotstva in mu kopljejo grob, zobe mu izbijajo tudi demokratične sile znotraj njegovih dežel.

Dogodki na Kitajskem so zadali resen udarec ameriškemu imperializmu, ki so upali, da bodo z raznimi Cangkajski podjarmili kitajsko ljudstvo in uničili njegovo armado. V treh povojnih mesecih so poslali ameriški imperialisti Cangkajsku več vojnega materiala, kakor v vseh letih borbe proti japonskim zavojevalcem. V kitajsko podjetje so vložili nad 4 milijarde dolarjev, toda brez uspeha. Ameriški general Wedemeier je moral gospodarjem Wall Streeta sporočiti klavrne rezultate njegovih imperialističnih prizadevanj.

Nad polovico Cangkajskih čet, opremljenih z najmodernejšim ameriškim orožjem, je bilo v državljanski vojni ujetih ali pa so prešli na stran ljudske armade, ki jo vodi Mao-tse-tung. Zaman so bili napori korumpiranih kuomintangovih generalov, da bi osvojili osvobojeno kitajsko ozemlje. Ko boste brali te vrstice, boste verjetno že kaj več vedeli o uspehih velike ofenzive kitajske ljudske armade v Mandžuriji in proti kuomintangovski prestolnici Nankingu.

Drugačno sliko pa kaže Japonska. Tu je »novi mikado«, ameriški general Mac Arthur, poskrbel za posebno izvedbo demilitarizacije in demokratizacije dežele. Ta se je izvedla tako, da so si ameriški kapitalistični monopoli zagotovili večino pri lastništvu japonske industrije in da je ostal nedotaknjen skoraj ves državni aparat.

Ker imajo ameriški imperialisti z Japonsko svoje posebne načrte, si močno prizadevajo, da bi pri sestavljanju mirovne pogodbe obšli Svet zunanjih ministrov, kjer je za sprejem vsakega sklepa obvezna soglasnost, in da bi potem na širši mirovni konferenci z uporabo glasovalnega stroja dosegli svojim načrtom primerno pogodbo. Predlog vlade ZDA, naj bi se taka konferenca sestala v avgustu 1947 v Washingtonu, pa je Sovjetska zveza odklonila in tako doslej iz te moke ni bilo kruha.

Ze moskovska konferenca je mimogrede pokazala, da ameriške okupacijske oblasti na Koreji v svoji coni ne izpolnjujejo na konferenci treh ministrov, decembra 1945 v Moskvi sprejetih sklepov in da zavirajo sestavo demokratične korejske vlade, ker jim ni po volji tamkajšnje močno in protimperialistično usmerjeno demokratično gibanje.

Sovjetska zveza je zato predlagala, naj se sovjetske in ameriške okupacijske čete umaknejo s Koreje, Korejci pa naj potem sami brez posredovanja vlad ZDA in ZSSR sestavijo tako vlado, kakršno si žele.

Na ta predlog vlada ZDA ni hotela pristati, ker ve, da bi z odhodom njenih čet vse njene nedemokratične stranke in organizacije izgubile tla pod nogami. Zato je rajši, računajoč na glasovalni stroj, iznesla ta vprašanja pred Generalno skupščino OZN, da bi tako odgodila rešitev korejskega vprašanja in z raznimi anketnimi komisijami še bolj utrdila položaj nedemokratičnih organizacij v svoji okupacijski coni.

Borbe v Indoneziji so tudi lani pritegnile pozornost svetovne javnosti. Nizozemske čete so namreč po neprestanem kršenju premirja pričele s splošnim napadom na svobodno ozemlje indonezijske republike in na otoku Borneu požgale deset vasi ter poklale 30.000 mirnih prebivalcev. Vse te krvave dogodke in najbolj brutalno kolonialno vojno pa je nizozemski delegat Van Kleffens v Varnostnem svetu prikazoval kot navadno »policijsko akcijo«, ki sodi samo v notranje zadeve Nizozemske. Ta zastopnik nizozemskih kapitalistov in sam solastnik petrolejskih družb je skušal osporavati pristojnost Varnostnega sveta, čigar naloga je čuvati mir.

Na predlog in odločno zahtevo Sovjetske zveze pa je kljub vsemu bil sprejet sklep o takojšnji prekinitvi sovražnosti v Indoneziji in v govorih Gromika so nizozemski imperialisti in njihovi zagovorniki dobili kolosalno klofuto. Borba indonezijskega ljudstva pa se bo po izjavah predsednika indonezijske vlade Sharira nadaljevala vse do popolne osvoboditve dežele. Indonezijsko ljudstvo dobro ve, da skušajo ameriški imperialisti, ki čutijo slabost svojih mlajših nizozemskih partnerjev, prevzeti vlogo posredovalca v nizozemsko-indonezijskem »sporu«, da bi si zagotovili plen. Zato zahteva indonezijsko ljudstvo, naj o tem vprašanju prevzame arbitražo Varnostni svet.

V francoski Indokini pod vodstvom Ho Shi Mina vietnamsko ljudstvo uspešno brani svojo republiko, katero brez uspeha napadajo Bidaultovi generali. Proti Bidaultskemu pojmovanju »francoske unije« in dušenju ljudske vstaje na otoku Madagaskarju pa se bore tudi napredne francoske sile na čelu s Komunistično partijo Francije.

Angleški laburisti so preteklo leto izvršili svoj načrt o delitvi Indije, ki ga ni brez razloga s tako vneto podpiral Churchill. Po razbitju Indije na Hindustan in Pakistan so ustanovili dva nova angleška dominiona — Indijo in Pakistan — vmes pa pustili celo vrsto držav — Raistan, — v katerih maharadže in principi zvesto izvajajo britanska naročila. Voditelji indijskega Kongresa in Muslimanske lige, ki so dosegli »neovisnost« dežele, so v novih pogojih še vedno steber britanske imperijske politike, ki spretno izkorišča verske nemire.

Na ostra trenja in nasprotstva v imperialističnem taboru je opozorila egiptska pritožba na Varnostni svet. Pogajanja za revizijo anglo-egiptske pogodbe iz leta 1936 Bevinu niso uspela in egiptska vlada ob podpori Sovjetske zveze v Varnostnem svetu odločno zahteva umik britanskih čet, ki so se utaborile v coni Sueškega kanala.

Stebre britanske imperijske politike v Sredozemlju resno majejo nemiri v Palestini, ki so pokazali popolno nesposobnost britanske mandatske uprave. Na posebnem zasedanju je v septembru obravnavala to vprašanje Generalna skupščina OZN in tja poslala svojo anketno komisijo. Jugoslovanska delegacija je v tej komisiji skupno z indijsko in iransko delegacijo predlagala, da se v treh letih ustanovi neodvisna federativna država Palestina, ki bi obstajala iz židovske in arabske federalne države s skupnim središčem Jeruzalemom. Vendar je večina članov anketne komisije priporočila delitev Palestine.

Prav gotovo je, da notranja nasprotstva v imperialističnem taboru in borbe kolonialnih narodov — pa naj si zatiralci še tako prizadevajo ukrotiti jih in obdržati pod jarmom, — močno slabijo, razkrajajo in razjedajo imperializem. Zmaga nad fašizmom, veliki zgledi osvo-

bodilnih borb so vzbudili kolonialne narode v novo življenje in k novi samozvesti, ki je ne bo mogla zavreti ne diplomacija ne strategija.

*

In tako se bližamo s svojim pregledom mednarodnega položaja h koncu. Zavedamo se, da smo izpustili marsikak drobiž, pa priznamo, da z namero. Nismo hoteli svojih bralcev begati z obilico dogodkov in drugih mednarodnih problemov, da se jim ne bi zgodilo, da od samih dreves ne bi gozda videli.

Zaključiti bi hoteli z mislijo, s katero smo začeli. Namreč da je za obvarovanje miru potrebno več kot samo miroljubne želje.

Borba za mir — nenehna in vztrajna — je edino, kar lahko človeštvo reši in varuje mirne dni.

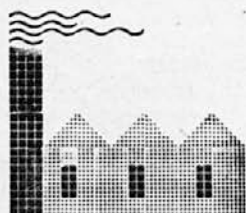
Na čelu te borbe smo videli Sovjetsko zvezo, s katero zvesto sodelujejo tudi države ljudske demokracije. Novo vzpodbudo za zbiranje miroljubnih sil v odpor proti imperialističnim naklepom je dala deklaracija s posvetovanj nekaterih komunističnih partij in sklep o ustanovitvi njihovega Informacijskega biroja s sedežem v Beogradu.

Tako kot so bili komunisti vseskozi voditelji in organizatorji borbe proti fašizmu, so se tudi sedaj s temi sklepi postavili v prve vrste borbe za mir.

V te borbene vrste se mora vključiti tudi sleherni izmed nas.

»Veliko odvisi od nas samih,« tako nas uči maršal Tito, »veliko je odvisno od tega, če bo naša odločnost stanovitna in še trdnjša, kakor je bila doslej. Mnogo je odvisno od tega, če se ne damo omajati, če se ne bojimo nobenega zastraševanja z atomsko bombo in s čimer koli drugim, če gradimo svoje mirno življenje in izgrajujemo svojo deželo, če postavljamo naše tovarne in druge objekte, če našim kmetom omogočamo, da še bolje obdelujejo svoja polja.

Delajmo, kakor da bi bil mir sto ali pet sto let, toda pripravljajmo se — pripravimo se —, kakor da bi se začela vojna že jutri.«



MARIBOR

Tovarna volnenih in vigo-gne izdelkov

IZDELUJEMO:

vigo-gne in volneno mikano prejo,
krojaško in odejno vato,
bombažno blago za moške in ženske obleke,
vo neno blago ter keper in stenj-trakove

V tekmovalstvu in delavnem paletu bomo storili vse za dosego petletnega plana, katerega uresničitev bo pomenilo dokončno zmago našega ljudstva v borbi za neodvisnost in blagostanje

VSEBINA

	Stran		Stran
Prestopno leto 1948	3	Wanda Wasiljewska: Zimzelen	101
Državna himna FLRJ	4	Dr. Anton Melik: Naše Primorje in Istra sta se vključila v svobodno domovino	106
Slika maršala Tita	5	Ing. Viktor Turnšek: Petletni plan in borba za izvedbo plana	112
Koledar	6—35	Karel Grabeljšek-Gaber: Kakšno je plansko gospodarstvo in kaj nam bo prineslo	115
Josip Broz-Tito: Naš petletni plan ima velikanski pomen	36	Venceslav Winkler: Naša prosveta v planu	119
Edvard Kardelj: Slovenska Koroška mora biti priključena k Jugoslaviji	40	Vlado Sestan: Mladina in petletni plan	123
Boris Kidrič: Dnevni operativni evidenci moramo posvetiti največjo pozornost	45	Jože Plevnik: O vlogi udarnikov v borbi za petletni plan	125
Miha Marinko: Naš plan kaže jasne perspektive našim narodom	48	Eranka Jurca: Slovenska žena in petletni plan	127
Boris Zihnerl: Mesto komunistične partije Slovenije v zgodovini slovenskega naroda	52	Fr. Slokan: Prerajena Jugoslavija je vstala iz pepela	130
G. Borisov: Zgodovinski pomen Velike oktobrske socialistične revolucije	55	Lenart Baloh: Mladinska proga Samac—Sarajevo!	136
VKP (b) (Vsevezna komunistična partija boljševikov)	57	Ivo Tomc: O delu, tekmovanju in udarnikih na progi Samac—Sarajevo	139
Karl Marx, Friedrich Engels	59	Katarina Spurova: Prekmursko polje bomo izboljšali	140
Vladimir I. Lenin	60	Herbert Grün: Kraji in ljudje vzdolž trase Samac—Sarajevo	141
Prof. Jakovljevič: Velika zmaga Oktobra	61	Franc Berce: Partizanske bolnišnice v zavetju Krima in Iške leta 1942—1945	146
L. Rusanova: Mesta, ki jih ni bilo na zemljevidu	63	Marjan Kozina: Nekaj o mojih partizanskih pesmih	150
N. Bogoljubov: Razcvet Sovjetske Kirgizije	65	Anton Polenec: Darwin in razvojni nauk	152
M. I. Saltikov: Gozdno bogastvo Sovjetske zveze	66	Dr. Ernest Mayer: Življenje in delovanje I. V. Mičurina	155
Ivan Sergejev: Azerbejdžan	67	Anton Polenec: Zanimivosti iz živalskega sveta	157
D. M. Bubnov: V Sovjetski zvezi izdelujemo tudi šivalne stroje	68	Franček Saje: O procesih proti vojnim zločincem in špijonom	161
Miško Kranjec: Na vratnicah	69	J. Žiberna: Narodna banka in hranilne vloge	166
Lojze Krakar: Moja pot	76	Dušan Kuret: Fizikultura je del splošne vzgoje	168
Ada Škerl: Mrtve astre	76	Rajko Perušek: Jadrano letalstvo v novi Jugoslaviji	171
Milan Segar: Jožefovčevi	77	France Kosmač: O nekaterih problemih domačega filma	172
Matija Belec: Slovo od mladosti	82	Inž. Butinar: Kmetijsko strokovno šolstvo	175
Ivan Minatti: Privid; Priseljenki Jerici	82	Inž. F. Janežič: O zatiranju bolezni in škodljivcev	176
Karel Grabeljšek-Gaber: Materin smehljaj	83	Inž. Gvido Fajdiga: Travnštvo	177
Lojze Krakar: Mamina bojazen	85	Veterinar Ante Štefančič: Pereča vprašanja veterinarske službe v LRS	178
Ferdo Godina: Srečal je Miodraga	88	Inž. Oto Muck: Da bomo imeli več mesa, več mleka in več maščob	188
Anton Ingolič: Iz dnevnika mizarja Korena	90	Franc Slokan: Življenje na Poljskem, Češkoslovaškem in v Bolgariji	181
Ivan Potrč: »Ita je naša!«	93	Dušan Zeljeznov: Popotni zapiski iz Prage	186
Jože Udovič: Dve kraški pesmi	96	Dušan Biber: Mednarodni politični pregled	189
Ignac Koprivec: Zakurili smo taborni ogenj	97	Vsebina	199
Lenart Baloh: Odjeknili so streli	98		
Peter Levec: Idila; Čudotvorni rod	100		
Ada Škerl: Astre	100		
Dušan Zeljeznov: Odsvit s proge I.	100		
Dušan Zeljeznov: Odsvit s proge II.	101		

DROGA

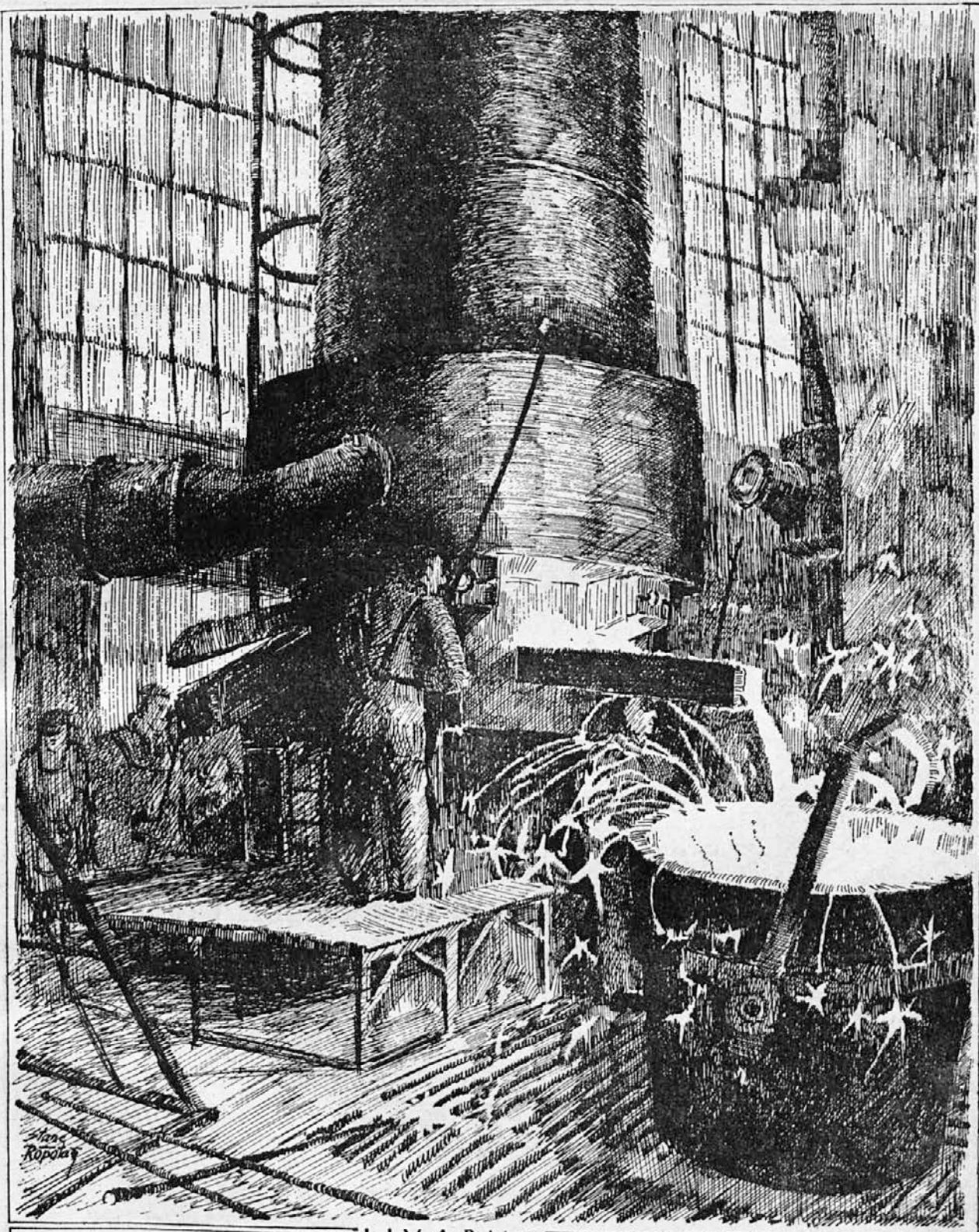
Ljubljana, Cigaletova ul. 5

Telefon štev. 27-20

Podjetje za odkup, kulturo, predelavo
in konfekcijo zdravilnih zelišč in čajnih
mešanic ter promet z eteričnimi olji



Podjetje za razdeljevanje filmov LRS
Ljubljana



LIVARNA

TITOVİ ZAVODI
LITOSTROJ

Ljubljana

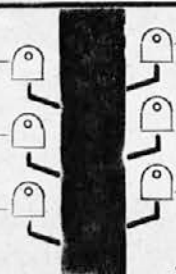
Industrializacija temelj naše moči



Prinašamo maksimalne
napore za doseg in pre-
sego petletnega plana!

Č čim večjo proizvodnjo papirja do-
seči sredstva za kulturni dvig našega
delovnega človeka — to je osnovna
naloga naše uprave in sindikalnega
odbora.

Papirnica
EVČE



GLAVNA DIREKCIJA ZA ELEKTRIFI-
KACIJO IN ELEKTROINDUSTRIJO LRS
LJUBLJANA ■ GLEDALIŠKA ULICA 8

TELEFON 50-21 DO 50-25

**DRŽAVNE
ELEKTRARNE
SLOVENIJE**

- DES — Direkcija Ljubljana-mesto, Krekov trg 10, tel. 20-72
- DES — Direkcija Ljubljansko okrožje, Vodovodna cesta 36, tel. 30-51
- DES — Direkcija Novomeško okrožje, tel. Krško 29
- DES — Direkcija Celjsko okrožje, Mariborska ulica 1, tel. 55
- DES — Direkcija Maribor-mesto, Frančiškanska ulica 8, tel. 23-23
- DES — Direkcija Mariborsko okrožje, Vrazova ulica 2, tel. 23-21
- DES — Direkcija Goriško okrožje, Ajdovščina, tel. 50
- »Elektrotehna«, Ljubljana, Gosposvetska cesta 2, tel. 20-92, 20-94
- DES — Elektromehanična delavnica Črnuče, tel. 36-30
- DES — Elektromehanična delavnica Maribor-Tezno, tel. 30-60



JUGOPETROL

Ljubljana

Tyrska cesta šte. 33 — Telefoni šte.: 28-40, 28-41, 28-42

Oskrbuje s tekočimi gorivi in mazivi ter ostalimi naftinimi derivati vso industrijo, rudarstvo, promet in ostale gospodarske ustanove.

Lastna skladišča:

Ljubljana

Maribor, telefon 27-77

Celje, telefon 83

Ptuj, telefon 20

Dravograd, telefon 33

Murska Sobota, tel. 34

Novo mesto

Brežice, telefon 52

Kočevje

Zagorje, telefon 9

Kranj, telefon 377

Postojna, telefon 56

Ilirska Bistrica

Ajdovščina, telefon 36



Najstarejše železarsko
podjetje Slovenije

**„Železarna
GUŠTANJ“**

REDNO IZDELUJE:

vse vrste SM-jekla in železa,
krogle za industrijske mline,
kovane predmete po naročilu,
enotne vozne osi vseh vrst,
konjske podkve vseh vrst,
jeklene odlitke in odlitke iz manganskega
jekla,

kolesne stavke za vagonete,
nože za papirno, lesno, tobačno in me-
talno industrijo,
avtomobilske vzmeti,
valje iz legiranega jekla,
kretnice, odkovke za avtoindustrijo,
rezervne dele za pnevmatična kladiva in
druge izdelke mehaničnih delavnic.

MARIBORSKA TEKSTILNA TOVARNA



v petletki bomo dosegli :

a) najvišjo produkcijo ,

b) najboljšo kakovost ,

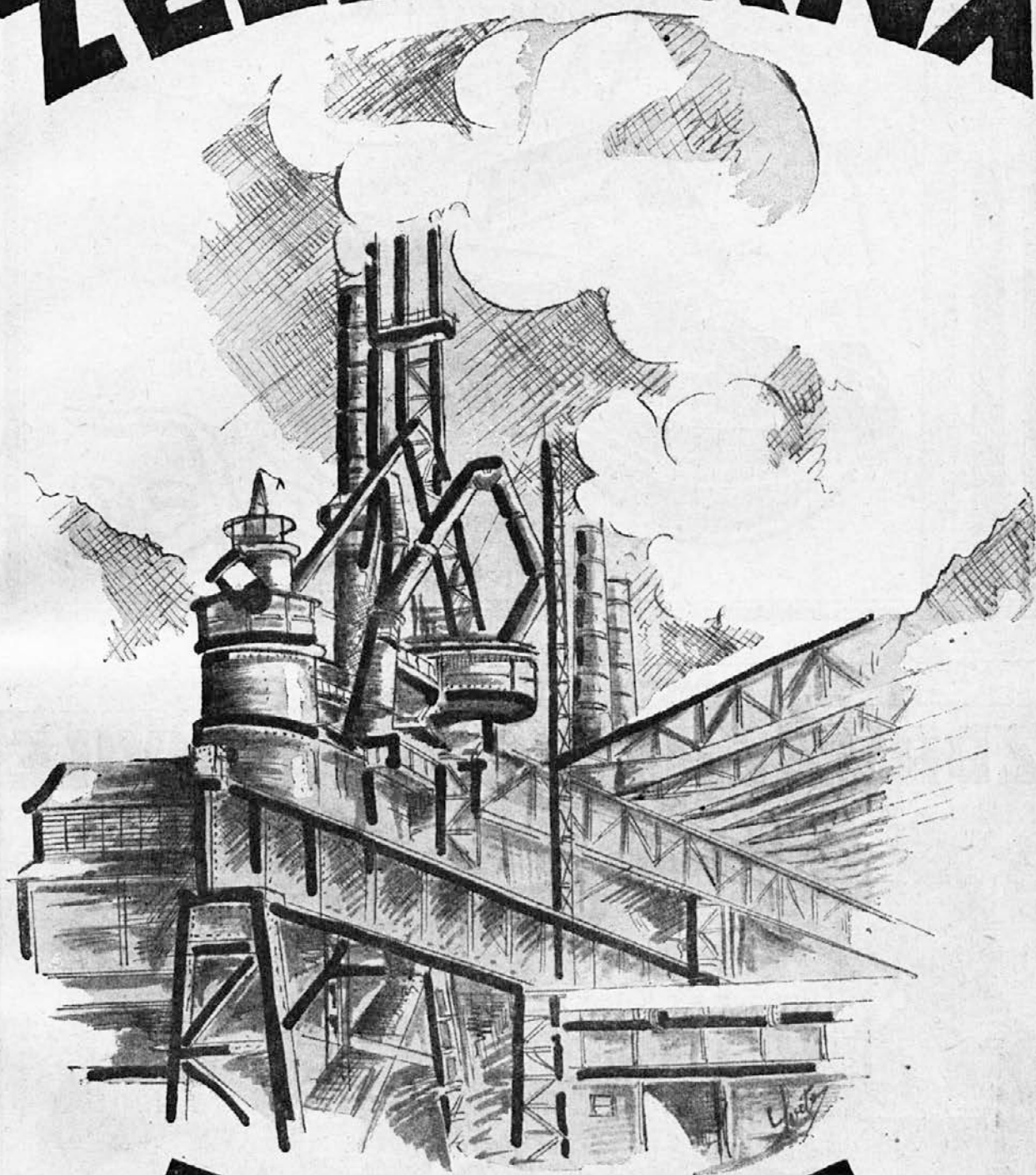
c) izgojili za bodoče naloge čimveč
strokovnega kadra .

Vse to bo pripomoglo k izboljšanju
živijskih pogojev delovnega ljudstva .



§ Titom v petletko !

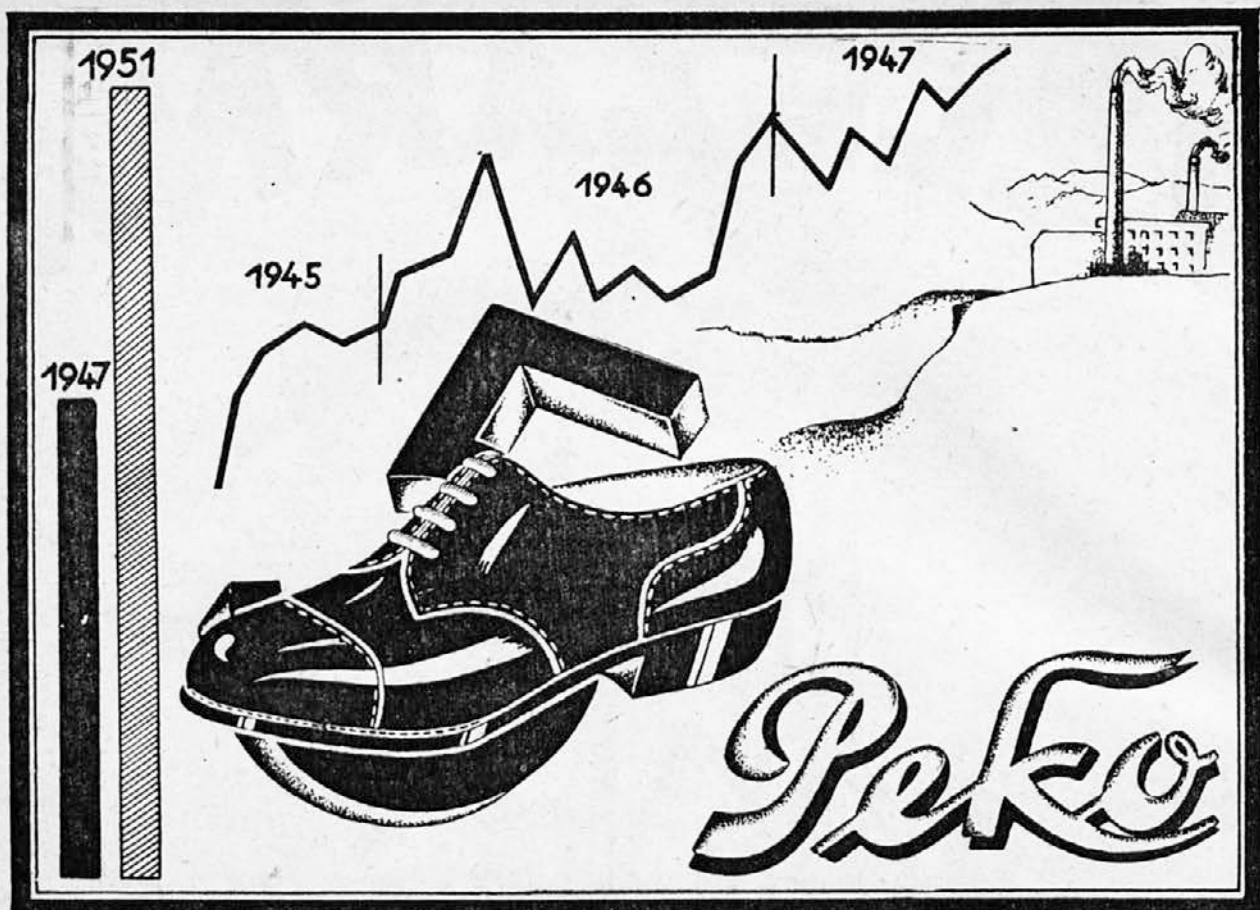
ŽELEZARNA



JESENICE

Za izvedbo petletke!

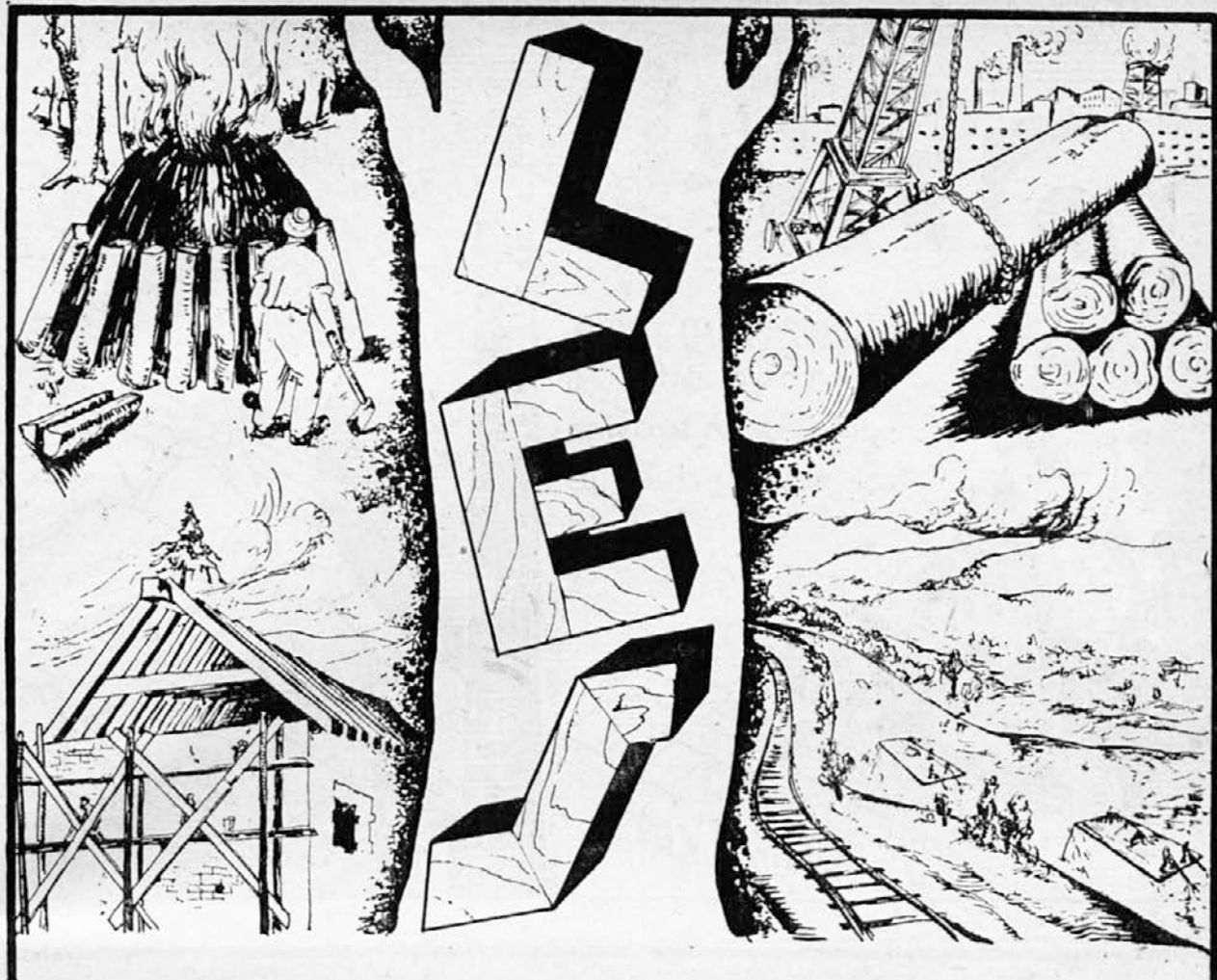
V korist skupnosti!



ZDRUŽENE TOVARNE SVILE

TKALNICA - BARVARNA - APRETURA - TISKARNA





ZVEZA LESNIH ZADRUG

LJUBLJANA, Gajeva 9 • Telefon 39-05
Zadr. skladišče lesa Telefon 39-15

ZVEZA LESNIH ZADRUG, CELJE

Telefon 275

ZVEZA LESNIH ZADRUG, MARIBOR

Telefon 26-71

LESNO PRODUKTIVNE ZADRUGE:

Begunje pri Cerknici, Borovnica, Boh, Bistrica, Belca-Mojstrana, Bled, Cerknica, Češnjica, Domžale, Gorenja vas-Trata, Ig-Podpeč, Jezersko, Kamnik, Lancovo, Logatec, Loški potok, Polhov Gradec, Preddvor, Preserje, Stari trg pri Rakeku, St. Jošt, Trzin, Trojane, Rakek, Verd, Velike Lašče, Žiri, Črni vrh pri Idriji, Ilirska Bistrica, Spodnja Idrija.

Gornji grad, Loče, Oplotnica, Šoštanj, Vransko, Zreče.

Dravograd, Kapla, Podvelka, Prevalje, Remšnik, Ruše, Slovenj Gradec, Sv. Lovrenc na Pohorju, Šmartno na Pohorju, Vuhred, Vuzenica.



**Vinarska
zadruga**

P. Z. Z O. Z.

MARIBOR, Trg Svobode 3

*Delamo s prijetno zavestjo, da gredo
plodovi našega dela v korist skupnosti!*

**SORTIRANA VINA IZREDNE
KAKOVOSTI V BUTELJKAH!**



„TRANSJUG“

PODJETJE ZA MEDNARODNO
ŠPEDICIJO IN JAVNA SKLADIŠČA

LJUBLJANA

z ekspoziturami v

SEŽANI,

JESENICAH,

MARIBORU,

CELJU.

DRAVOGRADU

CENTRALA, GLAVNA DIREKCIJA
ZA MEDNARODNO ŠPEDICIJO IN
JAVNA SKLADIŠČA ima svoj sedež v
Beogradu, Palača Albanija

*Opravlja vse v špedicijo spadajoče
posle v mednarodnem kakor notra-
njem prometu - Lastna zastopstva
kakor veze v vseh večjih mestih
Evrope in prekomorskih deželah*

DRŽAVNO
TRGOVSKO PODJETJE

Živinopromet

LJUBLJANA

posreduje nakup in prodajo
na debelo vseh vrst ple-
menske živine ter sena in
slame

Podjetje ima zbirno bazo
v Prestranku pri Postojni

RAVNATELJSTVO:

Ljubljana, Krekov trg šte. 1
Brzljavni naslov: Živinopromet,
Ljubljana — Telefon šte. 42-08



»Malina«

mestno gospodarsko
podjetje

Ljubljana, Frankopanska 9

nudi vse vrste

likerja, sadnih sokov in marmelade

Vse za petletko!

Tovarna kisa,

likerja in

sadnih sokov

MARIBOR, PARTIZANSKA CESTA 39.

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

LJUBLJANA, Prešernova ul. št. 3

Največja hranilnica v Sloveniji! Pupilarno varna!

SODNODEPOZITNI ODDELEK,

vloge na hranilne knjižice in tekoči račun, domači hranilniki. Vse vloge se izplačujejo neomejeno!

DAJE POSOJILA

za gospodarsko obnovo na vknjižbo in menice ter delavcem in nameščencem v Ljubljani in okolici.

Tovarna športnih čevljev v Žireh

Telegrami: Čevljarna Žiri - Telefon: Žiri 6

TOVARNA VERIG - LESKE PRI BLEDU



Izdelujemo poljedelsko orodje in razne vrste verig za kmetijstvo, industrijo in brodarstvo. Prednjačimo v kvaliteti. Izdelki so iz domačega materiala.

Gospodarska podjetja Slovenjgradec

- | | |
|--------------------|------------------|
| s poslovalnicami: | 5. parna pekarna |
| 1. hotel »Tone« | 6. čevljarstvo |
| 2. hotel »Korotan« | 7. sedlarstvo - |
| 3. trgovina usnja | tapetništvo |
| 4. knjigarna | 8. svečarna |
| »Naša knjiga« | 9. »Kurivo« |

Petletni plan, temelj naše bodočnosti!

OKRAJNO GRADBENO PODJETJE V MURSKI SOBOTI

PODJETJE ZA VISOKO IN NIZKE GRADNJE
Tel. 75 in 25 — Rač. pri drž. investic. banki Ljubljana

POMOŽNI OBRATI:

Strojno mizarstvo
Parna opekarna
Oddelek za cementne izdelke
" " kamnoseštvo
" " pečarstvo

Vse za petletko!

OKRAJNA GOSPODARSKA PODJETJA NA PREVALJAH

nudijo odjemalcem in naročnikom sledeče:

1. iz trgovine na Prevaljah: manufakturo in špecerijo
2. iz pilosekarne na Prevaljah: izdelovanje novih in nasekovanje starih pil
3. iz mizarke delavnice na Prevaljah: vsa stavbena dela in pohištvo
4. iz mehanične delavnice v Guštanju: lakiranje in popravila koles in avtomobilov
5. iz trgovine v Slovenjem Gradcu: manufakturo, špecerijo in železnino
6. iz lončarske delavnice v Slovenjem Gradcu: izdelovanje visokih in kmetijskih peči ter vse ostale posode

TOVARNA KLEJA

LJUBLJANA, ŠMARTINSKA CESTA 50.

Tel. 23-68

Izdeluje vse vrste kostnega in kožnega kleja, jermenski klej, želatino, kostno mast, umetna gnojila in krmila



Državna založba Slovenije

LJUBLJANA, Mestni trg št. 26

Telefon št. 39-28 in 39-29 • Račun pri Narodni banki FLRJ, centrala v Ljubljani št. 4-4040-00

DZS izdaja in zalaga:

učne knjige za osnovne, srednje in druge šole in vsa učila,
zbirko: Slovenski pesniki in pisatelji in zbirko: Svetovni klasiki,
za Društvo slovenskih književnikov centralno slovensko revijo „NOVI SVET“, letna naročnina din 300,—
glasbeno revijo dvomesečnik „NAŠI ZBORI“,
Zbirko skladb za godbo na pihala,
ljudsko leposlovno zbirko „KLASJE“ (posamezni zvezek Din 10,—, ki služi tudi za razredno čtivo),
TISKOVINE za šole, urade, podjetja in ustanove,
stalno imamo v zalogi 1000 različnih poenotnih obrazcev tiskovin za vsakogar.

Oddelek za inozemsko knjigo DZS v Ljubljani, Kongresni trg 19,

ima v svoji knjigarni na razpolago inozemske (ruske i. dr.) knjige, brošure in revije.
Kdor želi inozemsko znanstveno, strokovno ali drugačno literaturo, naj se obrne na DZS, ki je pooblaščen nabavljati ves inozemski tisk.

„Objave Državne založbe Slovenije“ v Vestniku ministrstva za prosveto LRS

javljajo vse nove izdaje DZS, vse, kar je novega na razpolago v trgovini DZS, pa tudi vse važnejše izdaje drugih založb, ki jih ima knjigarna DZS, Ljubljana, Mestni trg 26.

V 2 letih obstoja od 31. julija 1945 nadalje smo izdali 160 raznih tiskov, namenjenih dvigu prosvete naših ljudskih množic in vzgoji kadrov za izvedbo petletke.

Mestna podjetja Bled

Trgovska podjetja:

Galanterijska trgovina
„Naša knjiga“
Trgovina s sadjem in zelenjavo

Zastopstvo „Jugopetrol“:

Bencinska črpalka

Proizvajalna podjetja:

Mehanična delavnica
Vodovodna inštalacija in ključavničarska delavnica
Klavnica z mesarjlo
Pekarija I
Pekarija II
Kamnolom in peskolom
Vrtnarija
Elektro-inštalacija

Kino podjetje

Gostinska podjetja:

Ljudska restavracija in buffet

Uslužna podjetja:

Avtoprevoznništvo
Kopališče

Komunalna podjetja:

Mestni vodovod
Mestne zgradbe

V želji po napredku in dosegi lepše bodočnosti bomo dosledno izvajali naš petletni plan

*Varčujte in nalagajte
svoje prihranke pri*

MESTNI HRANILNICE

V MARIBORU, KREKOVA ULICA 2

Telefon 20-03 — Poštni predal 29

Za vse obveznosti hranilnice jamči država

Seljsko gozdno gospodarstvo Celje

Proizvaja: gozdne sadike, lubje, jamski, celulozni in tesani les, drogove, pilote, prage, drva, taninski les, ogilje, hlodovino vseh vrst, hmeljevke, vinograd, kole, mehki in trdi rezani les, zaboje, sode, lesno volno, lesne vrvi, furnirje, frize, ladijska podstrešja.



Nakupuje iz privatnega sektorja vse vrste okroglega in rezanega lesa. — Kolektiv od preko 1.500 delavcev in nameščencev vlogo vse svoje sile za izvršitev petletnega plana. Celje, Gubčeva ulica 8. Telefon št. 25

MESTNI LJUDSKI ODBOR V MARIBORU

I. Direkcija proizvodnih podjetij, Orožnova ul. 2/I: Tel. 25-43

1. Mestna pivovarna, Gregorčičeva 29 " 25-86
2. Tovarna kisa, likerjev in sadnih sokov, Partizanska 39 " 22-10
3. Tovarna blagajn, Košaki 59b " 27-96
4. Tovarna hranil in pražarna, Košaki 1 " 22-67
5. Mestni valjni mlin, Jezdarska 13 " 21-39
6. Mestna papirniška podjetja, Koroška 5 " 21-69
7. Mestno podjetje „Oprema“, Partizanska 15 " 23-96
8. Mestne pekarnice, Grajski trg 6 " 29-60
9. Mestna izdelovalnica tehnic, Plinarniška 17 " 25-72
10. Mestno čevljarsko podjetje, Gregorčičeva 24 " 27-19
11. Mestna konfekcija, Sp. Radvanja 71 " 27-84
12. Mestno sodarsko podjetje, Vojašniška 7 " 27-84

II. Direkcija obrtnih podjetij, Ulica talcev 1/I: Tel. 29-72

1. Mestno avtomehanično podjetje, Leninov trg 3 " 26-47
2. Mestne kemične čistilnice, Razlagova 22 " 28-27
3. Mestne brivnice, Ulica talcev 1 " 29-72
4. Mestno krojaško podjetje, Ulica talcev 1 " 29-72
5. Mestno urarsko podjetje, Ulica talcev 1 " 29-72
6. Mestno podjetje „Drobna obrt“, Ulica talcev 1 " 29-72

III. Direkcija gradbenih podjetij, Orožnova ul. 2/I: Tel. 27-77

1. Mestno gradbeno podjetje, Jurčičeva 6 " 26-34
2. Mestno stavbeno mizarstvo, Vinarska 28 " 22-76
3. Mestno stavbeno kovinarsko podjetje, Gosposka 24 " 22-87
4. Mestno kamnoseško podjetje, Gregorčičeva 25 " 24-11
5. Mestno elektrotehnično podjetje, Vetrinjska 14 " 24-11
6. Mestno podjetje „Kristal“, Koroška 32 " 24-11

IV. Direkcija komunalnih podjetij, Orožnova ul. 2/I: Tel. 21-18

1. Mestni vodovod, Frančiškanska 8 " 29-52
2. Mestna plinarna, Plinarniška 5 " 20-31
3. Mestno podjetje za nizke gradnje, Strma 8 " 26-37
4. Podjetje za čiščenje mesta, Strma 8 " 26-37
5. Mestna uprava nepremičnin, Ciril-Metodova 1 " 29-32
6. Mestna klavnica, Oreško nabrežje 1 " 22-38
7. Mestni pogrebni zavod, Koroška 46 " 25-02
8. Mestno prevozno podjetje „Prevoz“, Meliska 16 " 24-14
9. Mestno kinopodjetje, Grajska 5 " 25-29

V. Direkcija trgovskih in gostinskih podjetij, Orožnova ul. 2/I: Tel. 30-66

1. Mestno trgovsko podjetje, Gosposka 18 " 23-17
2. Mestno podjetje „Živila“, Partizanska 6 " 24-48
3. Mestno gostinsko podjetje, Gosposka 24 " 24-31
4. Mestno podjetje „Kurivo“, Gregorčičeva 12 " 28-30
5. Mestno podjetje „Mleko“, Partizanska 51 " 21-81
6. Mestno trgovsko podjetje „Papir“, Koroška 5 " 21-69

Umetniški zavod za litografijo

OFFSETNI TISK — KNJIGOVEZ-
NICA — KARTONAŽA — TOVARNA
KOLEDARJEV

Mariborske bombažne tkalnice, Maribor

Meljska cesta šte. 83

Tel. 22-32, 28-33, 26-33 • Banč. rač. 3100-14



**Tkalnice bombažnih, svilenih, polsvi-
lenih tkanin in hlačevine, lastne apre-
ture in barvarne**

*Vse za izvedbo in pre-
koračenje plana!*

»ETOL«

TOVARNA ETERIČNIH OLJ, CELJE

Ipavčeva ulica šte. 18

Telefon Celje, šte. 10

IZDELUJE: eterična olja za zdravstvo in živilsko industrijo,
kozmetiko
esence ter kompozicije za fabrikacijo alkoholnih
pijač, brezalkoholnih pijač ter živila

Emajlirana posoda
Brušena posoda
Pocinkana in
pokositrena posoda
Kopalne kadi
Kotli za centralno in
etažno kurjavo
Jekleni radiatorji
Tovarna emajlirane posode
Celje

**Tovarna firneža,
lakov in barv
MEDVODE**

*Dobra premazna sredstva
čuvajo ljudsko imovino!*

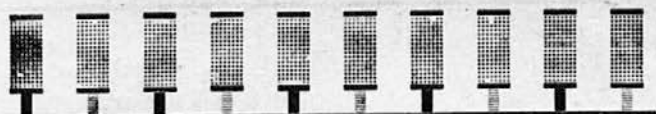
◆
Proizvajamo:

laneno olje, firneže, oljnate barve, lako,
emajle, steklarski klt, umetne smole

TOVARNA KLOBUKOV

ŠKOFJA LOKA

*Izdelovanjeških klobukov
in ženskih tulcev*



Predilnica Litija

želi vsemu delovnemu
ljudstvu, ki sodeluje v na-
šem petletnem planu, obilo napredka.
Izkažimo se v borbi za našo gospodarsko neodvisnost

**Tovarna
tekstilnih
in
usnjarskih
pomožnih
sredstev
Ljubljana
Zaloška c. 54**

Izdeluje sodobna sredstva za predelavo
naravnih in umetnih tekstilnih vlaken v
vseh fazah produkcije ter sredstva za
predelavo usnja.

**NAŠA PRODUKCIJA SLUŽI DVIGU PRODUKCIJE
IN IZPOLNITVI PETLETKE V TEKSTILNI IN
USNJARSKI INDUSTRIJI**

Telefon: 20-64, 26-42

Telegram: KE-MA

»Juteks«

tkalnica jute
v ŽALCU

želi vsemu delovnemu ljudstvu
vse večjih uspehov
v prvi petletki našega vseljud-
skega tekmovanja

SAVINJSKA TOVARNA BARV TER
LESNIH IZDELKOV

ALOJZ GORIČAR
IN DRUG — MOZIRJE

priporoča svoje barvne in lesne
izdelke, barve zemeljske in nalep-
šane. Specialiteta **fasadne barve**
Lesni izdelki: samokolnice, pralnice. Za-
htevajte ponudbel

Hlačevina „Štruks“

Tekmovanje:
pocenitev izdelkov

Nacion. tekstilna tovarna
Hribernik & Comp.
Št. Vid n. Ljubljano

**TOVARNA
LAKOV
DOMŽALE**

Izdeluje firnež, oljnate barve,
oljnate lake in emajl-lake, špi-
ritne in nitrocelulozne lake,
vse v najboljši kakovosti

»Hmezad«

hmeljarstva z o. j.

Žalec - Slovenija, Jugoslavija

Eksport prvovrstnega savinjskega hmelja, poznanega pod znamko Slovenski hmelj, štajerski - Savinjska dolina, na vsa svetovna tržišča. Lastna zadružna skladišča v izmeri 12.200 m² opremljena z modernimi pripravami za konzerviranje, pakiranje in odpremo hmelja.

Brzjava: Hmezad Žalec, Telefon št. 22 - Tekoči račun
Narodna banka Jugoslavije, podruž. Celje št. 62 - 409101

Selekcijska postaja za hmelj.

*Tekmujmo, da bo čim več lepega
grazdja, sadja in vina,
to bo naš ponos*



**VINOGRADNIŠKA ZADRUGA
KAMNICA PRI MARIBORU**

SODARSKA ZADRUGA T A C E N

izdeluje

KLETNE SODE IN CISTERNE,
TRANSPORTNE IN BUKOVE
SODE, INDUSTRIJSKE KADI

Pošta Št. Vid - Ljubljana — Telefon
7-51, 47-22 — Ustanovljena 1909
Odlikovana Beograd - Ljubljana - Celje



Italoška vina

VINARSKA ZADRUGA z o. j. V PTUJU

ČEBELARSKA ZADRUGA

ZA SLOVENIJO Z O. J. V LJUBLJANI, Tyrševa cesta 21
Čekovni račun 60-7041-004 — Telefon številka 35-45

Daje svojim članom brezplačno strokovne
informacije. Izdaja svoje glasilo »Slovenski
čebelar«. Največja zaloga čebelarskih po-
trebščin v Sloveniji.

Kupuje vosek in med po najvišjih dnevnih cenah.
Prodala svojim članom vse čebelarske po-
trebščine najbolje kakovosti, občinstvu pa
pridelke po nizkih cenah.

Čebelarji, podpirajte z naročili lastno podjetje

**NABAVNA
IN PRODAJNA
ZADRUGA z o. j.**

ŠKOFJA LOKA

Poslovalnice št. 1 Trata, 2, 7, 9 Škofja Loka,
3 Reteče, 4 Žabnica, 8 Stara Loka, 12 Vir-
maše. Nova poslovalnica s sadjem in ze-
lenjavo v Škofji Loki. Kmetijski, pekarski
in mesarski odsek

KMETIJSKA NABAVNO- PRODAJNA ZADRUGA z o. j. v KOČEVJU

Nudi svojim članom v naših poslovalnicah
vse potrebščine.

Odkupuje vse vrste poljskih pridelkov,
gozdne sadeže, zdravilna zelišča itd.

Kmetijska nabavno-prodajna zadruga je ljudska
ustanova, ki dela samo za ljudstvo.

VSE SILE ZA OBNOVO!

NAPROZA TRBOVLJE

Z združništvom
v petletko naprej!

Upravni odbor

NABAVNA IN PRODAJNA ZADRUGA APAČE

Nakup poljskih pridelkov,
sadja, jajc in perutnine.

Poslovalnice:

Apače št. 1
Žepovci št. 2
Stogovci št. 3

Vratji vrh št. 4
Lokavec št. 5
Lutverci št. 6

NABAVNA IN PRODAJNA ZADRUGA

ŠMARTNO PRI LITJI

Z vestnim delom
ustvarjamo
in gradimo

NABAVNA IN PRODAJNA ZADRUGA z o. j. KRŠKO

vrši vse odkupe kmetijskih pridelkov, sad-
ja in gozdnih sadežev ter nabavlja za
člane kmetijsko orodje, umetna gnojila in
ostale potrebščine po nizkih cenah

Nabavna in prodajna zadruga z o. j. Logatec

s poslovalnicami:

Dol. Logatec, Čevica,
Gor. Logatec,
Hotedršica,
Laze
ter delavska menza
in gostilna.

NAPROZA ČRNOMELJ

aktivno sodeluje
pri uspešni izvedbi
petletnega plana

»Tržiška tovarna kos in srpov«

TRŽIČ



Izdeluje vseh vrst kose in srpe,
slamorezne klinje, kosilne nožke,
usnjarske nože, hmeljarje in spojke
za pragove

**ZASAVSKI
PREMOGOVNIKI**



Rudnik Trbovlje, Zagorje,
Hrastnik in Laško.

Apnenice Zagorje in Zl.
dani most.

Topilnica in valjarna cinka (cinkarna) Celje

Telefon: 28 in 80 — Brzjav: Cinkarna Celje

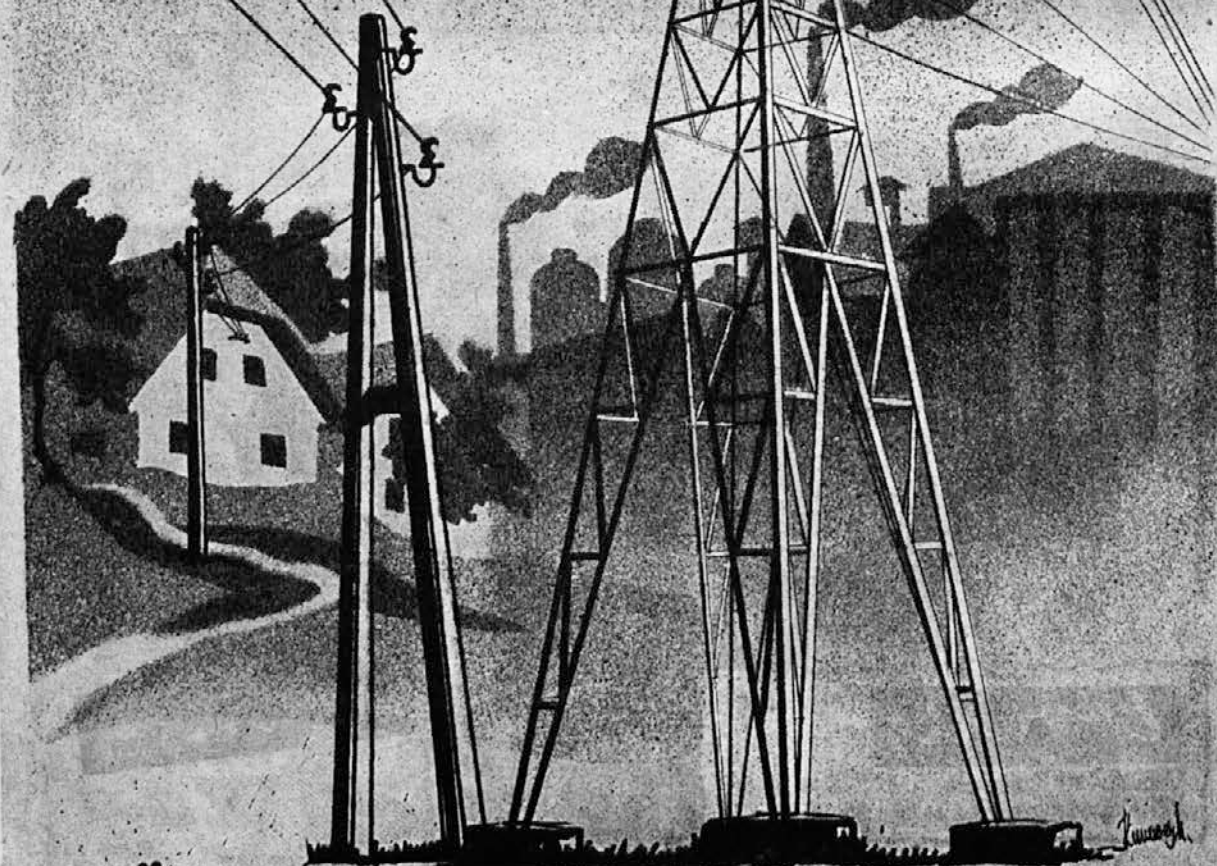
PROIZVODI:

Surov cink v blokih — Rafiniran cink v
blokih — Fini cink v blokih 99,8 % —
Cinkov prah — Cinkova pločevina vseh
dimenzij — Autotipske plošče, polirane
— Cinkove plošče za offset tisk — Cin-
kove plošče za furnirske in usnjarske
svrhe — Cinkove plošče za kotle (pro-
jektorji) — Cinkovi poli za galvan. ele-
mente — Svinčena pločevina — Svin-
čene ribarske plošče — Cinkovo belilo
znamke „Briljant“ raznih kvalitet — Žve-
plena kislina

**S pocenitvijo proizvodov
in zboljšanjem kakovosti
hočemo v prvi petletki
dokazati svoje industrij-
ske sposobnosti.**



**NACRTNA ELEKTRIFIKACIJA DRŽAVE
TEMELJ NAŠI INDUSTRIJI,
BLAGOSTANJE
LJUDSTVU**



DRŽAVNE ELEKTRARNE SLOVENIJE

**DIREKCIJA
ZIVILSKIH
PODJETIJ
MLO
LJUBLJANA
PREŠERNOVA 54**

**V NAŠO DIREKCIJO SPADAJO
PODJETJA:**

ŠUMI, ŽIKA, MESTNA KLAVNICA,
PECIVO, VINOCET, VIŠKI MLIN,
JERAS, MALINA.



65 OBRATOV

*neumorno dela za izpolnitev in prekora-
čenje nalog PETLETNEGA PLANA.*

*Gradbena, starbena, instalacijska obrtno-
uslužne in reparaturne delavnice kovinske,
lesno-obdelovalne in oblačilne stroke,
trgovska in odkupna podjetja, tekstilna
tovarna, gostinska podjetja, komunalna
podjetja in Mestna hranilnica*

**GOSPODARSKIH
PODJETIJ MLO CELJE**



Kmetovalci!

PETLETNI PLAN

BOSTE LAŽJE
DOSEGLI
Z UPORABO
GNOJIL

**APNENEGA
DUŠIKA IN
NITROFOSKALA**

PRODUKTI:

Karbid
Apn. dušik 20% N
Nitrofoskal 8-8-8
Ferokrom
Amonijak kompr.
Amonijačna voda

Amonijev sulfat
Sečnina
Korund
Kisik
Dissous plin
Ogljikov dioksid
Žvepleni dioksid



Tvornice dušika Ruše

INTEKS

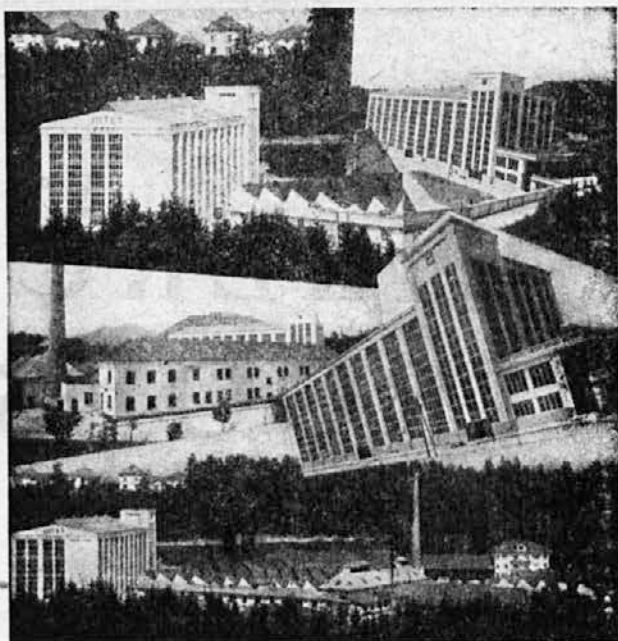
Tekstilna tovarna, Kranj

PREDILNICA
TKALNICA
BARVARNA
APRETURA
ŠIVALNICA

PROIZVODI:

bombažna in vlgog-
ne preja, tkanine:
flanela, cefir, narod-
no platno, postelj-
no platno, robci,
odeje, kord-žamet,
velveton

ČIM VEČ DOBRE OBLEKE DELOVNE-
MU LJUDSTVU!



» **TEKSTILNA INDUSTRIJA, KRANJ** «
D. Z. O. Z.

Tekmujemo v skupnosti delavca in kmeta s Titom v petletko!

DIREKCIJA MESTNIH PODJETIJ JESENICE, Gor.

Gradimo, izdelujemo, prodajamo, prevažamo in preskrbujemo našega delovnega človeka v podjetjih MLO

Gradbeno podjetje „MEGRAD“
Uprava CEST in KANALIZACIJE
Mestni VODOVOD
Uprava STANOVANJSKIH ZGRADB

Gostinska podjetja:
HOTEL „KOROTAN“
Gostilna JAVORNIK
Mestni AVTOPREVOZ

Mestna „ČEVLJARNA“
KROJAŠKO IN ŠIVILSKO PODJETJE
Mestna KLAVNICA
Mestne MESNICE
Parne PEKARNE
SLAŠČIČARNA

Trgovine:
„ČEVLJI“
„USNJE“
„NAŠA KNJIGA“
in
Mestni KINO.

MESTNI LJUDSKI ODBOR
za glavno mesto LJUBLJANA

**DIREKCIJA
TRGOVSKIH
PODJETIJ**

Podjetja:

PREHRANA, Tyrševa 15

MLEKO, Maistrova 10

SADJE - ZELENJAVA, Dolničarjeva 4

MANUFAKTURA - GALANTERIJA

Tyrševa 28

USNJE - ČEVLJI, Sv. Petra c. 41

KURIVO, Miklošičeva 15

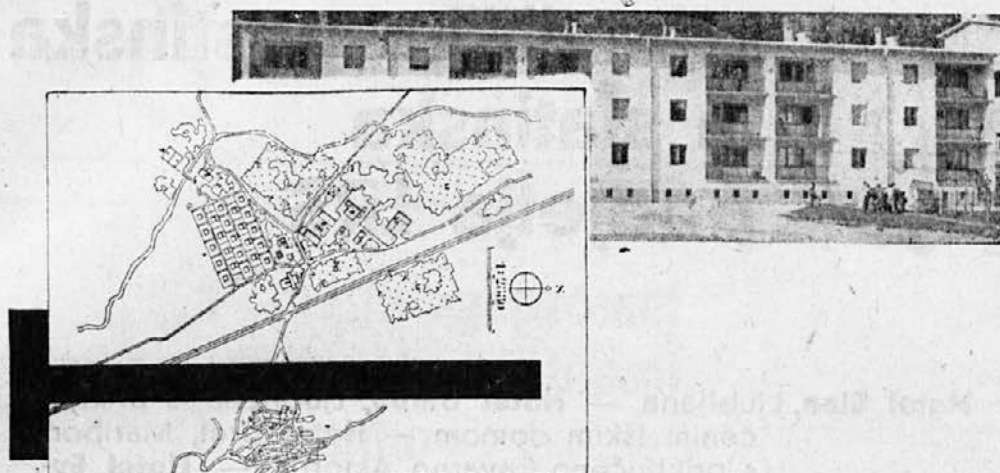
STROJPIS, Gajeva 3

ŽELEZO, Wolfova 12

URA, Prešernova 3

PROJEKTIVNI ZAVOD LRS

LJUBLJANA CANKARJEVA CESTA 1 IN PODRUŽNICA MARIBOR FRANČIŠKANSKA UL. 8

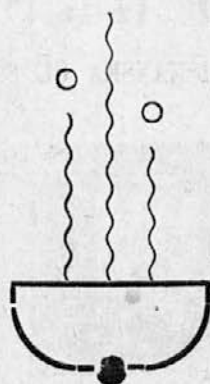


IZDELUJETA NACRTE ZA VISOKE GRADNJE, HIDROCENTRALE IN REGULACIJE NASELIJ



Keramična
industrija -
razni servisi in posoda.

Liboje pri Celju



Gostinska, zdraviliško-gostinska in slatinska podjetja LRS

Hotel Slon, Ljubljana — **Hotel Union**, Ljubljana, s priključenim lškim domom — **Hotel Orel**, Maribor, s priključeno kavarno Astorija — **Hotel Evropa**, Celje — **Hotel Evropa**, Kranj

Grand-hotel Toplice, Bled, z depandansama hotel Jadran in hotel Korotan — **Hotel Jezero**, Bled (prej Park-hotel), z restavracijo in kavarno Kazina — **Hotel Jelovica**, Bled, z depandanso hotel Blegaš — **Hotel Zlatorog ob Bohinjskem jezeru**, Stara Fužina v Bohinju — **Hotel Erika**, Kranjska gora (v gradnji) — **Dom v Planici**, Rateče-Planica — **Dom na Pokljuki**, Srednja vas v Bohinju (v gradnji) — **Dom na Jezerskem**, Zg. Jezersko

Zdravilišče Rogaška Slatina — **Zdravilišče Radenska Slatina**, Slatina-Radenci — **Zdravilišče Dobrnske Toplice**, Dobrna pri Celju — **Zdravilišče Čateške Toplice**, Čatež ob Savi — **Zdravilišče Dolenjske Toplice** — **Zdravilišče Šmarješke Toplice**, Šmarjeta pri Novem mestu

Slatinsko podjetje Rogaška Slatina — **Slatinsko podjetje Radenska Slatina**, Slatina-Radenci, s priključeno Petanjsko Slatino

Informacije: ravnanjstva podjetij in vse poslovalnice Putnika

Polzela

Izdeluje vse vrste nogavic

TOVARNA NOGAVIC
POLZELA PRI CELJU

**„Podjetje za promet
z zobarskimi potrebščinami
in opremo
zobozdravstvenih ustanov“**

Ljubljana
Miklošičeva cesta 10
Telefon števil. 35-32

**SANITETNA
OPREMA**

PODJETJE ZA OPREMO ZDRAVSTVENIH USTANOV
IN ZA PROMET Z MEDICINSKIM INSTRUMENTA-
RIJEM, LABORATORIJSKIMI POTREBŠČINAMI IN
OPTIČNIMI PREDMETI

LJUBLJANA
CIGALETOVA UL. 5 TELEFON ŠT. 35-40

**„ELEKTRO-
MEDICINSKA
MEHANIKA“**

LJUBLJANA, Kolezijska 21

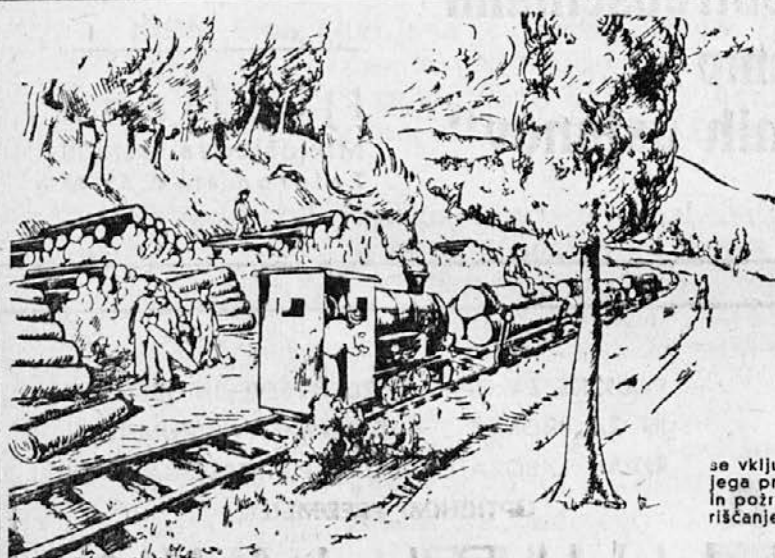
Podjetje za popraviljanje in izdelovanje
rentgenskih aparatov, medicinskih instru-
mentov, galvanizacija in vsa druga fimo-
mehanična dela.

• TELEFON 52-18

Vse sile za petletni plan

Nabavna in prodajna zadruga Murska Sobota

Delamo za tesno
povezavo kmeta
in delavca.
Preskrba članov
in odkup dežel-
nih pridelkov.



DOLENJSKO GOZDNO GOSPODARSTVO

z gozdnimi upravami:

Novo mesto
Kostanjevica
Straža
Poljane, Črmošnjice

z lesno-industrijskimi obrati:

Straža, Soteska

z manipulacijami:

Brežice, Straža
Rožni dol, Semič

se vključuje v petletni plan. S skrbnim izvajanjem svojega proizvodnega načrta, vestnim delom uslužbencev in požrtvovalno predanostjo delavcev, smotnim izkoriščanjem in vzgojo gozdov ustvarjamo naši Dolenjski lepšo bodočnost.

MESTNO PODJETJE V MURSKI SOBOTI

TRGOVSKE POSLOVALNICE:

špecerija na debelo, špecerija I, špecerija II, špecerija III, drogerija, galanterija, manufaktura, usnje, železnina I, železnina II, urarstvo, kurivo.

GOSTINSKI OBRATI:

restavracija, kavarna, gostilna in buffet.

KOMUNALNA PODJETJA:

javna tehcnica, mestna klavnica, pogrebni zavod, mestni kino, letno kopališče ter pitališče svinj v Rakičanu pri Murski Soboti.

INDUSTRIJSKO OBRATNE DELAVNICE:

kleparstvo, radio-delavnica, metlarstvo, pekarija, brivnica, vrtnarija, krojaštvo, šivilski modni salon, pletarstvo.



„Iskra“

tovarna za elektrotehniko
in fino mehaniko

Kranj

K izpolnitvi petletke!

Stole,
pisarniško
in šolsko
pohištvo



**Tovarna
upognjenega pohištva
DUPLICA pri KAMNIKU**

Mestna podjetja pri MLO

BLED

Trgovska podjetja:

Galanterijska trgovina
»Naša knjiga«
Trgovina s sadjem in zelenjavo

Zastopstvo »Jugopetrol«:

Bencinska črpalka

Proizvajalna podjetja:

Mehanična delavnica
Vodovodna instalacija
in ključavničarska delavnica
Klavnica z mesarijo
Pekarija I. in II.
Kamolom in peskolom
Vrtnarija
Elektro-Instalacija

Kino-podjetje

Gostinska podjetja:

Ljudska restavracija in buffet

Uslužna podjetja:

Avtoprevoznništvo
Kopalnice

Komunalna podjetja:

Mestni vodovod
Mestne zgradbe

V želji po napredku in dosegi lepše bodočnosti
bomo dosledno izvajali naš petletni plan!

DIITRIU

PODJETJE ZA PROMET POTNIKOV IN TURISTOV FNRJ

I U I I I I I I

Vozovnice,
sindikalna skupinska potovanja,
informacije

Poslovnice:

**Ljubljana Kranj
Maribor Novo mesto
Celje Trbovlje
Bled Divača
Jesenice**

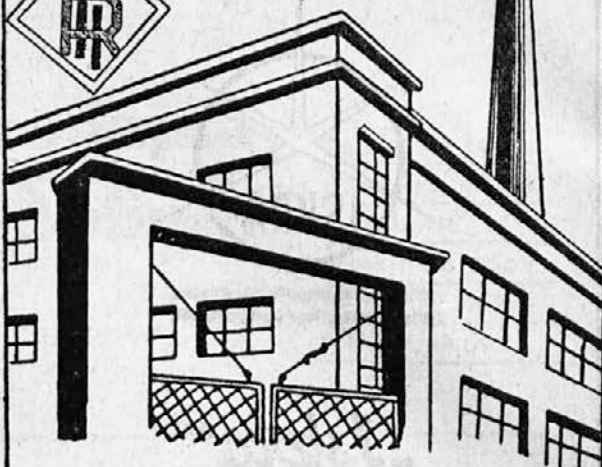
NABAUNA IN PRODAJNA ZADRUGA JESENICE



Oskrbuje svoje člene v
14 poslovalnicah in
4 gostinskih obratih

*Vse naše sile za izvedbo
petletke!*

RUŠKA TEKSTILNA INDUSTRIJA
SMOLNIK-RUŠE



MEHANIČNA TKALNICA,
BARVARNA
IN OPLEMENJEVALNICA

Ljubljanska tovarna hranil v Ljubljani



prej Kolinska tovarna hranil

priporoča svoje izdelke:

cikorijo,
sladno kavo,
„Proja“, kavin
nadomestek
v izvrstni kakovosti

Organizirati vsestransko čim boljše raz-
deljevanje dobrin naše zemlje, doseči
zadovoljstvo združnikov in s tem dvig-
niti delovni polet, je osnovno gibalno
upravnega in sindikalnega odbora
»Naproze« - Ljubljona



NABAULJALNA IN PRODAJNA ZADRUGA

Z. Z. O. J.

LJUBLJANA

MASARYKOVA 15

TELEFON 21-47, 36-93, 34-45

ŠKROB - DEKSTRIN

ZDRUŽENE TVORNICE DOMŽALE *proizvaja:*

visokovreden krompirjev škrob, specialen krompirjev škrob za apreturo, koruzni škrob, krompirjeve in koruzne dekstrine, britsko gumo, suha in tekoča dekstrinska lepila, specialno dekstrinsko lepilo »Gomelin« (nadomestek za gumi arabikum) in drugo

Edina tovrstna tovarna v LRS z najpopolnejšimi proizvodnimi napravami in veliko zmogljivostjo



Tekmujemo v naporih pri izvedbi petletnega plana!

POSEBEN ODDELEK TOVARNE:

JERMENARNA,

ki izdeluje vse vrste pogonskega jermenja največjih dimenzij



Izdelujemo: telečji boks, dulboks, konjski in svinjski boks, veget, krom strojene jermenske krupone in vse vrste podplatnega usnja.

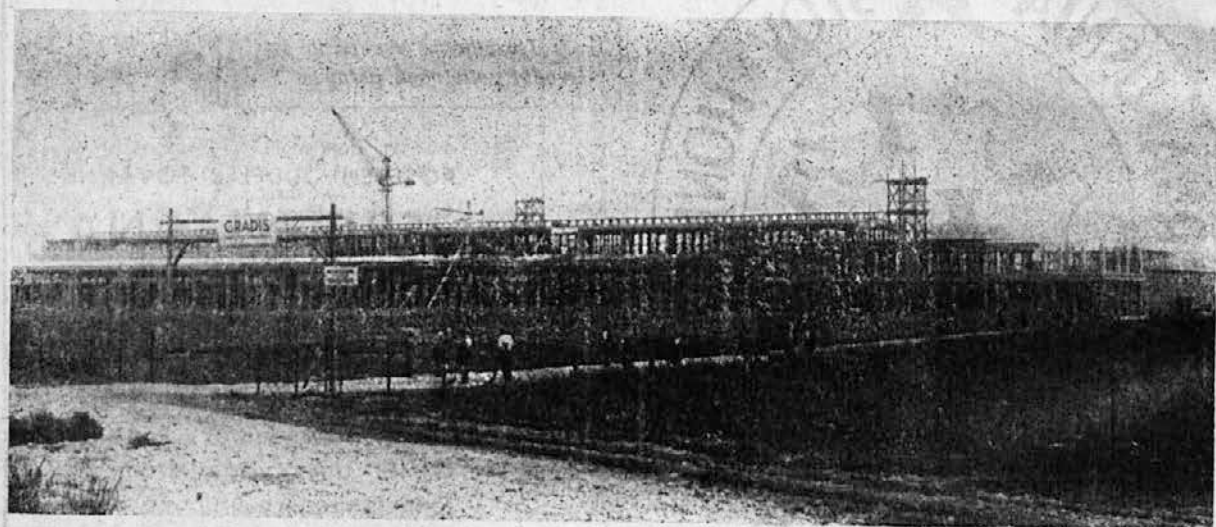
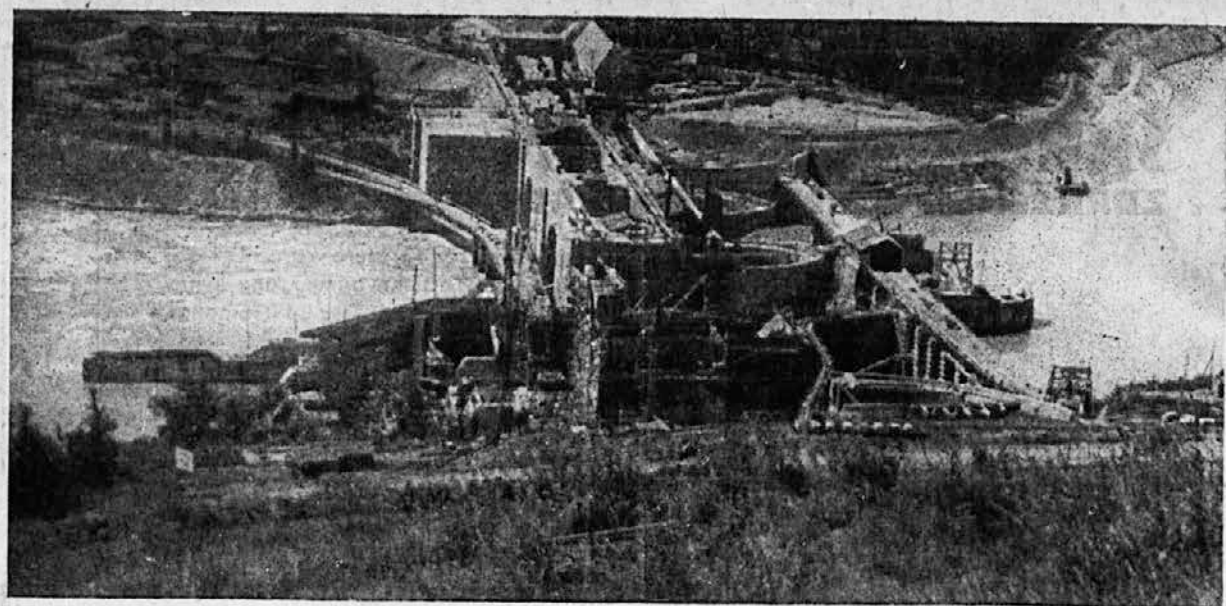


GORENJSKO GOZDNO GOSPODARSTVO
RAVNATELJSTVO BLED

Z gozdnimi upravami v (na):

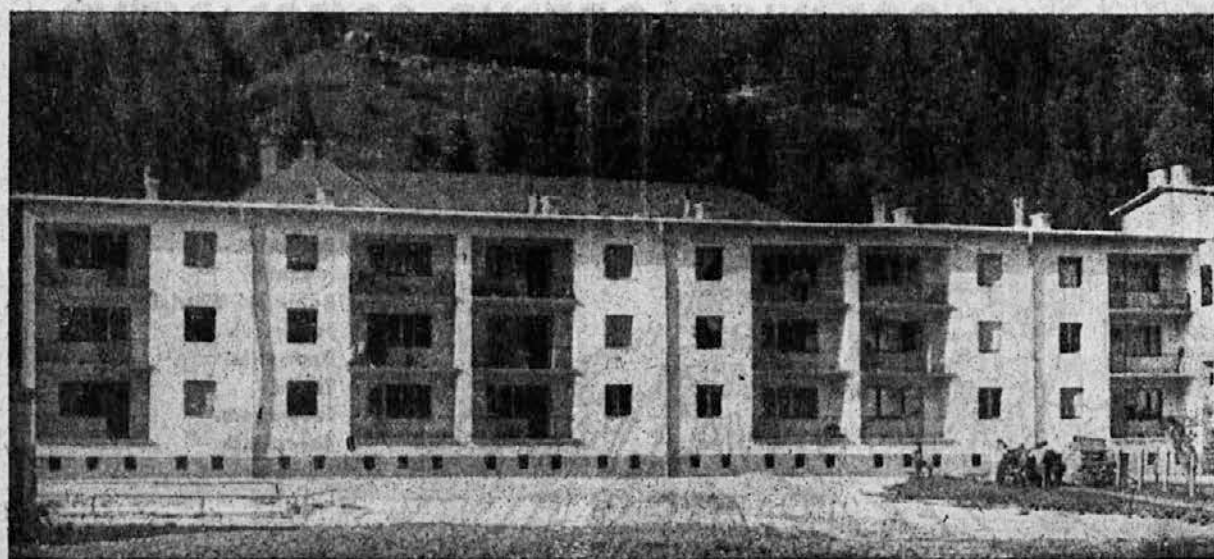
- Pokljuki
- Mošaki
- Bohinjski Bistrici
- Jesenicah
- Radovljici
- Trzinu
- Jezerskem
- Železnikih
- Kamniku

ČELOVŠKI PARKETI
FURNIRI
LESENIJACE (BARKEL)
LEKARNIŠKE ŠKATULICE



»Gradis«

gradbeno in industrijsko podjetje Slovenije



TISKARNA SLOVENSKEGA POROČEVALCA

LJUBLJANA

KNAFLJEVA ULICA ŠT. 5

TELEF. 55-22 do 55-26 — BANČNI

RAČUN: NARODNA BANKA FLRJ

60-3130-05



**KNJIGOTISK
KLIŠARNA**

